ALEXANDRE DUMAS

CONTESA DE CHARNY *

C R

© Alexandre Dumas, *La comtesse de Charny*, Tome I,
Editions Baudelaire, Paris, 1967

ALEXANDRE DUMAS

CONTESA DE CHARNY

*

În românește de SOFIA MARIAN și BEN MARIAN

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ

Coperta de HANS GUTMAN

Capitolul 1

TAVERNA „LA PODUL SÈVRES"

De-ar binevoi să reia pentru o clipă romanul nostru *Ange-Pitou* și, deschizînd al doilea volum, să-și arunce ochii în treacăt asupra capitolului *Noaptea de 5 spre 6 Octombrie* [1], cititorul va regăsi acolo cîteva fapte care nu este deloc lipsit de importanță să și le amintească înainte de a începe lectura noii cărți, care pornește și ea de la evenimentele din dimineața zilei de 6 a aceleiași luni.

După ce vom fi citit noi înșine cîteva rînduri importante din acest capitol, vom rezuma cît mai succint posibil faptele ce trebuie să preceadă reluarea povestirii noastre. Aceste rînduri, iată-le:

„La ora trei, cum am spus, calmul era deplin.

Adunarea Națională însăși, liniștită de raportul oamenilor săi de ordine, se retrăsese.

Se spera că acest calm nu va fi tulburat.

Speranța era însă deșartă.

În aproape toate mișcările populare ce pregătesc marile revoluții există o perioadă de oprire, în cursul căreia unii sînt înclinați să creadă că totul s-a sfîrșit și că pot dormi liniștiți. Dar se înșală.

În spatele oamenilor care iau primele inițiative se găsesc cei ce așteaptă ca primul pas să fie făcut și ca, obosiți sau satisfăcuți — în ambele cazuri însă nevrînd să

[1] *5 și 6 Octombrie 1789*: Zile marcate prin răscoala populației Parisului, care l-a determinat pe Ludovic al XVI-lea să părăsească palatul de la Versailles și să se stabilească la Paris, la Tuileries (N. T.).

meargă mai departe — cei care au făcut acel prim pas să-şi acorde odihnă.

De-abia atunci, la rîndul lor, aceşti oameni necunoscuţi, misterioşi agenţi ai pasiunilor nefaste, se strecoară prin întuneric, reiau acţiunea de acolo de unde a fost părăsită şi, împingînd-o pînă la ultimele sale consecinţe, înspăimîntă la deşteptare pe acela ce le-au deschis calea şi au adormit la jumătatea drumului crezînd că l-au parcurs, că şi-au atins ţelul."

Am numit trei dintre aceşti oameni în cartea din care am împrumutat cele cîteva rînduri citate mai sus.

Să ne fie îngăduit să introducem pe scena noastră, adică în pragul tavernei „La Podul Sèvres", un personaj care, deşi rămas nemenţionat de noi pînă acum, n-a avut în nici un caz un rol mai mic de jucat în această noapte îngrozitoare.

Era un bărbat cam de patruzeci şi cinci, patruzeci şi opt de ani, îmbrăcat ca un muncitor, adică cu pantaloni scurţi de catifea şi şorţ de piele cu buzunare, la fel cu şorţurile potcovarilor şi lăcătuşilor. Era încălţat cu ghete cu catarame de aramă, purta ciorapi de culoare cenuşie, avea capul acoperit cu un fel de căciulă ca de ulan, retezată la jumătate. O claie de păr pe cale de încărunţire ieşea de sub căciulă şi se îmbina cu nişte sprîncene enorme, umbrind împreună ochii mari, bulbucaţi, vioi şi inteligenţi, a căror luciri repezi şi cu nuanţe schimbătoare îl puneau în încurcătură pe cel care ar fi vrut să stabilească dacă erau verzi sau cenuşii, albaştri sau negri. În rest, faţa era alcătuită dintr-un nas, mai degrabă mare decît obişnuit, buze groase, dinţi albi şi o piele arsă de soare.

Fără a fi înalt, acest om era foarte bine făcut : încheieturile erau fine, piciorul mic, se putea vedea de asemenea că şi mîna îi era mică, chiar delicată, dacă pielea arsă a mîinii nu s-ar fi asemănat cu cea a muncitorilor obişnuiţi să prelucreze fierul.

Dar, urcînd de la mînă la cot şi de la cot pînă la acea parte a braţului unde mîneca suflecată a cămăşii lăsa să se vadă capătul de jos al unui muşchi viguros, se putea observa că pielea care-l acoperea era fină, delicată, aproape aristocratică, cu toată robusteţea muşchiului

Stînd în picioare la intrarea tavernei „La Podul Sèvres", acest om avea la îndemînă o armă cu două țevi, bogat încrustată cu aur, pe țeava căreia se putea citi numele armurierului Leclère, care începuse să aibă mare trecere printre cei ce se numeau „crema" vînătorilor parizieni.

Vom fi poate întrebați, cum de se putea găsi o armă atît de frumoasă în mîinile unui simplu lucrător? La aceasta vom răspunde că în zile de răscoală — și noi am văzut cîteva, slavă Domnului! — nu întotdeauna mîinile cele mai albe purtau cele mai frumoase arme.

Acest om sosise de la Versailles cam de un ceas și știa perfect ce se întîmplase; căci, la întrebările puse de hangiu în timp ce-i servea sticla cu vin, din care nici nu gustase, îi răspunsese:

că regina venea cu regele și cu delfinul;

că plecaseră către prînz sau cam așa ceva;

că se hotărîseră, în sfîrșit, să locuiască la palatul Tuileries, ceea ce însemna că în viitor Parisul nu va fi lipsit, probabil, de pîine, fiindcă îl va avea pe brutar, pe brutăriță și pe micul ucenic.

Și că el aștepta să vadă cortegiul trecînd.

Această ultimă afirmație putea fi adevărată, și totuși era ușor de remarcat că privirea i se îndrepta cu mai multă curiozitate spre Paris decît spre Versailles: ceea ce lăsa să se înțeleagă că nu se crezuse obligat să dea socoteală de intențiile sale demnului hangiu, care-și îngăduise să-l întrebe.

De altfel, după cîteva clipe, dorința i-a fost satisfăcută. Un om îmbrăcat aproape la fel ca și el, care părea să exercite o profesie similară cu a sa, se profilă în vîrful urcușului ce mărginea orizontul drumului.

Omul umbla cu pas greoi și ca un călător care străbătuse un drum lung.

Pe măsură ce se apropia, i se puteau deslușI trăsăturile și vîrsta.

Vîrsta putea fi aceea a necunoscutului, se putea adică afirma cu curaj că, așa cum spun oamenii din popor, „a sărit peste patruzecinci".

În ce privește trăsăturile chipului, erau cele ale unui om de rînd, cu porniri josnice, cu instincte vulgare.

Privirea necunoscutului se fixă, curioasă, asupra lui, cu o expresie ciudată, ca și cum ar fi vrut să cîntărească dintr-o singură căutătură tot ce s-ar putea socoti imoral și rău în sufletul acestui om.

Cînd muncitorul care venea dinspre Paris nu se mai afla decît la o distanță de vreo douăzeci de pași de personajul care aștepta în prag, acesta din urmă intră, vărsă primele picături de vin din sticlă, umplu unul din cele două pahare de pe masă și, revenind la ușă cu paharul ridicat, spuse :

— Ei, colega ! vremea-i rece, drumu-i lung. Nu bem un pahar cu vin, să ne dea putere și să ne încălzim ?

Muncitorul care venea de la Paris privi în jur, ca pentru a se convinge dacă este chiar el acela căruia i se adresează invitația.

— Cu mine vorbești ? întrebă el.

— Cu cine, mă rog, de vreme ce ești singur ?

— Și-mi oferi un pahar de vin ?

— De ce nu ?

— Ah !

— N-avem oare aceeași meserie, sau aproape ?

Muncitorul îl privi a doua oară pe necunoscut.

— Toată lumea, spuse el, poate fi de aceeași meserie ; important este să știi dacă în meserie ești tovarăș sau stăpîn.

— Ei bine, iată ce vom verifica bînd un pahar de vin și stînd de vorbă.

— Fie, hai ! spuse muncitorul îndreptîndu-se spre ușa tavernei.

Necunoscutul îi arătă masa și-i făcu semn spre pahar.

Muncitorul luă paharul, privi vinul ca și cum ar fi avut o oarecare neîncredere în el, care dispăru însă cînd necunoscutul își turnă un al doilea pahar, plin ochi ca și primul.

— Ei bine, întrebă el, sîntem prea mîndri să ciocnim cu cel pe care l-am invitat ?

— Nu, pe legea mea, dimpotrivă. Pentru Națiune !

Ochii cenușii ai muncitorului se ațintiră un moment asupra celui care tocmai rostise toastul.

— Apoi repetă :

— Eh ! Zău ! Da, bine zici dumneata : pentru Națiune!

Și, pe nerăsuflate, dădu paharul pe gît, după care își șterse buzele cu mîneca.

— Eh ! eh ! murmură el, e de Burgundia !

— Și bătrîn, hai ? Mi-a fost recomandată circiuma. Trecînd pe aici am intrat și nu-mi pare rău. Dar așază-te, colega ! Mai e vin în sticlă, iar cînd sticla se va goli, se va mai găsi în pivniță.

— Ei, da, spuse lucrătorul. Și ce faci totuși aici ?

— Vezi bine, vin de la Versailles și aștept cortegiul, pentru a-l însoți la Paris.

— Ce cortegiu ?

— Ei ! al regelui, al reginei și al delfinului [1], care se înapoiază la Paris în tovărășia precupeților din hale, a două sute de membri ai Adunării și sub protecția gărzii naționale și a domnului de La Fayette.

— Așadar burghezul s-a hotărît să vină la Paris ?

— N-a avut încotro.

— Bănuiam asta cînd am plecat spre Paris pe la trei dimineața.

— Ah ! ah ! ai pornit la drum în noaptea asta la trei dimineața și ai plecat din Versailles așa, fără să ai curiozitatea să știi ce se va întîmpla acolo ?

— Cum nu ? Aveam și eu un oarecare chef să știu ce se va întîmpla cu burghezul, mai ales că, fără să mă laud, e o veche cunoștință de-a mea. Dar, vei înțelege : munca înainte de toate ! Am nevastă și copii, trebuie hrăniți cu toții, mai ales acum cînd nu vom mai avea făurăria regală.

Necunoscutul lăsă să treacă cele două aluzii fără a reacționa la ele.

— Era așadar o treabă urgentă pe care trebuia s-o faci la Paris ? stărui el.

— Pe legea mea, da, după cît se pare, și încă bine plătită — adăugă muncitorul, făcînd să-i sune cîteva monede în buzunar — cu toate că mi-a fost plătită pur și simplu de un servitor, ceea ce nu e politicos, și încă de un ser-

[1] DELFIN (în franceză *Dauphin*) este un titlu feudal, care se pare că a fost la început o poreclă purtată în Franța de conții de Viennois de la Guigue al IV-lea și după exemplul lor de conții d'Auvergne din anul 1115. După ce Humbert a cedat Franței regiunea Dauphiné în anul 1439, fiii cei mai mari ai regilor Franței — deveniți moștenitori ai tronului — purtau titlul de delfin. (N.T.)

vitor neamț, ceea ce a făcut să nu pot schimba nici măcar o vorbă cu el.

— Și dumitale nu-ți displace să stai de vorbă, nu-i așa?

— Păi, cînd nu se spun lucruri rele despre alții, asta te amuză.

— Și chiar cînd se mai spun, nu-i așa?

Amîndoi începură să rîdă, necunoscutul arătîndu-și dinții albi, iar lucrătorul dinții săi stricați.

— Așadar, reluă necunoscutul — ca unul care înaintează, ce-i drept, pas cu pas, dar pe care nimic nu-l poate opri să înainteze — te-ai dus să faci o treabă urgentă și bine plătită?

— Da.

— Fiindcă e o treabă anevoioasă, fără îndoială.

— Anevoioasă, da.

— O închizătoare secretă, nu?

— O ușă invizibilă... Închipuie-ți, o casă într-o casă. Cineva care ar avea interesul să se ascundă, nu-i așa? Este și nu este casă. Cineva sună. Servitorul deschide: „Domnul? — Lipsește. — Ba nu, e acasă. — Ei bine, căutați!" Și caută. Ei și? „Desfid pe oricine să-l găsească pe domnul." O ușă de fier, înțelegi, care se îmbucă perfect cu o sculptură din zid. Peste toate un strat de lemn vechi de stejar, ceea ce face cu neputință să deosebești lemnul de fier.

— Da, dar dacă-l ciocănești?

— Aș! Un strat de lemn pe metalul subțire, dar tocmai îndeajuns de gros pentru ca sunetul să fie la fel peste tot... Tac, tac, tac, tac... Vezi, după ce am terminat, eu însumi nu mai știam unde e ușa.

— Dar unde dracu ai fost să faci asta?

— Asta-i bună!...

— Înseamnă că nu vrei să spui?

— Înseamnă că nu pot spune, întrucît nu știu.

— Așadar, te-au legat la ochi?

— Exact! M-au așteptat cu o trăsură la barieră. Mi s-a spus: „Ești cutare? Am spus: da. — Bine! dumneata ești acela pe care-l așteptăm; urcă! — Trebuie să urc? — Da." M-am urcat, m-au legat la ochi, trăsura a mers cam jumătate de oră, apoi s-a deschis o poartă, una mare: m-am izbit de prima treaptă a unui peron; apoi am urcat

zece trepte și-am intrat într-un vestibul; acolo am găsit un servitor neamț care a spus celorlalți: „Pine, trebuie blecați toți, nu mai e nefoie de foi". Ceilalți au plecat. Mi-a desfăcut legătura de la ochi și mi-a arătat ce am de făcut. M-am pus pe treabă ca un bun lucrător. După o oră totul era gata. Mi s-a plătit în ludovici grei de aur, m-au legat iar la ochi, m-au așezat din nou în trăsură, m-au dat jos apoi în același loc unde m-am urcat, mi-au urat călătorie plăcută, și iată-mă!

— Fără să fi văzut nimic, nici pe furiș? Ce dracu! O legătură la ochi nu e chiar atît de strînsă încît să nu tragi cu coada ochiului la dreapta și la stînga.

— De! de!

— Lasă... lasă, recunoaște că ai văzut, spuse cu vioiciune străinul.

— Iată: cînd am făcut pasul greșit, izbindu-mă de prima treaptă a peronului, am profitat de asta ca să fac un gest și, făcînd gestul, am desfăcut puțin legătura de la ochi.

— Și mișcînd legătura? spuse necunoscutul cu aceeași vioiciune.

— Am văzut un șir de copaci la stînga mea, ceea ce m-a făcut să cred că imobilul se afla pe un bulevard. Cam asta-i tot.

— Asta-i tot?

— Ei, asta-i! Pe cuvînt de onoare!

— Asta nu spune prea mult.

— Mai ales că bulevardele sînt lungi, începînd de la cafeneaua „Saint-Honoré" pînă la Bastilia, și nu doar o singură casă are poartă mare și peron...

— Prin urmare, n-ai mai recunoaște clădirea?

Lăcătușul reflectă o clipă.

— Nu, pe legea mea, spuse el, n-aș fi în stare.

Cu toate că, de obicei, obrazul necunoscutului nu părea să arate decît ce voia el să lase să se vadă, de astă dată păru satisfăcut de această asigurare.

— Ah! spuse el pe neașteptate, trecînd parcă dintr-o dată la altă ordine de idei, nu mai sînt oare lăcătuși în Paris, încît oamenii care doresc să-și construiască uși secrete să nu fie nevoiți să caute lăcătuși la Versailles?

Şi, în acelaşi timp, umplînd cu vin paharul tovarăşului său, lovi masa cu sticla goală, pentru ca stăpînul tavernei să-i aducă alta plină.

Capitolul 2

MEŞTERUL GAMAIN

Lăcătuşul ridică paharul la înălţimea ochiului şi privi cu satisfacţie vinul în zare.

Apoi, gustîndu-l cu vădită plăcere, spuse :

— Ba bine că nu, sînt lăcătuşi în Paris.

Mai bău cîteva picături.

— Sînt chiar şi meşteri.

Şi iar mai bău.

— E tocmai ceea ce-mi spuneam şi eu.

— Da, dar sînt meşteri şi meşteri.

— Ah ! ah ! spuse necunoscutul zîmbind, văd că eşti ca sfîntul Eloi [1], nu numai meşter, dar meşter peste meşteri.

— Şi meşter peste toţi. Eşti de meserie ?

— Da, aproape.

— Ce eşti ?

— Sînt armurier.

— Ai ceva făcut de mîna dumitale ?

— Priveşte această armă.

Lăcătuşul luă arma din mîinile necunoscutului, o cercetă cu atenţie, îi încercă arcurile, aprobă cu o mişcare a capului pocnetul sec la manevrare ; apoi, citind numele înscris pe ţeavă şi pe placă zise :

— Leclère ! Cu neputinţă, prietene ! Leclère are cel mult douăzeci şi opt de ani, iar noi amîndoi, fără să ne fie cu supărare, ne îndreptăm spre cincizeci.

— E-adevărat, spuse el, nu sînt Leclère, dar e cam acelaşi lucru.

---

[1] Eloi (aprox. 588—660), argintar şi trezorier al lui Clotar al II-lea şi Dagobert I, regi ai francilor ; protector al muncitorilor cu ciocanul. (N. T.)

— Cum adică, același lucru ?

— Fără îndoială, pentru că sînt meșterul său.

— Bine, strigă rîzînd lăcătușul, e ca și cum aș spune : „Nu sînt eu regele, dar e cam același lucru."

— Cum adică, e-același lucru ? repetă necunoscutul.

— Ei, da ! fiindcă sînt meșterul său, spuse lăcătușul.

— Oh ! oh ! făcu necunoscutul ridicîndu-se și parodiind salutul militar. Am oare onoarea să stau de vorbă cu meșterul Gamain ?

— Chiar cu el în persoană, și la dispoziția dumitale, dacă mi-e cu putință, spuse lăcătușul încîntat de efectul produs de numele său.

— Drace, spuse necunoscutul, nu știam că am de-a face cu o persoană atît de însemnată.

— Poftim ?

— Cu o persoană atît de însemnată, repetă necunoscutul.

— Atît de considerabilă, vrei să spui.

— A ! da ! iartă-mă, reluă rîzînd necunoscutul, dar dumneata știi, un sărman armurier nu vorbește franceza ca un meșter, și ce meșter ! Meșterul regelui Franței !

Apoi, reluînd convorbirea pe un alt ton :

— Ia spune, așa-i că nu prea are haz să fii meșterul regelui ?

— De ce ?

— Păi, dacă trebuie să te porți cu mănuși de cîte ori dai bunăziua sau bunăseara...

— Aș, da de unde !

— Cînd trebuie să spui : „Majestate, luați această cheie cu mîna stîngă. — Sire, luați această pilă cu mîna dreaptă."

— Ei vezi, tocmai ăsta-i farmecul său, căci, înțelegi dumneata, în fond e om de treabă. Cînd intră în fierărie, își pune șorțul dinainte și își suflecă mînecile cămășii, nu s-ar mai putea spune că e fiul cel mare al lui Ludovic cel Sfînt, cum i se zice.

— Într-adevăr, ai dreptate, e nemaipomenit cum regii seamănă cu ceilalți oameni.

— Da, nu-i așa ? Cei ce sînt în preajma lor și-au dat seama de-acest lucru de multă vreme.

— Oh ! n-ar fi nimic dacă și-ar fi dat seama numai cei ce sînt în preajma lor, zise necunoscutul cu un rîs straniu, dar încep să-și dea seama mai ales cei ce se îndepărtează de ei.

Gamain îl privi pe interlocutorul său cu oarecare uimire. Dar acesta care, din vorbă în vorbă, își uitase rolul, nu-i lăsă timp să cîntărească toată greutatea frazei pe care tocmai o rostise și, reluînd tema părăsită, spuse :

— Iată un motiv în plus. Un om ca oricare altul, căruia trebuie să i te adresezi cu *sire* și *majestate* ! Socot că e umilitor !

— Dar nu-i nevoie să i te adresezi cu *sire* și *majestate* ! Cînd se afla în fierărie dispăreau toate astea. Eu îi spuneam „burghezule" și el mă striga Gamain. Singura deosebire era că eu nu-l tutuiam, iar el mă tutuia.

— Da, dar cînd se făcea ora prînzului sau a cinei, nu era trimis Gamain la bucătărie cu ceilalți, cu lacheii ?

— Vai de mine, nici pomeneală ! N-a făcut niciodată asta, dimpotrivă, spunea să mi se aducă o masă cu de-ale mîncării în fierărie și de multe ori, îndeosebi la dejun, se așeza la masă cu mine și spunea : „Aș ! nu mă duc să dejunez cu regina, ceea ce înseamnă că nu va trebui să mă spăl pe mîini..."

— Nu prea înțeleg bine.

— Nu înțelegi că atunci cînd regele venea să lucreze cu mine și mînuia fierul, la naiba ! avea mîinile cum le-avem și noi, ceea ce nu ne împiedică să fim oameni onorabili. Așa că regina îi spunea, cu aerul ei de mironosiță : „Pfui ! Sire, aveți mîinile murdare !" Ca și cum s-ar putea să ai mîini curate cînd ai lucrat în fierărie !

— Nu mai spune ! zise necunoscutul, îți vine să-i plîngi de milă...

— Vezi dumneata, acest om se simțea în adevăr bine numai acolo sau în cabinetul de geografie, cu mine sau cu bibliotecarul său. Cred însă că tot pe mine mă iubea mai mult.

— Și ce dacă, n-are haz să fii meșterul unui elev prost.

— Un elev prost ? strigă Gamain. Ah ! nu ! nu trebuie să spui asta. Vezi dumneata, e destul de nefericit că s-a născut rege și trebuie să se ocupe de toate prostiile de care se ocupă, în loc să facă mereu progrese în meseria sa. Nu

va fi niciodată decît un biet rege, e prea cinstit, și ar fi ieșit din el un minunat lăcătuș. De pildă, e unul pe care-l nesufeream pentru că-l face să-și piardă atîta timp : domnul Necker. El l-a făcut să piardă timp, Dumnezeule ! l-a făcut să piardă atîta timp !...

— Cu socotelile sale, nu-i așa ?

— Da, cu basmele lui aiurite, cu socotelile lui gogonate, cum se spune.

— Ia zi, prietene...

— Ce ?

— Un elev de-asemenea calibru trebuie să fi fost un meșteriu strălucit pentru dumneata.

— Ei bine, nu ! iată, tocmai aici greșiți cu toții, iată de ce-i port pică regelui vostru Ludovic al XVI-lea, părintelui patriei voastre, restauratorului națiunii franceze ; faptul că lumea mă crede bogat ca și Cresus, cînd de fapt sînt sărac ca Iov.

— Ești sărac ? Dar cu banii, cu banii ce făcea ?

— Află că dăruia jumătate din bani săracilor și cealaltă jumătate bogaților, iar el n-avea niciodată o para chioară. Familiile Coigny, Vaudreuil și Polignac îl măcinau, bietul de el ! Într-o zi a vrut să micșoreze leafa domnului de Coigny. Acesta veni să-l aștepte la ușa fierăriei, iar regele, după cinci minute, se înapoie, alb ca varul, spunînd : „Doamne ! era gata-gata să mă bată. — Și salariul, sire ? l-am întrebat. — I l-am lăsat, mi-a răspuns : puteam face altfel ?“ În altă zi a vrut să facă unele observații reginei în legătură cu o garnitură de scutece pentru doamna de Polignac, o garnitură de trei sute de mii de franci, chiar așa !

— Frumos !

— Ei bine ! n-a fost de ajuns, regina a poruncit să i se dea o garnitură de cinci sute de mii. Și-așa, vezi, toți acești Polignac, care cu zece ani în urmă n-aveau nici un sfanț, iată-i că au părăsit de curînd Franța încărcați cu milioane ! Măcar de-ar fi avut vreun talent oarecare, dar dă-le acestor fluturatici o nicovală și un ciocan și vei vedea că nu-s în stare să facă o potcoavă. Dă-le o pilă și o menghină și vei vedea că nu vor fi în stare să-ți facă un șurub pentru o broască... Sînt în schimb oratori grozavi, cavaleri, cum își spun ei, care l-au împins pe rege în față

și-l lasă acum să se descurce cum poate, cu domnii Bailly, La Fayette și Mirabeau, în timp ce pe mine, pe mine, care i-aș fi putut da atîtea sfaturi bune dacă ar fi vrut să le asculte, mă lasă aici, cu o biată rentă de 1 500 de livre pe care mi-a făcut-o mie, meșterul lui, mie, prietenul lui, mie care i-am pus pila în mînă !

— Da, dar cînd lucrezi cu el ai totdeauna un cîștig bun.

— Dar ce, mai lucrez acum cu el ? În primul rînd ar însemna să mă compromit ! După căderea Bastiliei n-am mai pus piciorul la palat. L-am întîlnit o dată sau de două ori și s-a mărginit să mă salute. A doua oară era pe drumul spre Satory, eram singuri și și-a oprit trăsura. „Ei bine, bună ziua, sărmanul meu Gamain, spuse cu un oftat. — Ei da, nu-i așa că lucrurile nu merg cum ați dori ? Dar asta o să vă slujească de învățătură... — Și soția ta, copiii tăi, mă întrerupse el, se simt bine ?... — De minune ! Au o foame de lup, asta-i tot... — Ține, spuse regele, le vei face acest cadou din partea mea.“ S-a scotocit prin toate buzunarele, chiar prin toate, și a strîns nouă ludovici. „Este tot ce am la mine, sărmanul meu Gamain, spuse el, și mi-e rușine să-ți fac un dar atît de modest.“ Într-adevăr, vei recunoaște că avea de ce să se rușineze ; un rege care nu are decît nouă ludovici în buzunar, un rege care-i face unui camarad, unui prieten, un cadou de nouă ludovici... ! Așa că...

— Așa că, ai refuzat ?

— Nu, căci mi-am spus : „Trebuie să-i iau, căci va întîlni un altul mai puțin rușinos, care-i va primi !“ Dar e tot una, poate fi absolut liniștit, nu voi mai pune piciorul la Versailles, doar dacă trimite să mă caute, și poate nici atunci, nici atunci !

— Suflet recunoscător ! murmură necunoscutul.

— Ce-ai spus ?

— Spun, meștere Gamain, că e înduioșător cînd vezi un devotament ca al dumitale supraviețuind nenorocirii ! Să golim un ultim pahar cu vin în sănătatea elevului dumitale.

— Ah ! pe legea mea, nu-l merită deloc, dar n-are a face ! Oricum, în sănătatea lui !

Bău.

— Și cînd mă gîndesc, continuă apoi, că mai avea în pivnițe peste zece mii de sticle, iar cel mai slab făcea de zece ori cît ăsta, și că n-a spus niciodată unui lacheu : „Cutărică, ia un coș cu sticle și du-le prietenului meu Gamain.“ Ah, da, i-a plăcut mai degrabă să dea de băut celor care-l păzeau, gărzii elveține și soldaților din regimentul Flandrei. Și din asta s-a ales cu mai mult de-o grămadă !

— Ce vrei, spuse necunoscutul golind paharul cu înghițituri mici, așa sînt regii, niște ingrați. Dar, atenție ! Nu mai sîntem singuri.

Într-adevăr, trei indivizi, doi oameni din popor și o precupeață de pește, intraseră și se așezaseră la o masă la fel ca cea la care necunoscutul termina de băut a doua sticlă împreună cu meșterul Gamain.

Lăcătușul își aruncă privirea asupra lor și-i cercetă cu multă atenție, ceea ce-l făcu pe necunoscut să zîmbească.

Într-adevăr, cele trei personaje păreau demne de oarecare atenție. Unul din bărbați era voinic doar de la mijloc în sus ; celălalt parcă n-avea decît picioare. Cît despre femeie, era greu de spus ce hram purta. Cel pieptos aducea cu un pitic : de-abia atingea înălțimea de un metru cincizeci. Te făcea să bănuiești însă, din prima privire, că în vinele sale curge fiere în loc de sînge.

Spre deosebire de primul, al doilea, cu picioarele scurte și strîmbe, semăna cu un bîtlan scorțos. Al treilea, sau a treia, cum doriți, era o ființă amfibie, a cărei specie o puteai recunoaște lesne, dar anevoie izbuteai să-i deslușești sexul. Era un bărbat, sau o femeie, de treizeci pînă la treizeci și patru de ani, purtînd un costum elegant de vînzătoare de pește, cu lanț de aur și cercei, cu volan și batistă de dantelă.

Ciorapii și ghetele celor doi bărbați, ca și pantofii femeii, arătau că cei ce le purtau umblaseră multă vreme de colo-colo pe stradă.

— Ce surpriză, zise Gamain, iată o femeie pe care mi se pare c-o cunosc.

— Se poate, dar din moment ce aceste trei persoane sînt împreună, dragă domnule Gamain — souse necunos-

cutul luîndu-şi arma şi înfundîndu-şi căciula pe-o ureche — înseamnă că au ceva de făcut. Şi din moment ce au ceva de făcut, trebuie să-i lăsăm împreună.

— Deci, îi cunoşti şi dumneata ? întrebă Gamain.

— Da, din vedere, răspunse necunoscutul. Dar dumneata ?

— Eu mi-aş pune capul că am văzut-o pe femeia asta undeva.

— Probabil la Curte ? spuse necunoscutul.

— Ei da, o precupeaţă !

— Astea se duc acolo cam des de cîtva timp încoace.

— Dacă îi cunoşti, spune-mi numele celor doi bărbaţi. Asta mă va ajuta cu siguranţă să-mi aduc aminte cine-i femeia.

— Numele celor doi bărbaţi ?

— Da.

— Pe care doreşti să-l numesc în primul rînd ?

— Pe cel cu picioarele strîmbe.

— Jean-Paul Marat.

— Ah ! ah !

— Apoi ?

— Ghebosul.

— Prosper Verrières.

— Ah ! ah !

— Ei bine ! asta te pune pe urma precupeţei ?

— Pe cuvîntul meu, nu !

— Încearcă.

— Mă las păgubaş !

— Ei bine, precupeaţa...

— Aşteaptă... Ba nu, ba da, ba nu...

— Chiar aşa-i.

— Este... cu neputinţă !

— Da, pare cu neputinţă în primul moment.

— Este...

— Lasă, văd bine că n-ai să-i spui numele niciodată şi că trebuie să spun eu cine e ; precupeaţa e ducele d'Aiguillon.

La rostirea acestui nume precupeaţa tresări şi se întoarse, la fel ca şi ceilalţi doi bărbaţi.

Toţi trei făcură o mişcare ca pentru a se ridica, cum ar fi făcut-o în faţa unui şef căruia ar fi dorit să-i arăţi

un profund respect. Dar necunoscutul își puse un deget pe buze și dădu să iasă. Gamain îl urmă, crezînd că visează. La ușă fu izbit de un individ care fugea, părînd că încearcă să scape de niște oameni care-l urmăreau și strigau :

— Coaforul reginei ! coaforul reginei !

Printre oamenii care fugeau și strigau erau doi care purtau cîte un cap însîngerat în vîrful unei sulițe.

Erau capetele a doi nefericiți ostași din trupele de pază, Varicourt și Deshuttes, care, despărțite de corp de cel căruia i se spunea marele Nicolas, erau țintuite fiecare în vîrful unei sulițe.

Aceste capete, cum am spus, făceau parte din trupa care alerga după nefericitul cu care se ciocnise Gamain.

— Ia te uită, domnul Leonard ! spuse acesta.

— Taci, nu-mi rosti numele, exclamă coaforul, năpustindu-se în tavernă.

— Ce-au cu el ? îl întrebă lăcătușul pe necunoscut.

— Cine știe ? răspunse acesta. Poate ar dori să onduleze părul de pe capetele acestor doi nenorociți. Îți vin idei atît de ciudate în timpul unei revoluții !

Și se amestecă în mulțime, lăsîndu-l pe Gamain — de la care, după toate probabilitățile, scoase tot ce avea nevoie — să se înapoieze în atelierul său din Versailles.

Capitolul 3

CAGLIOSTRO [1]

Necunoscutului i-a fost cu atît mai ușor să se piardă în mulțime cu cît gloata era foarte mare.

Era avangarda cortegiului regelui, reginei și delfinului. Plecaseră din Versailles, cum le spusese regele, către ora unu după prînz.

---

[1] Giuseppe Balsamo (zis conte de Cagliostro), medic, aventurier italian născut la Palermo (1743—1795). Adept al ocultismului. A avut mare succes la curtea lui Ludovic al XVI-lea. Compromis în afacerea colierului, a fost exilat. (N.T.)

Regina, delfinul, fiica regelui, contele de Provence, doamna Elisabeth și Andrée [1] se aflau în caleașca reginei.

Membrii Adunării Naționale, care se declaraseră inseparabili de rege, urcaseră în o sută de trăsuri.

Contele de Charny și Billot au rămas la Versailles pentru a-i aduce la înmormîntare ultimul omagiu baronului Georges de Charny, ucis în acea îngrozitoare noapte de 5 spre 6 octombrie, și pentru a împiedica să-i fie mutilat corpul, așa cum fuseseră mutilați cei doi gardieni ai regelui, Varicourt și Deshuttes.

Această avangardă despre care am vorbit plecase din Versailles cu aproape două ore înaintea regelui și era legată într-un fel de cele două capete ale gardienilor regelui, care-i serveau drept stindard.

După cum am văzut, aceste două capete se opriseră la taverna „La Podul Sèvres", în același timp cu ele oprindu-se și avangarda. Aceasta se compunea din niște zdrențăroși nenorociți, pe jumătate beți, zgură murdară ce plutește la suprafața oricărei revărsări fie de apă, fie de lavă.

Deodată, în această mulțime se produse un imens tumult, deoarece se zăriră baionetele gărzii naționale și calul alb al lui La Fayette, care preceda trăsura regelui.

La Fayette iubea tare mult adunările populare ; în mijlocul poporului din Paris, al cărui idol era, domnea cu adevărat. Dar nu-i plăcea gloata. Găseai la Paris, ca și în vechea Romă, *plebs* și *plebecula* [2]. Mai ales nu-i plăcea genul de execuții pe care gloata le făcea ea însăși.

Această mulțime, care înainta puhoi pe șoseaua de la Versailles spre Paris — ca un canal de scurgere revărsat după furtună, ce tîrăște în valurile sale negre și mîloase locuitorii unui palat pe care l-a întîlnit în cale și l-a făcut să se prăbușească — această mulțime creă pe ambele părți ale drumului un fel de masă agitată, formată din populația satelor din preajma șoselei, și care venea în fuga mare să vadă ce se întîmplă. Cîțiva dintre cei ce se apropiau în

[1] Noi vorbim totdeauna cu convingerea, sau cel puțin cu speranța, că cititorii noștri de azi sînt cititorii noștri de ieri și, în consecință, sînt familiarizați cu personajele noastre. Nu credem că trebuie să le amintim altceva decît că domnișoara Andrée de Tavernay nu este altcineva decît contesa de Charny. (N.A.)

[2] Gloată și popor de jos (lat.).

grabă, puțini la număr, se amestecau în mulțime, întregind cortegiul regelui, adăugînd strigătele și larma lor țipetelor și larmei generale ; dar cei mai mulți rămîneau nemișcați și tăcuți pe ambele laturi ale șoselei.

Putem spune oare, din această cauză, că îl simpatizau pe rege și pe regină ? Nu, căci în afara celor ce aparțineau aristocrației, toată lumea, chiar și burghezia, suferea mai mult sau mai puțin de foametea cruntă care pusese stăpînire pe Franța. Așadar, dacă nu proferau insulte la adresa regelui, reginei și delfinului, toți acești oameni tăceau, iar tăcerea mulțimii este poate și mai rea decît injuriile sale.

În schimb, sau dimpotrivă, mulțimea țipa din răsputeri „Trăiască La Fayette !“ — iar acesta își scotea din cînd în cînd pălăria cu mîna stîngă și saluta cu sabia din mîna dreaptă — și „Trăiască Mirabeau !“, care-și scotea din cînd în cînd capul prin portiera trăsurii în care era înghesuit cu încă cinci, ca să tragă în piept aerul după care tînjeau plămînii săi puternici.

Astfel, nefericitul Ludovic al XVI-lea, pe care nimeni nu-l aclama, auzea în fața sa aplauzele adresate popularității, pe care-o pierduse, și geniului, care-i lipsise întotdeauna.

Gilbert mergea laolaltă cu tot poporul lîngă portiera din dreapta trăsurii regale, adică pe partea reginei.

Maria-Antoaneta, care n-a putut niciciînd înțelege acest soi de stoicism al lui Gilbert, căruia rigiditatea americană îi adăugase un plus de severitate, îl privea cu uimire pe acest om care, fără dragoste și fără devotament pentru suveranii săi, împlinea cu simplitate pe lîngă ei ceea ce numea el datorie, fiind cu toate acestea gata să facă pentru ei tot ce se face de regulă din devotament și dragoaste. Ba mai mult, era gata să-și dea și viața, în timp ce multe „devotamente“ și „iubiri“ nu merg chiar atît de departe.

Pe cele două laturi ale trăsurii regelui și reginei — în afara șirului de oameni pe jos care apucaseră un loc fie din curiozitate, fie pentru a fi gata să-i ajute pe augustii călători, foarte puțini cu intenții rele, pe cele două margini ale șoselei mărșăluiau, bălăcindu-se în noroiul gros de șase degete, precupețele și hamalii din hale ; ei păreau să rostogolească din cînd în cînd în mijlocul aces-

tui curent împestriţat de buchete şi panglici cîte un val mai compact. Era vorba de vreun tun sau vreun cheson încărcate cu femei care cîntau cu voce tare şi ţipau cît le ţinea gura.

Ceea ce cîntau era vechiul nostru cîntec popular :

Brutăriţa are avere
Care n-o costă nimic.

Ceea ce spuneau era această nouă formulă a speranţei lor :

„Nu ne va mai lipsi acum pîinea, căci i-am adus înapoi pe brutar, pe brutăriţă şi pe micul ucenic."

Regina părea să asculte toate astea fără a înţelege mare lucru. Ţinea pe genunchii săi pe micul delfin, care privea mulţimea cu acel aer speriat cu care copiii de prinţi privesc mulţimea la ceasul revoluţiilor, aşa cum i-am văzut pe regele Romei, pe ducele de Bordeaux şi pe contele de Paris privind-o la rîndul lor.

Regele se uita la toate acestea cu privirea sa ştearsă şi obosită. De-abia putuse să adoarmă noaptea trecută ; mîncase prost la dejun ; n-avusese vreme să-şi aranjeze, şi să-şi pudreze peruca, să-şi radă barba, avea lenjeria mototolită — toate acestea, fără îndoială foarte neplăcute pentru el. Vai ! sărmanul rege nu era omul care să facă faţă unor împrejurări dificile. De aceea îşi şi pleca grumazul în toate situaţiile de acest fel. L-a ridicat într-o singură zi pe eşafod, în momentul în care urma să fie decapitat.

Doamna Elisabeth era un înger de blîndeţe şi resemnare — aşezat de Dumnezeu lîngă aceste două fiinţe condamnate — care a trebuit să-l consoleze pe rege la Temple [1] de absenţa reginei şi s-o consoleze pe regină la Conciergerie [2] de moartea regelui.

[1] Veche mănăstire fortificată a templierilor din Paris, construită în sec. XII, unde a fost întemniţat Ludovic al XVI-lea. (N.T.)

[2] Partea medievală a Palatului de Justiţie din Paris, transformată în închisoare începînd din 1392. Aici au fost închişi în timpul Terorii (mai—iulie 1793) condamnaţii la moarte, înainte de a fi trimişi la eşafod. (N.T.)

Domnul de Provence, prezent ca întotdeauna, avea privirea piezișă și falsă. Știa foarte bine că, cel puțin pentru moment, nu era în primejdie. Acum era cel mai popular din familie — de ce ? nu se știa : poate fiindcă rămăsese în Franța, pe cînd fratele său, contele d'Artois, fugise.

Dar dacă regele ar fi putut citi în adîncul sufletului domnului de Provence, rămîne de văzut dacă ceea ce ar fi descifrat acolo i-ar fi lăsat chiar neatinsă recunoștința ce i-o purta pentru ceea ce credea el că este devotamentul acestui om.

În ce o privește, Andrée părea de marmură. Nu dormise mai bine decît regina, nu mîncase mai bine decît regele, dar trebuințele vieții de toate zilele nu păreau să fie făcute pentru acest caracter excepțional. Nici ea nu avusese mai multă vreme să-și aranjeze coafura sau să se schimbe, și totuși nici un fir din părul ei nu stătea anapoda, nici o cută din rochia ei nu arăta vreo mototolire neobișnuită. Părea o statuie ; aceste valuri care se scurgeau în jurul ei, fără ca ea să pară a le da vreo atenție, o făceau parcă și mai strălucitoare, și mai albă. Era evident că această femeie avea în străfundurile inimii sau minții un gînd ascuns, unic și luminos, către care tindea sufletul ei, ca acul magnetic spre steaua polară. Arăta ca o umbră printre cei vii — un singur lucru trăda că trăiește : strălucirea involuntară ce-i scăpa din privire de fiece dată cînd ochii ei îi întîlneau pe cei ai lui Gilbert.

Cu aproape o sută de pași înainte de-a ajunge în fața micii taverne pomenite, cortegiul se opri : strigătele se întețiră de-a lungul întregului parcurs.

Regina se aplecă puțin în afara portierei și această mișcare, ce semăna totuși cu un salut, făcu să treacă prin mulțime un murmur îndelungat.

— Domnule Gilbert ! spuse ea.

Gilbert se apropie de portieră. Întrucît chiar de la plecarea din Versailles își ținea pălăria în mînă, n-a mai avut nevoie s-o scoată pentru a-și manifesta respectul față de regină.

— Doamnă ? spuse el.

Acest unic cuvînt demonstra, prin intonația cu care fusese pronunțat, că Gilbert era întru totul la ordinele reginei.

— Domnule Gilbert, reluă ea, ce cîntă, ce spune, ce strigă de fapt poporul dumitale ?

Se vede prin însăși forma acestei fraze că regina o pregătise dinainte și că, fără îndoială, o sucise și răsucise de multă vreme înainte de a o împroșca prin portieră în obrazul mulțimii.

Gilbert scoase un suspin care însemna : „Rămîne aceeași !“ Apoi, cu o profundă expresie de melancolie, rosti :

— Vai, doamnă ! acest popor, pe care-l numiți poporul meu, a fost al dumneavoastră în trecut. Și iată, cu mai puțin de douăzeci de ani în urmă, domnul de Brissac, un fermecător curtezan pe care-l caut zadarnic aici, vă arăta din balconul primăriei același popor care striga : „Trăiască moștenitoarea“, și vă spunea : „Doamnă, aveți înaintea voastră două sute de mii de îndrăgostiți“.

Regina își mușcă buzele ; era imposibil să-l prindă pe acest om fără o replică promptă sau cu lipsă de respect.

— Da, e-adevărat, spuse regina ; asta arată numai că popoarele se schimbă.

De astă dată Gilbert se înclină, dar nu răspunse.

— V-am pus o întrebare, domnule Gilbert, spuse regina cu acea încăpățînare pe care o punea în toate, chiar și în lucrurile care-i puteau fi dezagreabile.

— Da, doamnă, spuse Gilbert, și vă voi răspunde, deoarece Majestatea Voastră insistă. Poporul cîntă :

Brutăriţa *are avere*
care n-o costă nimic.

Știți pe cine numește poporul *brutărița* ?

— Da, domnule, știu că-mi face această onoare, m-am obișnuit cu poreclele : mă numeau „doamna Deficit“. Este vreo analogie între prima și a doua poreclă ?

— Da, doamnă, pentru a fi sigură, nu aveți decît să cîntăriți primele două versuri pe care tocmai vi le-am spus :

Brutăriţa *are avere*
care n-o costă nimic.

Regina repetă :

— *Are avere care n-o costă nimic*... Nu înţeleg, domnule.

Gilbert tăcu.

— Ei bine ! reluă regina cu nerăbdare, nu aţi auzit că nu înţeleg ?

— Şi Majestatea Voastră continuă să ceară cu insistenţă o explicaţie ?

— Fără îndoială.

— Asta înseamnă că Majestatea Voastră a avut miniştri deosebit de îndatoritori, miniştri de finanţe mai ales, pe domnul de Calonne spre exemplu. Poporul ştie că Majestatea Voastră n-avea decît să ceară pentru a i se da şi, cum nu costă mare osteneală să ceri cînd eşti regină, avînd în vedere că cerînd, ordonaţi de fapt, poporul cîntă :

Brutăriţa *are avere*
Care n-o costă nimic.

adică, n-o costă decît ostenceala de a cere.

Mîna albă a reginei, aşezată pe catifeaua roşie a portierei, se crispă.

— Ei bine, fie, spuse ea, asta în ce priveşte cîntecul. Acum vă rog, domnule Gilbert, deoarece le explicaţi atît de bine gîndul, să trecem la ce spune.

— Doamnă, poporul spune : „Nu ne va mai lipsi pîinea acum cînd îi avem în mînă pe *brutar, pe brutăriţă şi pe micul ucenic*".

— Îmi veţi explica la fel de limpede şi a doua insolenţă ca pe prima, nu-i aşa ? Contez pe asta.

— Doamnă, spuse Gilbert cu aceeaşi blîndeţe melancolică, dacă doriţi să cîntăriţi bine poate nu cuvintele, ci intenţia acestui popor, veţi vedea că nu aveţi a vă plînge atît de mult pe cît credeţi.

— Să vedem, spuse regina cu un surîs nervos. Ştiţi că nici nu cer altceva decît să fiu lămurită, domnule doctor. Să vedem deci, ascult şi aştept.

— Pe drept sau pe nedrept, doamnă, i s-a spus acestui popor că se face la Versailles un mare comerț cu făină, și din cauza asta făina nu mai ajunge la Paris. Cine hrănește acest biet popor? Brutarul și brutărița cartierului. Către cine își îndreaptă mîinile rugătoare părintele, soțul și fiul, cînd, lipsiți de bani, copilul, femeia sau părintele mor de foame? Către brutar, către brutăriță. Pe cine-l imploră, după Dumnezeu, care face să crească recolta? Pe acei ce distribuie pîinea. Dumneavoastră, doamnă, regele, acest august copil însuși, în sfîrșit, nu sînteți toți trei distribuitorii pîinii lui Dumnezeu? Nu fiți intrigată, așadar, de acest dulce nume pe care vi-l dă poporul, și aduceți-i mulțumiri pentru speranța ce-o are, că atunci cînd regele, regina și domnul delfin vor fi în mijlocul celor o sută douăzeci de mii de înfometați, acești o sută douăzeci de mii de înfometați nu vor mai fi lipsiți de nimic.

Regina închise o clipă ochii și fu văzută făcînd o mișcare din maxilar și din gît, ca și cum ar fi încercat să-și înghită ura în același timp cu saliva acră care-i ardea gîtlejul.

— Și pentru ceea ce strigă acest popor, pentru ceea ce țipă înaintea și în spatele nostru, pentru poreclele pe care ni le dă, pentru cîntecele pe care ni le cîntă trebuie să-i mulțumim?

— Oh! da, doamnă, și chiar cu multă sinceritate, căci cîntecul pe care-l cîntă exprimă buna sa dispoziție, iar poreclele ce vi le dă nu sînt decît manifestarea speranțelor sale. Strigătele pe care le scoate reprezintă însă expresia dorințelor sale.

— Ah! poporul dorește ca domnii de La Fayette și Mirabeau să trăiască?

După cum se vede, regina auzise și înțelesese perfect cîntecele, vorbele și chiar strigătele.

— Da, doamnă, spuse Gilbert, căci trăind, domnul de La Fayette și domnul de Mirabeau care, după cum vedeți, sînt separați în acest moment, separați de prăpastia deasupra căreia sînteți suspendați — căci trăind, domnul de La Fayette și domnul de Mirabeau se pot uni și, unindu-se, pot salva monarhia.

— Asta ar însemna, domnule, exclamă regina, că monarhia a ajuns atît de rău încît nu poate fi salvată decît de acești doi oameni ?

Gilbert se pregătea să răspundă, cînd în rîndul mulțimii se făcură auzite strigăte de spaimă amestecate cu atroce hohote de rîs. În loc să-l îndepărteze, mișcarea agitată a mulțimii îl apropie și mai mult pe Gilbert de portieră ; el se prinse zdravăn de ea, ghicind că se petrece sau urmează să se petreacă ceva de natură să-i necesite, eventual pentru apărarea reginei, forța cuvîntului sau a mușchilor săi. Erau cei doi ce purtau în țeapă capetele tăiate, pe care, după ce-l obligaseră pe nefericitul Leonard să le pudreze și frizeze, voiau să-și facă plăcerea de a le prezenta reginei, așa cum alții — sau poate chiar aceiași — îi prezentaseră lui Berthier capul socrului său Foulon.

Țipetele erau ale mulțimii ce se îmbrîncea îngrozită la vederea celor două capete și se dădea înapoi, spre a le face loc purtătorilor lor să treacă.

— În numele lui Dumnezeu, doamnă, spuse Gilbert, nu vă uitați la dreapta !

Regina nu era femeia care să asculte o asemenea comandă fără să cunoască pricina pentru care i-a fost făcută.

În consecință, prima ei mișcare fu să întoarcă privirea către punctul ce i-l interzisese Gilbert. Scoase un strigăt înfiorător. Dar ochii i se desprinseră imediat de pe oribilul spectacol, ca și cum le-ar fi fost dat să vadă un spectacol și mai oribil și, țintuiți asupra unui cap de Meduză, nu s-ar mai fi putut desprinde de el.

Era capul necunoscutului pe care l-am văzut stînd de vorbă la un pahar de vin cu meșterul Gamain în taverna „La Podul Sèvres" și care stătea în picioare, cu brațele încrucișate, sprijinit de un copac.

Mîna reginei se desprinse de portiera de catifea, sprijinindu-se de umărul lui Gilbert, se crispă o clipă pînă la a-și înfige unghiile în carne.

Gilbert se întoarse. O văzu pe regină palidă, cu buzele livide și tremurînde, cu privirea fixă. Ar fi atribuit poate această surescitare nervoasă prezenței celor două

capete, dacă privirea Mariei-Antoaneta s-ar fi oprit pe unul sau pe altul. Dar privirea îi era ațintită orizontal în fața lui la un stat de om.

Gilbert urmări direcția privirii și, așa cum regina scosese un țipăt de groază, el scoase unul de mirare.

Apoi murmurară amîndoi în același timp :

— Cagliostro !

Bărbatul sprijinit de copac o vedea la rîndul său foarte bine pe regină. Îi făcu lui Gilbert un semn cu mîna, ca și cum i-ar fi spus : „Vino !"

În acest moment, trăsurile făcură o mișcare pentru a-și relua drumul. Printr-un gest reflex instinctiv, natural, regina îl împinse pe Gilbert să nu fie strivit de roată. Gilbert crezu însă că regina îl împinge către acest om. În consecință rămase nemișcat și lăsă să defileze cortegiul ; apoi, urmărindu-l pe falsul muncitor, care se întorcea din timp în timp să vadă dacă este urmat, intră după el într-o străduță ce urca spre Bellevue pe o pantă destul de abruptă și dispăru în spatele unui zid exact în momentul în care cortegiul, ascuns și el în întregime de o înclinație a dealului, dispărea spre Paris parcă scufundat într-o prăpastie.

Capitolul 4

FATALITATEA

Gilbert urmă călăuza, ce-l preceda cu aproape douăzeci de pași, pînă la jumătatea urcușului. Acolo, în fața unei case mari și frumoase, cel care mergea înainte scoase o cheie din buzunar și deschise o portiță destinată stăpînului casei să se servească de ea cînd voia să intre sau să iasă fără ca servitorii să știe de sosirea sau plecarea sa.

Lăsă poarta întredeschisă, ceea ce însemna cît se poate de limpede că primul care intrase îl invita pe tovarășul său de drum să-l urmeze.

Gilbert intră și împinse poarta, care se învîrti ușor în țîțîni și se închise, fără a lăsa să se audă pocnetul broaștei.

O asemenea broască ar fi stîrnit admirația meșterului Gamain.

Odată intrat, Gilbert se pomeni într-un coridor cu perete dublu, în care erau încrustate, la înălțimea unui stat de om — astfel încît ochiul să nu piardă nimic din minunatele lor detalii — panouri de bronz turnate după cele cu care Ghiberti a împodobit poarta baptisterului din Florența.

Picioarele se cufundau într-un covor moale de Turcia. La stînga era o ușă deschisă. Gilbert, socotind că ușa era înadins deschisă pentru el, intră într-un salon avînd pereții îmbrăcați cu satin de India și mobilă tapisată cu aceeași țesătură. Una din acele păsări fantastice pe care le pictează și brodează chinezii acoperea plafonul cu aripile sale de aur și azur, și ținea între ghearele sale lustra care, împreună cu candelabrele minunat lucrate, în formă de tufe de crin, servea la luminatul salonului.

Salonul era împodobit cu un singur tablou așezat în fața oglinzii de deasupra căminului și care reprezenta o fecioară de Rafael.

Gilbert tocmai admira această capodoperă cînd auzi, sau mai bine zis ghici, că o ușă se deschise în spatele său. Se întoarse și-l recunoscu pe Cagliostro ieșind dintr-un fel de cabinet de toaletă.

O clipă îi fusese deajuns pentru a-și șterge petele de pe brațe și de pe obraz, pentru a da părului, încă negru, aspectul cel mai aristocratic cu putință și a-și schimba toată îmbrăcămintea.

Nu mai era muncitorul cu mîinile negre, cu părul întins, cu ghetele murdărite de noroi, cu pantaloni de catifea grosolană și cu cămașa de pînză neînălbită.

Costumul său bogat brodat, mîinile strălucind de diamante contrastau izbitor cu costumul negru al lui Gilbert și cu inelul simplu de aur, cadou de la Washington, pe care-l purta în deget.

Cagliostro înaintă, cu chipul deschis și zîmbitor, și întinse brațele spre Gilbert.

Gilbert îl îmbrățișă.

— Dragă maestre ! exclamă el.

— Oh ! stai așa, spuse rîzînd Cagliostro, de cînd ne-am despărțit, dragul meu, ai făcut asemenea progrese, îndeosebi în filozofie, încît dumneata ești acum maestrul iar eu de-abia sînt demn să-ți fiu discipol.

— Mulțumesc pentru compliment, spuse Gilbert. Dar, presupunînd că am făcut asemenea progrese, cum de ați aflat ? Sînt opt ani de cînd nu ne-am văzut.

— Crezi oare, dragă doctore, că faci parte din acea categorie de oameni pe care-i ignorăm fiindcă încetăm să-i vedem ? Nu te-am văzut de opt ani, e-adevărat, dar pot să-ți spun aproape zi de zi tot ce ai făcut în acești opt ani.

— Chiar așa ?

— Te mai îndoiești deci și-acum de darul meu de ghicitor ?

— Știți doar că sînt matematician.

— Cu alte cuvinte, neîncrezător... Să vedem atunci : ai venit prima dată în Franța, adus de treburi familiale ; treburile familiei dumitale nu mă privesc, în consecință...

— Nu, vă rog, spuse Gilbert, crezînd că-l pune în încurcătură ; spuneți, dragă maestre !

— Ei bine, de astă dată era vorba să te ocupi de educația fiului dumitale, Sebastien, să-l dai în pensiune într-un orășel aflat la optsprezece sau douăzeci de leghe de Paris și să pui ordine în afacerile cu arendașul dumitale, un om de treabă, pe care-l reții la Paris împotriva dorinței sale și care, pentru o mie de motive, ar avea mare nevoie să stea lîngă soția sa.

— Într-adevăr, maestre, sînteți prodigios !

— Oh, mai stai... A doua oară ai revenit în Franța solicitat, ca și alții, de interese politice ; apoi ai redactat unele broșuri pe care le-ai trimis regelui Ludovic al XVI-lea și, cum mai stăruie în dumneata ceva dintr-un om de tip vechi, cum ești mai mîndru de aprobarea regelui decît de a predecesorului meu întru educația dumitale, Jean-Jacques-Rousseau, și care ar fi cu totul altceva decît un rege — dacă ar mai trăi ! — erai dornic să știi ce gîndește despre doctorul Gilbert nepotul lui Ludovic al XIV-lea, al lui Henric al IV-lea și al lui Ludovic

cel Sfînt. Din nefericire, mai există o mică afacere veche, la care nu te gîndiseşi şi din cauza căreia mi-a fost dat să te găsesc într-o bună zi plin de sînge, cu pieptul străpuns de un glonţ, într-o grotă din insulele Azore, unde ancorase din întîmplare vasul meu. Această mică afacere o privea pe domnişoara Andrée de Taverney, devenită — cu intenţii bune şi pentru a-i face un serviciu reginei — contesă de Charny. Or, cum regina nu-i mai putea refuza nimic femeii care se căsătorise cu contele de Charny, ceru şi obţinu împotriva dumitale un mandat de arestare. Ai fost arestat pe şoseaua dintre Le Havre şi Paris, închis la Bastilia, unde ai fi continuat să rămîi încă, dragă doctore, dacă poporul n-ar fi răsturnat-o într-o zi dintr-o lovitură cu dosul palmei. De îndată, ca bun regalist ce eşti, te-ai alăturat regelui, devenind, din milă, medicul său. Ieri, sau mai degrabă azi dimineaţa, ai contribuit extrem de mult la salvarea familiei regale, alergînd să-l trezeşti pe bunul La Fayette, care dormea profund, şi cu cîteva minute înainte, cînd m-ai zărit, crezînd că regina — care, în paranteză fie spus, dragă Gilbert, te detestă — este în primejdie, te pregăteai să-i faci suveranei scut din trupul dumitale... Aşa-i adevărul — nu-i aşa ? Ori mi-au scăpat cumva cîteva amănunte de mică importanţă, ca şedinţa de magnetism în prezenţa regelui, recuperarea unei anumite casete pe care pusesră stăpînire anumite mîini prin mijlocirea unui oarecare Pasdeloup ? Acum spune ce ai de spus şi dacă am comis vreo eroare sau am omis ceva, sînt gata să-mi recunosc greşeala.

Gilbert rămase uluit în faţa acestui om deosebit, care se pricepea atît de bine să-şi pregătească mijloacele de impresionare, încît acela asupra căruia acţiona era ispitit să creadă că, asemeni lui Dumnezeu, avea darul să cuprindă concomitent întregul lumii şi părţile sale, şi să citească totodată în sufletul oamenilor.

— Da, totul este exact, spuse el, iar dumneavoastră sînteţi totdeauna magicianul, vrăjitorul, fermecătorul Cagliostro !

Cagliostro zîmbi cu satisfacţie. Era evident mîndru de-a fi reuşit să producă asupra lui Gilbert impresia care, fără voia acestuia, i se putea citi pe faţă.

Gilbert continuă.

— Şi-acum, spuse el, cum ştiţi că vă iubesc tot atît de mult cît mă iubiţi şi dumneavoastră, scumpe maestre, şi că dorinţa mea de-a şti ce aţi făcut de la despărţirea noastră este cel puţin tot atît de mare ca şi aceea care v-a făcut să vă informaţi asupra celor ce s-au petrecut cu mine, binevoiţi a-mi spune, dacă întrebarea mea nu este cumva indiscretă, în ce colţ al lumii v-aţi propagat geniul şi v-aţi exercitat puterea ?

Cagliostro zîmbi.

— Oh ! spuse el, am făcut ca şi dumneata, am văzut regi, chiar foarte mulţi, dar într-alt scop. Dumneata te apropii de ei ca să-i susţii, iar eu ca să-i răstorn. Dumneata încerci să faci un rege constituţional, şi nu vei reuşi, iar eu fac împăraţi, regi, prinţi, filozofi, şi reuşesc.

— Ah ! cu-adevărat ? întrerupse Gilbert cu un aer de neîncredere.

— Chiar aşa ! E drept că au fost admirabil pregătiţi de Voltaire, d'Alembert şi Diderot, aceşti noi Mesentius [1], aceşti sublimi denigratori de zei, ca şi de exemplul acestui scump rege Frederic, pe care am avut nenorocirea să-l pierdem. Dar, în sfîrşit, dumneata ştii că sîntem cu toţii muritori, în afară de cei ce nu mor, ca mine şi contele de Saint-Germain. Dar regina este frumoasă, dragul meu, ea recrutează soldaţi ce luptă împotriva lor înşişi, regi care împing la răsturnarea tronurilor mai tare decît au încercat vreodată să dărîme altarele acei Borgia, Bonifaciu al XIII-lea sau Clement al VIII-lea. Îl avem astfel, în primul rînd, pe împăratul Iosif al II-lea, fratele mult iubitei noastre regine, care desfiinţează aproape trei sferturi din mînăstiri, care acaparează bunurile ecleziastice, care le izgoneşte din chiliile lor pînă şi pe carmelite şi-i trimite surorii sale, Maria-Antoaneta, gravuri reprezentînd călugăriţe silite să-şi părăsească straiele probînd noi modele, şi călugări răspopiţi făcîndu-şi bucle-n păr. Îl avem pe regele Danemarcei, care a început prin a fi călăul propriului său medic, Struensee, şi care, filozof precoce,

[1] Mesentius, rege aproape legendar al cetăţii etrusce Caere, şeful rutulilor. Analiştii Romei, în frunte cu Caton, i-au atribuit un rol important în lupta contra lui Eneas, considerat întemeietorul naţiunii romane. (N. T.)

spunea la șaptesprezece ani: „Domnul de Voltaire m-a făcut om și m-a învățat să gîndesc". O avem pe împărăteasa Ecaterina, care face progrese atît de mari în filozofie; dezmembrînd firește în același timp Polonia, încît Voltaire îi scrie: *Diderot, d'Alembert și eu, noi trei vă ridicăm altare*. O avem pe regina Suediei; avem, în sfîrșit, numeroși principi ai Imperiului și ai întregii Germanii.

— Nu vă rămîne decît să-l convertiți pe papă, dragă maestre, și cum socot că nimic nu-i cu neputință, sper că veți reuși.

— Ah! în ce-l privește pe acesta, va fi cam greu! Abia am scăpat din ghearele lui. Cu șase luni în urmă mă aflam în castelul Sant-Angelo [1], cum te aflai dumneata cu trei luni în urmă la Bastilia.

— Ei na! Și cei din Trastevere [2] au răsturnat oare castelul Sant-Angelo, așa cum poporul din suburbia Saint-Antoine a răsturnat Bastilia?

— Nu, dragă doctore, poporul Romei n-a ajuns încă pînă acolo. Of! fii liniștit, va veni și asta într-o zi, papalitatea va avea și ea ale sale zile de 5 și 6 octombrie și, sub acest aspect, Versailles-ul și Vaticanul își vor da mîna.

— Credeam că, odată intrat în castelul Sant-Angelo, nu mai ieși de acolo...

— Ași! Dar Benvenuto Cellini?

— V-ați făcut așadar, ca și el, o pereche de aripi și, ca un nou Icar, ați zburat peste Tibru?

— Mi-ar fi venit foarte greu, avînd în vedere că, din maximum de precauție ecleziastă, eram găzduit într-o temniță foarte adîncă și foarte întunecoasă.

— În sfîrșit, ați scăpat?

— După cum vezi.

— V-ați corupt temnicerul cu aur?

— Din nenorocire, am dat peste un temnicer incoruptibil.

---

[1] Castelul Sant-Angelo, citadelă din Roma, inițial mausoleu al lui Hadrian, apoi loc de înmormîntare pentru împărați pînă la Caracalla, mai tîrziu refugiu pentru papi și, în sfîrșit, închisoare a statului. (N. T.)

[2] Cartier al Romei pe malul drept al Tibrului. (N. T.)

— Incoruptibil ? Drace !

— Da, dar din fericire nu era nemuritor. Întîmplarea — unul mai credincios ca mine ar spune providența — făcu ca el să moară a doua zi, după ce refuzase de trei ori să-mi deschidă porțile închisorii.

— A murit subit ?

— Da.

— Oho !

— A trebuit să fie înlocuit, și a fost înlocuit.

— Iar acesta n-a mai fost incoruptibil.

— Chiar în ziua intrării sale în funcție, aducîndu-mi cina, îmi spuse : „Mîncați bine, prindeți puteri, căci avem un drum lung de făcut în noaptea asta !“ Și acest om de treabă chiar nu mințea. În aceeași noapte am omorît în goană cîte trei cai fiecare și am parcurs o sută de mile.

— Și ce a spus guvernul cînd a observat fuga voastră ?

— Nimic. Au îmbrăcat cu hainele ce le lăsasem cadavrul celuilalt temnicer, care nu fusese încă înmormîntat ; i-au tras un glonte în plin obraz, au lăsat să cadă pistolul lîngă el și au declarat că, procurîndu-mi nu se știe cum un pistol, mi-am zburat creierii. Au constatat moartea mea și l-au îngropat pe temnicier, sub numele meu. Astfel că am răposat după toate regulile, dragul meu Gilbert. Aș fi putut mult și bine să susțin că sînt în viață, mi s-ar fi răspuns cu actul meu de deces și mi s-ar fi dovedit că sînt mort. Dar nici n-am simțit nevoia să mi se facă vreo dovadă. Îmi convenea de minune să dispar pentru moment din această lume. Am făcut așadar un salt pe tărîmul întunecat, cum spune ilustrul abate Delille [1], și am reapărut sub alt nume.

— Și cum vă numiți, dacă nu sînt indiscret ?

— Mă numesc baronul Zannone, sînt bancher genovez ; scontez bunurile prinților ; hîrtii bune, nu-i așa, în genul celora ale cardinalului de Rohan ? Dar, din fericire, în împrumuturile ce le dau, nu dobînzile mă interesează... Apropo, ai nevoie de bani, dragă Gilbert ? Știi bine că inima și punga mea, acum ca și întotdeauna, îți stau la dispoziție.

---

[1] Abatele Jacques Delille (1738—1813), poet francez, traducător al lui Virgiliu și Milton. (N. T.)

— Mulțumesc.

— Ah ! Crezi poate că mă strîmtorezi, fiindcă m-ai întîlnit într-un costum sărăcăcios de muncitor ? N-avea grijă ; e unul din travestiurile mele. Cunoști ideile mele despre viață : este un lung carnaval în care ești mai mult sau mai puțin deghizat. În orice caz, ține minte, dragă Gilbert, dacă vreodată ai nevoie de bani, iată, în acest scrin găsești banii mei personali, înțelegi ? Casieria generală este la Paris, pe strada Saint-Claude, în cartierul Marais. Prin urmare, dacă ai nevoie de bani, fie că mă aflu aici sau nu, intră ! Îți voi arăta cum să deschizi portița, vei apăsa apoi pe acest resort — iată cum trebuie făcut — și vei găsi aici întotdeauna cam un milion.

Cagliostro apăsă pe resort : partea din față a scrinului coborî singură și scoase la iveală o grămadă de monede de aur și mai multe pachete de bancnote.

— Sînteți cu adevărat un om prodigios ! spuse Gilbert rîzînd. Știți însă foarte bine că renta mea de douăzeci de mii de livre mă face mai bogat decît regele. Și-acum, nu credeți oare că veți fi hărțuit aici, la Paris ?

— Eu, din cauza afacerii colierului ? [1] Fiți liniștit, nu vor îndrăzni. În starea de spirit ce domnește acum, n-aș avea decît o vorbă de spus, spre a provoca o răscoală.

[1] Scabroasa afacere a colierului contribui mult la ruina prestigiului moral al tronului și al bisericii. O contesă de la Motte a primit de la cardinalul Louis de Rohan, episcop de Strasbourg și „mare distribuitor al pomenilor" din regat, un magnific colier în valoare de un milion șase sute de mii de franci, acontat la giuvaergiul Boehmer, ca să-l mijlocească tainice întîlniri cu regina. De la Motte folosi un *quiproquo* ieftin : în locul reginei, la întîlnirile cu Rohan o trimise pe curtezana Oliva. Don Juan-ul în mantie de cardinal se întîlni cu cocota în umbra boschetelor Trianon-ului, convins că se întîlnește cu regina însăși. Dar cum nu avu cu ce achita colierul, giuvaergiul se plînse regelui. „Afacerea" se declanșă. Din cancan se transformă într-un scandal monstru, într-un proces de prestigiu. Morala familiei regale fu aprig disputată. Ultragiat, regele se adresă Parlamentului. Parlamentul o condamnă pe La Motte și îl achită pe Rohan. Deși nu era de fel ușă de biserică, Mirabeau se indigna totuși de scabrozitatea morală a Curții : „Infernul n-a vomitat niciodată mai multă corupție și mai multe primejdii ca această afacere. Ce țară ? Ce oameni !... Ce concepții !" Și tot el sintetizase „Curtea e mormîntul națiunii." (Din *Căderea Bastiliei*, de Dumitru Almaș, Editura Tineretului, 1959.)

Uiți oare că sînt puțin prieten cu toți cei care se bucură de popularitate în momentul de față : cu La Fayette, cu domnul Necker, cu contele de Mirabeau și cu dumneata însuți ?

— Și cu ce gînd ați venit la Paris ?

— Cine știe ? Poate cu același cu care te-ai dus dumneata în Statele Unite : acela de a face o republică.

Gilbert clătină din cap.

— Franța n-are deloc spirit republican, zise.

— O să i-l creăm, iată tot ce-i de făcut.

— Regele va rezista.

— E posibil.

— Nobilimea va ridica armele.

— E probabil.

— Și-atunci, ce veți face dumneavoastră ?

— Atunci nu vom face o republică, vom face o revoluție.

Gilbert lăsă să-i cadă capul în piept.

— Dacă se va ajunge aici, Joseph, va fi îngrozitor, spuse el.

— Îngrozitor, da, dacă vom întîlni în calea noastră mulți oameni de forța dumitale, Gilbert.

— Nu sînt puternic, prietene ! spuse Gilbert. Sînt onest, asta-i tot.

— Vai ! Asta-i încă și mai rău. Iată motivul pentru care aș vrea să te conving, Gilbert.

— Sînt convins.

— Că ai să te împotrivești să ne desăvîrșim opera ?

— Sau că, cel puțin vă vom opri în drum.

— Ești nebun, Gilbert ; nu înțelegi misiunea Franței ! Franța este creierul lumii ; Franța trebuie să gîndească și să gîndească liber, pentru ca lumea, de asemenea liberă, să acționeze cum gîndește ea. Știi oare cine a dărîmat Bastilia, Gilbert ?

— Poporul.

— Dumneata nu mă înțelegi, iei efectul drept cauză. Timp de cinci sute de ani, prietene, au fost închiși în Bastilia conți, seniori, prinți, și Bastilia a rămas în picioare. Într-o zi, unui rege smintit i-a venit ideea să închidă acolo gîndirea, gîndirea care are nevoie de spațiu, de ori-

zont, de infinit ! Gîndirea a făcut să explodeze Bastilia și i-a deschis poporului cale liberă.

— E-adevărat, murmură Gilbert.

— Îți amintești ce-i scria Voltaire domnului de Chauvelin la 2 martie 1764, adică cu aproape douăzeci și șase de ani în urmă ?

— Spuneți, spuneți.

— Voltaire scria :

„Tot ce văd aruncă sămînța unei revoluții care va veni fără doar și poate și căreia nu voi avea plăcerea să-i fiu martor. Francezii ajung cu întîrziere la toate, dar ajung. Lumina se răspîndește atît de intens, din aproape în aproape, încît vom sări în aer la prima ocazie, și atunci va fi o zarvă de toată frumusețea.

Fericiți sînt cei tineri, căci vor vedea lucruri frumoase !“

— Ce spui de zarva de ieri și de azi ?

— Cumplită !

— Ce spui de lucrurile pe care le-ai văzut ?

— Înspăimîntătoare !

— Ei bine, Gilbert, acesta nu este decît începutul.

— Profet al răului ce sînteți !

— Iată, cu trei zile în urmă eram împreună cu un medic merituos, un filantrop. Știi cu ce se ocupă în aceste momente ?

— Caută leac la una din bolile socotite drept incurabile ?

— Ah, da, desigur ! încearcă să ne vindece nu de moarte, ci de viață.

— Ce vreți să spuneți ?

— Vreau să spun, fără glumă, că el socoate — lăsînd la o parte ciuma, holera, frigurile galbene, variola, apoplexiile fulgerătoare, alte cinci sute și ceva de boli considerate mortale, o mie sau o mie două sute care pot deveni fatale cînd sînt bine tratate ! lăsînd la o parte tunul, pușca, spada, sabia, pumnalul, apa, focul, căzăturile din înaltul acoperișurilor, spînzurătoarea, roata ! — el socoate că nu sînt încă suficiente mijloacele de a părăsi viața, în timp

ce nu există decît o singură cale de a intra în ea, și născocește chiar acum o mașinărie deosebit de ingenioasă, pe care intenționează s-o ofere ca omagiu națiunii, spre a trimite la moarte cincizeci, șaizeci, optzeci de persoane în mai puțin de o oră ! Ei bine, dragul meu, crezi că dacă un medic atît de distins, un filantrop atît de uman ca doctorul Guillotin se ocupă de asemenea instrument, nu este cazul să recunoști că nevoia unei asemenea mașini se făcea simțită ? Mai ales că eu o cunoșteam și că nu era un lucru nou, ci doar ignorat. Iată și dovada. Într-o zi mă aflam la baronul de Taverney — de fapt ar trebui să-ți amintești de asta, căci și dumneata erai acolo, dar atunci nu aveai ochi decît pentru o fetiță numită Nicole. Regina, venind acolo din întîmplare — nu era decît moștenitoare sau mai degrabă nu era — în sfîrșit, știu că i-am arătat această mașinărie într-o carafă și treaba asta a speriat-o atît de tare încît a scos un țipăt și a leșinat. Ei bine, dragul meu, această mașinărie era încă în stare embrionară la ora aceea. Acum, dacă ai dori cumva s-o vezi funcționînd, o vom putea încerca într-o zi. În acea zi — te voi anunța dinainte — dacă nu vei fi orb, va trebui să recunoști mîna providenței, care a prevăzut că va sosi momentul cînd călăul va fi depășit dacă ne vom menține la mijloacele cunoscute și care a inventat un instrument nou pentru ca gîdele s-o poată scoate la capăt.

— Conte, conte, în America erați mai îngăduitor decît acum.

— Cred și eu ! Eram în mijlocul unui popor care se deșteaptă, pe cînd aici mă găsesc în mijlocul unei societăți care se stinge : totul se îndreaptă spre mormînt în lumea noastră învechită — nobilimea și regalitatea — iar mormîntul acesta este o prăpastie.

— O ! Vă cedez nobilimea, dragă conte, sau, mai bine zis, nobilimea s-a cedat singură în faimoasa noapte de 4 august. Să salvăm însă regalitatea, ea este paladiul[1] națiunii.

[1] Statuia de lemn a zeiței Pallas, aflată în cetatea Troia și socotită ocrotitoarea acesteia. Prin extensie, garanție, scut de apărare. (N.T.)

— Vai, ce vorbe mari, dragă Gilbert! A salvat oare paladiul Troia? Să salvăm regalitatea? Crezi dumneata că este ușor să salvezi monarhia cu un asemenea rege?

— Dar, în sfîrșit, e descendentul unei mari seminții.

— Da, se trage dintr-o rasă de vulturi care se termină cu papagali. Pentru ca utopiști, cum ești dumneata, dragă Gilbert, să poată salva regalitatea, ar trebui mai întîi ca regalitatea să facă un oarecare efort pentru a se salva ea însăși. Hai să nu ne ascundem după degete. Dumneata îl cunoști pe Ludovic al XVI-lea, l-ai văzut deseori și nu ești omul care să vadă fără să studieze. Ei bine, spune cu toată sinceritatea, poate supraviețui regalitatea reprezentată de-un asemenea rege? Aceasta este imaginea pe care ți-o formezi despre un purtător de sceptru? Crezi că regi cum au fost Carol cel Mare, Ludovic cel Sfînt, Filip-August, Francisc I, Henric al IV-lea și Ludovic al XIV-lea aveau asemenea cărnuri moi, asemenea buze atîrnînde, o asemenea lipsă de viață în privire, o asemenea nesiguranță în mers? Nu, erau niște bărbați, aveau sevă, sînge, viață sub mantia regală; nu degeneraseră încă prin transmiterea unui unic element primordial. Acești oameni lipsiți de perspicacitate au neglijat principiul medical cel mai simplu. Pentru a le păstra speciilor animale și chiar vegetale o tinerețe lungă și o vigoare constantă, natura însăși a indicat încrucișarea raselor și amestecul familiilor. După cum în regnul vegetal altoirea este principiul care conservă calitatea și frumusețea speciilor, la om căsătoria între rude apropiate este o cauză a decadenței individilor. Natura suferă, lîncezește și degenerează atunci cînd mai multe generații se reproduc cu același sînge. Dimpotrivă, natura este înviorată, regenerată și întărită cînd în zămislire este introdus un element prolific străin și nou. Ia privește cine sînt eroii care întemeiază marile seminții și care sînt oamenii slabi ce le termină! Vezi-l pe Henric al III-lea, ultimul din familia Valois, pe Gaston, ultimul Medici, pe cardinalul de York, ultimul Stuart, vezi-l pe Carol al VI-lea, ultimul Habsburg! Ei bine, această primă cauză a degenerării, căsătoria între rude, prezentă în toate familiile nobile pomenite, este resimțită în casa de Bourbon mai mult decît în oricare alta. Iată ce am calculat eu, care nu am altceva de făcut decît să calculez: printre cei trei-

zeci și doi de străbunici și străbunice ale lui Ludovic al XV-lea se găsesc șase persoane din casa de Bourbon, cinci persoane din casa de Medici, unsprezece din casa de Austria-Habsburg, trei din casa de Savoia, trei din casa Stuart și o prințesă daneză. Supune cel mai bun câine și cel mai bun cal de rasă unui asemenea experiment și, la a patra generație, vei obține o potaie și o gloabă. Cum dracu ai vrea să-i rezistăm noi, care sîntem doar niște oameni ? Ce spui de calculul meu, doctore, dumneata care ești matematician ?

— Spun, dragă vrăjitorule, zise Gilbert ridicîndu-se și luîndu-și pălăria, că sînt înspăimîntat de calculul dumneavoastră care mă face cu atît mai mult să socot că locul meu este lîngă rege.

Gilbert făcu cîțiva pași spre ușă. Cagliostro îl opri și îi spuse :

— Ascultă, Gilbert, știi că te iubesc și că pentru a te cruța de o durere sînt gata să mă expun eu însumi la o mie de suferințe... Ei bine, crede-mă... un sfat...

— Care ?

— Regele să fugă, regele să părăsească Franța... cît mai e încă timp... În trei luni, într-un an, poate în șase luni va fi prea tîrziu.

— Conte, replică Gilbert, ați sfătui un soldat să-și părăsească postul pentru că, rămînînd pe loc, ar fi în pericol ?

— Dacă acest soldat ar fi într-atîta de prins, împresurat, strîns cu ușa și dezarmat încît nu s-ar putea apăra ; și, mai ales, dacă expunîndu-și viața ar pune în pericol viața a jumătate de milion de oameni... da, i-aș spune să fugă... Și chiar dumneata, chiar dumneata, Gilbert... dumneata i-o vei spune regelui... Regele va fi dispus să te asculte, dar atunci va fi prea tîrziu... Nu aștepta așadar ziua de mîine. Spune-i încă de azi. Și nu aștepta seara, spune-i peste un ceas !

— Conte, știți că aparțin școlii fataliștilor. Întîmplă-se orice ! Atîta timp cît voi avea o oarecare putere asupra regelui, regele va rămîne în Franța, iar eu lîngă rege. Adio, conte. Ne vom revedea în luptă și poate că vom dormi alături pe cîmpul de bătălie.

— Ce să-i faci, murmură Cagliostro, s-ar părea că omul, oricît de inteligent ar fi, nu va putea scăpa niciodată de destinul său funest... Te-am căutat, să-ţi spun ce aveam a-ţi spune. Ai auzit ;... Ca şi prevestirea Casandrei [1], şi a mea e inutilă... Adio !

— Să fim sinceri, conte, spuse Gilbert oprindu-se în pragul salonului şi privindu-l ţintă pe Cagliostro, aveţi şi aici, ca şi în America, pretenţia de a mă face să cred că citiţi viitorul oamenilor pe chipul lor ?

— Gilbert, spuse Cagliostro, sînt la fel de sigur ca dumneata atunci cînd citeşti pe cer traiectoria descrisă de stele, în timp ce oamenii de rînd le cred nemişcate sau rătăcind la întîmplare.

— Ia vedeţi... Cineva bate la uşă...

— E-adevărat !

— Spuneţi-mi soarta celui care bate la uşă, oricine ar fi. Spuneţi-mi de ce fel de moarte va muri, şi cînd va muri.

— Fie, spuse Cagliostro, să mergem să-i deschidem chiar noi.

Gilbert se îndreptă către extremitatea coridorului despre care am vorbit, cu o bătaie a inimii pe care n-o putea înăbuşi, deşi îşi spunea în sinea lui că era absurd din partea lui să ia în serios acest şarlatanism.

Uşa se deschise. Un om cu o ţinută distinsă, înalt, cu o expresie pronunţat voluntară, apăru în prag şi aruncă asupra lui Gilbert o privire rapidă, nu lipsită de îngrijorare.

— Bună ziua, marchize, spuse Cagliostro.

— Bună ziua, baroane, răspunse acesta.

Apoi, cum Cagliostro observă că privirea noului venit stăruia asupra lui Gilbert :

— Marchize, spuse el, acesta este domnul doctor Gilbert, un prieten de-al meu. Dragul meu Gilbert, iată-l pe domnul marchiz de Favras, unul din clienţii mei.

---

[1] Casandra, eroină din poemele homerice, fiica lui Priam al Troiei. Apollo a înzestrat-o cu darul profeţiei, dar a condamnat-o apoi să nu fie crezută de nimeni, deoarece ea i-a respins dragostea. (N.T.)

Cei doi bărbați se salutară. Apoi, adresîndu-se străinului, Cagliostro reluă :

— Marchize, binevoiți a trece în salon și a mă aștepta o clipă : în cinci secunde sînt al dumneavoastră.

Marchizul salută a doua oară trecînd prin fața celor doi bărbați și dispăru.

— Ei bine ? întrebă Gilbert.

— Vrei să știi de ce fel de moarte va muri marchizul ?

— Nu v-ați angajat să mi-o spuneți ?

Cagliostro arboră un zîmbet straniu. Apoi, după ce se asigură că nu-l ascultă nimeni, întrebă :

— Ai văzut vreodată un gentilom spînzurat ?

— Nu.

— Ei bine, fiindcă este un spectacol neobișnuit, fii de față în piața Grève în ziua cînd va fi spînzurat marchizul de Favras.

Apoi, conducîndu-l pe Gilbert spre ușa dinspre stradă :

— Uite, spuse el, cînd vrei să vii la mine fără să sune, fără să fii văzut și fără să întîlnești pe un altul în afară de mine, apasă pe acest buton de la dreapta la stînga și de jos în sus, așa... Adio, scuză-mă, nu trebuie să-i fac să aștepte pe cei care nu mai au prea mult de trăit.

Și intră în casă, lăsîndu-l pe Gilbert amețit de această siguranță, care-i putea provoca mirarea fără să-i risipească însă neîncrederea.

Capitolul 5

TUILERIES

În acest timp, regele, regina și familia regală își continuau drumul spre Paris.

Înaintarea era atît de lentă, întîrziată de garda personală pedestră a regelui, de precupețele înarmate, călare pe caii lor, de acei bărbați și femei din hale încălecați pe tunurile gătite cu panglici, de cele o sută de trăsuri ale deputaților, de cele două sau trei sute de căruțe cu grăunțe și făină luate de la Versailles și acoperite cu

frunze îngălbenite de toamnă, încît trăsura regală — care purta atîta suferință, atîta ură, atîtea pasiuni și atîta nevinovăție — ajunse la barieră abia la orele șase după-amiază.

Pe drum, tînărului prinț i se făcu foame și ceru de mîncare. Atunci regina privi în jurul ei ; nimic nu era mai ușor decît să procure un pic de pîine pentru delfin, căci fiecare om din popor purta o pîine în vîrful baionetei sale.

Îl căută din priviri pe Gilbert.

Gilbert, după cum se știe, îl urmase pe Cagliostro.

Dacă Gilbert ar fi fost acolo, regina n-ar fi șovăit să-i ceară o bucată de pîine. Dar regina nu voi să adreseze o asemenea cerere vreunui om din popor, de care avea atîta oroare. Astfel încît, strîngîndu-l la piept pe delfin, îi spuse plîngînd :

— Copilul meu, nu avem pîine. Așteaptă pînă diseară, cînd poate vom avea.

Delfinul își întinse mînuțele spre oamenii care duceau pîini în vîrful baionetelor.

— Oamenii ăștia au, spuse el.

— Da, dragul meu, dar această pîine e a lor și nu a noastră, și ei au venit s-o ia de la Versailles, deoarece, zic ei, la Paris n-au mai mîncat pîine de trei zile.

— De trei zile ! spuse copilul. Ei n-au mîncat, așadar, de trei zile, mămico ?

De regulă, eticheta cerea ca delfinul să i se adreseze mamei sale cu apelativul *doamnă ;* dar sărmanului copil îi era foame ca oricărui copil de om sărac și, fiindu-i foame, îi zicea mamei sale *mămică*...

— Nu, fiul meu, răspunse regina.

— În acest caz, răspunse copilul cu un suspin, trebuie să le fie tare foame.

Și, curmînd văicăreala, încercă să doarmă.

La barieră se opriră din nou, dar de astădată nu spre a se odihni, ci spre a sărbători înapoierea.

Această sosire trebuia sărbătorită prin cîntec și joc.

Straniu popor, aproape tot atît de amenințător prin bucurie, cît au fost celelalte prin groază !

Într-adevăr, precupeţele de peşte descălecară de pe caii gărzii, legînd de oblîncul şeii săbiile şi carabinele. Femeile şi hamalii din hale coborîră de pe tunurile lor, care apărură astfel în teribila lor nuditate...

Atunci se formă un cerc care înconjură trăsura regelui, separînd-o de garda naţională şi de deputaţi, formidabil simbol a ceea ce avea să se întîmple mai tîrziu.

Acest cerc — format cu bune intenţii, spre a-şi demonstra bucuria faţă de familia regală — cînta, ţipa, urla, femeile sărutîndu-i pe bărbaţi şi aceştia săltînd femeile în sus, ca în cinicele chermeze ale lui Teniers [1].

Toate acestea se petreceau aproape de lăsarea nopţii, într-o zi întunecată şi ploioasă, astfel încît cercul, luminat doar de fitilele tunurilor şi de artificii, lua, în acest clar-obscur, nuanţe fantastice, aproape infernale.

După aproape o jumătate de oră de ţipete, urlete, cîntece şi dansuri în noroi, cortegiul scoase un imens ura: toţi cei ce aveau în mîini o puşcă încărcată, bărbat, femeie, copil, le descărcară în aer, fără să le pese de gloanţele ce recădeau după o clipă, pleoscăind în băltoace ca o grindină grea.

Delfinul şi sora lui plîngeau. Le era atît de frică, încît uitaseră de foame.

Cortegiul merse de-a lungul cheiurilor şi ajunse în piaţa primăriei.

Acolo se formase un careu de trupe, pentru a împiedica să intre în primărie orice altă trăsură decît cea a regelui, orice persoană în afară de cele aparţinînd familiei regale sau Adunării Naţionale.

Regina îl zări atunci pe Weber, valetul ei de încredere, fratele ei de lapte, un austriac care o urmase de la Viena şi care făcea eforturi disperate să treacă peste consemn şi să intre împreună cu ea în primărie.

Îl strigă. Weber alergă spre ea. Văzînd la Versailles că la mare cinste în această zi era garda naţională, pentru a-şi da importanţă şi a fi util reginei, Weber se îmbrăcase într-o uniformă a gărzii naţionale şi aplicase pe

---

[1] Pictor flamand (1582—1649), a excelat în pictarea scenelor populare. (N. T.)

costumul său de simplu voluntar însemnele de ofițer de stat major. Maestrul de echitație și grăjdarul reginei îi împrumutaseră un cal. Spre a nu trezi bănuieli, se ținu de o parte pe tot parcursul drumului, bineînțeles cu intenția de a se apropia în cazul în care regina ar fi avut nevoie de el.

Recunoscut și strigat de regină, alergă de îndată.

— De ce încerci să calci consemnul, Weber ? îl întrebă regina, care păstrase obiceiul de a-l tutui.

— Dar, doamnă, pentru a fi aproape de Majestatea Voastră.

— Îmi vei fi cu totul inutil la primărie, spuse regina, dar îmi poți fi folositor în altă parte.

— Unde, doamnă ?

— La Tuileries, dragă Weber, la Tuileries, unde nimeni nu ne așteaptă și unde, dacă nu vei sosi înaintea noastră, nu vom găsi nici pat, nici vreo cameră, nici o bucată de pîine.

— Ah ! spuse regele, iată o idee excelentă, doamnă !

Regina vorbise în germană și regele, care înțelegea limba dar nu o vorbea, răspunsese în engleză.

Poporul auzi și el, dar nu înțelese. Această limbă străină, pe care o detesta instinctiv, făcu să se iște în jurul trăsurii un murmur care amenința să se transforme în urlet, cînd careul se deschise în fața trăsurii reginei și se închise după ea.

Bailly, una din cele trei personalități mai puternice ale epocii. Bailly pe care l-am mai văzut cu prilejul primei călătorii a regelui — atunci cînd baionetele, pușțile și gurile tunurilor dispăreau sub buchetele de flori, uitate acum în această a doua călătorie — Bailly aștepta pe rege și pe regină la picioarele unui tron improvizat. Un tron prost confecționat, slab încheiat, scîrțiind sub catifelele ce-l acopereau, un veritabil tron de circumstanță !

Primarul Parisului îi adresă regelui la această a doua călătorie cam aceleași cuvinte pe care i le adresase și cu prilejul primei călătorii.

Regele răspunse :

— Vin întotdeauna cu plăcere și *încredere* în mijlocul locuitorilor bunului meu oraș Paris

Regele vorbise încet, cu vocea stinsă de oboseală și de foame. Bailly repetă fraza cu voce tare, astfel încît toată lumea s-o poată auzi.

Numai că, voit sau nevoit, uită cele două cuvinte *și încredere*.

Regina observă. Se bucură, în amărăciunea ei, că găsește o cale prin care să se lămurească.

— Iertare, domnule primar, spuse ea destul de tare pentru ca cei ce o înconjurau să nu piardă vreun cuvînt din fraza sa, ori ați auzit greșit, ori nu vă ajută memoria.

— Poftim, doamnă? bîigui Bailly, întorcînd spre regină ochiul său de astronom, care vedea atît de bine pe cer și atît de rău pe pămînt.

La noi, orice revoluție își are astronomul său, și pe drumul acestui astronom este săpată groapa trădătoare în care trebuie să cadă.

Regina reluă.

— Regele a spus, domnule, că vine întotdeauna cu plăcere *și încredere* în mijlocul locuitorilor acestui bun oraș Paris. Or, cum ar putea exista îndoieli asupra faptului că vine cu plăcere, trebuie să se știe, cel puțin, că vine *cu încredere*.

Urcă apoi cele trei trepte ale tronului și se așeză lîngă rege pentru a asculta discursurile electorilor.

În acest timp Weber, căruia poporul îi lăsă cale liberă datorită uniformei sale de ofițer de stat major, ajunse pînă la palatul Tuileries.

De multă vreme această reședință regală din Tuileries, cum era denumită pe vremuri — construită de Caterina de Medicis dar locuită puțin timp de ea, abandonată apoi în favoarea Luvrului de Carol al IX-lea, Henric al III-lea, Henric al IV-lea și Ludovic al XIII-lea, și în favoarea Versailles-ului de Ludovic al XIV-lea, Ludovic al XV-lea și Ludovic al XVI-lea — nu mai era decît o sucursală a palatelor regale în care locuiau oamenii de Curte, dar în care regele și regina nu puseseră poate niciodată piciorul.

Weber vizită apartamentele și, cunoscînd obiceiurile regelui și ale reginei, alese pe cel pe care-l locuia contesa de la Marck și cel al mareșalilor de Noailles și de Mouchy.

Ocuparea apartamentului, pe care doamna de la Marck îl cedă de îndată, a avut partea sa bună : era gata pregătit s-o primească pe regină, cu mobile, cu lenjerie, perdele și covoare, pe care Weber le cumpărâ.

Către ora zece se auzi zgomotul trăsurii Majestăților Lor. Totul era pregătit și, alergînd înaintea augustilor săi stăpîni, Weber exclamă :.

— Slujiți-l pe rege !

Regele, regina, fiica regelui, delfinul, doamna Elisabeth și Andrée intrară.

Domnul de Provence se înapoiase la castelul Luxembourg.

Regele aruncă priviri îngrijorate în toate părțile, dar intrînd în salon văzu printr-o ușă întredeschisă, care dădea într-un coridor, cina gata pregătită la capătul coridorului.

În același timp, ușa se deschise și apăru un aprod spunînd :

— Regele este servit.

— O ! ce om priceput este acest Weber ! spuse regele cu o exclamație de bucurie. Doamnă, îi veți spune din partea mea că sînt foarte mulțumit de el.

— Negreșit, sire, spuse regina.

Și, cu un suspin care răspundea exclamației regelui, intră în sufragerie.

Masa era pusă pentru rege, regină, fiica lor, prințul moștenitor și doamna Elisabeth.

Pentru Andrée nu era pus un tacîm.

Flămînd, regele nu remarcă deloc această omisiune care, de altfel, nu avea nimic jignitor, deoarece respecta legile celei mai stricte etichete.

Dar regina, căreia nu-i scăpa nimic, își dădu seama din prima privire.

— Regele va permite, zise ea, ca doamna de Charny să cineze cu noi, nu-i așa, sire ?

— Vai de mine ! strigă regele, azi luăm doar supeul în familie, și contesa face parte din ea.

— Sire, spuse contesa, este un ordin pe care regele mi-l dă ?

Regele o privi pe contesă cu mirare.

— Nu, doamnă, spuse el, este o rugăminte pe care vi-o face regele.

— În acest caz, spuse contesa, rog pe rege să mă scuze, dar nu mi-e foame.

— Cum așa ? Nu vă e foame ? exclamă regele, care nu putea înțelege că poate să nu-ți fie foame la zece seara, după o zi atît de obositoare, și cînd n-ai mai mîncat de la zece dimineața, oră la care se luase un mic dejun atît de frugal.

— Nu, sire, spuse Andrée.

— Nici mie, spuse regina.

— Nici mie, spuse doamna Elisabeth.

— Ah ! nu aveți dreptate, doamnă, spuse regele. De buna funcționare a stomacului depinde bunăstarea întregului organism și chiar a spiritului. Există despre aceasta o fabulă a lui Tit-Liviu, reluată de Shakespeare și de La Fontaine, asupra căreia vă invit să meditați.

— O cunoaștem, spuse regina. Este o fabulă spusă într-o zi de revoluție de către bătrînul Menenius poporului roman. În acea zi poporul roman se revoltase, cum a făcut azi poporul francez. Aveți așadar dreptate, sire, da, această fabulă este absolut potrivită momentului.

— Ei bine, spuse regele, întinzînd farfuria pentru a i se servi a doua oară din supă, similitudinea istorică vă decide, contesă ?

— Nu, sire, și mi-e într-adevăr rușine că trebuie să-i spun Majestății Voastre că, dorind să mă supun, totuși n-aș putea.

— Greșiți, contesă, această supă este într-adevăr excelentă. De ce mi se servește pentru prima dată ceva atît de bun ?

— Deoarece aveți un nou bucătar, sire, acela al contesei de La Marck, al cărei apartament îl ocupăm.

— Îl rețin în serviciul meu și doresc să facă parte din casa mea... Acest Weber, doamnă, este într-adevăr un om miraculos !

— Da, murmură trist regina, ce păcat că nu poate fi făcut ministru !

Regele nu auzi sau nu voi să audă. Numai că, văzînd-o pe Andrée în picioare, foarte palidă — pe cînd regina

şi doamna Elisabeth, care la rîndul lor nu mîncau mai mult ca Andrée erau aşezate la masă — se întoarse spre contesa de Charny.

— Doamnă, spuse el, dacă nu vă este foame nu veţi susţine că nu sînteţi obosită. Dacă refuzaţi să mîncaţi, sper că nu veţi refuza să dormiţi.

Apoi, îi spuse reginei :

— Doamnă, eliberaţi-o, vă rog, pe doamna contesă de Charny ; în loc de hrană, să se bucure de somn.

Şi, întorcîndu-se spre valetul său :

— Sper că nu există vreo problemă privind patul contesei de Charny aşa cum a fost cu masa, şi că nu s-a uitat să i se pregătească o cameră ?

— Ah ! sire, spuse Andrée, cum voiţi să se fi ocupat cineva de mine într-o asemenea situaţie ? Un fotoliu îmi va fi deajuns.

— Nu se poate, nu se poate, spuse regele. Aţi dormit puţin sau deloc noaptea trecută. Trebuie să dormiţi bine în noaptea asta. Regina are nevoie nu numai de forţele ei, dar şi de cele ale prietenilor ei.

În acest timp, valetul care ieşise să se informeze se înapoie.

— Domnul Weber, spuse el, cunoscînd bunăvoinţa cu care regina o onorează pe doamna contesă, a socotit că va răspunde intenţiilor Majestăţii Sale rezervînd doamnei contese o cameră alături de cea a reginei.

Regina tresări, gîndindu-se că dacă nu există decît o singură cameră pentru doamna contesă, în consecinţă nu exista decît o singură cameră pentru contesă şi pentru conte.

Andrée remarcă agitaţia care o cuprinsese pe regină. Nici una din senzaţiile ce le încerca pe una din aceste două femei nu-i scăpa celeilalte.

— În această noapte, dar numai în aceasta — spuse ea — voi accepta, doamnă. Apartamentul Majestăţii Sale e prea strîmt ca să doresc o cameră în dauna confortului său. Se va găsi, desigur, în mansardele palatului, un colţişor pentru mine.

Regina bîlbîi cîteva cuvinte de neînţeles.

— Contesă, spuse regele, aveți dreptate, se va căuta ceva mîine și veți fi instalată cît mai bine cu putință.

Andrée salută respectuos pe rege, pe regină și pe doamna Elisabeth și ieși, precedată de un valet.

Regele o urmări o clipă din priviri, ținînd furculița suspendată la înălțimea gurii sale.

— Într-adevăr, o creatură fermecătoare această femeie, spuse el. Ce fericit trebuie să fie domnul conte de Charny că a găsit o asemenea raritate la Curte!

Regina se lăsă pe speteaza fotoliului spre a-și ascunde paloarea nu regelui, care oricum n-ar fi văzut-o, ci doamnei Elisabeth, care s-ar fi speriat de ea.

Era pe punctul de a i se face rău.

Capitolul 6

CELE PATRU LUMÎNĂRI

Astfel, îndată ce copiii terminară de mîncat, regina îi ceru la rîndul ei regelui permisiunea de a se retrage în camera sa.

— Desigur, bucuros, doamnă, spuse regele, doar trebuie să fiți foarte obosită. Numai că, cum e imposibil să nu vi se facă foame de acum pînă mîine, cereți să vi se pregătească o gustare.

Regina ieși fără să-i răspundă, luîndu-i cu ea pe cei doi copii.

Regele rămase la masă, ca să-și termine cina. Doamna Elisabeth rămase alături de rege spre a îndeplini micile atenții care le scapă și celor mai bine dresați servitori, deoarece, cu toată vulgaritatea lui Ludovic al XVI-lea în diferite ocazii, nimic nu putea să-i slăbească devotamentul.

Odată ajunsă în cameră, regina răsuflă ușurată. Nici una dintre însoțitoarele ei nu o urmase, căci le poruncise să nu părăsească Versailles-ul pînă nu le va chema.

Căută o canapea sau un fotoliu mai mare pentru ea, intenționînd să-i culce pe cei doi copii în pat.

Micul delfin dormea de mult ; de cum apucă să-şi astîmpere foamea, bietul copil a şi adormit.

Fiica regelui nu dormea şi, dacă ar fi trebuit, ar fi rămas trează toată noaptea.

Regina se apropie întîi de una din uşi. Se pregătea tocmai s-o deschidă, cînd de cealaltă parte a uşii auzi un zgomot uşor. Ascultă şi auzi un suspin. Se aplecă la înălţimea broaştei şi prin gura cheii o zări pe Andrée îngenuncheată pe un scăunel, rugîndu-se.

Se dădu înapoi în vîrful picioarelor, avînd ochii aţintiţi în continuare asupra uşii, cu o stranie expresie de durere.

În faţa acestei uşi se afla alta. Regina o deschise şi intră într-o cameră plăcut încălzită şi luminată de o lampă mică, la lumina căreia, cu o tresărire de bucurie, văzu două paturi proaspăt înfăţate, ca două altare. Atunci inima i se uşură şi o lacrimă îi umezi pleoapa uscată şi arsă.

— Ah ! Weber, Weber, murmură ea, regina i-a spus regelui că e păcat că nu poate face din tine un ministru, dar mama din ea îţi spune că meriţi mai mult decît atîta.

Apoi, cum micul delfin dormea, voi s-o culce pe fiica regală. Dar aceasta, cu respectul pe care l-a purtat întotdeauna mamei sale, îi ceru permisiunea s-o ajute, pentru ca şi ea, la rîndul ei, să se poată culca mai repede.

Regina zîmbi trist. Fetiţa credea că mama va putea dormi bine după o asemenea noapte de spaimă, după o asemenea zi de umilinţă ! Regina n-a vrut să-i risipească această plăcută iluzie.

Îl culcară aşadar întîi pe moştenitor. Apoi, ca de obicei, fiica regelui îngenunche şi-şi făcu rugăciunea la picioarele patului. Regina aştepta.

— Mi se pare, Tereza, că rugăciunea ta durează mai mult ca de obicei, îi spuse regina tinerei prinţese.

— Din cauza fratelui meu, care a adormit fără să se gîndească să-şi facă rugăciunea, sărmanul copil ! răspunse aceasta. Şi cum în fiecare seară avea obiceiul să se roage pentru rege şi pentru dumneavoastră, am spus eu mica sa rugăciune, după a mea, ca să nu lipsească nimic din ce avem de cerut lui Dumnezeu.

Regina îşi îmbrăţişă fiica, o strînse aproape de inimă şi rămase lîngă patul ei pînă o văzu adormind. Apoi îi aşeză mîinile de-a lungul corpului, o acoperi cu cearşaful,

să nu sufere de frig dacă peste noapte încăperea se va răci, și sărutînd ușor, ca o adiere, fruntea adormită a viitoarei martire, se înapoie în camera ei.

Această cameră era luminată de un candelabru cu patru lumînări. Candelabrul era așezat pe o masă, iar masa era acoperită de un covor roșu. Regina se așeză în fața mesei și, cu ochii ficși, lăsă să-i cadă capul între pumnii strînși, fără să vadă altceva decît covorul roșu întins în fața sa. De două sau trei ori își clătină mașinal capul în fața acestei luciri însîngerate. I se părea că ochii i se injectează de sînge, că tîmplele îi bat de febră și că urechile-i ard.

Apoi îi trecu pe dinainte, ca într-o ceață mișcătoare, întreaga viață.

Își amintea că s-a născut la 2 noiembrie 1755, în ziua cutremurului de la Lisabona, care ucise mai mult de cincizeci de mii de oameni și distruse două sute de biserici.

Își amintea că în prima cameră în care se culcase la Strasbourg tapiseria reprezenta „Masacrul inocenților" și că, în aceeași noapte, la lumina tremurătoare a candelei, i se păru că sîngele curgea din rănile tuturor acelor sărmani copii, în timp ce figura ucigașilor lua o expresie atît de îngrozitoare încît, înspăimîntată, a strigat după ajutor cerînd să plece chiar în zori din această localitate care avea să-i lase o amintire atît de îngrozitoare a primei nopți petrecute în Franța.

Își amintea că, urmîndu-și drumul spre Paris, se oprise în casa baronului de Taverney ; că acolo îl întîlnise pentru prima oară pe acest infam Cagliostro, care a avut mai apoi, cu prilejul afacerii colierului, o influență atît de nefastă asupra destinului ei, și care în timpul ședерii ei aici — atît de prezentă în memoria ei încît i se părea că lucrurile s-au petrecut ieri, deși trecuseră de atunci douăzeci de ani — stăruise și o făcuse să privească și să vadă într-o carafă ceva monstruos. Era o mașină a morții, îngrozitoare și neștiută de nimeni, iar sub această mașină se zărea rostogolindu-se un cap desprins de trup și care nu era altul decît al ei !

Își amintea că atunci cînd doamna Lebrun îi pictase fermecătorul portret de femeie tînără, frumoasă, fericită încă, îi dăduse, din neatenție desigur, dar ca o îngrozitoare

prevestire, aceeași atitudine pe care o avea în portretul ei Henrieta de Anglia, soția lui Carol I.

Își amintea că în ziua în care a intrat pentru prima oară în Versailles și cînd, coborînd din trăsură, și-a pus piciorul pe funebrul pavaj al acestei curți de marmură pe care în ajun cursese atîta sînge, răsună un tunet puternic și un fulger brăzdă cerul în stînga ei, atît de înfricoșător, încît pînă și mareșalul de Richelieu, care nu era deloc ușor de speriat, dădu din cap spunînd : „Semn rău !"

Își reamintea toate astea în timp ce vedea învolburîndu-se în fața ochilor săi acest abur roșietic, ce i se părea că devine din ce în ce mai dens.

Senzația de întunecare era atît de puternică, încît regina ridică ochii la candelabru și văzu că una dintre lumînări se stinsese fără nici un motiv.

Tresări ; lumînarea mai fumega, și nimic nu explica pricina stingerii ei.

Pe cînd privea cu stupoare candelabrul, i se păru că lumînarea de lîngă cea stinsă pălea ușor și că, încet, încet, flacăra ei albă devenea roșie și din roșie albăstrie ; apoi se micșoră și se lungi, păru că părăsește fitilul și-și ia zborul, în cele din urmă se balansă un moment ca agitată de o răsuflare invizibilă și se stinse.

Regina urmări agonia acestei lumînări cu privirea rătăcită, cu respirația tot mai agitată, cu mîinile întinse, ce se apropiau tot mai mult de candelabru pe măsură ce lumînarea se stingea. În cele din urmă, cînd aceasta se stinse de-a binelea, regina închise ochii, se lăsă pe spetează fotoliului și își trecu mîinile pe frunte, pe care o simți șiroind de sudoare.

Rămase astfel, cu ochii închiși, timp de aproape zece minute ; cînd îi deschise văzu cu groază că lumina celei de-a treia lumînări începe să scadă ca și a primelor două.

Maria-Antoaneta crezu mai întîi că visează și că se află sub influența unei halucinații. Încercă să se ridice, dar i se păru că e înlănțuită de fotoliu. Încercă s-o cheme pe fiica sa, pe care cu zece minute în urmă n-ar fi trezit-o nici pentru o a doua coroană, dar vocea i se stinse în gîtlej. Încercă să-și întoarcă fruntea, dar capu-i rămase țeapăn și nemișcat, ca și cum această a treia lumînare ce se sfîrșea i-ar fi atras spre ea privirea și suflarea. În cele din urmă, la fel

ca și a doua care-și schimbase culoarea, și a treia lumînare căpătă nuanțe diferite, păli, se alungi, pîlpîi de la dreapta spre stînga, apoi de la stînga spre dreapta, și se stinse.

Atunci, de spaimă, regina reuși să facă un asemenea efort încît simți că-i revine graiul. Cu ajutorul cuvîntului încercă să recapete curajul ce-i lipsea.

— Nu mă îngrijorează, spuse ea cu glas tare, ce s-a întîmplat cu aceste trei lumînări ; dar dacă se stinge și a patra, ca și celelalte trei, atunci vai, vai de mine !

Deodată, fără să treacă prin stadiile pregătitoare prin care trecuseră celelalte, fără ca flacăra să-și schimbe culoarea, fără să se alungească sau să pîlpîie, se stinse și a patra lumînare, ca și cum ar fi atins-o în treacăt aripa morții.

Regina scoase un țipăt îngrozitor, se ridică, se răsuci de două ori în jur, agitîndu-și brațele în întuneric, și căzu în nesimțire.

În momentul în care zgomotul trupului ei căzut răsună pe parchet, ușa comunicantă se deschise și Andrée, îmbrăcată într-o rochie de casă de borangic, apăru în prag, albă și tăcută ca o umbră.

Se opri o clipă, ca și cum în mijlocul acestei întunecimi ar fi văzut trecînd prin noapte un fel de abur. Ascultă, ca și cum ar fi auzit agitîndu-se în aer faldurile unui giulgiu. Apoi, plecîndu-și privirea, o zări pe regină prăbușită la pămînt, fără cunoștință.

Făcu un pas îndărăt, ca și cum primul său impuls ar fi fost acela de a se îndepărta. Dar de îndată, impunîndu-și voința, fără a spune o vorbă, fără a o întreba pe regină ce are — întrebare care ar fi fost inutilă — o luă în brațe și, cu o forță de care nimeni n-ar fi crezut-o în stare, călăuzită numai de cele două lumînări care-i luminau camera și a căror licărire se prelungea prin ușă pînă în camera reginei, o duse și o culcă în pat.

Apoi, scoțînd din buzunar un flacon cu săruri, îl apropie de nările Mariei-Antoaneta.

Leșinul reginei era atît de profund încît în pofida eficacității acestor săruri scoase primul suspin abia după zece minute.

La acest suspin ce anunța întoarcerea la viață a suveranei, Andrée fu ispitită din nou să se îndepărteze. Dar și

de astă dată, ca și prima oară, sentimentul datoriei, atît de puternic la ea, o reținu.

Își retrase doar brațul de sub capul Mariei-Antoaneta, pe care-l ridicase pentru ca nici o picătură din oțetul corosiv în care erau dizolvate sărurile să nu curgă pe obrazul și pe pieptul reginei. Aceeași mișcare o făcu să îndepărteze brațul care ținea sticluța.

Capul recăzu însă pe pernă. Îndată ce sticluța cu săruri fusese îndepărtată, regina păru că se scufundă într-un leșin și mai profund decît acela din care fusese cît pe ce să se trezească.

La fel de rece, aproape nemișcată, Andrée o ridică din nou, apropie de ea a doua oară flaconul cu săruri, care-și produse efectul.

Un freamăt ușor trecu prin întregul corp al reginei. Suspină, își deschise ochii, își adună gîndurile, își aminti oribila prevestire și, simțind o femeie lîngă ea, își aruncă brațele de gîtul ei strigîndu-i :

— Ah ! apără-mă ! salvează-mă !

— Majestatea Voastră nu are nevoie să fie apărată, deoarece se află în mijlocul prietenilor săi, răspunse Andrée, și mi se pare că a ieșit din leșinul în care a căzut.

— Contesa de Charny ! exclamă regina dîndu-i drumul contesei pe care o îmbrățișase și pe care, printr-o primă mișcare, aproape o respinsese.

Nici această mișcare și nici sentimentul care-o inspirase nu scăpaseră contesei Andrée. În primul moment rămase însă nemișcată, aproape impasibilă. Apoi, făcînd un pas înapoi, întrebă :

— Regina ordonă s-o ajut să se dezbrace ?

— Nu, contesă, mulțumesc, răspunse regina cu glas schimbat, am să mă dezbrac singură... Întoarceți-vă la dumneavoastră ; aveți nevoie probabil de somn.

— Mă voi înapoia la mine nu ca să dorm, doamnă, răspunse Andrée, ci ca să veghez asupra somnului Majestății Voastre.

Și, după ce o salută respectuos pe regină, se retrase la ea cu acel pas lent și solemn care ar trebui să fie al statuilor, dacă statuile ar umbla.

Capitolul 7

DRUMUL SPRE PARIS

În aceeași seară în care se petrecuseră evenimentele povestite, o altă întîmplare, nu mai puțin gravă, iscă o mare frămîntare în colegiul abatelui Fortier.

Sébastien Gilbert dispăru către orele șase după-amiază și, în ciuda cercetărilor minuțioase întreprinse în întreaga casă de abatele Fortier și domnișoara Alexandrine Fortier, sora lui, nu putuse fi găsit pînă la miezul nopții.

Întrebară pe toată lumea, dar nimeni nu știa ce s-a întîmplat cu el. Numai mătușii Angélique i se păruse, pe cînd ieșea din biserică, unde se dusese să rînduiască scaunele către opt seara, că l-a văzut luînd-o pe cărăruia dintre biserică și închisoare, și fugind înspre straturile de flori ale parcului.

Această relatare, departe de a-l liniști pe abatele Fortier, îi spori îngrijorarea. Nu-i erau necunoscute straniile halucinații care-l cuprindeau uneori pe Sébastien, cînd îi apărea femeia pe care o numea mama sa, și nu o dată, la plimbare, abatele, prevenit de acest soi de ameteală, urmărea din priviri copilul cînd îl vedea afundîndu-se prea adînc în pădure, iar în clipa cînd începea să se teamă că-l va vedea dispărînd, îi punea pe urmele sale pe cei mai buni alergători din colegiu. Aceștia găseau mai întotdeauna copilul gîfîind, aproape leșinat, sprijinit de vreun copac sau întins pe mușchi, acest covor verde al minunatului codru.

Dar niciodată asemenea ameteli nu-l cuprinseseră pe Sébastien seara. Niciodată nu fuseseră nevoiți să alerge după el în timpul nopții. Prin urmare, trebuie să se fi petrecut ceva cu totul ieșit din comun, dar oricît și-a bătut capul, abatele Fortier tot n-a putut ghici ce s-a întîmplat.

Pentru a ajunge la un rezultat mai fericit decît abatele Fortier, îl vom urmări pe Sébastien Gilbert noi, care știm unde s-a dus.

Mătușa Angélique nu se înșelase deloc. Într-adevăr, Sébastien Gilbert era cel pe care-l văzuse cum lunecă prin umbră și fuge mîncînd pămîntul spre straturile de

flori. Odată ajuns acolo, pătrunse în crescătoria de fazani, apoi, ieșind din fazanerie, o luă pe drumeagul care duce drept spre Haramont.

În trei sferturi de oră ajunse în sat.

Din moment ce știm că ținta cursei lui Sébastien era satul Haramont, nu ne este deloc greu să ghicim ce căuta Sébastien în acest sat : se dusese să-l caute aici pe Pitou.

Din nenorocire, Pitou ieșea printr-un capăt al satului, în timp ce Sébastien Gilbert intra prin celălalt.

Căci Pitou, ne aducem bine aminte, după ce rămăsese în picioare ca un gladiator din antichitate, pe cînd ceilalți zăceau doborîți, ca urmare a festinului ce și-l oferise garda națională din Haramont, Pitou pornise în căutarea Catherinei, pe care o găsise leșinată pe drumul dintre Villers-Cotterêts și Pisseleu, rămasă numai cu căldura ultimului sărut pe care i-l dăduse Isidore.

Sébastien Gilbert habar n-avea de toate astea și se duse drept spre căsuța lui Pitou, a cărei ușă o găsi deschisă.

În simplitatea vieții pe care o ducea, Pitou nu credea necesar să-și țină ușa încuiată, fie că era acasă, fie că nu era. De altfel, chiar dacă ar fi avut obiceiul să-și încuie conștiincios ușa, în astă seară era împovărat de preocupări atît de grave, încît ar fi uitat cu siguranță să-și ia o asemenea precauție.

Sébastien cunoștea locuința lui Pitou ca pe a sa proprie: căută iasca și piatra de scăpărat, găsi cuțitul care-i servea lui Pitou drept amnar, aprinse iasca, cu iasca aprinse luminarea, apoi așteptă. Era însă prea agitat pentru a aștepta liniștit și mai ales pentru a aștepta multă vreme. Umbla neîncetat de la vatră la ușă, de la ușă la colțul străzii ; apoi, ca sora Anne, nezărind nimic, intră în casă spre a vedea dacă Pitou nu se înapoiase cumva în absența sa.

În cele din urmă, dîndu-și seama că timpul trece, se apropie de o masă șchioapă unde se găsea cerneală, pană de scris și hîrtie. Pe prima pagină erau înscrise numele, prenumele și vîrsta celor treizeci și trei de bărbați care formau efectivul gărzii naționale din Haramont și se aflau sub comanda lui Pitou.

Sébastien puse la o parte cu atenție această primă filă, operă de caligrafie a comandantului, căruia nu-i era rușine să coboare până la gradul subaltern de furier pentru ca treaba să fie bine făcută.

Apoi scrise pe a doua pagină :

Dragul meu Pitou,

Am venit să-ți spun că am auzit, sînt opt zile de-atunci, o convorbire între domnul abate Fortier și vicarul din Villers-Cotterêts. Se părea că abatele Fortier este în complicitate cu aristocrații din Paris ; îi spunea vicarului că la Versailles se pregătește o contrarevoluție.

Este exact ce am aflat între timp în privința reginei, care a pus cocarda neagră și a călcat în picioare cocarda tricoloră.

Această amenințare cu contrarevoluția și ceea ce am aflat apoi despre evenimentele care au urmat banchetului mă îngrijoraseră foarte tare în privința tatălui meu care, după cum știi, este dușmanul aristocraților ; dar în seara asta, dragul meu Pitou, a fost mult mai rău.

Vicarul s-a înapoiat să-l vadă pe preot și, cum mi-a fost teamă pentru tatăl meu, n-am socotit că fac rău dacă ascult în mod intenționat urmarea celor auzite din întîmplare în altă zi.

Se pare, dragă Pitou, că poporul s-a năpustit spre Versailles, a căsăpit mulți oameni și, printre aceștia, pe domnul Georges de Charny.

Abatele Fortier a adăugat :

— Să vorbim încet, pentru a nu-l îngrijora pe micul Gilbert, al cărui tată s-a dus și el la Versailles, și s-ar putea să fi fost ucis ca și ceilalți.

Înțelegi bine, dragul meu Pitou, că n-am stat să ascult în continuare.

M-am strecurat, încetișor din ascunzătoarea mea, fără ca cineva să mă fi auzit, am luat-o prin grădină, am ajuns în Piața Castelului și, în fugă mare, am ajuns la tine pentru a te ruga să mă duci înapoi la Paris, ceea ce n-ai fi șovăit să faci, și încă din toată inima, dacă ai fi fost aici.

Dar întrucît nu ești aici, și se poate să mai întîrzii — probabil că te-ai dus să pui lațuri în pădurea Villers-

Cotterêts — și cum în acest caz nu te vei înapoia decît în zori, îngrijorarea mea este prea mare ca să te mai aștept.

Plec deci singur. Fii liniștit, cunosc drumul. De altfel, din banii pe care mi i-a dat tata mi-au mai rămas doi ludovici, astfel încît voi putea lua un loc în prima trăsură pe care o voi întîlni în drum.

P. S. *Am scris o scrisoare cam lungă, în primul rînd spre a-ți explica cauza plecării mele și, apoi, deoarece am tot sperat că vei reveni înainte de a o termina.*

Acum am încheiat-o, tu nu te-ai înapoiat, plec ! Adio, sau mai bine la revedere. Dacă nu i s-a întîmplat nimic tatălui meu și dacă nu-l paște vreun pericol, voi reveni.

În caz contrar sînt hotărît să-l rog stăruitor să mă țină pe lîngă el. Liniștește-l pe abatele Fortier în legătură cu plecarea mea, dar, bagă de seamă, nu-l liniști decît mîine, cînd o să fie prea tîrziu să mai alerge după mine.

Hotărît, fiindcă n-ai revenit, plec. Adio, sau mai bine : la revedere.

După care Sébastien Gilbert, care cunoștea spiritul de economie al prietenului său Pitou, stinse lumînarea, închise ușa în urma lui și plecă.

A spune că Sébastien Gilbert n-ar fi fost un pic emoționat întreprinzînd în timpul nopții o călătorie atît de lungă ar fi cu siguranță o minciună. Dar această emoție nu era aceeași pe care o asemenea ispravă ar fi stîrnit-o la un alt copil — frica : era pur și simplu conștiința clară a acțiunii ce-o întreprindea și care echivala cu nesupunerea la ordinele tatălui său, reprezentînd însă totodată o mare dovadă de dragoste filială, care ar fi făcut pe orice părinte să-i ierte neascultarea.

De altfel, de cînd ne ocupăm de el, Sébastien a crescut. Puțin palid, puțin plăpînd, cam nervos pentru vîrsta sa, urma să împlinească cincisprezece ani. La această vîrstă, cu temperamentul lui Sébastien și fiind fiul lui Gilbert și al contesei Andrée, ești aproape bărbat.

Tînărul — fără alt sentiment decît emoția legată strîns de acțiunea pe care o înfăptuia — începu să alerge spre Largny, pe care-l zări curînd la acea *palidă lumină care*

cade din stele, cum spune bătrînul Corneille. Străbătu satul, ajunse la marea rîpă ce se întinde din acest sat pînă la Vauciennes și ai cărei pereți abrupți mărginesc eleșteele din Walue ; la Vauciennes dădu de șosea și începu să meargă mai liniștit, văzîndu-se pe drumul regelui.

Coborî cu pas mărunt primul și urcă al doilea deal de la Vauciennes, apoi, ajungînd la drum drept, începu să meargă mai repede.

Poate că vioiciunea mersului lui Sébastien se datora apropierii de o porțiune primejdioasă a șoselei, care, în această epocă avea reputația unei capcane perfecte, cu desăvîrșire dispărută azi. Această porțiune primejdioasă se numește Fontaine-Eau-Claire, fiindcă un izvor de apă limpede curge la douăzeci de pași de cele două cariere de piatră care își deschid gurile întunecate pe șosea, ca două peșteri ale infernului.

Dacă lui Sébastien îi era sau nu teamă să treacă prin acest loc nu putem ști, căci nu grăbi pasul, și, avînd posibilitatea să treacă pe cealaltă parte a șoselei, nu se depărtă de mijlocul acesteia. Își încetini puțin mai departe pasul, dar numai pentru că ajunse la un mic urcuș, și atinse în cele din urmă răscrucea celor două drumuri ce duceau spre Paris și Crespy.

Aici se opri brusc. Venind de la Paris, nu remarcase ce drum urmase ; înapoindu-se la Paris, nu știa pe ce drum trebuia să apuce. Pe cel din stînga ? Pe cel din dreapta ? Amîndouă erau mărginite de copaci asemănători, amîndouă erau pietruite.

Nu era nimeni acolo să răspundă la întrebarea lui Sébastien.

Plecînd din același punct, drumurile se îndepărtau unul de celălalt vizibil și prompt ; însemna că, luînd-o pe drumul greșit în loc de cel bun, Sébastien va fi a doua zi dimineață foarte departe de țelul său.

Sébastien se opri nehotărît. Căută să recunoască printr-un indiciu oarecare, care din cele două șosele era cea bună ; dar acest indiciu, care i-ar fi lipsit și în timpul zilei, îi lipsea cu atît mai mult pe întuneric.

Tocmai se așezase, descurajat, la răscrucea celor două drumuri, în parte pentru a se odihni, în parte pentru a se

gîndi, cînd i se păru că aude în depărtare, dinspre Villers-Cotterêts, galopul unui cal sau chiar doi.

Își încordă auzul, ridicîndu-se.

Nu era nici o îndoială : zgomotul potcoavelor răsunînd pe șosea se auzea din ce în ce mai deslușit. Sébastien urma, așadar, să aibă informația pe care o aștepta.

Se pregăti să-i oprească pe călăreții în trecere și să le ceară această informație.

Văzu curînd umbra lor răsărind în noapte, pe cînd de sub picioarele potcovite ale cailor scăpărau puzderie de scîntei.

Atunci se ridică, traversă șanțul și așteptă.

Grupul de călăreți se compunea din doi oameni, dintre care unul galopa cu trei-patru pași înaintea celuilalt. Sébastien socoti pe drept că primul trebuie să fie stăpînul, iar al doilea servitorul.

Făcu așadar trei pași pentru a se adresa primului.

Acesta, văzînd un om țîșnind din șanț, crezu că e vorba de o capcană și duse mîna la oblînc.

Sébastien observă mișcarea.

— Domnule, spuse el, nu sînt un hoț. Sînt un copil pe care ultimele evenimente petrecute la Versailles îl atrag spre Paris să-și caute tatăl. Nu știu care din cele două drumuri mă duce la Paris. Vă rog să mi-l arătați și vă asigur că-mi faceți un mare serviciu.

Eleganța exprimării lui Sébastien, strălucirea tinerească a glasului său care i se părea cunoscut călărețului, îl făcu pe acesta să se oprească, oricît de grăbit părea.

— Copilul meu, întrebă acesta cu bunăvoință, cine ești și cum te încumeți s-o pornești pe drum la o asemenea oră ?

— Eu nu vă întreb cine sînteți, domnule... Vă întreb de drumul la capătul căruia voi ști dacă tatăl meu este mort sau trăiește.

Era în acest glas aproape copilăresc un accent de fermitate care-l impresionă pe călăreț.

— Prietene, drumul spre Paris este cel pe care-l urmăm și noi, spuse el. Nu-l cunosc nici eu prea bine deoarece am fost doar de două ori la Paris. Sînt totuși sigur că ăsta-i drumul cel bun.

Sébastien făcu un pas înapoi, mulțumind. Călărețul porni din nou la drum, dar de astă dată mai încet, caii avînd nevoie să răsufle.

Servitorul îl urmă :

— Domnul viconte a recunoscut copilul ?

— Nu, dar mi se pare totuși...

— Cum, e cu putință ca domnul viconte să nu-l fi recunoscut pe tînărul Sébastien Gilbert, care stă în gazdă la abatele Fortier ?

— Sébastien Gilbert ?

— Desigur, cel care venea din cînd în cînd la ferma domnișoarei Catherine cu marele Pitou.

— Așa-i, ai dreptate.

Apoi, oprindu-și calul și întorcîndu-se, întrebă :

— Ești chiar dumneata, Sébastien ?

— Da, domnule Isidore, răspunse copilul, care-l recunoscuse imediat pe călăreț.

— Atunci vino încoa, tinere prieten, spuse vicontele, și povestește-mi cum se face că te găsesc singur la o asemenea oră pe drum.

— V-am spus-o, domnule Isidore, mă duc la Paris să văd dacă tatăl meu a fost ucis sau mai trăiește încă.

— Vai, sărman copil, spuse Isidore cu un profund sentiment de tristețe, mă duc la Paris, dintr-o pricină asemănătoare, numai că eu nu mă mai îndoiesc !

— Da, știu... fratele dumneavoastră ?...

— Unul din frații mei... fratele meu Georges a fost ucis ieri dimineața la Versailles !

— Ah ! domnul de Charny !...

Sébastien făcu un pas înainte și întinse mîinile spre Isidore.

Isidore i le luă și le strînse.

— Ei bine, dragul meu copil, reluă Isidore, deoarece soarta noastră este asemănătoare, nu trebuie să ne mai despărțim. Dumneata, ca și mine, probabil te grăbești să ajungi la Paris.

— Ah ! desigur, domnule.

— Nu vei putea merge pe jos.

— Aș merge eu și pe jos, dar ar dura prea mult. De aceea, sper să-mi pot plăti mîine un loc în prima trăsură pe care o voi întîlni în cale.

— Și dacă n-ai să întîlnești nici una ?

— Voi merge pe jos.

— E mai bine, dragul meu copil, să încaleci în spatele lacheului meu.

Sébastien își retrase mîinile din cele ale lui Isidore.

— Mulțumesc, domnule viconte, spuse el.

Aceste cuvinte fură accentuate cu un timbru atît de expresiv, încît Isidore înțelese că jignise copilul oferindu-i să încalece în spatele servitorului.

— Sau mai bine, zise el, încalecă în locul lui. O să dea el de noi la Paris. Întrebînd la Tuileries, va afla oricînd unde să mă găsească.

— Mulțumesc încă o dată, domnule, spuse Sébastien cu un glas mai amabil, căci înțelesese delicatețea acestei noi propuneri. Mulțumesc, n-aș vrea să vă lipsesc de serviciile sale.

— Ei bine, atunci vom găsi o soluție și mai bună ; urcă în spatele meu. Iată, se luminează de ziuă. La zece dimineața vom fi la Dammartin, adică la jumătatea drumului. Vom lăsa cei doi cai, care nu trebuie să ne ducă mai departe, în paza lui Baptiste și vom lua un poștalion, care ne va duce la Paris. Așa voiam să procedez în orice caz. Prin urmare, după cum vezi, dumneata nu-mi schimbi cu nimic intențiile.

— E chiar adevărat, domnule Isidore ?

— Pe cuvînt de onoare.

— Atunci... spuse tînărul șovăind, dar arzînd de dorința de a accepta.

— Descalecă, Baptiste, și ajută-l pe domnul Sébastien să încalece.

— Mulțumesc, nu-i nevoie, domnule Isidore, zise Sébastien care, sprinten ca un școlar, sări, sau mai bine zis se aruncă pe crupa calului.

Apoi, cei trei bărbați și cei doi cai porniră în galop și dispărură curînd de cealaltă parte a urcușului de la Gondreville.

Capitolul 8

APARIȚIA

Cei trei călăreți își continuară drumul călare, cum se înțeleseseră, pînă la Dammartin, unde ajunseră către ora zece.

Fiecare avea nevoie să înbuce cîte ceva. De altfel, trebuia să-și facă rost de o trăsură și de cai de poștă.

În timp ce lui Isidore și Sébastien li se servea dejunul — acesta din urmă fiind pradă îngrijorării, iar Isidore plin de tristețe, cei doi nu schimbară nici un cuvînt — Baptiste țesălă caii stăpînului său și se îngriji să găsească o brișcă și cai de poștă.

La ora douăsprezece, prînzul era terminat, iar caii și brișca așteptau la ușă. Doar că Isidore, care călătorise numai cu propria-i trăsură, nu știa că atunci cînd călătorești cu trăsuri aparținînd administrației, trebuie să schimbi trăsura la fiecare popas.

Se întîmpla ca șefii popasurilor de schimbare a cailor, care pretindeau respectarea cu strictețe a regulamentului, ferindu-se să-l respecte însă și ei, să nu aibă totdeauna la dispoziție cai în grajd sau trăsuri de schimb în remiză.

În consecință, cu toate că plecaseră la ora prînzului din Dammartin, călătorii nu ajunseră la bariera Parisului decît pe la patru și jumătate, iar la porțile palatului Tuileries de-abia la cinci după-amiază.

Acolo a mai fost necesar să dovedească cine sînt. Domnul de La Fayette pusese stăpînire pe toate posturile de pază, căci în această vreme de tulburări se angajase în fața Adunării Naționale să răspundă de persoana regelui, și-l păzea cu conștiinciozitate.

Totuși, după ce Charny spuse cum se numește și invocă numele fratelui său, dificultățile se aplanară, iar Isidore și Sébastien fură introduși în curtea gărzii elvețiene, de unde trecură în curtea centrală.

Sébastien voia să fie condus pe dată în strada Saint-Honoré, la locuința tatălui său. Dar Isidore îl făcu să înțeleagă că tatăl său, fiind medic al regelui, se va putea afla

de la rege mai lesne decît oriunde dacă i se întîmplase ceva doctorului Gilbert.

Sébastien, a cărui judecată era dreaptă, se supuse acestui argument. În consecinţă, îl urmă pe Isidore.

Deşi famila regală ajunsese la Tuileries de-abia în ajun, se şi stabilise o oarecare etichetă în palatul Tuileries. Isidore a fost introdus pe scara de onoare şi un aprod îl rugă să aştepte într-un salon mare, tapisat cu verde, luminat slab de două candelabre.

Restul palatului era cufundat în semiîntuneric ; întrucît palatul a fost locuit totdeauna de particulari, marile iluminaţii care fac parte din luxul regal fuseseră omise.

Aprodul trebuia să se informeze totodată şi despre domnul conte de Charny şi despre doctorul Gilbert.

Copilul se aşeză pe canapea ; Isidore se plimba în lung şi-n lat.

Uşierul reapăru după zece minute.

Domnul conte de Charny se afla la regină.

În ce-l priveşte pe doctorul Gilbert, era bine, sănătos. Se credea chiar, fără să se poată confirma, că se afla la rege — regele se încuiase cu medicul său, răspunsese valetul de serviciu.

Numai că, deoarece regele avea patru medici de serviciu în afară de cel oficial al curţii, nu se ştia precis dacă medicul din apartamentul regelui este sau nu domnul Gilbert. Dacă el era, va fi prevenit că este aşteptat de cineva în anticamerele reginei.

Sébastien răsuflă uşurat. N-avea de ce să se mai teamă, deoarece tatăl său trăia şi era sănătos. Se duse la Isidore să-i mulţumească pentru că l-a adus aici.

Isidore îl îmbrăţişă plîngînd.

În acel moment uşa se deschise şi un uşier strigă :

— Domnul viconte de Charny ?

— Eu sînt, răspunse Isidore apropiindu-se.

— Domnul viconte este chemat la regină, spuse uşierul dîndu-se în lături.

— Mă aştepţi, Sébastien, nu-i aşa ? spuse Isidore. Dacă doctorul Gilbert nu va veni să te ia... Gîndeşte-te că răspund de dumneata în faţa părintelui dumitale.

— Da, domnule, zise Sébastien, şi vă rog din nou să primiţi mulţumirile mele.

Isidore îl urmă pe aprod și ușa se închise după el.

Sébastien își reluă locul pe canapea. Atunci, ne mai avînd a-și face griji pentru sănătatea tatălui său, nici pentru el însuși, fiind sigur că doctorul îl va ierta ținînd seama de buna sa intenție, gîndurile sale se îndreptară spre abatele Fortier, spre Pitou și spre îngrijorarea ce i-o va stîrni primului dispariția sa și celuilalt scrisoarea lăsată.

Nu putea înțelege cum, avînd în vedere numeroasele întîrzieri avute pe drum, n-au fost ajunși din urmă de Pitou, care nu avea decît să dea frîu liber compasului picioarelor sale lungi, și să meargă la fel de repede ca poștalionul.

Și, în chip foarte firesc, prin simplul mecanism al ideilor, gîndindu-se la Pitou se gîndea la cadrul său obișnuit, adică la copacii stufoși, la frumoasele drumuri umbrite, la zările albăstrii care încheie marginile pădurii. Apoi, printr-o asociație treptată de idei, își reaminti vedeniile stranii care-i apăreau uneori sub acei arbori mari, în adîncimea imenselor bolți de verdeață.

Se gîndea la femeia pe care o văzuse de atîtea ori în vis și doar o singură dată, cel puțin așa credea, în realitate, în ziua în care se plimba prin pădurea Satory, unde veni, trecu și dispăru ca un nor, dusă de-o caleașcă minunată în galopul a doi cai superbi.

Reamintindu-și emoția profundă pe care i-o provoca totdeauna vederea ei și, pe jumătate cufundat în acest vis, murmură de-abia auzit:

— Mama mea! Mama mea! Mama mea!

Deodată, ușa care se închisese în spatele vicontelui Isidore de Charny se deschise din nou. De astă dată apăru o femeie.

Ochii copilului erau ațintiți din întîmplare asupra ușii în momentul în care aceasta se deschise.

Apariția era atît de intim legată de ceea ce se petrecea în mintea sa încît, văzîndu-și visul însuflețit de o ființă reală, copilul tresări. Dar aceasta nu era nimic pe lîngă ce a urmat cînd în femeia care tocmai intrase văzu concomitent umbra și realitatea. Umbra visurilor sale, realitatea din pădurea Satory.

Se ridică brusc, ca și cum un resort l-ar fi aruncat în picioare. Buzele i se întredeschiseră, ochii i se măriră, pupilele i se dilatară.

Încercă zadarnic să scoată vreun cuvînt din pieptu-i ce se zbătea puternic.

Femeia trecu, majestuoasă, mîndră, dispreţuitoare, fără să-i dea atenţie. Oricît de calmă să fi părut pe din afară, această femeie cu sprîncenele încruntate, cu chipul palid, cu respiraţia şuierătoare trebuie să fie sub imperiul unei mari iritări nervoase. Traversă în diagonală sala, deschise uşa opusă celei pe care intrase şi se îndepărtă pe coridor.

Sébastien înţelese că-i va scăpa iarăşi dacă nu se va grăbi. Ca şi cum ar fi vrut să se încredinţeze de realitatea trecerii ei, privi buimăcit uşa pe care intrase, uşa pe care dispăruse, şi se repezi în urma ei înainte ca poala rochiei ei mătăsoase să fi dispărut în colţul coridorului.

Dar ea, auzind paşi în urma ei, merse mai repede, de parcă i-ar fi fost frică de urmărire.

Sébastien se grăbi cît putu. Coridorul era întunecos, şi el se temea că viziunea dragă îşi va lua zborul şi de astă dată.

Ea, auzind paşi din ce în ce mai apropiaţi, accleră ritmul şi se întoarse.

Sébastien scoase o uşoară exclamaţie de bucurie ; era cu adevărat ea, întotdeauna aceeaşi !

În ce o priveşte, văzînd un copil care o urmărea cu mîinile întinse şi neînţelegînd nimic din această urmărire, femeia ajunse la capul scării şi se repezi pe trepte în jos.

Dar de-abia apucase să coboare un etaj cînd Sébastien apăru la rîndul său la capătul coridorului, strigînd :

— Doamnă, doamnă !

Această voce produse o emoţie ciudată în întreaga fiinţă a tinerei femei. I se păru că o lovitură — în parte dureroasă, în parte încîntătoare — a atins-o în inimă şi că de aici, împreună cu sîngele care-i curge prin vine, se răspîndeşte un freamăt în întregul său trup.

Totuşi, neînţelegînd încă nimic din această chemare, nici din emoţia ce o încerca, ea grăbi pasul şi mersul se transformă aproape în fugă. Nu mai avea însă un avans

suficient asupra copilului ca să-i scape. Ajunseră aproape împreună la capătul scării.

Tînăra femeie se repezi în curte. Acolo o aştepta o trăsură şi un servitor ţinea portiera deschisă. Urcă repede şi se aşeză.

Dar Sébastien se strecurase între servitor şi portieră înainte ca aceasta să se fi închis şi, prinzînd poalele rochiei fugarei, le sărută cu pasiune strigînd :

— O, doamnă, doamnă !

Atunci, tînăra femeie privi acest copil fermecător care o speriase la început şi zise cu glas mai blînd decît cel pe care îl avea de obicei, deşi glasul mai păstra încă un amestec de emoţie şi spaimă :

— Ei bine, prietene, de ce fugi după mine, de ce mă strigi ? Ce vrei de la mine ?

— Vreau, spuse copilul cu răsuflarea tăiată de emoţie, vreau să vă văd, vreau să vă îmbrăţişez.

Şi, foarte încet, ca numai tînăra femeie să-l poată auzi, adăugă :

— Vreau să vă numesc *mama mea.*

Tînăra femeie scoase un ţipăt, luă în mîinile sale capul copilului şi, ca sub imperiul unei subite revelaţii, apropiindu-l cu ardoare de ea, îşi lipi buzele arzătoare de fruntea lui.

Apoi, ca şi cum i-ar fi fost teamă că cineva i-ar putea răpi copilul pe care-l regăsise, îl atrase spre ea pînă ce intră de-a binelea în trăsură. Îl împinse în colţul opus, închise ea însăşi portiera şi, coborînd geamul, pe care-l ridică apoi imediat, spuse :

— Acasă la mine, în strada Coq-Héron, numărul 9, la prima poartă mare dinspre strada Plâtrière.

Şi, întorcîndu-se spre copil, îl întrebă :

— Cum te cheamă ?

— Sébastien.

— Ah ! vino, Sébastien, vino aici... lîngă inima mea !

Apoi,, lăsîndu-se pe pernele trăsurii ca şi cum ar fi fost gata să leşine :

— Ah ! murmură ea, ce înseamnă oare această senzaţie necunoscută ? Se poate oare numi fericire ?

Capitolul 9

PAVILIONUL CONTESEI ANDRÉE

Drumul n-a fost decît o lungă îmbrățișare între mamă și fiu.

Iată că acest copil — căci inima ei nu s-a îndoit nici o clipă asupra identității lui — acest copil care-i fusese răpit într-o noapte îngrozitoare, o noapte de spaimă și dezonoare ; acest copil care a dispărut fără ca răpitorul său să fi lăsat vreo altă urmă decît cea a pașilor săi pe zăpadă ; acest copil pe care ea l-a detestat, l-a blestemat întîi, pînă cînd nu i-a auzit primul strigăt, primul scîncet; acest copil pe care l-a chemat, l-a căutat, l-a cerut, pe care fratele ei l-a urmărit prin Gilbert pînă peste ocean ; acest copil pe care l-a regretat cincisprezece ani, pe care, disperată, nu a crezut că-l va mai revedea vreodată, la care nu se mai gîndea decît ca la un mort iubit, o umbră adorată ; iată că, deodată, acest copil e regăsit ca prin miracol, acolo unde se putea aștepta mai puțin să-l întîlnească. Și, tot ca prin miracol, el o recunoaște, aleargă după ea, o urmărește, o strigă : Mamă ! Iată că-l ține pe acest copil lipit de inima ei, îl strînge la piept ! Iată că el, fără să o fi văzut vreodată, o iubește cu dragoste filială, după cum și ea îl iubește cu dragoste maternă ! Iată că buzele ei, neatinse de sărut, regăsesc în primul sărut pe care-l dăruiește copilului său toate bucuriile vieții sale irosite !

Există așadar deasupra oamenilor ceva ce înseamnă mai mult decît vidul în care se rostogolesc lumile ; există așadar în viață și altceva decît întîmplarea și fatalitatea.

„Strada Coq-Héron, numărul 9, la prima poartă mare dinspre strada Plâtrière", spusese contesa de Charny.

Stranie coincidență, care readuce copilul după mai mult de paisprezece ani chiar în casa în care s-a născut, unde a inspirat primul suflu al vieții și de unde a fost răpit de tatăl său !

Această casă mică, cumpărată pe vremuri de bătrînul Taverney, atunci cînd, datorită favorurilor acordate de regină, familia ajunsese la o oarecare bunăstare, a fost păstrată de către Philippe de Taverney și îngrijită de către

un bătrîn paznic, pe care foștii proprietari se pare că-l vînduseră odată cu casa. Ea slujea ca locuință de trecere tînărului bărbat cînd revenea din călătoriile sale, sau tinerei femei cînd înnopta la Paris.

După ultima scenă pe care Andrée o avusese cu regina, după noaptea petrecută lîngă ea, Andrée se hotărîse să se îndepărteze de această rivală, care-i dădea parcă o contralovitură pentru fiecare din durerile suferite și la care nefericirile de regină, oricît de mari ar fi fost, rămîneau totdeauna dedesubtul neliniștei sufletești a femeii.

De aceea, încă de dimineață, contesa își trimisese servanta în mica locuință din strada Coq-Héron, cu porunca să pregătească pavilionul care, cum ne amintim, se compunea dintr-o anticameră, o mică sufragerie, un salon și un dormitor.

Mai demult, pentru a o ține pe Nicole lîngă ea, Andrée făcuse din salon o a doua cameră de dormit. Dar de atunci, nemaifiind nevoie de așa ceva, fiecare încăpere își recăpătase destinația inițială, iar jupîneasa, lăsînd parterul complet liber la dispoziția stăpînei sale, care de altfel nu venea decît destul de rar aici, își aranjase o cameră mică la mansardă.

Drept urmare, Andrée își ceruse scuze față de regină pentru că nu mai putea rămîne mai departe în camera învecinată cu a acesteia, pe considerentul că apartamentul suveranei fiind oricum prea mic, ea avea mai mare nevoie să aibă lîngă ea pe una dintre cameristele sale decît o persoană care *nu era în mod deosebit în serviciul său.*

Regina nu stărui să o rețină pe Andrée, mai bine zis nu stărui mai mult decît cereau convenințele și, către ora patru după-amiază, cînd camerista veni să-i comunice că pavilionul este pregătit, Andrée îi porunci să se ducă de îndată la Versailles, să-i strîngă lucrurile, pe care, în zorul plecării, le lăsase în apartamentul ocupat de ea în palat, și să i le aducă a doua zi în strada Coq-Héron.

Astfel, la ora cinci, contesa de Charny părăsi palatul Tuileries, considerînd ca un rămas bun puținele cuvinte pe care le spusese în acea dimineață reginei, dîndu-i astfel posibilitatea de a dispune de camera pe care o ocupase în cursul nopții.

Ieșind de la regină, sau, mai degrabă, din camera de lîngă cea a reginei, străbătuse salonul verde în care aștepta Sébastien, și, urmărită de acesta, fugise prin coridoare, pînă în momentul în care Sébastien se repezi după ea în trăsura dinainte comandată de cameristă și care o aștepta la poarta Tuileries, în curtea prinților.

Se crease astfel un concurs de împrejurări menit să-i asigure contesei Andrée o seară plăcută, pe care nimic nu trebuia s-o tulbure. În locul apartamentului din Versailles sau a camerei din Tuileries, unde ar fi putut să-și primească odrasla atît de miraculos regăsită, unde fără îndoială nu și-ar fi putut manifesta întreaga ardoare a dragostei sale materne, se afla acum în casa ei, într-o aripă izolată, fără servitori, fără cameristă, în fine, fără nici o privire întrebătoare !

Iată de ce a indicat cu o expresie de intensă bucurie adresa pe care o cunoaștem și care a constituit obiectul întregii noastre digresiuni.

Bătea de ora șase cînd poarta mare se deschise la chiotul vizitiului și trăsura se opri la intrarea pavilionului.

Andrée nu așteptă ca vizitiul să coboare de pe capră. Deschise portiera, sări pe prima treaptă a peronului și-l trase pe Sébastien după ea. Apoi, dîndu-i bucuroasă vizitiului o monedă, aproape dublul de cît i se cuvenea, se avîntă, ținînd mereu copilul de mînă, în interiorul pavilionului, nu înainte de a fi încuiat cu grijă ușa anticamerei.

Odată ajunsă în salon se opri. Salonul era luminat doar de focul din cămin și de două lumînări aprinse, așezate deasupra căminului.

Andrée îl trase pe fiul ei pe un fel de canapea mică, asupra căreia se concentra dubla lumină a focului și a lumînărilor. Apoi zise, cu o explozie de fericire în care mai tremura o urmă de îndoială :

— Ah ! copilul meu, copilul meu. Tu ești oare cu-adevărat ?

— Mamă ! spuse Sébastien cu un asemenea avînt al sufletului, încît acesta se revărsă ca o rouă binefăcătoare asupra inimii palpitînde și în vinele înfierbîntate ale femeii.

— Și încă aici, aici ! exclamă Andrée privind în jurul ei în salonul în care Sébastien văzuse lumina zilei și arun-

cîndu-și ochii cu spaimă spre camera de unde fusese răpit fiul ei.

— Aici ! repetă Sébastien. Ce înseamnă asta, mamă ?

— Asta înseamnă, copilul meu, că se împlinesc cincisprezece ani de cînd te-ai născut în camera în care ne aflăm, și că binecuvîntez îndurarea celui atotputernic care, la capătul a cincisprezece ani, mi te-a readus aici printr-o minune.

— Da, chiar că printr-o minune, spuse Sébastien, căci dacă n-aș fi tremurat pentru viața tatălui meu, n-aș fi plecat singur, și încă noaptea, spre Paris, nu l-aș fi oprit pe domnul Isidore de Charny... și nu s-ar fi întîmplat toate cîte s-au întîmplat.

La aceste cuvinte ale lui Sébastien : „Dacă n-aș fi tremurat pentru viața tatălui meu", Andrée simți o ascuțită strîngere de inimă, închise ochii și-și lăsă capul pe spate. Dar fiul său mai zisese : „Domnul Isidore de Charny nu m-ar fi recunoscut, nu mi-ar fi oferit să mă ia cu el la Paris și nu m-ar fi condus la palatul Tuileries" ; la amintirea acestor cuvinte, ochii i se redeschiseră, inima i se liniști, privirea sa mulțumea cerului ; căci, în adevăr, un miracol i-l înapoia pe Sébastien, condus de fratele soțului său.

— Da, da, ai dreptate, copilul meu, spuse ea.

Urmă un moment de tăcere, în timpul căruia nu se auzea decît dulcele freamăt al buzelor materne pe fruntea copilului.

— Dar, în sfîrșit, strigă deodată Andrée, este cu neputință ca totul să rămînă învăluit în mister, și înlăuntrul meu și în jurul meu. Mi-ai explicat clar cum ai ajuns aici, dar nu m-ai lămurit în ce fel m-ai recunoscut, cum de-ai fugit după mine, de ce m-ai strigat : *mamă !*...

— Credeți că v-o pot spune ? răspunse Sébastien privind-o pe Andrée cu o nespusă expresie de dragoste. Dar nici eu însumi nu știu. Vorbiți despre mistere ; totul este mister în mine, ca și în dumneavoastră.

— Probabil că cineva ți-a spus în momentul cînd treceam : „Copile, iat-o pe mama ta !"

— Da, inima mea.

— Inima ta ?...

— Ascultă, mamă, îți voi spune un lucru care pare nefiresc.

Andrée se apropie și mai mult de copilul său, aruncînd o privire spre cer, ca și cum îi mulțumea că, înapoindu-i fiul, i-l înapoia astfel.

— Sînt zece ani de cînd vă cunosc, mamă.

Andrée tresări.

— Nu înțelegeți ?

Andrée clătină din cap.

— Lăsați-mă să vă spun : am uneori vise stranii, pe care tatăl meu le numește halucinații.

La amintirea lui Gilbert, care trecu asemeni unui vîrf de oțel de pe buzele copilului în inima ei, Andrée se înfioră.

— De douăzeci de ori v-am văzut, mamă.

— Cum asta ?

— În visele de care v-am vorbit adineaori.

Andrée se gîndi la rîndu-i la acele vise îngozitoare care-i răscoliseră viața. Unui asemenea vis se datora nașterea fiului său.

— Închipuiți-vă, mamă, continuă Sébastien, că, mic fiind, cînd mă jucam cu copiii din sat și locuiam în sat, impresiile mele se asemuiau cu ale celorlalți copii și nu-mi apărea nimic în afara obiectelor reale și adevărate. Dar, de îndată ce părăseam satul, de îndată ce treceam de ultimele grădini, de îndată ce depășeam hotarul pădurii, simțeam trecînd pe lîngă mine atingerea ușoară a unei rochii. Întindeam mîinile s-o prind, dar nu prindeam decît aerul. Atunci, năluca se îndepărta. Însă, nevăzută cum era la început, devenea încetul cu încetul vizibilă. În prima clipă era o boare străvezie ca un nor, asemenea aceluia cu care Virgiliu o învelește pe mama lui Enea cînd îi apare fiului ei pe malul Cartaginei. Curînd, această boare se îngroșa și căpăta formă omenească, iar această formă, care era cea a unei femei, mai degrabă aluneca decît mergea pe pămînt... Atunci, o putere necunoscută, stranie, de neînvins, mă atrăgea spre ea. Ea se afunda în colțurile cele mai întunecate ale pădurii, iar eu o urmăream cu mîinile întinse, fără grai, ca și ea ; căci, cu toate că încercam s-o strig, niciodată glasul meu n-a izbutit să articuleze vreun sunet, și o urmăream astfel

fără ca ea să se oprească, fără să o pot ajunge, pînă cînd minunea care îmi vestise prezența îmi semnala plecarea ei. Năluca pierea, încetul cu încetul. Dar ea părea să sufere ca și mine de această voință a cerului care ne despărțea, căci se îndepărta privindu-mă, iar eu, frînt de oboseală, de parcă nu m-ar fi ținut decît prezența ei, cădeam chiar în locul unde ea dispărea.

Această — într-un fel — a doua existență a lui Sébastien, acest vis trăit în viața lui de toate zilele, se asemăna prea mult cu ce i se întîmplase mamei, pentru ca ea să nu se recunoască în copilul său.

— Bietul meu prieten, spuse ea strîngîndu-l la piept, ura te-a alungat așadar în zadar de lîngă mine ! Dumnezeu ne-a apropiat fără să bănui. Numai că, mai puțin fericită decît tine, copilul meu scump, eu nu te vedeam nici în vis nici în realitate. Și totuși, cînd am trecut prin salonul verde, m-a cuprins o mare tulburare ; cînd am auzit pașii tăi în urma mea, ceva ca o ameteală a trecut prin mintea și sufletul meu ; cînd m-ai strigat : *doamnă*, era cît pe aci să mă opresc ; cînd m-ai strigat *mamă*, eram gata să leșin ; cînd te-am atins, te-am recunoscut !

— Mamă ! mamă ! mamă ! repetă de trei ori Sébastien, ca și cum ar fi voit s-o consoleze pe Andrée că nu auzise atîta vreme rostindu-se acest dulce nume.

— Da, da, sînt mama ta ! replică tînăra femeie cu o pornire drăgăstoasă cu neputință de descris.

— Și-acum că ne-am regăsit, spuse copilul, de vreme ce ești atît de mulțumită și fericită să mă revezi, nu ne vom mai despărți niciodată, nu-i așa ?

Andrée tresări. Ea prinsese prezentul în trecere, închizînd pe jumătate ochii asupra trecutului și închizîndu-i complet asupra viitorului.

— Sărmanul meu copil, murmură ea cu un suspin, cum te-aș binecuvînta dacă ai putea face un asemenea miracol !

— Lasă-mă să-l fac, spuse Sébastien, voi aranja toate astea chiar eu.

— Dar cum ? întrebă Andrée.

— Nu cunosc deloc cauzele care te-au despărțit de tatăl meu.

Andrée păli.

— Dar, reluă Sébastien, oricît de grave ar fi, ele vor dispărea în fața rugăminților și a lacrimilor mele, dacă va fi nevoie.

Andrée clătină din cap.

— Niciodată ! Niciodată ! spuse ea.

— Ascultă, spuse Sébastien — care, după cuvintele ce i le spusese Gilbert : *Copile, să nu-mi vorbești niciodată de mata ta,* credea că vina despărțirii o purta ea — ascultă, tatăl meu mă adoră !

Mîinile mamei, care le țineau pe ale fiului său, se desprinseră ; copilul păru a nu da, și poate chiar nu dădu atenție acestui gest. El continuă :

— Îl voi pregăti să te revadă. Îi voi povesti toată fericirea ce mi-ai dat-o. Apoi, într-o zi, te voi lua de mînă, te voi conduce la el și-i voi spune : „Iat-o ! privește, tată, cît e de frumoasă !"

Andrée îl împinse pe Sébastien și se ridică.

Copilul o privi cu ochi plini de uimire. Era atît de palidă, încît se sperie.

— Niciodată ! repetă ea. Niciodată !

Și de astă dată accentul ei exprima ceva mai mult decît spaima, exprima o amenințare.

La rîndul său, copilul se trase înapoi pe canapea. Descoperise pe chipul acestei femei trăsăturile înfricoșătoare pe care Rafael le da îngerilor mînioși.

— Și de ce ? întrebă el cu glas înăbușit, de ce te împotrivești să-l vezi pe tatăl meu ?

La aceste cuvinte, ca la ciocnirea a doi nori în timpul unei furtuni, fulgerul izbucni.

— De ce ? spuse Andrée. Mă întrebi de ce ? Într-adevăr, sărmane copil, nu știi nimic !

— Da, spuse Sébastien cu fermitate, întreb de ce.

— Ei bine, repetă Andrée incapabilă să se mai stăpînească sub mușcăturile șarpelui plin de ură care-i rodea sufletul, fiindcă tatăl tău este un mizerabil ! Fiindcă tatăl tău este un ticălos !

Sébastien sări de pe canapeaua pe care se cuibărise și se ridică în picioare în fața mamei.

— Despre tatăl meu spuneți asta, doamnă ? strigă el. Despre tatăl meu, adică despre doctorul Gilbert, despre

cel care m-a crescut, despre cel căruia îi datorez totul, despre cel pe care numai eu îl cunosc? M-am înșelat, doamnă, nu sînteți mama mea!

Copilul făcu o mișcare ca s-o zbughească pe ușă. Andrée îl opri și îi spuse:

— Ascultă, tu nu poți ști, tu nu poți înțelege, tu nu poți judeca!

— Nu! dar pot simți, și simt că nu vă mai iubesc!

Andrée scoase un strigăt de durere. Dar, chiar în aceeași clipă, un zgomot de afară o smulse din emoția pe care o încerca, deși această emoție o cuprinsese pentru moment în întregime. Era zgomotul porții din stradă care se deschidea, și a unei trăsuri care se oprea în fața peronului.

La acest zgomot, prin trupul femeii trecu un asemenea tremur, încît acesta se transmise din trupul ei în cel al copilului.

— Așteaptă, spuse ea, așteaptă și taci!

Copilul, dominat, îi dădu ascultare.

Se auzi deschizîndu-se ușa anticamerei și pași apropiindu-se de salon. Andrée se ridică, țeapănă, mută, cu ochii îndreptați spre ușă, palidă și rece ca o statuie a Așteptării.

— Pe cine să anunț doamnei contese? întrebă glasul bătrînului portar.

— Anunțați-l pe contele de Charny și întrebați-o pe contesă dacă dorește să-mi facă onoarea de a mă primi.

— Oh! strigă Andrée, în această cameră! Copile! În această cameră! Nu trebuie să te vadă! Nu trebule să știe că exiști!

Și-l împinse pe copilul buimăcit în camera de alături. Apoi, închizînd ușa, îi zise:

— Rămîi aici! Cînd va pleca îți voi spune, îți voi povesti... Nu! nu! nimic din toate astea! Te voi săruta și vei înțelege că sînt cu adevărat mama ta!

Sébastien nu răspunse decît printr-un fel de geamăt.

În acel moment ușa anticamerei se deschise și, cu chipiul în mînă, bătrînul portar se achită de sarcina care-i fusese dată. În spatele lui, în penumbră, ochiul pătrunzător al contesei ghici o formă omenească.

— Poftiți-l pe domnul conte de Charny, spuse ea cu glasul cel mai sigur pe care și-l putu găsi.

Bătrînul portar se retrase, iar contele de Charny, cu pălăria în mînă, apăru la rîndul lui în prag.

Capitolul 10

SOȚ ȘI SOȚIE

În doliu după fratele său ucis cu două zile în urmă, contele de Charny era îmbrăcat în negru din cap pînă-n picioare.

Apoi, cum acest doliu, asemenea celui al lui Hamlet, nu se mărginea la îmbrăcăminte, ci-i umplea încă sufletul, chipul său palid purta urmele lacrimilor vărsate și durerii suferite.

Contesa cuprinse acest întreg printr-o privire rapidă. Niciodată oamenii frumoși nu sînt atît de frumoși ca după plîns. Niciodată Charny nu fusese mai frumos ca acum.

Ea închise o clipă ochii, dădu puțin capul pe spate, ca pentru a-și ajuta plămînii să respire, și își duse mîna la inimă, pe care o simțea gata să se frîngă.

Cînd redeschise ochii — după numai o secundă — îl găsi pe Charny în același loc.

Gestul și privirea contesei îl întrebară atît de vizibil de ce nu intrase încă, încît el răspunse foarte firesc acestui gest și acestei priviri :

— Doamnă, așteptam.

Făcu un pas înainte.

— Trebuie să spun vizitiului domnului să plece ? întrebă portarul, rugat de servitorul contelui să pună această întrebare.

Contele căută în toată această statuie vie din fața sa un semn care să-i arate ce trebuie să răspundă. Apoi, cum tremurul femeii putea însemna tot atît de bine teama că Charny nu va pleca cît și dorința ca el să rămînă, răspunse :

— Spune-i vizitiului să aştepte.

Uşa se închise şi, poate pentru prima dată de la căsătoria lor, contele şi contesa rămaseră singuri.

Contele fu primul care rupse tăcerea.

— Scuzele mele, doamnă, spuse el, prezenţa mea neaşteptată aici este poate lipsită de tact ? Sînt în picioare, trăsura e la scară şi pot să plec aşa cum am venit.

— Nu, domnule, spuse cu vioiciune Andrée, dimpotrivă. Vă ştiam bine, sănătos, dar vă mărturisesc că sînt bucuroasă să vă revăd după evenimentele care au avut loc.

— Aţi avut aşadar bunătatea să vă informaţi de soarta mea, doamnă ? întrebă contele.

— Fără îndoială... ieri şi azi dimineaţă. Mi s-a răspuns că sînteţi la Versailles. Iar astă-seară mi s-a comunicat că sînteţi la regină.

Aceste cuvinte fuseseră rostite simplu, sau conţineau un oarecare reproş ? Era evident că însuşi contele, neştiind ce să creadă, căzu pe gînduri o clipă. Dar, aproape îndată, lăsînd probabil pe seama conversaţiei grija de a ridica vălul ce-i întunecase pentru un moment judecata, contele răspunse :

— Doamnă, o grijă tristă şi pioasă m-a reţinut ieri şi azi la Versailles. O datorie pe care o socot sacră în situaţia în care se găseşte regina m-a condus, îndată după sosirea la Paris, la Majestatea Sa.

Andrée la rîndul ei încerca vizibil să sesizeze, cu tot realismul, intenţia ultimelor cuvinte ale contelui. Apoi, socotind că trebuia să răspundă mai ales primelor cuvinte, spuse :

— Da, domnule. Vai ! Am aflat de pierderea grea...

Şovăi o clipă :

— Pe care *aţi* suferit-o.

Andrée era pe punctul să spună : „pe care *noi* am suferit-o". Nu îndrăzni însă şi continuă :

— Aţi avut nenorocul să-l pierdeţi pe fratele *dumneavoastră*, baronul Georges de Charny.

S-ar spune că Charny aştepta să audă cele două cuvinte pe care le-am subliniat, căci tresări de fiece dată în momentul în care ele fură pronunţate.

— Da, doamnă ! Pierderea acestui tînăr este, așa cum spuneți, o lovitură îngrozitoare pentru mine. O pierdere pe care, din fericire, nu o puteți aprecia, căci l-ați cunoscut prea puțin pe sărmanul Georges.

În cuvintele *din fericire* se simțea un cald și melancolic reproș. Andrée îl înțelese, dar nici un semn exterior nu lăsă să se vadă că le-ar fi dat vreo atenție.

— În rest, un singur lucru mă mîngîie de această pierdere, reluă Charny, acela că sărmanul Georges a murit cum va muri Isidore, cum voi muri probabil și eu — făcîndu-și datoria.

Aceste cuvinte : *cum voi muri probabil și eu* o afectară profund pe Andrée.

— Vai ! domnule, întrebă ea, considerați oare situația atît de disperată încît mai sînt necesare, pentru a îmblînzi mînia cerului, noi sacrificii de sînge ?

— Cred, doamnă, că dacă n-a bătut încă ceasul regilor, el va suna curînd. Cred că există un geniu rău care împinge monarhia în prăpastie. Cred, în sfîrșit, că dacă se prăbușește, va fi însoțită în căderea ei de toți cei care s-au bucurat și au participat la strălucirea ei.

— E-adevărat, spuse Andrée. Iar cînd va veni ziua, credeți-mă că mă va găsi, ca și pe dumneavoastră, pregătită pentru orice sacrificiu.

— Oh, doamnă, spuse Charny, ați dat nespus de multe dovezi de devotament în trecut, încît nimeni, și mai puțin eu însumi, nu se poate îndoi de acest devotament în viitor, și poate am cu atît mai puțin dreptul să mă îndoiesc eu de al domniei-voastre, întrucît devotamentul meu, pentru prima dată, poate, a pregetat în fața unui ordin al reginei.

— Nu înțeleg, domnule, zise Andrée.

— Sosind de la Versailles, doamnă, mi s-a transmis ordinul de a mă prezenta de îndată la majestatea sa.

— Ah ! exclamă Andrée zîmbind trist.

Apoi, după un moment de tăcere, adăugă :

— E foarte simplu, regina vede viitorul, ca și dumneavoastră, sumbru și misterios, și dorește să-i aibă în jurul ei pe oamenii pe care știe că se poate bizui.

— Vă înşelaţi, doamnă, răspunse Charny. Nu pentru a fi aproape de ea am fost chemat de regină, ci pentru a mă îndepărta.

— Să vă îndepărtaţi de ea! spuse cu însufleţire Andrée făcînd un pas spre conte.

Apoi, după un moment, dîndu-şi seama că, de la începutul conversaţiei, acesta rămăsese în picioare lîngă uşă, spuse, arătîndu-i un fotoliu :

— Iertare, domnule conte, vă ţin în picioare!

Şi, spunînd aceste cuvinte, nemaiputînd sta în picioare atîta vreme, se lăsă să cadă pe canapeaua pe care cu o clipă în urmă şezuse lîngă Sébastien.

— Să vă îndepărteze! repetă ea cu o emoţie nu lipsită de bucurie la gîndul că Charny şi regina urmează să se despartă. Dar în ce scop?

— În scopul de a îndeplini o misiune la Torino, pe lîngă domnul conte d'Artois şi domnul duce de Bourbon, care au părăsit Franţa.

— Şi aţi acceptat?

Charny o privi ţintă pe Andrée.

— Nu, doamnă.

Andrée păli atît de tare, încît Charny făcu un pas spre ea, ca pentru a o sprijini. Dar, la această mişcare a contelui, îşi adună puterile şi-şi reveni.

— Nu? bolborosi ea. Aţi spus nu la un ordin al reginei... dumneavoastră, domnule?...

Şi ultimele două cuvinte fură pronunţate cu un accent de îndoială şi de stupoare imposibil de redat.

— Am răspuns, doamnă, că socot prezenţa mea, mai ales în acest moment, mai necesară la Paris decît la Torino; că oricine ar putea îndeplini misiunea cu care am fost onorat, şi că tocmai sosise aici din provincie un al doilea frate al meu, spre a se pune la dispoziţia Majestăţii Sale şi care e gata să plece în locul meu.

— Şi fără îndoială, domnule, regina a fost bucuroasă să accepte înlocuirea! exclamă Andrée cu o expresie de amărăciune pe care nu şi-o putea ascunde şi care nu-i scăpă lui Charny.

— Nu, doamnă, dimpotrivă, întrucît refuzul meu păru s-o rănească profund. Aş fi fost, aşadar, nevoit să plec

dacă, din fericire, regele n-ar fi intrat în acel moment și nu l-aș fi rugat să decidă.

— Și regele v-a dat cîștig de cauză, domnule ? reluă Andrée cu un surîs ironic. Și regele a fost, ca și dumneavoastră, de părere că trebuie să rămîneți la Tuileries... Ah ! cît de bun este Majestatea Sa !

Charny nu se clinti.

— Regele a spus, continuă, că într-adevăr fratele meu Isidore este omul potrivit pentru această misiune, cu atît mai mult cu cît, venind pentru prima dată la Curte și aproape pentru prima oară la Paris, absența sa nu va fi remarcată .Și, a adăugat, ar fi o cruzime din partea reginei să pretindă ca eu să mă îndepărtez de dumneavoastră într-un asemenea moment.

— De mine ? exclamă Andrée. Regele a spus, de mine ?

— Vă repet propriile sale cuvinte, doamnă. Apoi, căutînd din priviri în jurul reginei, mi se adresă astfel : „Dar, într-adevăr, unde este contesa de Charny ? N-am mai văzut-o de aseară." Cum întrebarea îmi fusese adresată mai ales mie, a trebuit să-i răspund eu : „Sire, am atît de rar plăcerea de a o vedea pe doamna de Charny, încît mi-ar fi cu neputință să vă spun în acest moment unde se află. Dar dacă Majestatea Voastră dorește să fie informată despre acest lucru, cred că ar fi bine să i se adreseze reginei. Regina știe și vă va răspunde." Și-am stăruit, deoarece văzînd cum sprîncenele reginei se încruntă, m-am socotit îndreptățit să cred că ceva despre care nu știu nimic s-a petrecut între dumneavoastră și ea.

Andrée părea atît de interesată să asculte, încît nici nu se gîndi măcar să răspundă.

Atunci Charny continuă.

— „Sire, răspunse regina, doamna contesă de Charny a părăsit palatul Tuileries cam de o oră. — Cum, spuse regele, a părăsit palatul ? — Da, Sire. — Desigur, pentru a reveni neîntîrziat. — Nu cred. — Nu credeți, doamnă ? reluă regele. Dar ce motiv a avut doamna de Charny, prietena dumneavoastră cea mai bună, doamnă ?..." Regina făcu o mișcare. „Da, spun, cea mai bună prietenă a dumneavoastră, repetă el, să părăsească palatul Tuileries într-un asemenea moment ? — Cred, spuse regina, că nu

este mulțumitor instalată aici. — Nemulțumitor instalată, fără îndoială, dacă am fi avut intenția s-o lăsăm să locuiască în camera alăturată de a noastră ; dar i-am fi găsit o locuință, ce Dumnezeu ! O locuință pentru ea și pentru conte. Nu-i așa, conte, sper că n-ați fi fost chiar atît de pretențios ? — Sire, am răspuns, regele știe că voi fi întotdeauna satisfăcut de postul ce mi-l va încredința, cu condiția ca acest post să-mi dea prilejul să-l servesc. — Ei bine ! Eram sigur de asta, confirmă regele. Astfel deci, doamna de Charny s-a retras... unde oare, doamnă ? Știți ? — Nu. Sire, nu știu. — Cum ? Prietena voastră vă părăsește și nu o întrebați unde se duce ? — Cînd prietenii mei mă părăsesc, le las libertatea să se ducă unde vor și nu săvîrșesc indiscreția de a-i întreba unde se duc. — Bine ! îmi spuse regele, mofturi de femeie... Domnule de Charny, am cîteva cuvinte de spus reginei. Duceți-vă să mă așteptați la mine și prezentați-mi-l pe fratele dumneavoastră. Va pleca la Torino chiar în această seară. Sînt de părerea dumneavoastră, domnule de Charny. Am nevoie de dumneavoastră și vă voi reține aici !" Am trimis să-l caute pe fratele meu, care tocmai sosise și despre care mi se spusese că mă aștepta în salonul verde.

La cuvintele *în salonul verde* Andrée, care aproape uitase de Sébastien, atît de mult părea interesată de relatarea soțului ei, se întoarse cu gîndul la tot ce se petrecuse între ea și fiul ei și aruncă o privire neliniștită spre ușa dormitorului, unde-l închisese.

— Dar, scuzați-mă, doamnă, spuse Charny, mă tem că vă reții cu lucruri care vă interesează prea puțin și vă întrebați, fără îndoială, cum de mă aflu aici și de ce am venit.

— Nu, domnule, spuse Andrée, dimpotrivă, ceea ce mi-ați făcut onoarea să-mi povestiți este extrem de interesant pentru mine. Iar în ce privește prezența dumneavoastră în casa mea, știți bine că în urma temerilor încercate pentru dumneavoastră, această prezență, care dovedește că personal nu vi s-a întîmplat nimic neplăcut, această prezență nu-mi poate fi decît agreabilă. Continuați, așadar, vă rog ! Regele tocmai vă spusese să vă

duceți și să-l așteptați la el, și dumneavoastră ați trimis să vă fie înștiințat fratele.

— Ne-am dus împreună la rege, doamnă. El sosi după zece minute și, întrucît misiunea pentru prinți era urgentă, despre ea începu să vobească regele. Avea drept scop să le pună la curent pe alteţele lor asupra evenimentelor care se petrecuseră recent. După un sfert de oră de la înapoierea regelui, fratele meu plecă spre Torino. Rămaserăm singuri. Regele se preumblă o clipă gînditor, apoi, deodată, oprindu-se în faţa mea, îmi spuse : „Domnule conte, știți ce s-a petrecut între regină și contesă ? — Nu, sire, răspunsei. — Trebuie, totuși, să se fi petrecut ceva, adăugă el, căci am găsit-o pe regină într-o dispoziție groaznică și în același timp mi s-a părut nedreaptă în ce o privește pe contesă, ceea ce nu-i stă în obicei față de prietenii săi, pe care-i apără chiar și atunci cînd au greșit. — Nu pot decît să repet Majestății Voastre ceea ce i-am spus mai înainte. Nu știu nimic despre cele petrecute între contesă și regină, nu știu nici dacă s-a petrecut ceva. În orice caz, Sire, îndrăznesc să afirm dinainte că, dacă au fost nedreptăţiri de o parte sau de alta, presupunînd că o regină ar putea fi nedreaptă, convingerea mea rămîne că în nici un caz neajunsurile nu vin din partea contesei."

— Vă mulțumesc, domnule, spuse Andréc, că aveți o părere atît de bună despre mine.

Charny se înclină.

— „În orice caz, continuă regele, dacă regina nu știe unde se află contesa, dumneavoastră trebuie s-o știți neapărat." Nu știam mai mult decît regina, cu toate acestea spusei : „Sire, știu că doamna contesă are o locuință provizorie în strada Coq-Héron. Poate acolo s-ar retras. — Sigur, fără îndoială că-i acolo, spuse regele. Duceți-vă, conte, vă dau liber pînă mîine, cu condiția ca mîine să ne-o readuceți pe contesă."

Rostind aceste cuvinte, privirea lui Charny stărui atît de mult asupra contesei, încît aceasta, stînjenită și simțind că nu poate ocoli această privire, închise ochii.

— „Îi veți spune, continuă Charny — vorbind mai departe în numele regelui — că îi vom găsi aici o locuință,

chiar dacă va trebui să i-o caut eu însumi, firește mai puțin mare decît cea de la Versailles, dar cu siguranță suficientă pentru un soț și o soție. Duceți-vă, domnule de Charny, duceți-vă. Trebuie să fie îngrijorată de soarta dumneavoastră, iar dumneavoastră îngrijorat de soarta ei. Duceți-vă !" Apoi, rechemîndu-mă după ce făcusem cîțiva pași spre ușă, spuse întinzîndu-mi mîna pe care o sărutai : „Apropo, domnule de Charny, văzîndu-vă îmbrăcat în doliu ar fi trebuit să încep cu asta... ați avut nenorocirea să vă pierdeți fratele. Chiar și unui rege îi este cu neputință să consoleze pe cineva de asemenea nenorociri. Dar, ca rege, pot spune : fratele dumneavoastră era căsătorit ? Avea soție, copii ? Femeia și copiii lui pot fi oare adoptați de mine ? În acest caz, domnule, dacă există, aduceți-mi-i să-mi fie prezentați. Regina se va ocupa de mamă, iar eu de copii.

Și pentru că, rostind aceste cuvinte, în ochii lui Charny apărură lacrimi, Andrée întrebă :

— Fără îndoială, regele n-a făcut decît să repete ce vă spusese regina ?

— Regina, doamnă, răspunse Charny cu glas tremurat, nici nu mi-a făcut onoarea să-mi adreseze un singur cuvînt în legătură cu acest subiect, iată de ce amintirea celor spuse de rege m-a mișcat atît de mult.

— Ah ! domnule, strigă Andrée ridicîndu-se brusc, cu mîinile întinse spre Charny.

Charny le strînse cu putere între ale sale și le sărută. Andrée scoase un țipăt, ca și cum aceste buze ar fi fost de foc, și recăzu pe canapea. Dar mîinile ei crispate se prinseră de cele ale lui Charny, astfel încît, recăzînd pe canapea, îl trase după ea și pe conte, care, fără ca ea să fi vrut, fără ca el însuși să fi vrut, se pomeni stînd lîngă ea.

În acest moment, crezînd că aude un zgomot în camera de alături, Andrée se îndepărtă atît de iute de Charny încît acesta, neștiind cărui sentiment să-i atribuie nici țipătul scos de contesă, nici mișcarea bruscă pe care o făcuse, se ridică pe dată și rămase în picioare în fața ei.

Capitolul 11

DORMITORUL

Charny se sprijini de speteaza canapelei, scoţînd un suspin. Andrée lăsă să-i cadă capul pe mînă. Suspinul lui Charny o făcu să şi-l reţină pe al său în străfundul pieptului.

Ceea ce se petrecea în acel moment în sufletul tinerei femei este pur şi simplu imposibil de descris.

Căsătorită de patru ani cu un bărbat pe care-l adora, fără ca acest bărbat, ocupat fără încetare de o altă femeie, să fi bănuit vreodată imensul sacrificiu pe care ea îl făcuse căsătorindu-se cu el, ea văzuse totul, îndurase totul, închisese totul în sine, cu abnegaţia dublei sale datorii, de soţie şi de supusă ; în sfîrşit, de cîtva timp i se păruse, după unele priviri mai duioase ale soţului, după cîteva cuvinte mai dure ale reginei, că devotamentul ei nu fusese cu totul zadarnic. În timpul ultimelor zile, zile îngrozitoare, pline de temeri neîncetate pentru toată lumea, Andrée era poate singura, în mijlocul tuturor curtenilor şi printre servitorii îngroziţi, care fusese cutremurată şi de bucurie şi de calde înfiorări ; aceasta se întîmplase în momentele excepţionale cînd printr-un gest, o privire, sau un cuvînt Charny părea să se ocupe de ea, căutînd-o cu îngrijorare şi întîlnind-o cu bucurie, cînd vreo fugară strîngere de mînă, comunicînd un sentiment neobservat de această lume care-i înconjura, îi făcea să trăiască numai ei doi un gînd comun ; erau, în sfîrşit, senzaţii delicioase, neîncercate de acest trup de gheaţă şi de acest suflet de diamant, care nu cunoscuse niciodată din dragoste decît partea ei dureroasă, adică singurătatea.

Şi iată că, deodată, în clipa în care sărmana făptură izolată îşi regăsise copilul şi redevenea mamă, se ridica la orizontul ei trist şi întunecat pînă atunci ceva asemănător zorilor dragostei. Numai că — stranie coincidenţă şi care dovedea că fericirea nu era făcută pentru ea — aceste două evenimente se împleteau în asemenea chip încît unul îl distrugea pe celălalt şi, inevitabil, înapoierea

soţului îndepărta dragostea copilului, la fel cum prezenţa copilului ucidea dragostea născîndă a soţului.

Iată ce nu putea ghici Charny din strigătul scăpat de Andrée, din această mînă care îl respinsese şi din tăcerea plină de tristeţe ce a urmat strigătului atît de asemănător unui strigăt de durere şi care era totuşi un strigăt de dragoste, şi gestului ce putea să pară inspirat de repulsie şi care, de fapt, se datora numai fricii.

Charny o privi un moment pe Andrée cu o expresie asupra căreia tînăra femeie nu s-ar fi înşelat dacă şi-ar fi ridicat ochii spre soţul ei. Charny scoase un suspin şi, reluînd conversaţia de acolo de unde o lăsase, întrebă :

— Ce trebuie să raportez regelui, doamnă ?

Andrée tresări la timbrul acestui glas, apoi, ridicînd asupra contelui privirea sa limpede şi deschisă, zise :

— Domnule, am suferit atît de mult de cînd locuiesc la Curte, încît am acceptat cu recunoştinţă concediul pe care regina a avut bunătatea să mi-l acorde. Nu sînt născută să trăiesc în lumea mare şi am găsit totdeauna în singurătate dacă nu bucuria, cel puţin liniştea. Cele mai frumoase zile din viaţa mea sînt acelea pe care le-am petrecut, ca fată tînără, în castelul Taverney şi, mai tîrziu, cele trăite în mînăstirea Saint-Denis, în apropierea acelei nobile fiice a Franţei care se numea doamna Louise. Dar, cu îngăduinţa dumneavoastră, domnule, voi locui în acest pavilion plin de amintiri pentru mine care, cu toată tristeţea lor, nu sînt lipsite de o anumită frumuseţe.

La această permisiune cerută de Andrée, Charny se înclină ca un bărbat gata nu numai să împlinească o rugăminte, dar să şi asculte un ordin.

— Aşadar, doamnă, spuse el, hotărîrea este luată ?

— Da, domnule ! răspunse blînd, dar ferm, Andrée.

Charny se înclină din nou.

— Şi-acum, doamnă, spuse el, nu-mi rămîne decît să vă cer un singur lucru : mi se va îngădui să vin şi să vă vizitez aici ?

Andrée ţintui asupra lui Charny ochii ei limpezi, de obicei calmi şi reci, dar de astă dată, dimpotrivă, plini de uimire şi [illegible]uioşie.

— Fără îndoială, domnule, spuse ea, şi întrucît nu mă voi vedea cu nimeni, atunci cînd obligaţiile pe care le aveţi la Tuileries vă vor permite să pierdeţi cîteva clipe, vă voi fi totdeauna recunoscătoare dacă mi le consacraţi, oricît de scurte ar fi.

Charny nu văzuse niciodată atîta farmec în privirea soţiei sale, nu remarcase niciodată acest accent de tandreţe în glasul ei. Ceva trecu prin vinele sale, asemenea fiorului catifelat ce ţi-l dă o primă mîngîiere.

Îşi fixă privirea asupra locului ce-l ocupase alături de Andrée şi care rămăsese gol după ce el se ridicase. Charny ar fi dat un an din viaţa lui să se aşeze acolo fără ca Andrée să-l respingă, aşa cum o făcuse adineauri. Dar, sfios ca un copil, nu îndrăzni să-şi permită această cutezanţă fără a fi încurajat.

Andrée ar fi dat nu un an, ci zece, pentru a-l simţi acolo, lîngă ea, pe acela care atîta timp fusese îndepărtat de ea.

Din nenorocire, nici unul dintre ei nu-l prea cunoştea pe celălalt, fiecare stătea nemişcat, într-o aşteptare aproape dureroasă.

Din nou Charny rupse primul tăcerea, a cărei interpretare reală ar fi putut-o găsi numai cineva în stare să citească în suflete.

— Spuneţi că aţi suferit mult de cînd locuiţi la Curte, doamnă ? întrebă el. N-a avut regele pentru dumneavoastră un respect care mergea pînă la veneraţie, iar regina o tandreţe care mergea pînă la idolatrie ?

— Oh ! desigur, domnule, spuse Andrée, regele s-a purtat fără cusur cu mine.

— Îmi permiteţi să vă atrag atenţia, doamnă, că nu răspundeţi decît la o parte din întrebarea mea. Regina s-a comportat mai puţin bine decît regele ?

Maxilarele i se strînseră ca şi cum firea-i revoltată refuza să dea un răspuns. În cele din urmă Andrée zise, cu mare efort :

— N-am nimic de reproşat reginei.

— Vă spun asta, insistă Charny, deoarece de cîtva timp... poate mă înşel... dar mi se pare că prietenia ce v-o purta a avut într-un fel de suferit.

— E posibil, domnule, spuse Andrée, şi iată de ce, după cum am avut onoarea să vă spun, doresc să părăsesc Curtea.

— Dar, în fine, doamnă, veţi fi foarte singură, foarte izolată !

— N-am fost oare totdeauna, domnule, răspunse Andrée, cînd eram copil... apoi ca domnişoară... şi ca... ?

Andrée se opri văzînd că nu putea merge prea departe.

— Isprăviţi fraza, doamnă, spuse Charny.

— Ah ! m-aţi ghicit... domnule. Urma să spun : şi ca soţie...

— Voi avea fericirea să binevoiţi a-mi face vreun reproş ?

— Un reproş, domnule ? reluă cu vioiciune Andrée, şi ce drept aş avea, Dumnezeule, să vă fac un reproş ?... Credeţi că am uitat împrejurările în care am fost uniţi ?... Contrar acelora care-şi jură dragoste şi protecţie reciprocă la picioarele altarului, noi ne-am jurat indiferenţă eternă, separaţie totală... N-am avea deci de ce să ne facem reproşuri, decît dacă unul din noi şi-ar fi uitat jurămîntul...

— Văd că hotărîrea dumneavoastră este luată, doamnă, spuse el. Dar, cel puţin, îmi veţi permite să mă preocupe felul în care veţi trăi aici ? Nu vă va fi oare prea greu ?

Andrée surîse trist.

— Casa tatălui meu era atît de sărăcăcioasă că, pe lîngă ea acest pavilion, oricît de modest vi s-ar părea, e mobilat cu un lux cu care nu eram obişnuită.

— Totuşi... fermecătoarea casă de la Trianon... palatul de la Versailles...

— Ah ! ştiam bine, domnule, că nu mă aflam decît în trecere în ele.

— Aveţi aici cel puţin tot ce vă e necesar ?

— Voi găsi tot ce-am avut altădată.

— Ia să vedem ! spuse Charny, care voia să-şi facă o idee despre apartamentul ce urma să fie locuit de Andrée, şi începu să privească în jur.

— Ce doriţi să vedeţi, domnule ? întrebă Andrée ridicîndu-se brusc şi aruncînd o privire rapidă şi îngrijorată spre dormitor.

— Dar acest pavilion nu e o locuință, doamnă... am traversat anticamera ; iată-mă în salon ; această ușă — și deschise una laterală — ah ! da, această ușă dă în sufragerie, și aceasta...

Andrée se repezi între contele de Charny și ușa spre care se îndrepta acesta și după care îl vedea în gînd pe Sébastien.

— Domnule ! strigă ea, vă rog, nici un pas mai mult !

Și brațele sale deschise îi opreau trecerea.

— Da, înțeleg, spuse Charny cu un suspin, e dormitorul dumneavoastră.

— Da, domnule, îngăimă Andrée cu glas înăbușit.

Charny o privi pe contesă, care era palidă și tremura ; niciodată spaima nu se manifestase printr-o expresie mai pregnantă decît aceea care tocmai i se întipărise pe obraz.

— Ah ! doamnă, murmură contele cu glasul greu de lacrimi, știam bine că nu mă iubiți, dar nu bănuiam că mă urîți într-atîta !

Și, incapabil să mai stea mult lîngă Andrée fără să izbucnească, se clătină o clipă ca un om beat ; apoi, adunîndu-și toate forțele, părăsi în goană apartamentul, cu un strigăt de durere care răsună pînă în adîncul inimii contesei.

Tînăra femeie îl urmări din priviri pînă ce dispăru. Rămase ascultînd cu încordare, atîta timp cît putea urmări cu urechea zgomotul trăsurii care se îndepărta din ce în ce mai mult. Apoi, cum simțea că inima era gata-gata să i se frîngă și înțelegea că nu avea destulă dragoste maternă pentru a combate cealaltă dragoste, se repezi spre dormitor strigînd :

— Sébastien ! Sébastien !

Dar nimeni nu-i răspunse, și ea implora zadarnic un ecou consolator la acest strigăt de durere.

Privi cu neliniște în jurul ei la licărirea lămpii mici care lumina camera și-și dădu seama că dormitorul este gol.

Cu toate acestea nu-i venea să-și creadă ochilor. Strigă pentru a doua oară :

— Sébastien ! Sébastien !

Aceeași tăcere. De-abia atunci observă că fereastra este deschisă și că aerul de-afară, intrînd în cameră, face să tremure flacăra lămpii.

Era aceeaşi fereastră care fusese deschisă şi atunci cînd, cu cincisprezece ani în urmă, copilul dispăruse pentru prima dată.

— Vai ! Aşa-i ! exclamă ea, nu mi-a spus oare că nu sînt mama lui ?

Atunci, înţelegînd că pierdea deodată copil şi soţ în momentul în care era gata să regăsească totul, Andrée se aruncă pe pat cu braţele întinse, cu mîinile crispate : era la capătul puterilor, la capătul resemnării, la capătul tuturor rugăciunilor. Nu-i mai rămăseseră decît gemetele, lacrimile, hohotele şi o nesfîrşită suferinţă.

Petrecu aproape o oră într-o totală prăbuşire, în acea uitare a lumii întregi, în acea dorinţă de anihilare a universului, proprie celor ce sînt nefericiţi, în speranţa că, dispărînd în neant, pămîntul îi va tîrî acolo şi pe ei.

Deodată i se păru că ceva mult mai îngrozitor decît durerea îşi făcea loc între această durere şi lacrimile sale. O senzaţie pe care o mai încercase de numai trei sau patru ori şi care precedase totdeauna crizele de cea mai înaltă intensitate ale existenţei sale cuprinse cu încetul tot ce mai rămăsese viu în ea. Se ridică încetişor, cu o mişcare aproape independentă de voinţa sa. Glasu-i înfiorat i se stinse în gîtlej. Trupul întreg, ascultînd parcă de o chemare neştiută, se roti în jurul lui însuşi. Prin ceaţa umedă a lacrimilor, ochii săi crezură a zări că nu mai era singură. Uscîndu-i-se de lacrimi, privirea reuşi să se fixeze şi să devină clară : un bărbat, care părea să fi sărit peste pervazul ferestrei pentru a intra în cameră, se găsea în picioare în faţa ei. Voi să cheme, să strige, să întindă mîna după cordonul soneriei, dar îi fu cu neputinţă... simţea iarăşi acea amorţeală de neînvins care-i semnala odinioară prezenţa lui Balsamo. Îl recunoscu, în sfîrşit, în omul aflat în faţa ei şi care o fascina prin gest şi privire, pe Gilbert.

Cum de se afla aici acest tată detestat, în locul fiului mult iubit pe care-l căuta ?

Este ceea ce vom încerca să-i explicăm cititorului.

Capitolul 12

UN DRUM CUNOSCUT

Chiar doctorul Gilbert era acela care se afla la rege în momentul în care, la ordinul lui Isidore şi la cererea lui Sébastien, aprodul se dusese să se informeze.

După vreo jumătate de oră Gilbert ieşi. Regele capăta din ce în ce mai multă încredere în el ; sufletul drept al regelui aprecia ceea ce era loial în inima lui Gilbert.

La ieşire, aprodul îl anunţă că e aşteptat în anticamera reginei. Tocmai trecea prin coridorul care ducea acolo, cînd o uşă se deschise şi se închise apoi la cîţiva paşi de el, lăsînd să iasă un tînăr care, necunoscînd fără îndoială locurile, şovăia între a o lua la stînga sau la dreapta.

Tînărul îl văzu pe Gilbert venind spre el şi se opri să-l întrebe. Gilbert se opri şi el deodată : flacăra unei lămpi lumina direct faţa tînărului.

— Domnul Isidore de Charny... exclamă Gilbert.

— Doctorul Gilbert !... răspunse Isidore.

— Dumneavoastră mi-aţi făcut onoarea să mă chemaţi ?

— Chiar aşa... da, doctore, eu... şi încă cineva...

— Cine e ?...

— Cineva pe care îl veţi revedea cu plăcere.

— Ar fi indiscret să vă întreb cine e ?

— Nu ! Ar fi însă o cruzime din partea mea să vă reţin mai multă vreme... Veniţi... sau mai degrabă, conduceţi-mă în acea parte a anticamerelor reginei care se numeşte salonul verde.

— Pe legea mea, spuse Gilbert zîmbind, nu sînt mult mai cunoscător ca dumneavoastră în topografia palatelor, mai ales la Tuileries. Voi încerca totuşi să vă servesc drept ghid.

Gilbert trecu primul şi, după cîteva dibuieli, împinse o uşă. Aceasta dădea în salonul verde.

Dar salonul verde era gol. Isidore căută din priviri în jurul său şi chemă un uşier. Zăpăceala era însă atît de mare la palat încît, împotriva tuturor regulilor de etichetă, nu se găsea nici un uşier în anticameră.

— Să aşteptăm un moment, spuse Gilbert, omul nu poate fi departe, şi aşteptînd, dacă nimic nu se opune acestei confidenţe, spuneţi-mi, domnule, cine mă aşteaptă?

Isidore privi cu îngrijorare în jurul său.

— Nu ghiciţi ? spuse el.

— Nu.

— Cineva pe care l-am întîlnit pe şosea, venind pe jos spre Paris, temător de ce ar fi putut să vi se întîmple... Cineva pe care l-am luat pe crupa calului şi pe care l-am adus aici.

— Sper că nu-mi vorbiţi de Pitou ?

— Nu, doctore. Vorbesc de fiul dumneavoastră, de Sébastien.

— De Sébastien !... exclamă Gilbert. Ei bine, dar unde e ?

Şi ochiul său parcurse repede toate unghiurile marelui salon.

— Era aici ; îmi făgăduise că mă va aştepta. Fără îndoială, aprodul căruia i l-am lăsat în grijă, nevoind să-l lase singur, l-a luat cu el.

În momentul acela, aprodul intră. Era singur.

— Ce s-a întîmplat cu tînărul pe care l-am lăsat aici ? întrebă Isidore.

— Care tînăr ?

Gilbert avea o mare stăpînire de sine. Simţea cum îl cuprinde tulburarea, dar se reţinu.

Se apropie la rîndul său.

— Ah ! Dumnezeule ! nu se putu opri să murmure baronul de Charny, pradă unui început de îngrijorare.

— Ia să vedem, domnule, spuse Gilbert cu glasul ferm, aminteşte-ţi bine... Acest copil e fiul meu... Nu cunoaşte deloc Parisul şi dacă, din nenorocire, a ieşit din palat, cum nu cunoaşte Parisul, riscă să se rătăcească.

— Un copil ? spuse un al doilea aprod care intra.

— Un copil, da, aproape un tînăr.

— De vreo cincisprezece ani ?

— Exact !

— L-am zărit pe coridoare urmînd o doamnă care ieşea de la Majestatea Sa.

— Ştii cine era această doamnă ?

— Nu. Purta gluga coborîtă pe ochi.

— Dar, în sfîrşit, ce făcea ?

— Părea că fuge, iar copilul o urmărea strigînd : „Doamnă !“

— Să coborîm, spuse Gilbert, portarul ne va spune dacă a ieşit.

Isidore şi Gilbert o luară pe acelaşi coridor pe care cu o oră în urmă trecuse Andrée urmărită de Sébastien. Ajunseră la poarta curţii prinţilor. Îl întrebară pe portar.

— Da, într-adevăr, răspunse acesta. Am văzut o femeie care mergea atît de repede, încît părea că fuge ; un copil venea după ea... Ea s-a urcat în trăsură ; copilul s-a repezit şi a ajuns-o.

— Bine, bine, şi-apoi ? întrebă Gilbert.

— Ei bine, doamna a tras copilul în trăsură, l-a sărutat fierbinte, şi-a dat adresa, a închis portiera şi trăsura a plecat.

— Ai reţinut cumva adresa ? întrebă cu teamă Gilbert.

— Da, perfect : strada *Coq-Héron, numărul 9, prima poartă dinspre strada Plâtrière.*

Gilbert tresări.

— Ei ! spuse Isidore, dar această adresă este cea a cumnatei mele, contesa de Charny.

— Fatalitate ! murmură Gilbert.

În vremea aceea oamenii erau prea filozofi pentru a spune : „Providenţă !“

Apoi adăugă ca pentru sine :

— A recunoscut-o probabil...

— Ei bine, spuse Isidore, să mergem la contesa de Charny.

Gilbert înţelese în ce situaţie ar pune-o pe Andrée dacă s-ar prezenta la ea cu fratele soţului său.

— Domnule, spuse el, din moment ce fiul meu este la doamna contesă de Charny, se află în siguranţă şi, întrucît am onoarea s-o cunosc, cred că în loc să mă însoţiţi, ar fi mult mai indicat să porniţi la drum, căci, după cele auzite la rege, presupun că dumneavoastră sînteţi acela care plecaţi la Torino.

— Da, domnule.

— Ei bine, atunci primiți mulțumirile mele pentru ce ați făcut pentru Sébastien și porniți fără să mai pierdeți o clipă.

— Poate totuși, doctore ?...

— Domnule, din momentul în care un părinte vă spune că nu este îngrijorat, plecați. În orice loc s-ar afla acum Sébastien, fie la doamna contesă de Charny, fie în altă parte, nu vă fie teamă, fiul meu va fi regăsit.

— Atunci, fiindcă așa doriți, doctore...

— Vă rog.

Isidore întinse mîna lui Gilbert care i-o strînse cu mai multă căldură decît o făcea de obicei cînd avea de-a face cu oameni din casta acestuia și, în timp ce Isidore reintra în castel, el se îndrepta spre piața Caroussel, o luă pe strada Chartres, traversă în diagonală piața Palatului Regal, merse de-a lungul străzii Saint-Honoré și, pierdut o clipă în labirintul micilor străzi care duc spre hale, se pomeni la încrucișarea a două străzi : era strada Plâtrière și strada Coq-Héron.

Șovăi o clipă între cele două străzi, se decise în cele din urmă și porni pe strada Coq-Héron. Poarta mare de la numărul 9 îi era bine cunoscută. Prin urmare, nu teama că s-ar putea înșela asupra intrării îl făcu să treacă de ea. Nu, era evident că îi era necesar un pretext să intre în această casă și, negăsind vreunul, căută un alt mijloc.

Poarta, pe care o împinse pentru a vedea dacă datorită unuia din acele miracole prin care întîmplarea vine în ajutorul oamenilor aflați la ananghie nu era cumva deschisă, rezistase.

Merse de-a lungul zidului, care avea zece picioare înălțime.

Înălțimea o cunoștea bine, dar căuta vreo șaretă uitată de un căruțaș de-a lungul zidului, care să-i dea posibilitatea să ajungă pe creasta acestuia. Odată ajuns acolo, sprinten și viguros cum era, i-ar fi fost ușor să sară înăuntru.

Nu se afla nici o șaretă de-a lungul zidului. În consecință, nici un mijloc de a intra.

Se apropie de poartă, întinse mîna, puse mîna pe ciocănel şi-l ridică. Apoi clătină din cap, lăsă ciocănelul să cadă uşor, fără să scoată vreun zgomot.

Era evident că o idee nouă, readucindu-i speranţa aproape pierdută, îi lumină mintea.

— În adevăr, murmură el, e posibil.

Se întoarse îndată în strada Plâtrière.

Aruncă în trecere o privire şi un suspin spre fîntîna unde, cu şaisprezece ani în urmă venise de mai multe ori să înmoaie pîinea neagră şi tare pe care o avea datorită generozităţii Therezei şi ospitalităţii lui Rousseau.

Rousseau era mort. Thérèse era moartă. El crescuse, ajunsese să fie respectat, renumit, bogat. Vai ! era oare mai fericit, mai puţin frămîntat, mai puţin neliniştit pentru prezent şi viitor decît în vremea în care, devorat de o pasiune nebună, venea să-şi înmoaie pîinea în această fîntînă ?

Îşi continuă drumul. În cele din urmă se opri fără ezitare în faţa unei porţi a cărei parte superioară era zăbrelită. Părea că-şi atinsese ţinta.

Plimbă mîna pe poartă şi simţi, cu un sentiment nespus de bucurie, un mic orificiu rotund din care atîrna şnurul cu care se deschidea poarta în timpul zilei.

Gilbert îşi amintea că uneori, noaptea, uitau să tragă înăuntru acest şnur şi că, întîrziind într-o seară, profită de această neglijenţă ca să intre în casă şi să se culce în mansarda pe care o ocupa la Rousseau.

Gilbert trase şnurul. Uşa se deschise, şi el se găsi în aleea întunecată şi umedă la capătul căreia, ca un şarpe care se ţinea drept pe coadă, se înălţa scara umedă şi lunecoasă.

Gilbert închise cu grijă poarta şi, bîjbîind, găsi primele trepte ale scării. După ce urcă zece trepte, se opri.

O lumină slabă trecea printr-un geamlîc murdar. Gilbert căută micul zăvor care închidea fereastra, îl deschise şi, pe acelaşi drum pe care-l parcursese cu alte două prilejuri, coborî în grădină.

Cu toate că trecuseră cincisprezece ani, grădina era atît de vie în memoria sa încît recunoscu totul : copacii,

răzoarele, pînă și colțul plantat cu viță de vie în care grădinarul își ținea scara.

Nu știa dacă la această oră tîrzie din noapte ușile erau încuiate ; nu știa dacă domnul de Charny se găsea alături de soția sa sau, în lipsa contelui, nu se afla în preajma ei vreun servitor sau vreo femeie de serviciu.

Hotărît să facă orice pentru a-l găsi pe Sébastien, era însă nu mai puțin decis să n-o compromită pe Andrée decît în caz absolut extrem, făcînd întîi tot posibilul s-o întîlnească singură.

Prima sa încercare o făcu la ușa peronului : apăsă pe butonul ușii, care cedă. Ușa nu era închisă ; trase deci concluzia că Andrée nu era singură. Căci numai o gravă preocupare poate face ca o femeie care locuiește singură într-un pavilion să omită să-i încuie ușa.

O deschise încet și fără zgomot. Coborî scările peronului și se grăbi să privească prin oblonul care, cu cincisprezece ani în urmă, deschis brusc de Andrée, îl lovise în frunte ; era în noaptea în care, cu cei o sută de mii de taleri primiți de la Balsamo, îi propuse tinerei trufașe să-l ia în căsătorie.

Oblonul era al salonului, și salonul era luminat. Dar cum perdelele atîrnau în fața ferestrelor era cu neputință să vadă ceva în interior.

Gilbert își continuă inspecția. I se păru deodată că vede tremurînd pe pămînt și pe copaci a slabă licărire venind de la o fereastră deschisă. Această fereastră deschisă era de la dormitor. O recunoștea, căci era aceea prin care răpise copilul pe care îl căuta aici.

Se îndepărtă, ca să iasă din raza de lumină proiectată prin fereastră și să poată vedea, pierdut în întuneric, fără să fie văzut.

Ajuns într-un unghi, care-i permitea să-și arunce privirea în interiorul camerei, văzu mai întîi ușa salonului deschisă, apoi, în cercul pe care-l parcurse ochiul său, privirea întîlni patul.

Pe pat se afla întinsă o femeie înțepenită, despletită, muribundă ; sunetele răgușite și guturale, ca un horcăit de moarte, îi ieșeau din gură, întrerupte din timp în timp de strigăte și hohote de plîns.

Gilbert se apropie încet, ocolind zona luminoasă în care şovăia să intre de teamă să nu fie văzut. Sfîrşi prin a-şi sprijini capul palid de cerceveaua ferestrei.

Nu mai exista nici o îndoială pentru Gilbert : această femeie era Andrée, şi Andrée era singură.

Dar de ce era singură ? De ce plîngea ?

Era tocmai ceea ce Gilbert nu putea afla decît întrebînd-o.

Atunci, fără zgomot, sări peste pervaz şi se găsi în spatele ei în momentul în care acea atracţie magnetică, căreia Andrée îi era atît de accesibilă, o sili să se întoarcă.

Cei doi duşmani se regăsiră aşadar încă odată faţă în faţă !

Capitolul 13

CE S-A ÎNTÎMPLAT CU SÉBASTIEN

Zărindu-l pe Gilbert, Andrée simţi nu numai un profund sentiment de groază, dar şi o repulsie de neînvins.

Pentru ea, americanul Gilbert, acest Gilbert al lui Washington şi al lui La Fayette, aristocratizat prin ştiinţă, prin studiu şi geniu, era acelaşi mizerabil mărunt Gilbert, himeră a pămîntului pierdut printre stîncile de la Trianon.

Dimpotrivă, în ce-l priveşte, cu tot dispreţul, injuriile şi chiar persecuţiile din partea ei, Gilbert păstrase pentru Andrée nu acea dragoste arzătoare care-l făcuse pe tînăr să comită o crimă, ci acel ataşament tandru şi profund care l-ar fi determinat pe bărbatul matur să-l facă servicii chiar cu preţul vieţii.

Căci cu acel profund bun-simţ cu care l-a înzestrat natura, cu spiritul neclintit de dreptate pe care l-a căpătat prin educaţie, Gilbert se judecase singur. Înţelesese că toate nenorocirile care au lovit-o pe Andrée proveneau de la el şi că nu se poate răscumpăra de această vină de-

cît făcînd-o tot atît de fericită pe cît a fost de nenorocită datorită lui.

Or, cum şi pe ce cale putea Gilbert să influenţeze favorabil viitorul ei ? Îi era cu neputinţă să-şi dea seama.

Regăsind aşadar această femeie, pe care o văzuse pradă atîtor deznădejdi, pradă unei noi deznădejdi, toate resursele de compasiune ale sufletului său vibrară pentru această mare nenoricire.

De aceea, în loc să recurgă imediat la acea putere magnetică pe care o mai verificase odată asupra ei, încercă să-i vorbească cu blîndeţe — hotărît totuşi, în cazul în care Andrée s-ar fi dovedit refractară ca întotdeauna, să revină la acel mijloc de îmblînzire căruia ea nu i se putea sustrage.

Drept rezultat, Andrée, care fusese cuprinsă la început de fluidul magnetic, simţi cum încet, încet, prin voinţa sa şi, am putea spune noi, cu îngăduinţa lui Gilbert, acest fluid se împrăştia, la fel ca ceaţa care se ridică şi îngăduie ochilor să pătrundă în orizonturile îndepărtate.

Ea fu prima care rupse tăcerea.

— Ce vreţi de la mine, domnule ? Cum aţi ajuns aici? Pe unde aţi intrat ?

— Pe unde am venit, doamnă ? răspunse Gilbert. Pe unde veneam altădată. Fiţi deci liniştită, nimeni nu bănuieşte prezenţa mea aici... De ce am venit ? Am venit să vă cer stăruitor o comoară indiferentă pentru dumneavoastră, preţioasă pentru mine — pe fiul meu. Ce doresc de la dumneavoastră ? Doresc să-mi spuneţi unde se află fiul meu, pe care l-aţi atras pe urmele dumneavoastră, l-aţi luat cu trăsura şi l-aţi adus aici.

— Ce s-a întîmplat cu el ? reluă Andrée. Credeţi că eu ştiu ?... A fugît de mine... l-aţi obişnuit atît de bine să-şi urască mama !

— Mama lui, doamnă ! Sînteţi într-adevăr mama lui ?

— Ah ! exclamă Andrée, îmi vede durerea, mi-a auzit strigătul, mi-a privit îndelung disperarea şi mă mai întreabă dacă sînt mama lui.

— Prin urmare, nu ştiţi unde se află ?

— De vreme ce vă spun că a fugit ! L-am lăsat în această încăpere, am revenit crezînd că-l găsesc, şi am găsit fereastra deschisă şi camera goală.

— Dumnezeule ! exclamă Gilbert, unde s-o fi dus ?... Nenorocitul nu cunoaște Parisul, și e trecut de miezul nopții !

— Ah ! exclamă la rîndul ei Andrée făcînd un pas spre Gilbert. Credeți că i s-a întîmplat vreo nenorocire ?

— Acest lucru îl vom afla, spuse Gilbert. Acest lucru ni-l veți spune.

Și întinse o mînă spre Andrée.

— Domnule ! domnule ! exclamă ea făcînd un pas înapoi pentru a se sustrage influenței magnetice.

— Doamnă, spuse Gilbert, nu vă fie teamă. Voi întreba o mamă despre ce s-a întîmplat cu fiul ei... Îmi sînteți sfîntă !

Andrée scoase un suspin și căzu pe un fotoliu, murmurînd numele lui Sébastien.

— Dormiți, spuse Gilbert, dar așa adormită cum sînteți vedeți cu ajutorul inimii.

— Dorm, spuse Andrée.

— Trebuie să mă folosesc de toată puterea voinței mele, întrebă Gilbert, sau sînteți dispusă să răspundeți de bunăvoie ?

— Veți mai spune copilului meu că nu sînt mama lui ?

— Depinde... Îl iubiți ?

— Oh ! Mă întreabă dacă-l iubesc pe acest copil, carne din carnea mea ? Sigur că da, îl iubesc din tot sufletul.

— Atunci îi sînteți mamă cum îi sînt eu tată, doamnă, de vreme ce-l iubiți cum îl iubesc și eu.

— Ah ! făcu Andrée răsuflînd ușurată.

— Deci, spuse Gilbert, veți răspunde de bunăvoie ?

— Îmi veți îngădui să-l mai văd după ce-l veți găsi ?

— Nu v-am spus că-i sînteți mamă cum îi sînt eu tată ?... Vă iubiți copilul, doamnă, deci îl veți revedea.

— Mulțumesc, spuse Andrée cu o nespusă expresie de fericire, bătînd din palme. Acum, întrebați-mă, văd... Numai că...

— Ce ?

— Urmăriți-l de la plecare, să fiu mai sigură că nu pierd urma.

— Fie. Unde v-a văzut ?

— În salonul verde.

— Pe unde v-a urmărit ?

— Prin coridoare.
— Cînd v-a ajuns ?
— În momentul în care mă urcam în trăsură.
— Unde l-aţi dus ?
— În salon... în salonul de alături.
— Unde s-a aşezat ?
— Lîngă mine, pe canapea.
— A rămas multă vreme ?
— Cam o jumătate de oră.
— De ce a ieşit din salon ?
— Deoarece s-a auzit zgomotul unei trăsuri.
— Cine era în trăsură ?
Andrée ezită.
— Cine era în această trăsură ? repetă Gilbert cu un ton mai apăsat şi cu o voinţă mai fermă.
— Contele de Charny.
— Unde aţi ascuns copilul ?
— L-am împins în această cameră.
— Ce v-a spus cînd a intrat ?
— Că nu-i mai sînt mamă.
— De ce v-a spus asta ?
Andrée tăcu.
— De ce v-a spus asta ? Vorbiţi, vreau să vorbiţi.
— Deoarece i-am spus...
— Ce i-aţi spus ?
— Pentru că i-am spus — Andrée făcu un efort — că sînteţi un mizerabil şi un infam.
— Priviţi în sufletul sărmanului copil, doamnă, şi daţi-vă seama de răul ce i l-aţi făcut.
— Ah ! Dumnezeule ! Dumnezeule !... murmură Andrée. Iertare, copilul meu, iertare !
— Domnul de Charny bănuia că băiatul se afla aici ?
— Nu.
— Sînteţi sigură ?
— Da.
— De ce n-a rămas ?
— Fiindcă domnul de Charny nu stă la mine.
— Atunci de ce a venit ?
Andrée rămase o clipă gînditoare, cu ochii ficşi, ca şi cum încerca să vadă în întuneric.

— Ah ! spuse ea, Dumnezeule ! Dumnezeule !... Olivier, dragă Olivier !

Gilbert o privi cu mirare.

— Ah ! Nenorocita de mine ! murmură Andrée. Revenea la mine... refuzase această misiune, ca să rămînă lîngă mine. Mă iubește ! Mă iubește !

Gilbert începu să descifreze această teribilă dramă încă neclară, în care ochiul său pătrunsese primul.

— Dar dumneavoastră îl iubiți ?

Andrée suspină.

— Îl iubiți ? repetă Gilbert.

— De ce îmi puneți această întrebare ? întrebă Andrée.

— Citiți gîndurile mele.

— Ah ! da, văd, intenția dumneavoastră e bună. Doriți să-mi aduceți cît mai multă bucurie, pentru a uita răul ce mi l-ați făcut. Dar aș renunța la fericire dacă aceasta ar trebui să-mi vină prin dumneavoastră. Vă urăsc și voi continua să vă urăsc.

— Biată fire umană ! murmură Gilbert. Așadar, îl iubiți, adăugă el.

— Da.

— De cînd ?

— Din momentul în care l-am văzut, din momentul în care s-a întors de la Paris la Versailles în aceeași trăsură cu regina și cu mine.

— Așa că știți ce înseamnă dragostea, Andrée ? murmură trist Gilbert.

— Știu că dragostea i-a fost dată omului ca să știe cîtă suferință poate îndura.

— E bine așa. Iată-vă femeie, iată-vă mamă. Diamant brut, v-ați cizelat în sfîrșit în mîinile acestui teribil șlefuitor pe care-l numim durerea... Să revenim la Sébastien.

— Da, da, să revenim la el ! Opriți-mă să mă gîndesc la domnul de Charny ; asta mă tulbură și, în loc să-mi urmăresc copilul, îl voi urmări poate pe conte.

— Bine ! Soție, uită-ți soțul ; mamă, nu te gîndi decît la copilul tău.

Expresia de blîndețe caldă, care pusese stăpînire pentru o clipă nu numai asupra fizionomiei, dar și asupra în-

tregii ființe a femeii dispăru, spre a face loc expresiei ei obișnuite.

— Unde era copilul în timp ce stăteaţi de vorbă cu domnul de Charny ?

— Era aici și asculta... aici... aici... la ușă.

— Ce a auzit din această discuţie ?

— Prima parte.

— În ce moment s-a hotărît să plece din această cameră ?

— În momentul în care domnul de Charny...

Andrée se opri.

— În momentul în care domnul de Charny ?... repetă necruțător Gilbert.

— În momentul în care domnul de Charny, sărutîndu-mi mîna, am scos un ţipăt.

— Atunci, îl vedeţi bine ?

— Îl văd cu fruntea încruntată, cu buzele crispate, cu un pumn strîns pe piept.

— Urmăriţi-l atunci și, din acest moment, nu fiţi decît a lui, nu-l pierdeţi din ochi.

— Îl văd ! Îl văd ! spuse Andrée.

— Ce face ?

Privește în jurul său, să vadă dacă nu există vreo ușă ce dă în grădină ; apoi, cum nu o vede, se îndreaptă spre fereastră, o deschide, aruncă pentru ultima oară o privire spre salon, sare pe fereastră și dispare.

— Urmăriţi-l prin întuneric.

— Nu pot.

Gilbert se apropie de Andrée și-i trecu mîna prin fața ochilor.

— Știţi bine că pentru dumneavoastră nu există noapte, spuse el. Vedeţi !

— Ah ! Iată-l fugind prin aleea care merge de-a lungul zidului ; ajunge la poarta mare, o deschide fără ca cineva să-l vadă, se repede spre strada Plâtrière... Ah ! se oprește. I se adresează unei femei care trece.

— Ascultaţi bine, spuse Gilbert, și veţi auzi ce întreabă.

— Ascult.

— Și ce întreabă ?

— Întreabă de strada Saint-Honoré.

— Da, acolo locuiesc eu. S-a întors probabil la mine. Mă așteaptă, sărmanul copil!

Andrée clătină din cap.

— Nu, spuse ea cu o vizibilă expresie de teamă; nu... nu s-a dus... nu... nu așteaptă...

— Dar atunci unde e?

— Lăsați-mă să-l urmăresc, altfel îl voi pierde.

— Ah! Urmăriți-l! Urmăriți-l! exclamă Gilbert înțelegînd că Andrée presimte o nenorocire.

— Ah! spuse ea, îl văd! îl văd!

— Bine.

— Iată-l că intră în strada Grenelle... iată-l că intră în strada Saint-Honoré. Traversează, tot în fugă, piața Palais-Royal. Întreabă din nou să afle drumul; din nou o ia la goană. Iată-l pe strada Richelieu... iată-l pe strada des Frondeurs... iată-l pe strada Neuve-Saint-Roch. Oprește-te, copile! Oprește-te, nenorocitule!... Sébastien, Sébastien! Nu vezi trăsura care vine prin strada de la Sourdière? Eu o văd, eu o văd!... caii... Ah!

Andrée scoase un țipăt îngrozitor și se ridică drept în picioare, cu neliniștea maternă zugrăvită pe obrazul pe care se rostogoleau în picături mari sudoarea și lacrimile.

— Ah! exclamă Gilbert, amintește-ți, de i se va întîmpla o nenorocire, vina va cădea pe capul tău.

— Ah!... spuse Andrée respirînd fără să asculte, fără să audă ce spunea Gilbert, ah, Dumnezeu din ceruri, fii lăudat! Colacul de la hamul calului l-a lovit și l-a aruncat departe de roata trăsurii... Iată-l acolo, căzut fără cunoștință, dar nu e mort... Ah! nu... nu... nu e mort... leșinat... leșinat numai! Ajutor! ajutor! e copilul meu... e copilul meu!

Și, cu un țipăt sfîșietor, Andrée recăzu pe fotoliu aproape leșinată ea însăși.

Oricît de mult ar fi dorit Gilbert să afle mai multe, îi acordă femeii, care gîfîia, răgazul unei clipe de odihnă de care avea mare nevoie. Îi era teamă că, împingînd-o prea departe, să nu se rupă vreo fibră în inima ei sau vreo vînă în creierul ei.

Însă în momentul în care crezu că o poate interoga fără pericol, continuă :

— Ei bine ?...

— Așteptați, așteptați, răspunse Andrée, se face un mare cerc în jurul său. Ah ! vă rog din suflet, lăsați-mă să trec, lăsați-mă să văd : e fiul meu ! Sébastien al meu !... Ah ! Dumnezeule ! nu e printre dumneavoastră un chirurg sau un medic ?

— Ah ! alerg eu acolo, exclamă Gilbert.

— Așteptați, mai spuse încă odată Andrée reținîndu-l de braț, iată că lumea se îndepărtează. Fără îndoială a venit cel pe care l-au chemat, cel așteptat... Vino, vino, domnule ! vedeți bine că nu e mort, vedeți bine că poate fi salvat.

Apoi, scoțînd o exclamație care semăna cu un strigăt de groază :

— Ah ! exclamă ea.

— Ce se întîmplă, pentru numele lui Dumnezeu ? întrebă Gilbert.

— Nu vreau ca acest om să-mi atingă copilul, țipă Andrée. Nu e un om, e un pitic... un gnom... un vampir... O ! ce hidos !... ce hidos !

— Doamnă... doamnă... murmură Gilbert tremurînd tot, nu-l pierdeți din vedere pe Sébastien !

— Ah ! răspunse Andrée cu ochiul imobil, cu buza tremurîndă, cu degetul întins, fiți liniștit... eu sînt.. eu sînt...

— Ce face cu el omul acela ?

— Îl ia cu el... Urcă strada de la Sourdière, intră la stînga în fundătura Sainte-Hyacinthe, se apropie de o ușă scundă rămasă întredeschisă, o împinge, se apleacă, coboară o scară. Îl culcă pe o masă unde se află o pană, cerneală, hîrtii scrise de mînă și tipărite. Îi scoate haina, îi ridică mîneca, îi strînge brațul cu fișii pe care i le aduce o femeie murdară și la fel de hidoasă. Ah ! nu vreau să văd asta ! Nu vreau să văd curgînd sîngele fiului meu !

— Ei bine, urcați din nou, spuse Gilbert, și numărați treptele scării.

— Le-am numărat : sînt unsprezece.

— Examinați poarta cu atenție și spuneți-mi dacă vedeți ceva deosebit.

— Da... un mic geam pătrat închis de o bară în cruce.

— E bine, asta-i tot ce-mi trebuie.

— Alergați... alergați... și-l veți găsi acolo.

— Vreți să vă treziți de îndată și să vă amintiți ? Vreți să nu vă treziți decît mîine dimineață, și să nu vă mai amintiți nimic ?

— Treziți-mă pe loc și să-mi amintesc !

Gilbert își trecu cele două degete mari, urmînd curba descrisă de ele, peste sprîncenele femeii, îi suflă pe frunte și pronunță doar atît :

— Treziți-vă.

Ochii tinerei femei se însuflețiră imediat ; membrele i se destinseră ; îl privi pe Gilbert aproape fără teamă și continuă, trează de astă dată, recomandările din somn :

— Alergați ! Alergați ! Și scoteți-mi-l din mîinile acestui om care mă înspăimîntă.

Capitolul 14

OMUL DIN PIAȚA LUDOVIC AL XV-LEA

Gilbert nu avea nevoie să fie încurajat în cercetările sale. Ieși în grabă din cameră și, cum ar fi durat prea mult să refacă drumul pe care venise, alergă drept la poarta din strada Coq-Héron, o deschise fără ajutorul portarului, o închise după el și se găsi pe drumul regelui.

Reținuse perfect itinerariul trasat de Andrée și se repezi pe urmele lui Sébastien.

Ca și copilul, traversă întîi piața Palais-Royal, merse de-a lungul străzii Saint-Honoré, acum pustie, căci era aproape ora unu după miezul nopții. Ajuns la colțul străzii Sourdière, o luă la dreapta, apoi la stînga și intră în fundătura Sainte-Hyacinthe.

Acolo începu să inspecteze mai temeinic împrejurimile.

În a treia poartă pe dreapta recunoscu, după deschizătura pătrată închisă în cruce printr-o bară, poarta descrisă

de Andrée. Descrierea era atît de exactă încît orice confuzie era imposibilă. Bătu în poartă.

Nu răspunse nimeni. Bătu a doua oară.

Atunci i se păru că aude un pas temător și bănuitor tîrîndu-se pe scară și apropiindu-se de el.

Ciocăni și a treia oară.

— Cine bate ? întrebă o voce de femeie.

— Deschideți, răspunse Gilbert, și nu vă fie teamă ! sînt tatăl copilului rănit pe care l-ați adăpostit.

— Deschide, Albertine, spuse o altă voce ; e doctorul Gilbert.

— Tată, tată, strigă o a treia voce, în care Gilbert o recunoscu pe cea a lui Sébastien.

Gilbert răsuflă ușurat.

Ușa se deschise. Mormăind un fel de mulțumire, Gilbert se repezi în jos pe scări.

Ajungînd la ultima treaptă, se pomeni într-un fel de pivniță, luminată de o lampă așezată pe o masă încărcată cu hîrtii tipărite și manuscrise, pe care o văzuse Andrée.

Gilbert își zări fiul în umbră, culcat pe un fel de targă, chemîndu-l cu brațele întinse. Oricît de puternică îi era stăpînirea de sine, dragostea părintească birui eticheta filozofică și doctorul se repezi spre copil, îl strînse la pieptul său, avînd grijă să nu-i strivească brațul însîngerat sau pieptul lovit.

Apoi, după un lung sărut părintesc și după ce își spuseseră totul fără să fi articulat vreun cuvînt, Gilbert se întoarse către gazda sa, pe care de-abia o zărise.

Omul stătea drept, cu picioarele desfăcute, o mînă sprijinită pe masă și cealaltă pe șold, luminat de lampa căreia îi scosese abajurul spre a se bucura mai mult de scena ce se petrecea în fața ochilor săi.

— Privește, Albertine, spuse el, și mulțumește împreună cu mine întîmplării care mi-a îngăduit să-i fac un serviciu unuia dintre frații mei.

În momentul în care chirurgul rostea aceste cuvinte puțin cam emfatice, Gilbert se întoarse, cum am spus, și aruncă o privire asupra făpturii diforme pe care o avea în față.

Era ceva galben și verde, cu ochi cenușii care-i ieșeau din orbite, unul din acei țărani urmăriți de mînia Latonei [1] și care, pe cale să-și desăvîrșească metamorfoza, nu mai sînt oameni, dar nici broaște rîioase n-au apucat încă să ajungă.

Gilbert se înfioră fără să vrea ; i se părea că — poate într-un vis urît, poate printr-un văl de sînge— l-a mai văzut pe omul acesta.

Se apropie de Sébastien și-l strînse și mai drăgăstos.

Totuși, Gilbert triumfă asupra primului său impuls și, întreptîndu-se spre acel om straniu, pe care Andrée îl văzuse în somnul ei magnetic și care o înspăimîntase atît de tare, îi spuse :

— Domnule, primiți toate mulțumirile unui părinte căruia i-ați salvat fiul ; ele sînt sincere și vin din adîncul inimii.

— Domnule, răspunse chirurgul, nu mi-am făcut decît datoria, inspirată deopotrivă de sufletul meu și de știință. Sînt om, și cum spune Terențiu, nimic din ce e omenesc nu-mi este străin. De altfel, am o inimă simțitoare și nu aș putea vedea suferind nici o ființă, cu atît mai mult pe aproapele meu.

— Aș putea avea cinstea să știu cărui respectabil filantrop am onoare să-i vorbesc ?

— Chiar nu mă cunoașteți, confrate ? spuse chirurgul cu un zîmbet pe care l-ar fi vrut binevoitor și care nu era decît hidos. Ei bine, eu vă cunosc : sînteți doctorul Gilbert, prietenul lui Washington și al lui La Fayette — apăsă într-un mod straniu asupra ultimului nume — omul Americii și al Franței, onestul utopist care a scris despre regalitatea constituțională magnifice memorii pe care le-a adresat, din America, majestății sale Ludovic al XVI-lea, memorii pentru care regele v-a recompensat trimițîndu-vă la Bastilia în momentul în care ați păsit pe pămîntul Franței. Ați vrut să-l salvați, curățindu-i dinainte drumul spre viitor, și el v-a deschis pe cel al unei temnițe — adevărată recunoștință de rege !

[1] *Latona* (mitologie). Iubita lui Zeus, mama lui Apollo și a Artemisei, rivala Junonei. La greci, se numea Leto. (N. T.)

Şi de astă dată chirurgul se puse iar pe rîs, dar cu un rîs groaznic şi ameninţător.

— Dacă mă cunoaşteţi, domnule, este un motiv în plus să stărui asupra cererii mele şi să am onoarea, la rîndul meu, să vă fac cunoştinţa.

— Ah ! e multă vreme de cînd am făcut cunoştinţă, domnule, spuse chirurgul. Sînt douăzeci de ani de atunci, a fost o noapte îngrozitoare, noaptea de 30 mai 1770. Aveaţi vîrsta acestui copil ; mi-aţi fost adus, ca şi el, rănit, strivit, aproape mort. Mi-aţi fost adus de maestrul Rousseau, şi v-am luat sînge pe o masă înconjurată numai de cadavre şi de membre tăiate. Ah ! în această noapte îngrozitoare — şi e o frumoasă amintire pentru mine — am reuşit să salvez multe vieţi graţie cuţitului care ştie pînă unde trebuie să taie pentru a vindeca, pînă unde trebuie să pătrundă pentru a însănătoşi.

— Oh ! exclamă Gilbert, atunci, domnule, sînteţi Jean-Paul Marat.

Şi, fără să vrea, făcu un pas înapoi.

— Vezi, Albertine, spuse Marat, numele meu face efect.

Şi izbucni într-un rîs sinistru.

— Dar, reluă cu vioiciune Gilbert, de ce sînteţi aici, în această pivniţă, luminată de o lampă fumegîndă ?.... Vă credeam medicul domnului conte d'Artois.

— Veterinarul grajdurilor sale vreţi să spuneţi, răspunse Marat. Dar prinţul a emigrat. Dacă nu mai este prinţ, nu mai sînt nici grajduri ; dacă nu mai sînt grajduri, nu mai e necesar veterinarul. De altfel, mi-am dat demisia, nu mai vreau să-i servesc pe tirani.

Şi piticul se îndreptă în toată înălţimea micimii sale.

— Dar în sfîrşit, spuse Gilbert, de ce aici, în această hrubă, în această pivniţă ?

— De ce, domnule filozof ? Fiindcă sînt patriot, fiindcă scriu pentru a-i denunţa pe ambiţioşi, fiindcă lui Bailly îi e teamă de mine, pentru că Necker mă urăşte, fiindcă La Fayette mă hărţuieşte, mă hăituieşte cu garda sa naţională, fiindcă a pus premiu pe capul meu, ambiţiosul, dictatorul. Dar îl sfidez ! Din fundul cavoului meu îl urmăresc, îl denunţ, dictatorul ! Ştii ce a făcut de curînd ?

— Nu, răspunse cu naivitate Gilbert.

— A pus să se fabrice în cartierul Saint-Antoine cincisprezece mii de tabachere cu portretul său. Treaba asta are un dedesubt pare-mi-se, așa-i ?... De aceea îi și rog pe cetățenii buni să le spargă cînd și le vor putea procura. Vor găsi acolo cheia marelui complot regalist, căci — o știți cu siguranță — în timp ce Ludovic al XVI-lea plînge cu lacrimi fierbinți din cauza prostiilor la care îl obligă austriaca, La Fayette conspiră cu regina.

— Cu regina ? repetă Gilbert gînditor.

— Da, cu regina. Nu veți afirma că ea nu conspiră ; ea a împărțit în ultimele zile atîtea cocarde albe, încît cotul de panglică albă s-a scumpit cu trei scuzi. Lucrul e sigur, îl știu de la una din lucrătoarele Bertinei, modista reginei, primul ei ministru, acea care spune : „Am lucrat azi-dimineață cu Majestatea Sa".

— Și unde dezvăluiți toate acestea ? întrebă Gilbert.

— În ziarul meu, în ziarul pe care l-am înființat recent și din care am și scos douăzeci de numere, în *Prietenul Poporului sau Publicistul parizian,* ziar politic și imparțial. Pentru a plăti hîrtia și tiparul primelor numere — priviți în spatele dumneavoastră — am vîndut pînă și cuverturile și cearșafurile patului pe care vă este culcat fiul.

Gilbert se întoarse și văzu că într-adevăr micul Sébastien era întins pe drilul destrămat al unei saltele neînfățate, pe care adormise, învins de durere și oboseală.

Doctorul se apropie de copil, să constate dacă somnul nu era de fapt un leșin. Calmat de respirația sa liniștită și egală, reveni spre acest bărbat care-i inspira aproape aceeași curiozitate pe care i-ar fi inspirat-o un animal sălbatic, un tigru sau o hienă.

— Și cine sînt colaboratorii dumneavoastră în această operă gigantică ?

— Colaboratorii mei ? spuse Marat. Ah ! ah ! ah ! numai curcanii merg în stoluri ; vulturul umblă singur. Colaboratorii mei, iată-i !

Marat își arătă capul și mîna.

— Vedeți această masă ? continuă el. Este atelierul

unde Vulcan[1] — comparația se potrivește bine, nu-i așa? — unde Vulcan făurește trăsnetul. În fiecare noapte scriu opt pagini *in octavo*[2], care se vînd dimineața. Opt pagini sînt deseori insuficiente, și atunci dublez cantitatea. Chiar și șaisprezece pagini sînt uneori insuficiente. Termin aproape totdeauna cu litere mici ceea ce am început cu caractere mari. Ceilalți ziariști scot publicațiile lor la diferite intervale, se înlocuiesc unii pe ceilalți, se ajută; eu niciodată. *Prietenul Poporului* — puteți vedea un exemplar, iată-l aici — este scris în totalitate de aceeași mînă. De aceea nici nu este pur și simplu un ziar; nu, el este un om; este o personalitate; este eul meu întreg!

— Dar, întrebă Gilbert, cum puteți să nu aveți nevoie de alții la o asemenea muncă enormă?

— Ah! iată secretul legilor naturii!... E un pact încheiat între moarte și mine... eu îi dau zece ani din viața mea și ea îmi acordă zile în care nu am nevoie de odihnă, nopți în care nu am nevoie de somn... Existența mea e simplă: scriu... scriu noaptea, scriu ziua.. Poliția lui La Fayette mă obligă să trăiesc ascuns. Închis; ea mă face să mă consacru, trup și suflet, muncii, ea îmi dublează activitatea... Viața asta m-a apăsat la început; acum m-am deprins. Îmi place să văd societatea asta mizerabilă prin lumina zgîrcită și oblică a pivniței mele, prin răsuflătoarea umedă și întunecoasă. Din adîncurile nopții mele domnesc asupra lumii celor vii; judec, fără drept de apel, știința și politica... Cu o mînă îi dărîm pe Newton, Franklin, Laplace, Monge, Lavoisier; cu cealaltă îi zdruncin pe Bailly, Necker, La Fayette.. Voi răsturna toate astea... da, ca Samson care a răsturnat templul, și sub dărîmăturile care poate mă vor zdrobi și pe mine, voi îngropa regalitatea...

Gilbert se înfioră fără să vrea. Acest om îi repeta, într-o pivniță și acoperit de zdrențele mizeriei, aproape tot ce-i spusese Cagliostro într-un palat și îmbrăcat cu hainele sale elegant brodate.

---

[1] *Vulcan*: zeul roman al focului. (N. T.)

[2] *In octavo*: formatul unei cărți sau gazete ale cărei coli sînt făițuite în 8 foi formînd 16 pagini. (N. T.)

— De ce oare, spuse el, popular cum sînteţi, n-aţi încercat să fiţi numit membru al Adunării Naţionale ?

— Deoarece n-a venit încă ziua, spuse Marat.

Apoi, exprimînd un regret, adăugă aproape imediat:

— Ah ! dacă aş fi tribun al poporului, dacă aş fi susţinut de cîteva mii de oameni fermi, garantez că în şase săptămîni de aici încolo Constituţia ar fi perfectă ; că maşina politică ar funcţiona cît mai bine posibil şi că nici un găinar n-ar îndrăzni să-i stînjenească bunul mers ; că naţiunea ar fi liberă şi fericită ; că în mai puţin de un an ar deveni înfloritoare şi de temut, şi că ar rămîne aşa atîta timp cît voi trăi.

Şi creatura vanitoasă se transforma sub privirea lui Gilbert ; ochii i se injectau de sînge ; pielea sa galbenă strălucea de sudoare ; monstrul era mare în hidoşenia sa, cum este mare un altul în frumuseţea sa.

— Da, continuă apoi reluîndu-şi ideea acolo unde entuziasmul o întrerupsese — da, însă nu sînt tribun şi nu am acele cîteva mii de oameni de care aş avea nevoie... Nu, sînt însă ziarist... nu, dar am scrisul meu, hîrtia, pana... nu, dar îi am pe abonaţii mei, pe cititorii mei pentru care sînt un oracol, un profet, un ghicitor... Am poporul meu al cărui prieten sînt şi pe care-l conduc tremurînd tot din trădare în trădare, din demascare în demascare, din groază în groază... În primul număr al *Prietenului Poporului* îi denunţam pe aristocraţi ; spuneam că sînt şase sute de vinovaţi în Franţa, că şase sute de capete de funie ar fi suficiente... Ah ! ah ! mă cam înşelasem acum o lună ! Au venit zilele de 5 şi 6 octombrie, care mi-au limpezit vederea... Aşa că nu şase sute de vinovaţi trebuie judecaţi, ci trebuie spînzuraţi zece mii, douăzeci de mii de aristocraţi.

Gilbert zîmbea. Furia, ajunsă la acest punct, i se părea nebunie.

— Luaţi seama, spuse el, nu se va găsi în toată Franţa destulă cînepă pentru ce vreţi să faceţi, iar funiile se vor scumpi peste măsură...

— De aceea şi sper, spuse Marat, că se vor descoperi mijloace noi, mai expeditive... Ştiţi pe cine-l aştept în

astă-seară?... Cine va bate la această ușă numai peste zece minute?

— Nu, domnule.

— Ei bine, îl aștept pe unul din confrații noștri... un membru al Adunării Naționale pe care-l cunoașteți după nume, pe cetățeanul Guillotin.

— Da, spuse Gilbert, acela care a propus deputaților să se reunească la „Jeu de Paume" atunci cînd au fost izgoniți din sala de ședință; un bărbat deosebit de învățat.

— Ei bine, știți ce a inventat cetățeanul Guillotin?... A descoperit o mașină minunată, o mașină care ucide fără suferință — căci trebuie ca moartea să fie o pedeapsă și nu o suferință; a descoperit o asemenea mașină, și într-una din diminețile următoare o vom încerca.

Gilbert fu cuprins de un tremur. Era pentru a doua oară cînd omul din pivniță îi reamintea de Cagliostro. Această mașină era, fără îndoială, aceeași despre care îi vorbise Cagliostro.

— Ia te uită, zise Marat, și bate cineva la ușă. El e... Deschide, Albertine, deschide.

Femeia, mai bine zis femeia lui Marat, se ridică de pe scaunul de bucătărie pe care stătea chircită, pe jumătate adormită, și se îndreptă mașinal, clătinîndu-se, spre ușă.

În ce-l privește pe Gilbert, acesta, zăpăcit și îngrozit, pradă unei ameteli, în pragul leșinului, se îndreptă instinctiv spre Sébastien, pregătindu-se să-l ia în brațe și să-l ducă acasă.

— Vedeți, continuă Marat cu entuziasm, vedeți o mașină care funcționează singură! Care n-are nevoie decît de un singur om pentru a o face să funcționeze! Care poate, schimbîndu-i-se cuțitul, să taie sute de capete pe zi!

— Și adăugați, spuse o voce blîndă și pițigăiată din spatele lui Marat, că poate reteza aceste trei sute de capete fără suferință, fără vreo altă senzație decît o ușoară răcoare pe gît.

— Ah! dumneata ești, doctore, exclamă Marat întorcîndu-se către un bărbat mic de statură, de vreo patruzeci și cinci de ani, a cărui ținută vestimentară și aer de blîndețe contrasta straniu cu Marat, și care avea în mînă

o cutie ale cărei dimensiuni și formă semănau cu cele ale unei cutii de jucării. — Ce-mi aduci acolo ?

— Un model din faimoasa mea mașină, dragul meu Marat... Dar cred că nu mă înșel, adăugă vizitatorul încercînd să deslușească prin întuneric, e chiar doctorul Gilbert ?

— Chiar el, domnule, spuse Gilbert înclinîndu-se.

— Încîntat să vă întîlnesc, domnule. Nu sînteți de prisos, slavă Domnului, și voi fi fericit să am părerea unei persoane atît de distinse ca dumneavoastră asupra invenției pe care o voi pune la punct. Căci trebuie să-ți spun, dragul meu Marat, că am găsit un dulgher foarte abil, numit meșterul Guidon, care-mi fabrică mașina în mare... E scump : îmi cere cinci mii cinci sute de franci ; dar nici un sacrificiu nu e prea mare pentru binele umanității... În două luni va fi gata, prietene, și o vom putea încerca ; apoi o voi propune Adunării Naționale. Sper că o vei susține în excelentul dumitale ziar — cu toate că mașina mea se recomandă singură, cum veți putea aprecia cu toții personal — dar cîteva rînduri în *Prietenul Poporului* nu-i vor strica.

— Ah ! fii liniștit ! nu-i voi consacra numai cîteva rînduri, ci un număr întreg.

— Ești bun, dragul meu Marat, dar, cum se spune, nu vreau să-ți vînd pielea ursului din pădure.

Și scoase din haină o a doua cutie, cu un sfert mai mică decît prima, și care, după anumite zgomote care răzbăteau din ea, părea că conține un animal, sau poate cîteva animale, neliniștite în închisoarea lor.

Aceste zgomote nu-i scăpară urechii fine a lui Marat.

— Ah ! eh ! ce avem acolo ? întrebă el.

— Veți vedea, spuse doctorul.

Marat puse mîna pe cutie.

— Atenție, exclamă repede doctorul, fii atent să nu fugă, nu-i vom putea prinde din nou. Sînt niște șoareci cărora le vom tăia capul. Dar ce faceți, doctore Gilbert... Ne părăsiți ?...

— Vai ! da, domnule, răspunse Gilbert, și cu cel mai mare regret. Dar fiul meu, rănit astă-seară de un cal care

l-a răsturnat pe pavaj, a fost ridicat și pansat de doctorul Marat, căruia, de altfel, îi datorez viața mea primejduită în împrejurări similare, și căruia îi prezint din nou toate mulțumirile mele. Copilul are nevoie de un pat proaspăt, de odihnă, de îngrijire. Nu pot, așadar, asista la interesanta dumneavoastră experiență.

— Dar veți asista, nu-i așa, peste două luni la experiența noastră în mare? Îmi promiteți, doctore?

— Vă promit, domnule.

— Țin minte cuvîntul dumneavoastră, m-ați înțeles?

— Vi l-am dat.

— Doctore, spuse Marat, sper că nu e necesar să insist spre a păstra secretul ascunzătorii mele.

— Ah! domnule...

— Prietenul dumneavoastră, La Fayette, dacă ar descoperi-o ar dispune să fiu împușcat ca un cîine sau spînzurat ca un hoț.

— Împușcat! Spînzurat! exclamă Guillotin. Va trebui să se termine odată cu toate aceste execuții canibalice. Va trebui să facem ca moartea să fie ușoară, blîndă, instantanee; ca bătrînii dezgustați de viață și voind s-o termine în filozofi sau înțelepți, s-o prefere morții naturale! Vino și vezi asta, dragul meu Marat, vino și vezi!

Și, fără a se mai ocupa de doctorul Gilbert, Guillotin deschise cutia cea mare și începu să-și instaleze mașina pe masa lui Marat, care-l privea cu o curiozitate care-i egala entuziasmul.

Gilbert profită de această preocupare pentru a-l ridica pe Sébastien adormit și a-l duce în brațe. Albertine îl conduse pînă la ușă, pe care o încuie cu grijă după el.

Odată ajuns în stradă simți, după frigul de pe obraz, că era acoperit de sudoare și că vîntul nopții îi înghețа fruntea.

— Ah, Dumnezeule, murmură el! Ce va deveni acest oraș dacă pivnițele ascund poate la această oră cinci sute de filantropi ce se ocupă de opere asemănătoare cu aceea pe care am văzut-o pregătindu-se aici și care, într-o bună zi vor năvăli la lumina zilei?...

Capitolul 15

CATHERINE

Din strada Sourdière pînă la casa în care locuia Gilbert, pe strada Saint-Honoré, nu era decît un pas. Casa se afla ceva mai departe de biserica Assomption, față în față cu un tîmplar numit Duplay.

Frigul și mișcarea îl treziseră pe Sébastien. El ar fi vrut să meargă singur, dar tatăl său se opuse și continuă să-l poarte în brațe.

Ajungînd la poartă, doctorul îl puse o clipă jos pe Sébastien, bătu destul de tare pentru ca, oricît de adormit să fi fost, portarul să audă și să nu-l lase să stea prea mult în stradă.

Într-adevăr, de cealaltă parte a porții se auzi de îndată un pas greoi dar grăbit.

— Dumneavoastră sînteți, domnule Gilbert ? întrebă o voce.

— Ia te uită, zise Sébastien, e vocea lui Pitou.

— Ah ! Domnul fie lăudat ! exclamă Pitou deschizînd poarta. Sébastien e iar cu noi !

Apoi, întorcîndu-se spre scară în adîncimea căreia licărea raza unei lumînări, strigă :

— Domnule Billot ! domnule Billot ! Sébastien a fost găsit și nu e rănit, sper — nu-i așa, domnule Gilbert ?

— În orice caz, accidentul nu e grav, spuse doctorul. Vino, Sébastien, vino !

Și lăsîndu-i lui Pitou grija de a încuia poarta, îl luă din nou pe Sébastien în brațe și începu să urce scările sub privirea uluită a portarului care apăruse în pragul gheretei sale, în cămașă și cu o tichie de pînză pe cap.

Billot mergea în fața doctorului luminînd scările, iar Pitou îl urma.

Doctorul stătea la etajul al doilea. Ușile larg deschise arătau că era așteptat. Îl așează pe Sébastien pe pat.

Pitou îi urma, îngrijorat și timid. După noroiul care-l acoperea ghetele, ciorapii, pantalonii și îi pătă restul îmbrăcămintii sale era ușor de văzut că abia-abia sosise după un drum lung.

Într-adevăr, după ce o condusese acasă pe Catherine. Pitou, căruia această durere îi săgeta inima de două ori — ca unui îndrăgostit și unui prieten — își luă rămas bun de la Catherine, de la bătrîna Billot care plîngea la căpătîiul ei, și se îndreptă spre Haramont, unde ajunse la amiază.

Ajuns acasă, își aruncă privirea în jur și văzu aproape de foaia scrisă de mîna sa o a doua, acoperită cu un alt scris.

Se apropie de masă și citi scrisoarea lui Sébastien.

Trebuie spus, spre lauda lui, că Pitou uită pentru o clipă grijile personale pentru a nu se gîndi decît la primejdiile prin care putea trece prietenul său în timpul călătoriei ce-o întreprindea. Plecă deci după el la nouă dimineața și ajunse la opt seara.

Era exact ora, ne reamintim, la care Andrée îl lua pe Sébastien din Tuileries iar doctorul Gilbert stătea de vorbă cu regele. Așadar, Pitou nu-l găsi acasă nici pe Sébastien și nici pe doctorul Gilbert, dar îl găsi în schimb pe Billot.

Billot nu auzise deloc vorbindu-se de Sébastien și nu știa la ce oră se va înapoia doctorul Gilbert.

Timpul trecu astfel greu și trist pentru Pitou și Billot, de la opt seara pînă la două din zori.

În cele din urmă, am arătat cum, coborînd scările pentru ultima oară, în mai mare grabă decît ceilalți, dorința îi fu satisfăcută cînd îi zări apărînd în același timp pe tată și pe fiu.

Gilbert îi mulțumi lui Pitou, așa cum o merita acest băiat de treabă, printr-o strîngere de mînă. Apoi, gîndind că, după un marș forțat de optsprezece leghe și o așteptare de șase ore, drumețul avea nevoie de repaos, îi ură noapte bună și-l trimise la culcare.

Însă, liniștit în privința lui Sébastien, Pitou avea acum să-i spună unele taine lui Billot. Îi făcu așadar semn să-l urmeze, și Billot îl urmă.

În ce-l privește pe Gilbert, acesta nu voi să lase în seama nimănui grija de a-l culca și de a-l veghea pe Sébastien. Examină singur rana de la pieptul copilului, își puse urechea pe mai multe puncte ale torsului, apoi, după ce se convinse că respira normal, se culcă pe o canapea

lîngă copilul care, cu toată febra destul de mare, nu întîrzie să adoarmă.

Curînd însă, gîndindu-se la îngrijorarea de care trebuie să fie cuprinsă Andrée, pe potriva celeia prin care trecuse el însuși, chemă servitorul și-i porunci să arunce pe dată în prima cutie poștală o scrisoare care să-i ajungă cu primul curier, o scrisoare care cuprindea doar cîteva cuvinte :

Fiți liniștită, copilul a fost găsit și nu suferă de nimic.

A doua zi, Billot îi ceru de dimineață lui Gilbert permisiunea de a intra la el, ceea ce i se încuviință.

Chipul plin de bunătate al lui Pitou apăru surîzător în ușă, în spatele lui Billot, a cărui expresie tristă și gravă Gilbert o remarcă imediat.

— Ce se întîmplă ? Ce ai, prietene ? întrebă doctorul.

— Ce să am ? Zic că bine ați făcut să mă țineți aici de vreme ce pot fi de folos dumneavoastră și țării. Dar în timp ce stau la Paris, toate merg prost acolo.

Să nu se creadă, după aceste cuvinte, că Pitou ar fi revelat secretele Catherinei și ar fi vorbit despre dragostea tinerei fete cu Isidore. Nu, sufletului onest al bravului comandant al gărzii naționale din Haramont era străin de orice delațiune. Îi spusese lui Billot doar că recolta e proastă, că secara lipsea, că grîul a fost culcat de grindină, că hambarele sînt doar pe o treime pline și că a găsit-o pe Catherine pe drumul de la Villers-Cotterêts spre Pisseleau.

Dar Billot se arătă destul de puțin îngrijorat de lipsa secarei și a banilor pentru livrările de grîu scadente. Dar era cît pe ce să i se facă rău aflînd de leșinul Catherinei.

Ceea ce știa bravul bătrîn Billot era că o fată tînără, de forța și temperamentul Catherinei, nu leșină fără motiv la drumul mare.

De altfel, îl întrebase multe pe Pitou și, oricît de rezervat ar fi fost acesta în răspunsurile sale, Billot dădu din cap de mai multe ori spunînd :

— Lasă, lasă, cred că e timpul să mă înapoiez acolo.

Gilbert, care la rîndul său trecuse ca tată printr-o grea încercare, înțelese de astă dată ce se petrecea în sufletul de tată al lui Billot în timp ce acesta îi relata noutățile aduse de Pitou.

— Du-te, așadar, dragul meu Billot, îi răspunse el, deoarece ferma, pămîntul și familia te solicită. Dar nu uita că în numele patriei, voi dispune de dumneata în caz de urgență.

— Un singur cuvînt, domnule Gilbert, răspunse bravul fermier, și în douăsprezece ore sînt la Paris.

După ce-l îmbrățișă pe Sébastien, care petrecuse o noapte liniștită și era în afară de orice pericol, după ce strînse în mîinile sale mari mîna fină și delicată a lui Gilbert, Billot o porni spre ferma pe care o părăsise pentru opt zile și de unde lipsise trei luni.

Pitou îl urmă, ducînd cu el douăzeci și cinci de ludovici, dar al doctorului Gilbert, destinat echipării gărzii naționale din Haramont.

Sébastien rămase lîngă tatăl său.

Capitolul 16

ARMISTIȚIUL

A trecut o săptămînă între evenimentele pe care le-am relatat și ziua în care-l vom lua din nou de mînă pe cititor să-l conducem la castelul Tuileries, de-acum înainte teatrul principal al marilor catastrofe ce se vor înfăptui.

O, Tuileries! moștenire funestă transmisă de regina nopții Sfîntului Bartolomeu, de străina Caterina de Medicis, descendenților și urmașilor săi; palat al amețelii care atrage pentru a devora, ce fascinație exercită oare porticul tău larg deschis, prin care se prăvălesc în abis toți acești nebuni încoronați, care vor să fie numiți regi, care nu se cred cu adevărat încoronați decît atunci cînd dorm sub lambriurile tale regicide și pe care tu îi respingi unul după altul, pe unii în chip de cadavre fără cap, pe ceilalți în chip de fugari fără coroană?

Fără îndoială, se află în pietrele tale, cizelate ca o bijuterie de Benvenuto Cellini, o anume vrajă fatală ; fără îndoială vreun talisman al morții este îngropat în pragul tău. Enumeră ultimii regi pe care i-ai primit, și spune ce ai făcut din ei ! Din cei cinci regi, unul singur a fost predat de tine cavoului în care-l așteptau strămoșii săi, iar din cei patru de care istoria îți cere socoteală unul a fost trimis pe eșafond și ceilalți trei în exil !

Într-o zi, o adunare întreagă a vrut să înfrunte primejdia și să se așeze în locul regilor, să se inscăuneze ca mandatar al poporului, acolo unde se așezaseră aleșii monarhiei. Din acest moment a fost cuprinsă de ameteală, din acest moment ea se distruse singură ; eșafodul îi înghiți pe unii, exilul pe ceilalți, și o stranie fraternitate îi uni pe Ludovic al XVI-lea și pe Robespierre, pe Collot d'Herbois și pe Napoleon, pe Billaud-Varennes și pe Carol al X-lea, pe Vadier și pe Ludovic-Filip.

O Tuileries ! Tuileries ! Smintit va fi așadar acela care va îndrăzni să treacă pragul tău și să intre pe unde au intrat Ludovic al XVI-lea, Napoleon, Carol al X-lea și Ludovic-Filip, căci mai devreme sau mai tîrziu el va ieși prin aceeași poartă prin care au ieșit și ei.

Și totuși, palat funebru ! fiecare din ei a intrat înlăuntrul zidurilor tale, în mijlocul aclamațiilor poporului și balconul tău dublu i-a văzut, unii după alții, surîzînd acestor aclamații, crezînd în dorințele și în urările mulțimii care-i împingea înainte ; ceea ce făcea ca, de-abia așezat sub baldachinul regal, fiecare să înceapă să lucreze pentru interesul său propriu în loc să lucreze pentru binele poporului ; iar poporul, dîndu-și seama de asta, într-o bună zi, l-a zvîrlit afară ca pe un arendaș necinstit sau l-a pedepsit ca pe un răufăcător ingrat.

Astfel se întîmplă că, după acest marș cumplit din 6 Octombrie, în noroi, sînge și țipete, soarele palid al zilei următoare găsi curtea Tuileriilor plină de o mulțime emoționată de înapoierea regelui său, dornică să-l vadă.

Ludovic al XVI-lea primi în tot cursul zilei corpurile constituite, și în acest timp mulțimea aștepta afară, îl căuta, îl pîndea printre ferestre ; acel care credea a-l fi zărit, scotea un strigăt de bucurie și-l arăta vecinului său spunînd :

— Îl vedeți ? Îl vedeți ? Iată-l !

La prînz fu nevoit să se arate in balcon, și a fost aplaudat unanim de cei prezenți.

Seara fu nevoit să coboare în grădină, și acolo, pe lîngă aclamații și aplauze, avură loc manifestații înduioșetoare, curseră lacrimi.

Suflet tînăr, pios și naiv, doamna Elisabeth îi arătă fratelui său mulțimea spunînd :

— Mi se pare totuși că nu e prea greu să guvernezi asemenea oameni.

Elisabeth ședea la parter. Seara, se porunci să fie deschise ferestrele, cina desfășurîndu-se în fața tuturor.

Bărbați și femei priveau, aplaudau și salutau prin ferestrele deschise — mai ales femeile ; ele își arătau copiii, așezîndu-i pe pervaz, punîndu-i pe acești micuți nevinovați să trimită sărutări nobilei doamne și să-i spună că e foarte frumoasă.

Iar copiii repetau : „Sînteți foarte frumoasă, doamnă!", și cu mînuțele lor durdulii îi trimiteau sărutări fără număr și fără sfîrșit.

Fiecare spunea : „Revoluția s-a terminat ; iată-l pe rege izbăvit de Versailles-ul său, de curtizanii și de consilierii săi. Vraja care ținea departe de capitală regalitatea captivă în această lume de automate, de statui și de tisă cioplită, în această lume numită Versailles, era frîntă. Slavă Domnului, regele este reintegrat în viață și în adevăr, ceea ce înseamnă în adevărata natură a omului. Veniți, Sire, veniți printre noi ! Pînă în această zi n-ați avut — înconjurat cum erați — decît libertatea de a face rău. Azi, în mijlocul nostru, în mijlocul poporului vostru, aveți toată libertatea să faceți mult bine !"

Deseori masele și chiar indivizii se înșală asupra a ceea ce sînt, mai bine zis asupra a ceea ce vor deveni. Spaima încercată în zilele de 5—6 Octombrie readuse alături de rege nu numai un mare număr de suflete, dar și multe inteligențe, multe interese. Aceste strigăte în întuneric, trezirea în mijlocul nopții, focurile aprinse în curtea de marmură, care luminau marile ziduri de la Versailles cu reflexele lor funebre, toate acestea impresionară puternic imaginația celor onești. Adunarea națională fusese tare înspăimîntată, mai înspăimîntată cînd fusese amenințat

regele decît cînd fusese ea însăși. Atunci i se mai părea că depindea de rege ; nici șase luni n-aveau să treacă și va simți că, dimpotrivă, regele depinde de ea. O sută cincizeci de membri cerură pașaport. Meunier și Lally fugiră.

La Fayette și Mirabeau, cei mai populari oameni din Franța, reveniră la Paris regaliști.

Mirabeau îi spusese lui La Fayette : „Să ne unim și să-l salvăm pe rege !"

Din nefericire, La Fayette, om cinstit prin excelență dar spirit mărginit, disprețuia caracterul lui Mirabeau și nu-i înțelegea geniul.

Și se mulțumi să se ducă la ducele de Orléans.

Se spuseseră multe lucruri despre Alteța Sa regală. Se zicea că în timpul nopții ducele fusese văzut cu o pălărie cu borurile lăsate, cu o vargă în mînă, agitînd grupurile în curtea de marmură, împingîndu-i să jefuiască castelul, în speranța că acest jaf va duce în același timp la asasinat.

Mirabeau era cu totul de partea ducelui de Orléans.

La Fayette, în loc să se înțeleagă cu Mirabeau, se duse la ducele de Orléans și-i ceru să părăsească Parisul. Ducele de Orléans luptă, discută, ținu piept cu îndîrjire. Dar La Fayette era cu adevărat rege și pînă la urmă trebui să i se supună.

— Și cînd mă voi întoarce ? îl întrebă pe La Fayette.

— Cînd vă voi spune că e timpul să reveniți, prințe, răspunse el.

— Și dacă mă plictisesc și mă înapoiez fără permisiunea dumneavoastră, domnule ? întrebă trufaș ducele.

— Atunci, răspunse La Fayette, sper că a doua zi după înapoiere, Alteța Voastră îmi va face cinstea să se bată în duel cu mine.

Ducele de Orléans plecă și nu reveni decît chemat.

La Fayette era doar puțin regalist înainte de 6 Octombrie ; dar după 6 Octombrie deveni regalist în mod real, sincer ; el o salvase pe regină și-l protejase pe rege.

Te atașezi mai mult prin serviciile pe care le faci decît prin serviciile ce ți se fac. Ceea ce înseamnă că în sufletul omului există mult mai mult orgoliu decît recunoștință.

Cu toate că simțeau că dedesubtul și poate chiar deasupra acestui întreg popor există un element fatal, care nu voia să se amestece cu el — ceva dușmănos și răzbunător, ca furia unui tigru care rage în timp ce mîngîie — regele și doamna Elisabeth fuseseră realmente mișcați.

Nu același lucru se întîmplă însă cu Maria-Antoaneta. Proasta dispoziție în care se afla sufletul femeii dăuna inteligenței reginei. Lacrimile ei erau lacrimi de ciudă, de durere și de gelozie. Din lacrimile pe care le vărsa tot atîtea erau pentru Charny, pe care-l simțea cum îi scapă din brațe, cît și pentru sceptrul pe care-l simțea scăpîndu-i din mînă.

De aceea și vedea toată această mulțime, auzea toate aceste strigăte cu inimă seacă, cu mintea întărîtată. Ea era în realitate mai tînără decît doamna Elisabeth, sau cam de aceeași vîrstă, dar neprihănirea sufletului și trupului îi crease acesteia un veșmînt de nevinovăție și prospețime pe care nu-l lepădase încă, pe cînd arzătoarele patimi ale reginei, ura și dragostea, îi îngălbeniseră mîinile asemenea fildeșului, îi strînseră buzele palide pe dantură și întinseră peste ochi acele ape sidefii și violacee care trădează o suferință profundă, incurabilă, permanentă.

Regina era bolnavă, cu-adevărat bolnavă de o boală de care nu te însănătoșești, căci singurul său leac este fericirea și liniștea, iar sărmana Maria-Antoaneta simțea că s-a terminat și cu liniștea și cu fericirea ei.

Învingătorii de la Bastilia se prezentaseră la ea, dar regina refuză să-i primească.

Precupețele din Hale veniseră și ele. Ea le primise, dar de la distanță, despărțită de ele prin uriașe zăbrele de sîrmă. De altfel, femeile din serviciul ei, ca o avangardă menită s-o apere de orice contact, se aruncaseră în fața ei.

Era o mare greșeală pe care o făcea Maria-Antoaneta. Precupețele din Hale erau regaliste. Multe din ele dezaprobaseră actul de la 6 Octombrie.

Atunci aceste femei îi vorbiră — căci în asemenea grupuri există întotdeauna oratori.

O femeie mai îndrăzneață decît celelalte făcu pe sfetnica :

— Doamnă regină, spuse această femeie, îmi daţi voie să vă dau un sfat, o părere în felul nostru, la dracu ! cum s-ar spune, din inimă.

Regina făcu din cap un semn atît de imperceptibil încît femeia nu-l văzu.

— Nu răspundeţi ? spuse ea. N-are a face ! Vi-l voi da oricum ! Iată-vă printre noi, în mijlocul poporului dumneavoastră, adică în sînul adevăratei voastre familii. Trebuie să-i îndepărtaţi acum de dumneavoastră pe toţi aceşti curteni care-i duc pe regi la pierzanie şi să-i iubiţi puţin pe aceşti sărmani parizieni care, de douăzeci de ani de cînd sînteţi în Franţa, nu v-au văzut poate nici de patru ori.

— Doamnă, răspunse regina cu răceală, vorbiţi astfel deoarece nu-mi cunoaşteţi sufletul. Vă iubeam şi cînd stăteam la Versailles, vă voi iubi la fel şi aici, la Paris.

Nu era o făgăduială prea mare. Aşa încît, un alt orator spuse :

— Da, da, ne iubeaţi pe cînd vă aflaţi la Versailles ! Aşadar din dragoste aţi vrut să asediaţi şi să bombardaţi oraşul la 14 Iulie ? Din dragoste aţi vrut să fugiţi peste frontieră la 6 Octombrie, sub pretextul că mergeţi, în mijlocul nopţii, la palatul Trianon ?

— Înseamnă că, reluă regina, vi s-au spus asemenea lucruri şi le-aţi crezut : iată ceea ce face deopotrivă nenorocirea poporului şi a regelui !

Şi totuşi, în pofida rezistenţei orgoliului şi în mijlocul sfîşierii sufletului ea găsi o ieşire bine inspirată.

Una dintre aceste femei, alsaciană de felul ei, i se adresă în limba germană.

— Doamnă, îi răspunse regina, am devenit atît de franceză încît am uitat limba maternă.

Era drăguţ ce spusese, dar din păcate o spusese prost.

Precupeţele din hale s-ar fi putut îndepărta strigînd din inimă : „Trăiască regina !“ Ele se îndepărtară strigînd din vîrful buzelor şi mîrîind între dinţi.

Seara, aflîndu-se împreună regele şi doamna Elisabeth, spre a se consola, încercau să-şi amintească tot ce găsiseră bun şi încurajator în acest popor. Regina nu găsi nimic

de adăugat decît o vorbă a delfinului, pe care-o repetă de mai multe ori în ziua aceea și în cele următoare.

Intrînd în apartamentele reginei în clipa în care se auzea gălăgia făcută de precupețe, copilul alergă spre mamă și, strîngînd-o în brațe, exclamă :

— Dumnezeule, mamă, oare azi mai este încă ieri ?...

Micul moștenitor se afla acolo și, mîndru că se vorbea despre el, ca orice copil care vede că cei din jur se ocupă de persoana lui, se apropie de rege și-l privi cu un aer gînditor.

— Ce dorești, Ludovic ? întrebă regele.

— Aș vrea, tată, răspunse delfinul, să vă întreb ceva foarte serios.

— Ei bine, spuse regele atrăgîndu-l între genunchi, să vedem ce vrei să întrebi. Vorbește !

— Aș dori să știu, continuă copilul, de ce poporul, care vă iubea atît de mult, s-a supărat, și ce i-ați făcut ca să se înfurie într-atît ?

— Ludovic ! murmură regina cu un accent de reproș.

— Lăsați-mă să-i răspund, spuse regele.

Doamna Elisabeth îi zîmbea copilului.

Ludovic al XVI-lea își ridică fiul pe genunchi și, explicînd politica momentului la puterea de înțelegere a copilului îi spuse :

— Fiul meu, am vrut să fac acest popor și mai fericit decît era. Am avut nevoie de bani să plătesc cheltuielile pricinuite de război. Am cerut acești bani poporului meu, așa cum au făcut întotdeauna regii, înaintașii mei. Înalții dregători care alcătuiesc parlamentul s-au opus și au spus că numai poporul are dreptul să voteze aceste cheltuieli. I-am întrunit la Versailles pe fruntașii fiecărui oraș, fruntași după nobleță, avere și merite. Această adunare este ceea ce se numește *Etats généraux* [1]. Cînd s-au întrunit, mi-au cerut lucruri pe care nu le pot satisface nici pentru mine, nici pentru dumneata care vei fi urmașul meu. S-au găsit oameni răi, care au ridicat poporul împotriva mea, și excesele care au avut loc în ultimele zile

[1] Statele generale, adunare a nobilimii, clerului și stării a treia în Franța pînă în 1789. (N. T.)

reprezintă opera lor !... Fiule, poporului nu trebuie să-i aduci nici o vină.

La această ultimă recomandare, Maria-Antoaneta își încleștă dinții ; era evident că, ocupîndu-se de educarea delfinului, n-ar fi dirijat această educație spre uitarea injuriilor.

A doua zi, delegați ai primăriei Parisului și ai gărzii naționale o rugară pe regină să vină la spectacol, ca poporul să constate, prin prezența ei și a regelui, că locuiesc cu plăcere în capitală.

Regina răspunse că ar da curs cu plăcere invitației orașului Paris, dar că mai are nevoie de timp să i se șteargă amintirea zilelor care au trecut. Poporul uitase ; era mirat că cineva își mai amintește.

Cînd află că dușmanul ei, ducele de Orléans, a fost îndepărtat din Paris, încercă un moment de bucurie, dar nu-i fu deloc recunoscătoare lui La Fayette pentru aceasta. Credea că era o afacere personală între prinț și general. Crezu sau se prefăcea a crede, nevrînd să-i datoreze ceva lui La Fayette. Adevărată prințesă din Casa de Lorena prin trufie și pizmă, ea voia să învingă și să se răzbune.

„Reginele nu se pot îneca", spusese doamna Henriette a Angliei în toiul unei furtuni, și ea era de părerea acesteia.

De altfel, Maria-Tereza nu era oare mai aproape de moarte decît ea cînd își luase copilul în brațe și-l arătase ungurilor ei fideli ?

Această amintire eroică a mamei o înrîuri pe fiică. A fost o greșeală — o greșeală îngrozitoare a acelora care compară situațiile fără să le judece !

Maria-Tereza avea de partea ei poporul ; Maria-Antoaneta îl avea împotrivă-i.

Apoi, ea era înainte de toate femeie, și poate că, vai ! ar fi judecat mai bine situația dacă inima i-ar fi fost mai liniștită ; poate că ar fi urît mai puțin poporul dacă Charny ar fi iubit-o mai mult !

Iată așadar ce se petrecea la Tuileries în aceste cîteva zile în care revoluția făcea un popas, cînd patimile dezlănțuite se mai răceau și cînd, ca într-un armistițiu, prieteni și dușmani se recunoșteau pentru a reîncepe, la prima declarare a ostilităților, o nouă luptă și mai îndîrjită, o nouă bătălie și mai devastatoare.

Această luptă este cu atît mai probabilă, această bătălie e cu atît mai iminentă cu cît i-am pus la curent pe cititori nu numai cu ceea ce se poate vedea la suprafața societății, ci mai ales cu tot ce se urzește în adîncurile ei.

Capitolul 17

PORTRETUL LUI CAROL I

În timpul celor cîteva zile care s-au scurs și în care noii oaspeți ai palatului Tuileries se instalară și-și reluară obiceiurile, Gilbert, nefiind chemat la rege, nu a crezut de cuviință să se ducă acolo ; dar pînă la urmă sosi ziua sa de vizită.

Abia apucă să treacă pragul și valetul de serviciu se ridică și-l conduse în dormitorul regelui.

Regele se plimba de colo-colo, atît de preocupat, încît nu observă intrarea doctorului, după cum nu auzise anunțul ce-o precedase. Gilbert se opri la ușă, nemișcat și tăcut, așteptînd ca regele să-i remarce prezența și să-i adreseze cuvîntul.

Obiectul preocupării regelui — ușor de văzut, căci din timp în timp se oprea ginditor în fața lui — era un mare tablou al regelui Carol I, pictat de Van Dyck, același care se află acum la Luvru și pe care un englez propusese să-l acopere complet cu monezi de aur dacă se consimțea să-i fie vîndut.

Cunoașteți acest portret, nu-i așa, dacă nu pînza, cel puțin gravura ?

Carol I e în picioare, sub unul din acei arbori subțiri și rari care cresc pe plaje. Un paj îi ține calul acoperit de valtrap. Marea închide orizontul. Chipul regelui este marcat de o deplină melancolie. La ce se gîndește acest Stuart, care a avut ca predecesor pe frumoasa și nefericita Maria, și care va avea ca urmaș pe Ioan al II-lea ? Sau, mai bine zis, la ce se gîndea pictorul, acest om de geniu, care a avut destulă minte să împrumute și fizionomiei regelui ceva din prisosul său ? La ce se gîndea cînd îl picta ca simplu

cavaler, gata să pornească din nou în campanie împotriva „capetelor rotunde“ ? [1]

Dacă am întoarce tabloul în care Van Dyck a pus această profundă nuanță de tristețe, n-am putea găsi oare pe dos vreo schiță a eșafodului de la White-Hall ?

De trei ori își întrerupse regele plimbarea spre a se opri în fața portretului, și și-o reluă de trei ori. Fatal, se regăsea totdeauna în fața acestui tablou.

În cele din urmă, Gilbert înțelese că există împrejurări în care un spectator este mai puțin indiscret anunțîndu-și prezența decît rămînînd tăcut. Făcu o mișcare. Ludovic al XVI-lea tresări și se întoarse.

— Ah ! dumneata ești, doctore, spuse el. Vino, vino, sînt fericit să te văd.

Gilbert se apropie, înclinîndu-se.

— De cîtă vreme ești aici, doctore ?

— De cîteva minute, Sire.

— Ah ! spuse regele recăzînd pe gînduri.

Apoi, după o pauză, conducîndu-l pe Gilbert în fața operei lui Van Dyck, îl întrebă :

— Doctore, cunoști acest portret ?

— Da, Sire.

— Unde l-ai văzut ?

— Cînd eram copil, la doamna du Barry. Dar, oricît de copil eram la vremea aceea, m-a impresionat profund.

— Da, la doamna du Barry, asta e, murmură Ludovic al XVI-lea.

Apoi, după o altă pauză de cîteva secunde, întrebă :

— Cunoști istoria acestui portret, doctore ?

— Majestatea Sa vorbește despre istoria regelui pe care-l înfățișează, sau despre însăși istoria portretului ?

— Vorbesc despre istoria portretului.

— N-o cunosc, Sire, știu doar că a fost pictat la Londra prin 1645 sau 1646. Iată tot ce pot spune. Dar nu știu cum a ajuns în Franța și cum de se află în momentul de față în camera Majestății Voastre.

[1] Poreclă dată în 1646 partizanilor Parlamentului cel Lung, care aveau părul scurt, pe cînd partizanii lui Carol I al Angliei purtau păr lung și ondulat, sau peruci. (N. T.)

— Cum a ajuns în Franța am să ți-o spun. Cum de a ajuns în camera mea n-o știu nici eu.

Gilbert se uită mirat la rege.

— Cum de se găsește în Franța, repetă regele, iată : nu am a spune nimic nou asupra fondului, dar multe asupra amănuntelor. Vei înțelege atunci de ce mă tot opream în fața acestui portret și la ce mă gîndeam.

Gilbert se înclină, în semn că ascultă cu atenție.

— Cu aproape treizeci de ani în urmă, spuse regele, exista în Franța un guvern fatal țării, dar mai ales mie, adăugă el suspinînd la amintirea tatălui său, despre care a crezut întotdeauna că a fost otrăvit de austrieci. Era guvernul condus de domnul de Choiseul. Se hotărîse să fie înlocuit de guvernul domnilor d'Aiguillon și Maupeau, zdrobind din aceeași lovitură și parlamentele. Dar desființarea parlamentelor era o acțiune care-l speria enorm pe bunicul meu, regele Ludovic al XV-lea. Pentru a zdrobi parlamentele îi trebuia o voință pe care o pierduse. Din ce mai rămăsese din acest moșneag trebuia făcut un nou om și, pentru a face din acest bătrîn un om nou, nu exista decît un mijloc : acela de a-închide rușinosul harem care, sub numele de Parc-aux-Cerfs, a costat atîția bani Franța și a dăunat atît de mult popularității monarhiei. Trebuia ca în locul acestei adunări de tinere fete, unde se vlăguiau resturile bărbăției sale, să i se dea regelui Ludovic al XV-lea o singură iubită care să le înlocuiască pe toate, care să nu aibă atîta influență încît să-l facă să urmeze o anumită linie politică, dar care să aibă destulă memorie să-i repete clipă de clipă o lecție bine învățată. Bătrînul mareșal de Richélieu știa unde să găsească o femeie de acest gen. El o căută acolo unde trebuie, și o găsi. Ai cunoscut-o, doctore, căci acum cîteva clipe mi-ai spus că ai văzut acest portret la ea.

Gilbert se înclină.

— Noi, regina și cu mine, n-am iubit-o pe această femeie ! Regina poate mai puțin decît mine, căci regina, austriacă fiind, pregătită de Maria-Tereza pentru această mare politică europeană în care Austria ar fi centrul, vedea în numirea domnului d'Aiguillon prăbușirea prietenului său, domnul de Choiseul. Noi n-am iubit-o, zic, trebuie

totuși să fiu drept și să recunosc că, distrugînd ceea ce fusese înainte, ea acționa potrivit dorințelor mele și, aș spune cu toată convingerea, pentru binele general. Era o actriță abilă ! Își juca minunat rolul ; îl uimi pe Ludovic al XV-lea printr-o familiaritate îndrăzneață, necunoscută pînă atunci de regalitate ; îl amuză zeflemisindu-l, și-l făcu bărbat făcîndu-l să creadă că era...

Regele se opri brusc, ca și cum își reproșa imprudența de a fi vorbit astfel despre bunicul său în fața unui străin. Dar, aruncînd o privire asupra chipului sincer și deschis al lui Gilbert, văzu că acest om știa atît de bine să înțeleagă totul, încît putea să-i spună totul.

Gilbert ghici ce se petrecea în mintea regelui și, fără nerăbdare, fără să întrebe măcar, deschizînd ochii larg și privind în ochii regelui, care-l scrutau, așteptă.

— Ceea ce-ți spun, domnule, zise Ludovic cu o oarecare noblețe a gestului și a capului care nu-i era obișnuită, n-ar fi trebuit să ți-o spun, deoarece reprezintă gîndurile mele intime, și un rege nu trebuie să le îngăduie să-i pătrundă în suflet decît pe aceia în sufletul cărora poate citi el însuși. Îmi vei plăti cu aceeași monedă, domnule Gilbert ? Și dacă regele Franței îți va spune întotdeauna ce gîndește, îi vei spune și dumneata întotdeauna ce gîndești ?

— Sire, răspunse Gilbert, vă jur că dacă Majestatea Voastră îmi va face această onoare, îi voi face, la rîndul meu, acest serviciu. Medicul se ocupă de trup ca preotul de suflet. Însă, mut și de nepătruns pentru alții, voi socoti o crimă să nu-i spun tot adevărul regelui, care-mi face onoarea să mi-l ceară.

— Așadar, domnule Gilbert, nu vei face niciodată vreo indiscreție ?

— Sire, îmi puteți spune că din ordinul dumneavoastră peste un sfert de oră va trebui să fiu executat, și voi considera că nu am dreptul să fug dacă nu veți adăuga : „Fugi !".

— Faci bine că-mi spui asta, domnule Gilbert. Cu cei mai buni prieteni ai mei, cu regina însăși, vorbesc adeseori încet, ca pentru mine. Cu dumneata îmi voi spune gîndurile cu glas tare, fără înconjur.

Continuă apoi :

— Ei bine, această femeie, care știa că la Ludovic al XV-lea nu se putea conta decît pe veleitățile sale regale, nu-l părăsea niciodată, pentru a profita pînă și de cea mai măruntă dintre aceste veleități. Ea îl urma în consilii și se apleca peste fotoliul său ; în fața cancelarului, în fața tuturor personajelor importante, în fața demnitarilor bătrîni, se culca la picioarele lui și se sclifosea ca o maimuță ; era guralivă ca un papagal, lipsindu-l astfel în cele din urmă ziua și noaptea de atributele regalității. Dar asta încă nu era destul, și ciudata Egerie [1] și-ar fi pierdut poate timpul, dacă domnul de Richelieu n-ar fi avut ideea să confere consistență acestor cuvinte greu inteligibile, ceea ce făcu ca lecția pe care ea o repeta să devină materială. Sub pretextul că pajul ce se vede în tablou se numește Barry, pînza aceasta fu cumpărată pentru ea, ca și cum ar fi fost vorba de un tablou de familie. Acest chip melancolic, care parcă ghicește ziua de 30 ianuarie 1649, așezat în budoarul fetei, auzi hohotele ei nerușinate de rîs, asistă la zbenguiala ei lascivă ; căci iată la ce-i servea tabloul : rîzînd, îl lua pe Ludovic al XV-lea de cap și arătîndu-i-l pe Carol I, îi zicea : „Vezi tu, iată un rege căruia i s-a tăiat capul fiindcă a fost slab față de parlamentul său ; cruță-l încă pe alt tău !“ Ludovic al XV-lea își desființă parlamentul și muri liniștit pe tron. Atunci noi am exilat această femeie față de care ar fi trebuit poate să ne arătăm mai indulgenți. Tabloul rămase în mansardele Versailles-ului și nu ne-am gîndit niciodată să întreb măcar ce s-a întîmplat cu el... Cum se face că-l găsesc acum aici ? Cine a pus să fie adus ? De ce mă urmează, mai bine zis, de ce mă urmărește ?

Și, după ce scuturâ trist din cap, regele spuse :

— Doctore, nu se ascunde oare o ursită rea în această întîmplare ?

— O ursită rea, dacă acest portret nu vă spune nimic, Sire, dar o salvare, dacă el vă spune ceva.

— Cum ai vrea ca un asemenea tablou să nu-i vorbească unui rege aflat în situația mea, doctore ?

---

[1] Nimfă de la care, potrivit unei legende romane, regele Numa primea în taină sfaturi. (N. T.)

— După ce mi-a îngăduit să-i spun adevărul, Majestatea Voastră îmi îngăduie să-i pun și cîteva întrebări?

Regele păru că ezită o clipă.

— Întreabă, doctore, spuse apoi.

— Ce vă spune acest portret, Sire?

— Îmi spune că regele Carol I și-a pierdut capul pentru că a pornit război împotriva poporului său, și că Iacob al II-lea a pierdut tronul pentru că l-a părăsit pe al său.

— În acest caz, portretul, ca și mine, Sire, vă spune adevărul.

— Ei bine?... întrebă regele îndemnîndu-l pe Gilbert din privire.

— Ei bine! Deoarece regele mi-a permis să-i pun întrebări, îl voi întreba ce răspuns îi dă acestui portret care-i vorbește atît de loial?

— Domnule Gilbert, răspunse regele, îți dau cuvîntul meu de gentilom că n-am luat încă nici o hotărîre. Voi lua o decizie în raport cu împrejurările.

— Poporului îi e teamă că regele se gîndește să-i facă război.

Ludovic al XVI-lea se împotrivi clătinînd din cap.

— Nu, domnule, nu, nu pot face război poporului decît cu sprijinul străinătății, și cunosc prea bine situația din Europa ca să mă încred în ea. Regele Prusiei se oferă să intre în Franța cu o sută de mii de oameni; dar cunosc spiritul intrigant și ambițios al acestei mici monarhii care năzuiește să devină un mare regat, care incită peste tot la tulburări, sperînd că acestea îi vor da posibilitatea să mai acapareze o Silezie. În ce o privește, Austria îmi pune la dispoziție o altă sută de mii de oameni; dar nu-l iubesc pe cumnatul meu Leopold, un Ianus cu două fețe, un filozof bigot, a cărui mamă, Maria-Tereza, a uneltit otrăvirea tatălui meu. Fratele meu, d'Artois, îmi propune sprijinul Sardiniei și al Spaniei; dar nu mă încred în aceste două puteri conduse de fratele meu, d'Artois; el îl are lîngă sine pe domnul de Calonne, adică pe cel mai neînduplecat dușman al reginei, același care a adnotat — am văzut manuscrisul — pamfletul doamnei de La Motte împotriva noastră în acea urîtă afacere a colierului. Știu tot ce se petrece acolo. În penultimul consiliu s-a pus chestiunea să mă

detroneze și să numească un regent, care ar fi, probabil, celălalt scump frate al meu, contele de Provence ; în ultimul consiliu, domnul de Condé, vărul meu, a propus să pătrundă în Franța și să înainteze spre Lyon, *orice i s-ar întîmpla regelui !...* În ce o privește pe marea Caterină e o altă treabă ; ea se mărginește doar la sfaturi — vă imaginați doar că stă la masă, ocupată să înghită Polonia, și că nu se poate ridica înainte de a-și fi terminat prînzul. Ea îmi dă un sfat care vizează sublimul și care nu poate fi calificat decît drept ridicol, mai ales după cele întîmplate în ultimele zile. „Regii, spune ea, trebuie să-și urmeze calea, fără să le pese de strigătele poporului, ca și luna care-și urmează cursul fără să-i pese de lătratul cîinilor." Se pare că în țara ei cîinii se mulțumesc să latre. Să-i întrebe pe Deshuttes și Varicourt dacă ai noștri nu mușcă.

— Poporului îi e teamă că regele are de gînd să fugă, să părăsească Franța...

Regele șovăi să răspundă.

— Sire, continuă Gilbert zîmbind, greșești totdeauna luînd chiar întocmai permisiunea dată de un rege. Văd că sînt indiscret, dar prin întrebarea mea, eu exprim pur și simplu o temere.

Regele puse mîna pe umărul lui Gilbert.

— Domnule, spuse el, ți-am promis adevărul, ți-l voi spune pe de-a întregul. Da, a fost vorba de așa ceva, da, mi s-a propus această treabă. Da, mulți slujitori loiali care mă înconjură sînt de părere că trebuie să fug. Dar în noaptea de 6 Octombrie, în momentul în care, plîngînd în brațele mele și strîngîndu-și cei doi copii la sîn, aștepta, ca și mine, moartea, regina m-a pus să jur că nu voi fugi niciodată singur, că vom pleca cu toții împreună, ca să ne salvăm, sau să pierim împreună. Am jurat, domnule, și-mi voi ține cuvîntul. Și cum nu cred că e cu putință să fugim cu toții împreună fără să fim arestați de zece ori înainte de a ajunge la frontieră, nu vom fugi.

— Sire, spuse Gilbert, admir profund perspicacitatea judecății Majestății Voastre. Ah ! de ce nu vă poate auzi întreaga Franță, cum v-am auzit eu în acest moment ?

Cum s-ar potoli dușmăniile care-l urmăresc pe Majestatea Voastră ! Cum s-ar micșora primejdiile care-l înconjură !...

— Dușmănii ! spuse regele. Crezi așadar că poporul meu mă urăște ? Primejdii ! Neluînd prea în serios gîndurile sumbre care mi-au fost inspirate de acest portret, ți-aș spune că cele mai mari pericole au trecut.

Gilbert îl privi pe rege cu un profund sentiment de melancolie.

— Nu ești de aceeași părere, domnule Gilbert ? întrebă regele.

— Părerea mea, Sire, este că Majestatea Voastră de-abia a intrat în luptă și că 14 iulie și 6 octombrie nu sînt decît primele două acte din teribila dramă pe care Franța o va juca în fața națiunilor.

Ludovic al XVI-lea păli ușor.

— Sper că te înșeli, domnule, spuse el.

— Nu mă înșel, Sire.

— Cum poți ști dumneata mai multe decît mine în aceste probleme, cînd eu am poliția și contrapoliția în mînă ?

— Sire, e-adevărat că n-am la dispoziție nici poliția nici contrapoliția. Dar prin poziția mea sînt intermediarul firesc între ceea ce atinge cerul și ceea ce se ascunde încă în măruntaiele pămîntului. Sire, Sire, ceea ce am suferit noi nu e decît o mișcare tectonică ; ne mai rămîne să luptăm cu focul, cenușa și lava vulcanului.

— Ai spus, *să luptăm*, domnule ; nu te-ai fi exprimat mai corect zicînd *să fugim ?*

— Am spus, *să luptăm*, Sire.

— Cunoști opinia mea cu privire la străinătate. Nu voi chema niciodată pe vreun străin în Franța, doar dacă viața soției și a copiilor mei ar fi cu adevărat în primejdie.

— Aș vrea să mă prostern la picioarele dumneavoastră, Sire, și să vă mulțumesc pentru asemenea sentimente. Nu, Sire, nu avem nevoie de străini. La ce bun străinătatea atîta vreme cît n-ați epuizat resursele proprii ? Vă temeți să nu fiți depășit de revoluție, nu-i așa, Sire ?

— Așa e, o mărturisesc.

— Ei bine, sînt două mijloace de a salva în același timp și regele și Franța.

— Spuneți-le, domnule, și veți binemerita de la amîndoi.

— Primul. Sire, este să vă puneți în fruntea revoluției și s-o conduceți.

— Mă voi tîrî după ei, domnule Gilbert, și nu vreau să merg în direcția în care merg ei.

— Al doilea este de a-i pune revoluției o zăbală destul de solidă, pentru a o îmblînzi.

— Cum se va numi această zăbală, domnule ?

— Popularitatea și geniul.

— Și cine-i va fi fierarul ?

— Mirabeau !

Ludovic al XVI-lea îl privi pe Gilbert în față, ca și cum ar fi înțeles greșit.

Capitolul 18

MIRABEAU

Gilbert își dădu seama că trebuia să susțină o luptă, dar era pregătit.

— Mirabeau, repetă el, da, Sire, Mirabeau !

Regele se întoarse spre portretul lui Carol I.

— Ce ai fi răspuns, Carol Stuart — întrebă el poetica pînză a lui Van Dyck — dacă, simțind că-ți tremură pămîntul sub picioare ți s-ar fi propus să te sprijini pe Cromwell ?

— Carol Stuart ar fi refuzat și bine ar fi făcut. răspunse Gilbert. deoarece nu există nici o asemănare între Cromwell și Mirabeau.

— Nu știu cum priviți lucrurile, doctore, spuse regele. Pentru mine însă nu există grade de comparație în trădare. Un trădător e un trădător, și nu pot să deosebesc dacă unul e doar puțin trădător, iar altul ceva mai mult.

— Sire ! spuse Gilbert cu un profund respect dar, în același timp, cu o fermitate de neînvins. Nici Cromwell nici Mirabeau nu sînt trădători !

— Dar ce sînt ? exclamă regele.

— Cromwell este un supus rebel, iar Mirabeau un nobil nemulțumit.

— Nemulțumit de ce ?

— De toate... de tatăl său care l-a întemnițat în castelul If și în donjonul [1] de la Vincennes ; de tribunalele care l-au condamnat la moarte ; de rege, care nu i-a apreciat geniul și nu i-l recunoaște nici acum.

— Geniul omului politic, domnule Gilbert, spuse cu vioiciune regele, este onestitatea.

— Răspunsul e frumos, Sire, demn de Titus, de Traian sau de Marc-Aureliu. Din nefericire, experiența îl infirmă.

— Cum asta ?

— Era oare om onest Augustus, care împărțea lumea cu Lepidus și Antoniu și care-l exilă pe Lepidus și-l ucise pe Antoniu pentru a avea întreaga lume numai pentru el ? Era oare un om onest Carol-cel-Mare, care-l trimise pe fratele său, Carloman, să moară într-o mănăstire și care, pentru a isprăvi odată cu dușmanul său, Witikind, personalitate aproape tot atît de mare ca și el, dispuse să se taie capetele tuturor saxonilor care depășeau în înălțime sabia sa ? Era oare un om onest Ludovic al XI-lea, care se revoltă împotriva tatălui său pentru a-l detrona și care, chiar dacă dădu greș, îi inspiră sărmanului Carol al VII-lea o asemenea groază încît, de teamă să nu fie otrăvit, se lăsă să moară de foame ? Era oare un om onest Richelieu, care urzea în alcovurile Luvrului și pe scările palatului Cardinal conspirații al căror deznodămînt avea loc pe Piața Grève [2]. Era oare un om onest Mazarin, care semnă un pact cu lordul-protector [3] și care nu numai că i-a refuzat lui Carol al II-lea suma de o jumătate de milion și un număr de cinci sute de oameni, dar l-a și izgonit din Franța ? Era oare un om onest Colbert, care-l trădă, îl acuză, îl răsturnă pe Fouquet, protectorul său, și care în timp ce Fouquet era aruncat de viu într-o temniță de unde n-avea să mai iasă decît în chip de cadavru, se așeză, nepedepsit

---

[1] Turn principal în sistemul de apărare al unui castel medieval. (N. T.)

[2] *Place de Grève :* piață a Parisului, care, din vremea lui Carol al VI-lea pînă la Restaurație, a fost locul execuțiilor capitale. (N. T.)

[3] Lord protector, titlu purtat de Cromwell. (N. T.)

și arogant în fotoliul cald încă al acesteia? Și, cu toate acestea, nici unii nici alții, Domnul fie lăudat! n-au greșit cu nimic nici față de regi, nici față de regalitate!

— Dar, domnule Gilbert, știi bine că domnul de Mirabeau nu poate fi al meu fiindcă este al ducelui de Orléans.

— Ei! Sire, ducele de Orléans fiind exilat, domnul de Mirabeau nu mai este al nimănui.

— Cum vrei să am încredere într-un om care se vinde?

— Cumpărîndu-l... Nu puteți oare să-i dați mai mult decît orice pe lume?

— E nesățios. Va cere un milion!

— Dacă Mirabeau se vinde pentru un milion, Sire, se va dărui. Credeți că valorează două milioane mai puțin decît un sau o Polignac?

— Domnule Gilbert!

— Regele îmi retrage cuvîntul, spuse Gilbert înclinîndu-se, voi tăcea.

— Nu, dimpotrivă, vorbește!

— Am vorbit, Sire!

— Atunci să discutăm.

— Nici nu doresc altceva. Îl cunosc pe Mirabeau cum îmi cunosc buzunarul, Sire.

— Îi ești prieten!

— Nu am, din nefericire, această onoare. De altfel, domnul de Mirabeau nu are decît un prieten, care este în același timp și prietenul reginei.

— Da, domnul conte de La Marck, știu asta. I-o reproșăm destul în fiecare zi.

— Majestatea Voastră ar trebui, dimpotrivă, să-i interzică, sub pedeapsa cu moartea, să se certe vreodată cu el.

— Și ce importanță poate avea în marile treburi publice un mic nobil ca domnul Riqueti de Mirabeau?

— În primul rînd, Sire, permiteți-mi să vă spun că domnul de Mirabeau este un gentilom și nu un mic nobil. Sînt puțini gentilomi în Franța a căror familie datează din secolul al XI-lea. Nu, Sire, nu ești un nobil mărunt cînd descinzi din familia Arrighetti din Florența.

— Un desfrînat, întrerupse regele, un călău de renume, o mînă spartă.

— Ah ! Sire, trebuie să luați oamenii așa cum i-a făcut natura. Cei din familia Mirabeau au fost întotdeauna violenți și destrăbălați în tinerețe, dar se cuminţesc la bătrînețe. Ca tineri sînt din păcate așa cum îi descrie Majestatea Voastră ; cînd devin capi de familie sînt autoritari, trufași, dar austeri. Un rege care nu le-ar recunoaște meritele ar fi ingrat, căci ei au furnizat armatei terestre soldați neînfricați și flotei de război marinari curajoși. Știu bine că spiritul lor provincial, dușmănos oricărui fel de centralizare, știu bine că opoziția lor semifeudală și semirepublicană îi făcea să sfideze din înălțimea donjonului lor autoritatea miniștrilor, uneori chiar pe aceea a regilor ; știu bine că au aruncat nu odată în rîul Durance pe agenții fiscali care voiau să ia biruri de pe pămînturile lor. Dar toate acestea, Sire, nu seamănă cîtuși de puțin a mic nobil, dimpotrivă, seamănă cu trăsăturile celei mai înalte nobilimi.

— Lasă, lasă, domnule Gilbert, spuse regele cu un fel de năduf, căci era convins că-și cunoaște mai bine ca oricine oamenii de seamă ai regatului. Dar de vreme ce ai afirmat că-i cunoști pe dinafară, continuă pentru mine, care nu-i cunosc pe acești Mirabeau ai dumitale. Înainte de a te sluji de oameni e bine să-i cunoști.

— Da, Sire, reluă Gilbert, stimulat de nuanța de ironie pe care o descoperea în tonul cu care-i vorbea regele. Și depănă în amănunțime istoria acestei familii.

După ce-i urmărise cu atenție istorisirea, regele întrebă :

— Dacă-i așa, ce interes au cei din jurul meu să-l calomnieze pe domnul de Mirabeau ?

— Ce interes au, Sire ? Interesul ce-l are orice mediocritate să-și păstreze locul pe lîngă tron. Mirabeau nu e unul dintre acei oameni care pot intra în templu fără să-i izgonească din el pe toți zarafii. Mirabeau lîngă dumneavoastră, Sire, înseamnă pieirea micilor intrigi ; Mirabeau lîngă dumneavoastră înseamnă exilarea intriganților mărunți ; este geniul care croiește drum probității. Ce vă interesează dacă Mirabeau are datorii de o jumătate de milion ? Plătiți această jumătate de milion, Sire ; adăugați

la acești cinci sute de mii de franci un milion, două, zece dacă trebuie ! Mirabeau e liber, nu-l lăsați să vă scape. Luați-l, faceți-l consilier, ministru. Ascultați ce vă va spune glasul lui puternic și ceea ce vă va fi spus, repetați poporului, Europei, întregii omeniri !

— Domnul de Mirabeau, care s-a făcut negustor de postavuri la Aix spre a fi ales de popor ; domnul de Mirabeau nu-i poate minți pe cei care l-au ales reprezentantul lor părăsind partidul poporului pentru acel al Curții.

— Sire, Sire, vă repet : nu-l cunoașteți pe Mirabeau. Mirabeau este un aristocrat, un nobil, un regalist înainte de toate. Dacă s-a lăsat ales de popor, a făcut-o deoarece nobilimea il disprețuia. Nu va părăsi partidul poporului pentru partidul Curții, spune Majestatea Voastră ? Eh ! Sire, de ce există un partid al poporului și unul al Curții ? De ce aceste două partide nu ar deveni unul singur ? Este ceea ce va face Mirabeau, Sire ! Mîine, descurajat de disprețul dumneavoastră, vi se va întoarce împotrivă, și atunci, Sire — eu, eu sînt acela ce v-o spun, și tabloul lui Carol I v-o va spune după mine așa cum v-a spus-o înaintea mea — atunci totul va fi pierdut !

— Mirabeau se va întoarce împotriva mea, spui dumneata ? N-a și făcut-o, domnule ?

— Da, în aparență, poate. Dar în fond Mirabeau este de partea dumneavoastră. Sire. Întrebați-l pe contele de La Marck ce i-a spus după acea faimoasă ședință din 21 iunie, căci Mirabeau e singurul care citește în viitor cu o înspăimîntătoare perspicacitate.

— Ei bine, ce i-a spus ?

— Își frîngea mîinile de durere, Sire, și exclama : „Așa sînt duși regii la eșafod !“ — ca să adauge după trei zile : „Acești oameni nu văd prăpastia ce-o sapă monarhiei ! Regele și regina vor pieri în ea și poporul va bate din palme pe cadavrele lor !“

Regele se cutremură, păli, aruncă o privire spre portretul lui Carol I, păru gata o clipă să se decidă, apoi deodată spuse :

— Voi discuta aceasta cu regina. Poate se va hotărî să-i vorbească domnului de Mirabeau. Dar eu nu-i voi

vorbi. Îmi place să strîng mîinile oamenilor cu care vorbesc, domnule Gilbert, și n-aș vrea, chiar cu prețul tronului, al libertății și al vieții mele, să strîng mîna domnului Mirabeau.

Gilbert era gata să-i răspundă. Poate că ar mai fi stăruit, dar în acel moment intră un aprod.

— Sire, spuse el, persoana pe care Majestatea Voastră trebuie s-o primească în această dimineață a sosit și așteaptă în anticameră.

Ludovic al XVI-lea făcu o mișcare de îngrijorare privindu-l pe Gilbert.

— Sire, spuse acesta, dacă nu trebuie să văd persoana pe care o așteptați, voi ieși pe o altă ușă.

— Nu, domnule, spuse Ludovic, treci pe aici. Știi că te consider prieten și că nu am secrete față de dumneata. De altfel, persoana pe care o aștept este un simplu gentilom care era atașat pe vremuri casei fratelui meu și mi-a fost recomandat de el. Du-te, domnule Gilbert. Știi bine că oricînd vei voi să mă vezi, vei fi binevenit, chiar dacă vei veni să-mi vorbești despre domnul Riqueti de Mirabeau.

— Sire, întrebă Gilbert, trebuie să mă socotesc înfrînt cu desăvîrșire ?

— Ți-am spus, domnule, că-i voi vorbi reginei și că voi reflecta. Voim vedea mai tîrziu.

— Mai tîrziu, Sire ? Din acest moment mă voi ruga lui Dumnezeu să fie destul de devreme.

— Oh ! Oh ! credeți, așadar, că primejdia este atît de iminentă ?

— Sire, spuse Gilbert, nu scoateți niciodată din camera dumneavoastră portretul lui Carol Stuart. E un bun sfetnic.

Și, înclinîndu-se, ieși exact în momentul cînd persoana așteptată de rege se prezentă la ușă spre a intra.

Gilbert nu-și putu reține un strigăt de surpriză. Acest gentilom era marchizul de Favras, pe care-l întîlnise cu opt sau zece zile în urmă la Cagliostro, a cărui moarte inevitabilă și apropiată fusese prezisă de acesta.

Capitolul 19

FAVRAS

În timp ce Gilbert se îndepărta, pradă unei groaze necunoscute ce-i inspira nu latura reală ci latura invizibilă și misterioasă a evenimentelor, marchizul de Favras se afla, cum am arătat în capitolul precedent, în cabinetul regelui Ludovic al XVI-lea.

Așa cum făcuse și doctorul Gilbert, se opri în ușă, dar regele, care-l văzuse de cum intrase, îi făcu semn să se apropie.

Favras înaintă și se înclină, așteptînd respectuos ca regele să-i adreseze cuvîntul.

Ludovic al XVI-lea fixă asupra lui acea privire scrutătoare care pare a face parte din educația regilor și care este mai mult sau mai puțin superficială, mai mult sau mai puțin profundă, după capacitățile aceluia care o utilizează și o aplică.

Thomas Mahi, marchiz de Favras, era un nobil înalt de statură, în vîrstă de patruzeci și cinci de ani, cu o ținută elegantă și fermă în același timp, cu o fizionomie sinceră și o figură deschisă.

Examenul făcut îi fu favorabil și ceva ca un zîmbet trecu pe buzele regelui înainte de a-l întreba :

— Sînteți marchizul de Favras, domnule ?

— Da, Sire, răspunse marchizul.

— Ați solicitat să-mi fiți prezentat ?

— Am exprimat alteței sale, domnului conte de Provence, dorința mea vie să depun omagiile mele la picioarele regelui.

— Fratele meu are, pare-se, o mare încredere în dumneavoastră.

— Cred, Sire, și mărturisesc că dorința mea cea mai arzătoare este ca această încredere să fie împărtășită de Majestatea Voastră.

— Fratele meu vă cunoaște de multă vreme, domnule Favras...

— În timp ce Majestatea Voastră nu mă cunoaște... Înțeleg. Dar dacă binevoiți să-mi puneți întrebări, în zece

minute mă veți cunoaște tot atît de bine ca și augustul dumneavoastră frate.

— Vorbiți, marchize ! spuse Ludovic al XVI-lea, aruncînd o privire piezișă asupra portretului lui Carol Stuart, care nu-i putea ieși cu desăvîrșire nici din minte și nici din raza ochiului. Vorbiți, vă ascult.

— Ce dorește să știe Majestatea Voastră ?

— Cine sînteți și ce ați făcut.

— Cine sînt, Sire ? Sînt Thomas Mahi, marchiz de Favras. M-am născut la Blois în 1745 ; am intrat în corpul de mușchetari la cincisprezece ani și am făcut astfel campania din 1761 ; am fost apoi căpitan și locțiitor de maior în regimentul din Belzunce, apoi locotenent în garda elvețiană a domnului conte de Provence.

— Și l-ați cunoscut pe fratele meu în această calitate ? întrebă regele.

— Sire, am avut onoarea să-i fiu prezentat cu un an înainte, astfel încît mă cunoștea deja.

— Și ați plecat din serviciul său ?...

— În 1775, Sire, pentru a mă duce la Viena, unde am obținut ca soția mea să fie recunoscută fiica unică și legitimă a prințului de Anhalt-Schauenburg.

— Soția dumitale nu a fost niciodată prezentată la Curte ?

— Nu, Sire, dar are onoarea, chiar în acest moment, să se afle la regină, împreună cu fiul meu cel mai mare.

Regele făcu o mișcare de îngrijorare, care părea a spune : „Ah ! Va să zică și regina e amestecată !"

Apoi, după un moment de tăcere pe care-l folosi plimbîndu-se de colo-colo, aruncînd în același timp o privire fugară spre portretul lui Carol I, întrebă :

— Și după aceea ?

— După aceea, Sire, cu trei ani în urmă, cînd a avut loc insurecția împotriva guvernatorului, am comandat o legiune în Olanda și am contribuit la restabilirea autorității. Apoi, întorcîndu-mi privirea spre Franța și văzînd cum spiritul răului a început să dezorganizeze totul, am revenit la Paris spre a pune la dispoziția regelui sabia și viața mea.

— Ei bine, domnule, ați văzut într-adevăr lucruri triste, nu-i așa ?

— Sire, am văzut zilele de 5 și 6 octombrie.

Se părea că regele vrea să abată conversația.

— Și spuneți, așadar, domnule marchiz, continuă el, că fratele meu are o atît de mare încredere în dumneavoastră, încît v-a însărcinat să-i procurați un împrumut foarte mare ?

La această întrebare neașteptată, o terță persoană ce-ar fi fost prezentă ar fi văzut fluturînd de un tremur nervos draperia care închidea pe jumătate alcovul regelui, ca și cum cineva se afla ascuns în spatele acestei perdele ; l-ar fi văzut pe domnul de Favras tresărind, așa cum ar face un om pregătit pentru o întrebare și căruia, pe neașteptate, i se pune alta.

— Da, Sire, într-adevăr, spuse el. Este o dovadă de încredere să i se acorde unui gentilom împuternicirea de a rezolva afaceri bănești. Alteța Sa regală mi-a făcut onoarea să-mi dea această dovadă de încredere.

Regele aștepta continuarea, uitîndu-se la Favras ca și cum direcția pe care o imprimase discuției oferea curiozității sale un interes mai mare decît îl avusese la început.

Marchizul continuă deci, dar ca un om dezamăgit.

— Alteța Sa regală fiind lipsită de veniturile sale, ca urmare a unor operațiuni ale Adunării Naționale și gîndind că a sosit momentul în care ar fi bine ca, pentru însăși siguranța lor, prinții să aibă la dispoziție sume mai importante, fratele dumneavoastră, zic, mi-a remis unele contracte.

— Pe baza cărora ați găsit împrumuturi, domnule ?

— Da, Sire.

— O sumă considerabilă, cum spuneați ?

— Două milioane.

— Și de la cine ?

Favras ezită aproape să răspundă regelui, într-atît conversația îi părea că iese din normal și trece de la marile interese cu caracter general la interese particulare, coborînd în cele din urmă de la politică la poliție.

— Vă întreb de la cine ați împrumutat, repetă regele.

— Sire, întîi m-am adresat bancherilor Schaumel și Sartorius ; dar tratativele eșuînd, am recurs la un bancher străin care, avînd cunoștință de dorința Alteței Sale regale, mi-a oferit ce ceream, din dragoste pentru părinții noștri și din respect pentru rege.

— Ah !... Și veți spune numele acestui bancher ?

— Sire, spuse șovăind Favras.

— Înțelegeți bine, stărui regele, că este folositor să cunoști un asemenea om, și că doresc să-i aflu numele chiar și numai pentru a-i mulțumi pentru devotamentul său, cînd s-ar prezenta prilejul.

— Sire, spuse de Favras, se numește baronul Zannone.

— Ah ! spuse regele, e un italian ?

— Un genovez, Sire.

— Și unde locuiește ?

— Locuiește la Sèvres. Sire — continuă Favras care spera că, dînd astfel pinteni conversației, îi va conferi mai mult avînt — exact în fața locului unde s-a oprit trăsura Majestății Voastre la 6 octombrie cînd se înapoia de la Versailles, cînd ucigașii conduși de Marat, Verrière și ducele de Aiguillon și aflați în mica tavernă de la podul Sèvres l-au obligat pe coaforul reginei să onduleze capetele tăiate ale lui Varicourt și Deshuttes.

Regele păli și, dacă și-ar fi întors în acest moment privirea spre alcov, ar fi văzut că acum draperia mobilă se agita și mai nervos decît prima dată.

Era evident că această conversație îl apăsa și ar fi fost mulțumit să n-o fi început. De aceea și hotărî s-o încheie pe dată.

— Văd bine, domnule, că sînteți un fidel servitor al monarhiei și vă promit să n-o uit la momentul oportun.

Și făcu acel semn din cap care înseamnă la prinți : „E destulă vreme de cînd vă fac onoarea să vă ascult și să vă răspund, sînteți liber să vă retrageți".

Favras înțelese prea bine.

— Scuzați-mă, Sire, spuse el, dar am crezut că Majestatea Voastră a vrut să mă întrebe altceva.

— Nu, spuse regele clătinînd din cap, ca și cum ar fi căutat în minte ce întrebări i-ar mai putea pune. Nu, marchize, asta-i tot ce am vrut să știu.

— Vă înșelați, domnule, răsună o voce dinspre alcov, care-i făcu pe amîndoi să se întoarcă într-acolo. Ați dorit să știți în ce fel bunicul domnului marchiz de Favras a reușit să-l salveze pe regele Stanislas din Danzig și să-l ducă nevătămat pînă la frontiera Prusiei.

Amîndoi scoaseră un strigăt de surpriză. Această a treia persoană, care apăru intervenind în discuție, era regina. Palidă, cu buzele crispate și tremurînde, regina, care nu era mulțumită de cele cîteva informații date de Favras și care se îndoia că regele, lăsat singur, va îndrăzni să meargă pînă la capăt, venise pe scara ascunsă și coridorul secret, să continue convorbirea în momentul în care regele va avea slăbiciunea s-o întrerupă.

În rest, intervenția reginei și felul de a relua convorbirea legînd-o de fuga lui Stanislas îi permitea regelui să înțeleagă totul sub vălul transparent al alegoriei, chiar și oferta care tocmai i-o făcea Favras lui Ludovic al XVI-lea în privința fugii sale proprii.

În ce-l privește, Favras înțelese pe loc posibilitatea ce i se oferea, de a-și desfășura planul și, cu toate că nici unul din strămoșii sau părinții săi nu contribuise la fuga regelui Poloniei, se grăbi să răspundă înclinîndu-se :

— Majestatea voastră vrea, fără îndoială, să vorbească de vărul meu, generalul Steinflicht, care-și datorează marele renume acelui uriaș serviciu făcut regelui său ; serviciu care a avut o influență fericită asupra soartei lui Stanislas, întîi prin aceea că l-a smuls din mîinile dușmanilor săi, și-apoi printr-un concurs fericit de împrejurări, care l-a făcut bunic al Majestății Voastre.

— Asta este ! Asta este, domnule ! spuse cu vioiciune regina, pe cînd Ludovic al XVI-lea, scoțînd un suspin, se uita la portretul lui Carol Stuart.

— Ei bine, zise Favras, Majestatea Voastră știe... scuzați, Sire, Majestățile Voastre știu că regele Stanislas, aflîndu-se liber în Danzig, dar împresurat de armata moscovită, ar fi fost cam pierdut dacă nu s-ar fi hotărît să fugă neîntîrziat.

— Oh ! Ar fi fost pierdut de-a binelea, întrerupse regina, puteți spune chiar complet pierdut, domnule Favras.

— Doamnă, spuse regele cu o oarecare severitate, providența, care veghează asupra regilor, face ca ei să nu fie niciodată complet pierduți.

— Eh ! domnule, spuse regina, cred că sînt la fel de cucernică și încrezătoare în providență ca și dumneavoastră, dar în același timp părerea mea este că ea trebuie puțin ajutată.

— Era și părerea regelui Poloniei, Sire, adăugă Favras, căci el declară ferm prietenilor săi că, socotind poziția sa de neapărat și văzînd că viața îi este în pericol, dorește să i se prezinte mai multe proiecte de fugă. Cu toate dificultățile, i-au fost prezentate trei proiecte. Spun, Sire, cu toate dificultățile, căci veți observa că îi era cu totul altfel dificil regelui Stanislas să fugă din Danzig, decît i-ar fi domniei-voastre dacă Majestății Voastre i-ar veni de pildă ideea să iasă din Paris... Cu o trăsură de poștă — dacă Majestatea Voastră vrea să treacă neobservat, fără tapaj — într-o zi și o noapte ar putea ajunge pînă la graniță. Sau, dacă ar vrea să plece ca rege, ar trebui să ordone unui gentilom, pe care l-ar onora cu încrederea sa, să adune treizeci de mii de oameni care să vină să-l ia din palatul Tuileries...: Într-un caz sau într-altul, reușita ar fi sigură...

— Sire, reluă regina, ceea ce vă spune acum domnul de Favras, o știe și Majestatea Voastră, este adevărul adevărat.

— Da, spuse regele, dar situația mea, doamnă, este departe de a fi atît de disperată pe cît a fost aceea a regelui Stanislas. Danzig-ul era împresurat de moscoviți, cum spune marchizul ; fortăreața Wechselmund, ultimul său refugiu, capitulase, în timp ce eu...

— În timp ce dumneavoastră, întrerupse cu nerăbdare regina, sînteți în mijlocul parizienilor care au luat Bastilia la 14 iulie, care, în noaptea de 5 spre 6 octombrie au vrut să vă asasineze și care v-au adus cu forța la Paris, insultîndu-vă pe dumneavoastră și întreaga voastră familie tot timpul cît a durat călătoria... Ah ! fapt este că situația e minunată și merită să fie preferată celei a regelui Stanislas !

— Cu toate acestea, doamnă...

— Regele Stanislas nu risca decît închisoarea, poate moartea, pe cînd noi...

O privire a regelui o opri.

— În rest, continuă regina, dumneavoastră sînteţi stăpînul, Sire. Rămîne ca dumneavoastră să hotărîţi.

Şi se duse, nerăbdătoare, să se aşeze în faţa portretului lui Carol I.

— Domnule de Favras, spuse ea, tocmai am stat de vorbă cu marchiza şi fiul dumneavoastră cel mai mare. I-am găsit pe amîndoi plini de curaj şi hotărîre, cum se cuvine să fie soţia şi fiul unui brav gentilom. Orice s-ar întîmpla — presupunînd că se va întîmpla ceva — ei se pot bizui pe regina Franţei. Regina Franţei nu-i va părăsi. Ea e fiica Mariei-Tereza şi ştie să aprecieze şi să recompenseze curajul.

Regele reluă, stimulat parcă de această vorbă de duh a reginei :

— Spuneaţi, domnule, că regelui Stanislas i-au fost propuse trei mijloace de evadare.

— Da, Sire.

— Şi care erau aceste mijloace ?

— Primul, Sire, era, să se deghizeze în ţăran ; contesa Chapska, guvernatoarea Pomeraniei, care vorbea germana ca limba maternă, îi propuse — încredinţîndu-se unui om pe care-l încercase şi care cunoştea perfect terenul — să se deghizeze în ţărancă şi Stanislas să treacă drept soţul ei. Era mijlocul despre care am vorbit acum cîteva clipe regelui Franţei, spunîndu-i ce înlesniri ar exista pentru el în cazul în care ar trebui să fugă incognito şi noaptea...

— Şi-al doilea ? spuse Ludovic al XVI-lea, ca şi cum ar fi urmărit cu oarecare neliniştе compararea propriei sale situaţii cu aceea în care se găsise Stanislas.

— Al doilea, Sire, era să ia o mie de oameni şi să rişte cu ei o spărtură prin liniile moscovite. E aceeaşi propunere pe care am prezentat-o acum regelui Franţei, atrăgînd atenţia asupra faptului că Majestatea Sa are la dispoziţie nu o mie, ci treizeci de mii de oameni.

— Aţi văzut la ce mi-au servit aceşti treizeci de mii de oameni la 14 iulie, domnule de Favras, răspunse regele. Să trecem la al treilea mijloc.

— Al treilea mijloc, acel pe care Stanislas l-a acceptat, a fost să se deghizeze în ţăran şi să iasă din Danzig nu cu

o femeie, care ar fi putut duce la încurcături, nu cu o mie de oameni, care ar fi putut fi uciși de la primul pînă la ultimul, fără a se reuși să se facă o spărtură, ci numai cu doi sau trei oameni siguri, care se strecoară totdeauna peste tot. Acest al treilea mijloc a fost propus de domnul Monti, ambasadorul Franței, și sprijinit de către ruda mea, generalul Steinflicht.

— Acesta a fost adoptat ?

— Da, Sire. Și dacă un rege găsindu-se, sau crezînd că se găsește în situația regelui Poloniei s-ar opri asupra acestei soluții și mi-ar face onoare să-mi acorde aceeași încredere pe care augustul dumneavoastră bunic a acordat-o generalului Steinflicht, cred că aș putea răspunde de el cu capul meu, mai ales dacă drumurile ar fi atît de libere cum sînt cele ale Franței și dacă regele ar fi tot atît de bun călăreț cum este Majestatea Voastră.

— Sigur ! spuse regina. Dar în noaptea de 5 spre 6 octombrie regele mi-a jurat să nu plece niciodată fără mine, ba chiar să nu facă vreun proiect la care să nu fiu părtașă. Cuvîntul regelui este dat, domnule, și regele îl va respecta.

— Doamnă, spuse Favras, acest lucru va îngreuna călătoria, dar nu o face imposibilă și, dacă aș avea onoarea să conduc o asemenea expediție, m-aș angaja să duc regina, regele și întreaga familie nevătămați la Montmédy sau la Bruxelles, așa cum generalul Steinflicht l-a dus pe regele Stanislas teafăr și nevătămat la Marienwerder.

— Auziți, sire ! exclamă regina. Cred că putem întreprinde orice fără teamă, alături de un om ca domnul de Favras.

— Da, doamnă, răspunse regele, e și părerea mea. Numai că nu este încă momentul.

— E bine, domnule, spuse regina, așteptați, cum a făcut și cel din portretul care ne privește, și a cărui contemplare — am sperat cel puțin — trebuia să vă fi dat un sfat mai bun... Așteptați să fiți obligat să ajungeți la o bătălie ; așteptați ca bătălia să fie pierdută ; așteptați să fiți luat prizonier ; așteptați ca eșafodul să se înalțe sub fereastra dumneavoastră, și atunci dumneavoastră, care spuneți azi : „E prea devreme !“ veți fi nevoit să spuneți : „E prea tîrziu !...“

— În orice caz, Sire, la orice oră și la primul său cuvînt, regele mă va găsi pregătit, spuse Favras înclinîndu-se — căci se temea ca prezența sa, care adusese cu sine un fel de conflict între regină și rege, să nu-l stînjenească pe acesta din urmă. Nu am decît viața s-o ofer regelui și nu voi spune că i-o ofer, voi spune că dintotdeauna a avut și întotdeauna va avea dreptul să dispună de ea, că această viață îi aparține.

— E bine, domnule, spuse regele, și, dacă va fi cazul, reînnoiesc promisiunea făcută de regină marchizei și copiilor dumneavoastră.

De astă dată convorbirea era cu adevărat terminată. Marchizul fu obligat să plece și, oricît ar fi dorit să insiste, negăsind nici o altă încurajare decît privirea reginei, se retrase mergînd de-a-ndărătelea.

Regina îl urmări cu privirea pînă cînd draperia căzu din nou în fața lui.

— Ah ! domnule, spuse ea întinzînd mîna spre pînza lui Van Dyck, cînd am pus să fie agățat acest tablou în camera dumneavoastră am crezut că vă va inspira mai bine.

Și trufașă, ca și cum era sub demnitatea ei să continue această convorbire, se îndreptă spre ușa alcovului. Apoi, oprindu-se deodată, zise :

— Sire, recunoașteți că marchizul de Favras nu e prima persoană pe care ați primit-o în această dimineață.

— Nu, doamnă, aveți dreptate, înaintea marchizului de Favras l-am primit pe doctorul Gilbert.

Regina tresări.

— Ah ! spuse ea, mi-am închipuit. Și doctorul Gilbert, după cum se pare...

— Este de părerea mea, doamnă, că nu trebuie să părăsim Franța.

— Dar, nefiind de părere să părăsim Franța, domnule, v-a dat, fără îndoială, un sfat care să ne facă posibilă șederea aici ?

— Da, doamnă, a dat unul. Din nefericire, îl găsesc dacă nu rău, cel puțin irealizabil.

— În sfîrșit, care e acest sfat ?

— Vrea să-l cumpărăm pe Mirabeau pentru un an.

— Și la ce preț ? întrebă regina.

— Cu șase milioane... și cu un surîs al dumneavoastră.

Fizionomia reginei luă un aer profund meditativ.

— Poate că, spuse ea, ar fi un mijloc...

— Da, dar un mijloc pe care l-ați refuza, nu-i așa,, doamnă ?

— Nu răspund nici da nici nu, Sire, spuse regina cu acea expresie sinistră pe care o ia îngerul răului, sigur de triumful său ; Merită să ne gîndim...

Apoi, cu glas scăzut adăugă, retrăgîndu-se :

— Și mă voi gîndi !

Capitolul 20

ÎN CARE REGELE SE OCUPĂ DE TREBURI DE FAMILIE

Rămas singur, regele stătu o clipă nemișcat în picioare, apoi, ca și cum i-ar fi fost teamă că retragerea reginei era numai simulată, se duse la ușa prin care ea ieșise, o deschise și scrută cu privirea anticamerele și coridoarele. Zări numai personalul de serviciu.

— François ! spuse cu jumătate de glas.

Un valet, care se ridicase în momentul cînd se deschisese ușa apartamentului regal și care stătea în picioare așteptînd ordine, se apropie de îndată și-l urmă pe rege în camera acestuia.

— François, spuse Ludovic al XVI-lea, cunoști apartamentele domnului de Charny ?

— Sire, răspunse valetul, domnul de Charny n-are nici un fel de apartament ; are doar o mansardă în vîrful aripii Flore.

— Și de ce o mansardă unui ofițer de asemenea importanță ?

— I s-a propus domnului conte ceva mai bun, el a refuzat însă, spunînd că mansarda îi e deajuns.

— Bine, spuse regele. Știi unde e această mansardă ?

— Da, Sire.

— Du-te și cheamă-l la mine pe domnul de Charny. Doresc să-i vorbesc.

Valetul ieși trăgînd ușa după el și se urcă la mansarda domnului de Charny, pe carel găsi sprijinit de pervazul ferestrei, plimbîndu-și privirea asupra oceanului de acoperișuri care se pierde în zare, în valuri de țiglă și ardezie.

Valetul bătu de două ori fără ca domnul de Charny, adîncit în gînduri, să-l audă; ceea ce îl determină, cheia fiind în ușă, să intre fără să mai aștepte, sigur de ordinul ce-l primise de la rege. La zgomotul ce-l făcu intrînd, contele se întoarse.

— Ah! dumneata ești, domnule Hul, spuse el. Vii să mă cauți din partea reginei?

— Nu, domnule conte, răspunse valetul, vin din partea regelui.

— Din partea regelui! reluă Charny cu oarecare mirare.

— Din partea regelui, repetă valetul.

— S-a făcut, domnule Hul, spune Majestății Sale că sînt la dispoziția sa.

Valetul se retrase cu rigiditatea cerută de etichetă, pe cînd domnul de Charny — cu acea politețe ce o avea vechea nobilime față de orice persoană venită din partea regelui, fie că purta la gît lanțul de argint, fie că era îmbrăcat în livrea — îl conduse pînă la ușă.

Rămas singur, de Charny stătu un moment cu capul strîns între mîini, ca și cum ar fi vrut să-și constrîngă gîndurile confuze și agitate să-și reia locul. Apoi, restabilind ordinea în capul său, se încinse cu sabia ce se afla aruncată pe un fotoliu, își luă pălăria sub braț și coborî.

Îl găsi pe Ludovic al XVI-lea în dormitor unde, cu spatele la tabloul lui Van Dyck, servea dejunul.

Regele ridică fruntea zărindu-l pe Charny.

— Ah! Dumneavoastră sînteți, conte, spuse el. Foarte bine. Doriți să luați masa cu mine?

— Sire, mă văd obligat să refuz această onoare, deoarece tocmai mi-am luat dejunul, spuse contele înclinîndu-se.

— În acest caz, spuse Ludovic, întrucît v-am rugat să treceți pe la mine pentru a discuta unele treburi și încă

treburi serioase, așteptați o clipă. Nu-mi place deloc să mă ocup de afaceri cînd mănînc.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, răspunse Charny.

— Atunci, în loc să discutăm despre treburi, să vorbim despre altceva, despre dumneavoastră spre exemplu.

— Despre mine, Sire ? Prin ce am meritat ca regele să se ocupe de persoana mea ?

— Cînd l-am întrebat cu cîteva clipe în urmă unde vă este apartamentul în Tuileries, știți ce mi-a răspuns François, dragă conte ?

— Nu, Sire.

— Mi-a răspuns că ați refuzat apartamentul ce vi s-a oferit și că nu ați acceptat decît o mansardă.

— E adevărat, Sire.

— De ce, conte ?

— Dar, Sire... deoarece, fiind singur, am judecat că nu e util să-l lipsesc pe domnul majordom al palatului de un apartament, cînd o simplă mansardă este tot ce-mi trebuie.

— Pardon, dragă conte, răspundeți din punctul dumneavoastră de vedere, ca și cum ați fi un simplu ofițer și burlac. Dar aveți — și în zilele de primejdie n-o uitați, slavă Domnului — o îndatorire importantă pe lîngă noi. Pe de altă parte, sînteți căsătorit. Cum poate contesa locui într-o mansardă ?

— Sire, răspunse Charny cu un accent de melancolie, care nu-i scăpă regelui oricît de străin să-i fi fost acest sentiment, nu cred că doamna de Charny îmi va face onoarea să împartă cu mine apartamentul, fie el mare sau mic.

— Dar în sfîrșit, domnule conte, doamna de Charny, fără să aibă vreo sarcină pe lîngă regină, e prietena ei. Regina, doar o știți, nu se poate lipsi de doamna de Charny — cu toate că de la o vreme mi se pare, am observat, că există între ele o oarecare răceală. Cînd doamna de Charny va veni la palat, unde va locui ?

— Sire, cred că fără un ordin expres al Majestății Sale, doamna de Charny nu va reveni vreodată la palat.

— Ah ! Ce spui ?

Charny se înclină.

— Imposibil ! spuse regele.

— Să fiu iertat, spuse Charny, dar cred că sînt sigur de ceea ce spun.

— Ei bine, aceasta mă miră mai puțin decît vă închipuiți, dragul meu conte. V-am spus doar că am observat o oarecare răceală între regină și prietena ei.

— Într-adevăr, Majestatea Voastră a binevoit s-o menționeze.

— Îmbufnări femeiești! Vom încerca să dregem toate astea. Dar pînă atunci se pare că, fără să știu, mă port tiranic cu dumneavoastră, dragul meu conte.

— Cum așa, Sire?

— Obligîndu-vă să locuiți la Tuileries în timp ce contesa locuiește... unde, conte?

— Pe strada Coq-Héron, Sire.

— Vă întreb asta din obișnuința pe care o au regii să chestioneze, dar poate și din dorința pe care o am de a cunoaște adresa contesei, căci, necunoscînd Parisul ca și cum aș fi un rus din Moscova sau un austriac din Viena, nu știu dacă strada Coq-Héron este aproape sau departe de Tuileries.

— E aproape, Sire.

— Cu atît mai bine. Asta îmi explică de ce dumneavoastră n-aveți decît o locuință de trecere aici în Tuileries.

— Camera pe care o am la Tuileries, Sire, răspunse Charny cu același accent de melancolie pe care regele îl mai remarcase, nu este o simplă locuință provizorie. Dimpotrivă, e o locuință permanentă, unde voi putea fi găsit la orice oră din zi sau din noapte, dacă Majestatea Voastră îmi va face onoarea să mă cheme.

— O! o! exclamă regele, rezemîndu-se de speteaza fotoliului, fiind pe cale de a-și termina dejunul. Ce vrea să însemne asta, domnule conte?

— Rog să fiu iertat, dar nu înțeleg prea bine interogatoriul la care sînt supus.

— Aș! nu știți oare că sînt bonom? Că sînt tată, soț înainte de toate și că cele ce se petrec în interiorul palatului mă preocupă aproape la fel de mult ca și cele ce se petrec în regat și în afara lui?... Ce înseamnă asta, dragă conte? După abia trei ani de căsătorie, domnul de

Charny are o locuință *stabilă* la Tuileries, și contesa o locuință *stabilă* în strada Coq-Héron !

— Sire, nu am altceva să vă răspund decît că contesa dorește să locuiască singură.

— Dar, în sfîrșit, o vedeți în fiecare zi ?... Nu... De două ori pe săptămînă ?...

— Sire, n-am avut onoarea s-o văd pe doamna de Charny decît în ziua în care mi-ați ordonat să mă interesez ce face.

— Ei asta !... Dar sînt opt zile de-atunci !

— Sînt zece, Sire, răspunse Charny cu glas ușor emoționat.

Regele înțelegea mai bine durerea decît melancolia și deslușì în accentul contelui nuanța de emoție care-i scăpase.

— Conte, zise Ludovic cu acea înțelegere care-i ședea atît de bine *omului de familie*, cum își zicea uneori, conte, e și din vina dumneavoastră.

— Din vina mea ! spuse Charny agitat, roșind fără să vrea.

— Da, da, din vina dumneavoastră, insistă regele.

— Sire !

— Îmi veți spune că asta nu mă privește, dragul meu conte, iar eu vă voi răspunde : „Ba da, mă privește. Un rege poate face multe lucruri prin cuvîntul său.“ Haide, fiți sincer, ați fost ingrat față de această sărmană domnișoară de Taverney, care vă iubește atît de mult !

— Care mă iubește atît de mult !... Sire... să mă iertați...

— Domnișoara de Taverney, sau doamna contesă de Charny, presupun că e tot una.

— Da și nu, Sire.

— Ei bine, am spus că doamna de Charny vă iubește, și nu dezic.

— Sire, știți că nu e permis să dezminți un rege.

— Ah ! dezmințiți cît vreți, eu mă pricep.

— Și Majestatea Voastră și-a dat seama de anumite semne, vizibile numai pentru ea fără îndoială, care o fac

să creadă că doamna de Charny mă iubește... mă iubește mult ?...

— Nu știu dacă semnele despre care vorbiți au fost vizibile doar pentru mine, dragă conte, dar ceea ce știu este că în acea teribilă noapte de 6 octombrie, din momentul în care ni s-a alăturat, nu v-a pierdut nici o clipă din ochi și că ochii ei exprimau atît de intens toate temerile sufletului său, încît, în clipa în care ferestruica rotundă era gata să fie spartă, am văzut-o pe sărmana femeie pregătindu-se să se arunce între dumneata și primejdie.

Inima lui Charny se strînse. I se păru a fi observat la contesă ceva din cele ce-i spunea regele, dar fiecare amănunt al ultimei sale întrevederi cu Andrée era prea prezent în minte pentru a nu birui vaga impresie a sufletului său și afirmația sigură a regelui.

— I-am dat cu atît mai multă atenție, continuă Ludovic, cu cît încă în cursul călătoriei mele la Paris, cînd regina v-a trimis la primăria capitalei, ea mi-a afirmat cu certitudine că doamna contesă era gata să moară de durere în lipsa dumneavoastră și de bucurie la înapoierea dumneavoastră.

— Sire, spuse Charny zîmbind cu tristețe, Dumnezeu a îngăduit ca cei născuți din neam mai mare decît al nostru să aibă, fără îndoială drept privilegiu al spiței, acea privire care descoperă în adîncul sufletelor taine care rămîn neștiute de ceilalți oameni. Regele și regina au văzut astfel : așa trebuie să fie. Dar slăbiciunea privirii mele m-a făcut să văd altfel. Iată de ce l-aș ruga pe rege să nu se îngrijoreze prea mult de această mare dragoste a doamnei de Charny pentru mine dacă vrea să mă folosească în vreo acțiune primejdioasă sau îndepărtată. Absența sau pericolul vor fi deopotrivă de binevenite, cel puțin în ce mă privește.

— Cu toate acestea, cînd cu opt zile în urmă regina a vrut să vă trimită la Torino, mi s-a părut că ați ținut să rămîneți la Paris !

— Am socotit că fratele meu poate duce la bun sfîrșit această misiune, iar eu m-am păstrat pentru una mai grea sau mai primejdioasă.

— Ei bine, dragă conte, tocmai pentru că a sosit momentul să vă încredințez o misiune dificilă azi, și poate nu lipsită de pericol mîine, v-am vorbit despre izolarea contesei, și aș fi dorit s-o văd alături de o prietenă, deoarece îi răpesc bărbatul.

— Îi voi scrie contesei, Sire, să-i împărtășesc bunele sentimente ale Majestății Voastre.

— Cum ? veți scrie ? Socotiți deci că n-o veți mai vedea pe contesă înainte de plecare ?

— M-am prezentat doar o singură dată la doamna de Charny, fără să-i cer în prealabil permisiunea, Sire, și după felul în care m-a primit, acum ar fi necesar, pentru a-i cere această simplă permisiune, nu mai puțin decît de ordinul expres al Majestății Voastre.

— Hai să nu mai vorbim despre asta. Voi discuta toate acestea cu regina în timpul absenței dumitale, spuse regele ridicîndu-se de la masă.

Apoi, tușind de două-trei ori cu satisfacția omului care a mîncat bine și e sigur de digestia sa.

— Într-adevăr, observă el, medicii au dreptate cînd zic că orice lucru are două fețe : cea sub care i se prezintă, morocănoasă, unui stomac gol, supărat, și cea sub care se prezintă, radioasă, unui stomac plin... Treceți în cabinetul meu de lucru, dragul meu conte, mă simt în dispoziția de a vă vorbi deschis.

Contele îl urmă pe Ludovic al XVI-lea gîndind de cîtă măreție poate știrbi un cap încoronat acea latură materială și vulgară pe care mîndra Maria-Antoaneta nu se putea împiedica să i-o tot reproșeze soțului său.

Capitolul 21

ÎN CARE REGELE SE OCUPĂ DE TREBURI DE STAT

Cu toate că regele nu se instalase la Tuileries decît doar de cincisprezece zile, două camere din apartamentul său erau complet puse la punct, nelipsindu-le nimic din mobilierul necesar.

Cele două camere erau atelierul de fierărie și cabinetul de lucru.

Mai tîrziu, și cu un prilej care n-a avut o influență mai mică asupra destinului nefericitului prinț decît cel de acum, îl vom introduce pe cititor în fierăria regală ; dar, pentru moment, avem treabă în cabinetul de lucru. Să intrăm deci după Charny, care stă în picioare în fața biroului la care se așezase regele.

Biroul este încărcat de hărți, cărți de geografie, ziare englezești și hîrtii, printre care se deosebesc — prin numărul mare de rînduri ce le acoperă și care nu lasă nici un pic de spațiu liber nici jos, nici sus și nici pe margine — cele scrise de Ludovic al XVI-lea.

Caracterul unui om se dezvăluie prin cel mai mic amănunt : parcimoniosul Ludovic al XVI-lea nu numai că nu lăsa să se piardă nici cea mai mică părticică din hîrtia albă dar, mai mult încă, sub mîna sa, această hîrtie albă se acoperea cu atîtea litere cîte puteau materialmente cuprinde.

Charny, care se afla de trei-patru ani în intimitatea celor doi augusți soți, era prea obișnuit cu toate aceste detalii pentru a mai observa cele consemnate aici de noi. De aceea, fără ca ochiul său să se oprească în mod deosebit asupra vreunui obiect, aștepta respectuos ca regele să-i adreseze cuvîntul.

Însă, ajuns la acest punct, deși anunțase dinainte că avea de făcut o confidență, regele părea să încerce o oarecare jenă în a intra în subiect.

Mai întîi, și parcă pentru a-și da curaj, el trase un sertar al biroului și scoase din despărțitura secretă a acestui sertar cîteva hîrtii pe care le așeză pe birou și le acoperi cu mîna.

— Domnule de Charny, spuse el în cele din urmă, am remarcat un lucru...

Se opri, privindu-l fix pe Charny, care aștepta respectuos ca regele să continue.

— Și anume, că în noaptea de 5 spre 6 octombrie, avînd de ales între garda reginei și a mea, l-ați plasat pe fratele dumneavoastră lîngă regină și ați rămas lîngă mine.

— Sire, spuse Charny, eu sînt cap de familie; cum dumneavoastră sînteți capul statului, aveam prin urmare dreptul să mor alături de dumneavoastră.

— Ceea ce m-a făcut să cred, continuă Ludovic al XVI-lea, că dacă voi avea vreodată de dat cuiva o misiune secretă, dificilă și periculoasă în același timp, voi putea s-o încredințez loialității dumneavoastră de francez și sufletului dumneavoastră de prieten.

— O! Sire, exclamă Charny, oricît de mult m-ar înălța regele, n-am pretenția să cred că poate face altceva din mine decît un supus credincios și recunoscător.

— Domnule de Charny, sînteți un om serios cu toate că n-ați împlinit încă nici treizeci și șase de ani. N-ați trecut deloc prin toate evenimentele care s-au desfășurat în jurul nostru fără să fi tras o anumită concluzie... Domnule de Charny, ce credeți despre situația mea și, dacă ați fi primul meu ministru, ce mijloace mi-ați propune pentru a o îmbunătăți?

— Sire, spuse Charny mai mult șovăitor decît încurcat, sînt un soldat... un marinar... aceste înalte probleme sociale depășesc posibilitățile inteligenței mele.

— Domnule, spuse regele întinzîndu-i mîna cu o demnitate ce părea să țîșnească deodată din chiar situația în care se pusese, sînteți un om. Și un alt om, care vă consideră prietenul său, vă întreabă pur și simplu, pe dumneavoastră, suflet drept, spirit sănătos, supus, loial: ce ați face în locul său?

— Sire, răspunse Charny, într-o situație nu mai puțin gravă decît aceasta, regina mi-a făcut într-o zi onoarea, cum mi-o face regele în acest moment, să-mi ceară părerea: era în ziua căderii Bastiliei. Ea voia să-i trimită împotriva celor o sută de mii de parizieni înarmați pe cei opt sau zece mii de soldați străini. Dacă aș fi fost mai puțin cunoscut de regină, dacă ea ar fi văzut mai puțin devotament și respect în sufletul meu, răspunsul meu m-ar fi învrăjbit, fără îndoială, cu ea... Vai! Sire, nu trebuie să mă tem oare azi că, întrebat de rege, răspunsul meu prea sincer l-ar putea jigni?

— Ce i-ați răspunde reginei, domnule?

— Că Majestatea Voastră, nefiind indeajuns de puternic pentru a intra în Paris ca învingător, ar trebui să intre ca părinte.

— Ei bine ! domnule, răspunse regele, nu acesta este oare sfatul pe care l-am urmat ?

— Așa-i, Sire.

— Acum rămîne de văzut dacă am făcut bine urmîndu-l ; căci, spuneți-o chiar dumneavoastră, de data asta am intrat ca rege sau ca prizonier ?

— Sire, îmi permite regele să-i vorbesc cu toată sinceritatea ?

— Da, domnule, din moment ce vă cer sfatul, vă cer în același timp și părerea.

— Sire, am dezaprobat ospățul de la Versailles. Am rugat-o stăruitor pe regină să nu meargă la teatru în lipsa dumneavoastră. Sire, am fost disperat cînd Majestatea Sa a călcat în picioare cocarda națiunii pentru a arbora cocarda neagră, cocarda Austriei...

— Credeți, domnule de Charny, că aceasta este adevărata cauză a evenimentelor de la 5 și 6 octombrie ?

— Nu, Sire, dar acesta a fost cel puțin pretextul. Sire, nu sînteți nedrept cu poporul, nu-i așa ? Poporul e bun, poporul vă iubește, poporul e regalist. Dar poporul suferă, poporului îi e frig, poporului îi e foame. El are peste el, sub el, lîngă el sfetnici periculoși care-l aruncă înainte. El merge, el împinge, el răstoarnă, căci el însuși nu-și cunoaște puterea. Odată scăpat din mînă, împrăștiat, năpădind totul, se produce o inundație sau un incendiu, poporul înecă sau arde.

— El bine, domnule Charny, presupuneți că, ceea ce e absolut firesc, nu vreau să fiu nici înecat nici ars. Ce ar trebui să fac ?

— Sire, nu trebuie să-i oferiți inundației nici un pretext să se întindă, nici focului vreunul să se aprindă... Dar, iertați-mă, spuse Charny oprindu-se, era să uit că, la un ordin al regelui...

— Vreți să spuneți, la o rugăminte. Continuați, domnule, continuați, regele vă roagă.

— El bine, Sire, ați văzut acest popor al Parisului atîta vreme văduvit de suveranii săi, atît de dornic să-i

revadă. L-aţi văzut ameninţător, incendiator, asasin la Versailles, sau mai degrabă aţi crezut că-l vedeţi aşa, căci la Versailles nu a fost poporul ! L-aţi văzut, zic, la Tuileries, salutîndu-i sub balconul dublu al palatului pe rege, pe regină şi familia regală, intrînd în apartamentele dumneavoastră prin intermediul delegaţilor săi, delegaţi ai precupeţelor din Hale, ai gărzii civile, ai municipalităţii, iar cei care n-au avut fericirea de a face parte din delegaţii, de a putea pătrunde în apartamentele dumneavoastră, de a sta de vorbă cu dumneavoastră, pe aceia i-aţi văzut îmbulzindu-se la ferestrele sufrageriei, unde mamele ofereau — dulci ofrande — iluştrilor comeseni sărutul copiilor lor.

— Da, spuse regele, am văzut toate astea, şi de aici vine nedumerirea, ezitarea mea. Mă întreb, care este adevăratul popor : acela care arde şi asasinează, sau acela care mîngîie şi aclamă.

— Ah ! Al doilea, Sire, al doilea. Încredinţaţi-vă acestuia şi el vă va apăra de celălalt.

— Conte, îmi repetaţi la distanţă de două ore ceea ce mi-a spus azi-dimineaţă doctorul Gilbert.

— Ei bine, Sire, după ce v-aţi consultat cu un om atît de profund, atît de savant şi de serios ca doctorul Gilbert, cum de binevoiţi a cere sfatul meu, un sărman ofiţer ?

— Am să vă spun, domnule. Cred că este o mare deosebire între voi doi. Dumneavoastră sînteţi devotat regelui, iar doctorul Gilbert e devotat doar regalităţii.

— Nu înţeleg prea bine, Sire.

— Vreau să spun că, el l-ar părăsi cu inima uşoară pe rege, adică pe om, cu condiţia ca regalitatea, adică principiul, să fie salvat.

— În acest caz, Majestatea Voastră are dreptate, reluă Charny, există această deosebire între noi doi : pentru mine, Sire, sînteţi în acelaşi timp şi regele şi regalitatea, Vă rog, prin urmare, să dispuneţi de mine în această calitate.

— Înainte de toate vreau să ştiu de la dumneavoastră, domnule de Charny, cui v-aţi adresa în acest moment de calm în care ne găsim, poate între două furtuni, pentru a

şterge urmele furtunii care a trecut şi a îndepărta furtuna ce se pregăteşte.

— Dacă aş avea în acelaşi timp onoarea şi nenorocirea de a fi rege, Sire, mi-aş aminti de strigătele care mi-au împresurat trăsura la înapoierea de la Versailles şi mi-aş întinde mîna dreaptă domnului de La Fayette şi mîna stîngă domnului de Mirabeau.

— Conte, exclamă regele, cum îmi puteţi spune acest lucru cînd îl detestaţi pe primul şi-l disprețuiţi pe celălalt.

— Sire, azi nu se pune problema simpatiilor mele; este vorba de salvarea regelui şi de viitorul monarhiei.

— Exact ce mi-a spus şi doctorul Gilbert, murmură regele ca pentru sine.

— Sire, continuă Charny, sînt fericit că mă întîlnesc în opinii cu un om atît de eminent ca doctorul Gilbert.

— Credeţi prin urmare că din unirea acestor doi oameni ar putea rezulta liniştea naţiunii şi securitatea regelui?

— Cu ajutorul lui Dumnezeu, Sire, aş pune mari speranţe în unirea acestor doi bărbaţi.

— Dar dacă, în cele din urmă, m-aş învoi la această misiune, dacă aş consimţi la acest pact şi dacă, în ciuda dorinţei mele, poate chiar şi a lor, combinaţia ministerială care ar trebui să-i reunească ar eşua, ce credeţi că ar trebui să fac?

— Cred că după ce a epuizat toate mijloacele pe care providenţa le-a pus în mîinile sale, după ce a îndeplinit toate obligaţiile impuse de poziţia sa, va fi timpul ca regele să se gîndească la siguranţa sa şi a familiei sale.

— Atunci, îmi propuneţi să fug?

— Aş propune Majestăţii Voastre să se retragă împreună cu regimentele sale şi nobilii pe care crede că se poate bizui, în vreun oraş fortificat, ca Metz, Nancy sau Strasbourg.

Figura regelui se ilumină.

— Ah! ah! spuse el, dintre toţi generalii care mi-au dat dovezi de devotament, spuneţi-mi cu toată sinceritatea, dragă Charny, dumneavoastră, care-i cunoaşteţi pe toţi, căruia dintre ei i-aţi încredinţa periculoasa misiune de a-l scoate de aici sau a-l primi pe regele său?

— Ah ! Sire, murmură Charny, e o gravă răspundere să-l îndrumi pe rege într-o asemenea alegere !... Sire, îmi recunosc ignoranța, slăbiciunea, neputința... Sire, mă declar incompetent.

— Ei bine, vă voi liniști, domnule, spuse regele. Alegerea e făcută. Vreau să vă trimit la acest om. Iată scrisoarea pe care veți avea misiunea să i-o predați. Numele pe care mi-l veți recomanda nu va influența deci în nici un fel hotărîrea mea, numai că el îmi va indica un slujitor credincios în plus care, la rîndul său, va avea neîndoios prilejul să-și demonstreze fidelitatea. Ia să vedem, domnule de Charny, ce om ați alege în cazul în care ar trebui să-l încredințați pe rege curajului, loialității, inteligenței unui om ?

— Sire, răspunse Charny după ce reflectă o clipă, există în armată un om cunoscut pentru marele său devotament față de rege, un om căruia i s-au încredințat diferite comandamente importante și care este, cred, în acest moment generalul-guvernator al orașului Metz. Acest om, Sire, este marchizul de Bouillé.

Oricît de puțin expresiv i-ar fi fost chipul, Ludovic urmărea cuvintele contelui cu o vădită neliniște și se putea lesne observa cum se lumina la față pe măsură ce-și dădea seama că recunoștea personajul de care voia să-i vorbească Charny. La rostirea numelui acestui personaj nu-și putu reține un strigăt de bucurie.

— Priviți, ia priviți, conte ! zise el. Citiți cui îi este adresată această scrisoare și spuneți dacă nu providența însăși mi-a inspirat ideea de a mă adresa dumneavoastră ?

Charny luă scrisoarea din mîna regelui și citi următoarea adresă :

Domnului François-Claude-Amour, marchiz de Bouillé, general-comandant al orașului Metz

Lacrimi de bucurie și mîndrie umplură ochii lui Charny.

— Sire ! exclamă. N-aș putea să vă spun altceva decît că sînt gata să mor pentru Majestatea Voastră.

— Iar eu, domnule, vă voi spune că, după toate cele ce s-au petrecut acum, aici, nu mai am dreptul să am secrete față de dumneavoastră ; și că în momentul decisiv sînteți acela, și singurul — mă-nțelegeți bine ? — căruia îi voi încredința persoana mea, pe a reginei și a copiilor mei. Ascultați-mă deci : iată ce mi se propune și iată ce refuz să fac.

Charny se înclină și ascultă cu toată atenția cele ce urma să-i spună regele.

— Nu este prima oară, vă închipuiți, domnule de Charny, că mie personal, și chiar celor ce mă înconjură ne-a venit în gînd să executăm un proiect similar cu cel pe care-l discutăm în acest moment. În noaptea de 5 spre 6 octombrie m-am gîndit să pregătesc evadarea reginei : o trăsură ar fi condus-o la Rambouillet. Aș fi ajuns-o călare și, de acolo, am fi putut cu ușurință să ajungem la frontieră, căci supravegherea din jurul nostru nu era încă organizată. Proiectul dădu greș, deoarece regina n-a vrut să plece fără mine și mi-a cerut să jur că, la rîndul meu, nu voi pleca fără ea.

— Sire, eram de față cînd acest pios jurămînt a fost făcut între rege și regină, sau mai degrabă între soție și soț.

— De atunci, domnul de Breteuil a întreprins negocieri cu mine prin intermediul contelui d'Innisdal și, cu opt zile în urmă, am primit o scrisoare de la Soleure.

Regele se opri și, văzînd că Charny rămîne tăcut și imobil, întrebă :

— Nu răspundeți, conte ?

— Sire, știu că domnul baron de Breteuil este omul Austriei și mă tem să nu aduc vreo jignire simpatiilor legitime ale regelui față de regină, soția sa, și de împăratul Iosif al II-lea, cumnatul său.

Regele îl prinse pe Charny de mînă și, aplecîndu-se spre el, îi spuse pe șoptite :

— Nu vă fie teamă de nimic, nu iubesc Austria mai mult decît o iubiți dumneavoastră.

Mîna contelui tresări de surpriză între mîinile regelui.

— Conte, conte ! cînd un om de valoarea dumneavoastră se devotează, adică este dispus să-și sacrifice viața

unui alt om care are față de el doar tristul avantaj de a fi rege, trebuie să-l cunoască pe acela căruia i se devotează. Conte, v-am spus și vă repet, nu iubesc Austria ; n-o iubesc pe Maria-Tereza, care ne-a împins în războiul de șapte ani, pierzînd astfel două sute de mii de oameni, două sute de milioane și o suprafață de o mie șapte sute de leghe în America. Maria-Tereza care o numea pe madame de Pompadour — o prostituată ! — „verișoară" și care l-a otrăvit pe tatăl meu — un sfînt ! — prin domnul de Choiseul ; care se servea de fiicele sale ca de niște agenți diplomatici : care, prin arhiducesa Carolina, guverna regatul Neapole ; care prin arhiducesa Maria-Antoaneta avea de gînd să guverneze Franța.

— Sire, sire ! spuse Charny, uitați că sînt un străin, un simplu supus al regelui și al *reginei* Franței.

Și Charny sublinie printr-un ton apăsat cuvîntul regină, așa cum noi l-am subliniat cu pana.

— V-am mai spus, conte, reluă regele, sînteți un prieten căruia îi pot vorbi cu atît mai multă sinceritate cu cît părerea preconcepută pe care o aveam despre regină a dispărut complet în momentul de față din mintea mea. Fără voia mea am primit să mă căsătoresc cu o femeie din această Casă, de două ori dușmană Casei noastre, dușmană ca Austria, dușmană ca Lorena ; fără voia mea l-am văzut venind la Curte pe acest abate de Vermond, în aparență preceptorul soției delfinului, în realitate spionul Mariei-Tereza, de care mă loveam de două sau trei ori pe zi, căci avea misiunea să se vîre peste tot, și căruia timp de nouăsprezece ani nu i-am adresat un singur cuvînt ; fără voia mea a trebuit să lupt zece ani pînă să-i încredințez domnului de Breteuil conducerea treburilor casei regale și guvernarea Parisului ; fără voia mea l-am luat ca prim-ministru pe arhiepiscopul de Toulouse, un ateu ; în sfîrșit, fără voia mea am plătit Austriei milioanele pe care voia să le stoarcă Olandei. Încă și azi, în momentul în care vă vorbesc, urmîndu-i Mariei-Tereza care a murit, cine o sfătuiește și o conduce pe regină ? Fratele ei, Iosif al II-lea, care din fericire e pe moarte. Prin cine o sfătuiește ? O știți ca și mine : prin mijlocirea aceluiași

abate de Vermond, prin baronul de Breteuil și prin ambasadorul Austriei, Mercy d'Argentau. În spatele acestui bătrîn este ascuns un alt bătrîn, Kaunitz, ministru septuagenar al Austriei centenare. Acești doi bătrîni neghiobi, sau mai bine zis aceste două hoaște bătrîne o conduc pe regina Franței, prin domnișoara Bertin, modista ei, și prin Leonard, coaforul ei, cărora le oferă subsidii. Și încotro o împing? Către alianța cu Austria! Cu Austria, care i-a fost funestă Franței, atît ca prietenă cît și ca dușmană; care a pus un cuțit în mîna lui Jacques-Clément [1], un pumnal în mîna lui Ravaillac [2], un briceag în mîinile lui Damiens [3]. Austria! Austria catolică și altădată bigotă, care renegă azi și se face pe jumătate filozoafă sub Iosif al II-lea; Austria imprudentă, care-și ridică împotrivă-i propria-i sabie, Ungaria; Austria neprevăzătoare, care permite să i se răpească de către preoții belgieni cea mai frumoasă parte a coroanei sale, Țările de Jos; Austria vasală, care întoarce spatele Europei, pe care n-ar fi trebuit s-o piardă din vedere, și utilizează cele mai bune trupe ale sale împotriva turcilor, aliații noștri, spre folosul Rusiei. Nu, nu, nu, domnule de Charny, urăsc Austria, nu m-aș putea încrede în ea!

— Sire, sire, murmură Charny, asemenea confidențe sînt o mare onoare dar, în același timp, și foarte periculoase pentru acela căruia i-au fost făcute! Sire, dacă veți regreta într-o zi că le-ați făcut?

— Ah! nu mi-e teamă de asta, domnule, și dovada este că continui.

— Sire, Majestatea Voastră mi-a ordonat să ascult, ascult.

— Această propunere de a fugi nu e singura care mi-a fost făcută. Îl cunoașteți pe domnul de Favras, conte?

---

[1] Jacques Clément (1566—1589), asasinul lui Henric al III-lea în 1589. A fost ucis de garda regelui. (N. T.)

[2] François Ravaillac (1578—1610), asasin al lui Henric al IV-lea. Osîndit la moarte, a suferit supliciul sfîrtecării. (N. T.)

[3] Robert-François Damiens (1715—1757). Fiindcă l-a lovit pe Ludovic al XV-lea cu un briceag a fost osîndit la moarte prin sfîrtecare. (N. T.)

— Pe marchizul de Favras, fostul căpitan al regimentului din Belzunce, fostul locotenent[1] al gărzii lui Monsieur[2] ? Da, Sire.

— Despre el este vorba, reluă regele subliniind ultima calitate, *fostul locotenent al gărzii lui Monsieur*. Ce gîndiți despre el ?

— E un soldat viteaz, un gentilom loial, Sire, ruinat din nenorocire, ceea ce îl face să fie neliniștit și-l împinge la nenumărate tentative hazardate și planuri nesăbuite ; dar un om de onoare, Sire, care ar muri fără să dea un pas înapoi, fără să se plîngă, pentru a-și ține cuvîntul. Este un bărbat în care majestatea sa ar avea motive să se încreadă dacă ar fi vorba să-i dea o mînă de ajutor, dar care, teamă mi-e, n-ar face deloc față ca șef al unei acțiuni mai complicate.

— De altfel, continuă regele cu oarecare amărăciune, conducătorul acțiunii nu e el, ci Monsieur... da, Monsieur este cel care dă banii ; Monsieur este cel care pregătește totul ; Monsieur este cel care, devotîndu-se pînă la capăt, rămîne cînd voi fi plecat eu — dacă plec cu Favras.

Charny făcu o mișcare.

— Ei bine, ce aveți, conte ? reluă regele. Acesta nu este partidul Austriei, e partidul prinților, al emigranților, al nobilimii.

— Sire, scuzați-mă, v-am spus că nu mă îndoiesc nici de loialitatea nici de curajul domnului de Favras. Oriunde promite domnul de Favras că-l va conduce pe rege, îl va conduce, sau se va lăsa ucis apărîndu-l pe drum. Dar de ce Monsieur nu pleacă cu Majestatea Voastră ? De ce Monsieur rămîne ?

— Din devotament, v-am spus, și poate pentru ca — dacă s-ar simți nevoia ca regele să fie detronat și să fie numit un regent — poporul, obosit de a fi fugit în zadar după rege, să nu fie nevoit să-și caute regentul prea departe.

---

[1] Denumire dată în secolele XVII-XVIII ofițerului care îl secondează și îl înlocuiește pe comandant. (N. T.)

[2] *Monsieur* : titlu purtat de al doilea frate al regelui Franței. (N. T.)

— Sire, exclamă Charny, îmi spuneți lucruri înspăimîntătoare.

— Vă spun ceea ce știe toată lumea, dragul meu conte, și ceea ce mi-a scris ieri fratele dumitale, și-anume, că la ultimul consiliu al prinților, la Torino, s-a pus chestiunea să fiu detronat și să fie numit un regent ; adică, în acest consiliu, vărul meu, contele de Condé, a propus un marș asupra Lyonului orice i s-ar întîmpla regelui... Vedeți deci bine că nici măcar în caz extrem nu l-aș putea accepta mai degrabă pe Favras decît pe Breteuil, mai degrabă Austria decît prinții. Iată, dragul meu conte, ce n-am spus nimănui în afară de dumneavoastră, iar ceea ce vă spun nu trebuie să afle nimeni, *nici chiar regina*.

— Ludovic apăsă, fie întîmplător, fie intenționat asupra ultimelor cuvinte — pentru ca nimănui, nici chiar reginei, care nu v-a arătat o încredere egală celeia ce vi-o arăt, nimănuia să nu-i fiți devotat ca mie.

— Sire, întrebă Charny înclinîndu-se, secretul călătoriei mele trebuie să fie păstrat față de toată lumea ?

— N-are importanță, dragă conte, dacă se știe că plecați, cu condiția ca scopul pentru care plecați să rămînă necunoscut.

— Și scopul trebuie dezvăluit numai domnului de Bouillé.

— Numai domnului de Bouillé, după ce vă veți fi asigurat de sentimentele sale. Scrisoarea către el e o simplă scrisoare de introducere. Cunoașteți poziția mea, temerile mele, speranțele mele, mai bine decît regina, soția mea, mai bine decît domnul Necker, ministrul meu, mai bine decît domnul Gilbert, consilierul meu. Vă las soarta mea în mîinile dumneavoastră. Acționați în consecință.

Apoi, prezentînd contelui scrisoarea deschisă, adăugă :

— Citiți !

Charny luă scrisoarea și citi :

Palatul Tuilerles, la 29 octombrie

Sper, domnule, că sînteți în continuare mulțumit de poziția dumneavoastră de guvernator la Metz. Domnul

conte de Charny, locotenent în gărzile mele, care trece prin acest oraș, vă va întreba dacă doriți să mai fac ceva pentru dumneavoastră ; în acest caz, mă voi folosi de primul prilej să vă fiu agreabil, după cum îl folosesc pe acesta pentru a vă asigura din nou de cele mai alese sentimente de stimă ce vi le port.

Ludovic

— Și-acum, spuse regele, duceți-vă, domnule de Charny. Aveți puteri depline să faceți domnului de Bouillé orice promisiune, dacă considerați că e nevoie să-i faceți. În orice caz, nu mă angajați decît în măsura în care pot face față.

Și îi întinse pentru a doua oară mîna.

Charny sărută această mînă, cu o emoție care-l scuti de noi proteste, și ieși din cabinet, lăsîndu-l pe rege convins — și aceasta era într-adevăr situația — că prin încrederea arătată a cucerit sufletul contelui mai sigur decît ar fi putut-o face prin toate bogățiile și favorurile de care dispusese în zilele atotputerniciei sale.

Capitolul 22

LA REGINA

Charny ieși de la rege cu inima plină de sentimente contradictorii. Însă primul din aceste sentimente, acela care urca la suprafața valurilor de gînduri ce se învolburau tumultuos în mintea sa, era profunda recunoștință pentru încrederea fără margini pe care regele i-o dovedise.

Profitînd de răceala care intervenise de cîteva zile în relațiile sale cu regina, se întorcea în camera sa, hotărît să-i anunțe plecarea printr-o simplă scrisoare, cînd, la ușă, îl găsi pe Weber care-l aștepta.

Regina voia să-i vorbească și să-l vadă de îndată.

Nu exista nici o posibilitate de a se sustrage acestei dorințe a reginei. Dorințele capetelor încoronate sînt porunci.

Charny dădu cîteva ordine valetului privind înhămarea cailor și coborî după fratele de lapte al reginei.

Maria-Antoaneta se afla într-o dispoziție cu totul opusă celei a lui Charny : ea își reamintea duritatea cu care îl tratase și devotamentul acestuia dovedit la Versailles. Și chiar presupunînd că Charny nu i-ar fi dovedit doar devotament, ea tot răsplătise urît acest devotament. Apoi, nu avea oare dreptul să-i ceară lui Charny și altceva în afară de devotament ?...

Pe de altă parte, reflectînd, se întreba : avea oare Charny într-adevăr față de ea vinovățiile pe care i le atribuia ? N-ar fi trebuit să pună pe seama doliului după frate acel aer de indiferență pe care Charny îl manifestase la înapoierea sa de la Versailles ? De altfel, această indiferență nu exista decît la suprafață și poate că, iubită temătoare, prea se grăbise să-l condamne pe Charny cînd îi oferise misiunea la Torino pentru a-l îndepărta de Andrée, misiune pe care el o refuzase ? Prima ei reacție, de gelozie și răutate, era provocată de presupunerea că refuzul contelui s-ar putea datora înfiripării dragostei pentru Andrée și dorinței sale de a rămîne aproape de soția sa.

La început, toată această situație i se păru reginei o combinație de pe urma căreia avea de suferit atît dragostea ei, cît și amorul ei propriu. Dar nici cea mai amănunțită investigație nu l-a putut surprinde pe Charny în afara palatului, în afara unor obligații de serviciu.

S-a mai constatat că, de la plecarea din castel, Andrée nu reapăruse acolo.

Dacă Andrée și Charny s-au întîlnit, întrevederea n-a depășit un ceas și s-a putut petrece doar în ziua în care el refuzase misiunea la Torino.

Este adevărat că în tot acest răstimp Charny nu încercase s-o vadă nici pe regină. Dar, în loc de a identifica în această abținere o dovadă de indiferență, un ochi clarvăzător n-ar fi zărit în ea, dimpotrivă, o dovadă de dragoste ? Jignit de bănuielile nedrepte ale reginei, Charny

putea să se fi ținut deoparte nu dintr-un exces de răceală ci, mai degrabă, dintr-unul de iubire!

Acestea erau așadar sentimentele reginei față de conte cînd Charny apăru, se înclină și rămase aproape de prag.

Regina privi în jurul ei ca pentru a se întreba ce cauză îl reținea astfel pe tînărul bărbat la celălalt capăt al apartamentului și, dîndu-și seama că voința lui Charny era singura cauză a distanței păstrate, spuse:

— Apropiați-vă, domnule de Charny, sîntem singuri.

Charny se apropie, apoi, cu o voce blîndă, dar în același timp atît de fermă încît era imposibil să se deslușească în ea cea mai slabă emoție, spuse:

— Iată-mă la ordinele Majestății Voastre, doamnă!

— Conte, reluă regina cu un glas deosebit de afectuos, n-ați auzit deloc cînd v-am spus că sîntem singuri?

— Ba da, doamnă, spuse Charny, dar nu văd de ce această singurătate poate schimba maniera cu care un supus trebuie să se adreseze suveranei sale.

— Cînd am trimis să vă caute, conte, și cînd am aflat de la Weber că-l urmați, am crezut că un prieten vine să-i vorbească unei prietene.

Un surîs amar arcui ușor buzele lui Charny.

— Da, conte, spuse regina, înțeleg acest zîmbet și știu ce vă spuneți. Vă spuneți că am fost nedreaptă la Versailles și că sînt capricioasă la Paris.

— Nedreptate sau capriciu, doamnă, spuse Charny, orice îi este permis unei femei. Cu atît mai mult unei regine.

— Vai, prietene! spuse Maria-Antoaneta cu tot farmecul pe care-l putea pune în ochi și în glas. Știți prea bine un lucru: indiferent dacă acest capriciu vine de la o femeie sau de la o regină — regina nu se poate lipsi de dumneavoastră în calitate de sfătuitor, femeia nu se poate lipsi de dumneavoastră ca prieten.

Și îi întinse mîna sa albă, prelungă, puțin slăbită, dar încă demnă să-i servească drept model unui sculptor.

Charny luă mîna regală și, după ce o sărută cu respect, se pregăti s-o lase să cadă, cînd simți că Maria-Antoaneta îl reține.

— Ei bine, da, spuse sărmana femeie răspunzînd prin aceste cuvinte la mișcarea pe care el o făcuse, da, am fost nedreaptă, mai mult decît nedreaptă, crudă! Dumneavoastră v-ați pierdut fratele în slujba mea, un frate pe care-l iubeați cu o dragoste aproape paternă. Acest frate a murit pentru mine și trebuia să-l plîng împreună cu dumneavoastră. În acel moment însă groaza, furia, gelozia — ce vreți, Charny, sînt femeie! — au oprit lacrimile din ochii mei... Dar, rămasă singură în aceste zece zile în care nu v-am văzut, v-am plătit datoria plîngind. Și drept dovadă, priviți-mă, prietene, încă mai plîng.

Și Maria-Antoaneta își dădu ușor pe spate capul frumos, astfel ca Charny să poată vedea lacrimile, limpezi ca diamantele, alunecînd în cutele pe care durerea începuse să le sape pe obrazul ei.

De altfel, trecuse prea puțină vreme de cînd Charny sărutase mîna regelui pentru ca sărutul pe care tocmai îl depusese pe mîna reginei să însemne altceva decît un simplu gest de respect.

— Credeți-mă, doamnă, că vă sînt foarte recunoscător pentru amintirea ce mi se adresează mie și pentru durerea ce i se adresează fratelui meu. Din păcate, de-abia am timp să vă exprim recunoștința mea...

— Cum adică, ce vreți să spuneți? întrebă Maria-Antoaneta uimită.

— Vreau să spun, doamnă, că părăsesc Parisul peste o oră.

— Părăsiți Parisul peste o oră?

— Da, doamnă.

— Oh, Doamne, ne părăsiți și dumneavoastră ca și ceilalți? exclamă regina. Emigrați, domnule de Charny?

— Vai! spuse Charny, prin această întrebare crudă Majestatea Voastră îmi dovedește că, neîndoios, fără să-mi dau seama, am greșit mult față de ea...

— Scuze, prietene, dar mi-ați spus că plecați... De ce plecați?

— Pentru a îndeplini o misiune pe care regele mi-a făcut onoarea să mi-o încredințeze.

— Și părăsiți Parisul? întrebă regina cu îngrijorare.

— Da, doamnă, părăsesc Parisul.

— Pe cită vreme ?

— Nu ştiu.

— Dar cu opt zile în urmă, mi se pare, aţi refuzat o misiune.

— E-adevărat, doamnă.

— De ce atunci, după ce înainte cu opt zile aţi refuzat o misiune, acceptaţi azi alta ?

— Pentru că în opt zile, doamnă, se pot petrece multe schimbări în viaţa unui om şi, în consecinţă, în hotărîrile sale.

Regina păru să facă un efort pentru a-şi înfrîna atît voinţa, cît şi diferitele organe supuse acestei voinţe şi avînd funcţia de a o transmite.

— Şi plecaţi... singur ?

— Da, doamnă, singur.

Maria-Antoaneta respiră uşurată. Apoi, copleşită parcă de efortul făcut se prăbuşi o clipă în ea însăşi, închise ochii şi, ştergîndu-şi fruntea cu batista mai întrebă :

— Şi unde plecaţi deci ?

— Doamnă, răspunse respectuos Charny, ştiu că regele nu are secrete faţă de dumneavoastră. Să-l întrebe regina pe augustul său soţ şi despre scopul călătoriei mele şi despre obiectivul misiunii mele şi nu mă-ndoiesc o clipă că i le va spune.

Maria-Antoaneta făcu ochi mari şi se uită la Charny cu o privire mirată.

— De ce m-aş adresa lui, cînd mă pot adresa dumneavoastră ?

— Pentru că secretul ce-l port în mine este al regelui şi nu al meu.

— Mi se pare, domnule, spuse regina cu oarecare semeţie, că dacă e secretul regelui, e şi al reginei.

— Nu mă îndoiesc, doamnă, spuse Charny înclinîndu-se, de aceea şi îndrăznesc să afirm Majestăţii Voastre că regele nu va face nici o dificultate să vi-l încredinţeze.

— Dar, în sfîrşit, această misiune este în Franţa sau în străinătate ?

— Singur regele poate da Majestăţii Voastre lămuririle pe care le cere.

— Prin urmare, spuse regina, stăpînită de o durere profundă care pentru moment birui supărarea ce i-o provoca reținerea lui Charny, prin urmare plecați, veți fi departe de mine, veți înfrunta primejdii, iar eu nu voi ști nici unde sînteți și nici ce primejdii vă amenință!

— Doamnă, oriunde mă voi afla veți avea acolo, vă jur, un supus credincios și un suflet devotat.

Și înclinîndu-se, contele nu părea să aștepte pentru a se retrage decît permisiunea reginei.

— Bine, domnule, spuse ea, plecați.

Charny se înclină din nou și se îndreptă cu pas ferm spre ușă.

Dar în momentul în care contele puse mîna pe clanță:

— Charny! exclamă regina cu brațele întinse spre el.

Contele tresări și se întoarse, pălind.

— Charny, continuă Maria-Antoaneta, vino aici!

El se apropie, clătinîndu-se.

— Vino aici, mai aproape, spuse regina, privește-mă în ochi... Nu mă mai iubești, nu-i așa?

Charny simți un tremur trecîndu-i prin vine. Crezu o clipă că va leșina. Era pentru prima oară că această femeie mîndră, suverana se pleca în fața sa. În orice altă împrejurare, în orice alt moment, ar fi căzut la picioarele Mariei-Antoaneta, i-ar fi cerut iertare. Dar amintirea celor petrecute între el și rege îl susținu, și, adunîndu-și toate forțele, zise:

— Doamnă, după dovezile de încredere și bunătate cu care m-a copleșit puțin mai înainte regele, aș fi un mizerabil dacă aș asigura acum pe Majestatea Voastră de altceva decît de respectul și devotamentul meu.

— Bine, conte, spuse regina, sînteți liber, plecați.

Charny părăsi aproape în fugă camera, cu o mînă la frunte, cu cealaltă la piept, murmurînd cuvinte fără șir care, oricît să fi fost de incoerente, ar fi schimbat într-un surîs de triumf lacrimile Mariei-Antoaneta, dacă aceasta le-ar fi auzit.

Regina îl urmări din priviri, tot mai sperînd că se va întoarce și va reveni la ea. Dar ea văzu ușa deschizîndu-se și închizîndu-se în urma lui.

Cinci minute după ce dispăruse și zgomotul pașilor săi se stinsese, ea mai continua să privească și să asculte.

Deodată atenţia îi fu atrasă de un zgomot nou, care venea din curte. Era zgomotul unei trăsuri. Alergă la fereastră şi recunoscu trăsura de călătorie a lui Charny, care traversa curtea gărzii elveţiene şi se îndepărta spre strada Carrousel.

Îl sună pe Weber. Acesta intră.

— Dacă n-aş fi prizonieră în castel, spuse ea, şi dacă aş vrea să mă duc în strada Coq-Héron, pe ce drum ar trebui să merg ?

— Doamnă, spuse Weber, ar trebui să ieşiţi prin poarta curţii elveţienilor, să treceţi pe strada Carrousel, s-o luaţi apoi pe strada Saint-Honoré, pînă la...

— E bine... ajunge. — „Se duce să-şi ia rămas bun de la ea", murmură.

Apoi, cu glas tare :

— Weber, te vei duce în strada Coq-Héron, la numărul 9, unde locuieşte doamna de Charny şi îi vei spune că doresc să-i vorbesc în astă-seară.

— Scuzaţi, doamnă, spuse valetul, dar credeam că Majestatea Voastră a reţinut seara aceasta pentru doctorul Gilbert.

— Ah ! e-adevărat, spuse regina ezitînd.

— Ce dispune Majestatea Voastră ?

— Contramandează-l pe doctorul Gilbert şi fixează-i primirea pentru mîine dimineaţă.

Apoi, ca pentru sine :

— Da, asta e, spuse ea, pe mîine politica. De altfel, convorbirea cu doamna de Charny ar putea avea o oarecare influenţă asupra hotărîrii ce o voi lua.

Şi cu un semn din mînă îl concedie pe Weber.

Capitolul 23

PERSPECTIVE SUMBRE

Regina se înşela. Charny nu se ducea la contesă. Se ducea la poşta regală să i se înhame cai de poştă la trăsură.

Numai că, în timp ce i se executa porunca, intră la șeful poștei, ceru o pană, cerneală și hîrtie, și scrise o scrisoare contesei, însărcinîndu-l pe servitorul care-i ducea caii înapoi să i-o înmîneze.

Contesa, pe jumătate culcată pe canapeaua așezată în colțul salonului, cu o măsuță rotundă în fața ei, citea tocmai această scrisoare cînd fu introdus Weber fără să fi fost anunțat în prealabil, potrivit privilegiului de care se bucurau cei ce veneau din partea reginei sau a regelui.

— Domnul Weber, spuse camerista deschizînd ușa.

Weber apăru odată cu ea.

Contesa împături cu repeziciune scrisoarea pe care o ținea în mînă și o strînse la piept, ca și cum valetul reginei ar fi venit să i-o ia.

Weber se achită de misiunea sa în limba germană.

Una din cauzele care l-au făcut pe Weber să regrete plecarea contesei și despărțirea ei de regină era prilejul ce-l pierdea acest german demn să vorbească în limba sa maternă.

De aceea insistă cu multă căldură — sperînd fără îndoială că din întrevedere va rezulta o apropiere — ca Andrée să nu lipsească sub nici un pretext de la întîlnirea ce i-a fost fixată, amintindu-i în repetate rînduri că regina contramandase întrevederea pe care urma s-o aibă în aceeași seară cu doctorul Gilbert, pentru a-și face întreaga seară liberă.

Andrée răspunse simplu că se va supune ordinului Majestății Sale.

Weber ieși, iar contesa rămase o clipă nemișcată și cu ochii închiși, ca cineva care vrea să alunge din mintea sa orice gînd străin celui ce-o ocupă, și continuă citirea scrisorii abia după ce reuși să se concentreze iar asupra ei însăși.

După ce citi scrisoarea, o sărută cu tandrețe și o puse pe inimă. Zise apoi, cu un surîs plin de tristețe :

— Dumnezeu să vă aibă în pază, inimă dragă a vieții mele ! Nu știu unde sînteți, dar Dumnezeu o știe, iar rugăciunile mele știu unde este Dumnezeu.

Apoi, cu toate că-i era imposibil să ghicească pentru ce anume o cheamă regina, aşteptă fără grabă şi fără teamă momentul prezentării la Tuileries.

Nu acelaşi lucru se petrecea cu regina. Într-un fel prizonieră la castel, pentru a-şi consuma nerăbdarea rătăcea între pavilionul Flore şi pavilionul Marsan.

Regina se retrase devreme şi se închise în apartamentele sale. Spuse că are de scris şi-l puse pe Weber de gardă la uşă.

De altfel, nici regele nu observă această retragere, preocupat el însuşi de evenimente, de mai mică importanţă, e-adevărat, dar destul de îngrijorătoare în ce priveşte situaţia din Paris, despre care şeful poliţiei, ce-l aştepta în cabinetul său de lucru, era pe cale să-l informeze.

În cîteva cuvinte, iată ce se întîmplase.

După cum am văzut, Adunarea se declarase inseparabilă de rege şi, odată ce regele sosise la Paris, venise să-l întîlnească.

Pînă să fie gata sala Manège, care-i era destinată, Adunarea alese ca loc de şedinţe sala arhiepiscopiei.

Acolo, schimbase printr-un decret titlul de *rege al Franţei şi al Navarrei* în cel de *rege al francezilor*. Ceea ce dovedea că Adunarea Naţională, la fel ca toate adunările parlamentare, se ocupa deseori de lucruri inutile cînd ar fi trebuit să se ocupe de lucruri serioase.

Ea ar fi trebuit de pildă, să întreprindă ceva spre a asigura hrană pentru toţi cetăţenii Parisului, care mureau literalmente de foame.

Înapoierea de la Versailles şi instalarea *brutarului, a brutăriţei şi a ucenicului brutar* la Tuileries nu produsese efectul aşteptat.

Făina şi pîinea continuau să lipsească.

În fiecare zi mulţimea se îmbulzea la porţile brutăriilor, şi aceste îmbulzeli produceau mari dezordini. Dar cum puteau fi oare combătute aceste îngrămădiri zgomotoase de oameni?

Adunarea nu ştia însă nimic despre toate astea. Membrii săi nu erau deloc obligaţi să facă coadă la porţile brutăriilor şi cînd, din întîmplare, vreunuia din membrii săi

i se făcea foame în ședință, era întotdeauna sigur că va găsi la o sută de pași depărtare chiflă proaspete la un brutar numit François, locuind în apropiere, pe strada Marché-Palu din districtul Notre-Dame și care, făcînd aproape opt sute de bucăți pe zi, avea întotdeauna o rezervă pentru *domnii de la Adunare*.

Așadar, pe cînd șeful poliției era ocupat să-l informeze pe rege de temerile sale în privința tulburărilor ce s-ar putea transforma într-o bună zi în răscoală, Weber deschise ușa micului cabinet al reginei și anunță încet:

— Doamna contesă de Charny.

Capitolul 24

SOȚIE FĂRĂ SOȚ — IUBITĂ FĂRĂ IUBIT

Cu toate că regina ceruse ea însăși să vină Andrée, cu toate că o aștepta, tot corpul ei tresări la cele patru cuvinte rostite de Weber. Căci regina nu putea să se înșele pe ea însăși și să nu vadă că în cadrul acelui pact încheiat între ea și Andrée, din prima zi în care, fete tinere fiind, se întîlniseră la castelul Taverney, a avut loc un schimb de prietenie și de servicii, în care ea Maria-Antoaneta rămînea mereu îndatorată.

Or, nimic nu stinghерește mai mult capetele încoronate decît asemenea obligații, mai ales cînd ele țin de cele mai profunde taine ale sufletului.

Și astfel regina, care trimisese s-o cheme pe Andrée, crezînd că are să-i facă mari reproșuri, nu-și mai aminti, găsindu-se în fața ei, decît de obligațiile ce i le datora. În ce o privește pe Andrée, ea rămăsese ca întotdeauna aceeași: rece, calmă, pură ca diamantul, dar tăioasă și invulnerabilă ca acesta.

Regina șovăi o clipă, neștiind cum să i se adreseze acelei apariții albe care trecea din umbra de sub ușă în penumbra apartamentului și care intra, încet-încet, în cercul de lumină proiectat de cele trei lumînări ale candelabrului așezat pe masa de care se sprijinea.

În cele din urmă, întinzînd mîna spre vechea ei prietenă, spuse :

— Fiți binevenită azi ca întotdeauna, Andrée !

Oricît de tare și de pregătită să se prezinte la Tuileries, Andrée la rîndul ei tresări, recunoscînd în cuvintele ce i le adresa regina accentul cu care-i vorbea pe vremuri moștenitoarea tronului.

— Este necesar să-i spun Majestății Voastre, răspunse Andrée abordînd chestiunea cu sinceritate și claritatea ei obișnuită, că dacă mi-ar fi vorbit totdeauna cum a făcut-o acum, n-ar fi fost necesar să mă caute, pentru a-mi putea vorbi, în afara palatului în care locuiește ?

Nimic nu o putea servi pe regină mai bine decît această manieră cu care Andrée intra în materie și de care avea să profite.

— Vai ! îi spuse ea, dumneavoastră ar trebui să știți, dumneavoastră care sînteți atît de frumoasă, atît de castă și pură, că n-am uitat că v-am cerut ajutorul pe care mi l-ați acordat cu atîta generozitate...

— Regina, răspunse Andrée, vorbește de vremuri pe care le-am uitat și pe care credeam că nu și le mai amintește.

— Răspunsul e aspru, Andrée, răspunse regina. Cu toate acestea, îl merit și aveți dreptate să mi-l dați. E-adevărat că atîta timp cît am fost fericită, nu mi-am amintit de devotamentul dumneavoastră, dar ceea ce vi s-a părut ingratitudine, nu a fost poate decît neputință.

— Aș fi avut dreptul să vă acuz, doamnă, spuse Andrée, dacă vreodată aș fi dorit sau v-aș fi cerut ceva, iar regina s-ar fi opus dorinței mele și ar fi refuzat cererea mea. Dar cum vrea Majestatea Voastră să mă plîng, dacă n-am dorit și n-am cerut nimic ?

— Ei bine, vreți să v-o spun, dragă Andrée ? Tocmai acest fel de indiferență cu care priviți lucrurile din lumea noastră mă înspăimîntă la dumneavoastră. Dar, într-un moment de profundă durere, oamenii fac tocmai ce am făcut și eu : am căutat ființa supraomenească, de a cărei dezaprobare mă temusem, pentru a-i cere consolare.

— Vai ! doamnă, spuse Andrée, dacă într-adevăr aceasta este ceea ce îmi cereţi, mi-e tare teamă că rezultatul nu va răspunde aşteptărilor.

— Andrée ! Andrée ! Uitaţi în ce împrejurări îngrozitoare m-aţi susţinut şi consolat ! spuse regina.

Andrée păli vizibil. Văzînd-o clătinîndu-se, cu ochii închişi, ca un om care-şi pierde puterile, regina făcu o mişcare cu braţul pentru a o atrage pe canapeaua pe care şedea ea, dar Andrée rezistă şi rămase în picioare.

— Doamnă, spuse ea, dacă Majestăţii Voastre i-ar fi milă de fidela ei slujitoare, cruţaţi-o de amintirile de care aproape că reuşise să se desprindă. Nu este o bună consolatoare aceea care nu mai are compasiunea nimănui, nici măcar a lui Dumnezeu, îndoindu-se că Dumnezeu însuşi ar putea-o consola pentru anumite dureri.

Regina o ţintui cu privirea-i limpede şi profundă.

— Anumite dureri ! spuse ea. Mai aveţi dar şi alte dureri în afara celor pe care mi le-aţi încredinţat ?

Andrée nu răspunse.

— Haide, spuse regina, a sosit momentul să ne explicăm, şi am trimis după dumneavoastră în acest scop. Îl iubiţi pe domnul de Charny ?

Andrée deveni palidă ca o moartă, dar rămase mută.

— Îl iubiţi pe domnul de Charny ? repetă regina.

— Da !... spuse Andrée.

Regina scoase un strigăt de leoaică rănită.

— Ah ! spuse ea, bănuiam !... Şi de cînd îl iubiţi ?

— Din prima clipă în care l-am văzut.

Regina se dădu înapoi, înspăimîntată, în faţa acestei statui de marmură care recunoştea că are un suflet.

— O ! spuse ea, şi aţi tăcut !

— O ştiţi mai bine decît oricine, doamnă.

— Şi de ce ?

— Pentru că mi-am dat seama că-l iubiţi.

— Vreţi să spuneţi, prin urmare, că l-aţi iubit mai mult ca mine, deoarece eu n-am observat nimic ?

— Ah ! făcu Andrée cu amărăciune. N-aţi observat nimic pentru că el vă iubea, doamnă.

— Da... și văd acum, fiindcă nu mă mai iubește. Asta ați vrut să spuneți, nu-i așa ?

Andrée rămase mută.

— Dar răspundeți odată ! spuse regina apucînd-o de braț. Mărturisiți că nu mă mai iubește !

Andrée nu răspunse cu nici un cuvînt, cu nici un gest, cu nici un semn.

— Într-adevăr, exclamă regina, să mori, nu altceva !... Mai bine omoriți-mă imediat spunîndu-mi că nu mă mai iubește !... Nu mă mai iubește, nu-i așa ?

— Dragostea sau indiferența contelui de Charny sînt secretele sale. Eu nu sînt chemată să le dezvălui, răspunse Andrée.

— Ah ! secretele sale... nu numai ale sale, căci presupun că îi sînteți confidentă, spuse regina cu amărăciune.

— Contele de Charny nu mi-a spus niciodată un singur cuvînt despre dragostea sau indiferența sa pentru dumneavoastră.

— Nici chiar în dimineața asta ?

— Nu l-am văzut azi-dimineață pe domnul conte de Charny.

Regina fixă asupra tinerei femei o privire care căuta să pătrundă în cele mai profunde cute ale inimii.

— Vreți să spuneți că nu știți despre plecarea contelui ?

— Nu vreau să spun asta.

— Dar cum știți de plecarea lui dacă nu l-ați văzut ?

— Mi-a scris să mi-o comunice.

— Ah ! spuse regina, v-a scris ?...

Și, ca și Richard al III-lea, care a strigat într-un moment suprem : „Coroana mea pentru un cal !“, Maria-Antoaneta era gata să strige : „Coroana mea pentru această scrisoare !“

Andrée înțelese această dorință arzătoare a reginei, dar dori să-și facă plăcerea de a-și lăsa măcar un moment rivala într-o mare neliniște.

— Și, sînt sigură, nu aveți asupra dumneavoastră scrisoarea pe care contele v-a scris-o în momentul plecării.

— Vă înșelați, doamnă, spuse Andrée, iat-o.

Și, scoțînd scrisoarea, călduță încă de căldura ei și înmiresmată de parfumul pieptului ei, o întinse reginei.

Aceasta o luă tremurînd, o strînse o clipă între degete neștiind dacă trebuie s-o păstreze sau s-o înapoieze și, privind-o pe Andrée cu sprîncenele încruntate, în cele din urmă lăsă orice ezitare deoparte și spuse :

— Ah ! spuse ea, tentația e prea mare !

Deschise scrisoarea și, aplecîndu-se spre lumina candelabrului, citi cele ce urmează :

Doamnă,

Părăsesc Parisul într-o oră, din ordinul expres al regelui.

Nu vă pot spune unde mă duc, de ce plec și nici cît timp voi lipsi din Paris. Sînt lucruri care, probabil, vă interesează prea puțin, dar pe care aș fi dorit totuși să fiu autorizat să vi le împărtășesc.

Am avut o clipă intenția să mă prezint la dumneavoastră pentru a vă anunța personal plecarea ; dar n-am îndrăznit s-o fac fără permisiunea dumneavoastră...

Regina aflase ce dorea să știe, și voi să înapoieze scrisoarea ; dar Andrée, ca și cum ea ar fi fost aceea care comanda și nu aceea care trebuia să se supună, zise :

— Citiți-o pînă la capăt, doamnă.

Regina reluă lectura :

Am refuzat ultima misiune ce mi-a fost oferită, deoarece credeam atunci, sărman nebun! că o oarecare simpatie m-ar reține la Paris ; dar de-atunci, vai ! am căpătat dovada contrariului și am acceptat cu bucurie acest prilej de a mă îndepărta de inimile cărora le sînt indiferent.

Dacă în cursul acestei călătorii mi s-ar întîmpla ceva asemănător celor petrecute nefericitului Georges, toate măsurile mele au fost luate, doamnă, spre a fi înștiințată prima *de nenorocirea care m-ar lovi și de libertatea ce vă va fi redată. Numai atunci veți ști, doamnă, ce admirație profundă a făcut să se nască în sufletul meu*

s-o aud dumneavoastră devotament, atît de rău răsplătit de către aceea căreia — tînără, frumoasă și născută pentru a fi fericită — i-ați sacrificat tinerețea, fumusețea și fericirea.

Și-așa, doamnă, tot ce-i cer lui Dumnezeu și dumneavoastră este să-i păstrați un gînd bun nefericitului care și-a dat seama atît de tîrziu de valoarea comorii ce o poseda.

Cu toată veneraţia,
Conte OLIVIER DE CHARNY

Regina întinse scrisoarea, pe care Andrée o luă de astă dată, și lăsă să-i cadă, cu un suspin, mîna inertă, aproape neînsufleţită.

— Ei bine, doamnă, murmură Andrée, ați fost trădată? Am încălcat oare, n-aș zice promisiunea ce v-am făcut-o, căci nu v-am făcut nici o promisiune, dar încrederea ce-ați avut în mine?

— Iertați-mă, Andrée, spuse regina! Ah! am suferit atît de mult!...

— Ați suferit!... Îndrăzniți să spuneți în fața mea că ați suferit, doamnă! Și eu, ce aș mai putea spune?... Ah! n-aș vrea să spun că am suferit, căci nu vreau să folosesc un cuvînt de care s-a servit o altă femeie pentru a reda aceeași idee... Nu, mi-ar trebui un cuvînt nou, necunoscut, nemaiauzit, care să cuprindă în sine toate durerile, să exprime toate chinurile... Ați suferit... și cu toate acestea, doamnă, nu ați văzut cum omul pe care-l iubiți devine nepăsător la dragostea dumneavoastră, întorcîndu-se în genunchi și cu sufletul în mîini către o altă femeie. Nu l-ați văzut pe fratele dumneavoastră gelos de cealaltă femeie pe care o adora în tăcere, cum își adoră un păgîn divinitatea, bătîndu-se cu omul pe care-l iubiți. Nu ați auzit omul pe care-l iubiți, rănit de fratele dumneavoastră, avînd o rană ce s-a crezut o clipă mortală, cum o strigă în delirul său numai pe cealaltă femeie, a cărei confidentă erați. Nu ați văzut-o pe cealaltă femeie alunecînd ca o umbră pe coridoarele prin care rătăceați și dumneavoastră pentru a asculta spusele lui în delir,

care dovedeau că dacă o dragoste nebună nu supraviețuiește vieții, o însoțește cel puțin pînă în pragul mormîntului. Nu l-ați văzut pe acest om, revenit la viață printr-un miracol al naturii și al științei, ridicîndu-se din pat numai pentru a cădea la picioarele rivalei dumneavoastră... — rivala dumneavoastră, da, doamnă, căci în dragoste egalitatea dintre ranguri se măsoară numai prin intensitatea dragostei. Din disperare nu v-ați retras atunci, la douăzeci și cinci de ani, într-o mănăstire, căutînd să stingeți la picioarele reci ale unui crucifix această dragoste care vă devora. Apoi, într-o zi, cînd după un an de rugăciuni, de insomnii, de post, de dureri neputincioase, de strigăte de durere, să fi sperat că, dacă nu ați stins, cel puțin ați adormit flacăra ce vă mistuia — nu v-ați întîlnit rivala, vechea dumneavoastră prietenă, care nu înțelesese nimic, care nu bănuise nimic, venind să vă caute în singurătatea dumneavoastră pentru a vă cere... ce ?... în numele unei vechi prietenii pe care suferințele nu o putuseră slăbi, în numele salvării ei ca soție, în numele majestății regale compromise, pentru a vă cere să fiți soția... cui ?... a omului pe care de trei ani îl adorați ! — bine înțeles soțle fără soț, un simplu văl aruncat între privirile mulțimii și fericirea altcuiva, ca un lințoliu întins între un cadavru și lume. Nu ați auzit preotul întrebîndu-vă dacă luați ca soț un bărbat care nu vă va fi soț niciodată. Nu ați simțit cum acest bărbat vă pune în deget verigheta de aur care, zălog al unei uniuni eterne, nu era, pentru dumneavoastră, decît un simbol fals și neînsemnat. Nu v-ați părăsit soțul la o oră după ce s-a celebrat căsătoria pentru a nu-l mai revedea... decît ca amant al rivalei dumneavoastră !... Ah ! doamnă, cei trei ani care s-au scurs au fost, v-o spun, trei ani cumpliți !...

Regina ridică mîna slăbită, căutînd mîna femeii îndurerate, dar Andrée și-o îndepărtă.

— Eu n-am făgăduit nimic, spuse ea, și iată că mi-am ținut cuvîntul. Dumneavoastră, doamnă, continuă tînăra femeie transformîndu-se în acuzatoare, mi-ați făgăduit două lucruri...

— Andrée, Andrée ! exclamă regina.

— Mi-ați promis să nu-l mai revedeți pe domnul de Charny. Promisiune cu atît mai sfîntă cu cît nu v-am cerut-o.

— Andrée !

— Apoi mî-ați promis — ah ! de astă dată în scris — mi-ați promis să mă tratați ca pe o soră. promisiune cu atît mai sfîntă cu cît nu o solicitasem.

— Andrée !

— E necesar să vă reamintesc termenii acestei promisiuni pe care mi-ați făcut-o într-un moment solemn. într-un moment în care vă sacrificasem viața, mai mult decît viața, dragostea mea... Ei bine, în momentul în care vă sacrificasem totul, mi-ați dat o scrisoare. Văd și acum această scrisoare. fiecare literă strălucește ca o flacără în fața ochilor mei. Scrisoarea a fost concepută în acești termeni :

Andrée, m-ați salvat ! Vă datorez onoarea, viața mea vă aparține ! În numele onoarei care mă costă atît de scump vă jur că mă puteți numi sora dumneavoastră : încercați, și nu mă veți vedea roșind.

Pun aceste rînduri în mîinile dumneavoastră. Este zălogul recunoștinței mele. Este zestrea ce vi-o dau.

Inima dumneavoastră este cea mai nobilă dintre toate. Ea îmi va fi recunoscătoare pentru darul ce vi-l ofer.

MARIA-ANTOANETA

Regina scoase un suspin de descurajare.

— Da, vă înțeleg, spuse Andrée. Credeați că dacă am ars această scrisoare, am și uitat-o ?... Nu, doamnă, nu, vedeți că am reținut fiecare cuvînt și, pe măsură ce dumneavoastră păreați a nu vă mai aminti de ea... oh ! eu mi-o aminteam tot mai bine...

— Ah ! iartă-mă, iartă-mă Andrée... Credeam că te iubește !

— Ați crezut că dacă vă iubește mai puțin, doamnă, după o așa zisă lege a inimii, trebuie să iubească o altă femeie ?

Andrée suferise atît de mult încît devenea nemiloasă.

— Prin urmare și dumneavoastră v-ați dat seama că mă iubește mai puțin ?... spuse regina cu o exclamație de durere.

Andrée nu răspunse. Numai că, privind-o pe regină aproape prăbușită, i se desenă pe buze ceva ce aducea a un surîs.

— Dar, ce e de făcut, Doamne ! Ce e de făcut pentru a păstra această dragoste, mai bine zis viața mea care se duce ? Ah ! dacă știi asta, Andrée, sora mea, prietena mea, spune-mi-o, te implor, te rog fierbinte...

Și regina întinse mîinile spre Andrée. Andrée se trase un pas înapoi.

— Pot ști asta eu, doamnă, eu pe care el n-a iubit-o niciodată ?

— Da, dar te poate iubi... Într-o zi poate veni în genunchi să-și mărturisească greșelile din trecut, să-ți ceară iertare pentru toată suferința ce ți-a pricinuit-o. Iar suferințele sînt atît de repede uitate, Doamne ! în brațele celui pe care-l iubești ! Iertarea e atît de repede acordată celui ce ne-a făcut să suferim !

— Ei bine, dacă această nenorocire s-ar produce — da, ar fi probabil o nenorocire pentru amîndouă, doamnă ! — uitați oare că înainte de a fi soția lui Charny ar trebui să-i aduc la cunoștință un secret... să-i fac o confidență... un secret înfrozitor, o mărturisire mortală, care ar ucide pe loc această dragoste de care vă temeți ? Uitați că ar trebui să-i povestesc ceea ce v-am povestit dumneavoastră ?

— I-ați spune că ați fost violată de Gilbert ?... I-ați spune că aveți un copil ?...

— Ah ! dar în definitiv drept cine mă luați, doamnă, dacă puteți avea o asemenea îndoială ?

Regina răsuflă.

— Așadar, zise, nu veți face nimic pentru a încerca să vi-l apropiați pe domnul de Charny ?

— Nimic, doamnă. Nimic mai mult în viitor decît am făcut în trecut.

— Nu-i veți spune ? Nu-l veți lăsa să bănuiască că-l iubiți ?

— Nu, doamnă, doar în cazul în care ar veni el să-mi spună că mă iubește.

— Și dacă vine să vă spună că vă iubește, dacă îi spuneți că-l iubiți, îmi jurați...

— Oh! doamnă, spuse Andrée întrerupînd-o pe regină.

— Da, spuse regina, da, aveți dreptate, Andrée, sora mea, prietena mea. Iar sînt nedreaptă, pretențioasă, crudă. Dar, vai! cînd totul mă părăsește, prietenii, puterea, reputația, aș vrea să-mi rămînă cel puțin această dragoste, căreia i-aș sacrifica reputația, puterea, prietenii, aș vrea ca măcar această dragoste să-mi rămînă.

— Și-acum, doamnă, spuse Andrée cu acea răceală de gheață care n-o părăsise decît un singur moment, cînd vorbise de chinurile sufletești îndurate, mai aveți să-mi cereți alte informații?.... Sau să-mi transmiteți noi dispoziții?

— Nu, nimic. Mulțumesc. Am dorit să vă redau prietenia mea, dar mi-o refuzați... Adio, Andrée! Primiți cel puțin recunoștința mea.

Andrée făcu un gest cu mîna, gest care părea să respingă acest al doilea sentiment, la fel cum îl respinsese pe primul și, făcînd o reverență, rece și profundă, ieși încet și liniștit, ca o arătare.

— Ah! ai desigur dreptate, trup de gheață, inimă de diamant, suflet de foc, să nu dorești nici recunoștința, nici prietenia mea, căci simt, și-i cer iertare Domnului, că te urăsc cum n-am urît pe nimeni vreodată... căci, chiar dacă nu te iubește încă... sînt sigură că te va iubi într-o zi!...

Apoi, chemîndu-l pe Weber, îl întrebă:

— Weber, l-ai văzut pe domnul Gilbert?

— Da, majestate, răspunse valetul.

— La ce oră va veni mîine dimineață?

— La ora zece, doamnă.

— E bine, Weber. Te rog să previi femeile mele de serviciu că mă voi culca în astă-seară fără ajutorul lor și că, fiind suferindă și obosită, doresc să fiu lăsată mîine să dorm pînă la ora zece... Prima și singura persoană pe care o voi primi va fi domnul doctor Gilbert.

Capitolul 25

BRUTARUL FRANÇOIS

Nu vom încerca să arătăm cum au petrecut această noapte cele două femei.

O vom regăsi pe regină abia la nouă dimineața, cu ochii înroșiți de lacrimi, cu obrazul palid de nesomn. La ora opt, adică aproape la revărsatul zorilor — căci lucrurile se petrecuseră în acea perioadă tristă a anului cînd zilele sînt scurte și întunecoase — ea părăsi patul în care căutase zadarnic odihna în primele ore ale nopții și în care, în timpul ultimelor ceasuri nu reușise să găsească decît un somn febril și agitat.

De cîteva clipe, deși după ordinul ce-l dăduse nimeni nu îndrăznea să intre în camera sa, auzea în jurul apartamentului acel du-te-vino, acele zgomote bruște și zumzete prelungite care vestesc întotdeauna că afară se petrece ceva neobișnuit.

Exact în momentul cînd toaleta reginei fu terminată, pendula sună ora nouă. În mijlocul tuturor zgomotelor nedeslușite, care păreau să alerge prin coridoare, auzi vocea lui Weber, care cerea să se facă liniște. Îl strigă pe fidelul valet. În același moment, zgomotele încetară. Apoi ușa se deschise.

— Ce se întîmplă, Weber ? întrebă regina. Ce se petrece în castel și ce înseamnă toată această rumoare ?

— Doamnă, spuse Weber, se pare că e zarvă mare în cartierul Cité.

— Zarvă ! Și de ce ?

— Nu se știe încă, doamnă. Se spune că e pe cale să izbucnească o răscoală din cauza lipsei de pîine.

Altădată reginei nu i-ar fi venit ideea că există oameni care mor de foame, dar de cînd, în timpul călătoriei de la Versailles la Paris îl auzise pe delfin cerîndu-i pîine fără ca ea să-i poată da, începea să înțeleagă ce înseamnă disperarea și cumplita foamete.

— Sărmanii oameni ! murmură ea amintindu-și cuvintele ce le auzise pe drum și explicația dată de doctorul

Gilbert acestor cuvinte. Acum își dau seama că nu e vina nici a *brutarului*, nici a *brutăriței* dacă nu au pîine.

Apoi adăugă cu glas tare :

— Și există temeri că situația poate deveni gravă ?

— N-aș putea să vă spun, doamnă. Nu există nici două rapoarte care să semene între ele, răspunse Weber.

— Ei bine, continuă regina, repede-te pînă în Cité, Weber. Nu e departe de aici. Vezi cu ochii dumitale ce se întîmplă și vino să-mi spui.

— Și domnul doctor Gilbert ?

— Prevîn-o pe Campan sau Misery că-l aștept, și una din ele îl va introduce.

Apoi mai făcu o ultimă recomandare în momentul cînd Weber era gata să dispară.

— Spune-le să nu fie lăsat să aștepte. El, care este la curent cu toate, ne va explica ce se întîmplă.

Weber ieși din castel, trecu pe poarta Luvrului, traversă podul și, condus de urletele de protest, urmînd valul care se rostogolea spre arhiepiscopie, ajunse în piața din fața catedralei Notre-Dame.

Pe măsură ce înainta spre vechiul Paris, mulțimea de oameni se îngroșa și urletele deveneau mai puternice. Se auzeau glasuri care țipau :

— Asta-i unul dintre cei ce înfometează poporul ! La moarte cu el ! La moarte ! La spînzurătoare ! La spînzurătoare !

Și mii de glasuri care nici măcar nu știau ce se întîmplă, printre care se deslușeau voci de femei, repetau cu toată convingerea și în așteptarea unuia dintre acele spectacole care fac totdeauna bucuria mulțimii :

— E un ticălos ! La moarte ! La spînzurătoare !

Deodată Weber se simți izbit de un șoc violent, așa cum se produc într-o gloată mare în care pornește un curent și văzu sosind prin strada Chanoinesse un val de oameni, în mijlocul căruia se zbătea un nenorocit, palid și cu hainele sfîșiate.

Un singur om îl apăra împotriva acestei mulțimi, un singur om făcea dig acestui torent uman. Acest om, care își asumase o sarcină de compătimire peste puterile a zece, a douăzeci sau a o sută de oameni, era Gilbert.

E-adevărat că unii din mulțime recunoscîndu-l, începură să strige :

— E doctorul Gilbert, un patriot, prietenul lui La Fayette și al domnului de Bailly. Să-l ascultăm pe doctorul Gilbert !

La aceste strigăte se făcu un moment de liniște, ceva ca un calm trecător care se întinde peste valuri între două rafale.

Weber profită pentru a-și croi drum pînă la doctorul Gilbert. Reuși cu mare greutate.

— Ah ! dumneata ești, Weber ?

Apoi, făcîndu-i semn să se apropie, îi spuse în șoaptă :

— Du-te și anunț-o pe regină că voi veni poate ceva mai tîrziu, și o rog să mă aștepte. Trebuie să salvez un om.

— Ah ! da, da, spuse nenorocitul auzind ultimele cuvinte, mă veți salva, nu-i așa, doctore ? Spuneți-le că sînt nevinovat ! Spuneți-le că tînăra mea soție este însărcinată !... Vă jur că nu ascundeam pîine, doctore.

Dar, ca și cum acest plînset și această rugăminte ar fi stîrnit din nou ura și furia pe jumătate stinse, urletele și strigătele se înzecără iar amenințările încercară să se transforme în fapte.

— Prieteni, exclamă Gilbert, luptînd cu o putere supraomenească împotriva furioșilor, acest om e un francez, un cetățean ca și voi. Nu se poate, nu trebuie sugrumat un om fără să fie ascultat. Duceți-l la circumscripție și apoi vom vedea.

— Da ! strigară cîteva glasuri aparținînd celor ce-l recunoscuseră pe doctor.

— Domnule doctor, țineți-vă bine, spuse valetul reginei. Îi voi preveni pe ofițerii circumscripției... e la doi pași de aici ; în cinci minute vor sosi.

Și se strecură, pierzîndu-se în mulțime, fără să mai aștepte aprobarea lui Gilbert.

Din fericire, peste cinci minute în mulțime începu o mișcare, urmă un murmur, și acest murmur se traduse în cuvinte :

— Ofițerii de circumscripție ! Ofițerii de circumscripție !

În fața lor, amenințările se stinseră, mulțimea se depărtă.

Nenorocitul fu condus la primărie. Se agățase de doctor, ținîndu-l de braț, nevoind să-i dea drumul.

Dar cine este acest om ? Vă vom spune îndată.

E un amărît de brutar, numit Dénis François, care furnizează chifle domnilor de la Adunarea Națională.

Dimineața, o femeie bătrînă intrase în magazinul său din piața Palu, în momentul în care începuse să distribuie al șaselea cuptor de pîine și să-l coacă pe al șaptelea. Bătrîna ceru o pîine.

— Nu mai am, spuse François, dar așteptați al șaptelea cuptor și veți fi servită prima.

— Vreau imediat, spuse femeia, iată banii.

— Dar dacă vă spun că nu mai am, spuse brutarul...

— Lasă-mă să văd.

— Ah ! spuse brutarul, intrați, căutați, vedeți, nici nu doresc altceva.

Bătrîna intră, caută, adulmecă, iscodi, deschise un dulap în care găsi trei pîini reci de cîte trei livre, pe care lucrătorii le opriseră pentru ei. Luă una și ieși fără să plătească. La protestul brutarului, instigă poporul, strigînd că François e un ticălos dintre cei care înfometează poporul și că ascunde jumătate din pîinea coaptă.

Acest calificativ îl trimitea la moarte sigură pe cel la care se referea.

Un fost recrutor de dragoni, Fleur-d'Epine pe nume, care se afla într-o circiumă vecină, ieși și repetă strigătul bătrînei, cu glas răgușit de om beat.

La acest strigăt dublu, poporul vine în goană, află despre ce este vorba, repetă strigătul auzit, se năpustește asupra prăvăliei brutarului, trece peste garda de patru oameni pe care poliția o postase la ușa sa, ca și a celorlalți confrați ai săi, pătrunde în magazin și, în afara celor două pîini vechi lăsate de bătrînă, găsește două duzini de chifle proaspete, rezervate deputaților care-și țin ședințele la arhiepiscopie, adică la o sută de pași mai încolo.

Din acel moment, nenorocitul este condamnat. Nu un singur glas, ci o sută, două sute, o mie de glasuri, urlă : „La spînzurătoare !“

În acel moment doctorul, care revenea de la vizita făcută fiului său, pe care-l condusese la abatele Bérardier, la colegiul „Louis-le-Grand", este atras de zarvă, vede toată acea mulțime care cere moartea unui om și se avîntă în ajutorul acestuia. Află din cîteva cuvinte cele petrecute cu François și, convins de nevinovăția brutarului, încearcă să-l apere.

Era momentul în care Weber, trimis de regină, ajunsese în piața Notre-Dame și-l recunoscuse pe Gilbert.

Am văzut că după plecarea lui Weber au sosit ofițerii de la circumscripție, că nefericitul brutar a fost adus, sub escorta lor, pînă la primărie.

Abia dispăruse François sub arcadele larg deschise ale primăriei cînd strigătele se întețiră. Indivizi cu figură sinistră străbăteau mulțimea și insinuau :

— E un ticălos plătit de Curte ! Iată de ce vor să-l salveze.

Din nenorocire, era încă prea devreme dimineața și nici unul din oamenii care aveau putere asupra poporului, Bailly sau La Fayette, nu erau de față.

În cele din urmă, pentru că acuzatul nu reapăru, strigătele se transformară într-un urlet general.

Oamenii despre care v-am vorbit se strecurară sub portic, se tîrîră de-a lungul scărilor, pătrunseră pînă în sala în care se afla nefericitul brutar pe care Gilbert îl apăra cum putea.

Pe de altă parte, vecinii lui François, veniți și ei în goană, arătară că el a dat numeroase dovezi de zel de la începutul revoluției, că a copt pînă la zece cuptoare pe zi.

La sfîrșitul depozițiilor s-a demonstrat că în locul unei pedepse, acest om merita o recompensă.

Totuși, în piață, pe scări, pînă și în sală, continua să se strige și să se ceară moartea vinovatului.

Deodată, pe neașteptate, oamenii năvăliră în sală, rupseră gardul viu format din garda națională care-l înconjura pe François, separîndu-l astfel de protectorii săi. Aruncat înapoi spre tribunalul improvizat, Gilbert văzu întinzîndu-se douăzeci de brațe... Prins, tras, înhățat de acestea, acuzatul țipă după ajutor, întinde mîinile rugătoare, dar zadarnic... Inutil este și efortul disperat al lui

Gilbert pentru a ajunge pînă la el. Spărtura din gardul viu prin care nenorocitul dispăruse se închidea în urma lui !

Din acel moment este pierdut.

Rostogolit din susul scării, rănit pe fiecare treaptă, cînd ajuns jos la portic, întregul său corp era doar o imensă plagă. Nu mai cerea să fie lăsat în viață, cerea moartea !...

Într-o secundă, capul nenorocitului François este separat de corp și ridicat în vîrful unei sulițe.

La strigătele străzii, instigatorii aflați pe scări și în săli se grăbesc să iasă. Spectacolul trebuie văzut pînă la sfîrșit.

E curios un cap într-o suliță. Nu s-a mai văzut așa ceva de la 6 octombrie, și sîntem în 21.

— O, Billot ! Billot ! murmură Gilbert repezindu-se afară din sală. Ce fericit ești că ai părăsit Parisul !

Tocmai traversase piața Grève urmînd malul Senei, lăsînd să se îndepărteze suliția, capul însîngerat și convoiul ce-l însoțea peste podul Notre-Dame cînd, la jumătatea cheiului Pelletier, simți că cineva îl atinge brațul.

Ridică privirea, scoase un strigăt, vru să se oprească și să vorbească, dar omul pe care-l recunoscuse îi strecură un bilet în mînă, puse un deget pe buze și se îndepărtă spre arhiepiscopie.

Fără îndoială, acest personaj dorea să-și păstreze anonimatul, dar, zărindu-l, o precupeață din Hale îl recunoscu și bătînd din palme exclamă :

— Eh ! e mămica noastră, Mirabeau !

— Trăiască Mirabeau ! strigară în același timp cinci sute de glasuri ! Trăiască apărătorul poporului ! Trăiască oratorul patriot !

Și, auzind acest strigăt, coada cortegiului care urma suliția cu capul nenorocitului François se întoarse, făcînd escortă lui Mirabeau, pe care îl însoți pînă la poarta arhiepiscopiei.

Era chiar Mirabeau care, ducîndu-se la ședința Adunării Naționale, îl întîlnise pe Gilbert și-i dăduse biletul pe care-l scrisese pentru el pe tejgheaua unui negustor de vinuri și pe care avea de gînd să i-l trimită la domiciliu.

Capitolul 26

CE SE POATE REALIZA DE PE URMA UNUI CAP TĂIAT

Gilbert citi repede biletul pe care i-l strecurase Mirabeau, îl reciti apoi mai încet, îl puse în buzunarul vestei, chemă o trăsură și porunci să fie condus la Tuileries.

Cînd ajunse acolo, găsi toate porțile închise și sentinelele dublate din ordinul domnului de La Fayette. Știind că la Paris sînt tulburări, acesta luase măsuri pentru siguranța regelui și a reginei, și se îndreptase apoi spre locul unde i se spusese că au loc aceste tulburări.

Gilbert se legitimă la portarul din strada Echelle și pătrunse în apartamentele regale.

Zărindu-l, doamna Campan, care primise dispoziție de la regină, îi ieși în întîmpinare și-l introduse de îndată. Potrivit ordinului primit de la regină, Weber plecase iar după noutăți.

La vederea lui Gilbert, regina scoase un țipăt. O parte din haina și jaboul doctorului fuseseră sfîșiate în lupta în care încercase să-l salveze pe nefericitul François, iar cămașa îi era pătată de sînge.

— Doamnă, spuse Gilbert, cer scuze Majestății Voastre că mă prezint astfel, dar v-am făcut și așa să așteptați mult și n-am vrut să vă mai prelungesc așteptarea.

— Și acel nenorocit, domnule Gilbert ?

— E mort, doamnă ! A fost asasinat, făcut bucăți...

— Era cel puțin vinovat ?

— Era inocent, doamnă.

— Ah ! domnule, iată rodul revoluției voastre ! După ce au fost uciși marii seniori, funcționarii, gărzile, iată că acum se omoară între ei. Chiar nu există mijloace ca asasinii să fie pedepsiți ?

— Ne vom da silința, doamnă. Ar fi totuși mai bine să prevenim omorurile decît să-i pedepsim pe ucigași.

— Și cum s-ar putea realiza asta, pentru Dumnezeu ? Regele și cu mine nici nu dorim altceva.

— Doamnă, toate aceste nenorociri se datorează marii neîncrederi a poporului în reprezentanții puterii. Puneți

în fruntea guvernului oameni în care poporul are încredere și așa ceva nu se va mai întîmpla.

— Ah ! da, pe domnul de Mirabeau sau pe domnul de La Fayette, nu-i așa ?

— Speram că regina a trimis după mine să-mi spună că a obținut de la rege să nu mai fie ostil combinației pe care i-o propusesem.

— În primul rînd, doctore, spuse regina, sînteți pradă unei mari erori, în care de altfel cad și mulți alții : credeți că am vreo influență asupra regelui. Credeți că regele urmează sugestiile mele ? Vă înșelați. Dacă cineva are influență asupra regelui, aceasta este numai doamna Elisabeth, nici într-un caz eu. Ca dovadă, chiar ieri l-a trimis în misiune pe unul din devotații mei, domnul de Charny, fără să știu nici unde se duce, nici în ce scop a plecat.

— Și totuși, dacă regina ar binevoi să-și învingă repulsia față de domnul Mirabeau, o asigur că l-ar putea aduce pe rege aproape de dorințele mele.

— Doar nu vreți să afirmați, domnule Gilbert, continuă regina cu însuflețire, că repulsia mea este nemotivată ?

— În politică, doamnă, nu trebuie să existe simpatii și antipatii. Trebuie să existe doar relații principiale sau combinații de interese. Și trebuie să spun Majestății Voastre că, spre rușinea oamenilor, combinațiile de interese sînt mult mai sigure decît relațiile principiale.

— Doctore, îmi propuneți chiar serios să mă încred în omul care a inițiat cele petrecute la 5 și 6 octombrie și să pactizez cu un orator care mi-a adus insulte în public, de la tribună ?

— Credeți-mă, doamnă, nu domnul Mirabeau este cel care a făcut zilele de 5 și 6 octombrie. Foamea, lipsurile, mizeria au pregătit faptele acestor zile. Domnul Mirabeau n-are nici un amestec în aceste zile îngrozitoare și a aflat în Adunarea Națională, ca și ceilalți, poate puțin înaintea lor, dintr-un bilet ce i-a fost predat, că poporul se îndreaptă spre Versailles.

— Ați fi poate în stare să negați și faptul de notorietate publică, că m-a insultat de la tribună ?

— Doamnă, domnul de Mirabeau face parte din acei oameni care-şi cunosc propria valoare şi ajung la exasperare cînd, ştiind cît de folositori pot fi, văd că regii se încăpăţînează în a nu-i folosi.

— Credeţi aşadar, domnule Gilbert, că acest om ar consimţi să fie de partea noastră ?

— E al dumneavoastră în întregime, doamnă. Cînd Mirabeau se îndepărtează de regalitate, e ca şi un cal care face salturi într-o parte şi care n-are nevoie decît să simtă căpăstrul şi pintenii călăreţului pentru a reveni pe drumul drept.

— Dar, fiind de partea ducelui de Orléans, nu poate fi în acelaşi timp de partea tuturor.

— Iată unde e greşeala, doamnă.

— Domnul Mirabeau nu e de partea ducelui de Orléans ? repetă regina.

— E atît de puţin de partea domnului duce de Orléans, încît atunci cînd a aflat că prinţul s-a retras în Anglia în urma ameninţărilor domnului de La Fayette, a spus, mototolind în mîinile sale scrisoarea prin care domnul de Lauzun îi comunica această plecare: „Se pretinde că sînt de partea acestui om! Nu mi-aş da lacheul meu pentru el !"

— Iată ceva care mă mai împacă puţin cu el, spuse regina schiţînd un zîmbet. Şi, dacă aş crede cu adevărat că se poate conta pe el ?...

— Ei bine ?

— Ei bine, poate m-aş arăta mai puţin refractară decît regele la ideea de a ne întoarce spre el.

— Doamnă, a doua zi după ce poporul a readus de la Versailles la Paris familia regală m-am întîlnit cu domnul Mirabeau...

— Îmbătat de triumful său din ajun.

— Îngrozit de primejdiile la care sînteţi expusă şi mai ales de cele ce ar putea urma.

— Cu adevărat ? Sînteţi sigur ? întrebă regina cu un aer de îndoială.

— Doriţi să vă repet ce mi-a spus ?

— Da, mi-ar face plăcere.

— Ei bine, iată totul, cuvînt cu cuvînt. Mi le-am întipărit în memorie, sperînd că voi avea într-o zi prilejul să le repet Majestăţii Voastre : „Dacă aveţi vreun mijloc

să vă faceți ascultat de rege și de regină, convingeți-i că Franța și ei sînt pierduți dacă familia regală nu părăsește Parisul. Lucrez la un plan care să le dea posibilitatea să plece. Sînteți în măsură să vă duceți și să le dați asigurarea că pot conta pe mine ?"

Regina rămase gînditoare.

— Așadar, spuse ea, e și părerea domnului Mirabeau că trebuie să părăsim Parisul ?

— Era părerea lui în acea vreme.

— Și de-atunci și-a schimbat-o ?

— Da, dacă pot crede cele scrise în biletul ce l-am primit acum o jumătate de oră.

— De la cine ?

— De la el personal.

— Poate fi văzut acest bilet ?

— E destinat Majestății Voastre.

Și Gilbert scoase hîrtia din buzunar.

— Majestatea Voastră va scuza, spuse el, dar biletul e scris pe hîrtie de școlar și pe tejgheaua unui negustor de vinuri.

— Ah ! nu vă faceți grijă pentru atîta lucru. Hîrtia și pupitrul, toate se sincronizează perfect cu politica dusă în momentul de față.

Regina luă biletul și citi :

Evenimentele de azi schimbă înfățișarea lucrurilor. Se poate trage un mare folos de pe urma acestui cap tăiat.

Adunării Naționale i se va face frică și va cere aplicarea legii marțiale.

Domnul de Mirabeau o poate sprijini și poate determina votarea legii marțiale.

Domnul de Mirabeau poate susține că nu există altă ieșire decît să se redea puterii executive forța necesară.

Domnul de Mirabeau poate să-l atace pe domnul Necker în chestiunea alimentelor și să-l răstoarne.

În locul guvernului Necker să se facă un guvern Mirabeau — La Fayette, în care caz domnul de Mirabeau răspunde de toate.

. . — Bine, bine, spuse regina, dar acest bilet nu e semnat !

— Dar n-am avut onoarea să-i spun Majestății Voastre că mi l-a dat domnul Mirabeau în persoană ?

— Ce credeți despre toate acestea ?

— Părerea mea, doamnă, este că domnul de Mirabeau are perfectă dreptate și că alianța pe care o propune este singura care poate salva Franța.

— Fie ! Domnul de Mirabeau să-mi trimită prin dumneavoastră un memoriu asupra situației și un proiect de alcătuire a guvernului. Voi prezenta toate acestea regelui.

— Și Majestatea Voastră va sprijini propunerea ?

— O voi sprijini.

— Prin urmare, pînă atunci, și ca o primă garanție dată, domnul de Mirabeau poate susține legea marțială și poate cere ca puterii executive să-i fie redate toate atribuțiile ?

— Poate.

— În schimb, în cazul cînd va trebui grăbită căderea domnului Necker, un guvern al domnilor La Fayette și Mirabeau nu va fi primit cu ostilitate ?

— De către mine ? Nu. Vreau să dovedesc că sînt gata să-mi sacrific toate resentimentele personale pentru binele statului. Numai că, o știți, nu pot răspunde de rege.

— Monsieur ne va sprijini în această chestiune ?

— Cred că Monsieur își are proiectele proprii, care-l vor împiedica să le sprijine pe ale altora.

— Și regina n-are nici o idee despre proiectele lui Monsieur ?

— Cred că e de acord cu prima părere a domnului Mirabeau, deci că regele trebuie să părăsească Parisul.

— Regina mă autorizează să-i spun domnului Mirabeau că memoriul și proiectul de alcătuire a guvernului sînt cerute de Majestatea Voastră ?

— Las la aprecierea domnului Gilbert măsura ce trebuie s-o păstreze față de un om care este prietenul nostru de ieri și care poate redeveni dușmanul nostru mîine.

— Ah ! în privința asta, încredeți-vă în mine, doamnă. Doar că situația fiind gravă n-avem timp de pierdut. Permiteți-mi, așadar, să mă duc la Adunare să încerc să-l văd chiar azi pe domnul de Mirabeau. Dacă reușesc, în două ore Majestatea Voastră va avea răspunsul.

Regina făcu un gest de asentiment și în același timp de încheiere a întrevederii. Gilbert ieși.

Peste un sfert de oră se afla la Adunarea Națională. Adunarea era în mare agitație din cauza crimei comise chiar în fața porților sale. Membrii săi umblau agitați între tribună și băncile lor, între bănci și coridor. Numai Mirabeau stătea nemișcat pe locul său. Aștepta, cu ochii ațintiți asupra tribunei publice. Zărindu-l pe Gilbert, chipul său leonin se lumină.

Gilbert îi făcu un semn căruia îi răspunse cu o mișcare a capului de sus în jos. Gilbert rupse o pagină din carnețelul său și scrise :

Propunerile dumneavoastră au fost acceptate dacă nu de ambele părți, cel puțin de aceea pe care și dumneavoastră, ca și mine, o considerați mai influentă.

Se cere un memoriu pentru mîine și un proiect de guvern pentru azi.

Faceți ca puterea executivă să-și recapete forța, și puterea executivă va ține seama de dumneavoastră.

Îndoi apoi hîrtia în formă de scrisoare, scrise adresa : *Domnului de Mirabeau,* chemă un aprod și trimise biletul la destinatar.

Din tribuna în care se găsea, Gilbert îl văzu pe aprod intrînd în sală, îndreptîndu-se direct spre deputatul de Aix și predîndu-i biletul.

Mirabeau îl citi cu o expresie atît de indiferentă, încît chiar și celui mai apropiat vecin de bancă i-ar fi fost imposibil să ghicească dacă biletul pe care-l primise corespundea dorințelor sale cele mai arzătoare. Și, cu aceeași indiferență, scrise cîteva rînduri pe o jumătate foaie de hîrtie ce o avea în față, trase cîteva linii, îndoi neglijent hîrtia și, cu aceeași aparentă nepăsare, o dădu aprodului, spunîndu-i.

— Du-i-l persoanei care ți-a dat biletul pe care mi l-ai adus.

Gilbert desfăcu hîrtia cu nerăbdare. Conținea aceste cîteva rînduri, care ar fi implicat poate un alt viitor pentru Franța dacă planul propus ar fi putut fi pus în aplicare :

Voi vorbi.

Mâine voi trimite memoriul.

Iată lista cerută ; se vor putea modifica două sau trei nume :

Domnul Necker, prim ministru...

Acest nume îl făcu pe Gilbert să se îndoiască aproape că biletul a fost scris de mîna lui Mirabeau.

Cum însă o notă pusă între paranteze urma după acest nume, ca și după celelalte, Gilbert reluă lectura :

Domnul Necker, prim ministru. (Trebuie făcut la fel de neputincios pe cît este de incapabil, păstrîndu-se în același timp popularitatea de care se bucură pe lîngă rege.)

Arhiepiscopul de Bordeaux, cancelar. (I se va recomanda să-și aleagă cu mare grijă redactorii.)

Ducele de Liancourt, la ministerul de război. (E om de onoare, are fermitate, afecțiune personală pentru rege, ceea ce îi va da acestuia un sentiment de securitate.)

Ducele de La Rochefoucault, pentru casa regală și orașul Paris. (Thouret împreună cu el.)

Contele de La Marck, la marină. (Nu poate avea departamentul războiului, care trebuie dat domnului de Liancourt. Domnul de La Marck e un om credincios, are caracter și eficiență.)

Episcopul d'Autun, ministru de finanțe. (Moțiunea sa privind preoțimea i-a cucerit acest loc. Laborde împreună cu el.)

Contele de Mirabeau, consilier regal. Fără portofoliu. (Micile scrupule ale respectului uman nu sînt oportune. Guvernul trebuie să afirme răspicat că primele sale ajutoare vor fi de acum înainte principiile înalte, caracterul și talentul.)

Target, primarul Parisului. (Tagma oamenilor legii îl va conduce întotdeauna.)

La Fayette, în consiliu, mareșal al Franței, generalisim pe viață, pentru a reface armata.

Domnul de Montmorin, duce și pair. (Cu datoriile plătite.)

Domnul de Ségur (din Rusia), la afacerile externe.

Domnul Mounier, la bib'ioteca regelui.
Domnul Chapelier, la construcții.

Dedesubtul acestei prime note era scrisă această a doua :

Din partea lui La Fayette

Ministru al justiției, ducele de la Rochefoucault.
Ministru al afacerilor externe, episcopul d'Autun.
Ministru al finanțelor, Lambert, Haller sau Clarières.
Ministru al Marinei...

Din partea reginei

Ministru de război sau de marină, La Marck.
Șeful Consiliului de instrucție și educație publică, abatele Sièyes.
Depozitarul sigiliului privat al regelui...

Această a doua notă indica evident schimbările și modificările care se puteau aduce combinației propuse de Mirabeau fără a se contraveni vederilor sale sau a-i încurca planurile [1].

Toate acestea erau notate cu un scris ușor tremurat, care dovedea că Mirabeau, în aparență, nepăsător, era în fond destul de emoționat.

Gilbert citi repede, rupse o nouă foaie din carnețel și scrise următoarele trei sau patru rînduri, pe care le predă apoi ușierului, pe care-l rugase să nu plece.

Mă înapoiez la proprietara apartamentului pe care vrem să-l închiriem și-i duc condițiile în care sînteți de acord să închiriați și să reparați casa.

Aduceți-mi la cunoștință acasă la mine — în strada Saint-Honoré, mai sus de biserica Assomption, în fața

[1] Aceste note, găsite în hîrtiile lui Mirabeau după moartea sa, au fost strînse de atunci în lucrarea publicată de domnul de Bacourt, care aruncă o lumină foarte lămuritoare asupra ultimilor doi ani ai vieții lui Mirabeau. (N. A.)

prăvăliei unui tîmplar numit Duplay — rezultatul ședinței imediat ce se va fi încheiat.

Întotdeauna dornică de mișcare și agitație, sperînd să combată prin intrigi politice pasiunile inimii sale, regina aștepta cu nerăbdare înapoierea lui Gilbert, ascultînd noua relatare a lui Weber.

Povestirea ce o asculta era deznodămîntul îngrozitoare scene căreia Weber îi văzuse începutul și apucase apoi să-i vadă și sfîrșitul.

Gilbert se prezentă la regină. Aceasta aruncă o privire asupra notei lui Mirabeau, însă, prea tulburată încă de cele auzite de la Weber, spuse doar atît :

— Bine, doctore, lăsați-mi această notă. Voi reflecta și vă voi da răspunsul mîine.

Apoi, aproape fără să-și dea seama, întinse mîna lui Gilbert, o mînă pe care acesta, uimit la culme, o atinse cu vîrful degetelor și al buzelor sale.

Trebuie recunoscut că se petrecuse o uriașă schimbare în mîndra Maria-Antoaneta dacă discuta formarea unui guvern din care să facă parte La Fayette și Mirabeau, și își întindea mîna pentru a-i fi sărutată de doctorul Gilbert.

La ora șapte seara, un valet fără livrea îi predă lui Gilbert următorul bilet :

Ședința a fost agitată.

Legea marțială este votată.

Buzot și Robespierre cereau crearea unei înalte curți.

Am obținut să se decreteze ca toate crimele de lezmajestate (e un cuvînt pe care l-am inventat pe loc) să fie judecate de tribunalul regal de la Châtelet.

Am afirmat, fără înconjur, că salvarea Franței stă în puterea regalității, și trei sferturi din Adunare a aplaudat.

Sîntem în 21 octombrie. Sper că regalitatea a făcut un drum bun din ziua de 6.

„Vale et me ama"

Biletul nu era semnat, dar scrisul era același cu cel care alcătuise lista ministerială și cel din cursul dimineții, ceea ce era în definitiv același lucru, deoarece acest scris era al lui Mirabeau.

Capitolul 27

CHÂTELET[1]

Pentru a se înțelege întreaga amploare a victoriei repurtate de Mirabeau și, ca urmare indirectă, de regalitate, al cărei mandatar era, trebuie să le spunem cititorilor noștri ce însemna Châtelet.

Châtelet, care avea din secolul al XIII-lea o mare însemnătate istorică atît ca tribunal cît și ca închisoare, îi datora bunului rege Ludovic al IX-lea puterea suverană pe care a exercitat-o timp de cinci secole.

Un alt rege, Filip-August, a fost un constructor. A construit Notre-Dame. A întemeiat spitalele Trinité, Sainte-Catherine și Saint-Nicolas din Luvru. A pavat străzile Parisului care, acoperite de noroi și mîl, din cauza mirosului lor fetid, spune cronica, îl împiedicau să stea la fereastră.

Ce-i drept, pentru toate aceste cheltuieli, avea resurse bogate la dispoziție, resurse pe care, din nenorocire, urmașii săi le epuizară : evreii.

În 1189 a fost atins de ceea ce se numea în acea vreme nebunia timpului.

Nebunia timpului era dorința de a recuceri Ierusalimul de la sultanii Asiei. Se alie cu Richard-Inimă-de-Leu și plecă în cruciadă spre locurile sfinte.

Dar, înainte de a pleca, pentru ca bunii săi parizieni să nu-și piardă timpul și, în clipele lor de răgaz, să nu se revolte împotriva lui, le lăsă un plan și le porunci să înceapă să-l execute îndată după plecarea sa.

Acest plan prevedea construirea unei noi incinte a orașului lor și care trebuia să se compună, potrivit programului întocmit chiar de rege, dintr-un zid solid, un adevărat zid împrejmuitor din secolul al XII-lea, prevăzut cu turle și porți.

Acest zid era al treilea care înconjura Parisul.

---

[1] Numele a două fortărețe din vechiul Paris. Micul Châtelet, de pe malul stîng al Senei, servea drept închisoare și a fost dărîmat în 1782. (N. T.)

Cum bine se poate înțelege, inginerii însărcinați cu această construcție nu măsurară chiar exact dimensiunile capitalei lor. Ea crescuse foarte repede în timpul lui Hugues-Capet și dădea semne că în curînd va face să pîrîie și să-i plesnească și cea de-a treia centură, cum s-a întîmplat și cu primele două. De aceea, din grijă față de viitor, i s-a lăsat centura mai largă, cuprinzîndu-se în ea numeroase mici cătune amărîte, destinate să devină mai tîrziu părți ale acestui mare întreg.

Aceste cătune și sate, oricît de sărace ar fi fost, aveau fiecare justiția lor seniorială. Or, dat fiind că toate aceste jurisdicții senioriale, care se contraziceau de cele mai multe ori, erau acum închise în aceeași incintă, opoziția dintre ele se ascuți și sfîrșiră prin a se ciocni atît de categoric, încît produseră un mare haos în această stranie capitală.

În acea vreme exista un senior din Vincennes care, se pare, avînd mai mult decît alții să se plîngă de acest conflict, se hotărî să-i pună capăt.

Acest senior era Ludovic al IX-lea. El porunci, în calitate de rege, ca toate pricinile judecate de către aceste mici judecătorii senioriale să fie aduse, în caz de apel, în fața micului său castel întărit *(Châtelet)* din Paris.

Jurisdicția acestui Châtelet deveni astfel atotputernică, avînd sarcina să judece în ultimă instanță.

Châtelet rămase deci tribunal suprem pînă în momentul cînd Parlamentul, încălcînd la rîndul său drepturile justiției regale, declară să va revizui pe cale de apel cauzele judecate de Châtelet.

Dar Adunarea Națională suspendă parlamentele locale.

— I-am îngropat de vii, spunea Lameth ieșind din ședință.

Și, în locul parlamentelor, la stăruința lui Mirabeau, redară Châtelet-ului vechea sa putere, adăugîndu-i-se drepturi noi.

Era o mare victorie pentru monarhie faptul că toate crimele de leznațiune, intrînd în legea marțială, urmau să fie judecate de un tribunal care-i aparținea.

Prima crimă asupra căreia trebui să se pronunțe Châtelet a fost aceea pe care v-am relatat-o mai sus.

În chiar ziua promulgării legii, doi dintre asasinii nefericitului François fură spînzurați în piața Grève fără alte formalități decît acuzația publică și notorietatea crimei.

Un al treilea, care era recrutorul Fleur-d'Epine, despre care am avut ocazia să pomenim, a fost judecat cu toate formele, degradat și condamnat la Châtelet. El a parcurs același drum spre veșnicie ca și cei doi prieteni ai săi.

Mai rămîneau de judecat două procese : acela al lui Augeard, contracciul general al birurilor, și acela al lui Pierre-Victor de Besenval, inspector general al gărzilor elvețiene.

Erau doi oameni devotați Curții, de aceea cauza lor a și fost transferată în mare grabă la Châtelet.

Augeard era acuzat că a furnizat fondurile cu care camarila reginei plătise, în iulie, trupele strînse în Champs-de-Mars. Augeard era puțin cunoscut și arestarea lui nu făcuse mare vîlvă, astfel norodul nu era pornit împotrivă-i.

La Châtelet fu achitat fără mare scandal.

Rămînea Besenval. Cu Besenval era altceva : numele său era foarte popular, în sensul rău al cuvîntului. El romandase trupele elvețiene la Réveillon, la Bastilia și la Champs-de-Mars. Poporul își amintea că în toate aceste trei împrejurări Besenval îl atacase și de aceea se bucura că își poate lua revanșa.

Cele mai stricte ordine fuseseră date de Curte tribunalului de la Châtelet. Nici regele, nici regina nu voiau ca Besenval să fie condamnat, sub nici un motiv.

El însuși se recunoscuse vinovat, deoarece fugise după căderea Bastiliei. Arestat la jumătatea drumului spre frontieră fusese readus la Paris. Astfel că, în momentul cînd intră în sală, strigătele „la moarte" îl salutară într-un cor aproape unanim.

— Besenval la spînzurătoare !

— Liniște ! strigară aprozii.

Liniștea fu restabilită cu multă greutate.

Unul din asistență profită și începu să strige cu un splendid glas de bas cantabil :

— Cer să fie tăiat în treisprezece bucăți și să se trimită cîte una fiecărui canton.

Dar, în ciuda învinuirilor acuzării, în ciuda animozității auditoriului, Besenval fu achitat.

Unul din oamenii care ieșeau împreună cu mulțimea grăbită și care, după îmbrăcăminte, putea fi luat drept un simplu burghez din cartierul Marais, i se adresă vecinului său și, punîndu-i mîna pe umăr, deși acesta părea că aparține unei clase superioare a societății, îi spuse.

— Ei bine, domnule doctor Gilbert, ce credeți despre aceste două achitări?

Cel căruia i se adresase tresări, îl privi pe interlocutorul său și, recunoscîndu-i chipul cum îi recunoscuse și glasul, răspunse:

— Dumneavoastră și nu mie ar trebui să i se pună întrebarea, maestre. Dumneavoastră, care le știți pe toate, prezentul, trecutul și viitorul!...

— Ei bine, cred că după ce acești doi vinovați vor fi achitați trebuie să spunem: „Vai de nevinovatul care va fi al treilea!"

— Și de ce credeți că va fi un nevinovat cel care le va urma, întrebă Gilbert, și că cel care le va urma va fi pedepsit?

— Păi, pentru simplul motiv că, răspunse interlocutorul său cu ironia care-l caracteriza, intră în obiceiurile acestei lumi ca cei buni să pătimească în locul celor răi.

— Adio, maestre! zise Gilbert întinzînd mîna lui Cagliostro, căci din cele cîteva cuvinte pe care le rostise acesta cititorul l-a recunoscut, fără îndoială, pe teribilul sceptic.

— Și de ce „adio"?

— Pentru că am treabă, răspunse zîmbind Gilbert.

— O întîlnire?

— Da.

— Cu cine? Cu Mirabeau, cu La Fayette sau cu regina?

Gilbert se opri, uitîndu-se la Cagliostro cu un aer îngrijorat.

— Știți că uneori mă înspăimîntați ? îi spuse.

— Dimpotrivă, ar trebui să vă simțiți liniștit, spuse Cagliostro.

— Cum adică ?

— Nu sînt oare unul din prietenii dumneavoastră ?

— Sper.

— Fiți sigur și, dacă vreți o dovadă...

— Care-i aceea ?

— Veniți cu mine și vă voi da asupra acestor negocieri, ce le credeți foarte secrete și pe care vă închipuiți că le conduceți, niște amănunte atît de secrete încît vă sînt total necunoscute.

— Ascultați ! spuse Gilbert. Poate vă bateți joc de mine cu ajutorul acestui soi de vrăjitorie ce vă este familiar. Dar n-are importanță, situația în care ne găsim este atît de gravă, încît aș accepta lămuriri chiar dacă mi le-ar oferi diavolul în persoană. Vă urmez deci oriunde voiți să mă duceți.

— Ah ! fiți liniștit, nu va fi prea departe și va fi, mai cu seamă, un loc ce nu vă e necunoscut. Permiteți-mi numai să chem trăsura care trece. Îmbrăcămintea cu care am ieșit nu mi-a permis să cer trăsura și caii mei.

Și făcu semn unei trăsuri care trecea pe cealaltă parte a cheiului. Trăsura se apropie și urcară amîndoi în ea.

— Unde trebuie să-l conduc pe onoratul burghez ? întrebă vizitiul pe Cagliostro.

— Unde știi, spuse el făcîndu-i un fel de semn secret.

Vizitiul îl privi cu mirare.

— Iertați, monseniore, spuse el răspunzîndu-i cu un alt semn, nu v-am recunoscut.

— Mie nu mi s-a întîmplat însă același lucru, spuse Cagliostro cu glas puternic și mîndru.

Vizitiul închise portiera, se sui pe capră și conduse trăsura în galop întins prin acel labirint de străzi ce duce de la Châtelet pînă în bulevardul Filles-du-Calvaire. De acolo, continuîndu-și drumul spre Bastilia, nu se opri decît la colțul străzii Saint-Claude.

După ce trăsura se opri, portiera fu deschisă cu o rapiditate care mărturisea zelul respectuos al vizitiului.

— N-ai nimic să-mi spui ?

— Ba da, monseniore, răspunse vizitiul, și v-aș fi făcut raportul în această seară dacă nu aș fi avut norocul să vă întîlnesc.

— Atunci, vorbește !

— Ceea ce am să vă spun nu trebuie să fie auzit de urechi profane.

— Ah ! spuse Cagliostro zîmbind. Cel ce ne ascultă nu e chiar un profan.

Atunci Gilbert, discret, se îndepărtă. Totuși nu se putea abține să nu privească cu un ochi și să nu asculte cu o ureche. La povestirea vizitiului, văzu un surîs amar pe obrazul lui Cagliostro. Auzise două nume : al lui Monsieur și al lui Favras. După încheierea raportului, Cagliostro scoase din buzunar o monedă de doi ludovici și vru să i-o dea vizitiului. Dar acesta scuturâ din cap.

— Monseniorul știe doar că ne este interzis să ni se plătească rapoartele.

— Nici nu-ți plătesc raportul, zise Balsamo, ci cursa.

— Sub acest titlu accept, răspunse vizitiul.

Și, sărind sprinten pe capră, plecă în trap, plesnind din bici și lăsîndu-l uimit pe Gilbert de cele văzute și auzite.

— Ei bine ! spuse Cagliostro care ținea ușa deschisă de cîteva secunde fără ca Gilbert să se fi gîndit să intre. Binevoiești să treci, dragă doctore ?

— Iată-mă, spuse Gilbert, scuzați-mă.

Și trecu pragul atît de amețit încît se clătina ca un om beat.

Capitolul 28

DIN NOU CASA DE PE STRADA SAINT-CLAUDE

Cunoaștem însă puterea ce o avea Gilbert asupra lui însuși. Nici n-ajunse să traverseze marea curte pustie, cînd își și reveni și urcă treptele peronului cu un pas tot atît de ferm pe cît fusese de șovăitor cînd trecuse pragul porții.

De altfel, casa îi era cunoscută, căci o mai vizitase înainte, într-o perioadă a vieții sale care lăsase urme adînci în inima sa.

În anticameră găsi același servitor german pe care-l întîlnise cu șaisprezece ani în urmă. Stătea în același loc și purta o livrea asemănătoare. Numai că și el, și Gilbert, ca și contele, ca și anticamera însăși îmbătrîniseră cu șaisprezece ani.

Fritz — ne reamintim că acesta era numele bătrînului servitor — ghici din ochi locul unde stăpînul său dorea să-l conducă pe Gilbert și, deschizînd repede ambele uși, se opri pe pragul celei de-a treia, pentru a se asigura dacă Cagliostro nu avea să-i dea vreun ordin.

Această a treia ușă dădea înspre salon.

Cagliostro îi făcu semn cu mîna lui Gilbert că poate intra în salon, iar din cap făcu un alt semn lui Fritz că se putea retrage. Adăugă doar în germană :

— Nu sînt aici pentru nimeni pînă la noi dispoziții.

Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert :

— Nu-i vorbesc servitorului meu în limba germană ca să nu înțelegi dumneata, știu bine că cunoști această limbă. Dar Fritz, care e tirolez, înțelege mai bine germana decît franceza. Acum sînt cu totul la dispoziția dumitale, dragă doctore.

Gilbert nu se putu opri să arunce o privire curioasă în jurul său și, timp de cîteva clipe, ochii i se opriră pe rînd asupra diferitelor mobile și tablouri care împodobeau salonul. Fiecare dintre aceste obiecte părea că-i revine, pe rînd, în memorie.

Salonul era la fel ca odinioară : cele opt tablouri ale marilor maeștri tot mai atîrnau pe pereți : fotoliile tapisate cu brocart roșu-cireșiu întrețesut cu fir de aur ale căror flori, ca și pe vremuri, străluceau discret în penumbra irizată de perdelele groase : masa cea mare, lucrată de prețuitul ebenist Boule, era la locul ei, iar măsuțele rotunde, încărcate cu porțelanuri de Sèvres, mai erau așezate și acum între ferestre.

Gilbert scoase un suspin și lăsă să-i cadă capul în mîini. Curiozității momentului îi urmară, cel puțin pentru moment, amintirile trecutului.

Cagliostro îl privea pe Gilbert cum îl privea probabil Mefisto pe Faust cînd filozoful german avea imprudența să se lase dus de vise în fața sa. Deodată zise, cu glasul său strident :

— Se pare, dragă doctore, că recunoști acest salon.

— Da, spuse Gilbert, și-mi amintește și obligațiile ce le am față de dumneavoastră.

— Așa ! Himere !

— Într-adevăr, continuă Gilbert vorbind deopotrivă pentru el și pentru Cagliostro, sînteți un om straniu și, dacă rațiunea atotputernică îmi permite să dau crez miracolelor de magie despre care vorbesc poeții și cronicarii evului mediu, aș fi tentat să cred că sînteți vrăjitor ca Merlin sau fabricant de aur ca Nicolas Flamel !

— Da, pentru toată lumea sînt ceea ce spui, dar nu pentru dumneata, Gilbert. Pe dumneata n-am încercat niciodată să te orbesc prin vrăji. Știi bine că te-am făcut totdeauna să sesizezi fondul lucrurilor, și dacă, uneori, te-am făcut să vezi, la chemarea mea, adevărul ieșind din adîncuri ceva mai împodobit și ceva mai bine îmbrăcat decît este de obicei, aceasta s-a datorat faptului că, adevărat sicilian ce sînt, îmi place strălucirea falsă.

— Vă amintiți, conte, că aici i-ați dat o sută de mii de arginți unui copil nenorocit, în zdrențe, cu aceeași ușurință cu care aș da eu un bănuț unui om sărac.

— Uiți un lucru mult mai extraordinar, Gilbert, spuse Cagliostro cu glas grav : că acest băiat în zdrențe mi-a înapoiat cei o sută de mii de arginți mai puțin doi ludovici, pe care i-a folosit să-și cumpere haine.

— Copilul n-a fost decît cinstit, în timp ce dumneavoastră ați fost măreț !

— Și cine îți spune că nu e mai ușor să fii măreț decît cinstit, să dai o sută de mii cînd ai milioane decît să înapoiezi o mie de scuzi celuia ce ți-a împrumutat-o, cînd nu ai un ban ?

— Poate-i adevărat, spuse Gilbert.

— De altfel, totul depinde de dispoziția sufletească în care te afli. Mă lovise atunci cea mai mare nenorocire din viața mea, Gilbert. Nu mai țineam la nimic și, dacă

mi-ai fi cerut viața, cred — Dumnezeu să mă ierte ! — că ți-aș fi dat-o cum ți-am dat cei o sută de mii de arginți.

— Așadar, sînteți supus nenorocirii ca și ceilalți oameni ? întrebă Gilbert, privindu-l pe Cagliostro cu o oarecare uimire.

Cagliostro scoase un suspin.

— Vorbești de amintirile pe care ți le trezește acest salon. Dacă ți-aș spune de ce-mi amintește mie... dar mai bine nu. Restul părului meu ar încărunți înainte de sfîrșitul povestirii ! Să vorbim despre altceva. Să lăsăm evenimentele ce s-au scurs să doarmă în pace. Să vorbim despre prezent. Să vorbim chiar despre viitor, dacă vrei.

— Chiar acum m-ați adus la realitate, conte, și acum rostiți iarăși cuvîntul sonor : viitor ! ca și cum acest viitor ar fi în mîinile dumneavoastră, ca și cum ochii dumneavoastră ar putea citi indescifrabilele sale hieroglife !

— Vezi, uiți din nou că, avînd la dispoziție mai multe mijloace decît alți oameni, nu e deloc surprinzător să văd mai bine și mai departe decît ei.

— Vorbe, mereu vorbe, conte !

— Cam uiți faptele, doctore.

— Ce vreți ? Dacă rațiunea mea refuză să creadă !

— Îți amintești de acel filozof care nega mișcarea ?

— Da.

— Ce făcea adversarul său ?

— Mergea în fața lui... Mergeți ! Vă privesc. Sau, mai bine, vorbiți ! Vă ascult.

— Într-adevăr, pentru asta am venit și uite cît timp am pierdut pentru altceva. Să vedem, doctore, unde am ajuns cu guvernul nostru de coaliție ?

— Cum adică cu guvernul nostru de coaliție ?

— Da, guvernul Mirabeau-La Fayette.

— Sîntem în fața unor zvonuri neîntemeiate pe care le-ați auzit repetate, ca și alții, și al căror adevăr vreți să-l cunoașteți interogîndu-mă.

— Doctore, ești îndoiala întruchipată. Trebuie deci să-ți spun ceea ce știi la fel de bine ca și mine ? Fie... După aceea îți voi spune ceea ce știu mai bine decît dumneata.

— Vă ascult, conte.

— Acum cincisprezece ani i-ai vorbit regelui despre domnul Mirabeau ca despre singurul om care poate salva monarhia. În acea zi, îți amintești ? Ieșeai de la rege cînd domnul Favras intra.

— Ceea ce înseamnă că nu era încă spînzurat la ora aceea, spuse rîzînd Gilbert.

— Ah ! ești grăbit, doctore ! Nu te știam atît de crud. Mai lasă-i cîteva zile acestui biet nenorocit : îi-am prezis moartea lui la 6 octombrie, azi sîntem în 6 noiembrie ; nu e decît o lună de atunci. Sper să-i acorzi sufletului său timpul necesar să iasă din trup, atît cît se acordă oricărui locatar să se mute din apartamentul său — adică un trimestru. Dar mă obligi să observ, doctore, că mă îndepărtezi de la drumul drept.

— Întoarceți-vă la el, conte. Nu doresc altceva decît să vă urmez.

— I-ai vorbit, așadar, regelui despre domnul de Mirabeau ca despre singurul om care poate salva monarhia.

— E părerea mea, conte, iată de ce i-am propus regelui această combinație.

— Și a mea, doctore ! Iată de ce combinația va eșua.

— Va eșua ?

— Fără îndoială... Știi bine că, în ce mă privește, eu nu doresc ca monarhia să fie salvată !

— Continuați !

— Destul de cutremurat de cele ce i-ai spus, regele... — iartă-mă, dar sînt obligat să iau lucrurile de la început, ca să-ți dovedesc că nu ignor nici o fază a negocierilor. Regele, zic, destul de cutremurat de cele ce i-ai spus, i-a vorbit reginei despre combinația dumitale și — spre marea uimire a minților superficiale — regina se opuse mai puțin proiectului propus decît o făcuse regele însuși. A trimis după dumneata, a discutat cu dumneata tot ce ar fi pro și contra și termină autorizîndu-te să vorbești cu domnul de Mirabeau. E-adevărat, doctore ? spuse Cagliostro privindu-l în față pe Gilbert.

— Trebuie să mărturisesc, conte, că pînă acum nu v-ați abătut nici o clipă de la drumul drept.

— După care dumneata, domnule orgolios, te-ai retras încîntat și cu profunda convingere că această schimbare

de opinie regală se datora logicii dumitale de necombătut și argumentelor dumitale irezistibile.

La acest ton ironic, Gilbert nu se putu abține să nu-și muște ușor buzele.

— Și cărei alte cauze se datora schimbarea, dacă nu logicii și argumentelor mele ? Spuneți, conte.

— Ți-am spus că nu am secrete față de dumneata, doctore. Ei bine, regina a cedat din două cauze : prima, fiindcă în ajun a fost încercată de o mare durere sufletească, și a-i propune realizarea unei intrigi însemna a o distrage ; a doua, fiindcă regina este femeie, și i s-a vorbit despre domnul de Mirabeau ca despre un leu, un tigru, un urs, iar o femeie nu poate rezista niciodată dorinței, atît de măgulitoare pentru amorul ei propriu, de a domestici un urs, un tigru sau un leu. Ea și-a zis : „Ar fi interesant să-l îngenunchez la picioarele mele pe acest om care mă urăște. Să-l fac pe acest tribun care m-a insultat să-și mărturisească în public greșeala făcută. Îl voi vedea la picioarele mele, asta îmi va fi răzbunarea. Iar dacă de aici va rezulta ceva bun pentru Franța și regalitate, cu atît mai bine.“ Sper să înțelegi însă că acest ultim sentiment era cu totul secundar.

— Construiți pe ipoteze, conte, și ați făgăduit să mă convingeți prin fapte.

— Să revenim atunci la lucrurile materiale, la acele lucruri care pot fi văzute cu ochiul liber, la datoriile domnului de Mirabeau, de exemplu.

— Ei bine, conte, aici aveți prilejul să vă arătați generozitatea !

— Plătind datoriile domnului de Mirabeau ?

— De ce nu ? Doar le-ați plătit într-o zi pe acelea ale domnului cardinal de Rohan !

— Ah ! nu-mi reproșa această speculație. E una din cele ce mi-au reușit cel mai bine.

— Și cu ce v-ați ales de pe urma ei ?

— Cu afacerea colierului... E frumoasă, mi se pare. Pentru un asemenea preț plătesc datoriile domnului de Mirabeau. Dar pentru moment, știi bine, el nu se bizuie pe mine. Se bizuie pe viitorul generalisim La Fayette, care-l face să sară ca un câine după un os pentru

niște biete cincizeci de mii de franci, pe care de altfel nu i le va da.

— Ah ! conte.

— Sărmane Mirabeau ! Iată cum toți acești proști, toți acești neghiobi cu care ai de-a face, îți obligă geniul să plătească nebuniile tinereții tale ! Este adevărat că toate acestea țin de providență și că Dumnezeu este și el obligat să folosească procedee omenești. „Imoralul Mirabeau !“, spune Monsieur, care e neputincios. „Mirabeau, risipitorul !“ spune contele d'Artois, căruia fratele i-a plătit de trei ori datoriile. — Sărman om de geniu ! da, poate vei salva monarhia ; dar cum monarhia nu trebuie salvată : „Mirabeau este un monstruos limbut !“, zice Rivarol. „Mirabeau e un calic !“, afirmă Mably. „Mirabeau e un extravagant !“ spune La Poule. „Mirabeau e un scelerat !“ zice Guillermy. „Mirabeau e un asasin !“ spune abatele Maury. „Mirabeau e un om mort !“ afirmă Target. „Mirabeau e ca și înmormîntat !“ spune Duport. „Mirabeau e un orator mai mult fluierat decît aplaudat !“ spune Pelletier. „Mirabeau are sufletul ciupit de vărsat !“ spune Champcenetz. „Mirabeau trebuie trimis la galere !“ spune Lambesc. „Mirabeau trebuie spînzurat !“ spune Marat. Și dacă Mirabeau moare mîine, poporul îl va glorifica, iar toți acești pitici pe care-i depășește prea de un bust și pe care-i strivește, îi sîcîie atît timp cît trăiește, vor urma convoiul mortuar cîntînd și strigînd : „Vai de Franța, care și-a pierdut tribunul ! Vai de regalitate, care și-a pierdut sprijinul !“

— Îmi veți prezice cumva și moartea lui Mirabeau ? exclamă Gilbert aproape speriat.

— Să fim sinceri, doctore, îi prevezi o viață lungă acestui om cu sînge arzător, cu un suflet ce nu-i încape în piept, cu un geniu devorator ? Crezi oare că forța, oricît de gigantică ar fi, nu se vlăguiește luptînd fără contenire împotriva curentului mediocrității ? Opera întreprinsă de el e o muncă de Sisif. De doi ani nu-l strivesc neîncetat cu acest cuvînt : imoralitate ? De fiece dată cînd, după eforturi nebănuite, crede că și-a împins stînca

în vîrful muntelui, acest cuvînt cade asupra lui mai greu ca oricînd. Ce i s-a spus regelui, care aproape adoptase opinia reginei în privința lui Mirabeau ca prim-ministru? „Sire, Parisul va striga : imoralitate ; Franța va striga : imoralitate ; Europa va striga : imoralitate !" Ca și cum Dumnezeu i-ar creea pe oamenii mari după același tipar ca și pe muritorii de rînd. Gilbert, dumneata și alți doi-trei oameni inteligenți vă veți istovi de moarte să faceți din Mirabeau ministru — adică ceea ce au fost domnul Turgot, un neghiob ; domnul Necker, un pedant ; domnul de Calonne, un sclivisit ; domnul de Brienne, un ateu ; — și Mirabeau nu va fi ministru, deoarece are o sută de mii de franci datorii, care ar fi plătite dacă el ar fi fiul unui simplu contrăcciu general, și deoarece a fost condamnat la moarte pentru că a răpit soția unui bătrîn imbecil, care a sfîrșit prin a se asfixia pentru un frumos căpitan ! Ce comedie e tragedia umană ! Și cum aș plînge dacă n-aș fi luat hotărîrea să rîd !

— Și ce prevestire îmi faceți în această privință ? întrebă Gilbert.

— Îți spun, repetă Cagliostro cu acel ton de profet care nu-i aparținea decît lui și care nu admitea replice, îți spun că Mirabeau, omul de geniu, omul de stat, marele orator își va irosi viața și va intra în mormînt fără să fi putut deveni ceea ce ar fi devenit oricine, adică ministru. Ah ! Ce grozavă protecție este mediocritatea, dragul meu Gilbert !

— Dar, în fine, întrebă acesta, regele se opune ?

— Pe dracu ! Se ferește s-o facă ! Ar trebui discutat cu regina, căreia aproape i-a și dat acordul. Știi că politica regelui stă în cuvîntul *aproape* : el este aproape constituțional, aproape filozof, aproape popular și chiar aproape subtil, cînd este sfătuit de Monsieur. Du-te mîine la Adunare, dragă doctore, și vei vedea ce se întîmplă.

— Nu mi-ați putea spune dinainte ?

— Ar însemna să te privez de plăcerea surprizei.

— Pînă mîine e cam mult.

— Atunci să facem altfel. E ora cinci. Peste o oră se deschide clubul iacobinilor [1]... Sînt păsări de noapte, o știi, acești domni iacobini. — Faci parte din societatea lor ?

— Nu, Camille Desmoulins și Danton mi-au mijlocit primirea la cordelieri [2].

— Ei bine, cum îți spuneam, peste o oră clubul iacobinilor se va deschide. E o societate foarte bine alcătuită și în care, fii sigur, nu te vei simți nelalocul dumitale. Vom lua masa împreună. După aceea vom lua o trăsură și ne vom lăsa duși în strada Saint-Honoré și, leșind din vechea mănăstire, vei fi edificat... De altfel, prevenit cu douăsprezece ore înainte, poate vei avea vreme să parezi lovitura.

— Cum ? întrebă Gilbert, mîncați la ora cinci ?

— La ora cinci fix. Sînt un precursor în toate. Peste zece ani, în Franța nu se vor lua decît două mese : un dejun la zece dimineața și un prînz la șase seara.

— Și cine va aduce această schimbare a obiceiurilor ?

— Foametea, dragul meu.

— Sînteți într-adevăr un profet al nenorocirilor !

— Nu, căci îți prezic un prînz bun.

— Aveți așadar invitați ?

— Sînt absolut singur. Dar cunoști zicala astronomului antic : „Lucullus prînzește la Lucullus."

— Monseniorul e servit ! spuse un valet deschizînd cele două canaturi ale ușii sufrageriei splendid luminată și cu masa somptuos pusă.

— Haide, vino, domnule pitagorician, spuse Cagliostro luîndu-l de braț pe Gilbert. În definitiv, o dată e ca și cum n-a fost !

Gilbert îl urmă pe vrăjitor, subjugat de magia cuvintelor sale, dar poate și în speranța de a vedea strălucind, în conversația acestuia vreo străfulgerare care să-l poată eventual călăuzi în mijlocul întunecimii în care bîjbîia.

---

[1] Clubul reprezentanților aripii democrat-revoluționare în timpul revoluției franceze din 1789—1794, care își țineau ședințele în biblioteca mînăstirii Sf. Iacob din Paris. (N. T.)

[2] Denumirea membrilor Societății drepturilor omului și ale cetățeanului (1790—1794), alcătuită din elemente democratice. (N. T.)

Capitolul 29

CLUBUL IACOBINILOR

Două ore după discuţia pe care am reprodus-o, o trăsură fără servitor şi fără blazoane se oprea în faţa peronului bisericii Saint-Roch, a cărei faţadă nu fusese încă mutilată de ghiulelele din 13 vendemiar [1].

Din trăsură coborîră doi bărbaţi îmbrăcaţi în negru, aşa cum se îmbrăcau pe atunci toţi cei din starea a treia, şi urmînd, la lumina galbenă a felinarelor care străpungeau din loc în loc ceaţa de pe strada Saint-Honoré, un fel de curent trasat de mulţime, merseră pe partea dreaptă a străzii pînă la mica poartă a mînăstirii ordinului iacobinilor.

Dacă cititorii noştri au ghicit, ceea ce e probabil, că cei doi bărbaţi erau doctorul Gilbert şi contele Cagliostro, sau bancherul Zanonne cum îşi zicea în perioada aceea — n-avem nevoie să le explicăm de ce s-au oprit în faţa acestei mici porţi, deoarece această mică poartă era chiar ţinta drumului lor.

În rest, după cum am spus, cei doi noi veniţi nu aveau decît să urmeze mulţimea, care era numeroasă.

— Vrei să intri în naos, sau te mulţumeşti cu un loc la balcon ? întrebă Cagliostro.

— Credeam că naosul este rezervat exclusiv membrilor societăţii, răspunse Gilbert.

— Fără îndoială. Dar eu nu fac parte din toate societăţile ? spuse Cagliostro rîzînd. Şi dacă fac eu parte, prietenii mei nu fac şi ei parte ? Iată o legitimaţie pentru dumneata, dacă vrei. În ce mă priveşte, n-am de spus decît un cuvînt.

— Ne vor recunoaşte că sîntem străini şi ne vor da afară.

— Trebuie să-ţi spun, dragul meu, un lucru pe care nu-l ştii : că societatea iacobinilor, înfiinţată cu trei luni în urmă, numără aproape şaizeci de mii de membri în

[1] *Vendemiar* : prima lună din calendarul republican. (N.T.)

Franța și va număra patru sute de mii înainte de a fi împlinit un an.

— N-are a face, spuse Gilbert, îmi place mai mult balconul.

— Hai atunci la balcon, acceptă Cagliostro.

Și o luă pe scara din dreapta, care ducea la niște balcoane improvizate.

Balcoanele erau pline, dar Cagliostro nu avu decît un semn de făcut și un cuvînt de pronunțat pe șoptite, și doi bărbați aflați în față se și ridicară imediat, ca și cum s-ar fi aflat acolo numai ca să le păstreze locurile.

Cei doi proaspăt sosiți îi înlocuiră.

Ședința nu se deschisese încă : membrii adunării erau răspîndiți în naosul întunecos, unii discutau în grupuri, alții se plimbau în locul strîmt lăsat liber de numeroșii lor colegi, în sfîrșit, alții erau adînciți în gînduri fie șezînd, în umbră, fie în picioare, sprijiniți de cîte un stîlp masiv.

Din lămpi rare se revărsau fîșii semiluminoase asupra acestei mulțimi, ale cărei individualități nu apăreau decît atunci cînd obrazul sau întreaga lor făptură se găsea din întîmplare în bătaia acestor slabe cascade luminoase.

Numai că, în penumbră chiar, puteai vedea bine că te afli în mijlocul unei reuniuni aristocratice. Forfoteau acolo hainele brodate și uniformele ofițerilor de uscat și de marină, împestrițînd mulțimea cu reflexe de aur și argint.

Într-adevăr, la acea dată nici un muncitor, nici un om din popor, poate chiar nici un burghez nu democratiza ilustra adunare. Pentru oamenii simpli exista o altă sală, dedesubtul primei. Această sală se deschidea la altă oră, în așa fel încît poporul și aristocrația să nu se atingă. Pentru instruirea acestor oameni a fost înființată o frăție. Membrii acestei societăți aveau misiunea să le explice Constituția și să le interpreteze drepturile omului.

În ce-i privește pe iacobini, am spus-o, ei erau atunci o societate de militari, aristocrați, intelectuali, dar mai ales de literați și artiști, care formau majoritatea. Ca oameni de litere erau aici La Harpe, autorul dramei

Mélanie; Chénier, autorul tragediei *Carol al IX-lea*; Andrieux, autorul *Nechibzuiților*; apoi Sedaine, fostul cioplitor de piatră, protejatul reginei, regalist în suflet, ca majoritatea celor ce se aflau aici; Chamfort, poetul laureat, fost secretar al prințului de Condé, lectorul doamnei Elisabeth; Laclos, omul ducelui de Orléans, autorul *Legăturilor primejdioase*, care ține locul patronului său și are misiunea, în funcție de împrejurări, să-l reamintească prietenilor săi sau să-l facă uitat de dușmanii săi.

Ca artiști erau de față Talma, care va face revoluția în rolul lui Titus: grație lui, oamenii își vor tăia părul așteptînd ca, prin Collot d'Herbois, colegul său, să fie tăiate capete; David, care visează la *Leonida* și la *Răpirea Sabinelor*, David, care-și schițează marea pînză *Jurămîntul de la „Jeu de Paume"* [1] și care-și cumpărase poate tocmai atunci pensula cu care va picta cea mai frumoasă pînză și cel mai hidos tablou al său: *Moartea lui Marat*; Vernet, care fusese primit la Academie cu doi ani în urmă pentru tabloul său *Triumful lui Paul-Emile*, care se amuză pictînd cai și cîini, fără să-i dea prin minte că la patru pași de el se găsește, în adunare, la brațul lui Talma, un tînăr locotenent corsican, cu părul lins și nepudrat, care-i pregătește, fără să-și dea seama singur, cinci dintre cele mai frumoase tablouri ale sale: *Trecerea muntelui Saint-Bernard* și *Bătăliile de la Rivoli, Marengo, Austerlitz* și *Wagram*; Larive, reprezentant al școlii declamatorii în actorie, care nu binevoiește încă să vadă în tînărul Talma un rival, care-l preferă pe Voltaire lui Corneille și pe de Belloy lui Racine; Laïs, cîntărețul care face delicile Operei; apoi La Fayette, Lameth, Duport, Sièyes, Thouret, Chapellier, Lanjuinais, Montloisier; mai departe, în mijlocul tuturor acestora, cu atitudine provocătoare și cu nasul în vînt, figura înfumurată a deputatului de Grenoble, Barnave, pe care oamenii mediocri îl consideră

[1] Jurămînt pe care-l depuseseră deputații, la 20 iunie 1789, „să nu se despartă înainte de a da o Constituție Franței". Regele, interzicîndu-le accesul în sala numită „Menus-Plaisirs", unde deliberau în mod obișnuit, ei se mutară într-o sală vecină, aceea denumită „Jeu de Paume". (N. T.)

rivalul lui Mirabeau, şi pe care Mirabeau îl zdrobeşte ori de cîte ori binevoieşte să pună piciorul pe el.

Gilbert aruncă o privire stăruitoare asupra acestei strălucitoare adunări, recunoscu pe fiecare, cîntărind în minte toate aceste valori diferite şi deloc liniştit de pe urma examenului făcut.

Totuşi, această adunare regalistă îl reconfortă puţin.

— La urma urmei, îi spuse deodată lui Cagliostro, pe care dintre toţi aceşti oameni îl vedeţi cu adevărat ostil monarhiei ?

— Trebuie să văd cu ochii tuturor acestora, cu ochii dumitale, cu cei ai domnului Necker, cu ai abatelui Maury — sau cu ai mei ?

— Cu ai dumneavoastră, spuse Gilbert. N-am căzut de acord că aveţi ochi de vrăjitor ?

— Ei bine, aici sînt doi.

— Ah ! Nu e mult în mijlocul a patru sute de oameni.

— E suficient dacă unul dintre ei trebuie să fie ucigaşul lui Ludovic al XVI-lea, iar celălalt succesorul său !

Gilbert tresări.

— Ah ! ah ! murmură el, avem aici un viitor Brutus şi un viitor Cezar ?

— Nici mai mult nici mai puţin, dragul meu doctor.

— Mi-i veţi arăta, nu-i aşa, conte ? spuse Gilbert cu un surîs de îndoială pe buze.

— O, apostol cu ochi acoperiţi de solzi ! murmură Cagliostro. Voi face chiar mai mult, dacă vrei, îţi voi da posibilitatea să-i atingi. Cu care vrei să încep ?

— Păi, să zicem cu cel care-l va răsturna pe rege. Am un mare respect pentru ordinea cronologică. Să-l vedem întîi pe Brutus.

— Ştii, spuse Cagliostro însufleţindu-se ca şi cum ar fi fost atins de suflul inspiraţiei, ştii că oamenii nu folosesc niciodată aceleaşi mijloace, chiar dacă trebuie să împlinească o faptă aproape identică ? Brutus al nostru nu va semăna deloc cu Brutus din antichitate.

— Un motiv în plus să fiu curios să-l văd.

— Ei bine, spuse Cagliostro, priveşte, iată-l !

Şi întinse braţul în direcţia unui om sprijinit de amvon. Numai capul acestuia era luminat în acel moment, restul corpului fiind pierdut în umbră.

Acest cap, palid şi livid, părea, ca în zilele proscripţiilor antice, un cap tăiat, ţintuit pe tribună. Numai ochii păreau să trăiască într-o expresie de ură aproape dispreţuitoare, expresia unei vipere care ştie că dinţele ei conţine o otravă mortală. Aceşti ochi îl urmăreau, în nenumăratele sale evoluţii, pe zgomotosul şi limbutul Barnave.

Gilbert simţi un fior trecîndu-i prin tot trupul.

— Într-adevăr, spuse el, m-aţi prevenit. Nu e nici capul lui Brutus nici cel al lui Cromwell.

— Nu, spuse Cagliostro, dar, poate, e cel al lui Cassius. Ştii, dragul meu, ce spunea Cezar : „Nu mă tem de toţi aceşti oameni graşi, care-şi petrec zilele la masă şi nopţile în orgii. Nu, dacă mă tem de cineva, apoi mă tem de acei visători cu trupul slab şi cu obrazul palid."

— Acela ce mi-l arătaţi aici îndeplineşte toate condiţiile stabilite de Cezar.

— Nu-l cunoşti ? întrebă Cagliostro.

— Ba da ! spuse Gilbert privindu-l cu atenţie. Îl cunosc, sau mai bine zis îl recunosc ca fiind un membru al Adunării Naţionale.

— Aşa e !

— Unul dintre cei mai încîlciţi oratori ai stîngii.

— Aşa e !

— Pe care nimeni nu-l ascultă cînd vorbeşte.

— Exact.

— Un mic avocat din Arras, nu-i aşa ? Numit de Robespierre.

— Exact. Ei bine, priveşte acest cap cu multă atenţie.

— Îl privesc.

— Ce vezi ?

— Conte, nu sînt Lavater [1].

— Nu, dar îi eşti discipol.

---

[1] Johann Caspar Lavater (1741—1801, scriitor şi teolog elveţian protestant, descoperă *fizionomonia*, pretinsă ştiinţă care caută să determine caracterul şi tipul oamenilor după înfăţişarea lor fizică, în special după trăsăturile feţei. (N. T.)

— Îi văd pe figură expresia de ură a mediocrității împotriva geniului.

— Înseamnă că și dumneata îl judeci ca toată lumea... Da, e-adevărat, glas fără vlagă, puțin acru ; figură uscățivă și tristă ; pielea frunții care pare lipită de craniu ca un pergament galben și imobil ; ochi sticloși, care nu lasă să scape decît cîte o țîșnire verzuie ce se stinge aproape pe loc ; continua încordare a mușchilor și a glasului ; fizionomie obositoare chiar prin imobilitatea ei ; același costum măsliniu, costum unic, sobru, periat cu grijă ; da, toate acestea, înțeleg, trebuie să impresioneze prea puțin o Adunare bogată de oratori, care are dreptul să fie pretențioasă, fiind obișnuită cu figura leonină a lui Mirabeau, cu suficiența îndrăzneață a lui Barnave, cu replica promptă și tăioasă a abatelui Maury, cu ardoarea lui Cazalès și cu logica lui Sièyes. Dar acestuia nu i se va reproșa defel, ca lui Mirabeau, imoralitatea. Acesta e omul cinstit. Nu încalcă niciodată principiile și, dacă va încălca vreodată legalitatea, o va face numai spre a ucide textul vechi cu ajutorul legii noi.

— Bine, bine, dar în definitiv, cine e acest Robespierre ? întrebă Gilbert.

— Ah ! Iată-te aristocrat al celui de-al XVIII-lea secol ! „Cine e acest Cromwell ?, întreba contele de Straford, căruia protectorul avea să-i taie capul. Un negustor de bere, mi se pare !"

— Vreți să spuneți că și capul meu se expune acelorași riscuri ca și cel al lui Sir Thomas Wentworth ? spuse Gilbert, schițînd un zîmbet care-i îngheță pe buze.

— Cine știe ? spuse Cagliostro.

— Atunci, un motiv în plus să iau informații, spuse doctorul.

— Cine e Robespierre ? Ei bine, nimeni în Franța nu-l cunoaște poate ca mine. Îmi place să știu de unde vin aleșii fatalității. Asta mă ajută să ghicesc încotro se îndreaptă. Familia Robespierre este irlandeză. Poate că bunicii au făcut parte din acele colonii irlandeze care, în secolul al XVI-lea, au venit să populeze seminariile și mănăstirile de pe litoralul nostru nordic. Acolo au primit de la iezuiți această severă educație de chițibușari, pe

care cucernicii părinți o dădeau elevilor lor. Cei din familia Robespierre erau notari din tată în fiu. O ramură a familiei, acea din care descinde acesta, se stabili la Arras, mare centru, precum se știe, al nobilimii și al bisericii. Se aflau în oraș doi seniori, mai bine zis doi regi : unul, abatele de Saint-Waast, celălalt, episcopul de Arras, al cărui palat pune în umbră jumătate din oraș. În acest oraș s-a născut cel pe care-l vezi, în anul 1758. Ce a făcut în copilărie, ce a făcut în tinerețe, ce face în acest moment îți voi spune în două cuvinte. Ce va face în viitor ți-am spus-o într-un singur cuvînt. Erau patru copii în casă. Capul familiei, avocat în consiliul din Artois, își pierdu soția, căzu într-o tristețe neagră, încetă să pledeze, plecă într-o călătorie de plăcere și nu se mai întoarse. La unsprezece ani, cel mai mare dintre copii — cel despre care vorbim — deveni la rîndul său cap de familie, tutore al unui frate și a două surori. La această vîrstă, lucru ciudat, copilul își înțelese sarcina și deveni bărbat. În douăzeci și patru de ore deveni ceea ce a rămas : un obraz care zîmbește uneori, un suflet care nu rîde niciodată. Era cel mai bun elev din colegiu. Se obținu pentru el, de la abatele de Saint-Waast, una din bursele de care acesta dispunea la colegiul Louis-le-Grand. Sosi singur la Paris, recomandat unui canonic de la Notre-Dame. În cursul anului, canonicul muri. Aproape în același timp murea la Arras cea mai mică dintre surorile sale, cea mai iubită. Umbra iezuiților, care fuseseră expulzați din Franța, se mai proiecta încă pe zidurile colegiului Louis-le-Grand. Cunoști această clădire în care se află în momentul de față băiatul dumitale, Sébastien. Curțile sale întunecate și îngrădite, ca și cele ale Bastiliei, decolorează cele mai proaspete chipuri. Acela al tînărului Robespierre era palid, și îl făcură livid. Ceilalți copii ieșeau uneori. Pentru ei, anul avea duminici și sărbători. Pentru orfanul bursier, fără protecție, toate zilele erau la fel. Pe cînd ceilalți respirau aerul familial, el respira aerul singurătății, al tristeții și plictiselii — trei stări de spirit care aprind invidia și ura și sting primăvara din suflete. Toate acestea făcură ca băiatul să se ofilească și să devină un tînăr searbăd. Într-o zi, în viitor, nu se va mai crede că

a putut exista un portret al lui Robespierre la vîrsta de douăzeci şi patru de ani, ţinînd un trandafir într-o mînă şi apăsînd-o pe cealaltă pe piept, cu această deviză : *Totul pentru prietena mea !*

Gilbert zîmbi trist privindu-l pe Robespierre.

— E-adevărat, continuă Cagliostro, că atunci cînd a adoptat această deviză şi s-a lăsat pictat astfel, domnişoara jurase să nimic în lume nu-i va despărţi. El jurase la fel, ca un bărbat hotărît să-şi ţină jurămîntul. Făcu o călătorie de trei luni şi, la înapoiere, o găsi căsătorită ! În rest, abatele de Saint-Waast rămase protectorul său, dădu bursa de la colegiul Louis-le-Grand fratelui său, iar lui îi făcu rost de un post de judecător la tribunalul penal. Veni ziua judecării unui proces, a pedepsirii unui asasin. Ros de remuşcări pentru a fi îndrăznit împreună cu alţi doi să hotărască soarta unui om, cu toate că acest om fusese găsit vinovat, îşi dădu demisia. Se făcu avocat, căci trebuia să trăiască şi să-şi hrănească sora. Fratele era, ce-i drept, prost hrănit la colegiu, dar era totuşi hrănit. De-abia se înscrisese pe lista avocaţilor, că ţăranii din împrejurimi îl şi rugară să le pledeze cauza împotriva episcopului de Arras. Ţăranii erau în dreptul lor, lucru de care Robespierre se convinsese examinînd dosarul. Pledă, cîştigă cauza ţăranilor şi, îndată după acest succes, fu trimis în Adunarea Naţională. Aici, Robespierre se trezi aşezat între o ură puternică şi un dispreţ profund. Ura preoţimii pentru avocatul care a îndrăznit să pledeze împotriva episcopului de Arras şi dispreţul nobililor din Artois pentru avocăţelul crescut din milă.

— Dar, întrerupse Gilbert, ce a făcut pînă azi ?

— Ah ! Dumnezeule, aproape nimic pentru alţii, dar suficient pentru mine. Dacă n-ar intra în vederile mele ca acest om să fie sărac, mîine i-aş da un milion.

— Vă mai întreb odată, ce a făcut ?

— Îţi aminteşti ziua în care preoţimea a venit în mod ipocrit la Adunare, cerînd deputaţilor stării a treia, suspendaţi de *veto*-ul regelui, să-şi înceapă lucrările ?

— Da.

— Ei bine, recitește discursul rostit atunci de micul avocat din Arras și vei vedea dacă nu se ascunde un întreg viitor în această vehemență acidă, care-l făcu aproape elocvent.

— Și de atunci ?

— De atunci... Ah ! e-adevărat. Sîntem obligați să sărim din luna mai în octombrie. Cînd, în ziua de 5, Maillard, delegatul femeilor din Paris, veni în numele clientelor sale să ia cuvîntul în Adunare, ei bine ! toți membrii prezenți ai acestei Adunări rămaseră nemișcați și muți. Micul nostru avocat nu se dovedi doar acid, ci mai îndrăzneț ca oricine. Toți pretinșii apărători ai poporului tăceau. El se ridică de două ori : prima dată în mijlocul tumultului, a doua oară în mijlocul liniștii. Îl susținu pe Maillard, care vorbea în numele foametei și care cerea piine.

— Da, într-adevăr, spuse Gilbert gînditor, asta devine foarte grav. Dar poate că se va schimba.

— Ah ! dragul meu doctor, dumneata nu-l cunoști pe *incoruptibil*, cum va fi numit într-o zi. De altfel, cine ar vrea să-l cumpere pe acest mic avocat de care toată lumea rîde ? Acest om, care va fi mai tîrziu — ține bine minte ce spun, Gilbert ! — teroarea Adunării, este acum ținta batjocurilor ei. Nobilii iacobini au convenit că domnul de Robespierre este omul ridicol al Adunării, cel ce amuză și trebuie să amuze pe toată lumea, de care fiecare poate și aproape trebuie să-și bată joc. Marile adunări se plictisesc uneori, și au nevoie de un netot să le înveselească... În ochii unor Lameth, Cazalès, Maury, Barnave sau Duport domnul de Robespierre este un netot. Prietenii săi îl trădează zimbind pe ascuns, inamicii săi îl huiduie rizînd în gura mare. Cînd vorbește, toată lumea vorbește. Cînd ridică glasul, fiecare țipă. Apoi, cînd a pronunțat — totdeauna în favoarea dreptului, totdeauna pentru a apăra un principiu — un discurs pe care nimeni nu-l ascultă, un membru ignorat al Adunării, asupra căruia oratorul fixează o clipă privirea sa amenințătoare, cere sarcastic textul tipărit al discursului. Unul singur dintre colegii săi îl descifrează și-l înțelege, unul singur !

Ghici care ? Mirabeau. „Acest om va merge departe, îmi spunea alaltăieri, căci acest om crede în ce spune." Lucru care, înțelegi bine, i se pare cu totul neobișnuit lui Mirabeau.

— Dar eu am citit discursurile acestui om, spuse Gilbert, și le-am găsit mediocre și plate.

— Ei ! Dumnezeule, doar nu-ți spun că e un Demostene sau un Cicero, un Mirabeau sau un Barnave ! Nu, e pur și simplu domnul de Robespierre, cum se obișnuiește să i se spună. De altfel, discursurile lui sînt tratate cu tot atît de puțină considerație la tipografie ca și la tribună. La tribună sînt întrerupte, la tipografie sînt mutilate. Ziariștii nici nu-l numesc măcar domnul de Robespierre : Nu, ziariștii nici nu-i cunosc numele : îl numesc d. B... d. N... sau d. ***. Ah ! singur Dumnezeu, poate și eu, știm cîtă fiere se adună în acest piept slab, cîte furtuni se adună în acest creier strîmt. Căci, pentru a uita toate aceste injurii, toate aceste insulte, toate aceste trădări, oratorul huiduit, care simte totuși că e o forță, n-are nici compensația bucuriilor lumești, nici alinarea familiei. În tristul său apartament din tristul cartier Marais, în casa sa rece, săracă, nemobilată, din strada Saintonge, unde locuiește modest din salariul său de deputat, e singur ca și în curțile umede ale colegiului Louis-le-Grand. Pînă anul trecut, figura sa era încă tînără și blîndă. Privește, după un an s-a uscat. Nu-i mai părăsește pe iacobini și, ca urmare a emoțiilor, invizibile pentru alții, pe care le încearcă, face hemoragii care l-au lăsat de două-trei ori în nesimțire. Ești un mare specialist în algebră, Gilbert, ei bine, te desfid să calculezi, recurgînd la cele mai exagerate înmulțiri, cît sînge o va costa pe această nobilime care-l insultă, pe această preoțime care-l persecută, pe acest rege care-l ignoră, sîngele ce-l pierde Robespierre.

— Dar de ce vine la iacobini ?

— Fiindcă, huiduit în Adunare, iacobinii îl ascultă. Iacobinii, dragul meu doctor, reprezintă minotaurul copil. Acum suge la o vacă, mai tîrziu va devora un popor. Ei bine, Robespierre e prototipul iacobinilor. Societatea își găsește în el esența concentrată, iar el este expresia societății : nici mai mult, nici mai puțin. Merge în același

pas cu ea, fără să rămînă în urma ei, fără să i-o ia înainte. Ţi-am promis — nu-i aşa ? — să te fac să vezi un mic instrument de care se ocupă unii în acest moment şi care are drept scop să facă să cadă un cap, poate două, într-un minut. Ei bine, dintre toate personajele aici prezente, acela care va da cel mai mult de lucru acestui instrument al morţii este micul avocat din Arras, domnul de Robespierre.

— Într-adevăr, conte, spuse Gilbert, sînteţi funebru. Şi dacă acest Cezar al dumneavoastră nu mă consolează nici un pic de acel Brutus al dumneavoastră, sînt pe cale să uit motivul pentru care am venit. Apropo, dar ce se întîmplă cu Cezar ?

— Uite, îl vezi acolo jos ? Vorbeşte cu un om pe care încă nu-l cunoaşte şi care va avea mai tîrziu o mare influenţă asupra destinului său. Acest om se numeşte Barras : reţine acest nume şi aminteşte-ţi de el cînd va fi cazul.

— Nu ştiu dacă vă înşelaţi ori nu, conte, dar, în orice caz, vă alegeţi bine tipurile. Cezar-ul dumneavoastră are o frunte parcă făcută pentru a purta o coroană şi nişte ochi a căror expresie nu prea reuşesc s-o sesizez...

— Da, fiindcă privesc în interior. Asemenea ochi ghicesc viitorul, doctore.

— Şi ce-i spune lui Barras ?

— Îi spune că dacă ar fi apărat-o, Bastilia n-ar fi fost cucerită.

— Aşadar, nu e un patriot ?

— Oamenii ca el nu vor fi nimic înainte de a fi totul.

— Susţineţi prin urmare gluma cu privire la acest mic sublocotenent ?

— Gilbert, spuse Cagliostro întinzînd mîna spre Robespierre, pe cît este de adevărat că acesta va ridica eşafodul lui Carol I, tot atît este de adevărat că celălalt — îi întinse mîna spre corsicanul cu părul neted — va reconstrui tronul lui Carol cel Mare.

— Atunci, exclamă Gilbert descurajat, lupta noastră pentru libertate este inutilă ?

— Şi cine vă spune că unul nu va face tot atîtea pentru ca cu tronul său cît celălalt cu eşafodul său ?

— Va exista deci un Titus, un Marc-Aureliu, un zeu al păcii venind să izbăvească lumea de epoca bubuitului tunurilor ?

— Va fi în acelaşi timp Alexandru şi Hanibal. Născut în toiul bătăliei, va creşte prin război şi va cădea prin război. Am spus că te desfid să calculezi cît sînge va costa nobilimea şi clerul sîngele ce-l pierde Robespierre. Ia tot sîngele ce-l vor pierde, înmulţeşte-l de cîte ori vrei şi nu vei ajunge să afli riul, lacul, oceanul de sînge ce-l va vărsa acest om cu armatele sale de cinci sute de mii de soldaţi, în bătăliile sale de trei zile, în care se vor trage o sută cincizeci de mii de lovituri de tun.

— Şi ce va rezulta din acest vacarm, din acest fum, din acest haos ?

— Ceea ce rezultă din orice genezâ, Gilbert. Avem misiunea să îngropăm lumea veche. Copiii noştri vor vedea născîndu-se o lume nouă. Acest om este gigantul care-i păzeşte poarta. Ca şi Ludovic al XIV-lea, ca şi Leon al X-lea, ca şi Augustus, secolul care începe va purta numele lui.

— Şi cum se numeşte acest om ? întrebă Gilbert subjugat de profunda convingere cu care vorbea Cagliostro.

— Deocamdată se numeşte Bonaparte, răspunse profetul, dar într-o zi se va numi Napoleon !

Gilbert îşi lăsă capul în mîini şi căzu într-o visare atît de adîncă, încît nu-şi dădu seama — captivat cum era de cursul gîndurilor sale — că şedinţa se deschisese şi un orator se urca la tribună...

Trecuse o oră fără ca zgomotul adunării şi al balcoanelor, oricît de furtunoasă fusese şedinţa, să-l fi putut rupe pe Gilbert din meditaţia sa. La un moment dat simţi cum o mînă puternică şi încordată îl prinde de umăr. Se întoarse. Cagliostro dispăruse. În locul său îl văzu în schimb pe Mirabeau.

Mirabeau, cu obrazul răvăşit de furie. Gilbert îl privi cu un aer interogator.

— Ei bine ? spuse Mirabeau.

— Ce se întîmplă ? întrebă Gilbert.

— Iată ce : am fost păcăliți, batjocoriți, trădați. Curtea nu mă vrea. Pe dumneavoastră v-a luat bun de tras pe sfoară și pe mine bun de prostit.

— Nu vă înțeleg, conte.

— Chiar n-ați auzit ?

— Ce anume ?

— Hotărîrea care a fost adoptată.

— Unde ?

— Aici !

— Ce hotărîre ?

— Cum, dormeați ?

— Nu, spuse Gilbert, visam.

— Ei bine, mîine, ca răspuns la moțiunea mea de azi, care propune ca miniștrii să fie invitați să asiste la deliberări, trei prieteni ai regelui vor cere ca nici un membru al Adunării să nu poată fi ministru în cursul acestei sesiuni. Înseamnă că această combinație, elaborată atît de minuțios de noi, se prăbușește din cauza îmbufnării capricioase a Majestății Sale Ludovic al XVI-lea. Dar, continuă Mirabeau ridicîndu-și, ca Ajax, pumnul strîns către cer, pe numele meu de Mirabeau, le-o voi plăti, și dacă toanele lor pot răsturna un ministru, vor vedea că ale mele pot răsturna un tron !

— Sper, spuse Gilbert, că vă veți duce totuși la Adunare, că veți lupta pînă la capăt.

— Mă voi duce și voi lupta pînă la capăt !... Fac parte dintre acei oameni ce nu se lasă îngropați decît sub ruine.

Și Mirabeau plecă fulminînd, mai frumos și mai teribil, cu acea cută divină pe care tunetul i-l brăzdase pe frunte.

Într-adevăr, a doua zi, ca urmare a propunerii lui Lanjuinais, în pofida eforturilor supraomenești ale lui Mirabeau, Adunarea Națională adoptă cu o mare majoritate următoarea moțiune : „Nici un membru al Adunării nu va putea fi ministru în cursul acestei sesiuni."

— Iar eu, strigă Mirabeau cînd decretul era votat, propun un amendament care nu va schimba cu nimic legea voastră... Iată-l : „Toți membrii acestei Adunări pot fi miniștri, cu excepția domnului conte de Mirabeau."

Toți se priviră ca amețiți de această îndrăzneală. Apoi, în mijlocul liniștii generale. Mirabeau coborî de pe estradă, cu acel pas cu care mersese spre domnul de Dreux-Brézé cînd îi spusese : „Sîntem aici din voința poporului ; nu vom ieși decît cu baioneta în pîntece !"

Ieși din sală?

Înfrîngerea lui Mirabeau se asemăna cu triumful celuilalt.

Gilbert nici nu venise la Adunare. Rămăsese acasă, visînd la straniile prevestiri ale lui Cagliostro, fără să creadă în ele. Totuși nu și le putea șterge din minte. Prezentul i se părea destul de mic față de viitor!

Poate că mă veți întreba cum aș putea explica prevestirile lui Cagliostro relativ la Robespierre și Napoleon, eu, un simplu istoric al timpurilor ce s-au scurs ?

Voi cere aceluia ce-mi va pune această întrebare să-mi explice prevestirea domnișoarei Lenormand făcută reginei Joséphine.

Întîlnim în această lume la fiecare pas cîte un lucru inexplicabil. Pentru cel ce nu și le pot explica și nu vor să creadă în ele a fost inventată îndoiala.

Capitolul 30

METZ ȘI PARIS

Cum spusese Cagliostro, cum ghicise Mirabeau, regele era acela datorită căruia eșuaseră toate proiectele lui Gilbert.

Mobilul propunerilor făcute de regină lui Mirabeau fusese mai degrabă năduful unei amante, dublat de curiozitatea unei femei, decît politica unei regine. Așa încît ea asistă fără mare regret la prăbușirea acestui întreg eșafodaj constituțional, care-i răncea întotdeauna atît de dureros orgoliul.

În ce-l privește pe rege, politica sa ferm hotărîtă era aceea de expectativă. Voia să cîștige timp și să profite de

împrejurări. De altfel, două negocieri în curs îi ofereau, fie una, fie cealaltă, şansa de a fugi din Paris şi a se retrage într-un oraş fortificat — care era planul său preferat.

Aceste negocieri începute erau, o ştim, pe de o parte cele angajate de Favras, omul lui Monsieur, pe de altă parte de Charny, mesagerul propriu al lui Ludovic al XVI-lea.

Charny făcuse călătoria de la Paris la Metz în două zile. Îl găsi pe domnul Bouillé la Metz şi-i remise scrisoarea regelui. Această scrisoare, ne-o amintim, nu era decît un mijloc de a stabili contactul între Charny şi domnul de Bouillé. Acesta, cu toate că-şi manifesta nemulţumirea faţă de lucrurile care se petreceau, se arătă la început foarte rezervat.

Într-adevăr, propunerile făcute în acest moment domnului Bouillé îi răsturnau toate planurile. Împărăteasa Caterina îi făcuse recent o ofertă şi cînd sosi scrisoarea lui Ludovic al XVI-lea el era tocmai pe cale să-i scrie regelui pentru a-i cere permisiunea să plece şi să se angajeze în Rusia.

Prima reacţie a domnului de Bouillé a fost, de aceea, una de ezitare. Dar, la numele lui Charny şi în amintirea rudeniei acestuia cu domnul de Suffren, la zvonul care circula că regina îl onora cu toată încrederea, se simţi pătruns, ca fidel regalist, de dorinţa de a-l smulge pe rege din această libertate aparentă, pe care mulţi o priveau ca o captivitate adevărată.

Între timp, înainte de a lua vreo hotărîre cu Charny, pretinzînd că împuternicirile acestuia nu erau suficient de largi, domnul de Bouillé decise să-şi trimită fiul, contele de Bouillé, pentru a discuta direct cu regele despre acest important proiect.

Charny urma să rămînă la Metz în timpul acestor negocieri. Nici o dorinţă personală nu-l rechema la Paris, iar simţul onoarei, poate puţin exagerat, îl obliga aproape să rămînă la Metz ca un fel de ostatec.

Contele Louis sosi la Paris la mijlocul lui noiembrie. Pe-atunci, regele era păzit îndeaproape de domnul La

Fayette, iar contele Louis de Bouillé era vărul domnului La Fayette.

Trase la unul din prietenii săi, ale cărui opinii patriotice erau foarte cunoscute și care se afla atunci în călătorie în Anglia.

Să intre în castel fără știrea domnului La Fayette era, așadar, pentru tînărul mesager, un lucru dacă nu imposibil, cel puțin foarte primejdios și foarte dificil.

Pe de altă parte, cum lui La Fayette îi era cu totul necunoscută legătura stabilită de Charny între rege și domnul de Bouillé, nimic nu era mai simplu decît ca tînărul conte Louis să-i fie prezentat regelui chiar de La Fayette.

Împrejurările păreau să vină spontan în întîmpinarea dorințelor tînărului ofițer.

Se afla de trei zile la Paris fără să fi hotărît ceva, chibzuind mijlocul prin care să ajungă pînă la rege și întrebîndu-se, cum spuneam, dacă n-ar fi mai sigur să i se adreseze direct lui La Fayette, cînd i se înmînă un bilet din partea acestuia, prin care-l anunța că sosirea sa la Paris era cunoscută și îl invita să-l întîlnească la statul major al gărzii naționale sau la palatul Noailles.

Într-un fel, providența răspundea cu glas tare rugăminții ce i-o adresase în șoaptă domnul Bouillé. Era o zînă bună, cum sînt multe în frumoasele povestiri ale lui Perrault, care, luînd cavalerul de mînă, îl conduce la țintă.

Contele se duse în grabă la statul major.

Generalul tocmai plecase la primărie, unde avea de primit o comunicare din partea domnului Bailly. În absența generalului îl întîlni pe aghiotantul acestuia, domnul Romeuf.

Romeuf își făcuse serviciul în același regiment ca și tînărul conte și cu toate că unul aparținea democrației și celălalt aristocrației, între ei se înnodaseră anumite relații. De atunci, Romeuf, care trecuse într-unul din regimentele desființate după 14 iulie, nu-și mai reluă activitatea militară decît în garda națională, unde ocupa postul de aghiotant preferat al generalului La Fayette.

Cei doi tineri, cu toate că aveau opinii diferite asupra multor lucruri, erau de acord asupra unuia : amîndoi îl iubeau şi îl respectau pe rege.

Numai că unul îl iubea în felul patrioţilor, adică cu condiţia să refuze jurămîntul şi, dacă va fi necesar, să cheme armate străine pentru a le băga rebelilor minţile în cap.

Prin rebeli domnul de Bouillé înţelegea trei sferturi din membrii Adunării, garda naţională, electorii, etc. etc., adică cinci şesimi din Franţa.

Romeuf avea douăzeci şi şase de ani, iar contele Louis douăzeci şi doi, aşa că era greu să vorbească multă vreme despre politică. De altfel, contele Louis nici nu voia să fie bănuit că-l preocupă vreo problemă serioasă. Încredinţă un mare secret amicului său Romeuf, şi-anume că a părăsit Metz-ul cu o simplă permisie, pentru a veni să întîlnească la Paris o femeie pe care o adora.

În timp ce contele Louis făcea această confidenţă aghiotantului, generalul La Fayette apăru în pragul uşii, care rămăsese deschisă. Deşi îl văzuse foarte bine pe noul sosit printr-o oglindă aşezată în faţa sa, domnul de Bouillé îşi continuă povestirea. În ciuda semnelor ce i le făcea Romeuf şi pe care se făcea că nu le înţelege, ridică glasul, astfel încît generalul să nu piardă nici un cuvînt din ce spunea.

Generalul auzise totul : era exact ceea ce voia contele Louis. La Fayette continuă să înainteze în spatele povestitorului şi, punîndu-i mîna pe umăr cînd acesta terminase, îl apostrofă :

— Ah ! domnule libertin, iată de ce te ascunzi de respectabilele dumitale rude.

Nu era cu adevărat un judecător sever, un mentor încruntat acest tînăr general de treizeci şi doi de ani, foarte la modă el însuşi printre toate femeile la modă ale epocii. De aceea, contele Louis nu părea prea speriat de dojana ce-l aştepta.

— Mă ascundeam atît de puţin de ele, dragul meu văr, încît chiar azi voiam să am onoarea să mă prezint în faţa celui mai ilustru dintre ele, dacă nu m-ar fi chemat chiar dînsul prin mesajul trimis.

Şi-i arătă generalului scrisoarea pe care o primise.

— Ei bine, puteţi afirma domnilor din provincie că poliţia Parisului e rău informată ? întrebă generalul cu un aer de satisfacţie, care dovedea că punea în asta un oarecare amor-propriu.

— Ştim că nu putem ascunde nimic, generale, celui ce veghează asupra libertăţii poporului şi binelui regelui.

La Fayette îşi privi vărul pieziş, cu acel aer de om în acelaşi timp bun, spiritual şi puţin ironic, pe care i l-am cunoscut şi noi. Ştia că binele regelui era foarte important pentru această ramură a familiei cărcia îi păsa însă prea puţin de soarta poporului. De aceea nici nu răspunse decît la o parte a frazei.

— Şi vărul meu, domnul marchiz de Bouillé, spuse, apăsînd pe titlul la care el renunţase din noaptea de 4 august, nu l-a însărcinat pe fiul său cu vreun mesaj pentru acest rege asupra binelui căruia veghez ?

— M-a însărcinat să depun la picioarele sale omagiul sentimentelor sale cele mai respectuoase, răspunse tînărul, dacă generalul La Fayette nu mă va găsi nedemn să fiu prezentat suveranului meu.

— Să vă prezint... şi cînd asta ?

— Cît mai repede cu putinţă, generale. Cu atît mai mult cu cît cred că am avut onoarea să v-o spun, dumneavoastră şi lui Romeuf, că fiind aici fără concediu...

— I-ai spus lui Romeuf, dar este acelaşi lucru, fiindcă am auzit şi eu. Ei bine, să vedem, tot ce e bun nu trebuie amînat. Acum e ora unsprezece dimineaţa. În fiecare zi, la prînz, am onoarea să văd pe rege şi pe regină. Mănîncă ceva cu mine dacă n-ai luat decît o primă gustare, şi te voi conduce la Tuileries.

— Dar, spuse tînărul, aruncîndu-şi privirea asupra uniformei şi a cizmelor sale, sînt oare în ţinută corespunzătoare, dragă vere ?

— În primul rînd, răspunse La Fayette, îţi voi spune, sărman copil, că această mare problemă, a etichetei, care ţi-a fost doică, s-a îmbolnăvit grav, dacă nu cumva chiar a murit de la plecarea dumitale. Apoi, mă uit la dumneata : uniforma ţi-e ireproşabilă, cizmele de ţinută. Ce

îmbrăcăminte i se potriveşte mai bine unui gentilom gata să moară pentru regele său decît uniforma de război? Haide, Romeuf, vezi dacă putem fi serviţi. Îl iau cu mine pe domnul Bouillé la Tuileries imediat după dejun.

Acest proiect corespundea de minune dorinţei tînărului ofiţer ca să mai facă vreo obiecţie serioasă. De aceea se înclină în semn de consimţămînt, de răspuns şi de mulţumire totodată.

O jumătate de oră mai tîrziu, sentinelele de la poarta palatului prezentau onorul generalului La Fayette şi tînărului conte de Bouillé, fără să bănuiască că dădeau în acelaşi timp onorul militar revoluţiei şi contrarevoluţiei.

Capitolul 31

REGINA

Domnul de La Fayette şi contele Louis de Bouillé urcară mica scară a aripii Marsan şi ajunseră în faţa apartamentelor de la primul etaj, locuite de rege şi regină.

Toate uşile se deschideau în faţa domnului de La Fayette, sentinelele dădeau onorul, servitorii se aplecau. Recunoşteau cu uşurinţă pe regele regelui, pe primarul palatului cum zicea domnul Marat.

La Fayette fu introdus întîi la regină. În ce-l priveşte pe rege, el se afla în atelierul de fierărie şi servitorul urma să-l anunţe la Majestatea Sa.

Trecuseră trei ani de cînd domnul Louis de Bouillé n-o văzuse pe Maria-Antoaneta. În aceşti trei ani fuseseră reunite Statele generale, Bastilia căzuse şi avuseseră loc evenimentele din 5 şi 6 octombrie.

Regina împlinise treizeci şi patru de ani, „vîrstă emoţionantă", spune Michelet, „pe care Van Dyck îşi făcuse plăcerea s-o picteze de atîtea ori, vîrstă de femeie, vîrstă de mamă şi, la Maria-Antoaneta mai ales, vîrstă de regină".

În acești trei ani regina suferise mult cu sufletul și mintea, de amor și de amor propriu. Cei treizeci și patru de ani apăreau clar gravați în jurul ochilor săi, prin acele fine nuanțe sidefii și violacee care trădează ochii ce se umplu des de lacrimi, nopțile fără somn ; ce trădează mai ales acea durere profundă a inimii de care femeia — femeie sau regină — nu se mai însănătoșește odată ce a fost atinsă.

Era vîrsta Mariei-Stuart prizonieră, vîrsta la care încercase cele mai profunde pasiuni, la care Douglas, Mortimer, Norfolk și Babington se îndrăgostiseră, i se devotaseră și muriseră pentru ea.

La vederea acestei regine prizoniere, detestate, calomniate, amenințate — ziua de 5 octombrie dovedise că amenințările nu erau deșarte — sufletul cavaleresc al tînărului Louis de Bouillé fu adînc impresionat.

Femeile nu se înșală deloc asupra efectului ce-l produc și, cum reginele și regii au pe deasupra o bună memorie a figurilor, care fac parte într-un fel din educația lor, îndată ce-l zări pe domnul de Bouillé, Maria-Antoaneta îl și recunoscu. Abia își aruncă ochii asupra lui și avu certitudinea că se găsește în fața unui prieten.

Astfel încît, chiar înainte ca generalul să fi făcut prezentările, înainte de a fi ajuns la picioarele divanului pe care regina ședea pe jumătate culcată, aceasta apucase să se ridice și, așa cum se procedează în fața unei vechi cunoștințe pe care ai plăcerea s-o revezi, exclamă :

— Ah ! Domnul de Bouillé !

Apoi, fără a se preocupa de generalul La Fayette, întinse mîna spre tînărul bărbat.

Contele șovăi o clipă, neputînd crede că i se face o asemenea onoare. Mîna regală rămase totuși întinsă, contele puse un genunchi la pămînt și atinse această mînă cu buzele sale fremătînde.

Era o greșeală ce o făcea regina prin această bunăvoință arătată domnului de Bouillé în fața lui La Fayette, care nu fusese onorat niciodată în felul acesta. Ea trasa o linie de demarcație și-l jignea pe omul de a cărui prie-

tenie avea cea mai mare nevoie. Iar acesta remarcă, cu amabilitatea la care îi era imposibil să renunțe, dar cu glasul ușor schimbat :

— Pe onoarea mea, dragă vere, eu m-am oferit să te prezint Majestății Sale, dar mi se pare că mai degrabă dumneata erai acela care trebuia să mă prezinți pe mine.

Regina era atît de bucuroasă de a se afla în fața unui om, a unui slujitor în care se putea încrede încît, întorcîndu-se spre La Fayette îi spuse, cu unul din acele surîsuri de la Trianon și Versailles :

— Domnule general, contele Louis nu e un republican sever ca dumneavoastră. Vine de la Metz și nu din America. N-a venit la Paris să sprijine Constituția. A venit doar să-mi prezinte omagiile sale. Nu vă mirați deci că îi acord eu, o sărmană regină pe jumătate detronată, favoarea care pentru el, biet provincial, mai merită poate acest nume, în timp ce pentru dumneavoastră...

Și regina făcu o strîmbătură fermecătoare, aproape de fată tînără, care voia să spună : „În timp ce dumneavoastră, domnule Scipio, în timp ce dumneavoastră, domnule Cincinatus, vă bateți joc de asemenea gesturi galante."

— Doamnă, spuse La Fayette, am trecut mereu respectuos și devotat prin fața reginei, fără ca regina să fi înțeles vreodată acest respect, fără ca regina să fi apreciat vreodată devotamentul meu. Va fi o mare nenorocire pentru mine, poate o nenorocire și mai mare pentru ea.

Apoi salută.

Regina îl privi cu ochii ei adînci și limpezi. Nu odată La Fayette îi spusese asemenea cuvinte, nu odată ea se gîndise la cele spuse de La Fayette, dar spre nenorocirea ei, avea — așa cum spusese generalul — o repulsie instinctivă față de acest om.

— Haide, generale, spuse ea, fiți generos, iertați-mă.

— Eu, doamnă, să vă iert ? Și de ce ?

— Pentru elanul meu către această bună familie de Bouillé, care mă iubește din tot sufletul.

La Fayette salută din nou.

— Și-acum, spuse regina, după iertare pace. O bună strîngere de mînă, generale, în maniera engleză sau

americană. Și-i întinse mîna, dar deschisă și cu palma înainte.

La Fayette atinse cu o mînă rece mîna reginei spunînd :

— Regret că nu vreți deloc să țineți minte că sînt francez, doamnă. Nu e prea departe 6 octombrie de 16 noiembrie.

— Aveți dreptate, generale, spuse regina făcînd un efort să se stăpînească, și îi strînse mîna. Sînt o ingrată.

Și lăsîndu-se să cadă pe canapea ca istovită de emoție, spuse :

— De altfel, n-ar trebui să vă mire, știți bine că asta este ceea ce mi se impută.

Apoi, clătinînd din cap :

— Ei bine, generale, ce e nou în Paris ?

La Fayette avea prilejul unei mici răzbunări și se folosi de ea :

— Ah ! doamnă, spuse el, ce rău îmi pare că nu ați fost ieri la Adunare ! Ați fi văzut o scenă înduioșătoare și care cu siguranță v-ar fi emoționat profund : un moșneag venind să mulțumească Adunării de fericirea ce-i datora reginei și regelui, căci Adunarea nu poate face nimic fără sancțiune regală.

— Un moșneag ? repetă regina distrată.

— Da, doamnă. Dar ce moșneag ! Decanul de vîrstă al omenirii, un bătrîn de o sută douăzeci de ani, din Jura, adus la bara Adunării de cinci generații de descendenți și venind să mulțumească pentru decretele din 4 august. Înțelegeți, doamnă, un om care a fost șerb o jumătate de secol, sub Ludovic al XIV-lea și optzeci de ani după aceea !

— Și ce a făcut Adunarea pentru acest om ?

— S-a ridicat toată în picioare și l-a obligat pe el să se așeze și să se acopere.

— Ah ! spuse regina cu acel ton ce-i era propriu numai ei, trebuie să fi fost, într-adevăr, mișcător. Din păcate, n-am fost acolo. Dar știți mai bine ca oricine, generale, adăugă surînzînd, că nu sînt totdeauna acolo unde vreau.

Generalul făcu un gest ca şi cum ar avea ceva de răspuns, dar regina continuă fără să-i lase timp să vorbească.

— Nu, eram aici şi o primeam pe biata văduvă a lui François, brutarul Adunării, pe care Adunarea l-a lăsat să fie asasinat în faţa porţilor sale.

— Doamnă, răspunse generalul, vorbiţi de una din nenorocirile care i-au îndurerat cel mai mult pe reprezentanţii Franţei. Adunarea nu a putut preveni asasinatul, dar i-a pedepsit cel puţin pe vinovaţi.

— Da, vă jur însă că pedeapsa n-a putut-o consola pe sărmana femeie.

La Fayette ridică mîna, ca un om care e gata să ceară cuvîntul şi care e încîntat că îi este acordat.

— Tocmai, spuse el, este a doua aluzie ce o faceţi într-un răstimp foarte scurt la această pretinsă captivitate în care vă ţin. Doamnă, mă grăbesc s-o spun faţă de vărul meu şi o voi repeta, dacă e nevoie, în faţa întregului Paris, a întregii Europe, a întregii lumi, că sînteţi liberă şi nu am decît o dorinţă : să dovediţi aceasta, regele reluîndu-şi vînătorile şi călătoriile, iar dumneavoastră însoţindu-l.

Regina zîmbi, ca o persoană puţin convinsă.

— Pentru azi nu am altă rugăminte să vă fac, dragă generale, decît să-l invitaţi pe vărul dumneavoastră, dacă mai rămîne cîteva zile la Paris, la unul din cenaclurile doamnei de Lamballe. Ştiţi că primeşte lume atît pentru ea cît şi pentru mine ?

— Iar eu voi profita de invitaţie şi pentru mine, spuse La Fayette.

Regina răspunse printr-o înclinare a capului şi printr-un surîs.

Însemna că întrevederea se terminase.

Ficcare luă ceea ce îi revenea : La Fayette salutul ; contele Louis surîsul.

Amîndoi ieşiră mergînd de-a îndărătelea, ducînd cu ei din această întrevedere unul ceva mai multă amărăciune, celălalt şi mai mult devotament.

Capitolul 32

REGELE

La ușa apartamentului reginei, cei doi vizitatori îl găsiră pe valetul regelui, François Huc, care-i aștepta.

Regele lăsase vorbă pentru domnul de La Fayette că, deoarece începuse, pentru a se distra, o nouă lucrare de lăcătușerie, foarte importantă, îl ruga să urce pînă la fierărie.

Sosind la Tuileries, regele se informase în primul rînd dacă exista o fierărie. Aflînd că acest lucru de indispensabilă necesitate pentru el fusese omis în planul de construcție de către Caterina de Médicis și Philbert de Lorme, alesese la al doilea etaj, deasupra camerei sale de dormit, o mare mansardă, cu scară exterioară și interioară, pentru a-și instala atelierul de fierărie.

În toiul gravelor preocupări ce-l asaltară în ultimele aproape cinci săptămîni de cînd se afla la Tuileries, Ludovic al XVI-lea n-a uitat nici o clipă de fierăria sa. Asta era ideea lui fixă. A participat la instalarea ei, a marcat el însuși locul foalelor, vetrei, nicovalei, bancului și menghinei. În sfîrșit, fierăria fusese definitiv instalată în ajun. Unelte de toate felurile erau rînduite pe polițe, atîrnate în cuie — totul la îndemînă. Ludovic n-a putut rezista multă vreme și încă de dimineață s-a pus cu ardoare la această treabă care-l distra atît de mult și în care fără îndoială ar fi devenit maestru dacă, spre marele regret al meșterului Gamain nu i l-ar fi sustras ceata de pierdevară, domnul Turgot, domnul de Calonne sau domnul Necker, vorbindu-i nu numai de treburile Franței, ceea ce la rigoare ar fi admis pînă și Gamain, dar, ceea ce i se părea absolut inutil, de treburile Brabantului, Austriei, Angliei, Americii și Spaniei.

Aceasta explică de ce regele Ludovic al XVI-lea, în primul elan al muncii, în loc să coboare și să-l primească pe La Fayette, îl rugă pe acesta să urce la el.

Pentru a-i conduce la fierăria regală, valetul socoti că e mai bine ca vizitatorii să nu treacă prin apartamente, ci

să urce direct pe scara particulară a regelui, ceea ce le lungi mult drumul.

Din această deviere de la linia dreaptă, tînărul conte Louis cîştigă timpul necesar de gîndire.

Oricît de plin i-ar fi fost sufletul de buna primire ce i-o făcuse regina, nu putea să nu-şi dea seama că ea nu-l aşteptase. Nici un cuvînt cu dublu sens, nici un gest tăinuit nu i-a dat de înţeles că augusta prizonieră, cum afirma singură că este, ar fi avut cunoştinţă de misiunea care-i era încredinţată, şi era clar că nu conta în nici un caz pe el ca pe cineva care ar fi putut-o smulge din captivitate.

Îi rămînea contelui să observe cu atenţie dacă în primirea regelui, în cuvintele şi gesturile acestuia există vreun semn pe care numai el l-ar putea înţelege şi care i-ar arăta că Ludovic al XVI-lea era mai bine informat decît La Fayette asupra cauzelor călătoriei sale la Paris.

La uşa fierăriei, valetul se întoarse şi, cum nu cunoştea numele domnului de Bouillé, întrebă :

— Pe cine să anunţ ?

— Anunţaţi-l pe generalul şef al gărzii naţionale. Voi avea onoarea să-l prezint eu însumi pe domnul Majestăţii Sale.

— Domnul comandant şef al gărzii naţionale, anunţă valetul.

Regele se întoarse :

— Ah ! ah ! dumneavoastră sînteţi, domnule de La Fayette ? Vă cer scuze că v-am făcut să urcaţi pînă aici, dar fierarul vă asigură că sînteţi bine venit în fierăria sa.

— Sire, răspunse La Fayette, în orice împrejurare aş avea onoarea să mă prezint la rege, la orice etaj şi în orice haină mă primeşte, regele va fi întotdeauna rege pentru mine.

— Nu mă îndoiesc, marchize. Dar văd că nu sînteţi singur. V-aţi schimbat aghiotantul ?

— Acest tînăr ofiţer — şi rog să-mi permiteţi să vi-l prezint — este vărul meu, contele Louis de Bouillé, căpitan de dragoni în regimentul lui Monsieur.

— Ah ! ah ! făcu regele lăsînd să-i scape o uşoară tresărire pe care tînărul gentilom o remarcă. Da, domnul

conte Louis de Bouillé, fiul marchizului de Bouillé, comandant al cetății Metz.

— Este exact, Sire, spuse cu vioiciune tînărul conte.

— Ah ! domnule conte Louis de Bouillé, scuzați-mă că nu v-am recunoscut. Am vederea slabă... Și ați plecat de multă vreme din Metz ?

— De cinci zile, Sire. Și aflîndu-mă la Paris fără concediu oficial, dar cu o permisie specială dată de tatăl meu, am solicitat rudei mele, domnul de La Fayette, să vă fiu prezentat.

— Bine ați făcut, conte.

Puținele cuvinte rostite de rege fuseseră suficiente pentru tînărul conte spre a înțelege că trebuie să fie prudent. Mai ales această întrebare : „Ați plecat de multă vreme din Metz ?“ însemna : „Ați părăsit orașul Metz după sosirea contelui de Charny ?“

Răspunsul mesagerului trebuie să-l fi lămurit suficient pe rege : „Am plecat din Metz de cinci zile și sînt la Paris fără concediu oficial, dar cu permisiunea specială a tatălui meu“, voia să spună : „Da, Sire, l-am văzut pe domnul Charny, și tatăl meu m-a trimis la Paris pentru a mă înțelege cu Majestatea Voastră, și pentru a obține în același timp certitudinea că domnul conte vine într-adevăr din partea regelui“.

Domnul de La Fayette aruncă o privire curioasă în jur. Mulți intraseră în cabinetul de lucru al regelui, în sala sa de consiliu, în bibliotecă, sau chiar în camera de rugăciune. Puțini au avut însă această favoare deosebită, de a fi admiși în fierărie, unde regele devenea ucenic și unde adevăratul rege, adevăratul stăpîn, era domnul Gamain.

Generalul remarcă perfecta ordine în care erau rînduite toate uneltele — ceea ce nu era de mirare, căci regele se apucase de lucru abia de dimineață.

Valetul Hue îi servise drept ucenic și trăsese la foale.

— Și Majestatea Voastră, spuse La Fayette, destul de încurcat de subiectul ce trebuia să-l abordeze cu un rege care-l primea cu mînecile suflecate, cu pila în mînă și cu șorțul de piele în față, și Majestatea Voastră realizează o lucrare importantă ?

— Da, generale. Realizez marea operă a lăcătuşeriei : o broască.

— Ce fel de broască face Majestatea Voastră ? întrebă tînărul conte cu acea cvasi-familiaritate la care-l autoriza îmbrăcămintea regelui şi locul unde se găsea.

— O, pur şi simplu o închizătoare secretă, ce se deschide pe ambele laturi, dar mi-e teamă că mi-am supraevaluat forţele. Dacă l-aş mai avea pe sărmanul Gamain, care-şi spune meşterul meşterilor !

— Acest om de treabă a murit, Sire ?

— Nu, răspunse regele aruncînd tînărului conte o clipire a ochiului ce voia să spună : „Înţelege din două-trei vorbe". Nu, e la Versailles, pe strada Réservoire. Dragul de el, nu a îndrăznit să vină să mă vadă la Tuileries.

— De ce, Sire ? întrebă La Fayette.

— De teamă să nu se compromită ! Un rege al Franţei este deosebit de compromiţător în acest moment. Ca dovadă, toţi prietenii mei sînt fie la Londra, fie la Coblentz, fie la Torino. Totuşi, dragă generale, continuă regele, dacă nu vedeţi nici un inconvenient ca el să vină aici cu unul din ucenicii săi, aş trimite după el zilele acestea.

— Sire, răspunse cu vioiciune de La Fayette, Majestatea Voastră ştie bine că este liber să cheme pe cine doreşte şi să se întîlnească cu cine-i place.

— Da, cu condiţia ca sentinelele dumneavoastră să-l perchezitioneze pe vizitatori cum se procedează cu contrabandiştii la frontieră. Sărmanul Gamain s-ar crede cu siguranţă pierdut dacă trusa sa ar fi luată drept cartuşieră, iar pilele drept pumnale !

— Sire, într-adevăr nu ştiu cum să mă scuz, dar răspund de viaţa regelui în faţa Franţei şi Europei, şi nici o măsură de precauţie nu este exagerată pentru ca această viaţă preţioasă să fie în siguranţă. În ce-l priveşte pe Gamain, puteţi da ordinele ce le veţi crede de cuviinţă.

— Foarte bine, vă mulţumesc, domnule de La Fayette. Deocamdată nu este urgent. Abia peste opt sau zece zile voi avea nevoie de el, spuse regele aruncînd o privire grăitoare către domnul de Bouillé — de el şi de ucenicul său. Îl voi anunţa prin valetul meu Durey, care e unul din prietenii săi.

— Nu va avea decît să se prezinte, Sire, pentru a fi introdus la rege. Numele său va servi drept permis de trecere. Dumnezeu să mă păzească, Sire, de reputația de temnicer, de portar, de purtător de chei ce mi se face! Niciodată regele nu a fost atît de liber cît este în acest moment. Am venit chiar să-l conjur pe Majestatea Voastră să-și reia vînătorile și călătoriile.

— O! vînătorile mele, nu, mulțumesc! De altfel, după cum vedeți, pentru moment am altceva în cap. În ce privește călătoriile, e altă poveste. Ultima pe care am făcut-o, de la Versailles la Paris, m-a vindecat de dorința de a călători, cel puțin într-o societate atît de numeroasă.

Și regele aruncă din nou o privire contelui de Bouillé, care printr-o anume clipire a pleoapelor lăsă să se înțeleagă că a priceput.

— Și-acum, domnule, spuse Ludovic al XVI-lea adresîndu-se tînărului, părăsiți în curînd Parisul pentru a vă înapoia lîngă tatăl dumneavoastră?

— Sire, părăsesc Parisul peste două-trei zile, dar nu pentru a mă înapoia la Metz. Bunica mea stă la Versailles, pe strada Réservoire, și trebuie să mă duc să-i prezint omagiile mele. Apoi, sînt însărcinat de tatăl meu să rezolv o chestiune de familie destul de importantă, și abia peste opt sau zece zile mă voi putea vedea cu persoana de la care trebuie să primesc dispozițiile necesare. Nu mă voi înapoia la tatăl meu decît în primele zile ale lui decembrie, în afara cazului în care regele ar dori, dintr-un motiv oarecare, să-mi grăbesc întoarcerea la Metz.

— Nu, domnule, stați liniștit, duceți-vă la Versailles, ocupați-vă de treburile de care v-a vorbit marchizul și, după ce le veți fi terminat, înapoiați-vă și spuneți-i tatălui dumneavoastră că nu l-am uitat, că-l știu ca pe unul dintre cei mai credincioși prieteni și că într-o zi îl voi prezenta domnului de La Fayette, pentru ca generalul șef să-l recomande domnului de Portail.

La Fayette zîmbi din vîrful buzelor la auzul acestei noi aluzii la omnipotența sa.

— Sire, zise el, vi l-aș fi recomandat de mai multă vreme pe domnii de Bouillé dacă n-aș fi avut onoarea să le fiu rudă. Teama că s-ar putea spune că vreau să obțin

favorurile regelui pentru familia mea m-a împiedicat pînă acum de a le face această onoare.

— Ei bine, lucrurile au luat acum o întorsătură bună, domnule de La Fayette. Vom mai vorbi despre asta, nu-i aşa ?

Şi regele încheie convorbirea cu cei doi gentilomi cu un aer de majestate care făcea un contrast destul de ciudat cu îmbrăcămintea vulgară pe care o purta.

Apoi, după ce uşa se închise, îşi spuse în sinea sa :

— Cred că tînărul m-a înţeles şi că *în opt sau zece zile* îl voi avea aici pe meşterul Gamain şi pe ucenicul său pentru a mă ajuta să pun broasca.

•

Capitolul 33

OEDIP ŞI LOT

Era aproape de miezul nopţii cînd un bărbat, venind dinspre strada Royale şi intrînd pe strada Saint-Antoine, se opri în umbra fîntînii Sainte-Catherine, pentru a se asigura că nu e urmărit, apucă apoi pe o străduţă ce ducea spre „palatul Saint-Paul" şi, ajungînd la capătul ei, se opri în faţa zăbrelelor cimitirului Saint-Jean.

Aici aşteptă, ştergîndu-şi cu mîneca tunicii de sergent sudoarea ce-i curgea pe frunte. Într-adevăr, în clipa cînd suna de miezul nopţii, ceva ca o umbră apăru alunecînd printre tise şi chiparoşi. Umbra se apropie de zăbrelele de fier şi introduse o cheie în broască. La acest scîrţîit, militarul se trase înapoi.

— Ei bine, domnule Beausire, spuse vocea ironică a lui Cagliostro, nu mă recunoşti sau ai uitat că avem întîlnire ?

— Ah ! dumneavoastră eraţi, spuse Beausire răsuflînd uşurat, cu atît mai bine !

— Aş, făcu Cagliostro, dumitale să-ţi fie frică de ceva ? Treci de partea asta a gardului şi vei fi liniştit, fiindcă nu vei întîlni pe altcineva în afară de mine.

Beausire se execută.

— Mergi pe potecă, dragă domnule, spuse Cagliostro, la douăzeci de pași de aici vom găsi un fel de altar ruinat, pe scările căruia vom putea discuta de minune despre micile noastre treburi.

Beausire era gata să-i dea ascultare lui Cagliostro, dar, după un moment de ezitare, întrebă:

— Unde dracu vedeți un drum?

— Adevărul este că acest cimitir este unul dintre cele mai prost întreținute. Dar nu e de mirare. Știi doar că sînt înmormîntați aici numai condamnații care au fost executați în piața Grève.

Beausire îl urmă pas cu pas pe Cagliostro.

— În sfîrșit, spuse Cagliostro oprindu-se aproape de niște ruine, am ajuns.

Și, așezîndu-se pe niște dărîmături, îi arătă cu degetul o piatră pe care să se așeze.

— Acum, că sîntem aici, bine instalați, hai să trecem la chestiune, domnule Beausire. Cîți erați sub arcadele din piața Royale?

— Șase, împreună cu mine.

— Să vedem dacă sînt oamenii la care mă gîndisem. Primul ai fost dumneata, aici nu încape îndoială. Apoi, prietenul dumitale Tourcaty, un fost ofițer recrutor care se angajează să ridice legiunea din Brabant. Al treilea, un bun regalist, Morquié, fost sergent în gărzile franceze, acum sublocotenent într-o companie de centru. Apoi domnul de Favras, apoi omul mascat. Poți să-mi dai ceva informații în ce-l privește pe acesta?

Beausire îl privi atît de fix pe Cagliostro încît ochii săi păreau că se aprind în întuneric.

— Dar, spuse el, nu este?...

Și se opri, ca și cum i-ar fi fost teamă să comită un sacrilegiu dacă ar spune mai mult.

— Cine să fie? întrebă Cagliostro.

— Nu este?...

— Ei drăcie, parc-ai avea un nod în gît, dragă domnule Beausire. Fii atent, nodurile în gît aduc cîteodată un nod pe gît...

— Dar, în sfîrșit, reluă Beausire, nu c... domnul?

— Care domn ? întrebă Cagliostro.

— Monsieur... Domnul, fratele regelui.

— Ah ! dragă domnule Beausire. Dacă marchizul de Favras, care are interesul să lase să se creadă că a pus mîna pe un prinț de sînge pentru această afacere, afirmă că omul mascat e Monsieur, asta se înțelege : cine nu știe să mintă, nu știe să conspire. Dar dacă doi oameni ca dumneata și prietenul dumitale, Tourcaty, doi recrutori, obișnuiți să cîntărească oamenii din ochi, se lasă astfel înșelați, nu prea e de crezut.

— Cam așa-i, zise Beausire.

— Monsieur e înalt de cinci picioare, trei degete și șapte linii, iar mascatul, de aproape cinci picioare și șase degete.

— Într-adevăr, spuse Beausire. Dar, dacă nu e Monsieur, cine poate fi ?

— Ah ! aș fi bucuros și mîndru, dragă domnule Beausire, să am ceva să-ți comunic, dar eu speram să aflu ceva de la dumneata.

— Totuși, dumneavoastră, domnule conte, știți cine e acest om ?

— Te cred !

— Ar fi o indiscreție să vă întreb ?

— Numele lui ?

Beausire făcu un semn că asta era ceea ce dorea.

— Un nume e întotdeauna un lucru grav de spus, domnule Beausire. De fapt, aș fi mai mulțumit dacă l-ai ghici.

— Să ghicesc... Sînt cincisprezece zile de cînd încerc.

— Ah ! fiindcă nimeni nu te ajută.

— Ajutați-mă, domnule conte.

— Asta și doresc. Cunoști povestea lui Oedip ?

— Puțin. Am văzut jucîndu-se o singură dată piesa la Comedia franceză, din păcate însă, pe la sfîrșitul actului patru, am adormit.

— Ei bine, îți voi spune în două cuvinte ce a fost cu Oedip. I se proorocise că va deveni ucigașul tatălui său și soțul mamei sale. Dar crezînd că tatăl său este Polybos, l-a părăsit fără să-i spună un cuvînt. A luat-o pe drumul ce ducea de la Daulis spre Delfi și, la încrucișarea acestuia cu drumul spre Teba, s-a întîlnit cu un om urmat de cinci sclavi. Bărbatul se afla într-o trăsură care bara tot dru-

mul. Totul s-ar fi aranjat dacă omul din trăsură s-ar fi învoit s-o ia puțin la stînga și Oedip puțin la dreapta, dar fiecare voia să țină mijlocul drumului. Omul cu trăsura avea un temperament coleric. Oedip era mai răbdător din fire. Cei cinci sclavi se aruncară, unul după altul, în fața stăpînului lor și căzură unul după altul. La rîndul lui căzu și stăpînul. Oedip trecu peste șase cadavre și printre aceste șase cadavre se afla și cel al tatălui său.

— Drace ! spuse Beausire.

— Apoi luă drumul spre Teba. Or, pe drumul Tebei se înălța muntele Phicion, iar pe lîngă o cărare și mai îngustă decît aceea pe care Oedip își ucisese tatăl ședea într-o grotă un animal neobișnuit. Acest animal avea aripi de vultur, cap și sîni de femeie, trup și gheare de leu.

— Ah ! ah ! făcu Beausire, credeți că există asemenea monștri ?

— N-aș putea să-ți spun, dragă domnule Beausire, răspunse cu gravitate Cagliostro, deoarece cînd m-am dus la Teba pe același drum, o mie de ani mai tîrziu, sfinxul era mort. Pe scurt, pe vremea lui Oedip era în viață, și una din manițe sale era, să se proțăpească în drum, propunînd trecătorilor dezlegarea unei ghicitori și înghițindu-i în momentul în care n-o puteau dezlega. Or, cum treaba asta dura de trei secole, trecătorii deveneau din ce în ce mai rari, iar sfinxul era lihnit de foame. Cînd îl văzu pe Oedip, se duse în mijlocul drumului și, ridicînd laba pentru a-i face semn să se oprească îi spuse : „Drumețule, eu sînt sfinxul. — Și ce dacă ? întrebă Oedip. — Ei bine, destinul m-a trimis pe pămînt pentru a propune muritorilor dezlegarea unor ghicitori. Dacă nu ghicesc, îmi aparțin. Dacă ghicesc, aparțin eu morții și mă azvîrl singur în prăpastia în care am azvîrlit pînă acum cadavrele tuturor acelora care au avut nenorocul să mă găsească în calea lor". Oedip aruncă o privire în fundul abisului și văzu albul oaselor. „Bine, spuse tînărul, care e ghicitoarea ? — Iat-o, spuse pasărea-leu : *Care este animalul care merge în patru labe dimineața, în două la prînz și în trei seara ?*" Oedip chibzui o clipă, apoi, cu un surîs care nu putu să nu-l neliniștească pe sfinx, îi spuse : „Și dacă ghicesc, te vei azvîrli de bună voie în prăpastie?

— E lege, răspunse sfinxul. — Bine, răspunse Oedip, acest animal este omul."

— Cum omul ? întrerupse Beausire, pe care începuse să-l intereseze povestirea, ca și cum ar fi fost vorba de un fapt contemporan.

— Da, omul ! Omul, care în copilărie, adică în dimineața vieții, merge în mîini și în picioare ; care la vîrsta matură, adică la prînz, merge în două picioare și care seara, adică la bătrînețe, se sprijină într-un baston.

— Ah ! exclamă Beausire, e adevărat, pe naiba !... Necăjit trebuie să fi fost sfinxul !

— Da, scumpul meu domn Beausire, atît de necăjit încît se aruncă cu capul înainte în prăpastie, avînd loialitatea să nu se folosească de aripile sale, și-și zdrobi capul de stînci. În ce-l privește pe Oedip, el își continuă drumul, ajunse la Teba, găsi pe Jocasta văduvă, se însură și împlini astfel profeția oracolului, care spusese că își va ucide tatăl și se va însura cu mama sa.

— Dar, în fine, domnule conte, spuse Beausire, ce analogie vedeți între povestea lui Oedip și aceea a omului mascat ?

— Ah ! una mare... ai să vezi ! Mai întîi, ai vrut să-i cunoști numele.

— Da.

— Iar eu ți-am zis că vreau să-ți spun o ghicitoare : e-adevărat că sînt dintr-un aluat mai bun decît sfinxul și că nu te voi înghiți dacă vei avea ghinionul să nu ghicești. Atenție, ridic laba : *Cine e nobilul de la Curte care este nepotul tatălui său, fratele mamei sale și unchiul surorilor sale ?*

— Ah ! drace, făcu Beausire căzînd într-o meditație nu mai puțin profundă ca aceea a lui Oedip.

— Să vedem, caută, stimate domn, spuse Cagliostro.

— Ajutați-mă puțin, domnule conte.

— Cu plăcere... Te-am întrebat dacă cunoști povestea lui Oedip.

— Mi-ați făcut această onoare.

— Acum vom trece de la istoria păgînă la cea sacră. Cunoști povestea lui Lot.

— Cu fiicele sale ?

— Exact.

— Firește că o cunosc. Dar așteptați puțin... Eh !... da... Ceea ce se spunea despre bătrînul rege Ludovic al XV-lea și despre fiica sa, doamna Adelaida !...

— Frige, frige, dragul meu.

— Atunci, omul mascat ar fi... ?

— Înalt de cinci picioare și șase degete.

— Contele Louis...

— Dă-i înainte !

— Contele Louis de...

— Tăcere !

— Dar, de vreme ce ați spus că aici nu sînt decît morți...

— Da, dar pe mormîntul lor crește iarba, și crește chiar mai bine decît în altă parte. Ei bine, dacă aceeași iarbă, ca trestiile regelui Midas... cunoști povestea regelui Midas ?

— Nu, domnule conte.

— Ți-o voi spune altă dată. Pentru moment, să revenim la a noastră !

Apoi, redevenind serios :

— Spuneai așadar ?

— Scuzați-mă, credeam că dumneavoastră puneți întrebările.

— Ai dreptate.

Și în timp ce Cagliostro își pregătea întrebarea, Beausire murmură :

— Pe legea mea, e-adevărat. Nepotul tatălui său, fratele mamei sale, unchiul surorilor sale... e contele Louis de Nar !...

— Atenție ! spuse Cagliostro.

Beausire se întrerupse din monologul său și-și ciuli urechile.

— Acum, cînd nu ne rămîne nici o îndoială în ce privește identitatea conjuraților — mascați sau nemascați — să trecem la scopul complotului.

Beausire făcu un semn din cap, care voia să spună că era gata să răspundă.

— Scopul complotului este probabil răpirea regelui, nu-i așa ?

— Într-adevăr.

— Și ducerea lui la Péronne?

— La Péronne.

— Care sînt mijloacele?

— Bănești?

— În primul rînd cele bănești.

— Avem două milioane.

— Pe care vi-i împrumută un bancher genovez. Îl cunosc pe acest bancher. Nu sînt și alții?

— Nu am de unde să știu.

— În ce privește banii, e bine. Dar nu e suficient să ai bani. Mai trebuie și oameni.

— Domnul de La Fayette a dat autorizație să se ridice o legiune pentru a merge în ajutorul Brabant-ului, care se revoltă împotriva imperiului.

— Ah! bunul La Fayette, murmură Cagliostro, îl recunosc în asta.

Apoi, cu glas tare:

— Bine! Vom avea o legiune. Dar nu de o legiune e nevoie spre a executa un asemenea proiect, ci de o armată.

— Avem și o armată.

— Ah! Să vedem armata.

— O mie două sute de cai vor fi strînși la Versailles. În ziua desemnată vor pleca la unsprezece noaptea. La două dinspre dimineață vor sosi la Paris, în trei coloane.

— Bine!

— Prima va intra prin gardul de fier al porții Chaillot, a doua prin bariera Roule, iar a treia prin cea din Grenelle. Coloana care va intra prin strada Grenelle îl va ucide pe generalul La Fayette; cea care va intra prin poarta Chaillot îl va ucide pe domnul Necker; în fine, cea ce va intra prin bariera Roule îl va omorî pe domnul Bailly.

— Bine! repetă Cagliostro.

— După lovitură, tunurile vor fi stricate, toată lumea se va aduna pe Champs-Elysées și se va mărșălui asupra palatului Tuileries, care va fi al nostru.

— Cum, al vostru? Dar garda națională?

— Acolo va trebui să acționeze coloana din Brabant. Unită cu o parte a gărzii, plătită în acest scop, cu patru

sute de soldați din garda elvețiană și cu trei sute de conjurați din provincie. ea va pune mîna. grație complicilor pe care-i avem înăuntru — pe porțile interioare și exterioare ale palatului. Se va intra la rege strigîndu-se : „Sire, cartierul Saint-Antoine e în plină insurecție... o trăsură cu cai înhămați vă așteaptă... trebuie să fugiți !“ Dacă regele consimte să fugă, treaba merge fără greutăți ; dacă nu consimte, va fi luat cu forța și va fi dus la Saint-Denis.

— Bine !

— Acolo se vor găsi douăzeci de mii de oameni din infanterie. cărora li se vor alătura cei o mie două sute de oameni din cavalerie. legiunea din Brabant, cei patru sute de elveții. trei sute de conjurați. zece. douăzeci. treizeci de mii de regaliști recrutați pe drum și. cu această forță, regele va fi dus la Pérrone.

— Din bine în mai bine ! Și la Péronne, ce se va face, dragul meu domn de Beausire ?

— La Péronne se vor găsi douăzeci de mii de oameni care sosesc în același timp din Flandra maritimă. din Picardia. din Artois, Champagne, Bourgogne. Lorena. Alsacia și din Cambrésis. Sîntem în tratative pentru încă douăzeci de mii de elveții, douăsprezece mii de germani și douăsprezece mii de oameni din Sardinia care, alăturați primei escorte a regelui, vor totaliza un efectiv de o sută cincizeci de mii de oameni.

— Frumoasă cifră ! spuse Cagliostro.

— În cele din urmă, cu acești o sută cincizeci de mii de oameni se va merge asupra Parisului. Vor fi ocupate malurile din sudul și nordul rîului, pentru a se tăia aprovizionarea orașului. Înfometat, Parisul va capitula. Va fi dizolvată Adunarea Națională și regele va fi reînscăunat ca rege adevărat, pe tronul părinților săi.

— Amin ! spuse Cagliostro.

Și, ridicîndu-se, adăugă :

— Dragă domnule de Beausire, ai o conversație dintre cele mai plăcute, dar cu dumneata e ca și cu cei mai mari oratori — cînd au spus totul, nu mai au nimic de zis. Ai spus totul, nu-i așa ?

— Da, domnule conte, pentru moment.

— Atunci, bună seara. Dacă vei mai avea nevoie odată de zece ludovici, tot cu titlul de cadou, desigur, vino să mă cauți la Belleuve.

— Și să întreb de domnul conte de Cagliostro ?

— Nu ! Nu se va înțelege ce vrei să spui. Întreabă de baronul Zannone.

— Baronul Zannone ! exclamă Beausire, dar acesta e numele bancherului genovez care a scontat polița de două milioane de franci a lui Monsieur.

— E posibil, spuse Cagliostro.

— Cum adică: e posibil ?

— Da. Numai că făcînd atîtea afaceri, aceasta s-o fi amestecat printre celelalte. Iată de ce, la început nu mi-am amintit de ea. Dar cred că acum mi-o amintesc.

Beausire era uluit în fața acestui om, care uita o afacere de două milioane, și începu să creadă, chiar și numai din punct de vedere bănesc, că este mai bine să fie în serviciul celui ce dă decît al celui ce ia cu împrumut.

Dar cum această uluire nu mergea chiar pînă acolo încît să-l facă să uite unde se află, după primii pași ai lui Cagliostro se puse în mișcare și-l urmă, potrivindu-și atît de perfect pasul după al acestuia, încît, văzîndu-i mergînd aproape lipiți unul de altul, s-ar fi putut spune că sînt două automate dirijate cu același resort.

Doar la poartă, după ce grila fusese închisă, cele două trupuri se separară vizibil.

— Și-acum, spuse Cagliostro, în ce direcție o iei, domnule de Beausire ?

— Dar dumneavoastră ?

— În cea opusă.

— Eu mă duc la Palais Royal, domnule conte.

— Iar eu spre Bastilia, domnule de Beausire.

Cu aceste cuvinte cei doi bărbați se despărțiră. Beausire salutîndu-l pe conte cu o profundă reverență iar Cagliostro salutîndu-l pe Beausire cu o ușoară înclinare a capului. Și amîndoi dispărură aproape instantaneu în întuneric. Cagliostro pe strada Temple, iar Beausire pe strada de la Verrerie.

Capitolul 34

ÎN CARE GAMAIN DOVEDEȘTE CĂ ESTE CU ADEVĂRAT MEȘTER ÎNTRE MEȘTERI

Ne amintim de dorința ce și-o exprimase regele în fața domnului de La Fayette și a contelui de Bouillé, de a-l avea pe lîngă el pe meșterul Gamain, care să-l ajute la o importantă lucrare de lăcătușerie. Adăugase chiar — și nu considerăm inutil să consemnăm aici acest amănunt — că un ucenic îndemînatic n-ar fi fost de prisos pentru a completa această trilogie de făurari. Numărul trei, plăcut zeilor, nu-i displăcu lui La Fayette, care dădu în consecință dispozițiile necesare pentru ca meșterul Gamain și ucenicul său să aibă intrarea liberă la rege și să fie conduși la fierărie de îndată ce se vor prezenta.

Nimeni nu va fi prin urmare mirat văzîndu-l, la cîteva zile după această convorbire, pe meșterul Gamain — care nu le este străin cititorilor noștri, deoarece am avut grijă să-l prezentăm, în dimineața de 6 octombrie, golind împreună cu un armurier necunoscut o sticlă de Bourgogne în taverna „La Podul Sèvres" — văzîndu-l deci pe meșterul Gamain, însoțit de un ucenic, îmbrăcați în haine de lucru, prezentîndu-se la poarta palatului Tuileries. După ce au fost primiți fără nici o dificultate, ei ocoliră, mergînd pe coridorul comun, apartamentele regale, urcară scara ce ducea la mansardă și, ajungînd la ușa fierăriei, își spuseră valetului numele și calitatea, adică : Nicolas-Claude Gamain, maestru lăcătuș, și Louis Lacomte, ucenic.

Îndată ce-le auzi numele și calitatea, Ludovic al XVI-lea alergă singur la ușă strigînd :

— Intrați ! Ah ! tu ești, dragul meu Gamain ! Sînt foarte bucuros să te văd. De fapt, nu prea mai contam pe tine. Credeam că m-ai uitat !

— Dar de ce oare, întrebă Gamain, ați luat un ucenic? Ați făcut bine, e dreptul dumneavoastră, fiindcă eu lipseam. Din nefericire, adăugă el cu un gest malițios, un ucenic nu e un meșter, nu-i așa ?

Ucenicul îi făcu un semn regelui.

— Ce vrei, dragă Gamain, zise regele, mi s-a spus că nu mai vrei să mă vezi nici de aproape nici de departe. Se spunea că ți-e teamă să nu te compromiți...

— Pe legea mea, Sire, v-ați putut convinge la Versailles că nu e bine să te numeri printre prietenii regelui...

Un nor trecu pe fruntea lui Ludovic, iar ucenicul plecă fruntea.

— Dar, continuă Gamain, se spune că lucrurile s-au îndreptat de cînd v-ați înapoiat la Paris.

În ce-l privește, tînărul părea să sufere enorm de familiaritățile ce și le permitea Gamain. De aceea, apropiindu-se de rege, spuse :

— Sire, Majestatea Voastră îmi permite să-i povestesc cum s-a întîmplat că meșterul Gamain și eu împreună cu el avem onoarea să ne găsim în fața sa ?

— Da, dragul meu Louis, răspunse regele.

— Ah ! asta e : *dragul meu Louis*, murmură nemulțumit Gamain.

— Dumitale îți voi spune : „Bunul meu Gamain !“ Îl strig pe acest tînăr *dragul meu Louis* nu pentru că se exprimă mai elegant decît tine, ci pentru că a găsit mijlocul să te readucă lîngă mine.

— Ah ! nu eu n-am vrut să vă mai văd. Soția mea îmi spunea în fiecare clipă : „Gamain, ai cunoștințe prea înalte pentru tine. Nu e bine, în aceste vremuri, să ai de-a face cu aristocrații. Avem un oarecare avut, să-l păstrăm. Avem copii, să-i creștem.“ Iar dacă delfinul vrea să învețe și el lăcătușeria, să se adreseze altora, nu nouă. Franța nu duce lipsă de lăcătuși.“

Ludovic îl privi pe ucenic înăbușind un suspin pe jumătate ironic, pe jumătate melancolic :

— Da, fără îndoială, Franța nu duce lipsă de lăcătuși, dar nu sînt mulți lăcătuși ca tine.

— Asta i-am spus-o și eu meșterului, Sire, îl întrerupse ucenicul, cînd m-am prezentat la el din partea dumneavoastră. I-am spus că regele lucrează la o închizătoare secretă, că a avut nevoie de un ajutor de lăcătuș, i s-a vorbit de mine și m-a luat la el. Este o mare onoare pentru mine, dar de cîte ori dădeam de greu, Majestatea Sa exclama : „Of, dacă ar fi Gamain aici !“ Atunci i-am promis să vă caut și să vă aduc la rege.

— Fiţi bineveniţi, spuse regele, mulţumindu-i cu o privire rapidă tînărului. Şi acum, prietene Gamain, cum mi se pare că eşti grăbit, să nu pierdem timpul.

— Aşa e, spuse meşterul lăcătuş. De altfel, i-am promis doamnei Gamain să mă înapoiez încă în astă-seară. Ia să vedem, unde e faimoasa broască ?

Regele puse în mîinile meşterului o broască pe trei sferturi terminată.

— Nu merge ? Ei bine, cu meşterul Gamain va trebui să meargă.

Şi Gamain încercă să învîrtă cheia.

— Ah ! Uite ! Uite, spuse el.

— Ai găsit cusurul, dragul meu ?

— Cum să nu !

— Ia să vedem. Arată-mi şi mie.

— Se face repede, priviţi ! Dacă mă lăsaţi singur şi munca este destul de bine stropită, în două ore e gata, zise Gamain zîmbind cu subînţeles.

Ceea ce cerea Gamain era exact ce-şi dorea regele. Gamain lăsat singur, îi oferea prilejul să rămînă şi el singur cu ucenicul. În acelaşi timp însă el vru să facă nazuri :

— Dar dacă vei avea nevoie de ceva ?

— Dacă voi avea nevoie de ceva, voi chema valetul şi-i voi cere tot ce-mi trebuie.

Regele se duse el însuşi la uşă.

— François, spuse deschizînd uşa, rămîi te rog aici. Îi vei da meşterului tot ajutorul de care va avea nevoie, şi în special una sau două sticle de Bordeaux din cel mai bun.

— Sire, vreau să vă reamintesc că prefer vinul de Burgundia. Bordeaux-ul ăsta e ca şi cum ai bea apă călduţă.

— A, da ! Aşa e, uitasem... spuse regele rîzînd. Am ciocnit amîndoi nu o dată... Ai înţeles, François, adu Bourgogne !

— Bine ! spuse Gamain lingîndu-şi buzele.

— Îţi lasă gura apă, ai ?

— Nu-mi vorbiţi de apă, Sire. Nu ştiu la ce poate sluji apa. Poate doar să răcească fierul roşu...

— Fii liniştit. Cît vei fi aici nu vei auzi vorbindu-se de apă. După ce termini, trimite după noi.

— Și de ce vă veți ocupa cît voi fi eu aici ?
— De dulapul căruia îi e destinată broasca.
— E o treabă care vă place : spor la lucru !

Făcînd din cap un semn de rămas bun, regele ieși cu ucenicul Louis Lecomte, sau contele Louis cum, fără îndoială, va prefera să-i zică cititorul, pe care-l presupunem destul de perspicace pentru a-l fi recunoscut în falsul ucenic pe fiul marchizului de Bouillé.

Capitolul 35

ÎN CARE SE VORBEȘTE DESPRE CU TOTUL ALTCEVA DECÎT DESPRE LĂCĂTUȘERIE

De astă dată regele nu ieși din fierărie prin scara exterioară, comună tuturor, ci coborî prin scara secretă, rezervată numai lui, care ducea la cabinetul său de lucru.

O masă din acest cabinet era acoperită cu o imensă hartă a Franței, care dovedea că regele studiase deseori drumul cel mai scurt pe unde și-ar putea părăsi regatul. Dar abia în josul scării și după ce închise ușa în urma sa și a celui ce-l întovărășea, regele păru să-l recunoască pe cel care îl urma cu vesta pe umăr și casheta în mînă :

— În sfîrșit, iată-ne singuri, dragă conte. Dați-mi voie mai întîi să vă felicit pentru îndemînare și să vă mulțumesc pentru devotament.

— Iar mie, Sire, permiteți-mi să vă cer scuze pentru felul cum sînt îmbrăcat și modul în care i-am vorbit Majestății Voastre, chiar dacă am făcut-o în interesul cauzei.

— Nu-i nimic. N-avem timp de pierdut. Toată lumea, chiar și regina, ignoră prezența dumneavoastră aici. Nimeni nu ne aude. Spuneți-mi repede ce vă aduce la mine.

— Majestatea Voastră nu i-a făcut tatălui meu onoarea de a-i trimite un ofițer de la Curtea sa ?

— Da, pe domnul de Charny..

— Care a avut de predat o scrisoare...

— Lipsită de importanță, întrerupse regele. Era doar o introducere pentru misiunea verbală.

— Această misiune a îndeplinit-o. Și, ca urmare a ordinului tatălui meu, și în speranța de a putea vorbi între patru ochi cu Majestatea Voastră, am venit la Paris.

— Înseamnă că sînteți informat ?

— Știu că regele dorește, la un moment dat, să fie sigur că poate părăsi Franța.

— Și că se bizuie pe marchizul de Bouillé ca pe omul cel mai capabil să-l ajute în planul său.

— Iar tatăl meu e mîndru și recunoscător de încrederea ce i se arată.

— Să trecem la problema principală. Ce spune despre plan ?

— Că e riscant, cere mari precauții, dar nu e imposibil de realizat.

— În primul rînd, pentru ca eficiența sprijinului domnului de Bouillé să fie pe măsura loialității și a devotamentului său, n-ar fi cazul să i se afecteze mai multe provincii comandamentului său de la Metz și în primul rînd Franche-Comté ?

— E și părerea tatălui meu, Sire.

— Ia să vedem atunci dacă v-a vorbit despre calea care ar trebui urmată.

— Înainte de toate, tatăl meu se teme de un lucru.

— De care ?

— Iată de care : este posibil ca Majestății Voastre să-i fi fost prezentate mai multe proiecte, fie din partea Spaniei, fie din partea Imperiului austriac, sau din partea emigranților din Torino, și ca toate aceste proiecte să se contracareze, astfel încît al său să eșueze din cauza unei împrejurări fortuite, care sînt atribuite în general fatalității, dar care sînt însă aproape totdeauna rezultatul invidiilor sau al imprudenței partidelor.

— Dragul meu Louis, vă promit să las toată lumea să facă intrigi în jurul meu. Este în primul rînd o necesitate pentru partide. Apoi, pe cînd grija lui La Fayette și privirile Adunării Naționale vor urmări toate aceste fire, care nu vor avea alt scop decît de a-i deruta, noi ne vom urma drumul fără alți confidenți decît persoanele strict necesare

execuțării planului, și pe care putem conta fără nici o îndoială, siguranța noastră fiind cu atît mai mare cu cît acțiunea va fi mai secretă.

— Sire, după aceste lămuriri, iată ce propune tatăl meu Majestății Voastre.

— Vorbiți, spuse regele aplecîndu-se pe harta Franței, pentru a urmări din ochi diferitele proiecte ce urmau să-i fie expuse de tînărul conte.

— Sire, sînt mai multe puncte pe unde regele s-ar putea retrage.

— Fără îndoială.

— Regele și-a făcut alegerea?

— Deocamdată nu. Aștept sfatul domnului de Bouillé și presupun că mi-l aduceți.

Tînărul făcu un semn respectuos și afirmativ totodată.

— Vorbiți.

— În primul rînd e Besançon, Sire, a cărui citadelă oferă o poziție puternică și avantajoasă pentru a aduna o armată și a da semnalul elveților. Aceștia, unindu-se cu armata, vor putea înainta prin Bourgogne, unde regaliștii sînt numeroși, și de acolo spre Paris.

Regele făcu o mișcare din cap care însemna: „Mi-ar plăcea mai mult altceva."

Tînărul conte continuă:

— După aceea, mai e Valenciennes, Sire, sau oricare alt oraș din Flandra care ar avea o garnizoană sigură. Domnul de Bouillé ar veni acolo cu trupele sale fie înainte, fie după sosirea regelui.

Ludovic făcu o altă mișcare a capului care voia să spună: „Altceva, domnule!"

— Regele poate de asemenea ieși, continuă tînărul, prin munții Ardeni și Flandra austriacă, și să reintre apoi prin aceeași frontieră spre unul din orașele fortificate, în care domnul de Bouillé s-ar îngriji dinainte să adune trupe.

— Vă voi spune imediat ce mă face să vă întreb dacă nu aveți ceva mai bun să-mi propuneți.

— În sfîrșit, regele se poate duce direct la Sédan, sau la Montmédy. Acolo, aflîndu-se în centrul comandamentului său, generalul va avea toată libertatea de acțiune

pentru a da ascultare dorinței regelui, fie de a trece frontiera, fie, dacă-i convine, de a porni asupra Parisului.

— Dragă conte, vă voi spune în cîteva cuvinte ce mă face să refuz primele trei propuneri și care e cauza care mă va determina probabil să mă opresc la a patra. Întîi, Besançon e prea departe și, în consecință, e mult mai probabil să fiu arestat înainte de a ajunge acolo. Valenciennes este la o distanță potrivită și mi-ar conveni; datorită excelentei atitudini față de mine a acestui oraș. Dar domnul de Rochambeau, care comandă la Hainaut, adică la porțile orașului, e total devotat spiritului democratic. În ce privește a ieși prin Ardeni și prin Flandra și a recurge la ajutorul Austriei, nu l Lăsînd la o parte faptul că nu iubesc Austria, care se amestecă în treburile noastre doar pentru a le încurca, ea are acum destule necazuri cu boala cumnatului meu, războiul cu turcii și revolta din Brabant ca să-i mai dau pe deasupra alte necazuri. De altfel, nu vreau să plec din Franța. Odată ce a pus piciorul în afara regatului său, un rege nu știe niciodată dacă se va mai înapoia vreodată. Vedeți cele întîmplate cu Carol al II-lea, cu Ioan al II-lea. Unul nu s-a întors decît după treisprezece ani, iar al doilea niciodată. Nu, prefer Montmédy. Montmédy e la o distanță convenabilă, în centrul comandamentului tatălui dumneavoastră... Spuneți-i marchizului că alegerea mea e făcută și că mă voi retrage la Montmédy.

— Regele a și luat hotărîrea să fugă, sau acesta nu este decît un proiect ? îndrăzni să întrebe tînărul conte.

— Dragă Louis, răspunse Ludovic, încă nu e nimic hotărît și totul va depinde de împrejurări. Dacă voi vedea că regina și copiii vor fi din nou în pericol, ca în zilele de 5 și 6 octombrie, mă voi hotărî. Spuneți-i tatălui dumneavoastră că, odată hotărîrea luată, ea va rămîne irevocabilă.

— Și-acum, Sire, continuă tînărul conte, dacă mi-e îngăduit să supun înțelepciunii regelui părerea tatălui meu în ce privește felul în care să decurgă călătoria...

— Spuneți, spuneți !

— Părerea lui este că primejdiile călătoriei ar fi diminuate dacă le-am fracționa.

— Explicați-vă.

— Sire, dumneavoastră ați pleca cu Madame Royale și cu Madame Elisabeth într-o parte, iar regina cu delfinul în altă parte... astfel încît...

Regele nu-l lăsă pe domnul de Bouillé să-și termine fraza.

— Inutil să discutăm asupra acestui punct, spuse el. Regina și cu mine am hotărît într-un moment solemn, că nu ne vom despărți. Dacă tatăl dumneavoastră vrea să ne salveze, să ne salveze pe toți împreună, sau deloc.

Tînărul conte se înclină.

— La momentul potrivit regele va da ordinele necesare, zise, și ordinele sale vor fi executate. Dar, fie-mi permis să observ că va fi greu să se găsească o trăsură atît de mare în care să meargă comod întreaga familie regală și cele două sau trei persoane de serviciu care trebuie s-o însoțească.

— Nu vă neliniștiți de asta. Se va construi una specială. E prevăzut.

— Încă ceva, Sire : două drumuri duc la Montmédy. Trebuie să vă întreb pe care din cele două îl preferați, pentru ca un inginer de încredere să-l poată studia.

— Avem inginerul de încredere. Domnul de Charny, care ne este total devotat, a determinat pe hartă împrejurimile Chandernagor-ului cu o fidelitate și un talent remarcabile. Cu cît vom amesteca mai puține persoane în secretul nostru, cu atît va fi mai bine. În ce privește drumul, vedeți că m-am ocupat de el. Întrucît alesesem dinainte Montmédy, cele două drumuri care duc într-acolo sînt punctate pe această hartă.

— Sînt chiar trei, Sire, spuse respectuos domnul de Bouillé.

— Da, știu, cel ce duce de la Paris la Metz și pe care îl părăsești după ce ai traversat Verdun-ul, pentru a o lua de-a lungul Meusei, pe drumul prin Stenay, care e doar la trei leghe distanță de Montmédy.

— Mai e drumul spre Reims, prin Isle, Rethel și Stenay.

— Ah ! spuse regele, se pare că e drumul pe care-l preferați.

— Oh, nu eu, Sire. Nu îmi permit eu, care sînt aproape un copil, să-mi dau părerea într-o chestiune atît de gravă. Nu, sire, e părerea tatălui meu, care preferă acest drum, deoarece regiunea prin care trece e săracă, aproape pustie și, în consecință, cere mai puține precauții.

— Da, întrerupse regele, dar va trebui să trecem prin Reims, unde am fost încoronat și unde mă poate recunoaște primul venit... Nu, dragul meu conte, hotărîrea mea e luată.

Și regele rosti ultimele cuvinte cu glas ferm.

— Așadar, regele a optat... ?

— Pentru șoseaua Châlons prin Varennes, evitînd orașul Verdun. În ce privește regimentele, ele vor fi eșalonate în micile orașe situate între Montmédy și Châlons. Nu voi vedea vreun inconvenient, adăugă regele, ca primul detașament să mă aștepte în acest ultim oraș.

— Sire, cînd vom ajunge în această fază, va fi o problemă de discutat pînă la ce oraș trebuie să se hazardeze regimentele. Dar regele știe probabil că nu există cai de poștă la Varennes.

— Sînt bucuros că vă văd atît de bine informat, spuse rîzînd regele. Nu vă îngrijorați, vom găsi mijloacele să avem cai pregătiți înainte sau după oraș. Inginerul nostru ne va spune unde va fi mai bine.

— Și-acum, sire, deoarece totul este aproape hotărît, îmi permiteți să citez, în numele tatălui meu, cîteva rînduri dintr-un autor italian, atît de potrivite situației în care se găsește regele, încît tata mi-a poruncit să le învăț pe de rost ca să i le pot reproduce ?

— Spuneți-le, domnule.

— Iată-le : „În toate treburile ce se întreprind, amînarea este totdeauna dăunătoare și nu există niciodată împrejurări întru totul favorabile. Astfel încît, cine așteaptă pînă ce găsește o ocazie desăvîrșită, nu va întreprinde niciodată un lucru, sau, dacă-l întreprinde, adesea va ieși foarte rău.“ Autorul spune asta, Sire !

— Da, și acest autor e Machiavelli. Voi ține seama, credeți-mă, de sfaturile ambasadorului magnificei republici... Dar, liniște, aud pași pe scări... e Gamain care coboară. Să-i ieșim în întîmpinare să vadă că nu ne-am ocupat de altceva decît de dulap.

La aceste cuvinte, regele deschide ușa scării secrete. Era și timpul, căci meșterul lăcătuș se găsea pe ultima treaptă, cu broasca în mînă.

Capitolul 36

ÎN CARE SE DEMONSTREAZĂ CĂ EXISTĂ ÎNTR-ADEVĂR UN DUMNEZEU AL BEȚIVILOR

În aceeași zi, către ceasurile opt seara, un bărbat îmbrăcat în lucrător și ținîndu-și mîna cu grijă pe buzunarul hainei ca și cum în acest buzunar s-ar fi aflat, în acea seară, o sumă mai mare decît conține în mod obișnuit buzunarul unui mic muncitor, ieși pe poarta palatului Tuileries și ajunse în scurt timp pe cheiul Savonnerie.

Trecu de prima cîrciumă întîlnită în cale, deși era ispitit să intre, ceea ce făcu și cu a doua. Dar, întîlnind în drumul său și o a treia, nu se mai putu abține și intră.

Este adevărat că, intrînd în această tavernă, rămase în picioare la tejghea și ceru doar un sfert de vin.

În rest, demonul vinului, împotriva căruia lupta, părea a fi victorios reprezentat de către un necunoscut care-l urmărea de la distanță, cu grija de a rămîne ascuns în întuneric, fără să-l piardă însă din ochi.

Fără îndoială că, spre a se bucura de această perspectivă, care părea să-i fie cu deosebire agreabilă, se așeză pe parapet, exact în fața ușii cîrciumii în care muncitorul își sorbea vinul, și se puse în mișcare la cinci secunde după ce acesta trecu pragul localului, pentru a-și continua drumul.

Abia făcuse o sută de pași și muncitorul fu cuprins din nou de o sete cumplită, astfel încît fu nevoit să se oprească din nou pentru a o potoli. De astă dată însă înțelese că un sfert n-o să-i mai ajungă și ceru o jumătate de sticlă.

Umbra, care părea că se lipise nevăzută de el, nu se arăta defel mulțumită din cauza întîrzierilor provocate de nevoia de a se răcori și continuă să-l urmeze peste un

sfert de oră, cînd băutorul nostru își terminase porția, de data asta așezat la masă.

La capătul altor o sută de pași, uriașa sa răbdare fu din nou și mai greu pusă la încercare. Lucrătorul făcu o a treia haltă și — cum setea nu i se potolea, dimpotrivă — ceru o sticlă întreagă.

Vigilentul urmăritor, care se lipise de el, avu de așteptat încă o jumătate de oră. Apoi, la o sută de pași de bariera orașului, omul nostru trebui să se felicite de ingenioasa sa precauție, căci începînd de aici cîrciumile deveneau din ce în ce mai rare, pentru a dispare în cele din urmă complet de pe șosea.

După bucuria de a sorbi ultima sticlă, bețivul începu să cînte și, încet, încet, cîntecul se prefăcu în mormăit, degenerînd pînă la urmă în blesteme.

Aceste ocări se adresau unor persecutori necunoscuți de care se plîngea, împleticindu-se, nefericitul nostru drumeț.

— Ah ! nenorocitul ! spunea el. Ah ! nenorocitul... unui fost prieten, unui meșter, să-i dai să bea vin contrafăcut... ptiu ! Să mai mă cheme el să-i verific și să-i repar broaștele, să mă mai cheme prin trădătorul său de ajutor care mă părăsește... și-atunci am să-i spun : „Bună-seara, Sire, Majestatea Ta să-și verifice singur broaștele". Și vom vedea dacă o broască se face așa, ca un decret... Ah ! nenorocitul !... ah ! nenorocita !... cu siguranță că m-au otrăvit.

Și după aceste cuvinte, învins fără îndoială de puterea otrăvii, nefericita victimă căzu cît era de lungă, pentru a treia oară, pe caldarîmul șoselii acoperite cu un strat gros de noroi.

Necunoscutul care-l urmase cu atîta perseverență, după ce asistă un timp la eforturile infructuoase făcute de muncitor de a se ridica, se apropie cu precauție de el și, chemînd o trăsură, îi spuse vizitiului :

— Hei, amice, iată un camarad de-al meu care nu se simte bine. Uite șase franci, pune-l pe amărîtul ăsta în trăsură și du-l la taverna „La podul Sèvres". Eu mă voi urca lîngă dumneata.

— Şase franci ! Dar unde ţi-s francii ? răspunse vizitiul.

— Iată-i, prietene, spuse el fără a se formaliza cîtuşi de puţin.

— Şi cînd ajungem acolo, burghezul nostru va mai da şi un mic bacşiş ?

— Cum te vei purta, mă voi purta şi eu.

— Bravo, ei vezi, spuse vizitiul, iată ce înseamnă să ştii să răspunzi.

Vizitiul îl ridică pe beţiv cu toată delicateţea de care era capabil, îl culcă încetişor între cele două banchete ale trăsurii, închise portiera, se urcă pe capră, unde-l găsi pe necunoscut, întoarse trăsura, dădu bici cailor, care-i duseră, într-o oră de marş, în faţa tavernei „La Podul Sèvres".

În interiorul acestei taverne îl vom regăsi, după zece minute de descărcare, pe cetăţeanul Gamain — pe care cititorul, fără îndoială, l-a recunoscut de multă vreme — pe domnul meşter între meşteri, la aceeaşi masă, în faţa aceluiaşi muncitor armurier cu care-l mai văzusem stînd la masă în primul capitol al acestei povestiri.

Capitolul 37

CE ÎNSEAMNĂ ÎNTÎMPLAREA

Acum, după ce se cam trezise, ne întrebăm cum trecuse meşterul Gamain din starea aproape cataleptică în care l-am văzut înainte, la starea aproape normală în care-l regăsim ?

Proprietarul tavernei dormea, şi nici cea mai mică rază de lumină nu străbătea prin vreo crăpătură a oblonului, cînd primele lovituri ale pumnului filantropului care-l culesese pe meşterul Gamain răsună în uşă.

Buimac, poticnindu-se, mormăind, cîrciumarul veni el însuşi să deschidă celor ce-l trezeau astfel, promiţîndu-şi să le aplice o despăgubire demnă de deranjul ce-l făceau dacă, cum îşi spunea singur, daraua n-ar face cît ocaua.

Părea însă că daraua egala cel puțin valoarea ocalei ; căci, la primul cuvînt șoptit de bărbatul care bătea la ușă atît de ireverențios, patronul tavernei își scoase boneta de pînză și, făcînd reverențe care datorită hainelor ce le purta păreau de un grotesc rar, îi introduse pe meșterul Gamain și pe însoțitorul său în micul cabinet unde l-am mai văzut degustînd sticla de Bourgogne. Dar de astă dată, deoarece degustase prea mult, meșterul era aproape fără cunoștință.

Mai întîi, cum vizitiul și caii făcuseră fiecare ce putură, unul cu biciul iar ceilalți cu picioarele, necunoscutul se achită față de ei, adăugînd un bacșiș peste cei șase franci dați drept plată.

Apoi, văzîndu-l pe meșterul Gamain așezat rîtos pe un scaun, cu capul sprijinit de lambriu, în fața unei mese, îi ceru îndată patronului să-i aducă două clondire de vin și o cană de apă, și deschise el însuși fereastra și obloanele, pentru a primeni aerul împuțit din interiorul tavernei.

După ce adusese cu destul zel cele două clondire de vin și cu încetineală cana de apă, gazda se retrase cu respect, lăsîndu-l pe necunoscut între patru ochi cu meșterul Gamain.

Cum am văzut, primul avu grijă înainte de toate să deschidă fereastra pentru a primeni aerul ; apoi, chiar înainte ca fereastra să fie închisă din nou, apropie o sticluță de nările dilatate și șuierătoare ale meșterului lăcătuș, pradă acelui dezgustător somn al beției, care i-ar vindeca cu siguranță pe bețivani de dragostea de băutură dacă le-ar fi dat vreodată să se vadă dormind astfel.

Respirînd mirosul pătrunzător al licoarei din sticluță, meșterul Gamain deschise ochii mari și strănută îndată cu putere, murmură apoi cîteva cuvinte de neînțeles pentru oricine în afară de filologul experimentat care, ascultîndu-le cu o deosebită atenție, ajunse să distingă trei sau patru cuvinte :

— Nenorocitul... m-a otrăvit... otrăvit !...

Armurierul păru să ia cunoștință cu satisfacție de faptul că meșterul Gamain continua să fie stăpînit de aceeași idee.

— Să otrăvești un prieten !... un prieten !...

— Este într-adevăr oribil, observă armurierul.

— Oribil !... bîlbîi Gamain.

— Infam, reluă primul.

— Infam, repetă al doilea.

— Din fericire, spuse armurierul, am fost aici să-ţi dau un antidot.

— Da, din fericire.

— Cum o singură doză nu e suficientă pentru o asemenea otrăvire, ţine — continuă necunoscutul — mai ia odată.

— Şi-i turnă într-o jumătate de pahar cu apă cinci-şase picături din lichidul aflat în sticluţă, care nu era altceva decît o soluţie de amoniac.

Apropie apoi paharul de buzele lui Gamain.

— Ah ! oh ! bîigui acesta, prefer să beau decît să miros.

Şi înghiţi conţinutul.

De-abia apucă însă să înghită licoarea diabolică din pahar cînd şi deschise ochii peste măsură şi exclamă între două strănuturi :

— Ah ! tîlharule ! ce mi-ai dat să beau ? Pfui ! Pfui !

— Dragul meu, spuse necunoscutul, ţi-am dat să bei o licoare care-ţi salvează pur şi simplu viaţa.

Recunoscînd locul în care se afla, Gamain zise mai liniştit :

— Eh ! eh ! am făcut jumătate din drumul spre casă după cît se pare.

— Da, datorită mie, răspunse armurierul.

— Cum datorită dumitale ? îngăimă Gamain. Cine eşti dumneata ?

— Dragul meu, iată o întrebare care-mi dovedeşte că ai memorie scurtă.

Gamain îl privi pe interlocutorul său cu mai multă atenţie decît prima dată.

— Stai puţin, spuse, mi se pare într-adevăr că te-am mai văzut.

— Ce spui ? Cu atît mai bine.

— Da, da, dar cînd şi unde ? Iată întrebarea.

— Unde ? Poate, privind în jurul dumitale, vei vedea obiectele de aici care te vor ajuta puţin să-ţi reaminteşti...

— Da, te-am văzut... unde te-am văzut ?... Ei bine, chiar aici.

— Minunat.

— Cînd te-am văzut ? Așteaptă un pic. A, da, era în ziua în care mă întorceam la Paris să fac o lucrare... secretă.

— Foarte bine. Și-acum, cine sînt ?...

— Cine ești ? Ești omul care mi-a dat să beau, în consecință un om cumsecade. Da, îmi amintesc, era în ziua de 6 octombrie, ziua în care regele revenea la Paris ; am și vorbit atunci cîte ceva despre el.

— Și am găsit conversația noastră dintre cele mai interesante, meștere Gamain. Ceea ce mă face să te întreb, fiindcă ți-a revenit memoria, și, desigur, dacă nu comit vreo indiscreție, ce făceai cu o oră în urmă întins pe șosea cît ești de lung și la douăzeci de pași în fața unei trăsuri de transportat mărfuri, care era cît pe ce să te taie în două dacă n-aș fi intervenit. Ai necazuri, meștere Gamain, și ai luat cumva funesta hotărîre de a te sinucide ?

— Să mă sinucid eu ? Pe legea mea, nu. Ce făceam culcat pe caldarîm în mijlocul drumului ? Ești sigur că eram acolo ?

— Zău ! privește-te.

Gamain aruncă o privire asupra sa.

— Ah ! făcu el, doamna Gamain va țipa la mine, tocmai ea care mi-a spus ieri : „Nu-ți îmbrăca haina cea nouă ; pune-o pe cea veche, că e destul de bună pentru Tuileries."

— Cum, pentru Tuileries ? spuse necunoscutul. Veneai de la Tuileries cînd te-am întîlnit ?

Gamain își scărpină capul, căutînd să-și amintească.

— Da, da, asta e, spuse el, cu siguranță că veneam de la Tuileries. De ce ? Nu e un mister că am fost meșterul lăcătuș al domnului Véto.

— Cum, al domnului Véto ? Pe cine-l numești astfel ?

— Nu știi că pe rege îl cheamă așa ? Ei bine, de unde vii, din China ?

— Ce vrei ? Eu mă ocup de treburile mele, nu fac politică.

— Ești un om fericit. Eu, din nenorocire, mă ocup, mai bine zis sînt obligat să mă ocup. Tocmai asta mă va pierde.

Şi Gamain ridică ochii spre cer şi scoase un suspin.

— Aş ! spuse necunoscutul. Ai fost cumva chemat iar la Paris să execuţi o lucrare asemănătoare cu aceea pe care o făcuseşi cînd ne-am întîlnit prima oară ?

— Chiar aşa-i, numai că atunci nu ştiam încotro merg, căci eram legat la ochi, în timp ce acum ştiam unde merg şi aveam ochii deschişi.

— Înseamnă că n-ai avut greutăţi să recunoşti palatul Tuileries.

— Tuileries ! Dar cine-ţi spune că am fost la Tuileries ?

— Chiar dumneata, la dracu ! Cum altfel aş fi ştiut că ieşeai din Tuileries dacă nu mi-ai fi spus ?

— E-adevărat, spuse Gamain vorbindu-şi singur. Cum ar fi ştiut, dacă nu i-aş fi spus ?

Apoi, revenind spre necunoscut :

— Poate că am greşit că ţi-am spus, dar pe legea mea, cu atît mai rău. Dumneata nu eşti fitecine. Ei bine, fiindcă tot ţi-am spus, nu mă dezic, am fost la Tuileries.

— Şi, continuă necunoscutul, ai lucrat cu regele, care ţi-a dat cei douăzeci şi cinci de ludovici ce-i ai în buzunar.

— Cum ? spuse Gamain. În adevăr, aveam douăzeci şi cinci de ludovici în buzunar.

— Şi îi mai ai încă, prietene.

Gamain îşi băgă repede mîna în fundul buzunarului de la piept şi scoase un pumn de aur amestecat cu ceva argint şi mărunţiş.

— Aşteaptă puţin, aşteaptă puţin, spuse el. Cinci, şase, şapte... şi numără pînă la capăt. Mulţumesc lui Dumnezeu, îi am pe toţi.

— Dacă ţi-am spus, puteai avea încredere în mine.

— În dumneata ? Şi cum ştiai că aveam douăzeci şi cinci de ludovici ?

— Dragă domnule Gamain, am avut onoarea să-ţi spun că te-am găsit culcat în mijlocul drumului şi te-am ferit să fii călcat ; am oprit apoi o trăsură care trecea ; am scos un felinar de la trăsură şi, la lumina lui, am zărit doi sau trei ludovici rostogoliţi pe caldarîm. Cum aceşti galbeni erau în apropierea buzunarului dumitale, am presupus că ieşiseră de acolo. Am băgat mîna în buzunar şi

am găsit restul de ludovici. Atunci însă vizitiul a declarat : „Pe acest om nu-l iau. — De ce nu-l iei ? — Fiindcă e un hoţ, fiindcă e prea bogat pentru hainele ce le poartă.“ Se pare că te-au surprins cuvintele vizitiului, deoarece ai răspuns : „Eu, hoţ ? Am douăzeci şi cinci de ludovici de aur fiindcă am lucrat cu regele Franţei, care mi i-a dat.“ Mi s-a părut că te recunosc după ce ai rostit aceste cuvinte ; am apropiat felinarul de obrazul dumitale : „Eh ! exclamai eu, totul se explică ! E domnul Gamain, meşterul lăcătuş al regelui...“ Ţi-am pus la loc banii în buzunar, te-am adus pînă aici şi nu te-ai mai plîns decît de ucenicul care te-a părăsit.

— Eu, am vorbit de ucenicul meu ?

— Asta-i bună ! Iată că nu-şi mai aminteşte ce-a spus.

— Eu ?

— N-ai spus dumneata, în aceeaşi clipă chiar : „E vina acestui caraghios de...“

— Louis Lecomte.

— Asta e... Ai zis : „E vina acestui caraghios de Louis Lecomte, care mi-a promis că se întoarce cu mine la Versailles şi, în momentul plecării, a spălat putina.“

— Poate că am spus, fiindcă e-adevărat.

— De fapt, şi data trecută cînd am fost împreună aici mi-ai spus o poveste interesantă.

— Ce poveste ?

— Povestea uşii secrete pe care ai ferecat-o la acel mare senior...

— Ei bine, poţi să mă crezi sau să nu mă crezi, dar şi de astă dată a fost vorba de o uşă.

— La rege ?

— Da. Numai că în locul unei uşi de scară era uşa unui dulap.

— Vrei chiar să mă faci să cred că regele te-a chemat spre a-i ferecа o uşă ? Las-o baltă !

— Şi totuşi aşa e. Sărmanul om, a crezut că se poate lipsi de mine. A început să lucreze la broască, fuga-fuguţa...

— Apoi a trimis să te cheme printr-unul din valeţii săi de încredere.

— Ei bine, iată că te înşeli. A luat, să-l ajute, o calfă care se pricepea şi mai puţin decît el şi pe care l-a trimis să mă cheme ; şi cînd i-am spus : „Nu e adevărat, nu vii din partea regelui ; vrei să mă-atragi într-o capcană", el mi-a răspuns : „Bine ! ca dovadă că regele m-a trimis, iată douăzeci şi cinci de ludovici ce m-a însărcinat să ţi-i dau. Sper că nu mai ai nici o îndoială". Şi mi-a dat banii.

— Dar, în sfîrşit, reluă necunoscutul, odată ajuns la rege, ce-ai făcut ?

— Se părea că eram aşteptaţi. Am fost poftiţi în fierărie. Acolo m-au lăsat singur cu broasca, iar regele şi ucenicul au coborît în cabinet să pregătească dulapul.

— Pe scara mare ? întrebă într-o doară armurierul.

— Nu, pe scara mică, secretă, care e numai a regelui. Cînd am isprăvit cu broasca, mi-am zis : „Dulapul e un pretext ; s-au închis împreună ca să urzească vreun complot. Voi coborî încetişor ; voi deschide uşa cabinetului şi hop ! voi vedea ce fac."

— Şi ce făceau ? întrebă necunoscutul.

— Se pare că erau atenţi şi ascultau. Eu n-am pas de dansator şi, cu toate că mergeam încetişor, m-au auzit, şi în momentul în care puneam mîna pe clanţă, prr ! uşa se deschise.

— Astfel că n-ai aflat nimic ?

— Aşteaptă puţin ! „Ah ! ah ! Gamain, spuse regele, tu eşti ? — Da, sire, am răspuns, am terminat. — Şi noi am terminat, spuse el. Vino, am să-ţi dau acum o altă treabă. Şi m-a făcut să traversez repede cabinetul, dar nu atît de repede încît să nu fi văzut pe masă o hartă mare, care cred că era a Franţei, dat fiind că avea într-un colţ trei flori de crin.

— Şi n-ai observat nimic deosebit la această hartă a Franţei ?

— Ba da : trei şiruri de ace cu gămălie care plecau din centru, mergeau unul lîngă altul la o mică distanţă şi înaintau spre extremitate : ca şi cum nişte soldaţi ar merge spre frontieră pe trei drumuri diferite.

— Într-adevăr, dragul meu Gamain, spuse necunoscutul prefăcîndu-se căzut în mare admiraţie, ai o perspicacitate căreia nu-i scapă nimic... Şi crezi că în loc să se

ocupe cu dulapul lor, regele şi calfa dumitale se ocupaseră de această hartă ?

— Sînt sigur.

— Nu poţi fi sigur de asta.

— Ba da.

— Cum ?

— E foarte simplu : acele cu gămălie aveau capul de ceară — unele de ceară neagră, altele de ceară albastră şi celelalte de ceară roşie ; ei bine, regele ţinea cu mîna un ac cu gămălie cu capul roşu şi-şi curăţa dinţii cu el fără să-şi dea seama.

— Ah ! Gamain, prietene, spuse necunoscutul. Dacă descopăr un nou sistem de armurărie, n-am să te las să intri în atelierul meu nici cît să treci prin el, căci, cu toate că atunci cînd ai fost dus la acel mare senior erai legat la ochi, ai observat că peronul avea zece trepte şi că locuinţa dădea în bulevard.

— Aşteaptă puţin, spuse Gamain încîntat de elogiile ce le primea, n-ai ajuns încă la capăt. Acolo se afla într-adevăr un dulap !

— Ah ! ah ! şi unde asta ?

— Unde ? la încearcă să ghiceşti !... Înzidit, dragul meu prieten.

— În care zid ?

— În zidul coridorului interior, care duce din alcovul regelui în camera delfinului.

— Ştii că e ciudat ce-mi spui acum ?... Şi acest dulap era complet deschis ?

— Asta s-o crezi dumneata... Adică, puteam să tot privesc cu amîndoi ochii şi tot nu vedeam nimic. Am întrebat : „Ei bine, unde e dulapul ?“ Atunci regele aruncă o privire în jur şi-mi spuse : „Gamain, am avut întotdeauna încredere în tine, de aceea n-am vrut ca un altul în afara ta să-mi cunoască secretul : iată-l !“ Şi spunînd aceste cuvinte, în timp ce ucenicul ne lumina — căci coridorul este totdeauna întunecos — regele ridică un panou al lambriului cu care este acoperit peretele. Zării acolo o gaură rotundă, cu diametrul de o jumătate metru. Apoi, văzînd uimirea mea : „Prietene, spuse el, făcînd cu ochiul spre calfă, vezi această gaură ? Am făcut-o să ascund bani în ea ; acest tînăr m-a ajutat în cele patru

sau cinci zile pe care le-a petrecut la castel. Acum trebuie montată broasca la această uşă de fier, care s-o închidă, astfel încît panoul să-şi reia locul şi s-o ascundă cum ascundea şi gaura... Dacă ai nevoie de un ajutor, acest tînăr te va ajuta ; dacă te poţi lipsi de el, îl voi folosi la altceva, dar tot pentru nevoile mele." — „O ! răspunsei, ştiţi bine că dacă pot face un lucru singur, nu cer ajutor. Sînt patru ore de lucru pentru un muncitor bun ; cum eu sînt meşter, înseamnă că în trei ore totul va fi gata. Du-te, tinere, la treburile dumitale, iar domnia-voastră, Sire, la ale domniei-voastre ; şi dacă aveţi ceva de ascuns aici, reveniţi peste trei ore".

Trebuie să credem, cum spunea regele, că avea pentru ucenicul nostru altă treabă, căci nu l-am mai revăzut ; peste trei ore, regele se întoarse singur să mă întrebe : „Ei bine, Gamain, unde ai ajuns cu lucrul ? — Am isprăvit, Sire, i-am răspuns." Şi i-am arătat uşa : mergea fără nici un scîrţîit, de ţi-era mai mare dragul, şi broasca se învîrtea ca un automat. „Bine, mi-a spus el. Atunci, ai să mă ajuţi, Gamain, să număr banii pe care vreau să-i ascund înăuntru."

Şi a cerut valetului să-i aducă patru saci de ludovici şi mi-a spus : „Să numărăm". Apoi am numărat un milion ; şi cum rămăseseră din greşeală douăzeci şi cinci : „Ţine, Gamain, pentru osteneala ta", ca şi cum n-ar fi o ruşine să pui să numere un milion de ludovici pe un biet om care are cinci copii şi să-i dai drept recompensă douăzeci şi cinci !... Ei, ce zici de asta ?

Necunoscutul făcu o mişcare din buze :

— Adevărul e că-i meschin.

— Aşteaptă, că asta nu e totul. Iau cei douăzeci şi cinci de ludovici, îi pun în buzunar şi spun : „Vă mulţumesc, Sire, dar cu treaba asta n-am mîncat şi n-am băut nimic de dimineaţă, şi mor de sete !" Nici n-am terminat de vorbit, că regina intră printr-o uşă mascată, şi aşa, deodată, pe nepusă masă, vine în faţa mea ţinînd în mînă o farfurie pe care era un pahar de vin şi o brioşă. „Dragul meu Gamain, îmi spuse ea, vă e sete ; beţi acest pahar cu vin ; vă e foame, mîncaţi această brioşă. — Ah !

zic eu salutînd-o, nu trebuia să vă deranjaţi pentru mine, doamnă regină". Ia zi, ce crezi despre asta ?

— Al refuzat-o ?

— Aş fi făcut mai bine s-o refuz... nu, am băut. În ce priveşte brioşa, am învelit-o în batistă şi mi-am spus : „Ce nu-i bun pentru tată, e bun pentru copii". Apoi i-am mulţumit Majestăţii Sale atît cît merita osteneala, şi am pornit la drum, jurînd că nu mă vor mai prinde în Tuileries !...

— Şi de ce spui că era mai bine dacă ai fi refuzat paharul de vin ?

— Pentru că trebuie să fi pus otravă în el ! De-abia trecusem de podul turnant, cînd am fost cuprins de o sete... dar de o sete !... încît avînd rîul la stînga şi pe negustorii de vin în dreapta mea, am şovăit un moment dacă să nu mă arunc în apă... Mi-am dat curînd seama de proasta calitate a vinului ce mi l-au dat să-l beau. Cu cît beam mai mult, cu atît mi-era mai sete ! Asta a durat pînă ce am leşinat. De-acum pot fi liniştiţi dacă vreodată voi fi chemat să depun mărturie împotriva lor, voi spune că mi-au dat douăzeci şi cinci de ludovici pentru o muncă de patru ore şi pentru a fi numărat un milion şi că, de teamă să nu denunţ locul unde-şi ascund tezaurul, m-au otrăvit ca pe un cîine ! [1]

— Şi eu, dragul meu Gamain, spuse ridicîndu-se armurierul, care aflase ce dorise să afle, voi sprijini mărturia spunînd că ţi-am dat antidotul datorită căruia ai scăpat cu viaţă.

— De-acum înainte, spuse Gamain luîndu-i mîinile în ale sale, noi doi ne-am legat pe viaţă şi moarte !

Şi, refuzînd cu o sobrietate spartană paharul de vin ce i-l oferea pentru a treia sau a patra oară acest prieten necunoscut, căruia îi jurase o dragoste eternă, Gamain — asupra căruia amoniacul realizase efectul dublu, de a-l trezi pe loc din beţie şi a-l sfîrbi de băutură pentru douăzeci şi patru de ore — îşi reluă drumul spre Versailles, unde ajunse teafăr şi nevătămat la orele două dimineaţa,

[1] A fost, într-adevăr, acuzaţia pe care acest nenorocit a adus-o reginei în faţa Convenţiei. (N. A.)

cu cei douăzeci şi cinci de ludovici ai regelui în buzunarul vestei şi cu briosa reginei în buzunarul hainei.

Rămas în urma lui în tavernă, falsul armurier scoase din buzunar un carneţel cu scoarţe de sidef încrustat cu aur şi înscrise în el această dublă notă :

În spatele alcovului regelui, în coridorul care duce la camera delfinului — un dulap de fier.

A se verifica dacă Louis Lecomte, ajutor lăcătuş, nu e pur şi simplu contele Louis, fiul marchizului de Bouillé, sosit acum unsprezece zile de la Metz.

Capitolul 38

O SERATA ÎN ARIPA „FLORE"

În ajunul Crăciunului, adică la 24 decembrie, avea loc o recepţie în aripa palatului, numită „Flore".

Întrucît regina n-a vrut ca recepţia să se desfăşoare la ea, prinţesa de Lamballe era aceea care făcea onorurile de gazdă pînă la venirea reginei. După sosirea Mariei-Antoaneta lucrurile îşi reluară cursul normal, ca şi cum serata s-ar fi desfăşurat în aripa Marsan şi nu în aripa Flore.

În cursul dimineţii se întorsese de la Torino tînărul baron Isidore de Charny, care fusese introdus îndată după sosirea sa mai întîi la rege şi apoi la regină. A găsit la amîndoi multă bunăvoinţă ; la regină însă, două motive făceau această bunăvoinţă remarcabilă.

În primul rînd, Isidore era fratele lui Charny ; apoi, el aducea din partea prinţului de Condé şi a contelui d'Artois mesaje care se aflau într-o perfectă armonie cu cele mai intime dorinţe ale ei.

Cei doi prinţi îi recomandau reginei proiectele domnului de Favras şi o invitau să profite de devotamentul acestui curajos gentilom pentru a fugi şi a veni la ei, la Torino.

Mai era însărcinat de cei doi prinți să-i transmită domnului de Favras toată simpatia lor pentru proiectul său și urări de reușită.

Regina îl reținu pe Isidore lîngă ea mai mult de-o oră, îl invită la serata doamnei de Lamballe și nu-i îngădui să se retragă decît pentru a se achita de misiunea ce o avea pentru domnul de Favras. La plecare îi spuse să-i comunice domnului Favras că nimic nu se schimbase după ultima lor discuție.

Plecînd de la regină, Isidore se îndreptă de îndată spre strada Royale numărul 21, unde fu primit de doamna de Favras. Ea îi spuse mai întîi că soțul ei era plecat ; însă, după ce luă cunoștință de numele vizitatorului și află din partea căror auguste personaje vine să vorbească, recunoscu că soțul ei se afla în casă și trimise să-l cheme.

Marchizul intră, cu chipul destins și ochii surîzători. Fusese prevenit direct de la Torino și știa din partea cui venea Isidore.

Mesajul reginei, transmis prin tînărul de Charny, izbuti ca bucuria conspiratorului să ajungă la culme. Într-adevăr, toate se desfășurau potrivit speranțelor sale : complotul mergea de minune ; cei o mie două sute de călăreți erau adunați la Versailles, fiecare dintre ei urmînd să ia în crupă un infanterist, ceea ce însemna două mii patru sute de soldați. Se renunțase la triplul asasinat, vizîndu-i pe Necker, Bailly și La Fayette, care trebuia executat simultan de către cele trei coloane ce urmau să intre în Paris, considerîndu-se că era suficient să se descotorosească de La Fayette. Pentru această expediție erau deajuns patru oameni bine înarmați ; ei trebuiau să aștepte la unsprezece seara trăsura lui La Fayette care părăsea de obicei Tuileries la această oră ; doi trebuiau să meargă de-a lungul străzii, la dreapta și la stînga, iar doi trebuiau să apară în fața trăsurii. Unul dintre aceștia, cu o hîrtie în mînă, urma să-i facă semn vizitiului să oprească, spunînd că are de predat o înștiințare importantă generalului. Atunci trăsura s-ar fi oprit, La Fayette ar fi scos capul prin portieră, și de îndată i s-ar fi zburat creierii cu un pistol.

Era de altfel singura schimbare importantă care se făcuse în organizarea complotului. Altfel banii fuseseră plătiți, oamenii erau preveniți, regele n-avea decît să spună : „Da !“ și, la un semn al lui Favras, treaba putea începe.

Un singur lucru îl îngrijora pe marchiz : tăcerea regelui și a reginei în ceea ce-l privește. Această tăcere fusese ruptă din partea reginei prin Isidore și, oricît de vagi erau cuvintele ce îi fuseseră transmise, ieșite dintr-o gură regală ele aveau o importanță deosebită.

Isidore făgăduise domnului de Favras să transmită în aceeași seară reginei și regelui expresia devotamentului său.

Tînărul baron plecase, după cum se știe, la Torino chiar în ziua sosirii sale la Paris. Nu avea, așadar, altă locuință decît camera pe care o ocupa fratele său la Tuileries.

La ora nouă seara el intră în apartamentele prințesei de Lamballe.

Nu fusese încă prezentat prințesei, aceasta nici nu-l cunoștea. Dar, prevenită în cursul zilei de regină, la anunțarea numelui său, doamna de Lamballe se ridică și, cu acea grație ce-i ținea loc de inteligență, îl atrase de îndată în cercul intimilor săi.

Nici regele, nici regina nu sosiseră încă. Fratele regelui, care părea îngrijorat, discuta într-un colț cu doi intimi ai săi, domnii de la Châtre și d'Avaray. Contele Louis de Narbonne mergea de la un grup la altul, cu siguranța unui om care se simte în familie.

Acest cerc de intimi se compunea din tineri nobili care rezistaseră manieri emigrației. Erau domnii de Lameth, care datorau mult reginei și care nu luaseră încă atitudine împotriva ei ; d'Ambly, unul din capetele bune sau rele ale epocii, cum era taxat ; de Castries, de Fersen, Suleau, redactor șef al spiritualului ziar *Les Actes des Apôtres* : toți erau suflete loiale, dar în același timp capete înfierbîntate, unii dintre ei chiar puțin nebune.

Isidore nu cunoștea nici unul din acești tineri, dar la rostirea numelui său, binecunoscut, toate mîinile se întinseră spre el ; mai ales că el aducea noutăți din partea celeilalte Franțe, aceea care trăia în străinătate. Fiecare

din cei prezenți avea o rudă sau un prieten printre prinții aflați peste hotare.

Am spus că Suleau se număra printre cele mai înfierbîntate capete. El susținea conversația și se ridea foarte tare. Suleau asistase în ziua aceea la ședința Adunării. Domnul Guillotin se urcase la tribună, lăudînd blîndețea mașinii pe care o inventase, și povestise amănunte privind operativitatea ghilotinei, cerînd ca aceasta să înlocuiască toate instrumentele morții — roata, spînzurătoarea, rugul, sfîrtecarea — care îngroziseră pe rînd lumea în piața Grève.

Cucerită de blîndețea acestei noi mașini, Adunarea era pe cale s-o adopte.

Suleau compusese, în legătură cu Adunarea, cu domnul Guillotin și mașina sa, o șansonetă pe melodia menuetului *Exaudet*, text ce urma să apară a doua zi în ziarul său.

Este de la sine înțeles că în momentul în care un majordom anunță sosirea regelui și altul a reginei, toate șușotelile, conversațiile și hohotele de rîs încetară, pentru a face loc celei mai respectuoase tăceri.

Augustele personaje intrară.

Doamnele de Lamballe și Elisabeth o acaparară pe regină.

Monsieur se îndreptă direct spre rege spre a-i prezenta respectele sale și, înclinîndu-se, îi spuse :

— N-ar fi de acord fratele meu să organizăm un joc, un whist de exemplu, împreună cu regina și cîțiva intimi, pentru a discuta confidențial unele lucruri ?

— Cu plăcere, frate, răspunse regele ; aranjați cu regina.

Monsieur se apropie de Maria-Antoaneta, căreia Charny tocmai îi prezenta omagiile sale, spunîndu-i încet :

— Doamnă, l-am văzut pe domnul de Favras și am să transmit comunicări de cea mai mare importanță Majestății Voastre.

— Scumpa mea soră, spuse Monsieur, regele dorește să jucăm un whist în patru ; vom juca împreună împotriva dumneavoastră, lăsîndu-vă să vă alegeți partenerul.

— Ei bine, spuse regina, care nu se îndoia că această partidă nu era decît un pretext, alegerea mea e făcută. Domnule baron de Charny, veţi juca cu noi, şi în timpul jocului ne veţi povesti noutăţi de la Torino.

— Ah ! veniţi de la Torino ? întrebă Monsieur.

— Da, monseniore, şi revenind acasă am trecut prin piaţa Royale şi m-am văzut cu un om foarte devotat regelui, reginei şi Alteţei Voastre.

Monsieur roşi, tuşi şi se îndepărtă. Era un bărbat plin de ocolişuri şi precauţii ; acest spirit drept şi limpede îi producea teamă.

Aruncă o privire domnului de La Châtre, care se apropie de el, îi primi ordinele şi ieşi.

În acest timp, regele saluta şi primea omagiile nobililor şi a puţinelor femei care mai continuau să frecventeze Tuileries.

Regina se duse şi-l luă de braţ, atrăgîndu-l la joc.

Regele se apropie de masa de joc, căutînd din ochi un al patrulea jucător şi nu-l zări decît pe Isidore.

— Ah ! domnul de Charny, spuse el, în absenţa fratelui dumneavoastră sînteţi al patrulea. De altfel, el nu ar putea fi mai bine înlocuit. Fiţi binevenit.

O invită pe regină să se aşeze, se aşeză după aceea, apoi se aşeză şi Monsieur.

La rîndul ei, regina îi făcu un semn lui Isidore, care se aşeză ultimul.

Doamna Elisabeth îngenunchie pe o canapeluţă în spatele regelui şi-şi sprijini braţele de speteaza fotoliului acestuia.

Făcură două-trei ture de whist, rostind numai cuvintele de rigoare.

Apoi, tot jucînd şi remarcînd că respectul ţinea la distanţă toată lumea de la masa de joc, regina i se adresă cumnatului ei :

— Frate, v-a spus baronul că soseşte de la Torino ?

— Da, mi-a spus o vorbă despre asta.

— V-a spus că prinţul de Condé şi contele d'Artois ne invită insistent să venim la ei ?

Regele lăsă să-i scape un gest de iritare.

— Dragă frate, murmură doamna Elisabeth cu blîndeţea ei de înger, ascultaţi, vă rog.

— Şi dumneavoastră, soră ? întrebă regele.

— Da, eu mai mult ca oricine, dragă Louis, fiindcă vă iubesc mai mult ca oricine şi mă tem.

— Am mai adăugat, se hazardă Isidore, că am fost în strada Royale numărul 21, unde am rămas aproape o oră.

— La numărul 21 ? întrebă regele. Ce mai e şi asta ?

— La acest număr, Sire, locuieşte un gentilom ce vă este foarte devotat, gata să moară pentru Majestatea Voastră, şi care a pregătit un proiect.

— Ce proiect, domnule ? întrebă regele ridicînd capul.

— Dacă aş crede că am nenorocul să-i displac regelui repetîndu-i despre ce e vorba, aş tăcea pe moment.

— Nu, nu, domnule, vorbiţi, spuse cu vioiciune regina. Prea mulţi fac proiecte împotriva noastră ; e bine să cunoaştem cel puţin pe acelea care se fac pentru noi. Spuneţi, baroane, cum se numeşte acest gentilom ?

— Domnul marchiz de Favras, doamnă.

— Ah ! spuse regina, îl cunoaştem. Şi credeţi în devotamentul său, domnule baron ?

— Doamnă, nu numai că cred în devotamentul său, dar şi sînt sigur de el.

— Fiţi atent, domnule, spuse regele. Vă avîntaţi prea mult.

— Inima sa judecă cu inima, Sire. Răspund de devotamentul domnului de Favras.

— Şi acest proiect, ia să vedem, în ce stadiu se găseşte ? întrebă regina.

— Doamnă, se află în execuţie, şi dacă regele binevoieşte să spună un cuvînt în această seară, mîine, la această oră, va fi la Péronne.

Regele rămase tăcut. Monsieur rupse coastele unui biet valet de cupă ce-l avea în mînă.

— Sire, auziţi ce spune baronul ? spuse regina adresîndu-se soţului ei.

— Sigur că aud, răspunse regele încruntîndu-şi sprîncenele.

— Şi dumneavoastră, frate ? îl întrebă regina pe Monsieur.

— Nu sînt mai surd decît regele.

— Ei bine, ce părere aveţi ? S-ar părea că e o propunere.

Regele se întoarse brusc spre Monsieur şi, ţintuindu-l cu privirea, îl întrebă :

— Şi dacă plec, mergeţi cu mine ?

Monsieur păli. Obrazul începu să-i tremure, agitat de o mişcare pe care n-o putea stăpîni.

— Eu ? spuse el.

— Da, dumneavoastră, frate, spuse Ludovic al XVI-lea, dumneavoastră, care mă îndemnaţi să părăsesc Parisul, vă întreb : „Dacă plec, mergeţi cu mine ?"

— Dar, bîigui Monsieur, eu n-am fost prevenit şi n-am făcut nici o pregătire.

— Cum, tocmai dumneavoastră să nu fi fost prevenit, cînd dumneavoastră aţi pus la dispoziţia domnului de Favras banii necesari ? Nu sînteţi pregătit, cu toate că sînteţi informat, oră cu oră, de mersul complotului ?

— Complotul ? repetă Monsieur, pălind şi mai tare.

— Fără îndoială, complotul... căci e un complot, un complot atît de real, care, dacă e descoperit, îl va duce pe domnul de Favras la închisoare, la Châtelet, la moarte — doar dacă, cu ajutorul intervenţiilor şi al banilor nu-l veţi salva, cum l-am salvat noi pe domnul de Besenval.

— Dar dacă regele l-a salvat pe domnul de Besenval, îl va salva cu siguranţă şi pe domnul de Favras.

— Nu, fiindcă ce am putut face pentru unul nu vol putea face, probabil, pentru celălalt. De altfel, domnul de Besenval era omul meu, aşa cum domnul de Favras e al dumneavoastră. Or, fiecare şi-l salvează pe al său, frate, astfel că amîndoi ne vom fi făcut datoria.

Şi, rostind aceste cuvinte, regele se ridică.

Regina îl reţinu de poala hainei.

— Sire, spuse ea, fie că acceptaţi, fie că refuzaţi, îi datoraţi un răspuns domnului de Favras.

— Eu ?

— Da. Ce va răspunde baronul Charny în numele regelui ?

— Va răspunde, spuse Ludovic eliberîndu-şi haina din

mînile reginei, va răspunde că regele nu-şi poate îngădui să se lase răpit.

Şi se îndepărtă.

— Ceea ce înseamnă, continuă Monsieur, că dacă marchizul de Favras îl răpeşte pe rege fără permisiunea sa, va fi binevenit — în orice caz, cu condiţia să reuşească ; căci oricine nu reuşeşte e un prost, şi în politică proştii merită o pedeapsă dublă.

— Domnule baron, spuse regina, chiar în această seară, fără să pierdeţi vreun moment, alergaţi la domnul de Favras şi repetaţi-i chiar cuvintele proprii ale regelui : „Regele nu-şi poate îngădui să se lase răpit." Rămîne ca el să le înţeleagă, sau ca dumneavoastră să le explicaţi... Puteţi pleca.

Baronul, care consideră pe drept cuvînt răspunsul regelui şi recomandarea reginei ca un dublu consimţămînt, îşi luă pălăria, ieşi repede şi se aruncă într-o trăsură, strigîndu-i vizitiului :

— Piaţa Royale, numărul 21.

Capitolul 39

CE VĂZUSE REGINA ÎNTR-O CARAFĂ LA CASTELUL TAVERNEY, CU DOUĂZECI DE ANI ÎN URMĂ

Ridicîndu-se de la masa de joc, regele se îndreptă spre grupul tinerilor, al căror rîs vesel îi atrăsese atenţia chiar înainte de a fi intrat în salon.

La apropierea sa se făcu cea mai deplină linişte.

— Ei bine, domnilor, întrebă el, regele este deci atît de nefericit încît îşi duce tristeţea cu el ?

— Sire... murmurară tinerii.

— Veselia era mare şi rîsul zgomotos cînd am intrat aici, regina şi cu mine.

Apoi, dînd din cap, spuse :

— Vai de regi în faţa cărora oamenii nu îndrăznesc să rîdă.

— Sire, spuse domnul de Lameth, respectul...

— Dragul meu Charles, spuse regele, cînd ieşeaţi din internat, joia şi duminica, şi vă invitam la Versailles, vă lipseaţi de rîs fiindcă eram eu acolo? Spuneam adineauri: „Vai de regii în faţa cărora oamenii nu îndrăznesc să rîdă!" Spun acum: „Fericiţi regii în faţa cărora se rîde!"

— Sire, spuse domnul de Castries, poate că subiectul care ne făcea să rîdem nu i se va părea dintre cele mai comice Majestăţii Voastre.

— Despre ce vorbeaţi deci, domnilor?

— Sire, spuse Suleau apropiindu-se, îl predau pe vinovat Majestăţii Voastre.

— Ah! dumneavoastră sînteţi, domnule Suleau? Am citit ultimul număr din revista dumneavoastră *Actes des Apôtres*. Fiţi atent! fiţi atent!

— La ce, Sire? întrebă tînărul ziarist.

— Sînteţi puţin cam prea regalist. Totuşi, de ce făceaţi atîta haz?

— De Adunarea Naţională.

— Ah! ah! domnilor! atunci e bine că aţi devenit serioşi văzîndu-mă. Nu pot permite să se facă haz de Adunarea Naţională în prezenţa mea.

— Ştie regele despre ce s-a vorbit azi în tot timpul şedinţei Adunării Naţionale?

— Da, şi m-a interesat foarte mult. Nu s-a vorbit despre o nouă maşină pentru executarea criminalilor?

— Oferită naţiunii de domnul Guillotin... da, Sire, spuse Suleau.

— Şi vă bateaţi joc de domnul Guillotin, de un filantrop? Asta-i bună! Uitaţi oare că şi eu sînt filantrop?

— Ah! Sire, sînt filantropi şi filantropi. Sînt unii care, medici fiind şi avînd în mîinile lor mii de mijloace, mai ingenioase sau mai puţin ingenioase de a-i face pe bolnavi să dea ortul popii caută noi mijloace prin care să ia viaţa celor sănătoşi. Ah! pe legea mea, Sire, lăsaţi-i pe mîna mea.

— Şi ce veţi face cu ei, domnule Suleau? Îi veţi decapita *fără durere?* întrebă regele făcînd aluzie la pretenţia emisă de doctorul Guillotin.

— Este ceea ce le doresc, dar nu şi ce le promit, spuse Suleau.

— Cum ! ceea ce le doriţi ?

— Am avut ideea, Sire, să-i dedic acestui mare binefăcător al omenirii două cîntece pe melodia menuetului *Exaudet*, ale căror texte se imprimă în această noapte în ziarul meu...

— Atunci, vă ascult.

Şi Suleau cîntă cu glas stins, pe aria menuetului *Exaudet*, compoziţiile sale.

— Ei bine, domnilor, spuse regele, rîdeţi. Şi totuşi, această maşină este destinată să-i cruţe de îngrozitoare suferinţe pe nenorociţii condamnaţi ! Ce cere societatea cînd reclamă moartea unui vinovat ? Suprimarea pur şi simplu a individului. Dacă această suprimare este însoţită de suferinţă, nu mai acţionează justiţia, ci răzbunarea.

— Dar, Sire, observă Suleau, cine-i spune Majestăţii Voastre că durerea este suprimată prin tăierea capului ?

— Asta este o chestiune de discutat între oamenii de artă. De altfel, cred că azi dimineaţă chiar s-a făcut o experienţă. Nici unul din cei de faţă n-a asistat la această experienţă ?

— Nu, Sire, nu — pronunţară aproape simultan douăsprezece sau cincisprezece voci batjocoritoare.

— Ba eu am fost acolo, Sire, se auzi o voce gravă.

Regele se întoarse şi-l recunoscu pe Gilbert.

— Ah, dumneata erai, doctore, spuse regele tresărind. Ai fost acolo ?

— Da, Sire.

— Şi cum a reuşit experienţa ?

— Perfect pe primii doi, Sire ; dar la al treilea, cu toate că coloana vertebrală era retezată, a fost nevoie de cuţit pentru a termina despărţirea capului de trup.

Tinerii ascultau cu gura deschisă şi privirea rătăcită.

— Cum se poate, Sire, spuse Charles Lameth, vorbind vizibil în numele tuturor celor de faţă ; au fost executaţi trei oameni în această dimineaţă ?

— Da, domnilor. Numai că acești trei oameni erau trei cadavre furnizate de spitalul principal. Și părerea dumitale, domnule Gilbert ?

— Cu privire la ce, Sire ?

— La instrument.

— Sire, este evident un progres față de toate mașinile de acest gen inventate pînă acum ; dar accidentul survenit celui de-al treilea cadavru dovedește că mașina mai are nevoie de perfecționări.

— Și cum e construită ? întrebă regele, în care se trezise pasiunea pentru mecanică.

Atunci Gilbert încercă să dea o explicație, dar cum regele nu putea sesiza forma exactă a instrumentului, spuse :

— Veniți, veniți, doctore ; iată pe masă pene, cerneală și hîrtie... Sper că desenezi ?

— Da, Sire.

— Atunci, fă-mi o schiță, să înțeleg mai bine.

Și cum tinerii nobili, din respect, nu îndrăzneau să-l urmeze pe rege neinvitați, Ludovic le spuse :

— Dar veniți, veniți, domnilor. Această chestiune interesează întreaga omenire.

— Și-apoi, cine știe, spuse Suleau cu jumătate de glas, cine știe dacă unul dintre noi nu e predestinat onoarei de a se căsători cu domnișoara Guillotine ? Să mergem, domnilor, să facem cunoștință cu logodnica noastră.

Și cu toții, urmîndu-l pe rege și pe Gilbert, se grupară în jurul mesei. La invitația regelui, Gilbert luă loc la masă pentru a executa mai ușor desenul. El începu să schițeze mașina, urmărit cu cea mai scrupuloasă atenție de Ludovic al XVI-lea.

De-abia terminase ultimul detaliu, cînd regele îl opri.

— Zău așa ! spuse el, nici nu e de mirare că experiența n-a reușit, mai ales a treia oară.

— De ce, Sire ? întrebă Gilbert.

— Asta ține de forma cuțitului. Doar dacă n-ai nici o idee de mecanică, poți da formă de corn unui obiect menit să taie ceva ce opune rezistență.

— Dar ce formă i-ar da Majestatea Voastră ?

— E foarte simplu, aceea a unui triunghi.

Gilbert încercă să rectifice desenul.

— Nu, nu, nu așa. Dă-mi pana dumitale.

— Sire, spuse Gilbert, iată pana și scaunul.

— Așteptați, așteptați, spuse regele, lăsîndu-se ambalat de pasiunea sa pentru mecanică ; uite, tălați-mi marginea fierului oblic, așa... și vă garantez că veți tăia douăzeci și cinci de capete, unul după altul, fără ca cuțitul să greșească vreodată.

De-abia își terminase fraza, cînd un strigăt sfîșietor, un strigăt de spaimă, aproape de durere, răsună deasupra capului său.

Se întoarse repede și o văzu pe regină, palidă, clătinîndu-se, înnebunită, căzînd leșinată în brațele lui Gilbert.

Atrasă, ca și ceilalți, de curiozitate, ea se apropiase de masă și, aplecîndu-se peste scaunul pe care ședea regele, recunoscu, peste umărul său, chiar în clipa în care corecta principalul detaliu, hidoasa mașină pe care Cagliostro i-o arătase cu douăzeci de ani în urmă la castelul de Taverney-Maison-Rouge.

La vederea acesteia ea nu avu puterea decît să scoată teribilul țipăt — ca și cum fatala mașină ar fi lucrat asupra ei — și căzu leșinată, cum am spus, în brațele lui Gilbert.

Capitolul 40

MEDICUL TRUPULUI ȘI MEDICUL SUFLETULUI

Se înțelege că după un asemenea eveniment serata se întrerupse.

Cu toate că nimeni nu și-a putut da seama de cauzele care au dus la leșinul reginei, faptul rămînea.

Gilbert dădu reginei primele îngrijiri.

Doamna Lamballe nu voi ca regina să fie transportată în apartamentele ei. De altfel, ar fi fost greu, deoarece doamna de Lamballe locuia în aripa Flore, iar Maria-An-

toaneta în aripa Marsan ; castelul ar fi trebuit traversat în toată lungimea sa.

În consecință, augusta bolnavă fu culcată pe un șezlong în dormitorul prințesei care, cu acea intuiție proprie femeilor, bănuind că un sumbru mister se ascunde în această întîmplare, îndepărtase toată lumea, chiar și pe rege. Ea aștepta, cu privirea drăgăstos îngrijorată, ca regina să-și revină în urma îngrijirilor date de doctorul Gilbert.

Încetul cu încetul, regina începu să-și miște molatic capul de la dreapta la stînga, cum se întîmplă în timpul unui coșmar, scoase un suspin și deschise ochii. Observînd că doctorul Gilbert este gata să se retragă, întinse mîna, îi apucă brațul și-i spuse, cu o voce tot atît de nervoasă ca și gestul făcut :

— Rămîneți !

Gilbert se opri, foarte mirat. Nu ignora că regina avea foarte puțină simpatie pentru el, și totuși, pe de altă parte, remarcase influența ciudată, aproape magnetică, ce o avea asupra ei.

— Sînt la dispoziția reginei, spuse el ; dar cred că ar fi bine să risipim îngrijorarea regelui și a persoanelor rămase în salon, dacă, bine înțeles, Majestatea Voastră permite...

— Thérèse, spuse regina, adresîndu-se prințesei de Lamballe, anunță-l pe rege că mi-am revenit : și veghează să nu fim întrerupți ; am de discutat cu doctorul Gilbert.

Prințesa se supuse.

Sprijinită în cot, regina o urmări cu privirea, ca și cum ar fi voit să-i dea timp să se achite de însărcinarea primită. Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert și fixîndu-și privirea în a sa, îl întrebă :

— Doctore, nu vă miră deloc întîmplarea care vă pune aproape totdeauna față în față cu mine în crizele fizice sau morale ale vieții mele ?

— Vai, doamnă, răspunse Gilbert, nu știu dacă trebuie să-i mulțumesc întîmplării, sau să mă plîng de ea.

— De ce, domnule ?

— Pentru că citesc destul de profund în suflet ca să-mi dau seama că nici dorinței și nici voinței dumneavoastră nu-i datorez această apropiere ce mă onorează.

— De aceea am și vorbit de întîmplare... Știți că sînt sinceră. Și totuși, doctore, în ultimele împrejurări care ne-au făcut să acționăm împreună, mi-ați dovedit un veritabil devotament; nu-i voi uita și vă mulțumesc pentru el.

Gilbert se înclină.

Regina urmări mișcarea corpului și obrazului său.

— Și eu sînt fizionomistă, spuse ea. Știți ce mi-ați răspuns fără să fi rostit vreun cuvînt?

— Doamnă, aș fi disperat dacă tăcerea mea ar fi mai puțin respectuoasă decît vorbele mele.

— Mi-ați răspuns: „Mi-ați mulțumit, e bine, iată o socoteală încheiată; să trecem la alta." Și-acum, doctore, ce credeți despre cele ce mi s-au întîmplat?

— Doamnă, spuse Gilbert, sînt un spirit pozitivist, un om de știință; aveți bunătatea să-mi puneți întrebarea într-o formă mai precisă.

— Vă întreb, domnule, dacă socotiți că leșinul meu a fost pricinuit de una din acele crize nervoase la care sînt supuse sărmanele femei din cauza constituției lor, sau bănuiți că accidentul are o cauză mai serioasă?

— Voi răspunde Majestății Voastre că fiica Mariei-Tereza, femeia pe care am văzut-o atît de calmă și curajoasă în noaptea de 5 spre 6 octombrie, nu e o femeie obișnuită și, în consecință, nu a putut fi influențată de unul din acele accidente cărora le sînt expuse femeile obișnuite.

— Aveți dreptate, doctore. Credeți în presentimente?

— Știința respinge toate aceste fenomene, care ar tinde să răstoarne cursul firesc al lucrurilor. Și totuși, uneori faptele vin să dezmintă știința.

— Ar fi trebuit să spun: credeți în prevestiri?

— Cred că suprema *Bunătate* a acoperit viitorul, pentru fericirea noastră, cu un văl de nepătruns; de cînd religia a abolit fatalitatea, de cînd filozofia a pus limite credinței, profeții au pierdut trei sferturi din magia lor. Și totuși... adăugă Gilbert.

— Şi totuşi ? relua regina văzîndu-l că se opri se gînditor.

— Şi totuşi, doamnă, continuă el, ca şi cum ar fi făcut un efort pentru a aborda problemc pe care raţiunea sa le izgonea în domeniul îndoielii — şi totuşi, există un om...

— Un om ? spuse regina, care urmărea cu interes avid cuvintele lui Gilbert.

— Există un om care uneori a redus la tăcere, prin fapte irecuzabile, întreaga argumentaţie a inteligenţei mele.

— Şi acest om este ?...

— Nu îndrăznesc să-i pronunţ numele în faţa Majestăţii Voastre.

— Acest om e maestrul dumneavoastră, nu-i aşa, domnule Gilbert ? Omul atotputernic, omul nemuritor, divinul Cagliostro !

— Doamnă, unicul, singurul, veritabilul meu maestru e natura. Cagliostro nu e decît salvatorul meu. Atins de un glonte care-mi străpunsese pieptul, pierzînd tot sîngele dintr-o rană pe care acum, cu ochi de medic şi după douăzeci de ani de studii, o consider nevindecabilă, m-a vindecat în cîteva zile cu un balsam a cărui compoziţie mi-e necunoscută ; de aici recunoştinţa mea, aş spune chiar admiraţia mea.

— Şi acest om v-a făcut preziceri care s-au împlinit ?

— Bizare, de necrezut, doamnă. Acest om parcurge prezentul cu o certitudine care te-ar face să crezi că vede viitorul.

— Aşadar, dacă acest om v-ar fi prezis ceva, în prezicerea sa aţi crede ?

— Aş acţiona cel puţin ca şi cum ar trebui să se realizeze.

— Astfel încît, dacă v-ar fi prevestit o moarte prematură, îngrozitoare, infamantă, v-aţi pregăti pentru o asemenea moarte ?

— După ce totuşi, doamnă, spuse Gilbert privind-o insistent pe regină, aş fi căutat să scap, prin toate mijloacele posibile.

— Să scap ? Nu, doctore, nu ! Văd bine că sînt condamnată, spuse regina. Această revoluţie este o prăpastie care trebuie să înghită tronul. Acest popor este un leu care mă va devora.

— Ah ! doamnă, depinde numai de dumneavoastră să-l vedeți culcat la picioare ca un miel pe acest leu care vă înspăimîntă.

— Nu l-ați văzut la Versailles ?

— Nu l-ați văzut la Tuileries ? E oceanul, doamnă, lovind fără încetare, pînă la a o dezrădăcina, stînca ce-i barează drumul ; mîngîind ca o doică barca ce i se încredințează.

— Doctore, de multă vreme totul e rupt între acest popor și mine. El mă urăște, iar eu îl disprețuiesc !

— Deoarece nu vă cunoașteți cu adevărat unul pe celălalt. Încercați să fiți pentru el o regină, deveniți o mamă. Uitați că sînteți fiica Mariei-Tereza, vechea noastră dușmană ; sora lui Iosif al II-lea, falsul nostru prieten. Fiți franceză și veți auzi glasul acestui popor ridicîndu-se spre a vă binecuvînta, și veți vedea brațele acestui popor deschizîndu-se spre dumneavoastră spre a vă mîngîia.

Maria-Antoaneta ridică din umeri.

— Da, știu asta... binecuvintează ieri, mîngîie azi, iar mîine îi înăbușe pe aceiași pe care i-a binecuvîntat și i-a mîngîiat.

— Deoarece simte că există în aceștia o rezistență la voința sa, o ură ce se opune dragostei sale.

— Dar oare știe el ce iubește și ce urăște, acest popor, element distrugător ; distrugător ca vîntul, ca apa și focul deopotrivă, și care are capriciile unei femei ?

— Pentru că îl vedeți de la mal, doamnă, așa cum vede oceanul cel ce vizitează falezele ; pentru că, avansînd și trăgîndu-se înapoi fără vreo cauză vizibilă, își sparge spuma la picioarele dumneavoastră și vă învăluie cu gemetele sale pe care le luați drept răgete. Dar nu astfel trebuie să-l vedeți : trebuie să-l vedeți purtat de spiritul Domnului, care plutește pe întinderile de apă ; trebuie să-l vedeți cum îl vede Dumnezeu, înaintînd spre unire și zdrobind în cale tot ce-l împiedică în a atinge acest scop. Sînteți regina francezilor, doamnă, și ignorați ce se petrece la această oră în Franța. Ridicați-vă vălul, doamnă, în loc să-l coborîți, și veți admira în loc să vă temeți.

— Și ce voi vedea atît de frumos, atît de măreț, atît de splendid ?

— Veți vedea lumea nouă ieșind din găoace în mijlocul ruinelor vechii lumi. Veți vedea leagănul Franței viitorului plutind ca cel al lui Moise pe un fluviu mai mare ca Nilul, ca Mediterana, ca Oceanul... Dumnezeu să te apere, o, leagăn ! Dumnezeu să te păzească, o, Franță !

Și, oricît de puțin entuziast să fi fost Gilbert, ridică brațele și ochii spre cer.

Regina îl privea cu uimire. Nu pricepea.

— Și unde va acosta acest leagăn ? întrebă ea. Oare la Adunarea Națională, această reuniune de vorbăreți, de dărîmători, de nivelatori ? Oare vechea Franță trebuie s-o ghideze pe cea nouă ? Tristă mamă pentru un copil atît de frumos, domnule Gilbert !

— Nu, doamnă, locul unde trebuie să acosteze acest leagăn într-o zi sau alta, azi sau poate mîine, este un pămînt necunoscut pînă în acest moment, și care se numește *patria*. Acolo va găsi viguroasa doică care face puterea popoarelor, și care se numește libertatea.

— Ah ! cuvinte mari, spuse regina. Credeam că abuzul le-a ucis.

— Nu, doamnă, spuse Gilbert, sînt lucruri mari ! Priviți Franța în momentul în care totul e sfărîmat și încă nimic n-a fost reconstruit ; cînd nu are încă municipalități după regulă și abia dacă are cîteva departamente ; cînd nu are legi, dar își face legea sa. Vedeți-o trecînd, cu privirea fixă și pasul sigur, pe drumul ce o duce de la o lume la alta, peste această punte îngustă aruncată peste prăpastie ; vedeți, această punte îngustă, ca aceea a lui Mahomed, o trece fără să se poticnească... Încotro merge această bătrînă Franță ? Spre unitatea patriei ! Tot ce a crezut pînă acum că e greu, chinuitor, de netrecut i-a devenit nu numai cu putință, dar chiar ușor.

Provinciile noastre erau un mănunchi de prejudecăți diferite, de interese opuse, de amintiri individuale. Se credea că nimic nu va prevala asupra acestor douăzeci și cinci sau treizeci de naționalități care respingeau naționalitatea unică. Vechile provincii Languedoc, Toulouse, Bretagne ar consimți ele să devină Normandie, Bourgogne sau Dauphiné ? Nu, doamnă, dar toate vor deveni Franța. De

ce se agățau acești provinciali cu atîta încăpățînare de drepturile lor, de privilegiile lor, de legislația lor ? Fiindcă nu aveau patrie. Or, v-am spus, doamnă, patria le-a apărut, poate departe încă, poate în viitor, dar au văzut-o cheminîndu-i cu brațele deschise ; au avut umilința de a se crede languedocieni, provensali, normanzi, bretoni, burgunzi. Nu, se înșelau cu toții : erau francezi !

— Ascultîndu-vă, doctore, spuse regina cu un accent ironic, Franța, această bătrînă Franță, fiica mai mare a bisericii, cum o numesc papii începînd cu al nouălea secol, n-ar exista decît de ieri ?

— Într-adevăr, chiar în aceasta constă minunea, doamnă. Exista o Franță, dar acum există francezi. Nu numai francezi, dar mai ales frați. Frați care se țin cu toții de mînă. Dumnezeule ! Oamenii sînt mai puțin răi, doamnă, decît se spune. Ei încearcă să se socializeze. Pentru a-i dezbina, pentru a-i opri să se apropie a fost necesar un întreg univers de invenții împotriva firescului : vămi interioare, bariere pe șosele, bacuri pe rîuri ; o mare diversitate de legi, de reguli, de măsuri și greutăți : rivalități între provincii, între regiuni, între orașe și sate. Într-o zi se produce un cutremur, care zdruncină tronul și dărîmă toate aceste vechi ziduri, distruge toate aceste obstacole. Atunci oamenii se privesc în fața cerului, sub blînda și buna lumină a soarelui, care face să rodească nu numai pămîntul, dar și sufletele. Fraternitatea crește ca un rod sfînt, iar dușmanii înșiși, uimiți de ura care-i stăpînise atîta vreme, înaintează, nu unii împotriva celorlalți, ci unii spre alții, cu brațele nu înarmate, ci deschise. Nimic oficial, nimic comandat. Sub acest flux care urcă dispar rîurile și munții, geografia este ucisă : accentele sînt încă diferite, dar limba este aceeași, iar imnul unic ce-l cîntă treizeci de milioane de francezi se compune din aceste cîteva cuvinte :

Laudă Domnului care ne-a făcut o patrie !

— Ei bine, unde vreți să ajungeți, doctore ? Credeți că mă liniștiți oferindu-mi viziunea acestei federații generale a treizeci de milioane de rebeli împotriva reginei și regelui lor ?

— O ! doamnă, deschideți ochii ! exclamă Gilbert. Nu poporul este acela care s-a răzvrătit împotriva regelui și a reginei, ci regina și regele se răzvrătesc împotriva poporului, continuînd să vorbească limba privilegiilor și a regalității, pe cînd în jurul lor se vorbește limba fraternității și a devotamentului. Aruncați-vă privirea asupra unei asemenea sărbători improvizate, doamnă, și veți vedea aproape totdeauna în mijlocul unei cîmpii întinse, sau în vîrful unei coline, un altar. Un altar pur, ca acela al lui Abel, iar pe acest altar un copil mic pe care îl adoptă toți și care — înzestrat cu urările, harul și lacrimile tuturor — devine copilul tuturor. Ei bine, doamnă, Franța, această Franță născută ieri și despre care v-am vorbit, este copilul de pe altar. Numai că în jurul acestui altar nu se mai adună orașele și satele, ci popoarele și națiunile. Italia, Polonia, Irlanda, Spania privesc acest copil nou-născut, purtător al viitorului lor. Și, cu ochii în lacrimi, îi întind mîinile lor înlănțuite, strigînd : „Franță, Franță ! sîntem liberi prin tine !" Doamnă, doamnă ! continuă Gilbert, mai e timp încă, luați copilul de pe altar și deveniți-i mamă !

— Doctore, răspunse regina, uitați că am alți copii, carne din carnea mea, și că, făcînd ceea ce-mi spuneți, îi dezmoștenesc pentru a adopta un copil străin.

— Atunci, dacă așa este, doamnă, spuse Gilbert cu o profundă tristețe. Înfășurați acești copii în mantia dumneavoastră regală, în mantia de război a Mariei-Tereza, și luați-i cu dumneavoastră în afara Franței. Căci adevărat ați grăit : poporul vă va devora, cu copii cu tot. Numai că nu e timp de pierdut, grăbiți-vă, doamnă, grăbiți-vă !

— Și nu vă opuneți acestei plecări, domnule ?

— Departe de mine, spuse Gilbert. Acum, cînd cunosc adevăratele dumneavoastră intenții, vă voi ajuta, doamnă.

— Ei bine, asta se nimerește de minune, spuse regina, căci există un nobil gata să acționeze, să se devoteze, să moară !

— Ah ! doamnă, spuse Gilbert stăpînit de groază, sper că nu despre domnul de Favras vreți să vorbiți.

— Cine v-a spus numele ? Cine v-a dezvăluit proiectul său ?

— Oh, doamnă, luaţi seama ! Şi pe acesta îl urmăreşte o prevestire fatală !

— Tot de la acelaşi profet ?

— Acelaşi, doamnă !

— Şi, după acest profet, ce soartă îl aşteaptă pe marchiz ?

— O moarte prematură, îngrozitoare, infamantă ! Ca şi aceea despre care aţi vorbit adineauri.

— Atunci aţi spus adevărul, nu e timp de pierdut pentru a-l dovedi mincinos pe acest profet al nenorocirii. Îl veţi anunţa pe domnul Favras că acceptaţi ajutorul său ? Mesagerul se află la el în acest moment, domnule Gilbert, şi aştept răspunsul său.

În acest moment, cînd, speriat el însuşi de împrejurările în care se afla amestecat, Gilbert îşi trecu mîna peste frunte ca pentru a-şi limpezi gîndurile, intră doamna de Lamballe şi spuse încet două vorbe la urechea reginei.

— Să intre, să intre, exclamă regina, doctorul ştie totul. Doctore, continuă ea, e domnul Isidore de Charny, care-mi aduce răspunsul marchizului de Favras. Mîine regina va părăsi Parisul ; poimîine vom fi în afara Franţei. Veniţi, baroane, veniţi... Dumnezeule, ce aveţi ? De ce sînteţi atît de palid ?

— Doamna prinţesă de Lamballe mi-a spus că pot vorbi în prezenţa doctorului Gilbert ? întrebă Isidore.

— Este adevărat : da, da, vorbiţi. V-aţi văzut cu domnul de Favras ?... Marchizul e pregătit... Îi acceptăm oferta... vom părăsi Parisul, vom părăsi Franţa...

— Marchizul de Favras a fost arestat acum o oră în strada Beaurepaire şi a fost dus la Châtelet, răspunse Isidore.

Privirea reginei se încrucişă cu cea a lui Gilbert, luminoasă, disperată, plină de mînie. Dar întreaga forţă a Mariei-Antoaneta părea să se fi epuizat în acest fulger. Gilbert se apropie de ea şi-i spuse, cu un ton de profundă compătimire :

— Doamnă, pot să vă fiu de folos cu ceva ? Dispuneți de mine : inteligența, devotamentul, viața mea, toate le pun la picioarele dumneavoastră.

Regina ridică ochii încet asupra doctorului. Apoi, cu o voce înceată și resemnată, spuse :

— Domnule Gilbert, dumneavoastră, care sînteți atît de învățat și care ați asistat la experiența din această dimineață, sînteți de părere că moartea ce o dă această mașină odioasă poate fi atît de blîndă cum pretinde inventatorul ei ?

Gilbert scoase un suspin și-și acoperi ochii cu mîinile.

În acest moment, Monsieur, care aflase tot ce voia să știe — căci zvonul arestării marchizului de Favras se răspîndise în cîteva secunde în întregul palat — își ceru trăsura și se pregătea să plece în grabă, fără să-i mai pese de starea sănătății reginei și aproape fără să-și fi luat rămas bun de la rege.

Ludovic al XVI-lea îi tăie drumul :

— Frate, spuse el, presupun că nu sînteți chiar atît de grăbit să vă înapoiați la Luxembourg, încît să n-aveți timp să-mi dați un sfat. După părerea dumneavoastră, ce trebuie să fac ?

— Vreți să mă întrebați, ce aș face în locul dumneavoastră ?

— Da.

— L-aș părăsi pe domnul de Favras și aș jura fidelitate Constituției.

— Cum vreți să jur credință pe o constituție care nu e încă terminată ?

— Un motiv în plus, frate, spuse Monsieur cu acea privire ambiguă și falsă care ieșea din cele mai profunde sinuozități ale sufletului său, un motiv în plus să nu vă considerați obligat să vă țineți jurămîntul.

Regele rămase o clipă gînditor.

— Fie, spuse el, asta nu mă oprește să-i scriu domnului de Bouillé că proiectul nostru rămîne mai departe în picioare, dar că deocamdată e amînat. Această amînare îi va da timp contelui de Charny să stabilească exact ruta pe care va trebui s-o urmăm.

Capitolul 41

MONSIEUR ÎL RENEAGĂ PE FAVRAS, IAR REGELE DEPUNE JURĂMÎNT PE CONSTITUȚIE

A doua zi după arestarea domnului de Favras o circulară ciudată era răspîndită în tot Parisul :

Marchizul de Favras (din Piața Royale) a fost arestat împreună cu soția sa, în noaptea de 24 spre 25, pentru un plan pe care l-a urzit de a răzvrăti treizeci de mii de oameni în scopul asasinării domnului de La Fayette și a primarului Parisului și al împiedicării aprovizionării noastre cu alimente.

Monsieur, fratele regelui, era în fruntea răscoalei.

Semnat : BARAUZ

Se înțelege ce agitație ieșită din comun a produs în Parisul anului 1790, atît de ușor supus emoțiilor, o asemenea circulară.

O dîră de pulbere aprinsă n-ar fi iscat o flacără mai iute ca aceea ce se ridica pretutindeni pe unde trecuse hîrtia incendiară. La început, se afla în mîinile tuturor ; peste două ore o știa fiecare pe dinafară.

În seara zilei de 26, mandatarii Comunei erau adunați în consiliu la primărie, unde citeau hotărîrea comitetului de investigații care tocmai le fusese înmînată, cînd ușierul anunță pe neașteptate că Monsieur cerea să fie primit.

— Monsieur ! repetă bunul Bailly, care prezida Adunarea, care Monsieur ?

— Fratele regelui, răspunse ușierul.

La aceste cuvinte, membrii Comunei se priviră surprinși. Numele lui Monsieur se afla, de seara pînă dimineața, pe buzele tuturor. Dar, privindu-se, se ridicară în picioare.

Bailly aruncă o privire întrebătoare în jurul său și, cum răspunsul mut ce-l citea în ochii colegilor săi îi păru unanim, spuse :

— Anunță-l pe Monsieur, că, deși cam mirați de onoarea ce ne-o face, sîntem gata să-l primim.

Cîteva secunde mai tîrziu, Monsieur fu introdus în sală. Era singur. Obrazul îi era palid iar mersul, de obicei destul de nesigur, era și mai șovăitor în această seară. Din fericire pentru el, fiecare dintre membrii Comunei avînd lumînări în preajma sa pe imensa masă în formă de potcoavă la care lucrau, mijlocul acestei potcoave rămînea relativ întunecos. Aceasta nu-i scăpă lui Monsieur, care păru că se liniștește. Își plimbă privirea încă timidă asupra acestei adunări numeroase, la care afla cel puțin respect în lipsa simpatiei, și spuse cu glas tremurător la început, dar care se întărea treptat :

— Domnilor, dorința de a respinge o calomnie cumplită mă aduce în mijlocul dumneavoastră. Domnul de Favras a fost arestat alaltăieri din ordinul Comitetului dumneavoastră de investigații, iar azi se răspîndește, cu un anumit scop, zvonul că aș avea legături strînse cu el.

Cîteva zîmbete trecură pe chipurile auditorilor și această primă parte a spuselor fratelui regelui fu întîmpinată cu șușoteli. Acesta continuă :

— În calitate de cetățean al Parisului am socotit de datoria mea să vă informez personal asupra unicului aspect sub care am avut de-a face cu domnul de Favras.

Nu este greu de înțeles că atenția domnilor membri ai Comunei spori. Doreau să audă din gura proprie a lui Monsieur, chit că tot ce voiau credeau, care erau raporturile dintre Alteța Sa regală și domnul de Favras.

Alteța Sa regală continuă în felul următor :

— În 1772, domnul de Favras a intrat în corpul meu de gardă, de unde a plecat, în 1775. N-am mai vorbit cu el de la data aceea.

Un murmur de neîncredere trecu prin auditoriu, dar o privire a lui Bailly curmă acest murmur, și Monsieur se îndoi dacă el era aprobativ sau nu. El reluă astfel :

— Lipsit de mai multe luni de posibilitatea de a mă folosi de veniturile mele, îngrijorat din cauza plăților considerabile ce le-am făcut în ianuarie, am dorit să pot satisface angajamentele luate fără să solicit nimic de la vistieria publică. Am hotărît, în consecință, să fac un împrumut. În urmă cu cincisprezece zile, domnul

La Châtre mi-a spus că domnul de Favras ar putea obține acest împrumut pentru mine printr-un bancher din Genova. În consecință, am semnat o poliță de două milioane, sumă necesară pentru a mă putea achita de angajamente și a asigura întreținerea casei mele. Fiind vorba de o chestiune pur financiară, l-am însărcinat pe intendentul meu s-o urmărească. Nu m-am văzut cu domnul de Favras, nu i-am scris deloc, n-am comunicat în nici un fel cu el. De altfel, ceea ce a făcut mi-e total necunoscut [1].

Un rînjet iscat în rîndurile publicului dovedea că nu toată lumea era dispusă să creadă pe cuvînt această stranie aserțiune a prințului, de a-i fi încredințat, fără să-l vadă personal, unui mijlocitor — mai ales unui mijlocitor care era veteran al gărzii sale personale — o poliță în valoare de două milioane.

Monsieur roși și, grăbindu-se fără îndoială să pună capăt situației dificile pe care singur și-o crease, continuă agitat :

— Cu toate acestea, domnilor, am aflat ieri că se difuzează în cantitate mare în capitală o hîrtie concepută în acești termeni...

Și Monsieur citi apoi — ceea ce era cu totul inutil, deoarece toată lumea îl avea în mînă sau în memorie — conținutul buletinului pe care l-am citat mai sus.

La cuvintele : „Monsieur, fratele regelui, era în capul răscoalei", toți membrii Comunei se înclinară. Voiau să spună că erau de acord cu circulara ? Voiau să spună, pur și simplu, că erau la curent cu acuzația ?

Monsieur continuă :

— Fără îndoială că nu așteptați din partea mea să mă înjosesc într-atît încît să mă dezvinovățesc de o crimă atît de mîrșavă. Dar într-o vreme în care calomniile cele mai absurde pot face cu ușurință pe cei mai buni cetățeni să fie confundați cu dușmanii revoluției, am socotit, domnilor, că datorez regelui, dumneavoastră și mie însumi expunerea tuturor amănuntelor pe care le-ați auzit, astfel încît opinia publică să nu rămînă o singură clipă în nesiguranță. Din

[1] Reproducem, fără să schimbăm vreo silabă, cuvintele rostite de Monsieur. (N. A.)

ziua în care, în a doua Adunare a notabililor, mi-am spus părerea asupra chestiunii fundamentale care învrăjbea încă spiritele, n-am încetat să cred că o mare revoluție se săvîrșește ; că regele, prin intențiile, prin virtuțile și rangul său suprem trebuie să-i fie conducătorul, deoarece revoluția nu ar putea fi salutară națiunii fără să-i fie și monarhului ; în sfîrșit, că autoritatea regală trebuie să fie cetadela libertății naționale, iar libertatea națională baza autorității regale...

Cu toate că sensul frazei nu fusese prea clar, datorită obișnuinței ce se crease de a se aplauda anumite combinații de cuvinte, și aceasta fu aplaudată.

Încurajat, prințul ridică glasul și adăugă, adresîndu-se cu ceva mai mult curaj membrilor Adunării :

— Referiți-vă la o singură acțiune de-a mea, la un singur discurs de natură să dezmintă principiile enunțate și să demonstreze că, în orice împrejurare m-aș fi aflat, unicul obiect al preocupărilor și voinței mele nu ar fi fost fericirea regelui, a poporului. Pînă acum am dreptul să fiu crezut. Niciodată nu mi-am schimbat sentimentele și principiile, și nu mi le voi schimba vreodată !

Bailly răspunse :

— Monsieur, este o mare satisfacție pentru reprezentanții municipalității pariziene de a-l avea în sînul lor pe fratele unui rege îndrăgit, al unui rege care a restaurat libertatea franceză. Monsieur a fost primul cetățean al regalității care a votat pentru starea a treia în a doua adunare a notabililor. El este așadar primul autor al regalității civile. Și o dovedește azi, încă o dată, venind în mijlocul reprezentanților Comunei, unde pare a dori să fie apreciat numai după sentimentele sale patriotice. Aceste sentimente sînt consemnate în explicațiile pe care Monsieur a binevoit să le dea adunării. Monsieur vine în fața opiniei publice. Cetățeanul pune preț pe opinia concetățenilor săi, iar eu îi ofer, în numele acestei adunări, tributul de respect și de recunoștință ce-l datorăm sentimentelor sale, onoarei pe care ne-o face prin prezența sa aici și, mai ales, înaltei prețuiri pe care o arată stimei oamenilor liberi.

Apoi, cum Monsieur înțelese, fără îndoială, că în pofida elogiului ce i-l făcea Bailly pentru comportarea sa, această

comportare va fi felurit apreciată, răspunse cu acel aer patern pe care se pricepea să și-l ia în împrejurările în care acesta îi putea fi folositor :

— Domnilor, datoria pe care am împlinit-o a fost penibilă pentru un suflet plin de virtute. Dar sînt pe deplin despăgubit prin sentimentele pe care adunarea mi le mărturisește, și gura mea nu trebuie să se mai deschidă decît pentru a ruga să fie iertați cei ce m-au ofensat.

Precum se vedea, Monsieur nu se angaja, nici nu angaja adunarea. Pentru cine cerea iertare ? Nici într-un caz pentru Favras, căci nimeni nu știa dacă Favras era vinovat, și, dealtfel, Favras nu-l ofensase pe prinț.

Nu, prințul cerea pur și simplu iertarea autorului anonim al circulării acuzatoare, dar autorul nu avea nevoie de iertare, fiindcă era necunoscut.

Istoricii trec atît de des pe lîngă infamiile prinților fără a le evidenția, încît ne rămîne nouă, romancierilor, să facem acest oficiu în locul lor, cu riscul de a vedea un întreg capitol al romanului devenind la fel de plicticos ca și istoria. Se înțelege de la sine că atunci cînd vorbim despre istorici orbi, sau istorii plicticoase cititorii știu despre care istorici și despre care istorii vorbim.

Monsieur pusese prin urmare în aplicare, pe cont propriu, o parte din sfatul ce i-l dăduse fratelui său Ludovic al XVI-lea. Îl renegase pe domnul Favras și, după cum se vede din elogiile ce i le aduce virtuosul Bailly, obținuse pe această cale un succes deplin. Ceea ce îl determină, fără îndoială, pe regele Ludovic al XVI-lea să hotărască a jura credință Constituției.

Într-o frumoasă dimineață, ușierul veni să-i spună președintelui Adunării, care era în acea zi domnul Bureaux de Puzy, că regele, împreună cu unul sau doi miniștri și trei sau patru ofițeri, bătea la poarta Manejului, la fel cum prințul bătuse la poarta primăriei.

Reprezentanții poporului se priviră mirați. Ce-ar avea să le spună regele, care se îndepărtase de ei de atîta vreme ?

Îl poftiră pe Ludovic al XVI-lea, și președintele îi ceda fotoliul.

Sala izbucni în aplauze la întîmplare. În afară de Pétion, Camille Desmoulins și Marat, întreaga Franță mai era sau se mai credea încă regalistă.

Regele simțise nevoia să vină și să felicite Adunarea pentru lucrările sale. Lăuda această frumoasă împărțire a Franței în departamente. Dar ceea ce nu voia mai ales să întîrzie a exprima era — căci acest sentiment îl sufoca — dragostea sa arzătoare pentru Constituție.

Începutul discursului — să nu uităm că, negru sau alb, regalist sau constituțional, aristocrat sau patriot, nici un singur reprezentant nu știa încotro bătea regele — începutul discursului provocă oarecare îngrijorare, mijlocul predispuse spiritele spre recunoștință, dar sfîrșitul — oh! sfîrșitul! — purtă sentimentele Adunării pînă la entuziasm.

Regele nu putea rezista dorinței de a-și exprima dragostea pentru această Constituție mică din 1791, care nu se născuse încă. Și cum ar mai fi fost dacă ea ar fi văzut lumina zilei în totalitate? Atunci n-ar fi fost din partea regelui doar dragoste, ci desigur un total fanatism.

Nu vom reproduce discursul regelui — la dracu! are șase pagini — e deajuns că am citat discursul lui Monsieur, care avea doar una și care, totuși, ni s-a părut teribil de lung.

Adevărul este că Ludovic al XVI-lea nu-i păru prea prolix Adunării, care plînse de înduioșare ascultîndu-l. Cînd zicem că Adunarea plînse, nu recurgem la vreo metaforă: Barnave plîngea, Lameth plîngea, Duport plîngea, Mirabeau plîngea, Barrère plîngea; era un adevărat potop.

Adunarea își pierdu capul. Se ridică în picioare; balcoanele se ridicară la rîndul lor; fiecare întinse mîna și jură fidelitate acestei Constituții, care nu exista încă.

Regele ieși. Dar regele și Adunarea nu se puteau despărți astfel; ea iese în urma lui, se îmbulzește; îi face un cortegiu, sosește la Tuileries, regina o primește.

Regina! Ea, aspra fiică a Mariei-Tereza, nu e entuziastă; ea, demna soră a lui Leopold, nu plînge; ea își prezintă fiul deputaților națiunii și spune:

— Domnilor, împărtășesc toate sentimentele regelui. Mă alătur din inimă și cu întreaga mea afecțiune pasului

ce i l-a dictat marea-i dragoste pentru poporul său. Iată-l pe fiul meu. Nu voi neglija să-l învăţ de mic să imite virtuţile celui mai bun dintre toţi, să respecte libertatea publică şi să vegheze la respectarea legilor, sperînd ca el să le fie cel mai zelos susţinător.

Era necesar un entuziasm foarte real pentru ca un asemenea discurs să nu-l îngheţe. Cel al Adunării era însă încins pînă la incandescenţă. Se propuse ca jurămîntul să fie făcut chiar în acea clipă. El fu formulat pe loc. Primul dintre toţi, preşedintele, făcu să fie auzite următoarele cuvinte :

— Jur să fiu credincios naţiunii, legii şi regelui, şi să menţin cu toate puterile mele Constituţia, decretată de Adunarea naţională şi acceptată de rege.

Şi toţi membrii Adunării, cu excepţia unuia singur, ridicară mîna pe rînd şi repetară : „Jur !"

Cele zece zile care urmară acestei fericite intervenţii care adusese bucurie Adunării, calm la Paris, pace în Franţa, se scurseră în sărbători, în baluri, în iluminaţii. Se auzeau din toate părţile numai jurăminte depuse. Se jura peste tot : se jura în piaţa Grève, la primărie, în biserici, pe străzi, în pieţele publice ; se înălţau altare patriei ; acolo erau conduşi şcolarii, şi şcolarii jurau ca şi cum ar fi fost bărbaţi şi ar fi ştiut ce înseamnă un jurămînt.

Adunarea comandă un *Te Deum*, la care asistă în masă ; acolo, la altar, reînnoiră în faţa lui Dumnezeu jurămîntul făcut.

Numai că regele nu se duse la Notre-Dame şi, în consecinţă, nu jură.

Absenţa sa fu remarcată, dar toţi erau atît de fericiţi, atît de încrezători, încît se mulţumiră cu primul pretext ce binevoi să-l invoce.

— De ce totuşi n-aţi fost la *Te-Deum* ? De ce n-aţi jurat pe altar, ca ceilalţi ? întrebă ironic regina.

— Pentru că sînt dispus să mint, doamnă, răspunse Ludovic al XVI-lea, dar nu vreau deloc să comit un sperjur.

Regina răsuflă uşurată.

Pînă atunci, ca toată lumea, crezuse în sinceritatea regelui.

Capitolul 42

UN GENTILOM

Această vizită a regelui la Adunarea națională a avut loc la 4 februarie 1790. Douăsprezece zile mai tîrziu, adică în noaptea de 17 spre 18 a aceleiași luni, în absența guvernatorului palatului Châtelet, care ceruse și obținuse în aceeași zi un concediu spre a se duce la Soissons, să-și vadă mama aflată pe moarte, se prezentă la poarta închisorii un om purtînd un ordin semnat de prefectul poliției, care-l autoriza să stea de vorbă fără martor cu domnul de Favras.

Dacă ordinul era real sau fals nu îndrăznim să spunem, dar, în orice caz, directorul, trezit din somn spre a-i fi supus, îl recunoscu valabil, deoarece dădu dispoziție de îndată ca, în ciuda orei foarte tîrzii, purtătorul acestui ordin să fie introdus în celula domnului de Favras. După care, încrezîndu-se în vigilența gardienilor din interior și a sentinelelor din exterior, se înapoie în patul său pentru a-și termina noaptea atît de neplăcut întreruptă.

Sub pretextul că ar fi pierdut o hîrtie importantă cînd a scos ordinul din portofel, vizitatorul luă lampa și căută pe jos, pînă ce îl văzu pe subdirectorul Châtelet-ului intrînd în camera sa. Atunci spuse că-și lăsase probabil hîrtia pe noptieră dar că, în orice caz, dacă ea va fi totuși găsită, roagă să-i fie înapoiată la plecare.

După care, înapoind lampa temnicerului care aștepta, îl invită să-l conducă la celula domnului de Favras.

Temnicerul deschise o ușă, îl lăsă pe vizitator să intre, intră și el și încuie ușa. Coborîră douăsprezece trepte și pătrunseră într-un coridor subteran. Apoi fu descuiată și încuiată o a doua ușă, la fel ca prima.

Necunoscutul și ghidul său ajunseră pe un fel de palier, avînd în fața lor un al doilea rînd de trepte de coborît. Necunoscutul se opri, își cufundă privirea în profunzimile coridorului sumbru și, cînd se asigură că obscuritatea este pe cît de solitară pe atît de mută, întrebă :

— Dumneata ești temnicerul Louis ?

— Da.

— Ai fost trimis aici acum opt zile de o persoană misterioasă spre a îndeplini o sarcină necunoscută ?

— Da.

— Eşti gata s-o împlineşti ?

— Sînt gata.

— Trebuie să primeşti ordine de la un bărbat ?

— Da.

— După ce trebuie să-l recunoşti ?

— După trei litere brodate pe plastronul său.

— Eu sînt acela... Iată cele trei litere !

Şi, la aceste cuvinte, necunoscutul îşi desfăcu jaboul de dantelă şi, pe piept, arătă cele trei litere.

— Maestre, spuse temnicerul înclinîndu-se, sînt la ordinele dumneavoastră.

— Bine. Deschide uşa celulei domnului de Favras şi fii gata să te supui.

Temnicerul se înclină fără să răspundă, trecu înainte spre a lumina drumul şi, oprindu-se în faţa unei uşi scunde, murmură :

— Aici e.

Necunoscutul făcu un semn din cap ; cheia introdusă în broască scîrţîi de două ori şi uşa se deschise.

Cu toate că se luaseră faţă de acest prizonier cele mai riguroase măsuri de siguranţă, pînă la a-l pune într-o celulă îngropată la douăzeci de picioare sub pămînt, s-a ţinut totuşi seama de rangul său. Avea un pat curat şi lenjerie albă. Aproape de pat se afla o masă încărcată cu mai multe cărţi, cerneală, hîrtie şi pene, destinate fără îndoială pregătirii unui memoriu în apărarea sa.

O lampă stinsă domina toate cele din jur.

Într-un colţ, pe o altă masă, străluceau articole de toaletă scoase dintr-o elegantă trusă purtînd blazonul marchizului. Pe perete era agăţată o mică oglindă scoasă din aceeaşi trusă.

Domnul de Favras dormea atît de adînc încît uşa se deschise, necunoscutul se apropie de el, temnicerul puse a doua lampă lîngă prima şi ieşi la un gest al vizitatorului, fără ca zgomotul şi mişcările făcute să-l fi putut trezi.

Necunoscutul îl privi o clipă pe acest om adormit, cu un sentiment de profundă melancolie. Apoi, ca şi cum şi-ar

fi reamintit că timpul este prețios, cu toate că părea să regrete că-i tulbură odihna, îi puse mîna pe umăr.

Prizonierul tresări și se ridică brusc, cu ochii larg deschiși, cum fac de obicei acei ce adorm cu gîndul că vor fi treziți de o veste proastă.

— Liniștiți-vă, domnule de Favras, spuse necunoscutul, sînt un prieten.

De Favras îl privi o clipă pe vizitatorul nocturn, cu un aer de îndoială ce exprima mirarea că un prieten vine să-l caute la douăzeci de picioare sub pămînt. Apoi deodată, amintindu-și, spuse :

— Ah ! ah ! Domnul baron Zannone...

— Chiar eu, dragă marchize.

Zîmbind, Favras aruncă o privire în jurul său și, arătînd cu degetul un scăunel liber, fără cărți și haine pe el, spuse :

— Vă rog să binevoiți a vă așeza.

— Dragul meu marchiz, spuse baronul, vin să vă propun o treabă care nu permite o discuție lungă. Și apoi, nu avem timp de pierdut...

— Ce doriți să-mi propuneți, dragă baroane ?... Sper că nu un împrumut ?

— Și de ce nu ?

— Pentru că garanțiile ce vi le-aș putea da îmi par prea puțin sigure...

— N-ar fi un motiv pentru mine, marchize, și aș fi, dimpotrivă, gata să vă ofer un milion !

— Mie ? spuse Favras zîmbind.

— Dumneavoastră, da. Dar, cum ar trebui să pun unele condiții pe care nu le-ați accepta, nu vă voi face această ofertă.

— Atunci, întrucît m-ați prevenit că sînteți grăbit, dragă baroane, să trecem la fapte.

— Știți că vă judecă mîine, marchize ?

— Da, am auzit vorbindu-se de așa ceva, răspunse Favras.

— Știți că judecătorii în fața cărora veți apare sînt aceiași care i-au achitat pe Augeard și Besenval ?...

— Da.

— Știți că nici unul, nici celălalt n-a fost achitat decît după intervenția atotputernică a Curții ?...

— Da, răspunse pentru a treia oară Favras, fără ca glasul să fi suferit cea mai mică schimbare în toate aceste trei răspunsuri.

— Sperați, fără îndoială, că și de astă dată Curtea va face ce a făcut pentru predecesorii dumneavoastră ?...

— Acei cu care am avut onoarea să fiu în relații întru punerea în aplicare a proiectului pentru care mă aflu aici știu ce trebuie să facă în ce mă privește, domnule baron ; iar ceea ce vor face va fi bine făcut.

— Au luat de-acum o hotărîre în această privință, domnule marchiz, și vă pot informa ce au hotărît.

Favras nu manifesta nici un fel de curiozitate să afle.

— Monsieur, continuă vizitatorul ; s-a prezentat la primărie și a declarat că aproape că nu vă cunoaște ; că în 1772 ați făcut parte din garda sa personală ; că ați plecat în 1775 și că de atunci nu v-a mai văzut.

Favras înclină capul în semn de confirmare.

— În ce-l privește pe rege, nu numai că nu se gîndește să fugă, dar din ziua de 4 a acestei luni s-a raliat Adunării Naționale și a jurat pe Constituție !

Un surîs trecu pe buzele lui Favras.

— Va îndoiți ? întrebă baronul.

— Nu spun asta, răspunse Favras.

— Vedeți astfel, marchize, nu trebuie să vă bizuiți pe Monsieur... nu trebuie să vă bizuiți pe rege...

— Treceți la fapte, domnule baron.

— Vă veți înfățișa în fața judecătorilor...

— Mi-ați făcut onoarea de a-mi spune.

— Veți fi condamnat !...

— E probabil.

— La moarte !...

— E posibil.

Favras se înclină ca un om gata să primească lovitura, oricare ar fi ea.

— Știți oare, spuse baronul, la ce fel de moarte ?...

— Se poate muri în două feluri, dragul meu baron ?

— Vai ! sînt zece : țeapa, sfîrtecarea, roata, spînzurătoarea, tăierea capului... sau, poate, toate aceste feluri de

moarte mai existau săptămîna trecută ! Azi, cum spuneți, nu mai e decît un singur fel de moarte : spînzurătoarea.

— Spînzurătoarea ?

— Da. După ce a proclamat în fața regelui egalitatea în fața legilor, Adunarea Națională a găsit cu cale să proclame egalitatea în fața morții ! Acum, nobili și hoți pleacă din această lume pe aceeași poartă : sînt spînzurați, marchize.

— Vai ! vai ! făcu Favras.

— Condamnat la moarte, veți fi spînzurat... lucru deosebit de trist pentru un gentilom căruia, sînt sigur, nu-i e teamă de moarte, dar căruia îi repugnă spînzurătoarea.

— Domnule baron, spuse Favras, ați venit numai pentru a-mi comunica toate aceste vești bune, sau aveți și ceva mai bun să-mi spuneți ?

— Am venit să vă anunț că totul este pregătit pentru evadarea dumneavoastră și să adaug că în zece minute, dacă vreți, veți putea fi în afara închisorii și, în douăzeci și patru de ore, în afara Franței.

Favras chibzui o clipă fără ca oferta făcută de baron să-i fi provocat vreo emoție vizibilă. Apoi, adresîndu-se interlocutorului său :

— Această ofertă vine din partea regelui, sau a Alteței Sale regale ? întrebă el.

— Nu, domnule, vine din partea mea.

Favras îl privi pe baron.

— De la dumneavoastră, domnule ? Și de ce de la dumneavoastră ?

— Din cauza interesului ce vi-l port, marchize.

— Ce interes îmi puteți purta, domnule ? spuse Favras. M-ați văzut de două ori.

— Nu e necesar să vezi un om de două ori spre a-l cunoaște, dragul meu marchiz. Or, adevărații gentilomi sînt rari, și vreau să păstrez unul — n-aș spune pentru Franța, ci pentru umanitate.

— Nu aveți vreun alt motiv ?

— Numai acela, domnule, că negociind cu dumneavoastră un împrumut de două milioane și dîndu-vă banii

v-am asigurat mijloacele necesare pentru a merge înainte cu organizarea complotului descoperit azi și, în consecință, am contribuit involuntar la moartea dumneavoastră.

Favras surîse.

— Dacă n-ați comis decît această crimă, dormiți liniștit, vă absolv.

— Cum adică ? exclamă baronul. Refuzați să fugiți ?...

Favras îi întinse mîna.

— Vă mulțumesc din suflet, domnule baron, răspunse el. Vă mulțumesc în numele soției mele și al copiilor mei, dar refuz...

— Credeți poate, marchize, că măsurile luate nu sînt corespunzătoare și vă temeți ca o evadare eșuată să nu vă agraveze situația ?

— Cred, domnule, că sînteți un om prudent și, aș adăuga, unul gata să riște, fiindcă ați venit personal să-mi propuneți această evadare. Dar, repet, nu vreau să fug.

— Fără îndoială, domnule, vă e teamă că, nevoit să fugiți din Franța, vă veți lăsa soția și copiii în mizerie.... Am prevăzut și asta, domnule, și vă pot oferi acest portofel, în care se găsesc o sută de mii de franci în bancnote.

Favras privi pe baron cu oarecare admirație. Apoi, scuturînd din cap :

— Nu-i asta, domnule, spuse el. Fără să fi fost necesar să-mi dați acești bani, numai pe cuvîntul dumneavoastră aș fi părăsit Franța, dacă ar fi stat în intenția mea să fug. Dar, vă repet, hotărîrea mea e luată : nu voi fugi.

Baronul îl privi pe acel ce-l refuza, ca și cum s-ar fi îndoit că e în toate mințile.

— Asta vă miră, domnule, spuse Favras cu o seninătate stranie, și vă întrebați, fără să îndrăzniți să mă întrebați și pe mine, de unde-mi vine această hotărîre ciudată de a merge pînă la capăt și de a muri, dacă trebuie, de orice fel de moarte.

— Vă mărturisesc că așa este, domnule.

— Ei bine, am să v-o spun. Sînt regalist, domnule, dar nu de felul acelora care emigrează sau care se ascund la Paris. Adeziunea mea nu se reazemă pe un calcul de interese, este un cult, o credinţă, o religie, domnule, şi regii nu sînt altceva pentru mine decît ceea ce înseamnă un episcop sau un papă, adică reprezentanţii vizibili ai religiei despre care tocmai v-am vorbit. Dacă fug, se va presupune că fie regele, fie Monsieur mi-a înlesnit fuga. Or, dacă m-au ajutat să fug, sînt complicii mei, iar Monsieur, care m-a renegat de la tribună, regele, care s-a prefăcut a nu mă cunoaşte, vor fi atinşi de lovitura dată în gol. Religiile cad, domnule baron, cînd nu mai au martiri. Ei bine, eu o ridic pe a mea murind pentru ea! Va fi un reproş făcut trecutului, un avertisment oferit viitorului!

— Dar gîndiţi-vă totuşi, marchize, ce moarte vă aşteaptă!

— Cu cît va fi mai infamă moartea, domnule, cu atît sacrificiul va fi meritoriu: Cristos a murit răstignit pe cruce între doi hoţi!

— Aş înţelege asta, domnule, spuse baronul, dacă moartea dumneavoastră ar putea avea pentru monarhie efectul pe care moartea lui Cristos a avut-o pentru omenire. Dar păcatele regilor sînt atît de mari, marchize, încît teamă mi-e că nu numai sîngele unui gentilom, dar nici chiar al unui rege n-ar fi suficient să le răscumpere!

— Va fi după voia lui Dumnezeu, domnule baron, dar în această epocă de nehotărîri şi de îndoieli, în care atîţia oameni nu-şi fac datoria, voi muri consolat la ideea că eu mi-am făcut-o pe a mea.

— Ba nu, domnule! spuse baronul cu un aer de iritare. Veţi muri pur şi simplu cu regretul de a fi murit fără nici un folos!

— Cînd soldatul dezarmat nu vrea să fugă, cînd îşi aşteaptă duşmanul, cînd bravează moartea, cînd o primeşte, ştie bine că această moarte e inutilă. Îşi spune doar că fuga va fi ruşinoasă şi preferă să moară!...

— Domnule, spuse baronul, nu mă dau bătut...

Îşi scoase ceasul: arăta trei dimineaţa.

— Mai avem o oră, continuă el. Mă voi aşeza la această masă şi voi citi o jumătate de oră. În acest timp,

gîndiți-vă. Într-o jumătate de oră îmi veți da un răspuns definitiv.

Și, luînd un scaun, se așeză în fața mesei, cu spatele spre prizonier, deschise o carte și citi.

— Noapte bună, domnule! spuse Favras.

Și se întoarse spre perete să reflecteze, neinfluențat de nimic.

Baronul trase de două sau de trei ori ceasul din buzunarul vestei, mai nerăbdător decît prizonierul. Apoi, trecînd jumătatea de oră, se ridică și se apropie de pat. Dar aștepta degeaba, căci Favras nu se mișca. Atunci baronul se aplecă asupra lui și-și dădu seama, după respirația calmă și regulată a acestuia, că prizonierul dormea.

— Asta-i, își spuse vorbindu-și singur, sînt înfrînt. Dar sentința nu s-a pronunțat încă. Poate se mai îndoiește...

Și, nevoind să-l trezească pe nenorocitul pe care-l aștepta peste cîteva zile un somn atît de profund și îndelungat, luă o pană și scrise pe o foaie de hîrtie albă:

Cînd sentința va fi fost pronunțată, cînd domnul de Favras va fi fost condamnat la moarte, cînd nu-și va mai putea pune speranța nici în judecătorii săi, nici în Monsieur, nici în rege, dacă în acel moment își schimbă părerea, nu va avea decît să-l cheme pe temnicerul Louis și să-i spună: „Sînt hotărît să fug!" și se vor găsi mijloace să i se înlesnească fuga.

Cînd domnul de Favras va fi în furgonul funest, cînd domnul de Favras își va mărturisi în public greșeala în fața bisericii Notre-Dame, cînd domnul de Favras va traversa, cu picioarele goale și mîinile legate, micul spațiu care desparte treptele primăriei — unde va fi dus să-și facă testamentul — de spînzurătoarea ridicată în piața Grève, nu va avea decît să pronunțe cu voce tare aceste cuvinte: „Vreau să fiu salvat!", și va fi salvat.

CAGLIOSTRO

După care vizitatorul luă lampa, se apropie pentru a doua oară de prizonier spre a se convinge dacă se trezise și, văzînd că dormea mai departe, se înapoie, nu îna-

înte de a se întoarce de mai multe ori spre ușa celulei îndărătul căreia stătea în picioare nemișcat temnicerul Louis.

— Ei bine, stăpîne, ce trebuie să fac ? întrebă acesta.

— Să rămîi aici și să te supui tuturor poruncilor domnului de Favras.

Temnicerul se înclină, luă lampa din mîinile lui Cagliostro și merse respectuos înaintea lui, ca un valet care luminează calea stăpînului său.

Capitolul 43

ÎN CARE PREVESTIREA LUI CAGLIOSTRO SE ÎMPLINEȘTE

În aceeași zi, la unu după-amiază, grefierul de la Châtelet coborî cu patru oameni înarmați în celula domnului de Favras și-l înștiință că urmează să apară în fața judecătorilor săi.

Domnul de Favras fusese prevenit de Cagliostro în timpul nopții și aproape de ora nouă a acelei dimineți de către subdirectorul Châtelet-ului.

Raportul general al procesului începu la nouă jumătate dimineața și continua încă la trei după-amiaza.

Încă de la nouă, sala de ședință era plină de curioși, care se îngrămădiseră să-l vadă pe cel a cărui sentință urma să fie pronunțată. Spunem de cel a cărui sentință urma să fie pronunțată, ținînd seama de faptul că nimeni nu se îndoia de condamnarea acuzatului.

În conspirațiile politice există dintotdeauna nenorociți dinainte sacrificați. Se simte că e necesară o victimă ispășitoare și că această victimă e fatalmente dinainte desemnată.

Patruzeci de judecători erau așezați în cerc în partea de sus a sălii. Președintele stătea sub un baldachin. Un tablou reprezentîndu-l pe Isus răstignit se afla în spatele său, iar în fața sa, la celălalt capăt al sălii, portretul regelui.

Un gard viu de grenadieri umplea circuitul pretoriului, în interior și în exterior. Ușa era păzită de patru oameni.

La ora trei și un sfert judecătorii dădură ordin să fie adus acuzatul.

Un detașament de doisprezece grenadieri cu pușca la picior, care aștepta acest ordin, se puse în mișcare.

Din acel moment, toate capetele, chiar cele ale judecătorilor, se întoarseră spre ușa prin care trebuia să intre domnul de Favras.

Peste zece minute apărură patru grenadieri. După ei mergea marchizul de Favras. Ceilalți opt grenadieri îl urmau.

Prizonierul intră în mijlocul unei tăceri înspăimîntătoare, pe care știu s-o facă două mii de persoane înghesuite în aceeași sală cînd, în sfîrșit, apare omul sau lucrul care este obiectul așteptării generale.

Chipul său era cu desăvîrșire calm. Se îmbrăcase cu cea mai mare grijă : purta o haină de mătase brodată, cenușiu-deschis, o vestă de satin alb, pantaloni la fel ca și haina, ciorapi de mătase, pantofi cu cataramă și crucea Saint-Louis la butonieră.

Era mai ales coafat cu o rară cochetărie, peruca foarte bine pudrată, și *nici un fir de păr nu-l depășea pe altul* spun, în *Istoria revoluției*, cei doi Prieteni ai libertății.

În scurtul răstimp ce se scurse cît domnul de Favras traversă spațiul dintre ușă și banca acuzaților, toți rămaseră cu respirația tăiată.

Trecură cîteva secunde între sosirea acuzatului și primele cuvinte ce i le adresă președintele.

În cele din urmă, făcînd inutil din mînă gestul cu care judecătorii cer în mod obișnuit tăcere, președintele întrebă emoționat :

— Cine sînteți ?

— Sînt acuzat și prizonier, răspunse Favras cu cel mai mare calm.

— Cum vă numiți ?

— Thomas Mahi, marchiz de Favras.

— De unde sînteți ?

— Din Blois.

— Ce profesiune aveți ?

— Colonel în serviciul regelui.
— Unde locuiți?
— Piața Royale numărul 21.
— Ce vîrstă aveți?
— Patruzeci și șase de ani.
— Așezați-vă.

Marchizul se supuse.

Numai atunci păru că asistența își recapătă respirația. Prin aer trecu ceva ca un suflu de groază, ca un suflu de răzbunare.

Acuzatul nu se înșela în privința atmosferei. Privi în jurul său: toți ochii străluceau de focul urii; toți pumnii amenințau; se simțea că acestui popor din mîinile căruia fuseseră smulși Augéard și Besenval, și care cerea în fiecare zi, în gura mare, să fie spînzurat, cel puțin în efigie, prințul de Lambesc, că acestul popor îi trebuie o victimă. În mijlocul acestor chipuri mînioase, în mijlocul acestor priviri scînteietoare, acuzatul recunoscu figura calmă și ochii plini de compasiune ai vizitatorului său nocturn.

Îi salută cu un gest imperceptibil și își continuă trecerea în revistă.

— Acuzat, spuse președintele, pregătiți-vă să răspundeți.

Favras se înclină.

— Sînt la ordinele dumneavoastră, domnule președinte, spuse el.

Atunci începu al doilea interogatoriu, susținut de acuzat cu același calm ca și primul. Continuă apoi audierea martorilor acuzării.

Favras, care refuza să-și salveze viața prin fugă, voia s-o apere prin dezbatere. Citase patruzeci martori în apărare.

După audierea martorilor acuzării se aștepta să-i vadă venind pe ai săi, cînd, deodată, președintele rosti aceste cuvinte:

— Domnilor, declar dezbaterile închise.

— Iertați-mă, domnule, spuse Favras cu politețea sa obișnuită, ați uitat un lucru, ce-i drept, de mică importanță: ați uitat să-i chemați la depoziție pe cei patruzeci martori citați la cererea mea.

— Curtea, răspunse președintele, a hotărît să nu fie audiați.

Ceva ca un nor trecu pe fruntea acuzatului, apoi un fulger țîșni din ochii săi.

— Am crezut că sînt judecat de tribunalul Châtelet din Paris, spuse el, dar m-am înșelat : sînt judecat, după cît se pare, de inchiziția spaniolă !

— Luați-l pe acuzat, spuse președintele.

Favras a fost dus înapoi la închisoare. Calmul său, politețea sa, curajul său făcură o oarecare impresie asupra acelor spectatori care veniseră acolo fără păreri preconcepute. Trebuie spus însă că aceștia erau prea puțini. Plecarea lui Favras a fost însoțită de strigăte, amenințări, hulduieli.

— Nici o milă ! Nici un fel de milă ! strigară cinci sute de glasuri la trecerea lui.

Aceste vociferări îl însoțiră și de cealaltă parte a porții închisorii. Apoi, ca și cum își vorbea sieși, murmură :

— Iată ce înseamnă să conspiri cu prinții !

Îndată după plecarea acuzatului, judecătorii intrară în deliberare.

La ora obișnuită, Favras se culcă. Fu trezit în jurul orei unu după miezul nopții.

Era temnicerul Louis. Venise sub pretextul că-i aduce prizonierului o sticlă cu vin de Bordeaux, pe care acesta nu o ceruse.

— Domnule marchiz, îi spuse el, judecătorii pronunță chiar în acest moment sentința.

— Prietene, spuse Favras, dacă pentru asta m-ai trezit, mai bine mă lăsai să dorm.

— Nu, domnule marchiz, v-am trezit să vă întreb dacă nu aveți nimic să-i transmiteți persoanei care a venit să vă viziteze noaptea trecută.

— Nimic.

— Gîndiți-vă bine, domnule marchiz. După ce sentința va fi pronunțată, veți fi supravegheat și, oricît de puternică ar fi acea persoană, voința sa va fi pusă în imposibilitate de a se înfăptui.

— Mulțumesc, prietene, spuse Favras, dar nu am nimic să-i cer nici acum, nici mai tîrziu.

— Atunci, spuse temnicerul, regret că v-am trezit ; dar aţi fi fost oricum trezit peste o oră...

— Aşa că, spuse Favras zîmbind, părerea dumitale este că nu mai este cazul să mă culc din nou, nu-i aşa ?

— Ascultaţi şi judecaţi singur, spuse temnicerul.

Într-adevăr, se auzea mare zarvă la etajele superioare. Uşi se deschideau şi se închideau, paturi de puşti izbeau pămîntul

— Ah ! ah ! spuse Favras, pentru mine e toată această rumoare ?

— Vin să vă citească sentinţa, domnule marchiz.

— Drace ! Ai grijă, te rog, să am timp să-mi trag pantalonii pînă vine domnul raportor.

Temnicerul ieşi, închizînd uşa după el.

În acest timp, domnul de Favras îşi puse ciorapii de mătase, pantofii cu cataramă şi pantalonii. Pînă aici ajunsese cu toaleta cînd se deschise uşa.

Se gîndi că nu era bine să continue şi aşteptă. Era într-adevăr frumos, cu capul răsturnat pe spate, părul pe jumătate zbîrlit, cu jaboul de dantelă deschis pe piept. În momentul cînd raportorul intră, îşi lăsă în jos pe umeri gulerul cămăşii.

— Vedeţi, domnule, spuse el raportorului, vă aşteptam, şi încă în ţinută de război.

Şi îşi trecu mîna peste gîtul descoperit, pregătit pentru sabia aristocratică sau pentru şireangul omului de rînd.

— Vorbiţi, domnule, vă ascult.

Raportorul citi, mai bine zis bîigui sentinţa.

Marchizul era condamnat la moarte. Trebuia să mărturisească în public greşeala în faţa catedralei Notre-Dame şi apoi să fie *spînzurat* în piaţa Grève.

Favras ascultă cu cel mai mare calm lectura sentinţei pînă la capăt şi nu încruntă măcar din sprîncene la cuvîntul *spînzurat*, cuvînt atît de dureros pentru urechea unui nobil.

Numai că, după un moment de tăcere, privindu-l în faţă pe raportor îi spuse :

— Ah ! domnule, cum vă plîng că aţi fost *obligat* să condamnaţi un om pe baza unor asemenea dovezi !

Raportorul eludă răspunsul :

— Domnule, îi spuse el, știți că nu vă mai rămîn alte consolări în afara celor ale religiei...

— Vă înșelați, domnule, răspunse condamnatul ; îmi mai rămîne conștiința și tot ce izvorăște din ea.

După aceste cuvinte, Favras îl salută pe raportor care, nemaiavînd altceva de spus, se retrase.

Totuși, în fața ușii se întoarse :

— Doriți să vă trimit un duhovnic ? îl întrebă pe condamnat.

— Un duhovnic din partea celor ce mă asasinează ? Nu, domnule, mi-ar părea suspect. Consimt să vă dau viața, dar îmi rezerv mîntuirea !... Îl cer pe preotul de la Saint-Paul.

Două ore mai tîrziu, venerabilul eclesiast pe care-l solicitase se afla lîngă el.

Capitolul 44

PIAȚA GRÈVE

Aceste două ore au fost bine folosite. După raportor, intraseră doi bărbați cu înfățișarea întunecată, în costume de gîde. Favras înțelese că are de-a face cu predecesorii morții, avangarda călăului.

— Urmați-ne ! spuse unul din cei doi.

Favras se înclină în semn de aprobare. Apoi, arătînd cu mîna restul îmbrăcăminții sale care se afla pe un scaun :

— Îmi acordați timpul necesar să mă îmbrac ? întrebă.

— Dați-i drumul ! spuse unul din ei.

Favras se apropie atunci de masa pe care se aflau înșirate diferitele piese ale trusei sale și, privindu-se în mica oglindă de pe perete, își încheie gulerul cămășii, aranjă cutele jaboului și dădu o formă cît mai aristocratică cu putință nodului cravatei sale. Apoi își îmbrăcă vesta și haina.

— Trebuie să-mi iau pălăria, domnilor? întrebă prizonierul.

— E inutil, răspunse același om care-i mai vorbise.

Unul din cei doi, care tăcuse, îl privea pe Favras cu o fixitate care atrase atenția marchizului. I se păru chiar că acesta îi făcuse un semn imperceptibil din ochi. Dar acest semn fusese atît de rapid, încît Favras rămase în dubiu.

De altfel, ce-i putea spune? Nu-și făcu de aceea griji în continuare și, făcînd un semn amical temnicerului Louis, zise:

— E în regulă, domnilor. Mergeți înainte, vă urmez.

La ușă aștepta un aprod. Aprodul porni primul, apoi Favras, urmară cei doi oameni sumbri. Sinistrul cortegiu se îndreptă spre parter. Între cele două ușițe aștepta un pluton al gărzii naționale. Atunci, simțindu-se acoperit, aprodul spuse:

— Domnule, predați-mi crucea Saint-Louis ce o purtați.

— Credeam că sînt condamnat la moarte, nu la degradare, spuse Favras.

— E ordin, domnule, spuse aprodul.

Favras scoase crucea și, nevrînd s-o înmîneze acestui om al justiției, o depuse între mîinile sergentului-major ce comanda plutonul gărzii naționale.

— Ei bine așa, spuse aprodul, fără să insiste ca decorația să-i fie înmînată personal. Acum, urmați-mă.

Urcară vreo douăzeci de trepte și se opriră în fața unei uși de stejar armată cu fier: era una din acele uși care îngheață vinele condamnaților cînd o privesc; una din acele uși, cum sînt două sau trei în drumul spre mormînt, în spatele cărora, fără să știi ce te așteaptă, poți ghici că e un lucru îngrozitor.

Ușa se deschise.

Lui Favras nu i se lăsă nici măcar timpul să intre. Fu împins. Apoi ușa se închise brusc ca sub impulsul unui braț de fier.

Favras se pomeni în camera de tortură.

— Ah! ah! domnilor, spuse el pălind ușor. Ce dracu! Cînd oamenii sînt aduși în asemenea locuri, sînt cel puțin anunțați dinainte.

Nu-și terminase fraza, cînd cei doi oameni care-l urmau se aruncară asupra lui, îi smulseră haina și vesta, îi desfăcură cravata atît de artistic înnodată și-i legară mîinile la spate.

Numai că, făcîndu-și datoria împreună cu camaradul său, unul din schingiuitori — acela de la care i se păruse a percepe un semn — îi murmură încet de tot la ureche :

— Vreți să fiți salvat ? Mai e încă timp !

Această ofertă readuse surîsul pe buzele lui Favras, amintindu-i de măreția misiunii sale. Clătină ușor și negativ din cap.

O masă de tortură era gata pregătită. Condamnatul fu întins pe această masă.

Schingiuitorul se apropie, cu șorțul plin de pene de stejar și cu un ciocan de fier în mînă.

Favras întinse singur piciorul său fin, încălțat cu pantoful cu toc roșu și ciorapul de mătase.

În acel moment aprodul ridică mîna.

— Ajunge, spuse el. Curtea îl iartă pe condamnat de tortură.

— Ah ! spuse Favras, se pare că tribunalului îi e teamă ca nu cumva să vorbesc. Oricum, îi mulțumesc. Voi merge la spînzurătoare pe două picioare sănătoase, ceea ce, recunosc, e ceva. Și-acum, domnilor, știți bine că sînt la dispoziția dumneavoastră.

— Trebuie să rămîneți o oră în această sală, răspunse aprodul.

— Nu e odihnitor, dar e interesant, spuse Favras.

Și începu să facă înconjurul sălii, examinînd una după alta toate uneltele hidoase, asemănătoare unor uriași păianjeni de fier, unor gigantici scorpioni.

Se simțea că la un moment dat, și în urma unor ordine date de un glas lugubru, toate acestea se pot anima, căpăta viață și mușca cu cruzime.

Se găseau aici unele de toate formele și din toate timpurile, de pe vremea lui Filip-August, pînă la Ludovic al XVI-lea. Se aflau aici cîrligele cu care fuseseră sfîșiați evreii în secolul al XIII-lea ; roțile pe care fuseseră trași protestanții în al XVII-lea.

Favras se opri în fața fiecărui trofeu, întrebînd de numele fiecărei unelte.

Acest sînge rece îi făcu pînă la urmă să se mire chiar pe schingiuitori, oameni care, după cum se știe, nu se miră atît de ușor.

— Cu ce scop puneți toate aceste întrebări? întrebă unul dintre ei pe Favras.

Acesta îl privi cu acel aer batjocoritor, familiar nobililor.

— Domnule, spuse el, e posibil să-l întîlnesc pe Satana în drumul ce-l voi străbate, și nu voi fi supărat să mi-l fac prieten recomandîndu-i, pentru a-i tortura pe damnații săi, unelte pe care nu le cunoaște.

Prizonierul își terminase tocmai turul. Orologiul Châtelet-ului bătu ora cinci.

Trecuseră două ore de cînd părăsise temnița. Fu adus înapoi în celulă, unde îl aștepta preotul de la Saint-Paul.

Se putea vedea că nu-și pierduse zadarnic cele două ore de așteptare și că dacă ceva putea să-l pregătească de-a binelea pentru moarte, apoi acela era spectacolul ce i se oferea privirii.

Zărindu-l, preotul îi deschise brațele.

— Părinte, spuse Favras, scuzați-mă că nu vă pot deschide decît inima mea. Acești domni au orînduit atît de bine lucrurile, încît nu v-o pot deschide decît pe-aceasta.

Și-i arătă mîinile legate strîns la spate.

— Nu puteți să-i dezlegați mîinile, întrebă preotul, cît timp e cu mine?

— Nu stă în puterea noastră, răspunse aprodul.

— Părinte, spuse Favras, întrebați-i dacă n-ar putea să mi le lege în față și nu în spate. Va fi la fel de bine, iar cînd va veni momentul voi putea ține o lumînare în mînă și-mi voi putea citi judecata.

Cei doi ajutori se uitară la aprod, care făcu un gest ce însemna că nu vede nici un inconvenient, și marchizului îi fu acordată favoarea solicitată.

Fu lăsat apoi singur cu preotul.

Ceea ce se petrecu în timpul acestei întrevederi supreme dintre omul de lume și omul lui Dumnezeu nimeni nu știe. Favras și-a deschis oare în fața religiei sufletul, rămas zăvorît în fața majestății justiției? În fața consolărilor ce i le oferea cealaltă lume în care urma să intre, ochii săi uscați de ironie s-au umezit oare de la-

crimile strînse în sufletul său și pe care avea nevoie să le picure pe ființele dragi pe care urma să le lase singure și părăsite în această lume din care pleca ? Nimic din toate acestea nu putură descifra cei ce intrară în celula sa la trei după-amiază, găsindu-l cu gura zîmbitoare, cu pleoapele uscate, cu sufletul închis.

Veniră să-l anunțe că sosise ceasul morții.

— Domnilor, spuse el, vă rog să mă scuzați, dar dumneavoastră m-ați făcut să aștept.

Atunci, cum era fără haină și fără vestă și avea mîinile legate, îi scoaseră pantofii și ciorapii și-i traseră o cămașă albă peste restul îmbrăcăminții.

Apoi îi puseră pe piept o tăbliță cu următoarea inscripție :

Conspirator împotriva statului.

La poarta palatului Châtelet îl aștepta un furgon înconjurat de o gardă numeroasă. În acest furgon se afla o torță aprinsă.

Zărindu-l pe condamnat, mulțimea bătu din palme. Sentința era cunoscută de la șase dimineața și mulțimea socotea că se scurge un timp prea lung între sentință și execuție. Oameni fugeau pe străzi, cerînd bacșișuri trecătorilor.

— În legătură cu ce, bacșișul ? întrebau aceștia.

— În legătură cu execuția domnului de Favras, răspundeau acești cerșetori ai morții.

Favras se urcă cu un pas sigur în furgon. Se așeză în partea în care era sprijinită torța, înțelegînd bine că acea torță era acolo pentru el.

Urcă apoi preotul de la Saint-Paul și se așeză la stînga sa. Ultimul urcă executorul, și se așeză în spatele său. Era același om cu privirea tristă și blîndă care asistase la încercarea mașinii domnului Guillotin în curtea spitalului Bicêtre, și pe care vom avea prilejul să-l mai vedem. E veritabilul erou al epocii în care intrăm.

Înainte de a se așeza, călăul trecu în jurul gîtului lui Favras funia cu care acesta urma să fie spînzurat. Capătul frînghiei îl păstră în mînă.

În momentul în care furgonul se puse în mișcare, se produse o agitație în mulțime. Cum era și firesc, Favras își îndreptă privirea spre locul în care se produsese agitația. Văzu oameni care se împingeau să ajungă în față și să fie mai bine plasați la trecerea sa.

Tresări deodată fără voia sa, căci îl recunoscu în mijlocul a cinci sau șase prieteni, care reușiseră să-și facă loc prin mulțime, pe vizitatorul său nocturn, deghizat în hamal din Hale, și care-i spusese că va veghea asupra sa pînă în ultima clipă.

Condamnatul îi făcu un semn din cap, dar numai un semn de recunoaștere, fără nici o altă semnificație.

Furgonul își continuă drumul și nu se opri decît în fața catedralei Notre-Dame. Portalul din mijloc era deschis și lăsa să se vadă în fundul bisericii întunecoase altarul strălucind de lumina lumînărilor aprinse.

Era o asemenea îmbulzeală de curioși, încît căruța era nevoită să se oprească în fiecare moment și nu-și relua mersul decît după ce garda reușea să-i deschidă drumul închis mereu de valul de oameni care rupea cordonul slab ce se opunea.

Acolo, în piața catedralei, după mari eforturi, se reuși în sfîrșit să se creeze un spațiu liber.

— Trebuie să coborîți, domnule, spuse executorul, și să mărturisiți vina.

Favras se supuse fără să răspundă.

Preotul coborî primul, apoi condamnatul, apoi executorul, ținînd în continuare capătul funiei.

Brațele erau legate de încheietură, ceea ce-i îngădui marchizului să se folosească de mîini. I se puse în mîna dreaptă torța și în mîna stîngă sentința.

Condamnatul înaintă pînă în piață și îngenunchie.

În mijlocul celor ce-l înconjurau recunoscu în față de tot pe același hamal din Hale și pe prietenii săi pe care-i văzuse la ieșirea din Châtelet.

Această perseverență păru că-l înduioșază, dar nici un cuvînt nu-i scăpă din gură.

Un grefier de la Châtelet părea să-l aștepte acolo.

— Citiți, domnule, îi spuse cu voce tare.

Apoi, foarte încet :

— Domnule marchiz, știți că dacă vreți să fiți salvat, nu aveți de rostit decît un cuvînt ?

Condamnatul începu să citească fără să răspundă. Lectura fu făcută cu glas puternic, și nimic din accentul acestui glas nu trăda nici cea mai mică emoție. Apoi, terminînd lectura, se adresă mulțimii ce-l înconjura :

— Fiind pregătit să apar în fața lui Dumnezeu, îi iert pe oamenii care, împotriva conștiinței lor, m-au acuzat de planuri criminale. Îl iubeam pe regele meu și voi muri credincios acestui sentiment. Este un exemplu ce-l dau și care, sper, va fi urmat de cîteva suflete nobile. Poporul cere moartea mea cu strigăte violente. Îi trebuie o victimă. Fie ! Prefer ca alegerea fatalității să cadă asupra mea, decît asupra altuia cu sufletul slab, pe care un supliciu nemeritat l-ar arunca în brațele disperării. Așadar, dacă n-am altceva de făcut aici decît ceea ce am făcut, să ne continuăm drumul, domnilor.

Și drumul fu continuat.

De la porticul catedralei Notre-Dame pînă la piața Grève distanța nu e mare, furgonului îi trebui totuși o oră întreagă s-o parcurgă. Ajungînd în piață, Favras întrebă :

— Domnilor, n-aș putea urca cîteva momente în primărie ?

— Aveți de mărturisit ceva, fiul meu ? întrebă preotul cu vioiciune.

— Nu, părinte, dar trebuie să-mi dictez testamentul înainte de moarte. Am auzit spunîndu-se că nu i se refuză niciodată unui condamnat luat prin surprindere această ultimă favoare, de a-și face testamentul înainte de a muri.

Furgonul, în loc să se ducă direct spre spînzurătoare, se îndreptă spre primărie.

Un imens urlet se ridică din mijlocul mulțimii.

— Va face mărturisiri ! Va face mărturisiri ! se țipa din toate părțile.

La acest strigăt puteai vedea pălind un tînăr frumos, îmbrăcat în negru, ca un preot, și care stătea în picioare pe o bornă, la colțul cheiului Pelletier.

— Oh ! nu vă fie teamă, domnule conte Louis, spuse lîngă el un glas batjocoritor, condamnatul nu va spune nici o vorbă despre cele petrecute în piaţa Royale.

Tînărul îmbrăcat în negru se întoarse cu repeziciune. Cuvintele ce i se adresaseră fuseseră spuse de un hamal din Hale, al cărui chip nu îl putu vedea pentru că, după ce spusese cuvintele, îşi lăsase peste ochi borul pălăriei. De altfel, dacă tînărului i-ar fi rămas vreo îndoială, aceasta i-ar fi fost repede risipită.

Ajuns în capul peronului primăriei, Favras făcu un semn că vrea să vorbească.

În aceeaşi clipă zumzetul se stinse, ca şi cum rafala vîntului de apus care trecea în acel moment l-ar fi dus cu ea.

— Domnilor, spuse Favras, aud repetîndu-se în jurul meu că mă duc la primărie ca să fac mărturisiri. Nu este vorba de aşa ceva şi, în cazul cînd printre dumneavoastră ar fi, cum e posibil, cineva căruia îi e teamă de asemenea destăinuiri, să fie liniştit. Mă duc la primărie pentru a-mi dicta testamentul înaintea morţii.

Şi începu să urce cu pas sigur treptele de sub bolta sumbră. Urcă scara, intră în camera unde erau duşi de obicei condamnaţii şi care era denumită, din această cauză, camera mărturisirilor.

Acolo aşteptau trei oameni îmbrăcaţi în negru, printre care Favras îl recunoscu pe grefierul ce-i vorbise în piaţa Notre-Dame.

Atunci, condamnatul, care avea mîinile legate şi nu putea scrie, începu să-şi dicteze testamentul.

S-a vorbit mult despre testamentul lui Ludovic al XVI-lea, fiindcă se vorbeşte mult despre testamentul regilor. Noi avem în faţă testamentul domnului de Favras şi-i vom spune publicului un singur lucru : „Citiţi şi comparaţi".

După ce a dictat testamentul, domnul Favras ceru să-l citească şi să-l semneze.

I se dezlegară mîinile. Citi testamentul, corectă trei greşeli de ortografie, pe care le făcuse grefierul, şi semnă în josul fiecărei pagini : „Mahi de Favras".

După care întinse mîinile pentru a-i fi legate din nou,

operație pe care o îndeplini călăul, care nu se îndepărtase nici un moment de el.

Totuși, dictarea testamentului ținuse mai bine de două ore. Poporul, care aștepta de dimineață, își pierduse răbdarea : erau aici mulți oameni cumsecade, care veniseră cu burta goală, zicîndu-și că vor mînca după execuție și care mai posteau încă.

Astfel că se murmura cu acel murmur amenințător și îngrozitor care mai fusese auzit în aceeași piață în ziua asasinării lui de Launay, a spînzurării lui Foulon și a spintecării lui Berthier. De altfel, poporul începea să creadă că Favras a fost ajutat să evadeze prin vreo poartă dosnică..

În această conjunctură, unii au și început să propună ca în locul lui Favras să fie spînzurați cîțiva consilieri municipali și să se dărîme primăria.

Din fericire, către nouă seara, condamnatul reapăru. Soldaților care formau cordonul li se distribuiseră torțe ; au fost iluminate toate ferestrele pieții ; numai spînzurătoarea rămase într-o misterioasă și cumplită întunecime.

Apariția condamnatului fu salutată cu un strigăt unanim și printr-o mare forfotă iscată în mijlocul celor cincizeci de mii de persoane care se îmbulzeau în piață. De astă dată erau siguri nu numai că nu evadase, dar că nici nu va mai putea scăpa.

Favras își aruncă ochii în jurul său. Apoi, vorbindu-și singur, cu acel zîmbet ironic care-i era propriu, zise :

— Nici o trăsură. Ah ! Cît de uitucă e nobilimea. A fost mult mai politicoasă cu contele Horn decît cu mine.

— Deoarece contele Horn era un asasin, în timp ce dumneavoastră sînteți un martir, îi răspunse un glas.

Favras se întoarse și-l recunoscu pe hamalul din Hale pe care-l mai întîlnise de două ori în calea sa.

— Adio, domnule ! îi spuse Favras. Sper că, la nevoie, veți depune mărturie pentru mine.

Și, cu pas sigur, coborî scările și se îndreptă spre eșafod.

În momentul în care punea piciorul pe prima treaptă a spînzurătorii, o voce strigă :

— Sări, marchize!

Vocea gravă și sonoră a condamnatului răsp[illegible]nse:

— Cetățeni, mor nevinovat. Rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine!

La a patra treaptă se opri iar și repetă cu un ton la fel de ferm și de puternic ca și prima dată:

— Cetățeni, cer ajutorul rugăciunilor voastre... Mor nevinovat!

La a opta treaptă, adică de unde trebuia să fie împins, reluă el pentru a treia oară:

— Cetățeni, mor nevinovat. Rugați-vă lui Dumnezeu pentru mine!

— Deci, îi spuse unul din cele două ajutoare ale călăului care ridica scara lîngă el, chiar nu vreți să fiți salvat?

— Mulțumesc, prietene, spuse Favras. Dumnezeu să vă răsplătească bunele intenții!

Apoi, ridicînd capul spre călău care părea să aștepte ordine în loc să le dea, îi spuse:

— Faceți-vă datoria!

De-abia pronunțase aceste cuvinte, că și fu împins de călău, și trupul său se și legăna în vid.

În timp ce, la această priveliște, în piața Grève se producea o mare agitație: în timp ce cîțiva strigau *bis*, cum ar fi făcut după un bun cuplet de vodevil sau după o cunoscută arie de operă, tînărul bărbat îmbrăcat în negru își dădu drumul de pe borna pe care se urcase, își făcu loc prin mulțime și, la colțul ce dădea spre Pont-Neuf, se urcă grăbit într-o trăsură fără lacheu și stemă, strigînd vizitiului:

— La Luxembourg, în goană mare!

Trăsura porni în galop.

Într-adevăr, trei oameni așteptau cu mare nerăbdare sosirea acestei trăsuri. Acești trei oameni erau contele de Provence și doi dintre gentilomii săi, pe care i-am menționat în cursul acestei povestiri și pe care credem că e inutil să-i numim din nou aici. Ei așteptau cu o nerăbdare cu atît mai mare, cu cît ar fi trebuit să se așeze la masă la orele două după-amiază și, de îngrijorare, rămăseseră nemîncați.

La rîndul său, bucătarul era disperat : era al treilea dejun pe care-l pregătea, dar și acest dejun, gata în următoarele zece minute, urma să se strice în următorul sfert de oră.

Ne aflăm deci în acest moment suprem cînd se auzi, în sfîrșit, huruitul unei trăsuri în interiorul curții.

Contele de Provence se repezi la fereastră, dar nu putu vedea decît o umbră sărind de pe ultima treaptă a scării unei trăsuri pe prima treaptă a scării palatului.

În consecință, părăsi fereastra și alergă spre ușă, dar înainte să fi ajuns acolo, viitorul rege al Franței văzu ușa deschizîndu-se și lăsînd să treacă un tînăr îmbrăcat în negru.

— Monseniore, spuse acesta, totul s-a sfîrșit ! Domnul Favras a murit fără să scoată o vorbă.

— Atunci putem să ne așezăm liniștiți la masă, dragul meu Louis.

— Da, monseniore... Pe legea mea, ce mai gentilom a fost acesta !

— Sînt de părerea dumitale, dragul meu, spuse Alteța Sa regală. De aceea, vom bea la desert un pahar de Constance în sănătatea lui. La masă, domnilor !

În acest moment cele două canaturi ale ușii se deschiseră de perete și iluștrii comeseni trecură din salon în sufragerie.

Capitolul 45

MONARHIA E SALVATĂ

Cîteva zile după execuția pe care am povestit-o, intrînd în toate detaliile sale pentru a-i edifica pe cititorii noștri asupra recunoștinței la care trebuie să se aștepte din partea regilor și a prinților cei ce se sacrifică pentru ei, un bărbat călare pe un cal pag urca încet pe drumul spre Saint-Cloud.

Această încetineală nu trebuie atribuită nici plictiselii călărețului, nici oboselii calului : și unul și celălalt făcu-

seră o cursă scurtă ; era ușor de văzut, căci spuma de pe botul animalului se datora nu faptului că a fost gonit peste măsură, ci, dimpotrivă, faptului că a fost reținut cu încăpățînare. În ce-l privește pe călăreț, acesta era — se vedea din prima ochire — un nobil. Costumul pe care-l purta, ferit cu grijă de murdărie, dovedea precauțiile luate pentru a-și păzi hainele de noroiul ce acoperea drumul.

Ceea ce-l întîrzia pe călăreț era meditația profundă de care era vizibil absorbit și, poate, nevoia de a nu ajunge la destinație decît la o anumită oră, care nu sosise încă.

Era un bărbat cam de patruzeci de ani, a cărui urîțenie nu era lipsită de expresivitate. Un cap prea mare, obrazul buhăit, pielea ciupită de varicelă, un ten care se colora cu ușurință, ochi gata să arunce fulgere, o gură obișnuită să mestece și să scuipe sarcasm : astfel se prezenta acest om pe care-l simțeai din primul moment destinat să ocupe un loc important și să facă mare zarvă în jurul său.

Numai că întreaga fizionomie părea acoperită de un văl aruncat asupra ei de una din acele boli organice, împotriva căreia luptă în van cele mai viguroase temperamente : un ten întunecat și cenușiu, ochi roșii, obosiți, obraji scofîlciți, un început de obezitate nesănătoasă ; astfel apărea omul pe care l-am înfățișat cititorilor noștri.

Ajuns la capătul aleii, trecu fără ezitare peste poarta ce dădea în curtea palatului, cercetînd cu privirea adîncimile acestei curți. La dreapta, între două clădiri care formau un fel de fundătură, aștepta un alt bărbat, care îi făcu semn călărețului să înainteze. O poartă era deschisă. Omul care aștepta îl pofti sub această poartă. Călărețul îl urmă și, tot urmîndu-l, se pomeni într-o altă curte.

Acolo omul se opri — era îmbrăcat în haină, pantaloni și vestă de culoare neagră — apoi, privind în jurul său și văzînd că această curte este cu totul pustie, se apropie de călăreț, cu pălăria în mînă.

Călărețul îi veni într-un fel în întîmpinare, căci, înclinîndu-se peste coama calului, întrebă cu jumătate glas :

— Domnul Weber ?

— Domnul conte de Mirabeau ? răspunse acesta.

— Chiar el.

Şi descăleca mai uşor decît s-ar fi putut crede.

— Intraţi, spuse repede Weber, şi binevoiţi a aştepta o clipă, cît să duc calul la grajd.

Deschise în acelaşi timp uşa unui salon ale cărui ferestre şi o a doua uşă dădeau spre parc.

Mirabeau intră în salon şi folosi cele cîteva minute cît Weber îl lăsă singur, spre a-şi descălţa un fel de cizme de piele, de sub care ieşiră la iveală ciorapii de mătase întacţi şi pantofii cu un lustru ireproşabil.

Cum promisese, Weber se înapoie după cinci minute.

— Veniţi, domnule conte, spuse el, regina vă aşteaptă.

— Regina mă aşteaptă ! răspunse Mirabeau. Am oare nenorocul de a mă fi făcut aşteptat ? Credeam totuşi că am sosit la vreme.

— Vreau să spun că regina e nerăbdătoare să vă vadă... Veniţi, domnule conte.

Weber deschise uşa ce dădea spre grădină şi o luă prin labirintul de alei care duceau spre locul cel mai singuratic şi cel mai înalt din parc. Acolo, în mijlocul arborilor care-şi întindeau ramurile triste şi desfrunzite, apărea într-o atmosferă cenuşie şi posomorită un fel de pavilion cunoscut sub numele de chioşc. Obloanele acestui pavilion erau ermetic închise, cu excepţia a două care, rezemate numai unul de celălalt, lăsau să intre, ca printr-o ferăstruică de turn, două raze de lumină abia suficiente pentru a lumina interiorul. În vatră ardea un foc mare şi două candelabre erau aprinse pe şemineu.

Weber îl poftl într-un fel de anticameră pe acela căruia îi servea drept călăuză. După ce bătu încet, deschise uşa chioşcului.

— Domnul conte Riqueti de Mirabeau, anunţă el.

Şi făcu loc contelui să treacă înaintea lui.

La anunţarea sosirii contelui, o femeie se ridică din unghiul cel mai îndepărtat al chioşcului şi, cu un fel de ezitare, chiar de frică, făcu cîţiva paşi spre el.

Această femeie era regina. Inima îi bătea violent : îl avea în faţa ochilor pe acest om detestat, defăimat, funest ; acest om acuzat că a organizat evenimentele din 5 şi 6 oc-

tombrie : acest om spre care se îndreptaseră la un moment dat, care fusese însă apoi respins de cei de la Curte și care de-atunci îi convinsese, prin două lovituri fulgerătoare, de necesitatea de a trata cu el.

Prima fusese severa apostrofare a clerului.

A doua, discursul în care explicase în ce fel reprezentanții poporului s-au transformat din deputați ai Tribunalului regal în Adunare Națională.

Mirabeau se apropie cu o grație și o politețe pe care regina se miră să le afle la el de la prima privire și pe care constituția sa energică părea să le excludă. După ce făcu acești pași, salută respectuos și așteptă.

Regina rupse prima tăcerea și spuse cu un glas care nu-i putea tempera emoția :

— Domnule de Mirabeau, domnul Gilbert ne-a asigurat mai de mult de intenția dumneavoastră de a vă alătura nouă.

Mirabeau se înclină în semn de asentiment. Regina continuă :

— Prima dată vi s-a făcut o propunere la care ați răspuns printr-un proiect al unui nou guvern.

Mirabeau se înclină pentru a doua oară.

— Nu e vina noastră, domnule conte, dacă primul proiect n-a putut reuși.

— O cred, doamnă, răspunse Mirabeau, mai ales în ce o privește pe Majestatea Voastră. Este însă greșeala oamenilor care afirmă că sînt devotați intereselor monarhiei !

— Ce putem face, domnule conte ? Iată una din nenorocirile poziției noastre. Regii nu mai au puterea să-și aleagă nici prietenii, nici dușmanii. Uneori sînt nevoiți să accepte devotamentele fatale. Sîntem înconjurați de oameni care vor să ne salveze și care ne pierd. Moțiunea lor care-i exclude din viitoarea legislatură pe membrii actualei Adunări este un exemplu împotriva dumneavoastră. Vreți să vă citez unul împotriva mea ? Ați putea crede că unul din oamenii noștri, cei mai fideli, un om care, sînt sigură, s-ar fi lăsat ucis pentru noi, i-a adus la dineul nostru public, fără să ne fi spus nimic dinainte despre această intenție a sa, pe văduva și pe copiii domnului de Favras, toți trei în doliu ? Văzîndu-i, primul meu impuls

a fost să mă ridic, să mă duc spre ei şi să-i aşez pe copiii acestui om care a murit atît de curajos pentru noi — căci eu, domnule conte, nu sînt dintre aceia care-şi neagă prietenii — între rege şi mine... Ochii tuturor erau aţintiţi asupra noastră. Aşteptau să vadă ce vom face. Mă întorc... Ştiţi cine era în spatele meu, la patru paşi de fotoliul pe care-l ocupam ? Santerre ! Omul mahalalelor !... Am recăzut pe fotoliu plîngînd de furie şi neîndrăznind măcar să arunc o privire asupra acestei văduve şi acestor orfani. Regaliştii mă vor blama că n-am bravat totul ca să-mi manifest interesul pentru această familie nenorocită.; revoluţionarii vor fi furioşi crezînd că familia Favras mi-a fost prezentată cu permisiunea mea. Ah ! domnule, domnule, continuă regina clătinînd din cap, trebuie să pieri cu siguranţă cînd eşti atacat de oameni de geniu şi apărat de oameni vrednici de stimă, ce-i drept, dar care habar n-au de poziţia noastră.

Şi regina duse batista la ochi, cu un suspin.

— Doamnă, spuse Mirabeau mişcat de această mare nefericire care nu se ascundea de el şi care, fie dintr-un calcul abil al reginei, fie din slăbiciunea femeii, îşi arăta neliniştile şi lăsa să-i vadă lacrimile, cînd vorbiţi de oamenii care vă atacă, sper să nu mă aveţi în vedere pe mine. Am militat pentru principiile monarhiste cînd nu vedeam Curtea decît prin slăbiciunea ei şi cînd nu cunoşteam nici sufletul nici gîndurile augustei fiice a Mariei-Tereza. Am luptat pentru drepturile tronului cînd nu inspiram decît neîncredere şi cînd toate acţiunile mele, otrăvite de răutatea oamenilor, păreau tot atîtea capcane. L-am slujit pe rege pe cînd ştiam prea bine că nu mă puteam aştepta din partea acestui rege, drept, însă înşelat, nici la binefaceri nici la recompense. Ce voi face prin urmare acum, cînd încrederea îmi înalţă curajul şi cînd recunoştinţa ce mi-o inspiră primirea făcută de Majestatea Voastră face din principiile mele o datorie ? Ştiu, e tîrziu, doamnă, foarte tîrziu, continuă Mirabeau clătinînd din cap la rîndul său. Poate că monarhia, venind să-mi propună s-o salvez, nu-mi propune în realitate decît să mă pierd împreună cu ea ! Dacă aş fi reflectat, poate aş fi ales, pentru a accepta onoarea acestei audienţe, un alt mo-

ment decît acesta, în care Majestatea Sa a predat Camerei faimoasa carte roşie, adică onoarea prietenilor săi.

— Ah ! domnule, exclamă regina. Îl credeţi aşadar pe rege complice în această trădare şi chiar ignoraţi felul cum s-au desfăşurat lucrurile ? Cartea roşie, cerută imperios regelui, n-a fost predată de el comitetului decît cu condiţia ca acesta să-i păstreze secretul. Comitetul a tipărit-o, ceea ce reprezintă o încălcare a datoriei faţă de rege din partea comitetului şi nu o trădare a prietenilor săi din partea regelui.

— Vai ! doamnă, cunoaşteţi cauza care a determinat comitetul să treacă la publicare, cauză pe care o dezaprob ca om de onoare, pe care o reneg ca deputat. În momentul în care regele jura dragoste eternă Constituţiei, avea un agent permanent la Torino, în mijlocul duşmanilor de moarte ai acestei Constituţii. La ora la care vorbea de reforme financiare şi părea să le accepte pe acelea ce i le propunea Adunarea, la Trier exista marele şi micul său grajd, plătit şi echipat de el, sub comanda prinţului de Lambesc, duşmanul de moarte al parizienilor, pe care poporul îl cere în fiecare zi să fie spînzurat cel puţin în efigie. Se plătesc contelui d'Artois, prinţului de Condé, tuturor emigranţilor pensii enorme, şi aceasta fără nici o consideraţie faţă de decretul dat cu două luni în urmă şi care prevede suprimarea acestor pensii. E-adevărat că regele a uitat să sancţioneze decretul. Ce vreţi, doamnă ! S-a încercat să se elucideze în aceste două luni felul în care au fost folosite şaizeci de milioane, şi nu s-a reuşit. Rugat, implorat să spună unde au dispărut aceşti bani, regele a refuzat să răspundă. Comitetul s-a crezut eliberat de promisiunea făcută şi a dat la tipar cartea roşie. De ce dă regele din mînă armelor care pot să se întoarcă atît de cumplit împotriva sa ?

— Aşadar, exclamă regina, dacă vi s-ar fi făcut onoarea să fiţi acceptat consilier al regelui, nu l-aţi fi sfătuit să comită asemenea acte de slăbiciune care-l pierd, prin care... ei da, să pronunţăm cuvîntul... prin care este dezonorat ?

— Dacă aş avea cinstea să fiu chemat în calitate de consilier al regelui, doamnă, spuse Mirabeau, aş fi pe lîngă

el apărător al puterii monarhice reglementate de lege şi apostol al libertăţii garantate de puterea monarhică. Această libertate, doamnă, are trei duşmani : clerul, nobilimea şi parlamentele. Clerul nu mai face parte din acest secol şi a fost ucis de moţiunea domnului de Talleyrand ; nobilimea e din toate secolele, de aceea cred că trebuie să se ţină seama de ea, căci fără nobilime nu poate exista nici monarhie, dar ea trebuie ţinută în frîu, şi acest lucru nu e posibil decît coalizînd poporul cu autoritatea regală. Or, autoritatea regală nu se va coaliza niciodată de bunăcredinţă cu poporul atîta timp cît vor exista parlamentele, căci acestea păstrează, atît în legătură cu regele, cît şi cu nobilimea, speranţa fatală că le va restaura vechile orînduieli. Aşadar, după anihilarea clerului ar urma distrugerea parlamentelor, reanimarea puterii executive, regenerarea autorităţii regale şi concilierea ei cu libertatea. Iată toată politica mea, doamnă. Dacă ea este şi a regelui, s-o adopte ; dacă nu este a sa, s-o respingă.

— Domnule, domnule, spuse regina izbită de lumina ce o arunca în acelaşi timp asupra trecutului, prezentului şi viitorului, strălucirea acestei vaste inteligenţe — nu ştiu dacă această politică este cea a regelui, dar ceea ce ştiu e că dacă aş avea oarecare putere, ar fi a mea. Aşa că, domnule conte, aduceţi-mi la cunoştinţă mijloacele de a atinge acest scop. Vă ascult, n-aş spune cu atenţie, ci cu interes ; aş spune, cu recunoştinţă.

Mirabeau aruncă iute o privire asupra reginei, privire de vultur care sonda adîncurile inimii ei, şi văzu că, dacă nu era chiar convinsă, era în orice caz entuziasmată. Acest triumf asupra unei femei superioare ca Maria-Antoaneta flata cît se poate de plăcut vanitatea lui Mirabeau.

— Doamnă, spuse el, am pierdut Parisul sau aproape l-am pierdut, dar ne mai rămîn în provincie mari mulţimi răzleţe, pe care le putem înmănunchea. Iată de ce, doamnă, părerea mea este că regele trebuie să părăsească Parisul, dar nu Franţa. Să se retragă la Rouen, în mijlocul armatei. De acolo să publice ordonanţe mai populare decît decretele Adunării. Din acea clipă nu mai poate fi vorba de nici un fel de război civil, fiindcă regele va deveni mai revoluţionar decît Revoluţia.

— Dar această revoluție, fie că ne precede fie că ne urmează, nu vă înspăimîntă ? întrebă regina.

— Vai ! doamnă, cred că știu mai bine decît oricine că trebuie să-i dai partea ce i se cuvine, să-i arunci o pradă. Am mai spus-o reginei : este mai presus de forțele omenești să vrei să restabilești monarhia pe bazele învechite pe care revoluția le-a măturat. La această revoluție au contribuit toți oamenii din Franța, începînd cu regele și pînă la ultimul supus, prin intenție, acțiune, sau omisiune. Nu pretind, prin urmare, că voi apăra vechea monarhie, dar mă gîndesc s-o modific, s-o regenerez, să stabilesc în cele din urmă o formă de guvernămînt mai mult sau mai puțin asemănătoare cu aceea care a dus Anglia pe culmea puterii și gloriei sale. După ce a întrevăzut — cel puțin după cîte mi-a relatat domnul Gilbert — închisoarea și eșafodul lui Carol I, regele nu se va mai mulțumi oare cu tronul lui Wilhelm al III-lea sau al lui George I ?

— Ah.! domnule conte, exclamă regina, căreia un cuvînt al lui Mirabeau îi reaminti ca printr-un tremur mortal viziunea castelului Taverney și schița instrumentului morții inventat de domnul Guillotin — ah ! domnule conte, înapoiați-ne monarhia și veți vedea dacă sîntem în adevăr niște ingrați, așa cum se spune.

— Ei bine, exclamă la rîndul său Mirabeau, este ceea ce voi face, doamnă. Să mă susțină regele, să mă încurajeze regina, și depun aici, la picioarele dumneavoastră, jurămîntul meu de nobil, că ori îmi voi ține promisiunea ce o fac Majestății Voastre, ori voi muri muncind !

— Conte, conte ! spuse Maria-Antoaneta, nu uitați că jurămîntul v-a fost auzit nu numai de o femeie, ci de o dinastie de cinci secole !... Sînt șaptezeci de regi ai Franței care, de la Pharamond la Ludovic al XV-lea dorm în mormîntul lor, și care vor fi detronați odată cu noi dacă tronul nostru se prăbușește !

— Sînt conștient de angajamentul ce mi-l iau, doamnă. Știu, e imens, dar nu e mai mare decît voința mea, nu mai puternic decît devotamentul meu. Am nevoie doar să fiu sigur de simpatia reginei mele și de încrederea regelui meu, și vă asigur că voi întreprinde această mare operă.

— Dacă nu vă trebuie decît atîta, domnule de Mirabeau, vă făgăduiesc şi una şi alta.

Şi ea îl salută pe Mirabeau cu acel surîs de sirenă care cucerea inimile.

Mirabeau înţelese că audienţa e terminată. Orgoliul omului politic era satisfăcut, dar îi lipsea ceva vanităţii nobilului.

— Doamnă, spuse el cu o politeţă respectuoasă şi îndrăzneaţă totodată, cînd augusta dumneavoastră mamă, împărăteasa Maria-Tereza, îl admitea pe unul dintre supuşii ei în preajma sa, nu-l concedia niciodată fără a-i întinde mîna să fie sărutată.

Şi rămase în picioare, aşteptînd.

Regina privi acest leu înlănţuit, care nu cerea altceva decît să se culce la picioarele ei. Apoi, cu zîmbetul triumfului pe buze, îşi întinse încet mîna frumoasă, rece ca alabastrul şi aproape la fel de transparentă ca acesta.

Mirabeau se înclină, îşi apăsă buzele pe această mînă şi, ridicînd capul cu mîndrie, grăi :

— Doamnă, prin acest sărut monarhia e salvată !

Şi ieşi foarte emoţionat, foarte fericit, sincer încrezător — sărman om de geniu, — în împlinirea profeţiei făcute.

Capitolul 46

ÎNTOARCEREA LA FERMĂ

Pe cînd Maria-Antoaneta îşi redeschide speranţei inima profund îndurerată şi uită, pentru o clipă, suferinţele femeii ocupîndu-se de salvarea reginei ; pe cînd Mirabeau, ca şi atletul Alcidamas, visează să susţină singur bolta monarhiei gata să se prăbuşească şi care, prăbuşindu-se, ameninţă să-l zdrobească şi pe el, să îndreptăm atenţia cititorului, obosit de atîta politică, către personaje mai umile şi spre orizonturi mai limpezi.

Am văzut cîte temeri sugerate de Pitou lui Billot — în timpul celei de-a doua călătorii a lui La Fayette de la

Haramont spre capitală — l-au rechemat pe arendaș la fermă, mai bine zis pe tată lîngă fiică. Aceste temeri nu erau deloc exagerate.

Înapoierea avea loc în a treia zi după faimoasa noapte în care se petrecuse triplul eveniment : fuga lui Sébastien Gilbert, plecarea vicontelui Isidore de Charny și leșinul Catherinei pe drumul de la Villers-Cotterêts spre Pisseleu.

Cît dură drumul de înapoiere, Billot se frămîntă, făcînd presupuneri peste presupuneri asupra cauzei accidentului. Aceste presupuneri se traduceau în întrebări adresate lui Pitou, la care acesta răspundea diplomatic : „Nu știu", cu toate că, ne amintim, Cathérine avusese cruda sinceritate de a-i mărturisi totul și, în consecință, *Pitou știa*.

Știa că fata leșinase pe locul unde o găsise, cu inima sfîșiată de plecarea lui Isidore. Dar Pitou nu i-ar fi spus nimic arendașului nici pentru tot aurul din lume.

Abia se oprise trăsura și Billot sări jos și intră repede în casă. Dar un obstacol la care nu se aștepta îl opri în pragul dormitorului fiicei sale.

Era doctorul Raynal care declară că, în starea în care se găsea Cathérine, orice emoție era nu numai periculoasă, dar putea fi și fatală. Era o nouă lovitură pe care o primi Billot.

Știa de leșin dar, de vreme ce știa de asemenea că Pitou o văzuse pe Cathérine deschizînd ochii și revenindu-și, nu mai era preocupat, dacă ne putem exprima astfel, decît de cauzele și urmările morale ale evenimentului.

Și iată că norocul făcea ca, în afara cauzelor și urmărilor morale, să existe și o consecință fizică. Era o febră cerebrală care se declarase către dimineață și care amenința să se ridice la cel mai înalt grad de intensitate.

Doctorul Raynal combătea această febră cerebrală prin toate mijloacele la care recurge în asemenea cazuri medicina tradițională, adică luare de sînge și cataplasme cu muștar. Dar acest tratament, oricît de activ ar fi fost, n-a făcut pînă acum decît să meargă, să spunem așa, pe lîngă boală. Lupta între boală și medicație de-abia începuse. De dimineață Cathérine era pradă unui violent delir.

Şi tînăra fată spunea, fără îndoială, lucruri stranii în acest delir. De aceea, sub pretextul de a o cruţa de emoţii, doctorul Raynal o îndepărtase pe mamă, cum încerca în acest moment să-l îndepărteze pe tată din preajma ei.

— Ce se întîmplă aici ? întrebă el, cu sudoarea spaimei pe frunte.

— Se întîmplă, răspunse doctorul Raynal, că fiica dumitale are ceea ce noi numim o meningită acută. Şi cînd ai aşa ceva, nu numai că nu trebuie să iei decît anumite lucruri, dar mai ales nu trebuie să vezi decît anumite persoane.

— Dar, întrebă Billot, e periculoasă această boală ? Se poate muri de ea, doctore Raynal ?

— Se moare din orice boală cînd nu eşti bine îngrijit : Lăsaţi-mă s-o îngrijesc cum ştiu, şi nu va muri.

— Adevărat, doctore ?

— Răspund de ea, dar, începînd de azi, trebuie ca timp de două-trei zile, nimeni să nu intre în camera ei, în afară de mine şi persoanele ce le voi indica.

— N-aş putea cel puţin s-o văd ? întrebă tatăl cu tonul cu care un copil ar fi cerut o ultimă favoare.

— Şi dacă o vedeţi şi o îmbrăţişaţi, mă veţi lăsa trei zile liniştit, fără să mai cereţi ceva ?

— Vă jur, doctore.

— Ei bine, veniţi.

Deschise uşa camerei în care se găsea Cathérine, şi Billot o putu vedea pe fată cu un bandaj umezit în apă rece pe frunte, cu ochii rătăciţi, cu obrazul arzînd de febră.

Rostea cuvinte întretăiate şi cînd Billot îşi aşeză buzele palide şi tremurătoare pe fruntea umedă, i se păru că desluşeşte printre cuvintele incoerente numele de Isidore.

Credincios promisiunii făcute, Billot se retrase după ce îşi îmbrăţişă copila, numai că se retrase cu sprîncenele încruntate, privirea sumbră şi murmurînd :

— Văd bine că era timpul să mă întorc.

Şi se întoarse în bucătărie unde-l urmă maşinal soţia şi unde era gata să-l urmeze şi Pitou, cînd doctorul îl trase de poala hainei şi-i spuse :

— Nu părăsi ferma. Am să-ţi vorbesc.

Pitou se întoarse, foarte mirat şi vrînd să-l întrebe pe doctor cu ce-i poate fi de folos, dar acesta îşi puse misterios degetul pe gură, în semn de tăcere.

Peste cinci minute uşa dormitorului se redeschise şi se auzi glasul doctorului chemîndu-l pe Pitou.

— Ce-i ? spuse acesta ca trezit dintr-un adînc vis în care părea cufundat. Ce doriţi de la mine, domnule Raynal ?

— Vino s-o ajuţi pe doamna Clément s-o ţină pe Catherine cît timp îi voi lua pentru a treia oară sînge.

— A treia oară, murmură doamna Billot, Doamne, Doamne !

— Femeie, femeie, murmură Billot cu o voce aspră, toate astea nu s-ar fi întîmplat dacă ai fi veghiat mai bine asupra copilului tău.

Şi intră în camera lui, din care lipsise trei luni, pe cînd Pitou, ridicat de doctorul Raynal la rang de ucenic în chirurgie, intra în dormitorul Catherinei.

Capitolul 47

PITOU INFIRMIER ŞI CONFIDENT

Pitou era foarte mirat că-i putea fi de folos cu ceva doctorului Raynal, dar ar fi fost şi mai mirat dacă acesta i-ar fi spus că aştepta de la el pentru bolnavă mai mult un sprijin moral decît unul medical.

Într-adevăr, doctorul remarcase că, în delirul său, Catherine alătura, aproape totdeauna, numele lui Pitou de acela al lui Isidore. Ne amintim că fuseseră ultimele două chipuri care rămăseseră întipărite în mintea tinerei fete : Isidore, cînd închise ochii, Pitou, cînd îi redeschise.

Totuşi, cum bolnava nu pronunţa cele două nume cu acelaşi accent, doctorul Raynal îşi spuse că între aceste două nume — Isidore de Charny şi Ange Pitou — rostite de fată cu accente diferite, dar în acelaşi timp într-o

formă expresivă, numele lui Ange Pitou trebuie să fie cel al prietenului, iar al lui Isidore de Charny, cel al iubitului şi, în consecinţă, nu văzu nici un inconvenient, dimpotrivă, considera avantajos să aducă lîngă bolnavă un prieten cu care să poată vorbi despre iubit.

Pornind de la această presupunere, doctorul îşi făcu următorul raţionament :

Cum se poate linişti sufletul Catherinei ? Aflînd ce s-a întîmplat cu iubitul. Şi cine e acela care poate şti ? Pitou, care sosea de la Paris.

Astfel că Pitou ocupă mai întîi locul de ajutor-chirurg, apoi, după ce doctorul luă sînge Catherinei, îşi luă locul de infirmier. Doctorul Raynal părăsi camera bolnavei, lăsîndu-i pe amîndoi singuri. Cam peste o oră Catherine dădu unele semne de agitaţie, scoase un suspin şi deschise ochii.

— Dumneata eşti ? întrebă Catherine.

— Da, eu, răspunse Pitou.

— L-ai văzut pe Isidore ?

— Nu, domnişoară, dar ştiu că a ajuns sănătos la Paris.

— Şi de unde ştii asta ? spuse ea cu privirea strălucind de dragoste.

— Ştiu, domnişoară, prin tînărul meu prieten Sébastien Gilbert, pe care domnul Isidore l-a întîlnit în noaptea aceea aproape de Fontaine-Eeau-Claire, şi l-a dus în şa pînă la Paris.

— Deci, întrebă cu vioiciune Catherine, este la Paris ?

— De fapt, obiectă Pitou, la ora actuală probabil că nu mai e acolo.

— Şi unde poate fi ?

— Nu ştiu. Ştiu doar că urma să plece în misiune în Spania, sau în Italia.

La cuvintele *să plece*, Catherine lăsă să-i recadă capul pe pernă, cu un suspin care fu de îndată urmat de lacrimi.

— Domnişoară, spuse Pitou, dacă ţineţi neapărat să ştiţi unde se află, mă pot informa.

— La cine ?

— La domnul doctor Gilbert, de care s-a despărţit la Tuileries... Şi dacă vreţi, mă pot duce la Paris.

— Nu, Pitou, îți mulțumesc, e inutil. Este cu neputință să nu primesc o scrisoare de la el mîine dimineață.

— O scrisoare de la el ?

— Fără îndoială, o scrisoare de la el. Ce ți se pare atît de uimitor dacă îmi scrie ? reluă Catherine. Dumneata, care știi aproape tot, adăugă ea murmurînd.

— Nu sînt uimit că-ți scrie, dar mi-e teamă...

— Teamă de ce, prietene ?

— Ca scrisoarea să nu cadă în mîinile tatălui dumitale.

— Ale tatălui meu ?

Pitou făcu din cap un semn întreit, care voia să spună de trei ori da.

— Cum, ale tatălui meu ? întrebă Catherine din ce în ce mai mirată. Tatăl meu nu e la Paris ?

— Tatăl dumitale e aici, la Pisseleu, la fermă, în camera de alături. Numai că doctorul Raynal i-a interzis să intre în camera dumitale deoarece delirai. Și cred că bine a făcut.

— De ce a făcut bine ?

— Pentru că domnul Billot nu prea pare să-l simpatizeze pe domnul Isidore și odată, cînd i-ai pronunțat numele și el l-a auzit, a făcut o strîmbătură urîtă, te asigur.

— Ah ! Doamne ! murmură Cathérine toată înfiorată, ce-mi tot spui, domnule Pitou ?

— Adevărul... L-am auzit mormăind printre dinți : „Bine, bine, nu vom zice nimic cît timp va fi bolnavă, dar apoi vom vedea !"

— Domnule Pitou, ai dreptate, nu trebuie ca scrisorile să-i cadă în mînă... Tatăl meu m-ar ucide ! Dar ce e de făcut ? A, da. Să mergi la bătrîna Colombe, care, în afară că are prăvălie, mai e și poștăriță, și să-i spui să-ți încredințeze scrisorile ce-mi sînt adresate.

— Mă voi duce mîine...

— E prea tîrziu mîine, dragă Pitou, trebuie să te duci imediat !

— Fie, mă voi duce de îndată, domnișoară.

— Vezi ce oră e, spuse Catherine.

— Cinci și jumătate dimineața.

— Cred că e timpul...

— Să mă duc după scrisori ? La dispoziția dumitale, domnișoară.

Catherine, epuizată de această lungă conversație, lăsă să-i cadă capul pe pernă.

Întrebat de soții Billot unde se duce, răspunse că merge la Villers-Cotterêts, să-i comunice doctorului Raynal că fata se simte mai bine. Pitou plecă și se îndreptă spre prăvălia bătrînei Colombe. Ajunse cînd ea tocmai deschidea ușa.

Intrînd în prăvălia plină de turtă dulce și acadele, Pitou înțelese pentru prima oară că dacă voia să reușească să obțină de la poștăriță scrisorile sosite pentru Catherine, trebuia să recurgă dacă nu la corupere, cel puțin la seducere.

Cumpără o turtă dulce și două acadele. După ce plăti, îndrăzni să-și formuleze cererea, deși dificultățile erau mari în sensul că scrisorile nu se puteau înmîna decît persoanelor cărora le erau adresate, eventual și altor persoane dacă aveau procură scrisă.

Bătrîna Colombe nu se îndoia de cuvîntul lui Pitou, dar pretinse o procură scrisă. Pitou făgădui să aducă a doua zi confirmarea de primire — dacă exista o scrisoare — și autorizația Catherinei de a primi scrisorile următoare, promisiune ce o însoți de cumpărarea altor acadele și turtă dulce.

Bătrîna Colombe făcu doar unele obiecții fără convingere și termină prin a-i îngădui lui Pitou s-o urmeze la poștă, unde-i va înmîna eventuala scrisoare sosită pentru Catherine.

În teancul de scrisori venite se afla un plic elegant, cochet sigilat cu o pecete de ceară. Această scrisoare era adresată Catherinei Billot. Era, evident, scrisoarea pe care o aștepta Catherine.

Potrivit înțelegerii, această scrisoare îi fu predată cumpărătorului de acadele, care părăsi poșta în aceeași clipă.

Catherine îl aștepta la fereastra ușor întredeschisă.

— O scrisoare ! Înghină tînăra fată. O scrisoare !

— Ssst !... spuse Pitou.

Şi privind în jur, cu ochiul unui braconier care vrea să depisteze toţi pădurarii ocolului, aruncă scrisoarea prin fereastra întredeschisă. Apoi, fără să aştepte vreo mulţumire, se întoarse şi îşi continuă drumul spre poarta fermei, în pragul căreia îl găsi pe Billot.

Dacă n-ar fi existat un fel de curbă ce o făcea zidul, arendaşul ar fi văzut ce făcuse Pitou, şi Dumnezeu ştie ce s-ar fi putut întîmpla, în starea de spirit în care se afla Billot, dacă simpla sa bănuială ar fi dat loc certitudinii.

Cinstitul Pitou nu se aştepta să se găsească faţă-n faţă cu arendaşul şi simţi, fără voia sa, cum roşeşte pînă-n vîrful urechilor.

— Ah ! domnule Billot, spuse el, vă mărturisesc că m-aţi speriat.

— Speriat, tu, Pitou ? Un căpitan al gărzii naţionale, un învingător al Bastiliei ? Teamă !...

— Ce vreţi ? spuse Pitou. Există clipe ca astea, de ! cînd nu eşti pregătit...

— Da... spuse Billot, şi cînd te aştepţi s-o întîlneşti pe fiică şi-l întîlneşti pe tatăl ei, nu-i aşa ?

— Ah ! domnule Billot, hu e vorba de asta. Nu mă aşteptam s-o întîlnesc pe domnişoara Catherine, deşi sper că se simte din ce în ce mai bine, dar cred că e încă prea bolnavă pentru a se ridica din pat.

— Chiar n-ai nimic să-i spui ? întrebă Billot.

— Ba da. Vreau să-i comunic că domnul Raynal a spus că va veni în cursul zilei.

— De altfel, cred că trebuie să-ţi fie foame, nu-i aşa ?

— Foame ? spuse Pitou. Aş !

— Cum, nu ţi-e foame ?... exclamă fermierul.

Pitou văzu că spusese o prostie. Pentru ca lui Pitou să nu-i fie foame la opt dimineaţa trebuie să se fi produs o răsturnare a echilibrului naturii.

— Desigur că mi-e foame, spuse el.

— Ei bine, intră şi mănîncă. Zilierii tocmai stau la masă şi ţi-au oprit cu siguranţă un loc.

Pitou intră, Billot îl urmări din privire, deşi atitudinea blajină a acestuia îi îndepărtase oarecum bănuielile.

Pitou nu știa să facă mai multe lucruri în același timp, dar făcea bine ceea ce făcea. Însărcinat de Catherine să facă un comision, l-a făcut bine ; invitat de Billot să mănînce, mîncă bine.

Billot continuă să-l observe, dar văzînd că nu-și ridică ochii din farfurie, văzînd că preocupările i se limitează la sticla de cidru, remarcînd că nici o singură dată privirea sa nu se oprește asupra ușii Catherinei, sfîrși prin a crede că mica excursie a lui Pitou la Villers-Coterêts nu avusese alt țel decît cel declarat de acesta.

Spre sfîrșitul dejunului, Pitou observă că ușa Catherinei se deschide. Ieși doamna Clément, infirmiera, să-și ia și dînsa ceașca de cafea. Văzînd-o, atît doamna cît și domnul Billot se apropiară și se informară de starea sănătății Catherinei.

— Merge tot mai bine, spuse doamna Clément. Totuși, cred că în acest moment delirează puțin.

— Cum așa ?... răspunse Billot. I-a revenit ?

Pitou se ridică și ascultă.

— Da, reluă doamna Clément, vorbește de un oraș Torino, de o țară Sardinia, și-l cheamă pe domnul Pitou să-i spună ce e acest oraș și această țară.

— Iată-mă, spuse Pitou sorbind ultima picătură din cana sa cu cidru și ștergîndu-și gura cu mîneca.

Privirea lui Billot îl opri.

— Dacă domnul Billot găsește cu cale, spuse el, să dau explicațiile ce le dorește domnișoara Catherine...

— De ce nu, spuse doamna Billot. Dacă te cheamă sărmana copilă, du-te, băiatul meu ! Mai ales că domnul Raynal zise că ești un bun elev în medicină.

— Vă cred ! făcu naiv Pitou.

— Bine ! spuse Billot. Deoarece Catherine te cheamă, du-te la ea. Poate că va veni momentul să ne cheme și pe noi, pe mama ei și pe mine.

Pitou simțea instinctiv furtuna în aer și, ca păstorul pe cîmp, deși era gata să înfrunte furtuna dacă trebuia, își căuta din timp un adăpost să-și ascundă capul. Acest adăpost era Haramont. La Haramont era rege. Ce spun, rege ? Era mai mult decît un rege : era comandantul gărzii naționale ! Era La Fayette !

Astfel își promitea că, după ce va rezolva cu Catherine, să se înapoieze neîntîrziat la Haramont.

Reținînd în minte acest plan și dînd urmare permisiunii verbale a domnului Billot și permisiunii tacite a doamnei Billot, intră în camera bolnavei.

Catherine îl aștepta cu nerăbdare. După înfrigurarea din privire, după culoarea obrajilor se putea crede, cum spusese doamna Clément, că se afla sub imperiul febrei.

După ce închise ușa camerei, Catherine, recunoscîndu-i pașii, așteptîndu-l de altfel de aproape o oră și jumătate, se întoarse repede spre el și îi întinse amîndouă mîinile.

— Ah! tu ești, Pitou, spuse tînăra. Ce mult ai întîrziat!

— Nu e vina mea, domnișoară, spuse Pitou. Tatăl dumitale m-a reținut.

— Tatăl meu?

— El însuși... Se pare că bănuiește ceva. Și-apoi, adăugă Pitou cu un suspin, nu m-am grăbit; știam că aveai ce-ai dorit să ai.

— Da, Pitou... da, și-ți mulțumesc!

Apoi adăugă în șoaptă.

— Ești Pitou al meu și te iubesc mult!

— Și dumneata ești bună, domnișoară Catherine, răspunse Pitou gata să plîngă, căci simțea că toată această prietenie pentru el nu era decît un reflex al dragostei ei pentru altul și, în străfundul sufletului său, oricît de modest să fi fost acest băiat de treabă, era umilit de-a fi doar umbra lui Charny.

Adăugă cu repeziciune:

— Am venit să te deranjez, domnișoară Catherine, deoarece mi s-a spus că doreai să afli ceva...

Catherine duse mîna la inimă: căuta scrisoarea lui Isidore, pentru a lua de acolo fără îndoială curajul de a-i pune întrebări lui Pitou. În cele din urmă, făcînd un efort, întrebă:

— Pitou, tu, care ești atît de învățat, poți să-mi spui ce este Sardinia?

Pitou făcu un efort să-și reamintească cunoștințele de geografie și în cele din urmă spuse:

— Sardinia, una dintre cele trei mari insule din Mediterana, la sud de Insula Corsica, de care o desparte strîmtoarea Bonifaciu, face parte din Statele Sarde, de unde-şi trage şi numele, şi care sînt numite regatul Sardiniei. Are şaizeci de leghe de la nord la sud şi şaisprezece de la est la vest ; e populată de cincizeci şi patru de mii de locuitori : capitala : Cagliari !... Iată ce e Sardinia, domnişoară Catherine.

— Şi-acum, îndrăzni Catherine, dar cu mai puţină timiditate, acum după ce mi-ai spus ce e Sardinia, vrei să-mi spui ce este Torino ?

— Torino... spuse el, Torino... Păi ! domnişoară, e mai greu ca Sardinia... Sardinia e una dintre cele trei mari insule din Mediterana ; Sardinia aparţine regelui Neapole-lui ; pe cînd Torino e o simplă capitală...

— Cum ai spus despre Sardinia, dragul meu Pitou ?...

— Am spus că Sardinia aparţine regelui Piemont-ului, şi nu cred că mă înşel, domnişoară.

— Asta e... exact, dragă Pitou. Isidore spune că de la Torino se duce în Piemont...

— Ah ! spuse Pitou, acum înţeleg... Bine ! Bine ! Bine !... Domnul Isidore a fost trimis de rege la Torino şi, pentru a şti unde se duce în continuare, mă întrebaţi...

— Pentru ce aş întreba dacă nu pentru asta ? Ce mă interesează pe mine Sardinia, Piemontul, Torino ? Şi care e distanţa între Torino şi Pisseleu, domnule Pitou ?

— De ! făcu Pitou, v-aş spune care e distanţa de la Torino la Paris, dar pînă la Pisseleu e mai greu...

— Ei bine ! spune mai întîi la Paris, Pitou... şi vom adăuga cele optsprezece leghe dintre Pisseleu şi Paris.

— Distanţa de Paris, spuse el, două sute şase leghe : de Roma, o sută patruzeci ; de Constantinopole...

— N-am nevoie decît de Paris... dragă prietene. Înseamnă că e la o distanţă de două sute douăzeci şi patru de leghe de mine.

— Nu încă, se hazardă timid Pitou. N-a plecat decît alaltăieri... şi nu e decît la jumătatea drumului...

— Unde se află ?

— Habar n-am, răspunse Pitou. Dar dacă se duce la

Torino, unde se află vizuina aristocraților !...

— Ce înseamnă asta ?

— Înseamnă că la Torino sînt reuniți toți prinții, toate prințesele, toți emigranții, domnul conte de Artois, prințul de Condé, doamna de Polignac, în sfîrșit, o grămadă de tîlhari care conspiră împotriva națiunii și cărora li se va tăia capul într-o zi, să sperăm, cu o mașină foarte ingenioasă inventată de domnul Guillotin.

— Oh ! domnule Pitou.

— Ce e, domnișoară ?

— Iată că redevii crud ca la prima înapoiere de la Paris.

— Crud !... eu ? spuse Pitou. Ah ! e-adevărat... Da, da, da ! Domnul Isidore e aristocrat ! Și vă temeți pentru el...

Apoi, cu unul din acele profunde suspine pe care le-am mai consemnat nu o dată :

— Să nu mai vorbim despre asta... adăugă Pitou. Să vorbim despre dumneata, domnișoară Catherine, și despre felul în care îți pot fi de folos.

— Dragul meu Pitou, scrisoarea primită azi-dimineață nu e probabil singura pe care o voi primi...

— Și dorești să le iau și pe celelalte ?

— Pitou... dacă ai început să fii atît de bun...

— E cazul să continui, nu-i așa ?

— Da... știi bine că, supravegheată cum voi fi de tatăl meu, nu mă voi putea duce în oraș...

— Dar trebuie să-ți spun că papa Billot mă supraveghează un pic și pe mine. Am văzut asta în ochii lui.

— Da, dar pe dumneata, Pitou, nu te poate urmări la Haramont, și ne putem înțelege asupra unui loc unde vei depune scrisorile.

— Foarte bine, răspunse Pitou, de pildă, salcia scobită care este aproape de locul unde te-am găsit leșinată ?

— Perfect, spuse Cathérine. E aproape de fermă și, în același timp, în afara razei ferestrelor. Ne-am înțeles, așadar, că le pui acolo ?...

— Da, domnișoară Catherine.

— Numai să ai grijă să nu fii văzut.

— Întreabă paznicii dacă m-au văzut cînd am șterpelit duzini de iepuri...

În acel moment ușa se deschise și apăru doctorul Raynal. Această vizită venea la timp pentru a înlesni ieșirea lui Pitou. Medicul se apropie de bolnavă nu fără să-și fi dat seama de evidenta schimbare ce se produsese la ea din ajun. Catherine îi zîmbi doctorului și-i întinse brațele.

— Oh ! spuse doctorul, dacă nu mi-ar face plăcere să ating frumoasa dumitale mînă, draga mea Catherine, nu ți-aș mai lua pulsul. Pariez că nu depășește șaptezeci și cinci de bătăi pe minut.

— E adevărat, mă simt mult mai bine, doctore. Tratamentul dumneavoastră a făcut minuni.

— Tratamentul meu... Hm ! hm ! făcu doctorul, dar trebuie să las o parte din această onoare elevului meu Pitou, oricît de vanitos aș fi.

Și întorcîndu-se spre ușă, spuse :

— Veniți ! Veniți ! Intrați, tată cu figura întunecată, mamă cu ochii neliniștiți, și vedeți-o pe bolnava iubită. Pentru a se însănătoși pe de-a-ntregul nu mai are nevoie decît de dragostea și mîngîierile voastre.

La chemarea doctorului, tatăl și mama veniră în fugă : Billot, cu un rest de bănuială pe față ; mama, cu o figură radioasă.

În timp ce-și făceau intrarea, Pitou ieși și se îndreptă spre poartă, pentru a-i aduce doamnei Colombe autorizația, aproape illzibilă, ce i-o dăduse Catherine, spre a putea ridica în numele ei toate scrisorile ce-i vor sosi.

Odată această problemă rezolvată, nemaiavînd ce face în *oraș* — cum era denumit în mod pompos Villers-Cotterêts — Pitou se îndreptă spre sat.

Înapoierea lui Pitou la Haramont fu un eveniment. Plecarea sa precipitată spre capitală stîrnise nenumărate comentarii, iar după cele petrecute în legătură cu ordinul trimis de la Paris printr-un aghiotant al lui La Fayette, de a pune mîna pe armele ce se aflau depozitate la abatele Fortier, haramontezii nu mai aveau nici o îndoială asupra importanței politice a lui Pitou. Unii spuneau că fusese chemat la Paris de doctorul Gilbert ; alții, de către generalul La Fayette, în sfîrșit alții — trebuie spus că erau cei mai puțini — în sfîrșit alții spuneau că fusese chemat de rege !

Cu toate că Pitou ignora zvonurile ce se răspîndiseră în lipsa sa, zvonuri favorabile importanței sale personale, revenea totuși în ținutul său natal cu o înfățișare atît de demnă, încît fiecare fu uimit de această demnitate.

Fără a socoti cei cinci sau șase ludovici ce i se cuveneau personal în calitatea sa de căpitan, aducea cu el, ne-o reamintim, douăzeci și cinci de ludovici pe care îi oferise atît de generos doctorul Gilbert pentru echiparea gărzii naționale din Haramont.

De aceea, abia intrat în casă, și cum toboșarul venise să-l viziteze, Pitou îi ordonă să anunțe pentru poimîine, duminică la prînz, o trecere în revistă oficială, cu arme și tot calabalicul, în marea piață din Haramont.

Din acel moment, nimeni nu se mai îndoia că Pitou avea de făcut gărzii naționale din Haramont o comunicare din partea guvernului.

Pitou trecu apoi pe la meșterul Dulauroy, ca să afle dacă va consimți să facă îmbrăcămintea gărzii naționale din Haramont la un preț global, și care ar fi acest preț. După o oarecare tocmeală, Dulauroy se angajă să furnizeze pentru sîmbăta următoare, pentru cei douăzeci și cinci de ludovici, treizeci și una de uniforme de soldat, două tunici și două perechi de pantaloni de sergent și de locotenent, precum și o tunică și o pereche de pantaloni de căpitan, tunica avînd epoleții respectivi.

La nouă dimineața, această mare afacere era încheiată. La ora unsprezece, toboșarul bătea adunarea. La amiază, garda națională înarmată făcea, cu obișnuita sa preciziune, exercițiii în piața publică a satului.

După o oră de exerciții, care aduseră acestei brave gărzi naționale elogiile șefului ei, uralele femeilor, copiilor și bătrînilor ce priveau acest emoționant spectacol cu cel mai mare interes, Pitou îi chemă la el pe sergentul Claude Tellier și pe locotenentul Désiré Maniquet, ordonîndu-le, în numele său, al doctorului Gilbert, al generalului La Fayette și, în sfîrșit, al regelui, să se ducă la meșterul Dulauroy, croitor în Villers-Cotterêts, care avea să le facă o comunicare importantă.

Peste cinci minute, cei treizeci și unu de soldați din garda civilă, plus sergentul și locotenentul, alergau ca din pușcă pe drumul spre Villers-Cotterêts.

Seara, cei doi lăutari din Haramont îi cîntau o serenadă căpitanului. Văzduhul era brăzdat de petarde și de artificii, și cîteva voci, ușor deformate de vin, strigau din cînd în cînd :

— Trăiască Ange Pitou, părintele poporului !

Capitolul 48

ÎN CARE ABATELE FORTIER DĂ O NOUĂ DOVADĂ A SPIRITULUI SĂU CONTRAREVOLUȚIONAR

Duminica următoare, locuitorii din Villers-Cotterêts au fost treziți încă de la cinci dimineața de toboșar, care bătea cu îndîrjire semnalul de adunare.

După părerea mea, nimic nu este mai deplasat decît această manieră de a trezi oamenii, care, în marea lor majoritate, preferă aproape totdeauna să-și termine liniștit noaptea, făcîndu-și cele șapte ore de somn de care, potrivit igienei populare, are nevoie orice om pentru a rămîne bine dispus și sănătos.

Dar așa se petrec lucrurile în toate epocile revoluționare, și cînd se intră într-o asemenea perioadă de agitație și progres, somnul trebuie adăugat în mod filozofic numeroaselor sacrificii făcute patriei.

Mulțumiți și nemulțumiți, patrioți sau aristocrați, locuitorii din Villers-Cotterêts fură așadar treziți, duminică 18 octombrie 1789, la ora cinci dimineața.

Ceremonia nu începea totuși decît la ora zece, dar cinci ore nu erau mult pentru a termina tot ce mai rămăsese de făcut.

O mare estradă, ridicată cu zece zile în urmă, trona în mijlocul pieței, însă această estradă, a cărei construcție rapidă atesta zelul muncitorilor tîmplari, nu era, ca să spunem așa, decît scheletul marelui monument.

Monumentul era un altar ridicat patriei, unde abatele Fortier fusese invitat, în urmă cu cincisprezece zile, să-și țină slujba la 18 octombrie, și nu în biserică. Or, pentru a face momentul demn de dubla sa destinație, religioasă și socială, era nevoie să se pună la contribuție toate resursele comunei. Și, trebuie s-o spunem, fiecare își oferise cu generozitate bogățiile pentru această mare solemnitate: unul un covor, celălalt o față de masă pentru altar; unul perdele de mătase, celălalt o icoană.

Cum însă stabilitatea vremii nu e o calitate a lunii octombrie, nimeni n-a riscat să-și aducă ofranda dinainte, fiecare așteptînd ziua sărbătorii pentru a-și aduce tributul.

Soarele se ridică la șase și jumătate, ca de obicei în această epocă a anului, prevestind prin limpezimea și căldura razelor sale una din acele zile de toamnă care se pot lua la întrecere cu cele mai frumoase zile de primăvară. În consecință, încă de la nouă dimineața, altarul patriei fusese învelit cu un minunat covor de Aubusson, acoperit de o față de masă împodobită toată cu dantelă, dominat de o pictură reprezentînd predica în pustiu a sfîntului Ioan Botezătorul și aparat de un baldachin de catifea, cu franjuri de aur, de care atîrnau minunate perdele de brocart.

Obiectele necesare celebrării slujbei urmau să fie furnizate, firește, de biserică, așa că nu se ocupară de ele.

În sfîrșit, după slujbă, oamenii urmau să depună jurămîntul pe Constituție.

Așa cum am mai spus, la ora nouă altarul patriei era gata împodobit și nu lipseau decît sfeșnicele, tabernacolul, crucea și celelalte obiecte necesare serviciului divin. La nouă jumătate aceste obiecte nu fuseseră încă aduse.

Primarul începu să se neliniștească și își trimise secretarul să se informeze la biserică dacă cineva se ocupa de transportul obiectelor de cult. Secretarul se înapoie spunînd că găsise ușa bisericii închisă de două ori cu cheia.

Primarul, domnul de Longpré, se oferi să-l găsească pe abatele Fortier. În consecință, bătu la ușa locuinței abatelui, pe strada Soissons. Aceasta era însă la fel de bine zăvorîtă ca și cea a bisericii.

Domnul de Longpré crezu atunci că e necesar să solicite intervenția forței armate. Dădu ordin să fie prevenit sergentul detașamentului de cavalerie și brigadierul jan-

darmeriei. Amindoi alergară la apelul primarului, urmați de mulțime.

Cum nu aveau nici balistă nici catapultă pentru a sparge ușa, trimiseră, pur și simplu, după un lăcătuș. Dar în momentul în care lăcătușul vîra șperaclul în broască, ușa se deschise și abatele Fortier apăru în prag.

— Înapoi! strigă el, ridicînd mîna într-un gest amenințător. Înapoi, ereticilor, nelegiuiților, hughenoților. Înapoi, liberați pragul omului lui Dumnezeu!

În mulțime se iscă un murmur puternic, care nu era, trebuie s-o spunem, în favoarea abatelui Fortier.

— Scuzați, spuse primarul cu glasul său blînd, căruia îi dăduse accentul cel mai convingător cu putință, scuzați, domnule abate, dorim să știm doar dacă voiți, sau nu să spuneți liturghia pe altarul patriei.

— Dacă vreau să spun liturghia pe altarul patriei? exclamă abatele întrînd într-una din acele furii la care era atît de predispus. Dacă vreau să aprob revolta, rebeliunea, ingratitudinea? Dacă vreau să-i cer lui Dumnezeu să blesteme virtutea și să binecuvînteze păcatul? Sînt convins că n-ați sperat asta, domnule primar! Vreți să știți dacă da, sau nu, dacă voi oficia slujba voastră pîngăritoare. Ei bine, nu! nu! nu! n-o voi oficia!

— Bine, domnule abate, răspunse primarul. Sînteți liber și nu puteți fi obligat.

— Ah! sînt fericit că sînt liber, spuse abatele. Sînt fericit că nu pot fi obligat... În adevăr, sînteți prea bun, domnule primar.

Și, cu un rînjet dintre cele mai obraznice, încercă să închidă ușa în nasul autorităților.

Ușa urma, cum se spune în limbaj popular, să-și arate dosul, de lemn, mulțimii uluite, cînd un bărbat se avîntă din mijlocul celor adunați acolo și, cu un puternic efort, redeschise cele două canaturi pe trei sferturi închise, fiind cît pe ce să-l răstoarne pe abate, oricît de viguros era preotul.

Acest om era Billot — Billot, palid de furie, cu fruntea încrețită, cu dinții scrîșnind.

Billot era, o ținem minte, un filozof. În această calitate îi detesta pe preoți, pe care-i numea „trîndavi în anteriu".

Se făcu o tăcere profundă. Lumea înțelese că se va petrece ceva îngrozitor între acești doi oameni.

Cu toate că, pentru a împinge poarta, Billot pusese la bătaie o atît de mare violență, el începu să vorbească cu glas potolit, aproape blînd :

— Scuzați, domnule primar, cum ați spus ? Ați spus... repetați totuși, vă rog... ați spus că dacă domnul abate nu vrea să celebreze serviciul religios, el nu poate fi obligat s-o facă ?

— Da, într-adevăr, bolborosi sărmanul Longpré. Da, cred că asta i-am zis.

— Ah ! atunci ați făcut o mare greșeală, domnule primar, iar în vremurile pe care le trăim, e important ca greșelile să nu se răspîndească.

— Înapoi, nelegiuitule ! Înapoi, rătăcitule ! Înapoi, ereticule ! țipă abatele adresîndu-i-se lui Billot.

— Oh ! spuse Billot, domnule abate, mai bine să tăcem, altfel, vă avertizez eu, se va termina rău. Eu nu vă insult, eu discut. Domnul primar crede că nu vă putem obliga să țineți slujba. Eu afirm că putem.

— Ah ! necredincioasule ! exclamă abatele. Ah ! nelegiuitule !

— Tăcere ! spuse Billot. O spun și o dovedesc.

— Tăcere ! strigă mulțimea. Tăcere !

— Auziți, domnule abate, spuse Billot cu același calm, toată lumea e de părerea mea. Nu predic atît de bine ca și dumneavoastră. S-ar părea însă că spun lucruri mai interesante, de vreme ce sînt ascultat.

Abatelui îi veni să replice printr-o nouă afurisire, dar glasul puternic al mulțimii îl impresionă, împotriva voinței sale.

— Vorbește, vorbește ! spuse el cu un ton batjocoritor. Vom vedea ce ai de spus.

— În adevăr, domnule abate, veți vedea.

— Dă-i drumul, te ascult.

— Și bine faceți !

Apoi, aruncînd o privire spre abate, ca și cum dorea să se asigure că acesta va tăcea în timp ce el va vorbi, Billot continuă :

— Spun, în definitiv, un lucru foarte simplu : cel ce primește un salariu este obligat, în schimbul acestui salariu, să-și facă meseria pentru care e plătit.

— Ah ! spuse abatele, îmi dau seama unde vrei să ajungi.

— Prieteni, spuse Billot cu aceeași blîndețe în glas, adresîndu-se celor două sau trei sute de spectatori ai acestei scene, ce preferați să ascultați : ocările domnului abate, sau raționamentul meu ?

— Vorbiți, domnule Billot, vorbiți ! Vă ascultăm. Liniște, abate, liniște !

De astă dată Billot se mulțumi să-l privească pe abate și continuă :

— Spuneam prin urmare că oricine primește un salariu e obligat să-și facă meseria pentru care e plătit. Iată, de exemplu, domnul secretar al primăriei : e plătit să scrie hîrtiile domnului primar, să ducă mesaje, să aducă răspunsurile acelora care le erau adresate mesajele. Domnul primar l-a trimis la dumneavoastră, domnule abate, să vă aducă programul sărbătorii de azi, și secretarului nu i-ar fi trăsnit prin cap să-i spună : „Domnule primar, nu vreau să duc programul sărbătorii abatelui Fortier." Nu-i așa, domnule secretar, că nu v-ar fi venit o asemnea idee ?

— Nu, domnule Billot, răspunse cu naivitate secretarul. Pe legea mea, nu !

— Auziți, domnule abate ! spuse Billot.

— Hulitorule ! exclamă preotul.

— Liniște ! strigă asistența.

Billot continuă.

— Iată-l pe sergentul jandarmeriei, iată un alt om cumsecade, lăcătușul. Niciodată nu le-ar fi trecut prin minte o asemenea idee : să refuze serviciile pentru care sînt plătiți.

Abatele voi din nou să-l întrerupă, dar Billot îl opri cu un gest.

— Ei bine, continuă el, în timp ce toată lumea își face datoria, dumneavoastră, chemat să fiți o pildă pentru toți, sînteți singurul care nu vi-o faceți

— Bravo, Billot ! Bravo ! strigară într-un singur glas cei de față.

— Și nu numai că nu vi-o faceți, repetă Billot, dar sînteți singurul care dați pildă de dezordine și reavoință.

— Oh! spuse abatele Fortier înțelegînd că trebuie să se apere. Biserica este independentă, biserica nu ascultă de nimeni, biserica nu depinde decît de ea însăși !

— Iată, spuse Billot, tocmai în asta constă răul, că sînteți o putere în țară, un corp separat în stat. Sînteți francez sau străin ? Sînteți cetățean sau nu ? Dacă nu sînteți cetățean, nu sînteți francez. Dacă sunteți prusac, englez sau austriac și vă plătește domnul Coburg, domnul Pitt, sau domnul Kaunitz, ascultați-i pe ei. Dar dacă sînteți francez, dacă sînteți cetățean, dacă națiunea vă plătește, dați ascultare națiunii.

— Da ! da ! strigară trei sute de voci.

— Și-atunci, spuse Billot cu sprîncenele încruntate, cu ochiul numai fulgere, întinzînd mîna sa puternică pînă spre umărul abatelui — și-atunci, prelatule, te somez în numele națiunii să-ți împlinești misiunea de pace și să ceri bunăvoința cerului, dărnicia providenței și mila Domnului pentru concetățenii tăi și pentru patria ta. Vino ! Vino !

— Bravo, Billot ! Trăiască Billot ! strigară cu toții. Preotul la altar ! La altar !

Și, încurajat de aceste aclamații, de forța brațului său viguros, fermierul îl trase în afara bolții protectoare pe primul preot care, poate, a dat în Franța atît de deschis semnalul contrarevoluției.

Abatele Fortier înțelese că nu mai era posibilă nici o rezistență.

— Ei bine, da, spuse el, martiriul... chem martiriul, invoc martiriul...

Și intonă cu glas tare *Libera nos, Domine !*

Acest ciudat și zgomotos cortegiu care se apropia de piața mare îl uimi pe Pitou în momentul în care era pe punctul să leșine de mulțumirile, cuvintele calde și strîngerea de mînă a Catherinei.

Capitolul 49

DECLARAȚIA DREPTURILOR OMULUI

Zgomotul îi aminti lui Pitou pe cel al răzmeriţelor pariziene, pe care îl auzise de atîtea ori, încît i se păru că vede apropiindu-se o bandă de asasini şi că va avea de apărat vreun nou Flesselles, vreun nou Foulon, vreun nou Berthier, drept care strigă : „La arme !“ şi se puse în fruntea celor treizeci şi trei de oameni ai săi.

Atunci mulţimea îşi deschise rîndurile şi Pitou îl zări înaintînd, tîrît de Billot, pe abatele Fortier, căruia nu-i lipsea decît o ramură de palmier pentru a fi asemuit vechilor creştini minaţi la circ. Un impuls firesc îl făcu pe Pitou să ia apărarea fostului său profesor, a cărui crimă îi era încă necunoscută.

— Vai ! domnule Billot, exclamă el avîntîndu-se înaintea fermierului.

— Vai ! tată, exclamă Catherine, cu o mişcare în asemenea măsură identică încît părea a fi o punere în scenă a unui regizor abil.

Dar o singură privire a lui Billot a fost deajuns pentru a-l opri pe Pitou de o parte şi pe Catherine de cealaltă. Avea ceva de vultur şi de leu acest om, care era o adevărată întruchipare a poporului. Ajuns la piciorul estradei, Billot îi dădu drumul abatelui Fortier şi, arătîndu-i-l cu degetul, îi spuse :

— Iată altarul patriei pe care, din dispreţ, nu binevoieşti să oficiezi. Eu, la rîndul meu, declar că eşti nedemn să-i fii slujitor. Pentru a urca aceste trepte sfinte trebuie să-ţi simţi sufletul plin de trei sentimente : dorinţă de libertate, devotament pentru patrie, dragoste pentru umanitate ! Părinte, doreşti dezrobirea lumii ? Părinte, eşti devotat ţării tale ? Părinte, îţi iubeşti aproapele mai mult decît pe tine însuţi ? Atunci, urcă cu curaj pe acest altar şi cheamă-l pe Dumnezeu. Dar dacă nu te consideri primul dintre noi toţi, ca cetăţean, cedează-ţi locul altuia mai demn de el şi retrage-te... dispari... pleacă !...

— Vai, nenorocitule ! spuse abatele retrăgîndu-se și amenințîndu-l pe Billot cu degetul, nu știi cui îi declari război !

— Ba da, știu, spuse Billot. Declar război lupilor, vulpilor și șerpilor. La tot ce înțeapă, la tot ce mușcă, la tot ce sfîșie în beznă. Ei bine, fie, adăugă el lovindu-și pieptul cu ambele mîini într-un gest plin de forță, sfîșiați... mușcați... înțepați... aveți și de ce !

Se făcu un moment de tăcere, în timpul căreia toată această mulțime deschise preotului drum liber să fugă. Și, refăcîndu-și rîndurile, rămase nemișcată și admirativă în fața acestui temperament viguros, care se oferea drept țintă loviturilor acelei puteri teribile căreia, pe atunci, îi mai era sclavă jumătate din univers și care se chema clerul.

Nu mai exista primar, nu mai exista ajutor de primar, nu mai exista consiliu municipal ; exista doar Billot. Domnul de Longpré se apropie de el.

— După toate astea, domnule Billot, îi spuse el, nu mai avem preot !

— Ei bine, și ce dacă ? întrebă Billot.

— Nemaiavînd preot, nu mai avem slujbă religioasă!

— Mare nenorocire ! spuse Billot care, de la prima sa comuniune, n-a mai pus piciorul în biserică decît de două ori : în ziua căsătoriei și în ziua botezului fiicei sale.

— Nu spun că ar fi mare nenorocire, reluă primarul, care ținea mult, și din motive binecuvîntate, să nu-l contrarieze pe Billot, dar ce vom pune în locul slujbei ?

— În locul slujbei, exclamă Billot sub elanul unei veritabile inspirații, vă voi spune : urcați cu mine pe altarul patriei, domnule primar ! Urcă cu mine, Pitou ! Dumneata la dreapta, tu la stînga... asta e. Ceea ce vom pune în locul slujbei, ascultați-mă bine cu toții, e Declarația drepturilor omului, *Credo*-ul libertății, evanghelia viitorului.

Toate mîinile aplaudară simultan. Liberi de ieri, sau mai bine zis de curînd dezrobiți, toți acești oameni erau avizi să cunoască drepturile ce de-abia fuseseră recucerite pentru ei și de care nu se bucuraseră încă. Erau cu

totul altfel însetați de acest cuvînt decît de cel pe care abatele Fortier îl numea cuvîntul ceresc.

Așezat între primar, care reprezenta forța legală, și Pitou, care reprezenta forța armată, Billot întinse mîna și rosti pe din afară — ne amintim că cinstitul arendaș nu știa să citească — cu glas tunător următoarele cuvinte, pe care întreaga populație le ascultă stînd în picioare, în liniște, cu capul descoperit :

DECLARAȚIA DREPTURILOR OMULUI

Articolul 1

Oamenii se nasc și rămîn liberi și egali în drepturi. Deosebirile sociale nu se pot întemeia decît pe folosul obștesc.

Articolul 2

Scopul oricărei asocieri politice este păstrarea drepturilor firești și imprescriptibile ale omului. Aceste drepturi sînt : proprietatea, securitatea și rezistența la opresiune.

Cuvintele „și rezistența la opresiune" fuseseră rostite de Billot ca de unul care a văzut căzînd în fața sa zidurile Bastiliei și care știe că nimic nu rezistă brațului poporului, cînd poporul își ridică brațul.

Aceste cuvinte avură chiar drept răsunet aclamații ale mulțimii, de felul celor care se transformă în urlete.

El continuă :

Articolul 3

Principiul oricărei suveranități rezidă esențial în națiune. Nici un corp constituit, nici un individ nu poate exercita vreo autoritate care nu emană esențialmente de la națiune...

Fără îndoială, această ultimă frază le amintea prea bine celor ce o ascultau discuția lui Billot cu abatele Fortier și în care Billot invocase acest principiu, pentru

ca fraza să treacă neobservată, şi ea chiar fu urmată de aclamaţii şi aplauze.

Billot lăsă să se stingă aclamaţiile şi aplauzele şi continuă :

Articolul 4

Libertatea constă în putinţa de a face tot ce nu dăunează aproapelui : astfel, exercitarea drepturilor fireşti ale fiecărui om n-are altă îngrădire decît aceea care le asigură celorlalţi membri ai societăţii folosinţa aceloraşi drepturi : aceste îngrădiri nu pot fi determinate decît prin lege...

Acest articol era cam prea abstract pentru oamenii simpli care-l auzeau. De aceea, oricît de fundamental era, a fost ascultat cu mai multă răceală decît celelalte.

Articolul 5

Legea n-are dreptul să interzică decît acţiunile vătămătoare societăţii. Orice nu este interzis de lege nu poate fi oprit şi nimeni nu poate fi constrins să facă ceea ce nu este prevăzut de lege...

— Înseamnă, întrebă un glas din mulţime, că dacă legea nu prevede corvoada şi a desfiinţat dijma, preoţii nu vor mai putea veni niciodată să ia dijmă de pe pămîntul meu şi nici regele nu mă va putea sili să fac corvoadă?

— Întocmai, spuse Billot răspunzînd celui ce întrebase, şi din acest moment şi pentru totdeauna sîntem apăraţi de asemenea jigniri ruşinoase.

— În acest caz, trăiască legea !

Şi cei de faţă repetară în cor : „Trăiască legea !“.

Billot reluă :

Articolul 6

Legea este expresia voinţei generale.

Apoi, oprindu-se şi ridicînd solemn degetul, spuse :

— Acum ascultaţi cu atenţie, prieteni, fraţi, cetăţeni, oameni !...

Toți francezii au dreptul să participe personal, sau prin reprezentanții lor, la alcătuirea legii...

Și, ridicînd glasul, ca nici o silabă din ce spunea să nu se piardă, continuă :

Legea trebuie să fie aceeași pentru toți ; fie că apără, fie că pedepsește...

Apoi, și mai tare :

Toți cetățenii, egali în fața legii, au în mod egal dreptul să ocupe demnități, slujbe și funcții publice după capacitatea lor *și fără altă deosebire decît* virtuțile *și* talentul lor...

Articolul 6 a fost unanim aplaudat. Billot trecu la următoarele :

Articolul 7

Nici un om nu poate fi acuzat, arestat și nici reținut decît în cazurile stabilite de lege și potrivit prevederilor acesteia. Cei ce solicită, emit, execută, sau dispun să fie executate ordine arbitrare trebuie să fie pedepsiți. Dar orice cetățean citat sau arestat în virtutea legii trebuie să se supună numaidecît. El se face vinovat dacă se împotrivește.

Articolul 8

Legea nu trebuie să stabilească decît pedepse strict necesare, și nimeni nu poate fi pedepsit decît în virtutea unei legi elaborate și promulgate anterior delictului și aplicată legal.

Articolul 9

Orice om, fiind presupus nevinovat pînă în clipa în care a fost declarat culpabil, dacă se consideră indispensabil să fie arestat, orice măsură de constrîngere luată pen-

tru a se asigura detenția care va fi socotită necesară trebuie aspru sancționată de lege.

Articolul 10

Nimeni nu poate fi persecutat pentru opiniile sale, chiar cele religioase, cu condiția ca acestea să nu tulbure ordinea stabilită de lege.

Articolul 11

Libera comunicare a ideilor și opiniilor este unul dintre drepturile cele mai prețioase ale omului. Orice cetățean poate, așadar, să vorbească, să scrie, să tipărească liber, cu condiția să răspundă pentru abuzul de această libertate în cazurile stabilite de lege.

Articolul 12

Garantarea drepturilor omului și ale cetățeanului necesită o forță publică. Această forță este așadar instituită în avantajul tuturor și pentru folosința specială a celor cărora le este încredințată.

Articolul 13

Pentru întreținerea forței publice și pentru cheltuielile de administrație este indispensabilă o contribuție comună: ea trebuie să fie egal repartizată între toți cetățenii, în raport cu posibilitățile lor.

Articolul 14

Toți cetățenii au dreptul să constate prin ei înșiși, sau prin reprezentanții lor, necesitatea contribuției publice, să consimtă la ea, să-i urmărească utilizarea și să-i determine cota-parte, fundamentarea, perceperea și durata.

Articolul 15

Societatea are dreptul să ceară socoteală oricărui reprezentant public de administrarea sa.

Articolul 16

O societate în care garantarea drepturilor nu este asigurată şi nici separarea puterilor nu este stabilită nu are Constituţie.

Articolul 17

Proprietatea fiind un drept sacru şi inviolabil, nimeni nu poate fi privat de ea decît dacă necesitatea publică, legal constatată, o cere limpede şi numai cu condiţia unei juste şi prealabile despăgubiri.

Şi-acum, continuă Billot, iată aplicarea acestor principii. Ascultaţi, fraţilor, ascultaţi, cetăţeni ! Oameni pe care această declaraţie a drepturilor voastre vă face liberi, ascultaţi !

— Sst ! Linişte ! Să ascultăm ! spuseră împreună zeci de oameni din mulţime.

Billot reluă :

Adunarea naţională, vrînd să aşeze Constituţia franceză pe principiile pe care le-a recunoscut şi le-a declarat, desfiinţează irevocabil instituţiile care aduceau prejudicii libertăţii şi egalităţii în drepturi...

În continuare, glasul lui Billot căpătă accente de ură şi de ameninţare :

Nu mai există, nici nobili, nici pairi, nici deosebiri ereditare, nici deosebiri de ordine, nici regim feudal, nici jurisdicţii patrimoniale, nici titluri, denumiri şi prerogativele care derivă din ele, nici un fel de ordin cavaleresc, nici un fel de corporaţii sau decoraţii pentru care se cereau dovezi de nobleţe sau care presupuneau deosebiri prin naştere, nici vreo altă superioritate decît aceea a funcţionarilor publici în exerciţiul funcţiunii lor.

Nu mai există nici venalitate, nici ereditate în nici un serviciu public ; nu mai există, pentru nici o parte a naţiunii şi pentru nici un individ, nici un fel de privilegiu sau excepţie faţă de dreptul comun al tuturor francezilor.

Nu mai există nici bresle, nici corporații de profesiuni, arte și meserii.

În sfîrșit, legea nu recunoaște nici legămintele religioase, nici vreun alt fel de angajament care ar fi contrar drepturilor firești sau Constituției...

Billot tăcu. Fusese ascultat într-o liniște evlavioasă. Pentru prima oară poporul asculta cu uimire recunoașterea drepturilor sale, proclamate la lumina zilei, la lumina soarelui, în fața lui Dumnezeu, căruia îi cerea de atîta vreme, în rugăciunile sale, această cartă naturală, pe care o obținea numai după secole de sclavie, de mizerie și de suferință !...

Billot coborî de pe altarul patriei în mijlocul strigătelor de bucurie și al aclamațiilor întregii populații.

Fanfara din Villers-Cotterêts, împreună cu cele din satele vecine, începu îndată să execute cîntecul reuniunilor frățești, cîntecul de la nunți și botezuri : *Mai bine decît în sinul familiei, unde te poți simți ?*

Într-adevăr, începînd din această clipă Franța devenea o mare familie. Începînd din această clipă, urile religioase se stinseseră, dușmăniile dintre provincii erau zdrobite. Începînd din această clipă se săvîrșea în Franța tot ce se va săvîrși într-o zi pentru întreaga lume : geografia era ucisă ; nu mai existau munți, fluvii, obstacole care să despartă oameni ; o limbă, o patrie, o inimă !

Și pe această melodie naivă, cu care familia îl întîmpinase odinioară pe Henric al IV-lea și cu care astăzi un întreg popor saluta libertatea, se încinse o imensă horă care, desfășurîndu-se pe dată ca un lanț fără sfîrșit, își rostogolea cercurile vii din centrul pieții pînă la capătul străzilor ce se desprindeau din ea.

Apoi fură scoase mese în fața porților. Sărac sau bogat, fiecare își aducea mîncarea, cana de cidru, halba de bere, sticla de vin, sau cana de apă, și o întreagă mulțime luă parte la această mare agapă, binecuvîntîndu-l pe Dumnezeu. Șase mii de cetățeni se înfrățeau la aceeași masă, sfîntă masă a fraternității !

Billot a fost eroul zilei. Își împărți cu generozitate onorurile cu primarul și cu Pitou.

Inutil de spus că, în timpul dansului, Pitou găsi posibilitatea să dea mîna Catherinei. Inutil de spus că la masă Pitou găsi putința să stea lîngă Catherine. Dar, sărmana fată era tristă. Bucuria ei de dimineață dispăruse, cum dispare o rază proaspătă și veselă a zorilor sub norii furtunoși ai amiezei.

În bătălia sa cu abatele Fortier, în declarația sa asupra drepturilor omului, tatăl ei provocase clerul și nobilimea, provocare cu atît mai îngrozitoare cu cît venea mai de jos.

Ea se gîndise la Isidore, care nu mai era nimic... cu nimic mai mult decît oarecare alt om.

Nu titlul, nu rangul, nu bogăția le regreta la el : l-ar fi iubit pe Isidore și dacă ar fi fost un simplu țăran. I se părea însă că lumea era nedreaptă, violentă și brutală cu acest tînăr. I se părea în sfîrșit că, smulgîndu-i titlurile și privilegiile, în loc să-l apropie de ea într-o bună zi pe Isidore, tatăl ei îl îndepărta de ea pentru totdeauna.

În ce privește slujba religioasă, nimeni nu mai vorbi de ea. Aproape că-i iertaseră abatelui Fortier ieșirea sa contrarevoluționară. Numai că, a doua zi abatele realiză, văzîndu-și clasa aproape goală, lovitura pe care refuzul său de a oficia slujba religioasă pe altarul libertății o dăduse popularității sale în rîndul părinților patrioți din Villers-Cotterêts.

Capitolul 50

SUB FEREASTRA

Ceremonia pe care am relatat-o și care, prin federații parțiale, avea drept scop să strîngă la un loc comunele Franței, nu era decît preludiul marii federații care trebuia să aibă loc la Paris în ziua de 14 iulie 1790.

În aceste federații parțiale, comunele aveau prilejul să se oprească dinainte asupra reprezentanților pe care-i vor trimite în federația generală.

Rolul ce-l jucaseră Billot și Pitou în acea zi de duminică 18 octombrie, îi recomanda în chip firesc sufragiilor

concetățenilor lor cînd marea zi a federației avea să sosească.

Dar, așteptînd această mare zi, totul reintrase în obișnuit, din care fiecare ieșise pentru moment prin lovitura pe care o dăduse calmelor deprinderi provinciale acest memorabil eveniment.

Cînd vorbim de calmele deprinderi provinciale nu vrem să spunem că la țară cursul vieții este mai puțin înveselit de bucurii, sau mai puțin umbrit de dureri decît în altă parte. Iar, dacă ne-am îndoi de aceasta, ne-ar putea ușor convinge — după privirea aruncată în palatul Tuileries, unde i-am condus pe cititori — cele ce se petrec la ferma bătrînului Billot, unde îi vom duce acum.

Nicidecum pentru că la suprafață totul n-ar părea calm și aproape vesel. Dar pentru un observator atent, care ar fi putut citi în fundul sufletului fermierului, fiecare din gesturile și pașii săi ar fi căpătat un aspect mult mai grav.

Ceea ce ochii săi căutau să zărească prin întuneric, ceea ce urechile sale încercau să audă în mijlocul liniștii era dacă nu cumva o chemare misterioasă pornește din camera Catherinei spre șăleile care mărginesc drumul, sau spre șanțurile ce despart pădurea de cîmpie.

Ceea ce îi cerea pămîntului, interogat atît de insistent de privirea sa, era dacă acesta nu păstra cumva urma unui pas a cărui ușurință sau micime ar trăda originea arîstocratică.

În ce o privește pe Catherine, am mai spus-o, deși fața lui Billot se mai îmblînzise puțin, ea continua să se simtă supravegheată neîncetat, ca de un paznic mereu în gardă, de neîncrederea părintească. Rezultatul era că se întreba în lungile ei nopți de iarnă, apăsate de singurătate și teamă, dacă prefera ca Isidore să revină la Boursonnes sau să rămînă departe de ea.

Iar Pitou, după ce savurase cu un orgoliu amestecat cu tristețe triumful său de căpitan, reintrase în starea sa obișnuită, adică într-o blîndă și binevoitoare melancolie. Urmînd obișnuitul program, își făcea dimineața vizita la bătrîna Colombe. Dacă nu erau scrisori pentru Catherine,

revenea trist la Haramont, întrucît socotea că în ziua în care Catherine nu primea scrisori de la Isidore, nu avea prilejul să se gîndească la acela ce i le aducea. Dacă găsea vreo scrisoare, o depunea cu religiozitate în scorbura salciei și revenea acasă mai trist decît în ziua cînd nu găsise nimic, deoarece își spunea că fata se gîndea la el doar prin ricoșeu.

Totuși, după cum e lesne de-nțeles, Pitou nu era un mesager pasiv, și dacă era mut, nu era și orb. După ce fusese întrebat despre Torino și Sardinia, ceea ce îi revelase scopul călătoriei lui Isidore, recunoscu după marca de pe scrisori că tînărul gentilom se afla în capitala Piemont-ului. Apoi, într-o bună zi, timbrul poștal purtă o ștampilă de la *Lyon* și nu de la *Torino*, iar peste două zile, adică la 25 decembrie, sosi o scrisoare purtînd ștampila de la *Paris* în loc de *Lyon*.

Atunci, fără să aibă nevoie de un mare efort de perspicacitate, Pitou înțelese că vicontele Isidore de Charny părăsise Italia și revenise în Franța. Acum, după ce sosise la Paris, era evident că nu va întîrzia să părăsească Parisul și să vină la Boursonnes.

Inima lui Pitou se strînse. Hotărîrea sa de a fi devotat fusese luată, dar inima nu-i rămînea insensibilă la feluritele emoții ce-o asaltau...

Astfel, în ziua cînd sosise scrisoarea de la Paris, pentru a-și găsi un pretext, hotărî să se ducă să-și plaseze laturile aproape de rezervația de lîngă Bruyère-aux-Loups. Or, ferma Pisseleu era așezată exact pe drumul spre Haramont, în acea parte a pădurii ce era denumită Bruyère-aux-Loups. Astfel încît nu era de mirare că Pitou se opri trecînd pe acolo. Alese pentru a se opri ora la care Billot își făcea obișnuita plimbare de după-amiază peste cîmp.

Ajuns la poarta fermei, privi în jurul său și o zări pe Catherine la fereastră. Fata părea să aștepte. Privirea ei vagă parcurgea fără să se fixeze pe vreun punct anume toată întinderea pădurii cuprinsă între drumul ce leagă Villeres-Cotterêts de Ferté-Milon, și Villers-Cotterêts de Boursonnes.

Pitou nu încercă s-o surprindă pe Catherine : se așeză în așa fel încît să intre în raza privirii ei și, întîlnindu-l, ochiul tinerei fete se apri asupra lui.

Ea îi zîmbi. Pentru Catherine, Pitou nu era mai mult decît un prieten, mai bine zis Pitou devenise pentru ea mai mult decît un prieten : îi era confident.

— Dumneata eşti, dragul meu Pitou ? spuse tînăra. Ce vînt te aduce prin această parte ?

Pitou îi arătă laturile încolăcite în jurul braţului.

— Mi-a venit ideea să vă aduc pentru masă o pereche de lepuri fragezi, domnişoară Catherine, şi să aflu în acelaşi timp veşti despre sănătatea dumneavoastră.

Catherine începu prin a zîmbi la această atenţie a lui Pitou, apoi răspunse prin cuvinte la întrebare :

— Noutăţi despre sănătatea mea ? Eşti prea bun, dragă domnule Pitou. Graţie îngrijirilor ce mi le-ai dat cînd am fost bolnavă şi pe care le-ai continuat cînd eram convalescentă, sînt aproape vindecată.

— Aproape vindecată ! reluă Pitou cu un suspin. Aş fi vrut să fiţi complet vindecată.

Catherine roşi, scoase la rîndul ei un suspin, luă mîna lui Pitou, ca şi cum avea să-i spună ceva important, dar, răzgîndindu-se fără îndoială, lăsă mîna pe care o ţinuse, făcu cîţiva paşi prin cameră, chipurile pentru a-şi căuta batista, şi găsind-o, şi-o trecu pe fruntea acoperită de sudoare, cu toate că ziua era una dintre cele mai friguroase ale anului. Nici una din aceste mişcări nu scăpă ochiului investigator al lui Pitou.

— Aveţi ceva să-mi spuneţi, domnişoară Catherine ? întrebă el.

— Eu ?... Nu... Nimic... Te înşeli, dragul meu Pitou, răspunse tînăra fată, cu glasul schimbat.

Pitou făcu un efort.

— Vedeţi, spuse el, dacă aţi avea nevoie de mine, domnişoară Catherine, n-ar trebui să vă jenaţi.

Catherine se gîndi, mai bine spus şovăi o clipă.

— Dragul meu Pitou, zise, mi-ai dovedit că mă pot bizui oricînd pe dumneata, şi îţi sînt foarte recunoscătoare. Îţi mulţumesc încă o dată pentru asta.

Adăugă apoi, murmurînd :

— E chiar inutil să mai treci în cursul acestei săptămîni pe la poştă. În următoarele zile nu voi primi scrisori.

Pitou aşteptă, spre a-i da timp Catherinei să se lămurească cu ea însăşi dacă ar avea să-i facă vreo confidenţă. Apoi, văzînd că tăcea cu încăpăţînare, vorbi el :

— Domnişoară Catherine, aţi observat schimbarea ce se petrece în domnul Billot ?

Tînăra tresări.

— Ah ! spuse ea răspunzînd cu o întrebare printr-o altă întrebare. Ai observat prin urmare şi dumneata ceva?

— Domnişoară Catherine, spuse Pitou clătinînd din cap, va veni cu siguranţă un moment — cînd va fi asta mi-e cu neputinţă să ştiu — în care acela care este cauza acestei schimbări va trece prin momente grele. Eu v-o spun, mă-nţelegeţi ?

Catherine păli. Întrebă apoi ţintuindu-l nu mai puţin cu privirea pe Pitou :

— De ce spui *acela* şi nu *aceea* ? Poate este o femeie şi nu un bărbat persoana care va avea de suferit de pe urma acestei mîini ascunse...

— Ah ! domnişoară Catherine, spuse Pitou, mă speriaţi. Aveţi de ce să vă temeţi ?

— Prietene, spuse Catherine, mă tem de ceea ce l se poate întîmpla din partea unui tată furios unei sărmane fete care şi-a uitat originea modestă şi care iubeşte un om mai presus de ea.

— Domnişoară, spuse Pitou, îndrăznind să dea un sfat, mi se pare că în locul dumneavoastră...

Aici se opri.

— Ţi se pare că în locul meu ?... repetă Catherine.

— Ei bine, mi se pare că în locul dumneavoastră... Ah ! totuşi nu, eraţi doar pe cale să muriţi pentru o simplă absenţă a lui. Dacă ar fi să renunţaţi la el, ar fi pentru a muri de-a binelea, şi nu vreau să muriţi...

— Sst ! spuse Catherine, să vorbim despre altceva, sau să nu mai vorbim. Iată-l pe tatăl meu.

Pitou se întoarse în direcţia privirii Catherinei şi-l văzu într-adevăr pe fermier care se apropia în trapul calului. Zărind un bărbat aproape de fereastra Catherinei, Billot se opri. Apoi, recunoscîndu-l fără îndoială pe cel cu care avea de a face, îşi continuă drumul.

Pitou făcu cîțiva pași în întîmpinarea lui, zîmbindu-i și ținîndu-și pălăria în mînă.

— Ah ! ah ! tu ești, Pitou, spuse Billot. Ai venit să mănînci cu noi, băiete ?

— Nu, domnule Billot, nu mi-aș permite asta, dar...

În acest moment i se păru că o privire a Catherinei îl încurajează.

— Atunci ce ? reluă Billot.

— Dar... dacă mă poftiți, aș primi.

— Ei bine, spuse arendașul, te poftesc.

— Atunci, spuse Pitou, primesc.

Billot dădu pinten calului și intră sub bolta porții. Pitou se întoarse spre Catherine.

— Asta ați vrut să-mi spuneți ? întrebă el.

— Da... Astăzi e și mai întunecat decît în celelalte zile.

Apoi adăugă în șoaptă :

— Ah ! Dumnezeule ! Oare știe... ?

— Ce, domnișoară ? întrebă Pitou care, oricît de încet vorbise Catherine, o auzise.

— Nimic, spuse Catherine retrăgîndu-se în camera ei și închizînd fereastra.

Capitolul 51

BĂTRÎNUL CLOUÎS REÎNTRĂ ÎN SCENĂ

Catherine nu se înșelase. Cu toată primirea cordială pe care i-o făcuse lui Pitou, tatăl ei părea mai sumbru ca niciodată. Strînse mîna lui Pitou, care simți că această mînă este rece și umedă. Ca de obicei, fiica sa îl întinse obrajii ei palizi și înfiorați, dar el se mulțumi să-i atingă ușor fruntea cu buzele. În ce o privește pe soția lui Billot, ea se ridică cu o mișcare ce-i era firească cînd îl vedea intrînd pe soțul ei și care ținea în același timp de simțămîntul ei de inferioritate și de respectul ce i-l purta. Dar arendașul nici nu-i dădu atenție.

— Masa e gata ? întrebă el.

— Da, bărbate, răspunse mama Billot.

— Atunci, la masă ! Am încă multe de făcut înainte de înserat.

Trecură în mica sufragerie a familiei. Această sufragerie dădea spre curte și nimeni nu putea intra în bucătărie, venind de afară, fără să treacă prin fața ferestrei ce lumina această mică încăpere.

S-a mai pus un tacîm pentru Pitou, așezat între cele două femei cu spatele la fereastră.

Era limpede că Billot voia să știe dacă întîmplarea sau o intenție premeditată îl adusese pe Pitou la fermă. De aceea, în momentul cînd se strîngea carnea de vacă și slănina pentru a se aduce o ciosvîrtă de miel fript, arendașul își dezvălui brusc manevra și, adresîndu-i-se direct lui Pitou, îl întrebă :

— Acum, dragul meu Pitou, cînd vezi că ești totdeauna binevenit la fermă, putem ști ce te aduce azi pe la noi ?

Pitou zîmbi, aruncă o privire în jur, să se asigure că nu se aflau prin preajmă priviri indiscrete nici urechi periculoase, și ridicînd cu mîna stîngă mîneca dreaptă a hainei sale, spuse :

— Iată, moș Billot, arătîndu-i vreo douăzeci de lațuri din sîrmă de alamă, încolăcite ca o brățară în jurul încheieturii mîinii.

— Ah ! ah ! spuse Billot, așadar tu ai pustiit ocoalele silvice Longpré și Taille-Fontaine și te abați din drum să treci pe aici ?

— Nu-i asta, domnule Billot, spuse cu naivitate Pitou, dar de cînd tot am de-a face cu pungașii ăștia de iepuri, cred că au ajuns să-mi recunoască lațurile și le ocolesc. Așa că m-am hotărît să spun în astă noapte vreo două vorbe celor ai bătrînului Lajeunesse, care sînt mai puțin șireți și mai delicați, deoarece mănîncă iarbă-neagră și cimbrișor.

— Drace ! spuse fermierul, nu te știam atît de pofticios, meștere Pitou.

— Oh ! nu sînt pofticios pentru mine, spuse Pitou. Vînez pentru domnișoara Catherine. Cum tocmai a fost bolnavă, are nevoie de carne fragedă...

— Da, ai dreptate, reluă Billot, vezi bine că nu are încă poftă de mîncare.

Şi arătă cu degetul farfuria Catherinei care, după ce mîncase cîteva linguri de supă, nu se atinsese nici de slănină, nici de carnea de vacă.

— Nu mi-e foame, dragă tată, spuse Catherine îmbujorîndu-se, fiindcă fusese astfel interpelată, deoarece tocmai terminasem o ceaşcă mare de lapte cu pîine în clipa în care domnul Pitou a trecut pe lîngă fereastra mea şi eu l-am strigat.

— Nu caut cauza pentru care ai sau nu poftă de mîncare, spuse Billot. Constat un fapt, asta-i tot.

Apoi, aruncîndu-şi privirea în curte prin fereastră, spuse ridicîndu-se :

— Ah ! iată pe cineva care vine la mine.

Pitou simţi piciorul Catherinei apăsîndu-l pe al său. Se întoarse în direcţia privirii ei şi-l recunoscu pe vechiul său prieten, bătrînul Clouïs, trecînd prin faţa ferestrei cu arma de vînătoare a lui Billot pe umăr. Această armă se deosebea de toate celelalte prin aceea că avea inelele şi apărătoarea de trăgaci din argint.

— Ah ! spuse Pitou, e bătrînul Clouïs care vă aduce arma, domnule Billot.

— Da, spuse Billot aşezîndu-se din nou, şi va cina cu noi dacă n-a mîncat. Femeie, spuse el, deschide-i uşa.

Mama Billot se ridică să deschidă, în timp ce Pitou se întreba ce putuse să provoace paloarea bruscă a Catherinei.

Bătrînul Clouïs intră. Ţinea pe umăr, cu aceeaşi mînă, arma fermierului şi un iepure pe care cu siguranţă îl vînase cu această armă.

— Iată, v-am adus arma !

— Mulţumesc, spuse Billot. Mănînci cu noi, nu-i aşa ?

— Oh ! domnule Billot, sînteţi foarte amabil, dar n-am nevoie de nimic.

— N-are importanţă. Oricum, aşază-te la masă. Avem de-ale gurii şi băutură şi, dacă nu mănînci, o să bei.

— De ! dacă doriţi neapărat, spuse bătrînul Clouïs.

Şi se duse să pună arma într-un colţ, aşeză iepurele pe tăblia bufetului şi se aşeză la masă.

— Mi-am zis cam aşa, spuse bătrînul Clouïs : „Pe legea mea, azi e rîndul iepurilor, şi e totuna dacă omor unul

de o parte sau de alta a pădurii. Așa că mă voi duce să vinez pe terenul bătrînului Lajeunesse. Și voi vedea în același timp cum slobozește glontele o armă montată în argint"... Și cum vă gîndiți să vînați ?

— Nu știu încă, răspunse Billot. Știu însă, că voi sta la pîndă.

— Da, înțeleg, spuse bătrînul Clouîs, mistreții ducelui d'Orléans sînt lacomi...

— Nu la mistreți mă gîndesc, spuse Billot.

Pitou nu putu rezista curiozității.

— Scuzați, domnule Billot, spuse el. Dacă nu vă gîndiți la mistreți, atunci asupra cui veți trage ?

— Voi trage asupra unui lup, spuse Billot.

— Ei bine, dacă trageți asupra unui lup, e treaba dumneavoastră, spuse bătrînul Clouîs. Domnule Billot, dumneavoastră trageți bine, dar încă nu atît de precis încît să ucideți iepurele dintr-o împușcătură.

— Ah ! spuse Billot, n-are importanță, din moment ce animalul asupra căruia voi trage e de douăzeci de ori mai mare decît un iepure. Sper să nu-mi scape.

— De fapt, spuse Pitou, un lup... Vorbiți de lupi, dar există acum prin canton ? E de mirare, înaintea ninsorii...

— Da, e de mirare, totuși așa e.

— Sînteți sigur, domnule Billot ?

— Foarte sigur, răspunse fermierul privind în același timp la Pitou și la Catherine. Ciobanul a văzut unul în dimineața asta.

— Unde ? întrebă Pitou cu naivitate.

— Pe drumul de la Paris spre Boursonnes, aproape de crîngul Ivors.

— Ah ! exclamă Pitou uitîndu-se el acum, la rîndul său, la Billot și la Catherine.

— Da, continuă Billot cu același calm, a fost observat de anul trecut și am fost prevenit. Cîtva timp s-a crezut că a plecat pentru a nu se mai întoarce, dar...

— Dar ? întrebă Pitou.

— Dar se pare că s-a întors, spuse Billot, și că se pregătește să dea iarăși tîrcoale fermei. Iată de ce i-am spus lui moș Clouîs să-mi curețe arma și să-mi toarne gloanțe.

Catherine nu mai putea suporta. Scoase un fel de țipăt înăbușit, se ridică și se îndreptă împleticindu-se spre ușă.

Pe jumătate îngrijorat, pe jumătate naiv, Pitou se ridică la rîndul său și, văzînd-o pe Catherine cum se clatină, se repezi s-o susțină.

Billot aruncă o privire înfricoșătoare înspre ușă, dar pe chipul cinstit al lui Pitou era întipărită o expresie prea autentică de mirare pentru a putea fi bănuit de complicitate cu Catherine. Fără să se îngrijoreze prea mult nici de Pitou, nici de fiica sa, Billot continuă :

— Prin urmare, moș Clouïs, ești de părere că pentru a fi sigur de lovitură ar fi bine să învelesc gloanțele într-o bucată de piele unsă cu grăsime ?

Pitou auzi întrebarea, dar nu mai auzi răspunsul, căci, ajungînd în acest moment în bucătărie, lîngă Catherine, simți cum tînăra fată i se prăbușește în brațe.

— Dar ce aveți, pentru Dumnezeu, ce aveți ? întrebă Pitou speriat.

— Oh ! spuse Catherine, nu înțelegi ? El știe că Isidore a sosit în această dimineață la Boursonnes și vrea să-l asasineze dacă se apropie de fermă.

În acest moment ușa sufrageriei se deschise și Billot apăru în prag.

— Dragul meu Pitou, spuse el cu glas atît de ferm încît nu admitea replica, dacă ai venit în realitate pentru iepurii bătrînului Lajeunesse, cred că e timpul să te duci să pui lațurile. Mai tîrziu, înțelegi, n-o să-i mai vezi.

— Da, domnule Billot, spuse cu umilință Pitou, aruncînd o privire Catherinei și lui Billot. Am venit pentru asta și nu pentru altceva, vă jur.

— Ei bine, și-atunci ?

— Ei bine, și-atunci plec, domnule Billot.

Și ieși pe poarta curții, în timp ce Catherine, dezolată, intra în camera sa, trăgînd zăvorul în urma ei.

— Da, murmură Billot, da, zăvorește-te, nenorocito ! Puțin îmi pasă, că nu în partea asta mă voi pune la pîndă.

Pitou plecă de la fermă complet zăpăcit. În urma cuvintelor Catherinei înțelese tot ce fusese de neînțeles pentru el pînă atunci — și asta îl năucea. Pitou aflase ceea

ce voise să știe, și chiar ceva mai mult. Știa că vicontele Isidore de Charny sosise în acea dimineață la Boursonnes și că, dacă ar îndrăzni să vină la fermă s-o vadă pe Catherine, risca să primească un glonț. Cum se vede, lucrurile deveneau grave.

Cu inteligența sa instinctivă, Pitou deveni foarte grăbit, și cel mai urgent lucru pentru el era să-și găsească o acoperire. Se îndreptă așadar spre pădure, cu un aer atît de firesc ca și cum capul său n-ar fi fost plin de griji, și atinsă liziera avînd puterea să nu arunce nici o privire înapoi.

E-adevărat că atunci cînd, după socoteala sa, ajunse în afara privirilor celor de la fermă, se lăsă în jos, crezînd impresia că vrea să-și strîngă cureaua ghetrei. Cu capul între picioare privi în zare.

Orizontul era liber și părea, pentru moment, lipsit de orice primejdie. Văzînd aceasta, Pitou își continuă drumul în linie dreaptă și, dintr-o săritură, intră în pădure.

Pădurea era domeniul lui Pitou. Aici era la el acasă ; aici era liber ; aici era rege.

Trebuia să taie în diagonală porțiunea de pădure în care pătrunsese și să revină în acea parte de la marginea pădurii, care se întindea pe toată lungimea fermei.

La șaizeci sau șaptezeci de pași depărtare, Pitou putea vedea tot ce s-ar întîmpla. La această distanță putea sfida orice filință obligată să se servească de picioare și de mîini pentru a se mișca și ataca.

Pitou se culcă, cît era de lung, într-un lăstăriș, își sprijini grumazul de doi copaci gemeni și chibzui adînc. Se gîndi că era de datoria lui să împiedice, cît îi sta în putință, pe moș Billot să-și pună în aplicare îngrozitorul plan de răzbunare.

Primul mijloc care-i veni în minte fu să alerge la Boursonnes și să-l prevină pe Isidore de primejdia ce-l aștepta dacă s-ar încumeta să se apropie de fermă. Dar, aproape în același moment, se gîndi la două lucruri.

Primul : nu primise încuviințarea din partea Catherinei.

Al doilea : pericolul ar putea totuși să nu-l oprească pe Isidore.

Apoi se mai gîndi că, dacă ar pleca să-l caute pe Isidore, ar părăsi-o pe Catherine. Ceea ce-l făcu să adopte soluția cea mai înțeleaptă, aceea de a aștepta și de a lua hotărîri în funcție de împrejurări.

Prima mișcare pe care o observă fu plecarea bătrînului Clouîs. O clipă mai tîrziu, una din ferestre se lumină. Era aceea a camerei lui Billot.

Din locul în care se afla, privirea lui Pitou putea pătrunde în cameră, și astfel îl putu vedea pe Billot încărcîndu-și arma, cu toate precauțiunile recomandate de moș Clouîs.

Între timp se întunecase de-a binelea.

Fără să scape cu totul din ochi fereastra lui Billot, privirea i se țintui asupra ferestrei Catherinei. În clipa cînd întunericul nopții ajunse atît de profund încît o mulțumi pe tînăra fată, Pitou văzu deschizîndu-se încet oblonul. Apoi, Catherine sări peste pervazul ferestrei, împinse oblonul și alunecă de-a lungul zidului. Ajunsă la capătul zidului, șovăi cîteva clipe, astfel încît Pitou avu o clipă speranța că ea se va îndrepta spre Villers-Cotterêts și nu spre Boursonnes. Dar această ezitare încetă imediat, căci Catherine, încovoindu-se pentru a se sustrage cît putea privirilor, traversă drumul, apucă pe o mică potecă, ajunse în pădure printr-o curbă care continua sub copaci și se pregăti s-o ia pe drumul spre Boursonnes, la un sfert de leghe mai departe.

După ce fata ajunse la potecă, Pitou înțelese și nu mai avu îndoieli asupra drumului pe care Catherine îl urma, astfel încît nu se mai ocupă de ea. Privirea i se îndreptă spre obloanele întredeschise, prin care văzu strecurîndu-se capul lui Billot și rămînînd o clipă nemișcat, ca și cum s-ar fi îndoit de ceea ce-i spuneau ochii în întuneric. Dar, deoarece cîinii ciobanului se întorceau la stăpînul lor după ce lătraseră de mai multe ori în direcția unei umbre, ei confirmară bănuiala lui Billot că această umbră era Catherine. Apropiindu-se de ea, cîinii o recunoscură și încetară să latre.

Toate acestea se traduceau pentru Pitou atît de limpede, de parcă ar fi fost dinainte la curent cu diferitele incidente ale acestei drame. El se aștepta, așadar, să zăr-

rească închizîndu-se obloanele camerei lui Billot și deschizîndu-se poarta curții.

Într-adevăr, după cîteva secunde, poarta se deschise și în clipa cînd Catherine ajungea la liziera pădurii, Billot trecea pragul porții, cu arma pe umăr, și se îndrepta cu pași mari spre codru.

Nu mai era nici o clipă de pierdut dacă voia ca în cel mult zece minute tînăra fată să nu se pomenească față-n față cu tatăl ei.

Pitou înțelese bine situația. Se ridică, sări prin desiș ca un cerb tînăr speriat și, tăind în diagonală pădurea în sensul invers al primei sale curse, ajunse la marginea potecii în momentul în care se auzeau pașii grăbiți și respirația gîfîită a fetei.

Pitou se opri, ascuns de trunchiul unui stejar.

Peste zece secunde Catherine trecu la doi pași de acest stejar. Pitou ieși din ascunzătoare, tăie drumul Catherinei și-și spuse numele în același moment.

Considerase necesară unitatea acestei triple acțiuni, pentru a n-o speria prea mult pe Catherine. Într-adevăr, ea nu scoase decît un strigăt slab și se opri tremurînd, mai puțin de emoția prezentă, decît de cea trecută :

— Dumneata aici, domnule Pitou !... Ce vrei de la mine ? spuse ea.

— În numele lui Dumnezeu, nici un pas în plus, domnișoară ! spuse Pitou împreunîndu-și mîinile.

— Și de ce ?

— Fiindcă tatăl dumneavoastră știe că ați ieșit, fiindcă a luat-o pe drumul spre Boursonnes, cu arma în mînă, fiindcă vă așteaptă la răspîntia Bourg-Fontaine !

— Dar el, el !... spuse Catherine disperată, el nu va fi prevenit ?

Și făcu o mișcare pentru a-și continua drumul.

— Va fi mai bine prevenit, spuse Pitou, dacă tatăl dumneavoastră vă va tăia drumul ?

— Ce-i de făcut ?

— Înapoiați-vă, domnișoară Catherine, în camera dumneavoastră, și cînd îl voi vedea pe domnul Isidore, îl voi preveni.

— Vei face asta, dragă domnule Pitou ?

— Pentru dumneavoastră, domnișoară Catherine, fac orice ! Ah ! Cît vă iubesc ! Plecați !

Catherine îi strînse mîinile. Apoi, după o secundă de gîndire, spuse :

— Da, ai dreptate. Du-mă înapoi.

Și cum nu se mai putea ține pe picioare, își trecu brațul pe sub cel al lui Pitou, care o făcu să reia — el mergînd și ea fugind — drumul spre fermă.

Zece minute mai tîrziu, Catherine intra în casă fără să fi fost văzută și închise fereastra în urma ei, pe cînd Pitou îi arăta grupul de salcii în care va veghea și va aștepta.

Capitolul 52

LA PÎNDĂ DUPĂ LUP

Grupul de sălcii aflat pe o mică înălțime, la douăzeci, douăzeci și cinci de pași de fereastra Catherinei, domina un fel de ripă cu pereții abrupți, adîncă de șapte-opt picioare, în care curgea un pîrîiaș.

Acest pîrîu, care șerpuia ca și drumul, era umbrit din loc în loc de sălcii de felul celor menționate mai înainte, adică de copaci ce semănau, mai ales noaptea, cu acei pitici care-și poartă pe trupul mic un cap mare, zbîrlit.

Pitou stătea lipit de una din sălcii, ca și cum ar fi fost parte din familia vegetală în mijlocul căreia se găsea, încordîndu-și simțurile să poată deslușì cea mai palidă umbră sau cel mai slab sunet în întunericul ce-l înconjura.

Deodată i se păru că aude în spatele său, venind dinspre pădure, un zgomot de pași împiedicați, ca ai cuiva care umblă pe brazdă. Cum acest pas îi păru prea greu spre a fi al tînărului și elegantului viconte, se întoarse încet, pe nesimțite, în jurul salcîei, și-l zări, la treizeci de pași depărtare, pe fermier cu arma pe umăr. Era evident că acesta alesese, pentru pîndă, același grup de sălcii în care se ascunsese Pitou. Acesta ghici intenția arendașului. Nu se gîndea să-și dispute locul. Se lăsă, așadar, să alunece de-a lungul pantei și dispăru în șanț, cu capul ascuns sub

rădăcinile stufoase ale salciei de care Billot se sprijinise. Din fericire vîntul sufla cu oarecare putere, căci fără șuierul lui, Billot ar fi auzit cu siguranță bătăile inimii lui Pitou.

Un sfert de oră se scurse fără ca ceva să fi tulburat liniștea nopții. Dar deodată Pitou, care prin poziția sa avea sprijinită urechea de pămînt, crezu a desluși galopul unui cal. Acest cal, dacă în adevăr era unul, trebuia să vină prin mica potecă care ducea în pădure.

Curînd nu mai avu nici o îndoială : era cu adevărat un cal. Trecu drumul la aproape șaizeci de pași de grupul sălciilor. Se auziră picioarele animalului răsunînd pe prundiș, iar una din potcoave, lovind o piatră, scoase cîteva scîntei.

Pitou îl văzu pe fermier cum se apleacă deasupra capului său, încercînd să pătrundă cu ochii prin întuneric.

Dar noaptea era atît de neagră, încît nici ochiul foarte obișnuit cu întunericul al lui Pitou nu văzu decît un fel de umbră sărind deasupra drumului și dispărînd după colțul zidului fermei.

Pitou nu se îndoi nici o clipă că era Isidore, dar spera că vicontele avea o altă cale de a pătrunde în fermă decît fereastra.

Billot se temea de același lucru, căci mormăi ceva ce semăna a înjurătură.

Apoi trecură zece minute de liniște înfricoșătoare.

La capătul acestor zece minute, Pitou reuși să zărească, grație ascuțimii vederii sale, o formă umană la extremitatea zidului.

Călărețul își legase calul de un copac și se înapoia pe jos. Noaptea era atît de întunecoasă, încît Pitou spera că Billot nu va zări această umbră, sau o va vedea prea tîrziu.

Se înșela. Billot o văzu, căci Pitou auzi de două ori deasupra capului său zgomotul sec ce-l făcu, încărcîndu-se, cocoșul armei.

Bărbatul aluneca ușor pe lîngă zid și auzi la rîndul său, fără îndoială, acest zgomot, pe care urechea unui vînător nu-l poate confunda cu altul. Se opri, încercînd să străpungă cu privirea întunericul. Îi era însă cu neputință.

În timpul secundei ce se scurse Pitou văzu ridicîndu-se deasupra șanțului țeava armei. Cu siguranță însă, fie că

fermierul nu era sigur că va ochi bine de la această distanță, fie că îi era teamă să nu comită vreo greșeală, țeava care se ridicase cu repeziciune se lăsă încet în jos.

Umbra își reluă mișcarea și continuă să alunece pe lîngă zid, apropiindu-se de fereastra Catherinei.

De astă dată, Pitou era acela care auzi bătăile inimii lui Billot. Se întrebă ce ar putea face, cum l-ar putea avertiza și salva pe nefericitul tînăr. Nimic însă nu-i veni în minte, și de disperare își afundă mîinile în păr !

Văzu din nou ridicîndu-se țeava armei, dar, pentru a doua oară, țeava coborî. Victima era încă prea departe.

Se scursese cam o jumătate de minut, timp în care tînărul făcu cei douăzeci de pași ce-l despărțeau de fereastră. Ajunse acolo, bătu ușor de trei ori, la intervale egale.

Acum nu mai era nici o îndoială : într-adevăr un iubit venea la Catherine.

Pentru a treia oară țeava armei se ridică, în timp ce Catherine, la rîndul ei, recunoscînd obișnuitul semnal, întredeschise fereastra.

Pitou simți într-un fel cum se destinde resortul armei. Se auzi zgomotul făcut de piatra ce se lovește de baterie, o lumină ca un fulger lumină drumul, dar nici o explozie nu-i urmă acestei scînteieri. Luase foc numai amorsa.

Tînărul gentilom își dădu seama de primejdia prin care trecuse. Făcu o mișcare ca pentru a merge direct către locul din care se trăsese, dar Catherine întinse brațele și, atrăgîndu-l spre ea, spuse încet :

— Nenorocitule ! E tatăl meu !... Știe tot... Vino !...

Și, cu o putere supraomenească, îl ajută să treacă peste pervazul ferestrei și închise fereastra în urma lui.

Îi rămăsese fermierului să tragă al doilea foc, dar cei doi tineri erau atît de înlănțuiți, încît trăgînd asupra lui Isidore, îi era teamă să nu-și ucidă fiica.

— Oh ! murmură el, va trebui să iasă pînă la urmă, și cînd va ieși îl voi nimeri fără greș.

Deodată, în mijlocul liniștii, lătratul cîinilor legați răsună în curtea fermei.

Billot lovi pămîntul cu picioru, mai ascultă o clipă și, lovind din nou, cu ciudă, își zise :

— Ah ! îl face să fugă prin livadă. Pe el îl latră ciinii.

Sărind peste capul lui Pitou, căzu de cealaltă parte a rîpei și, în pofida întunericului, cunoscînd bine locurile, dispăru cu repeziciunea fulgerului spre colțul zidului. Spera să ajungă de cealaltă parte a fermei în același timp cu Isidore.

Pitou înțelese manevra. Cu inteligența omului simplu, se azvîrli la rîndul său afară din șanț, traversă drumul în linie dreaptă, se duse direct spre fereastra Catherinei, trase spre el oblonul care se deschise, intră în camera goală, ajunse în bucătăria luminată de o lampă, se năpusti în curte, o luă pe cărarea care ducea spre livadă și, ajuns acolo, grație facultății ce o avea de a vedea pe întuneric, zări două umbre : una care încăleca zidul și alta care stătea dreaptă la picioarele acestui zid, cu brațele întinse. Dar înainte de a se arunca de cealaltă parte a zidului, tînărul se întoarse pentru ultima oară.

— La revedere, Catherine ! spuse el. Nu uita că ești a mea.

— Oh ! da, da, răspunse fata, dar pleacă, pleacă !

— Da, plecați, plecați, domnule Isidore ! strigă Pitou, plecați.

Se auzi zgomotul ce-l făcu tînărul căzînd la pămînt, apoi nechezatul calului care-l recunoscu, pasul avîntat al animalului îmboldit fără îndoială de pinten, un foc de armă mai întîi, apoi un al doilea.

La primul foc, Catherine scoase un țipăt și făcu o mișcare ca și cum ar fi vrut să se repeadă în ajutorul lui Isidore. La al doilea scoase un suspin și, lipsită de putere, căzu în brațele lui Pitou.

Acesta asculta încordat pentru a ști dacă viteza calului a rămas aceeași ca înaintea focurilor de armă și, auzind galopul animalului care se îndepărta fără să încetinească, spuse grav :

— Bine ! Sînt speranțe. Nu se poate ținti la fel de bine noaptea ca ziua și, mai ales, mîna nu e atît de sigură cînd trage asupra unui om ca atunci cînd ține un lup sau un mistreț.

Și ridicînd-o pe Catherine, voi s-o ducă în brațe. Dar aceasta, făcînd un puternic efort de voință, se lăsă să alunece la pămînt și, oprindu-l pe Pitou cu brațul, întrebă :

— Unde mă duci ?

— Dar, domnişoară, răspunse Pitou foarte mirat, vă conduc înapoi în camera dumneavoastră.

— Pitou, spuse Catherine, ai un loc unde mă poţi ascunde ?

— Ah ! cît despre asta, da, domnişoară, spuse Pitou. Şi chiar dacă nu am, voi găsi.

— Atunci, spuse Catherine, du-mă.

— Dar ferma ?...

— În cinci minute voi pleca, sper, de aici, pentru a nu mă mai întoarce niciodată.

— Dar tatăl dumneavoastră ?...

— Totul s-a terminat între mine şi omul care a vrut să-mi ucidă iubitul.

— Dar totuşi... domnişoară... se hazardă Pitou.

— Ah ! refuzi să mă însoţeşti, Pitou ? întrebă Catherine, lăsînd braţul tînărului bărbat.

— Nu, domnişoară Catherine. Să mă ferească Dumnezeu !

— Ei bine, atunci urmează-mă.

Şi, mergînd înainte, trecu prin livadă în grădina de zarzavat. La marginea acestei grădini se găsea o mică poartă care dădea spre cîmpia Noue. Catherine o deschise fără ezitare, luă cheia, închise poarta de două ori în urma ei şi a lui Pitou şi aruncă cheia într-un puţ din spatele zidului.

Apoi, cu pas ferm, se îndepărtă, sprijinită de braţul lui Pitou, mergînd peste cîmp, şi amîndoi dispărură în valea care se întinde din satul Pisseleu pînă la ferma Noue.

Nimeni nu i-a văzut plecînd şi numai Dumnezeu singur ştie unde a găsit Catherine refugiul promis de Pitou.

Capitolul 53

ÎN CARE FURTUNA A TRECUT

Se produc furtuni umane ca şi uragane cereşti. Cerul se acoperă de nori, fulgerul îl brăzdează, tunetul bubuie, pămîntul pare să se clatine pe axa lui. Există un moment

de paroxism înfiorător, cînd se crede că oamenii şi lucrurile vor fi nimicite, cînd fiecare tremură, se frămîntă, ridică mîinile spre Dumnezeu ca spre singura speranţă, ca spre unica salvare. Apoi, încet, încet, elementele se liniştesc, bezna se risipeşte, se face lumină, soarele renaşte, florile se redeschid, arborii se ridică iarăşi spre cer, oamenii se întorc la treburile lor, la plăcerile lor, la iubirile lor. Viaţa zîmbeşte şi cîntă la margini de drum şi pe pragul porţilor şi nimeni nu-şi mai face griji din pricina pustiului parţial care s-a produs acolo unde a căzut trăznetul.

Aşa s-au petrecut lucrurile şi la fermă : fără îndoială că sufletul acestui om, care hotărîse şi pusese în practică planul său de răzbunare, fu bîntuit toată noaptea de o furtună îngrozitoare. Cînd îşi dădu seama că fiica sa fugise, cînd căută zadarnic în umbră urmele paşilor ei, cînd o chemă întîi cu vocea furiei, apoi cu cea a implorării şi, în sfîrşit, cu cea a disperării, şi cînd nimeni nu-i răspunse, ceva vital trebuie să se fi frînt în acest organism puternic.

Cînd bătrînul Billot se înapoie, ca de obicei, pentru micul dejun la nouă dimineaţa, soţia sa îl întrebă :

— Spune, te rog, bărbate, unde e Catherine ? Ştii cumva ?...

— Catherine ?... răspunse fermierul făcînd un efort. A plecat la mătuşa ei, în Sologne, căci aerul fermei nu-i pria.

— Ah ! făcu mama Billot. Şi va rămîne multă vreme la mătuşa ei ?

— Cîtă vreme nu se va simţi mai bine, răspunse fermierul.

Bătrîna Billot scoase un suspin şi-şi depărtă cana cu cafea cu lapte. Fermierul, la rîndul său, încercă să mănînce, dar la a treia înghiţitură, ca şi cum mîncarea l-ar îneca, luă de gît sticla de Bourgogne şi o goli dintr-o înghiţitură. Apoi spuse cu glas răguşit :

— Sper că nu mi-a fost deşeuat calul ?

— Nu, domnule Billot, răspunse glasul timid al unui copil, care venea în fiecare dimineaţă la fermă să-şi ia micul dejun.

— Bine !

Şi, dîndu-l brusc la o parte pe bietul băiat, încălecă şi se îndreptă spre cîmp.

La ora şase în aceeaşi dimineaţă, Pitou fu văzut ieşind de la croitorul Dulauroy cu factura achitată, căreia îi adăugă chitanţele de primire a uniformelor executate pentru cei treizeci şi trei de oameni ai săi. Obrazul lui Pitou nu prezenta urme de oboseală sau îngrijorare.

Mai avem însă o veche cunoştinţă care dormise destul de prost în noaptea aceea. Era doctorul Raynal.

La unu după miezul nopţii fusese trezit de lacheul vicontelui de Charny, care trăgea cu furie de clopoţel. Deschise el însuşi, cum îi era obiceiul atunci cînd suna clopoţelul de noapte. Lacheul îl căuta pentru un accident grav întîmplat stăpînului său. Ţinea de dirlogi un al doilea cal înşeuat, ca medicul să nu întîrzie nici o clipă.

Doctorul se îmbrăcă în grabă, încălecă şi porni în galop, împreună cu lacheul care mergea înaintea sa ca un curier.

Despre ce accident era vorba ? Va afla cînd va ajunge la castel. Numai că fusese invitat să ia cu el instrumentele chirurgicale.

Accidentul era o rană în şoldul drept şi o zgîrietură la umărul drept, provocate de două gloanţe care păreau de acelaşi calibru, adică de calibrul douăzeci şi patru. Vicontele refuză să dea orice explicaţie privind cele petrecute. Una din cele două răni, cea de la şold, era serioasă, fără să prezinte totuşi vreun pericol. Glonţul trecuse prin muşchi fără să fi atins vreun organ vital. A doua rană era fără importanţă.

După ce fu pansat, tînărul viconte îi dădu doctorului douăzeci şi cinci de ludovici, preţ al tăcerii.

— Dacă vreţi să păstrez tăcerea, trebuie să-mi plătiţi vizita la tariful obişnuit, răspunse vrednicul medic, adică o monedă de aur.

Luă un ludovic, dădu vicontelui restul, toate stăruinţele acestuia să primească mai mult rămînînd inutile.

Doctorul Raynal îi spuse în schimb că vor fi necesare trei vizite şi că, în consecinţă, va reveni poimîine şi apoi peste alte două zile.

de paroxism înfiorător, cînd se crede că oamenii şi lucrurile vor fi nimicite, cînd fiecare tremură, se frămîntă, ridică mîinile spre Dumnezeu ca spre singura speranţă, ca spre unica salvare. Apoi, încet, încet, elementele se liniştesc, bezna se risipeşte, se face lumină, soarele renaşte, florile se redeschid, arborii se ridică iarăşi spre cer, oamenii se întorc la treburile lor, la plăcerile lor, la iubirile lor. Viaţa zîmbeşte şi cîntă la margini de drum şi pe pragul porţilor şi nimeni nu-şi mai face griji din pricina pustiului parţial care s-a produs acolo unde a căzut trăznetul.

Aşa s-au petrecut lucrurile şi la fermă : fără îndoială că sufletul acestui om, care hotărîse şi pusese în practică planul său de răzbunare, fu bîntuit toată noaptea de o furtună îngrozitoare. Cînd îşi dădu seama că fiica sa fugise, cînd căută zadarnic în umbră urmele paşilor ei, cînd o chemă întîi cu vocea furiei, apoi cu cea a implorării şi, în sfîrşit, cu cea a disperării, şi cînd nimeni nu-i răspunse, ceva vital trebuie să se fi frînt în acest organism puternic.

Cînd bătrînul Billot se înapoie, ca de obicei, pentru micul dejun la nouă dimineaţa, soţia sa îl întrebă :

— Spune, te rog, bărbate, unde e Catherine ? Ştii cumva ?...

— Catherine ?... răspunse fermierul făcînd un efort. A plecat la mătuşa ei, în Sologne, căci aerul fermei nu-i pria.

— Ah ! făcu mama Billot. Şi va rămîne multă vreme la mătuşa ei ?

— Cîtă vreme nu se va simţi mai bine, răspunse fermierul.

Bătrîna Billot scoase un suspin şi-şi depărtă cana cu cafea cu lapte. Fermierul, la rîndul său, încercă să mănînce, dar la a treia înghiţitură, ca şi cum mîncarea l-ar îneca, luă de gît sticla de Bourgogne şi o goli dintr-o înghiţitură. Apoi spuse cu glas răguşit :

— Sper că nu mi-a fost deşeuat calul ?

— Nu, domnule Billot, răspunse glasul timid al unui copil, care venea în fiecare dimineaţă la fermă să-şi ia micul dejun.

— Bine !

Şi, dîndu-l brusc la o parte pe bietul băiat, încălecă şi se îndreptă spre cimp.

La ora şase în aceeaşi dimineaţă, Pitou fu văzut ieşind de la croitorul Dulauroy cu factura achitată, căreia îi adăugă chitanţele de primire a unlformelor executate pentru cei treizeci şi trei de oameni ai săi. Obrazul lui Pitou nu prezenta urme de oboseală sau îngrijorare.

Mai avem însă o veche cunoştinţă care dormise destul de prost în noaptea aceea. Era doctorul Raynal.

La unu după miezul nopţii fusese trezit de lacheul vicontelui de Charny, care trăgea cu furie de clopoţel. Deschise el însuşi, cum îi era obiceiul atunci cînd suna clopoţelul de noapte. Lacheul îl căuta pentru un accident grav întîmplat stăpînului său. Ţinea de dirlogi un al doilea cal înşeuat, ca medicul să nu întîrzie nici o clipă.

Doctorul se îmbrăcă în grabă, încălecă şi porni în galop, împreună cu lacheul care mergea înaintea sa ca un curier.

Despre ce accident era vorba ? Va afla cînd va ajunge la castel. Numai că fusese invitat să ia cu el instrumentele chirurgicale.

Accidentul era o rană în şoldul drept şi o zgîrietură la umărul drept, provocate de două gloanţe care păreau de acelaşi calibru, adică de calibrul douăzeci şi patru. Vicontele refuză să dea orice explicaţie privind cele petrecute. Una din cele două răni, cea de la şold, era serioasă, fără să prezinte totuşi vreun pericol. Glonţul trecuse prin muşchi fără să fi atins vreun organ vital. A doua rană era fără importanţă.

După ce fu pansat, tînărul viconte îi dădu doctorului douăzeci şi cinci de ludovici, preţ al tăcerii.

— Dacă vreţi să păstrez tăcerea, trebuie să-mi plătiţi vizita la tariful obişnuit, răspunse vrednicul medic, adică o monedă de aur.

Luă un ludovic, dădu vicontelui restul, toate stăruinţele acestuia să primească mai mult rămînînd inutile.

Doctorul Raynal îi spuse în schimb că vor fi necesare trei vizite şi că, în consecinţă, va reveni poimîine şi apoi peste alte două zile.

La a doua vizită doctorul își găsi bolnavul în picioare. Cu ajutorul unei centuri care ținea bandajul strîns lipit de rană, a putut încăleca încă din a doua zi, ca și cum nimic nu se întîmplase. Astfel încît, în afară de lacheul său de încredere, nimeni nu aflase de accident.

La a treia vizită, doctorul Raynal nu-și mai găsi pacientul. Plecase. Ceea ce-l făcu să nu primească decît o jumătate din onorariul normal pentru această vizită fără rezultat. Doctorul Raynal era unul dintre acei puțini medici care sînt demni să aibă în cabinetul lor de consultație faimoasa gravură cu *Hyppocrate refuzînd darurile lui Artaxerxes.*

Capitolul 54

MAREA TRĂDARE A DOMNULUI DE MIRABEAU

Ne amintim ultimele cuvinte spuse de Mirabeau reginei în momentul în care, plecînd din Saint-Cloud, îi întinse mîna să i-o sărute :

— Prin acest sărut, doamnă, monarhia e salvată !

Această promisiune, făcută de Prometeu Junonei cînd era pe cale să fie detronată, trebuia deci să fie realizată.

Mirabeau începu lupta, încrezător în puterile sale, negîndindu-se că după atîtea imprudențe comise și trei comploturi eșuate era de fapt invitat să înceapă o luptă imposibilă.

Poate că Mirabeau — și ar fi fost mai prudent — ar fi luptat încă un timp fără să se demaște. Dar a treia zi după cea în care fusese primit de regină, mergînd spre Adunarea Națională, observă grupuri și auzi strigăte.

Se apropie de aceste grupuri și se informă de cauza strigătelor. Se treceau din mînă în mînă mici broșuri. Apoi, din timp în timp, un glas striga :

— *Marea trădare a domnului de Mirabeau ! Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

— Ah ! ah ! spuse el scoțînd din buzunar o monedă. Mi se pare că asta mă privește !... Prietene, continuă el

adresîndu-se vînzătorului ce distribuia broşura şi care avea mii de exemplare în nişte coşuri purtate de un măgăruş, cît costă *Marea trădare a domnului de Mirabeau* ?

Vînzătorul îl privi în faţă, apoi îi zise :

— Domnule conte, o dau pe gratis !

Apoi adăugă mai încet :

— Broşura a fost tipărită în o sută de mii de exemplare.

Mirabeau se îndepărtă, gînditor. Această broşură care se dădea pe gratis ! Acest vînzător care-l cunoştea !...

Broşura era, fără îndoială, una din acele publicaţii stupide sau duşmănoase care apăreau cu miile în acea vreme. Excesul de duşmănie sau excesul de inepţie o făcea inofensivă şi îi anula eficienţa.

Mirabeau îşi aruncă privirea pe prima pagină şi păli. Prima pagină conţinea o listă a datoriilor lui Mirabeau şi, lucru straniu, această listă era exactă.

— Două sute opt mii franci !

Dedesubtul listei se afla data la care această sumă a fost plătită diferiţilor creditori ai domnului de Mirabeau de către domnul de Fontanges, reprezentant al reginei. Apoi urma cifra ce i se plătea lunar, de către curte : şase mii de franci. În sfîrşit, se relata întrevederea sa cu regina.

Era de neînţeles. Pamfletarul anonim nu se înşelase asupra nici unei cifre. Se putea chiar spune că nu se înşelase asupra nici unui cuvînt.

Ce duşman neîmpăcat, misterios, plin de secrete nemaiauzite îl urmărea astfel, sau, mai degrabă, urmărea prin el monarhia ?

Acest vînzător care-i vorbise şi-l recunoscuse, care-i spusese : *domnule conte*, i se păru lui Mirabeau cunoscut.

Reveni pe urma paşilor săi.

Măgăruşul mai era acolo, coşurile erau pe trei sferturi golite, dar primul distribuitor dispăruse şi un altul îi luase locul. Acesta îi era cu totul necunoscut. Continua însă distribuirea broşurilor cu aceeaşi îndîrjire.

Întîmplarea făcu ca, în acest moment, doctorul Gilbert, care asista aproape zilnic la dezbaterile Adună-

rii — mai ales cînd dezbaterile aveau oarecare prestanţă — să treacă prin piaţa unde staţiona vînzătorul.

Poate că, fiind visător şi preocupat, nu s-ar fi oprit la zgomotul făcut de aceste grupuri dacă Mirabeau, cu îndrăzneala-i cunoscută, nu s-ar fi dus drept la el, luîndu-l de braţ şi conducîndu-l în faţa vînzătorului. Acesta făcu pentru Gilbert ceea ce făcea şi pentru ceilalţi, adică întinse braţul spre el spunînd :

— Cetăţene, luaţi *Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

Dar la vederea lui Gilbert, braţul şi limba îi încremeniră ca paralizate. Gilbert îl privi la rîndul său, lăsă să cadă broşura cu dezgust şi se îndepărtă spunînd :

— Murdară meserie faci aici, domnule Beausire !

Şi, luîndu-l pe Mirabeau de braţ, îşi continuă drumul spre Adunare, care părăsise Arhiepiscopia, spre a se instala la Manège.

— Îl cunoaşteţi deci pe omul acesta ? întrebă Mirabeau.

— Îl cunosc cum poţi cunoaşte asemenea oameni, răspunse Gilbert. E un fost ofiţer de poliţie, un cartofor, un escroc. A devenit calomniator, neştiind ce să mai facă.

— Ah ! murmură Mirabeau punînd mîna unde îi fusese inima şi unde nu se mai găsea decît portofelul conţinînd banii de la castel. Dacă ar calomnia...

Şi, sumbru, marele orator îşi continuă drumul.

— Cum e posibil, spuse Gilbert, să fiţi atît de puţin filozof şi să vă lăsaţi doborît de un asemenea atac ?

— Eu ? exclamă Mirabeau. Ah ! doctore, nu mă cunoaşteţi... Ah ! ei spun că sînt vîndut, cînd ar trebui pur şi simplu să spună că sînt plătit ! Ei bine, mîine cumpăr un palat. Mîine îmi iau trăsură, cai şi servitori. Mîine voi avea un bucătar şi voi ţine casă deschisă. Doborît, eu ? Şi ce mă interesează popularitatea de ieri şi impopularitatea de azi ? Nu am oare tot viitorul înainte ?... Nu, doctore, ceea ce mă doboară este o promisiune făcută şi pe care probabil nu o voi putea ţine, sînt greşelile, aş spune mai bine trădările Curţii faţă de mine. Am fost la regină,

nu-i așa? Părea să aibă toată încrederea în mine. Am visat o clipă — vis smintit cu o asemenea femeie — am visat o clipă nu să fiu ministrul unui rege, ca Richelieu, ci ministrul, mai bine spus — și politica mondială n-ar fi avut nimic de suferit — amantul unei regine, ca Mazarin. Ei bine, ce făcea ea? În aceeași zi, după ce am plecat — am și dovada — îi scria agentului ei din Germania, domnul Flaschlauden: „Spuneți-i fratelui meu Leopold că-i urmez sfatul, că mă servesc de domnul de Mirabeau, dar că nu e nimic serios în raporturile mele cu el."

— Sînteți sigur? spuse Gilbert.

— Sigur, materialmente sigur... Dar asta încă nu e tot: știți despre ce va fi vorba în Adunare azi?

— Știu că va fi vorba de război, dar nu sînt informat asupra cauzei acestui război.

— Oh! Dumnezeule, spuse Mirabeau, e foarte simplu: întreaga Europă scindată în două tabere, Austria și Rusia de o parte, Anglia și Franța de cealaltă, graviteză către aceeași ură, ura împotriva revoluției. Pentru Rusia și pentru Austria lucrul nu e prea dificil, el exprimă propria lor opinie: dar Anglia liberală și Prusia filozofă au nevoie de timp să se hotărască să treacă de la un pol la altul, să renege, să se lepede, să se recunoască — ceea ce sînt în realitate — dușmane ale libertății. În ce o privește, Anglia a văzut Brabantul dînd mîna Franței, ceea ce i-a grăbit hotărîrea. Revoluția noastră națională e o revoluție umană. Irlandezul Burke, elev al iezuiților din Saint-Omer, dușman înfocat al domnului Pitt, a lansat recent un manifest împotriva Franței, care i-a fost plătit cu aur curat de către domnul Pitt. Anglia nu declară război Franței.. nu, nu îndrăznește încă, dar părăsește Belgia lăsînd-o pe mîna împăratului Leopold și merge pînă la capătul lumii să caute pricină aliatei noastre, Spania. Or, Ludovic al XVI-lea a adus ieri la cunoștința Adunării Naționale, că echipează paisprezece vase de război. În jurul acestei chestiuni va avea loc azi o mare dezbatere în Adunare. Cui aparține inițiativa războiului? Iată întrebarea. Regele a și pierdut internele, a pierdut și justiția, dacă mai pierde și războiul, ce-i va mai rămîne?

Pe de altă parte — să abordăm sincer aici, între noi, dragul meu doctor, punctul pe care nimeni nu îndrăznește să-l abordeze în Cameră — pe de altă parte, regele e suspect. Revoluția nu s-a făcut pînă acum. Eu am contribuit la asta mai mult ca oricine și e un titlu de mîndrie pentru mine. Revoluția nu s-a făcut decît rupînd sabia din mîna regelui. Este sigur că dintre toate prerogativele sale cel mai periculos este să i se lase în mîini războiul. Ei bine, rămînînd credincios promisiunii făcute cu riscul popularității și, poate, al vieții mele, voi cere să i se lase această putere, voi susține această cerere, voi face să se adopte un decret care-l va arăta pe rege victorios și triumfător. Or, ce face regele în această oră? Îl pune pe ministrul justiției să caute în arhivele parlamentului vechile formule de protest împotriva Statelor generale, pentru a redacta, fără îndoială, un protest secret împotriva Adunării. Iată nenorocirea, dragul meu Gilbert, se întreprind prea multe lucruri în taină și prea puține lucruri pe față, publice, în văzul lumii. Și iată de ce eu, Mirabeau, mă înțelegeți, iată de ce eu vreau să se știe că sînt de partea regelui și a reginei — fiindcă sînt. Îmi spuneți că această infamie îndreptată împotriva mea mă tulbură. Deloc, doctore, ea mă servește. Îmi trebuie ceea ce îi trebuie furtunii să izbucnească: nori întunecoși și vînturi potrivnice. Veniți, veniți doctore, și veți vedea o frumoasă ședință, răspund de asta!

Mirabeau nu mințea și, chiar din clipa intrării sale în Manège, a trebuit să dea dovadă de curaj. Toți îi strigau în obraz: „Trădare!", unul îi arăta o funie, altul un pistol. Mirabeau ridică din umeri și trecu, ca Jean Bart, îndepărtînd cu coatele pe aceia ce se aflau în calea sa. Vociferările îl urmară pînă în sală și păreau să trezească alte vociferări. Abia apăru, cînd o sută de voci exclamară: „Ah! iată-l pe trădător! Oratorul renegat! Omul vîndut!"

La tribună se afla Barnave. Vorbea împotriva lui Mirabeau. Mirabeau îl privi țintă.

— Ei bine, da, spuse Barnave, tu ești acela pe care îl numim trădător și împotriva ta vorbesc.

— Atunci, răspunse Mirabeau, dacă vorbeşti împotriva mea, mă pot duce să fac o plimbare la Tuileries. Voi avea timp să mă întorc înainte să termini.

Şi, într-adevăr ieşi, în mijlocul huiduielilor, imprecaţiilor şi ameninţărilor, cu capul sus şi privirea sfidătoare. Ajunse la terasa Feuillants şi coborî în Tuileries.

Aproape de capătul aleii mari, o femeie tînără, avînd în jurul ei un cerc de persoane, ţinea în mînă o creangă de verbină şi-i mirosea parfumul. Aflîndu-se un loc liber în stînga ei, Mirabeau luă un scaun şi se aşeză.

Jumătate din cei ce o înconjurau se ridicară şi plecară. Mirabeau îi privi zîmbind pe cei ce plecau. Tînăra femeie îi întinse mîna.

— Ah ! baroană, spuse el, nu vă este teamă să vă molipsiţi de ciumă ?

— Dragul meu conte, răspunse ea, se afirmă că înclinaţi de partea noastră, aşa că vă atrag spre noi.

Mirabeau zîmbi şi discută trei sferturi de oră cu tînăra doamnă, care nu era altcineva decît Anne-Louise-Germaine Necker, baroană de Staël.

Scoţîndu-şi apoi ceasul, cam după trei sferturi de oră, zise :

— Ah ! baroană, vă rog să mă iertaţi ! Barnave vorbea împotriva mea încă de o oră cînd am ieşit din Adunare. Sînt aproape trei sferturi de oră de cînd am fericirea să stau de vorbă cu dumneavoastră. Iată deci aproape două ore de cînd acuzatorul meu vorbeşte. Discursul său se apropie probabil de sfîrşit şi trebuie să-i răspund.

— Duceţi-vă, spuse baroana, răspundeţi-i, şi mult curaj !

— Daţi-mi această creangă de verbină, baroană, spuse Mirabeau, îmi va servi drept talisman.

— Fiţi atent, dragul meu conte, verbina este arborele libaţiunilor funebre !

— Oricum, daţi-mi-o, e bine să fii încoronat ca un martir cînd cobori în circ.

— Adevărul este, spuse doamna de Staël, că e greu să fii mai dobitoc decît a fost ieri Adunarea Naţională.

— Ah! baroană, răspunse Mirabeau, de ce să dăm date?

Şi luînd din mîinile ei creanga de verbină pe care i-o oferea, fără îndoială, ca recompensă pentru această vorbă, Mirabeau salută politicos, urcă scările ce duceau spre terasa Feuillants şi se înapoie la Adunarea Naţională.

Barnave cobora de la tribună în mijlocul aclamaţiilor întregii săli. Rostise unul din acele discursuri întortocheate care sînt pe placul tuturor partidelor.

Un tunet de urlete şi imprecaţii izbucni împotriva lui Mirabeau în momentul în care fu zărit la tribună.

El însă, ridicîndu-şi mîna puternică, aşteptă şi, profitînd de unul din acele intervale de potolire care intervin în timpul furtunilor sau răzmeriţelor, strigă :

— Ştiam bine că nu e mare distanţa dintre Capitoliu şi Stînca Tarpeiană!

Atît de majestuos e geniul, încît acest cuvînt impuse liniştea celor mai înverşunaţi. Din momentul în care Mirabeau cucerise liniştea, victoria era pe jumătate cîştigată. El ceru ca iniţiativa războiului să fie acordată regelui. Însemna să ceri prea mult, şi fu refuzat. Atunci începu lupta în jurul amendamentelor. Şarja frontală fusese respinsă, terenul trebuia recîştigat prin şarje parţiale. Reveni de cinci ori la tribună.

Barnave vorbise două ore, Mirabeau a vorbit timp de aproape trei ore, în mai multe rînduri. În cele din urmă el obţinu următoarele :

Că regele are dreptul *să facă pregătiri, să conducă* forţele armate cum crede de cuviinţă, că va *propune* războiul Adunării, care la rîndul ei nu va hotărî nimic fără să fie *sancţionat* de rege.

La ieşirea din şedinţă, Mirabeau era să fie rupt în bucăţi. În schimb, Barnave a fost purtat în triumf de mulţime. Nu e departe ziua, sărmane Barnave, cînd vei auzi la rîndul tău strigîndu-se :

— Marea trădare a domnului Barnave!

Capitolul 55

ELIXIRUL VIEȚII

Mirabeau ieși din Adunare cu privirea mîndră și capul sus. Atît timp cît se găsea în fața primejdiei, asprul atlet nu se gîndea decît la pericol, nu și la forțele sale.

Se întîmpla cu el același lucru ca și cu mareșalul de Saxa în bătălia de la Fontenoy. Extenuat, bolnav, acesta stătuse toată ziua în șa, mai zdravăn decît cel mai brav ostaș din armata sa, dar cînd armata engleză a fost înfrîntă, cînd fumul ultimei lovituri de tun salută fuga englezilor, se lăsă să alunece, muribund, pe cîmpul de bătălie pe care îl cucerise.

Același lucru se petrecu și cu Mirabeau. Întors acasă, se culcă pe jos, pe perne, înconjurat de flori. Mirabeau avea două pasiuni : femeile și florile. De altfel, de la începutul sesiunii, sănătatea lui se șubrezea vizibil. Suferise atît de mult din punct de vedere fizic și moral, datorită persecuțiilor și întemnițărilor, încît, în pofida temperamentului său viguros, starea sănătății sale nu era niciodată perfectă.

Atîta timp cît omul e tînăr, toate organele supuse voinței sale, gata să asculte la prima comandă ce i-o transmite creierul, acționează oarecum simultan și fără să opună vreo rezistență voinței care le pune în mișcare. Dar, pe măsură ce omul înaintează în vîrstă, fiecare organ, ca un servitor care mai ascultă încă, dar pe care un serviciu prea îndelungat l-a năravit, fiecare organ face, dacă se poate spune așa, observațiile sale, și nu fără multă luptă și trudă pot fi strunite.

Mirabeau se afla la această vîrstă a vieții. Pentru ca organele sale să continue a-l sluji cu promptitudinea obișnuită trebuia să se înfurie și numai furia avea cîștig de cauză în fața acestor servitori sătui de muncă și suferinzi.

De astă dată simțea în el ceva mult mai grav decît de obicei și nu opuse decît o slabă rezistență lacheului său, care-i spuse că trebuie chemat un medic. În acel moment, doctorul Gilbert sună și fu introdus imediat.

Mirabeau îi întinse mîna şi-l trase spre pernele pe care era culcat, în mijlocul hîrtiilor şi a florilor.

— Ei bine, dragă conte, îi spuse Gilbert, n-am vrut să mă duc acasă fără să vă fi felicitat. Mi-aţi promis o victorie şi aţi repurtat mai mult decît atît, aţi repurtat un triumf.

— Da, dar vedeţi, e un triumf, e o victorie ca a lui Pyrrhos. Încă o victorie ca asta, doctore, şi sînt pierdut!

Gilbert îl privi pe Mirabeau.

— Într-adevăr, spuse el, sînteţi bolnav.

Mirabeau ridică din umeri.

— Adică, în meseria pe care o exercit, un altul ar fi fost mort de o sută de ori pînă acum, spuse el. Am doi secretari şi amîndoi sînt istoviţi. Mai ales Pellinc, care are sarcina să-mi copieze ciornele, scrisul meu atît de îngrozitor, şi de care nu mă pot lipsi pentru că el singur mă poate citi şi înţelege. Pellinc a căzut la pat de trei zile. Doctore, prescrieţi-mi ceva care, n-aş spune să mă facă să trăiesc, dar ceva care să-mi dea putere atît timp cît trăiesc.

— Ce vreţi! spuse Gilbert, după ce luase pulsul bolnavului. Nu poţi da sfaturi unui om cu firea dumneavoastră. Poţi oare recomanda odihna unui om care-şi trage forţa mai ales din mişcare, poţi recomanda cumpătare unui geniu care creşte prin exces! Ce-ar fi dacă aş spune să scoateţi din cameră aceste flori şi aceste plante, care degajă oxigen ziua şi carbon noaptea? V-aţi creat necesitatea de a avea flori şi aţi suferi mai mult de absenţa decît de prezenţa lor. Dacă v-aş spune să trataţi femeile ca şi florile şi să le îndepărtaţi, mai ales noaptea, mi-aţi răspunde că aţi prefera să muriţi... Trăiţi deci, dragul meu conte, în condiţiile vieţii dumneavoastră. Încercaţi doar să aveţi în jur flori fără parfum şi, dacă e posibil, iubiri fără pasiuni.

— Oh! dragă doctore, din acest punct de vedere sînteţi admirabil servit. Iubirile cu pasiune s-au terminat prea rău ca să le mai reîncep. Trei ani de închisoare, o condamnare la moarte şi sinuciderea femeii pe care o iubeam şi care s-a omorît pentru un altul m-au vindecat de asemenea iubiri. V-am spus: o clipă am visat ceva

măreț. Am visat la o legătură ca aceea dintre Elisabeta și Essex, dintre Ana de Austria și Mazarin, dintre Ecaterina a II-a și Potemkin. Dar a fost un vis. Ce vreți, n-am revăzut-o pe această femeie pentru care lupt, și nu o voi revedea, probabil, niciodată... Înțelegeți, Gilbert, nu există chin mai mare decît să simți că porți în tine proiecte imense, prosperitatea unui regat, triumful prietenilor, zdrobirea dușmanilor și că, printr-o nesanșă, printr-un capriciu al întîmplării, toate astea îți scapă. Oh! ei mă fac să ispășesc nebuniile tinereții mele, dar și ei le vor ispăși. De ce n-au încredere în mine? În afară de două-trei ocazii în care m-au împins la disperare și a trebuit să lovesc pentru a le da măsura loviturilor mele, n-am fost oare totdeauna de partea lor, de la început și pînă la sfîrșit? N-am fost pentru veto-ul absolut cînd dumnealui, domnul Necker, se mulțumea cu veto-ul de suspendare? N-am fost împotriva acelei nopți de 4 august, la care n-am luat parte și care a lipsit nobilimea de privilegiile ei? N-am protestat împotriva Declarației Drepturilor omului, nu că m-aș fi gîndit să dau înapoi, ci fiindcă eram convins că ziua proclamării ei nu sosise încă? Și azi, chiar azi, nu i-am servit mai mult decît puteau spera? N-am obținut, în detrimentul onoarei mele, al popularității mele, al vieții mele, mai mult decît ar fi putut obține pentru ei orice om, chiar ministru fiind, sau chiar prinț? Și cînd mă gîndesc — gîndiți-vă bine la cele ce vă voi spune, mare filozof ce sînteți, căci prăbușirea monarhiei stă poate în acest fapt — și mă gîndesc că eu trebuie să privesc ca o favoare, atît de mare încît nu mi-a fost acordată decît o singură dată, favoarea de a fi primit de regină; cînd mă gîndesc că, dacă tatăl meu n-ar fi murit în ajunul căderii Bastiliei, dacă decența nu m-ar fi oprit să mă arăt a treia zi după această moarte — ziua în care La Fayette a fost numit general comandant al gărzii naționale și Bailly primar al Parisului — aș fi fost numit eu primar în locul lui Bailly! Oh! atunci lucrurile s-ar fi schimbat. Regele s-ar fi aflat îndată în situația de a intra în raporturi cu mine. I-aș fi inspirat alte idei decît cele pe care le are în ce privește orientarea ce trebuie dată unui oraș care poartă în sînul lui revoluția. I-aș fi cucerit încrederea,

l-aş fi îndemnat să ia, înainte ca răul să fi fost atît de profund înrădăcinat, măsuri decisive de apărare. În schimb, aşa, ca simplu deputat, om suspect, invidiat, temut, detestat, am fost îndepărtat de rege, calomniat în faţa reginei! Mă credeţi, doctore? Cînd m-a zărit la Saint-Cloud, regina a pălit! Eh! Explicaţia este foarte simplă. Nu a fost oare îndemnată să creadă că eu sînt acela care am uneltit evenimentele din 5 şi 6 octombrie? Ei bine, în timpul acestui an aş fi putut face ceea ce am fost împiedicat să fac, pe cînd azi, ah! azi, mi-e teamă că e prea tîrziu, atît pentru sănătatea monarhiei, cît şi pentru a mea.

Şi Mirabeau, cu figura marcată de semnele unei mari dureri, îşi înfipse mîna toată în piept, deasupra stomacului.

— Suferiţi, conte? întrebă Gilbert.

— Ca un damnat! Pe cuvînt de onoare, sînt zile cînd calomnia acţionează asupra moralului meu ca arsenicul asupra trupului... Credeţi în otrava familiei Borgia, în *aqua tofana* de Perrugia, în prafurile femeii Voisin[1], doctore? întrebă surîzînd Mirabeau.

— Nu, dar cred în tăişul dogoritor care arde teaca, în lampa a cărei flacără dilatată face să se spargă sticla.

Gilbert scoase din buzunar un mic flacon de cristal conţinînd cam două degetare dintr-o licoare verzuie.

— Luaţi, conte, îi spuse el. Vom face o încercare.

— Ce fel de încercare? spuse Mirabeau, privind flaconul cu curiozitate.

— Unul din prietenii mei, şi aş vrea să fie şi al dumneavoastră, un om deosebit de instruit în toate ştiinţele, şi în cele oculte cum pretinde, mi-a dat reţeta acestei băuturi ca un antidot suveran, ca un remediu universal, aproape ca un elixir al vieţii. Adesea, cînd eram cuprins de acele gînduri sumbre care-i duc pe vecinii noştri în Anglia la melancolie, la silă de viaţă şi chiar la moarte, am băut cîteva picături din această licoare şi, trebuie s-o

[1] Ghicitoare şi otrăvitoare franceză, arsă de viu la Paris, în 1680. (N. T.)

spun, totdeauna efectul a fost prompt și salutar. Vreți să gustați și dumneavoastră ?

— Din mîna dumneavoastră, doctore, primesc orice, chiar și cucută, cu atît mai mult elixirul vieții. Trebuie preparat, sau trebuie băut în stare pură ?

— Nu în stare pură, căci această licoare are în realitate o mare putere. Spuneți lacheului să vă aducă într-o lingură cîteva picături de rachiu sau spirt curat.

— Drace ! Spirt curat sau rachiu pentru a îndulci băutura dumneavoastră ! Atunci trebuie să fie un foc lichid ! Nu credeam ca vreun om să fi băut așa ceva de pe timpul cînd Prometeu îi turnă strămoșului neamului omenesc o asemenea băutură. Numai că am îndoieli dacă servitorul meu va găsi în toată casa șase picături de rachiu. Nu sînt ca Pitt și nu în această băutură îmi caut elocvența.

Lacheul reveni, totuși, peste cîteva momente, cu o lingură conținînd cele cinci-șase picături de rachiu cerute. Gilbert adăugă o cantitate egală de licoare din flacon. În aceeași clipă, cele două licori combinate căpătară culoarea absintului, și Mirabeau, luînd lingura, înghiți conținutul.

— Pe naiba ! doctore, spuse el lui Gilbert, ați făcut bine că m-ați prevenit că licoarea e puternică. Am literalmente impresia că am înghițit un fulger.

Gilbert zîmbi și păru să aștepte cu încredere. Mirabeau rămase o clipă parcă vlăguit de aceste cîteva picături de flacără, ținîndu-și capul aplecat pe piept și mîna pe stomac. Dar, deodată, ridicîndu-și capul, spuse :

— Ah ! doctore, în adevăr, m-ați făcut să beau elixirul vieții.

Apoi se ridică, respirînd din plin, cu fruntea ridicată și cu brațele întinse, spuse :

— Să se prăbușească monarhia, acum mă simt în stare s-o susțin !

Gilbert surise.

— Vă simțiți deci mai bine ? întrebă el.

— Doctore, spuse Mirabeau, arătați-mi locul unde se vinde această doctorie și, chiar de-ar trebui să plătesc fiecare picătură cu un diamant egal cu mărimea picăturii, chiar de-ar trebui să renunț la orice lux pentru acest lux

de forță și de viață, vă asigur că voi avea această flacără lichidă și că, atunci, mă voi considera de neînvins !

— Conte, spuse Gilbert, promiteți-mi să nu luați din această doctorie decît de două ori pe săptămînă și să nu vă adresați altcuiva decît mie pentru a vă reînnoi rezerva, și atunci acest flacon vă aparține.

— Dați-mi-l, spuse Mirabeau, și vă promit tot ce doriți.

— Iată-l, spuse Gilbert, dar asta nu e totul. Mi-ați spus că veți avea cai și trăsură ?

— Da.

— Ei bine, mutați-vă la țară. Aceste flori, care viciază aerul camerei dumneavoastră, purifică aerul unei grădini. Drumul ce-l veți parcurge în fiecare zi pentru a veni la Paris și a vă reîntoarce la țară vă va fi salutar. Alegeți, dacă e posibil, o reședință situată pe o înălțime, într-o pădure, sau în apropierea unei ape curgătoare, ca de exemplu Bellevue, Saint-Germain sau Argenteuil.

— Argenteuil ! repetă Mirabeau. Tocmai mi-am trimis servitorul să caute acolo o reședință de țară. Teisch, nu mi-ai spus că ai găsit acolo ceva ce mi-ar conveni ?

— Da, domnule conte, răspunse servitorul, care asistase la tratamentul făcut de Gilbert, da, o casă fermecătoare, despre care mi-a vorbit un anume Fritz, compatriotul meu. Locuise acolo cu un bancher străin, care-i fusese stăpîn. Acum e liberă și domnul conte o poate închiria oricînd dorește.

— Unde e situată această casă ?

— În afară de Argenteuil. E cunoscută sub numele de castelul Marais.

— Ah ! o cunosc, spuse Mirabeau. Foarte bine, Teisch. Cînd tatăl meu mă alunga de-acasă cu blestemele sale și cu cîteva lovituri de baston... Știați, doctore, că tatăl meu locuia la Argenteuil ?

— Da.

— Ei bine, cum spuneam, cînd mă alunga de-acasă, mi se întîmpla de multe ori să mă plimb pe lîngă zidurile acestei frumoase reședințe și să-mi spun ca Horațiu, cred, scuzați-mă dacă citatul este greșit : *O rus, quando te aspiciam ?*

— Atunci, dragul meu conte, a sosit momentul să vă realizaţi visul. Duceţi-vă, vizitaţi castelul Marais, mutaţi-vă acolo domiciliul... cu cît mai repede, cu atît mai bine.

Mirabeau chibzui o clipă şi, întorcîndu-se spre Gilbert, spuse :

— Nu-i aşa, dragă doctore, că este de datoria dumneavoastră să vegheaţi asupra bolnavului pe care l-aţi înviat ? Nu e decît cinci după-amiază. Ne bucurăm de zilele lungi ale anului şi vremea e frumoasă. Să ne urcăm în trăsură şi să mergem la Argenteuil.

— Fie ! spuse Gilbert. Să mergem la Argenteuil. Cînd începi un tratament pentru sănătatea unei persoane atît de preţioase ca a dumneavoastră, dragul meu conte, trebuie studiat totul... Să mergem să studiem viitoarea dumneavoastră casă de la ţară !

Capitolul 56

SUB PATRU TREPTE NU MAI EXISTĂ PĂRINŢI

Mirabeau nu avea încă o casă aranjată şi, în consecinţă, nu avea trăsură personală. Aşa că servitorul se duse să ia o trăsură de piaţă.

Să mergi la Argenteuil, unde acum ajungi în unsprezece minute şi unde se va ajunge poate, în zece ani, doar în unsprezece secunde era pe atunci aproape o călătorie.

De ce alesese Mirabeau orăşelul Argenteuil ? Fiindcă amintirile sale, cum îi spusese doctorului, se legau de acest mic orăşel, iar omul simte o atît de mare nevoie să dubleze perioada scurtă de existenţă ce i-a fost dată, încît se agaţă, atît cît poate, de trecut, pentru a fi tîrît mai încet spre viitor.

La Argenteuil murise la 11 iulie 1789 tatăl său, marchizul de Mirabeau, aşa cum trebuia să moară un adevărat gentilom care nu voise să asiste la căderea Bastiliei. Aşa că Mirabeau opri trăsura la capătul podului de la Argenteuil.

— Am şi ajuns ? întrebă doctorul.

— Da şi nu. N-am ajuns încă la castelul Marais, situat la un sfert de leghe după Argenteuil. Dar, ceea ce facem azi, dragă doctore, am uitat să vă spun, nu e o vizită, ci un pelerinaj şi încă unul în trei etape.

— Un pelerinaj ! spuse Gilbert zîmbind. Şi la care sfînt ?

— La sfîntul Riqueti, dragul meu doctor. E un sfînt pe care nu-l cunoaşteţi, un sfînt pe care oamenii l-au canonizat. De fapt, mă îndoiesc că bunul Dumnezeu, presupunînd că el se ocupă de toate nerozîile de pe acest sărman pămînt, a ratificat această canonizare. Dar nu e mai puţin sigur că aici a răposat Riqueti, marchiz de Mirabeau, *Prietenul oamenilor,* răpus ca un martir de dezmăţul şi excesele nedemnului său fiu, Honoré-Gabriel-Victor Riqueti, conte de Mirabeau.

— Ah ! e-adevărat, spuse doctorul. Tatăl dumneavoastră a murit la Argenteuil. Iertaţi-mă că am uitat, dragul meu conte. Scuza mea este că tocmai soseam din America cînd am fost arestat pe şoseaua de la Le Havre spre Paris, în primele zile din iulie, şi mă aflam la Bastilia în timpul decesului. Am ieşit de-acolo la 14 iulie, împreună cu alţi şapte prizonieri şi, oricît de mare a fost acest eveniment particular, s-a pierdut în noianul de evenimente care au izbucnit în aceeaşi lună... Şi unde locuia tatăl dumneavoastră ?

În aceeaşi clipă în care Gilbert punea această întrebare, Mirabeau se oprea în faţa grilajului unei case situate pe chei, în faţa riului, de care o despărţea o pajişte de aproape trei sute de paşi şi o perdea de arbori.

Văzînd un om oprindu-se înaintea gardului de fier, un cîine enorm, din rasa Pirineilor, îşi luă vînt mîrîind, îşi scoase capul prin zăbrelele porţii şi încercă să înşface o bucată din carnea lui Mirabeau sau un petic din hainele sale.

— La dracu ! doctore, spuse el trăgîndu-se înapoi, spre a scăpa de colţii albi şi ameninţători ai dulăului. Nimic nu s-a schimbat şi sînt primit aici ca pe timpul cînd trăia taică-meu.

Totuşi, un tînăr apăru pe peron, liniştì dulăul, îl chemă spre el şi se apropie de cei doi străini.

— Scuzaţi, domnilor, spuse el, stăpînii n-au nici o vină în primirea ce vă face cîinele. Mulţi dintre cei care se plimbă pe aici se opresc în faţa acestei case, în care a locuit înainte marchizul de Mirabeau, şi cum sărmanul Cartouche nu poate înţelege interesul istoric legat de locuinţa umililor săi stăpîni, mîrîie neîncetat. La coteţ, Cartouche !

Tînărul făcu un gest de ameninţare şi cîinele, continuînd să mîrîie, plecă şi se ascunse în coteţ, îşi trecu prin deschizătura acestuia labele de dinainte, pe care îşi culcă botul cu limba sîngerie, cu dinţii ascuţiţi, cu ochii de foc.

În acest timp, Mirabeau şi Gilbert schimbau o privire între ei.

— Domnilor, continuă tînărul, nu mai e altceva în spatele gardului decît o gazdă gata să deschidă şi să vă primească, dacă curiozitatea dumneavoastră nu se mulţumeşte cumva să privească doar exteriorul.

Gilbert îl împinse pe Mirabeau cu cotul, în semn că ar vizita cu plăcere interiorul casei. Mirabeau îl înţelese. De altfel, nutrea aceeaşi dorinţă ca şi Gilbert.

— Domnule, spuse el, ne-aţi citit gîndurile. Ştiam că această casă a fost locuită de *Prietenul oamenilor* şi eram, curioşi s-o vizităm.

— Şi curiozitatea dumneavoastră va spori, domnilor, spuse tînărul, cînd veţi afla că de două sau de trei ori, în timpul în care tatăl a locuit aici, casa a fost onorată de vizita ilustrului său fiu care, dacă e cazul să credem în tradiţie, n-a fost primit întotdeauna aşa cum ar fi meritat şi cum l-am primi noi dacă ar avea dorinţa pe care o aveţi dumneavoastră, domnilor, şi la care mă grăbesc să subscriu.

Şi, înclinîndu-se, tînărul deschise poarta în faţa celor doi vizitatori, împinse grilajul şi o luă înaintea lor.

Dar Cartouche nu păru dispus să-i lase să se bucure astfel de ospitalitatea ce li se oferea. Se repezi din nou în afara coteţului, cu un oribil lătrat.

Tînărul se interpuse între cîine şi acela dintre oaspeţii săi împotriva căruia animalul părea deosebit de inver-

şunat. Dar Mirabeau îl îndepărtă pe tînăr cu o mişcare a mîinii.

— Domnule, spuse el, cîinii şi oamenii au lătrat puternic la mine : oamenii m-au muşcat uneori, cîinii niciodată. De altfel, se pretinde că privirea omenească este atotputernică asupra animalelor. Lăsaţi-mă, vă rog, să încerc.

— Domnule, spuse tînărul, alarmat, vă previu că dulăul e rău.

— Lăsaţi, lăsaţi, domnule, răspunse Mirabeau. Am de-a face în fiece zi cu fiare mai rele decît el şi chiar azi am dat gata o haită întreagă.

— Da, dar acestei haite i-aţi putut vorbi, spuse Gilbert, şi nimeni nu neagă puterea cuvîntului dumneavoastră.

— Doctore, credeam că sînteţi un adept al magnetismului.

— Fără îndoială. Ei bine ?

— Ei bine, în acest caz ar trebui să recunoaşteţi puterea privirii. Lăsaţi-mă să-l magnetizez pe Cartouche.

Mirabeau vorbea aici cu acel limbaj îndrăzneţ, atît de bineînţeles de fiinţele superioare.

— Daţi-i drumul, spuse Gilbert.

— Ah ! domnule, repetă tînărul, nu vă expuneţi.

— Vă rog ! spuse Mirabeau.

Tînărul se înclină în semn de consimţămînt şi se îndepărtă spre stînga, pe cînd Gilbert, se îndepărtă spre dreapta, cum fac martorii unui duel cînd adversarul urmează să tragă asupra celui aflat sub ocrotirea lor.

De altfel, tînărul, urcat pe cele două sau trei trepte ale peronului, era gata să-l oprească pe Cartouche dacă privirea sau cuvîntul necunoscutului ar fi fost insuficiente.

Cîinele întoarse capul la dreapta şi la stînga, ca şi cum ar fi vrut să examineze dacă acel faţă de care părea animat de o ură implacabilă era cu adevărat lipsit de orice ajutor. Apoi, văzîndu-l singur şi fără arme, se tîrî încet în afara coteţului, mai mult şarpe decît patruped, îşi luă brusc elan şi, din primul salt, depăşi o treime din distanţa ce-l despărţea de adversarul său.

Atunci Mirabeau încrucișă brațele și, cu acea putere care făcea din el un Jupiter tunător, al tribunei, își fixă ochii asupra animalului.

În același timp, tot ce putea conține ca electricitate acest trup viguros părea să se urce spre fruntea sa. Firele de păr i se zbîrliră ca și coama unui leu și dacă întîmplarea nu s-ar fi petrecut la acea oră a după-amiezei cînd soarele începe să apună dar luminează încă, ci la primele ore ale nopții, fără îndoială că din fiece fir al părului său s-ar fi văzut țîșnind o scînteie.

Cîinele se opri brusc și-l privi. Mirabeau se lăsă în jos, luă un pumn de nisip și i-l aruncă în față. Cîinele lătră și făcu un nou salt, care-l apropie la trei, patru pași de adversarul său. Atunci însă, bărbatul fu acela care merse spre cîine.

Animalul rămase o clipă nemișcat, ca și cîinele de granit al vînătorului Kephalos. Apoi, îngrijorat de înaintarea lui Mirabeau, păru să șovăie între furie și teamă, amenință cu dinții și cu ochii, dar se lăsă jos, pe picioarele din spate. În cele din urmă, Mirabeau ridică brațele cu acel gest dominator care-i reușise de atîtea ori la tribună cînd își arunca sarcasmele, injuriile sau ironiile asupra adversarilor săi și cîinele, învins, tremurînd tot, se tîrî privind în urma sa dacă retragerea îi era liberă și, întorcîndu-se, intră în mare grabă în coteț.

Mirabeau își ridică privirea, mîndru și voios ca un învingător în jocurile de pe istmul Corint.

— Ah ! doctore, spuse el, domnul Mirabeau-tatăl avea într-adevăr dreptate cînd spunea despre cîini că sînt candidați la umanitate. Priviți-l pe acesta, insolent, laș, și-l veți vedea servil ca și un om.

În același timp lăsă să-i atîrne mîna de-a lungul pulpei și strigă cu un ton de comandă :

— Aici, Cartouche, aici !

Cîinele șovăi, dar, după un gest de nerăbdare din partea lui Mirabeau, își scoase pentru a doua oară capul din coteț, se tîrî din nou cu ochii țintă în ochii acestuia, străbătu astfel spațiul ce-l despărțea de învingătorul său și, ajungînd la picioarele acestuia, ridică încet și timid capul și atinse cu vîrful limbii vîrful degetelor lui.

— E bine, spuse Mirabeau, înapoi la coteţul tău!

Făcu un gest şi cîinele plecă să se culce. Apoi, întorcîndu-se spre Gilbert, pe cînd tînărul rămăsese pe peron tremurînd de teamă şi mut de mirare, spuse:

— Ştiaţi, dragul meu doctor, la ce mă gîndeam făcînd nebunia la care aţi fost martor?

— Nu, dar spuneţi-mi, căci n-aţi făcut-o din simplă bravadă, nu-i aşa?

— M-am gîndit la faimoasa noapte de 5 spre 6 octombrie. Doctore, doctore, aş da jumătate din zilele ce-mi mai rămîn de trăit ca regele Ludovic al XVI-lea să fi văzut acest cîine repezindu-se asupra mea, intrînd în coteţ şi venind apoi să-mi lingă mîna.

Apoi, adresîndu-se tînărului:

— Mă veţi ierta că l-am umilit pe Cartouche, nu-i aşa, domnule? Hai să vedem casa *Prietenului oamenilor*, fiindcă doriţi să ne-o arătaţi.

Tînărul îi făcu loc lui Mirabeau să treacă. De altfel, acesta părea să nu aibă nevoie de ghid, cunoscînd casa mai bine decît oricine.

Fără să se oprească la parter, urcă cu repeziciune scara împodobită cu o balustradă de fier artistic lucrată, spunînd:

— Pe aici, doctore, pe aici.

În adevăr, cu elanul care-i era caracteristic, cu acel obicei de a domina care făcea parte din temperamentul său, din spectator Mirabeau se făcu actor, din simplu vizitator, stăpînul casei.

Gilbert îl urmă.

Între timp, tînărul îşi chemă tatăl, om de cincizeci, cincizeci şi cinci de ani, şi cele două surori, fetişcane de cincisprezece pînă la optsprezece ani, pentru a le spune ce oaspete straniu primise.

Pe cînd le relata istoria supunerii lui Cartouche, Mirabeau îi arăta lui Gilbert cabinetul de lucru, dormitorul şi salonul marchizului de Mirabeau şi, cum fiecare cameră vizitată trezea în el o amintire, Mirabeau povestea anecdotă după anecdotă, cu farmecul şi cu antrenul ce-i erau proprii.

Proprietarul și familia sa îl ascultau pe acest cicerone, care le spunea istoria propriei lor case, deschizînd bine, pentru a vedea și auzi totul, ochii mari și urechile.

Isprăvindu-se vizita apartamentului de la etaj și cum orologiul bisericii din Argenteuil suna de ora șapte, lui Mirabeau îi fu fără îndoială teamă că-l va lipsi timpul să ducă la bun sfîrșit ceea ce mai avea de făcut, de aceea îl grăbi pe Gilbert să coboare, luîndu-i-o înainte și pășind repede peste pr mele patru trepte.

— Domnule, spuse atunci proprietarul casei, dumneavoastră, care cunoașteți atîtea întîmplări cu privire la marchizul de Mirabeau și ilustrul său fiu, mi se pare că ați avea de povestit, desigur dacă binevoiți s-o faceți, o întreagă istorie despre aceste patru trepte, care n-ar fi cea mai puțin ciudată din povestirile dumneavoastră.

Mirabeau se opri și zîmbi.

— E adevărat, spuse, dar pe aceasta intenționam s-o trec sub tăcere.

— Și de ce, conte ? întrebă doctorul.

— Pe legea mea, veți judeca și singur. Ieșind din donjonul de la Vincennes, unde stătuse optsprezece luni, Mirabeau, care avea dublul vîrstei fiului risipitor și care nu vedea nici un indiciu că s-ar pregăti tăierea vițelului gras de bucurie pentru întoarcerea sa, avu ideea să vină și să ceară partea de avere ce i se cuvenea prin lege. Existau două motive pentru ca Mirabeau să fie rău primit în casa părintească : în primul rînd, ieșea de la Vincennes împotriva dorinței marchizului ; în al doilea rînd, venea acasă să ceară bani. Rezultatul a fost că marchizul, ocupat să termine o operă de binefacere, se ridică la vederea fiului său, apucă bastonul la primele cuvinte pronunțate de acesta și se repezi asupra lui în clipa cînd auzi cuvîntul *bani*. Contele își cunoștea tatăl, spera totuși că cei treizeci și șapte de ani ai săi îl vor salva de pedeapsa de care era amenințat. Contele își recunoscu eroarea cînd simți că loviturile de baston ploua pe umerii săi.

— Cum ! E posibil ? Lovituri de baston ? întrebă Gilbert.

— Da, adevărate, solide lovituri de baston, nu dintre cele ce se dau și se primesc la Comedia franceză în ple-

sele lui Molière, ci lovituri de baston reale, bune de spart capul sau de rupt brațul.

— Și ce a făcut contele Mirabeau ? întrebă Gilbert.

— Asta-i bună ! A făcut ceea ce a făcut Horațiu în prima sa luptă — a luat-o la fugă. Din nefericire, n-avea, cum avusese Horațiu, un scut, căci în loc să-l arunce, cum a făcut poetul, s-ar fi servit de el pentru a para loviturile. Dar, neavîndu-l, coborî val-vîrtej primele patru trepte ale acestei scări, cam cum am făcut-o eu acum, poate ceva și mai repede. Ajuns aici se întoarse și, ridicînd bastonul la rîndul său spuse tatălui său : „Oprește-te, domnule, sub patru trepte nu mai există părinți !“ Era un calambur destul de nereușit, care-l opri totuși pe bătrîn cu mai mult succes decît ar fi reușit cel mai bun argument. „Ah ! spuse el, ce nenorocire că judecătorul senioral e mort, i-aș fi scris ce-ai spus.“ Mirabeau, continuă povestitorul, era prea bun strateg să nu profite de ocazia ce i se oferea spre a se retrage. Coborî restul treptelor aproape la fel de repede cum coborîse primele patru și, spre marea sa durere, nu se mai înapoie niciodată în casa părintească. E un mare netrebnic, nu-i așa, doctore, acest conte de Mirabeau ?

— Oh ! domnule — spuse tînărul apropiindu-se de Mirabeau cu mîinile împreunate, ca și cum ar fi cerut iertare oaspetelui său că are o părere contrarie — totuși este un om atît de mare !

Mirabeau îl privi pe tînăr drept în față.

— Ah ! ah ! făcu el, mai există oameni care gîndesc astfel despre contele de Mirabeau ?

— Da, domnule, spuse tînărul, și cu riscul de a nu vă fi pe plac, eu sînt în primul rînd.

— Oh ! reluă Mirabeau rîzînd, nu trebuie să se spună asta cu glas tare în această casă, tinere, sau zidurile se vor prăbuși peste capul dumitale.

Apoi, salutînd respectuos pe bătrîn și curtenitor pe cele două tinere fete, traversă grădina, trimițînd cu mîna un semn de prietenie lui Cartouche, care i-l înapoie printr-un fel de mîrîit în care un rest de revoltă se amesteca cu supunerea.

Gilbert îl urmă pe Mirabeau, care porunci vizitiului să intre în oraș și să oprească în fața bisericii.

La colul primei străzi opri însă trăsura și scoțînd din buzunar o carte de vizită, spuse servitorului :

— Teisch, transmite-i din partea mea această carte de vizită tînărului care nu împărtășește părerea mea despre domnul de Mirabeau.

Apoi, cu un suspin, adăugă :

— Ah ! doctore, iată unul care n-a citit încă *Marea trădare a domnului de Mirabeau !*

Teisch reveni. Era urmat de tînăr.

— Oh ! domnule conte, spuse acesta cu un accent de admirație asupra căruia nu te puteai înșela, acordați-mi ce i-ați acordat lui Cartouche, onoarea de a vă săruta mîna.

Mirabeau deschise brațele și îl strînse pe tînăr la piept.

— Domnule conte, mă numesc Mornais. Dacă vreodată aveți nevoie de cineva care să moară pentru dumneavoastră, amintiți-vă de mine.

Ochii lui Mirabeau se umplură de lacrimi.

— Doctore, spuse el, iată-i pe oamenii care vor veni după noi. Cred că valorează mai mult decît noi, pe cuvînt de onoare !

Capitolul 57

O FEMEIE CARE SEAMĂNĂ CU REGINA

Trăsura se opri la poarta bisericii din Argenteuil.

— V-am spus că nu m-am întors niciodată la Argenteuil din ziua în care tatăl meu m-a gonit de acasă cu lovituri de baston. M-am înșelat : m-am înapoiat în ziua în care l-am condus, în sicriu, în această biserică.

Și Mirabeau coborî din trăsură, își luă pălăria în mînă și, cu capul descoperit, cu un pas lent și solemn, intră în biserică.

Se amestecau în acest om straniu atîtea sentimente opuse, încît avea uneori veleități religioase în epoca în

care toți erau filozofi și în care unii împingeau filozofia pînă la ateism.

Gilbert îl urma la cîțiva pași. Îl văzu pe Mirabeau traversînd biserica și sprijinindu-se, aproape de altarul Fecioarei, de o coloană masivă al cărei capitel roman părea să poarte înscrisă o dată din secolul al XII-lea. Înclină capul, ochii i se fixară pe o lespede neagră din mijlocul capelei.

Doctorul căută să-și dea seama ce absorbea în asemenea grad mintea lui Mirabeau : ochii săi îi urmăriră privirea și se opriră pe o inscripție care suna astfel :

Aici odihnește
FRANÇOISE DE CASTELLANE, MARCHIZA
DE MIRABEAU
Model de pietate și de virtute, soție fericită, mamă fericită.
Născută în Dauphiné în 1685, decedată la Paris în 1769.
Depusă la Saint-Suplice, apoi transportată aici pentru a
fi alături în același mormînt cu demnul său fiu
VICTOR DE RIQUETI, MARCHIZ DE MIRABEAU
supranumit *Prietenul oamenilor*.
Născut la Pertuis, în Provența, la 4 octombrie 1715,
mort la Argenteuil, la 11 iulie 1789.
Rugați-vă Domnului pentru sufletele lor.

Cultul morții este atît de puternic, încît doctorul Gilbert plecă o clipă capul și își sondă memoria spre a vedea dacă nu-i rămăsese vreo rugăciune în minte, pentru a da ascultare invitației ce o adresează oricărui creștin o lespede de mormînt ce o are în față.

Dacă Gilbert ar fi știut vreodată în copilărie, ceea ce e îndoielnic, să vorbească limba umilinței și a credinței, îndoiala, cangrena ultimului secol, venise să șteargă și ultimul rînd din această carte vie, iar filozofia inscrisese în locul lor sofismele și paradoxurile sale.

Simțindu-se cu sufletul uscat și gura mută, el ridică ochii și văzu două lacrimi alunecînd pe fața puternică a lui Mirabeau, brăzdată de pasiuni ca și pămîntul unui vulcan de lavă.

Aceste două lacrimi ale lui Mirabeau provocară o emoție ciudată lui Gilbert. Merse spre el și îi strînse mîna.

Mirabeau înțelese.

Lacrimi vărsate în amintirea tatălui care îl trimisese la închisoare, îl torturase și îl martirizase pe Mirabeau ar fi fost lacrimi de neînțeles sau banale. Se grăbi deci să-i explice lui Gilbert cauza adevărată a acestei sensibilități.

— Era o femeie demnă, spuse el, această Françoise de Castellane, mama tatălui meu. Cînd toată lumea mă găsea hidos, ea singură mă găsea doar urît ; cînd toată lumea mă ura, ea aproape mă iubea ! Dar, îl iubea mai presus de orice pe fiul său. Vezi, dragă Gilbert, de aceea i-am și adunat aici. Pe mine cu cine mă vor așeza alături ? Ce oseminte vor dormi lîngă ale mele ?... Nu am măcar un cîine să mă iubească !

Și rise cu durere în suflet.

— Domnule, spuse un glas cu acea amprentă aspră și plină de reproș care nu aparține decît evlavioșilor, nu se rîde într-o biserică !

Mirabeau își întoarse obrazul pe care curgeau lacrimile spre locul de unde venea glasul și zări un preot.

— Domnule, răspunse el cu blîndețe, sînteți preotul care slujește în această capelă ?

— Da... Ce doriți de la el ?

— Aveți mulți săraci în parohia dumneavoastră ?

— Mai mulți decît din aceia care ar fi dispuși să facă vreo milostenie...

— Cunoașteți totuși cîteva suflete caritabile, cîteva persoane cu spirit filantropic ?...

Preotul începu să rîdă.

— Domnule, observă Mirabeau, am crezut că mi-ați făcut onoarea să-mi spuneți că nu se rîde în biserică...

— Domnule ! spuse preotul jignit, aveți cumva pretenția să-mi dați o lecție ?...

— Nu, domnule, doar să vă dovedesc că oameni care socot că e de datoria lor să vină în ajutorul fraților lor nu sînt chiar atît de rari cum credeți. Iată, domnule, după toate probabilitățile voi locui în castelul Marais. Ei bine, orice muncitor fără lucru va găsi acolo de lucru și un sa-

lariu bun, orice bătrîn flămînd va găsi pîine, orice om bolnav, indiferent de opiniile sale politice și principiile sale religioase, va găsi ajutor, și, începînd de azi, domnule preot, vă ofer în acest scop un credit de o mie de franci pe lună.

Și, rupînd o filă din carnetul său, scrise pe ea cu creionul:

Bun pentru suma de douăsprezece mii de franci, de care domnul preot din Argenteuil va putea dispune din fondurile mele, în rate de cîte o mie de franci pe lună, care vor fi întrebuințați de el pentru opere de binefacere, începînd din ziua instalării mele în castelul Marais.

Întocmit în biserica din Argenteuil și semnat pe altarul Fecioarei.

MIRABEAU, ÎNTÎIUL NĂSCUT

Mirabeau scrisese și semnase într-adevăr această poliță pe altarul Fecioarei, pe care o predă preotului, uluit înainte de a fi citit semnătura, și mai uluit după ce o citi. Ieși apoi din biserică, făcînd semn doctorului Gilbert să-l urmeze. Luară din nou trăsura.

În puținul timp cît stătuse Mirabeau la Argenteuil lăsase în urma sa două amintiri care aveau să crească în posteritate.

Anumitor personalități le este dat să facă să izbucnească un eveniment în orice loc unde le calcă piciorul. Astfel era Cadmus presărînd soldați pe pămîntul Tebei. Astfel era Hercule înfăptuind cele douăsprezece munci ale sale pe tot pămîntul.

Și azi încă — deși Mirabeau este mort de șaizeci de ani — și azi încă dacă veți face la Argenteuil cele două popasuri făcute de Mirabeau și doar dacă vilă va fi nelocuită și biserica pustie nu veți găsi pe cineva care să nu vă povestească în toate amănuntele, ca și cum evenimentul s-ar fi petrecut ieri, ceea ce v-am povestit mai sus.

Trăsura merse pe strada mare pînă la capătul ei, apoi ieși din Argenteuil și merse pe drumul spre Besons. Nu făcu mai mult de o sută de pași pe acest drum, cînd Mirabeau zări la dreapta sa arborii stufoși ai unui parc, des-

părțiți de acoperișurile de culoarea ardeziei ale castelului și acareturilor sale.

Era Marais.

La dreapta șoselei pe care mergea trăsura, înainte de a ajunge la drumeagul care duce din această șosea la gardul castelului, se afla o colibă sărăcăcioasă. În fața pragului ei o femeie stătea pe un scăunel de lemn, ținînd în brațe un copil slab, palid, mistuit de friguri. Mama, tot legănînd acest semicadavru, ridica ochii spre cer și plîngea. Se adresa aceluia căruia i se adresează oamenii cînd nu mai așteaptă nimic de la ceilalți oameni.

Mirabeau țintui din depărtare ochii asupra acestui trist spectacol.

— Doctore, îi zise lui Gilbert, sînt superstițios ca un bătrîn. Dacă acest copil moare, nu mă mai mut în castelul Marais. Vedeți ce se poate face, asta vă privește.

Și opri trăsura în fața colibei.

— Doctore, reluă el, cum nu mai am la dispoziție decît douăzeci de minute de lumină pentru a vizita castelul, vă las aici. Vă rog să veniți mai tîrziu după mine și să-mi spuneți dacă sperați să salvați copilul.

Apoi i se adresă mamei :

— Dragă femeie, iată-l pe acest domn, care e un mare medic. Mulțumiți Providenței care vi-l trimite. Va încerca să vă însănătoșească pruncul.

Femeia nu știa dacă e vis sau aievea. Ea se ridică, cu copilul în brațe, și murmură mulțumiri.

Gilbert coborî.

Trăsura își urmă drumul. Cinci minute mai tîrziu, Teisch suna la poarta castelului.

Stătură cîtva timp fără să vadă apărînd pe cineva. În cele din urmă veni să deschidă un bărbat care, după costumul ce-l purta, puteai recunoaște că este grădinar.

Mirabeau se informă mai întîi de starea în care se află castelul. Castelul putea fi foarte bine locuit, după cum spunea grădinarul și după cum, trebuie recunoscut, apărea la prima vedere. Făcea parte din domeniul abației Saint-Denis, ca reședință a stăreției din Argenteuil, și era pus în vînzare ca urmare a decretelor privind bunurile clerului.

Spusesem că Mirabeau cunoștea dinainte castelul, dar nu avusese niciodată prilejul să-l cerceteze atît de amănunțit ca în această împrejurare.

După ce se deschise poarta, intrară într-o primă curte, aproape pătrată. În dreapta se afla un pavilion locuit de grădinar, în stînga un al doilea pavilion care, datorită cochetăriei cu care era împodobit chiar și în exterior, îi făcea pe privitor să se îndoiască o clipă că ar putea fi perechea primului.

Era totuși perechea acestuia, dar, dintr-un pavilion de rînd, ornamentele făcuseră din el o locuință aproape aristocratică. Arbuști uriași de trandafir, plini cu flori, îl îmbrăcau într-un veșmînt multicolor, pe cînd o centură de viță îi încingea mijlocul cu un cordon verde. Fiecare fereastră era acoperită de o perdea de garoafe, floarea soarelui, cercelușii, ale căror ramuri groase, ale căror flori deschise împiedicau în același timp soarele și privirea să pătrundă în apartament. O grădină mică plină de crini, de cactuși, de narcise — un veritabil covor care părea brodat de mîna Penelopei — alături de casă se întindea pe toată lungimea acestei prime curți, armonizîndu-se minunat cu o gigantică salcie plîngătoare și cu ulmii splendizi plantați pe partea opusă.

Am mai vorbit de pasiunea lui Mirabeau pentru flori. Văzînd acest pavilion pierdut printre trandafiri, această încîntătoare grădină care părea să facă parte din căsuța Florei, el scoase un strigăt de bucurie și spuse grădinarului :

— Oh ! acest pavilion e de închiriat sau de vînzare, prietene ?

— Fără îndoială, domnule, răspunse acesta, fiindcă aparține castelului, iar castelul e de vînzare sau de închiriat. Numai că el este locuit în acest moment. Dar cum nu există contract, dacă domnul va lua castelul, se va putea cere persoanei care locuiește aici să se mute.

— Ah ! spuse Mirabeau. Și cine e această persoană ?

— O doamnă.

— Tînără ?...

— De treizeci, treizeci și cinci de ani.

— Frumoasă ?...

— Foarte frumoasă.

— Bine, spuse Mirabeau, vom vedea. O vecină frumoasă nu strică... Arată-mi castelul, prietene.

Grădinarul merse înaintea lui Mirabeau, trecu un pod care despărțea prima curte de a doua și pe sub care curgea un pîrîu. Acolo grădinarul se opri.

— Dacă domnul, spuse el, nu dorește s-o deranjeze pe doamna din pavilion, acest lucru va fi cu atît mai simplu cu cît pîrîul izolează complet porțiunea de parc aparținînd pavilionului de restul grădinii : ea va fi la ea, și domnul va fi la el acasă.

— Bine, bine, spuse Mirabeau. Să vedem castelul.

Și urcă sprinten cele cinci trepte ale peronului. Grădinarul deschise poarta principală.

Această poartă dădea într-un vestibul cu stucaturi, avînd nișe cu statui și coloane cu vaze pe ele, după moda timpului. Printr-o ușă din fundul acestui vestibul, în fața porții de intrare, se putea ieși în grădină. La dreapta vestibulului se aflau sala de biliard și sufrageria. La stînga două saloane, unul mare și altul mic.

Acest prim aranjament îi plăcu destul de mult lui Mirabeau care, dealtfel, părea distrat și nerăbdător.

Urcară la primul etaj.

Acesta se compunea dintr-un salon mare, minunat așezat spre a servi drept cabinet de lucru, și trei, patru camere de dormit pentru stăpîni. Ferestrele salonului și ale dormitoarelor erau închise.

Mirabeau se duse el însuși spre una din ferestre și o deschise. Grădinarul voi să le deschidă pe celelalte. Dar Mirabeau îi făcu un semn cu mîna și grădinarul se opri.

Exact dedesubtul ferestrei pe care tocmai o deschisese Mirabeau, la picioarele unei imense sălcii plîngătoare, o femeie citea, pe jumătate culcată, în timp ce un copil de cinci, șase ani, se juca la cîțiva pași de ea pe pajiște și printre flori.

Mirabeau înțelese că era doamna din pavilion.

Era imposibil să fii mai grațios și mai elegant îmbrăcat decît această femeie, cu rochia ei de casă din muselină, garnisită cu dantele, acoperind o rochie lungă pînă la ge-

nunchi, de tafta albă, plisată, cu panglici roz și albe ; cu corsajul din muselină roz, cu volane plisate, roze și albe ca și rochia ; cu corsajul din tafta, cu funde de aceeași culoare și cu capișonul împodobit tot cu dantelă care cădea ca un voal și prin care, ca printr-un abur, se putea desluși obrazul ei.

Mîini fine, lungi, cu unghii aristocratice. Picioare de copil, încălțate cu pantofi de casă din tafta albă cu fundițe roz, completau acest armonios și seducător ansamblu.

Copilul, îmbrăcat numai în satin alb, purta — amestec bizar, destul de obișnuit de altfel pe atunci — o mică pălărie după moda lui Henric al IV-lea, cu o cingătoare tricoloră.

De altfel, același costum l-a purtat tînărul delfin cînd a apărut ultima oară cu mama sa la balconul palatului Tuileries.

Semnul făcut de Mirabeau avea drept scop să nu fie deranjată frumoasa cititoare.

Era într-adevăr femeia din pavilionul florilor ; era într-adevăr regina grădinii de crini, de cactuși și de narcise; în sfîrșit, era într-adevăr vecina lui Mirabeau, pe care acest bărbat cu simțurile aspirînd totdeauna spre voluptate ar fi ales-o cu siguranță dacă întîmplarea nu i-ar fi adus-o în cale.

Un timp sorbi din ochi fermecătoarea creatură, nemișcată ca o statuie, ea ignorînd totalmente privirea arzătoare de care era învăluită. Dar, fie din întîmplare, fie datorită unui curent magnetic, ochii i se dezlipiră de carte și se îndreptară spre fereastră.

Îl zări pe Mirabeau, scoase un mic strigăt de surpriză, se ridică, chemă copilul, se îndepărtă ținîndu-l de mînă, nu fără a întoarce capul de două-trei ori, și dispăru împreună cu băiețelul printre arbori, iar Mirabeau urmări diferitele reapariții ale rochiei strălucitoare, al cărui alb lupta cu primele umbre ale nopții.

La strigătul de surpriză scos de necunoscută, Mirabeau scoase și el un strigăt de mirare.

Această femeie avea nu numai un mers de regină ci, atît cît îți permitea să apreciezi prin voalul de dantelă

care-i acoperea pe jumătate obrazul, avea chiar trăsăturile Mariei-Antoaneta.

Copilul contribuia și el la asemănare. Avea vîrsta fiului reginei; al reginei, al cărei mers, al cărei obraz, ale cărei cele mai neînsemnate mișcări rămăseseră atît de prezente nu numai în amintirea, nu, am spune mai mult, în sufletul lui Mirabeau de la întrevederea de la Saint-Cloud, încît ar fi recunoscut-o oriunde ar fi întîlnit-o, chiar dacă ar fi fost înconjurată de acel nor divin cu care Virgiliu o acoperă pe Venus cînd aceasta îi apare fiului său pe țărmul Cartaginei.

Ce minune stranie aducea oare în parcul casei, pe care urma s-o închirieze Mirabeau, o femeie misterioasă care, dacă nu era regina, era cel puțin portretul ei viu.

În acest moment Mirabeau simți că o mînă se lasă pe umărul său.

Capitolul 58

ÎN CARE INFLUENȚA DOAMNEI NECUNOSCUTE ÎNCEPE SĂ SE FACĂ SIMȚITĂ

Mirabeau se întoarse tresărind. Cel care-i pusese mîna pe umăr era doctorul Gilbert.

— Ah! spuse Mirabeau, dumneata ești, dragă doctore. Ei bine?

— Ei bine, spuse Gilbert, am văzut copilul.

— Și sperați să-l salvați?

— Niciodată un medic nu trebuie să piardă speranța, chiar dacă se află în fața morții.

— Drace, spuse Mirabeau, asta înseamnă că boala e gravă.

— Mai mult decît gravă, dragul meu conte, ea este mortală.

— Totuși, ce boală este?

— Tocmai voiam să intru în cîteva detalii ale acestui subiect, ținînd seama că aceste detalii nu vor fi lipsite de

interes pentru un om care a luat, fără să știe la ce se expune, hotărîrea de a locui acest castel.

— Hait ! făcu Mirabeau, vreți să-mi spuneți că risc să mă îmbolnăvesc de holeră ?

— Nu, dar vă voi spune cum a luat sărmanul copil frigurile de pe urma cărora va fi, după toate probabilitățile, mort în opt zile. Mama sa cosea fînul împreună cu grădinarul și, spre a fi mai liberă, a așezat copilul la cîțiva pași de rîpele cu apă stătută ce înconjură parcul. Sărmana femeie, care habar n-are de mișcarea dublă a pămîntului, culcase mica creatură la umbră, fără a bănui că peste o oră umbra va face loc soarelui. Cînd a venit să-și ia copilul, atrasă de țipetele sale, l-a găsit de două ori atins : atins de insolația puternică care-i lovise creierul fraged ; atins de absorbirea emanației din mlaștină, care i-a provocat ceea ce se cheamă otrăvire *palustră*.

— Scuzați-mă, doctore, spuse Mirabeau, dar nu vă prea înțeleg.

— Să vedem. N-ați auzit vorbindu-se de febra mlaștinilor Pontine ? Nu cunoașteți, cel puțin din auzite, miasmele distrugătoare pe care le exală mlaștinile toscane ? N-ați citit în lucrările poetului florentin cum a murit Pia dei Tolomei ?

— Ba da, doctore, știu toate astea, dar ca om de lume și poet, și nu în calitate de chimist sau medic. Cabanis mi-a spus ceva asemănător ultima dată cînd m-am văzut cu el, relativ la sala Manège, unde ne simțim foarte prost. El pretindea chiar că, dacă nu ies de trei ori din fiecare ședință pentru a respira aerul grădinii Tuileries, voi muri otrăvit.

— Și Cabanis avea dreptate.

— Vreți să-mi explicați asta, doctore ? Mi-ați face plăcere.

— Serios.

— Da, știu suficient de bine limba greacă și latina. În cei aproape cinci ani de închisoare făcuți la diferite intervale, grație susceptibilităților sociale ale tatălui meu, am studiat suficient de bine antichitatea. În timpul meu liber am scris chiar despre moravurile antichității o carte obscenă care nu e lipsită, totuși, de o oarecare știință. Dar mi-e total necunoscut felul cum poți fi otrăvit în sala

Adunării Naționale, în afară de cazul cînd ești mușcat de abatele Maury, sau citești ziarul domnului Marat.

— Am să v-o spun eu. Poate explicația va fi destul de neclară pentru un om care are modestia să mărturisească că e slab în fizică și ignorant în chimie. Totuși, voi încerca să fiu cît mai clar posibil.

— Vorbiți, doctore. Niciodată nu veți găsi un ascultător mai dornic să învețe.

— Arhitectul care a construit sala Manège — și din nenorocire arhitecții sînt, ca și dumneavoastră, dragul meu conte, destul de slabi chimiști — nu s-a gîndit să construiască hornuri pentru evacuarea aerului viciat, nici țevi pentru împrospătare. De aici rezultă că cele o mie o sută de guri care, închise în această sală, inspiră oxigenul și expiră în schimb vapori carbonici, fac ca la capătul unei ore de ședință, mai ales iarna, aerul să nu mai fie respirabil.

— Iată exact lucrul de care am vrut să-mi dau seama, chiar dacă-ar fi numai pentru a-l informa pe Bailly.

— Nimic mai simplu decît această explicație : aerul pur, aerul așa cum e destinat să fie inspirat de plămînii noștri, aerul așa cum îl respirăm într-o casă pe jumătate îndreptată spre răsărit, cu un curs de apă în apropiere, adică în cele mai bune condiții în care aerul poate fi respirat, se compune din șaptezeci și opt de părți de oxigen, din douăzeci și una de părți de azot și din două părți din ceea ce numim vapori de apă.

— Foarte bine ! Pînă aici am înțeles și notez cifrele dumneavoastră.

— Ei bine, ascultați mai departe. Sîngele din vine este adus negru și încărcat cu carbon în plămîni, unde el trebuie revitalizat prin contactul cu aerul dinafară, adică cu oxigenul, pe care acțiunea inspiratorie îl va lua din aerul liber. Aici se produce un fenomen dublu, pe care noi îl numim hematoză. Oxigenul pus în contact cu sîngele, se combină cu el, din negru cum era îl face roșu și-i dă astfel elementul de viață necesar fiecărui organism. În același timp carbonul, care se combină cu o parte din oxigen, se transformă în acid carbonic sau oxid de car-

bon şi este eliminat, în amestec cu o oarecare cantitate de vapori de apă, prin actul expiraţiei. Ei bine, acest aer pur absorbit prin inspiraţie, acest aer viciat, eliminat prin expiraţie formează, într-o sală închisă, o atmosferă care nu numai că încetează să fie respirabilă, dar care poate să ajungă să producă o veritabilă otrăvire.

— Astfel încît, după părerea dumneavoastră, sînt de pe acum pe jumătate otrăvit?

— Exact. Durerile dumneavoastră interne nu se datorează altei cauze. Bineînţeles, adaug la otrăvirea din sala Manège pe cea din sala arhiepiscopiei, cea din donjonul Vincennes, cea din fortul Joux şi din castelul If. Nu vă amintiţi ce spunea doamna de Bellegarde că la castelul din Vincennes există o cameră care face cît greutatea sa în arsenic?

— Astfel încît, dragă doctore, bietul copil este total otrăvit, iar eu pe jumătate.

— Da, dragă conte. Şi otrăvirea i-a provocat o febră pernicioasă care s-a stabilit în creier şi în meninge. Această febră a produs o boală denumită simplu febră cerebrală şi pe care eu aş boteza-o, dacă îmi daţi voie, cu un nume nou, o hydrocefalită acută. De aici convulsiile, obrazul tumefiat, buzele violete: de aici un pronunţat trismus al maxilarelor, de aici ochii daţi peste cap; de aici respiraţia gîfîitoare, freamătul pulsului în locul bătăilor; de aici, în sfîrşit, sudoarea vîscoasă care acoperă întregul său trup.

— La dracu! dragul meu doctor, ştiaţi că numai enumerarea ce mi-o faceţi îmi dă fiori? Chiar aşa: cînd aud un medic vorbind în termeni tehnici e ca şi atunci cînd citesc o hîrtie timbrată, redactată cu tertipuri. Mi se pare totdeauna că cel mai dulce lucru ce mă aşteaptă e moartea. Şi ce i-aţi prescris sărmanului micuţ?

— Tratamentul cel mai energic. Şi mă grăbesc să vă spun că vreo doi ludovici înveliţi în reţetă au hotărît-o pe mamă să-l urmeze. Deci, comprese răcoritoare pe cap, stimulante la extremităţi, vomitive, chinină în decoct.

— Nu e puţin! Şi toate astea nu vor ajuta la nimic?...

— Toate astea, fără ajutorul naturii, nu vor face mare lucru. Pentru liniştea conştiinţei mele, am prescris acest

tratament [1]. Îngerul său păzitor, dacă sărmanul copil are unul, va face restul.

— Hm! făcu Mirabeau.

— Înțelegeți, nu-i așa? spuse Gilbert.

— Teoria dumneavoastră despre otrăvirea cu oxid de carbon? Aproape.

— Nu, nu asta. Vreau să spun că aerul castelului Marais nu vă prieste.

— Credeți, doctore?

— Sînt sigur.

— Ar fi mare păcat, căci castelul îmi convine de minune.

— Vă recunosc bine în asta, veșnic dușman al propriei dumneavoastră persoane! Vă recomand o înălțime, luați un teren plat. Vă recomand un curs de apă, alegeți o apă stătută.

— Dar uite ce parc... dar priviți acești arbori, doctore.

— Dormiți o singură noapte cu fereastra deschisă, conte, sau plimbați-vă după unsprezece seara la umbra acestor frumoși copaci și-mi veți spune noutăți a doua zi...

— Adică, în loc să fiu otrăvit pe jumătate, cum sînt acum, a doua zi aș fi cu totul otrăvit?...

— Mi-ați cerut adevărul?

— Da. Și mi-l spuneți, nu-i așa?

— Oh! în toată cruzimea sa. Vă cunosc, dragă conte. Veniți aici să fugiți de lume, lumea va veni să vă caute. Fiecare își tirăște lanțul după el, fie de fier, fie de aur, fie de flori. Lanțul dumneavoastră personal este plăcerea în timpul nopții și studiul în timpul zilei. Cît ați fost tînăr, voluptatea v-a odihnit de muncă, dar munca v-a epuizat zilele și voluptatea v-a obosit nopțile. Îmi spuneați chiar dumneavoastră, în limbajul atît de expresiv și de colorat pe care-l folosiți, că vă simțiți trecînd de la vară la toamnă. Ei bine, dragul meu conte, drept urmare a excesului de plăcere noaptea, drept urmare a excesului de muncă ziua,

[1] În 1790 nu se cunoștea încă sulfatul de chinină și nu se puneau lipitori după ureche. Rețeta doctorului Gilbert era prin urmare completă, atît cît permiten nivelul științei la sfîrșitul secolului al XVIII-lea. (N. A.)

sînt obligat să vă iau sînge. Ei bine, în acest moment de scădere a forțelor, gîndiți-vă, veți fi mai apt ca niciodată să inspirați acest aer, viciat noaptea de arborii mari din parc, viciat ziua de miasmele palustre din această apă moartă. Atunci, ce vreți? Veți fi doi împotriva mea, amîndoi mai puternici decît mine: dumneavoastră și natura. Așa că voi fi neapărat nevoit să vă înfrînt.

— Astfel, dragă doctore, credeți că voi pieri din pricina viscerelor?... Drace! Mă întristați spunîndu-mi acest lucru. Bolile datorate lor sînt lungi și dureroase! Aș prefera vreo apoplexie fulgerătoare sau vreun anevrism. N-ați putea să-mi aranjați ceva asemănător?

— Oh! dragul meu conte, spuse Gilbert, vă rog să nu-mi cereți nimic de acest fel. Ceea ce doriți s-a făcut, sau se va face. După părerea mea, viscerele dumneavoastră nu sînt decît secundare și primul rol îl joacă și îl va juca la dumneavoastră inima. Din nenorocire, bolile de inimă sînt numeroase și variate la oamenii de vîrsta dumneavoastră și nu duc totdeauna la o moarte fulgerătoare. Regula generală, dragul meu conte, ascultați bine acest lucru, nu e scrisă nicăieri, dar vă spun eu, ca observator filozof mai mult decît medic: bolile acute ale omului urmează o ordine aproape absolută; la copil creierul se îmbolnăvește în primul rînd; la adolescent pieptul; la adult viscerele inferioare; în sfîrșit, la bătrîn, creierul sau inima, adică ceea ce a gîndit și a suferit mult. Astfel, cînd știința își va fi spus ultimul cuvînt, cînd întreaga creație cercetată de om își va fi furnizat ultimul secret, cînd orice boală își va fi găsit leacul, cînd omul, cu cîteva excepții, nu va muri — ca și animalele ce-l înconjură — decît de bătrînețe, singurele două organe atacabile la el vor rămîne creierul și inima, și încă moartea din cauza creierului va avea drept cauză inițială boala inimii.

— La naiba! dragul meu doctor, spuse Mirabeau, nu aveți idee cît mă interesează ce spuneți. Iată, s-ar spune că inima mea știe că vorbiți despre ea. Vedeți cum bate!...

Mirabeau luă mîna lui Gilbert și o așeză pe inimă.

— Ei bine, spuse doctorul, iată că asta vine în sprijinul celor ce vă explicam. Cum vreți ca un organ care par-

ticipă la toate emoțiile dumneavoastră, care-și accelerează bătăile sau le oprește la urmărirea unei simple conversații patologice, cum vreți, mai ales la dumneavoastră, ca acest organ să nu fie afectat ? Ați trăit prin inimă, veți muri prin inimă. Înțelegeți totuși : nu există o afecțiune morală violentă, nu există o afecțiune fizică acută care să nu-i dea omului un soi de febră. Nu există febră care să nu producă o accelerare mai mică sau mai mare a bătăilor inimii. Ei bine, în această muncă ce reprezintă trudă și oboseală, pentru că se îndeplinește în afara ordinei normale, inima se uzează, inima se vlăguiește. De aceea, la bătrîni, se produce hipertrofia inimii, adică mărirea ei peste măsură. De aceea se produce anevrismul, adică micșorarea ei. Anevrismul duce la o ruptură a inimii, singura moarte care este instantanee. Hipertrofia duce la apoplexii cerebrale, moarte mult mai lentă uneori, dar în care inteligența este ucisă și în care, în consecință, veritabila durere nu mai există, fiindcă nu există durere în sentimentul care judecă și măsoară această durere. Ei bine, vă imaginați că ați putut iubi, că ați fost fericit, că ați suferit, că ați putut avea momente de bucurie și ceasuri de disperare ca nimeni altul înaintea dumneavoastră. Că ați putut atinge triumfuri necunoscute, că v-ați putut prăbuși în decepții extraordinare. Că inima v-a putut pompa timp de patruzeci de ani sîngele în cataracte arzătoare sau precipitate din centru spre extremități. Că ați putut gîndi, munci, vorbi zile întregi, că ați putut bea, rîde, iubi nopți întregi și că inima dumneavoastră, de care ați uzat și ați abuzat n-o să vă lase pe neașteptate ? Haida de, dragul meu. Inima este ca o pungă : oricît ar fi de plină, tot împrumutînd din ea, se secătuiește. Dar după ce v-am arătat aspectul rău al acestei situații, lăsați-mă să vă expun și latura sa bună. Inimii îi trebuie timp să se uzeze. Nu acționați atît de mult asupra ei cum faceți, nu-i cereți mai multă muncă decît e în stare să facă, nu-i dați mai multe emoții decît poate suporta. Creați-vă condiții care să nu provoace perturbări grave în cele trei funcțiuni principale ale vieții : respirația, care-și are sediul în plămîni ; circulația, care-și are sediul în inimă ; digestia, care-și are se-

diul în intestine. Astfel veți trăi încă douăzeci, treizeci de ani, murind doar de bătrînețe. Pe cînd dacă, dimpotrivă, vreți să mergeți spre sinucidere, oh ! Dumnezeule, nimic mai ușor pentru dumneavoastră. Veți întîrzia sau veți grăbi moartea după dorință. Imaginați-vă : mînați doi cai impetuoși, care vă tîrăsc pe dumneavoastră, conducătorul lor ; siliți-i să meargă la pas, și vor face într-un timp lung o călătorie îndelungată ; lăsați-i să alerge în galop și, ca și cei ai Soarelui, vor parcurge într-o zi și o noapte toată orbita cerului.

— Da, spuse Mirabeau, însă în timpul acestei zile ei încălzesc și luminează, ceea ce în orice caz este ceva. Veniți, doctore, se face tîrziu, mă voi gîndi la toate acestea

— Gîndiți-vă la toate, spuse doctorul urmîndu-l pe Mirabeau, dar, pentru începutul supunerii la ordinele rațiunii, promiteți-mi mai întîi să nu închiriați acest castel. Veți găsi în jurul Parisului zece, douăzeci, cincizeci care vă vor oferi aceleași avantaje ca și acesta.

Poate că Mirabeau, cedînd glasului rațiunii, era gata, gata să promită. Dar deodată, printre primele umbre ale serii i se păru că vede apărînd, în spatele unei perdele de flori, capul femeii cu fustă de tafta albă și volane roz. Această femeie — cel puțin așa i se păru lui Mirabeau — această femeie îi zîmbea. Dar nu avu vreme să capete siguranța faptului, căci în momentul în care Gilbert, ghicind că se petrece ceva nou cu bolnavul său, scrută din priviri împrejurimile, pentru a-și da seama personal de cauza tresăririi nervoase a brațului de care se sprijinea, capul se retrase grăbit și nu se mai văzură la fereastra pavilionului decît ramurile ușor agitate ale trandafirilor, cercelușilor și garoafelor.

— Ei bine, spuse Gilbert, nu răspundeți ?

— Dragă doctore, spuse Mirabeau, vă aduceți aminte ce i-am spus reginei cînd, părăsindu-mă, îmi dădu mîna să i-o sărut : „Doamnă, prin acest sărut monarhia e salvată !"

— Da,

— Ei bine, mi-am luat atunci un angajament foarte greu, doctore, mai ales în condițiile în care Curtea mă părăsește, așa cum a făcut-o. Totuși, nu vreau să uit acest

angajament. Să nu dispreţuim sinuciderea despre care vorbiţi, doctore. Această sinucidere va fi singurul mijloc să ies basma curată.

A treia zi, Mirabeau cumpără castelul Marais, încheind un contract pe termen lung, cu drept de ipotecă.

Capitolul 59

CHAMP-DE-MARS

Am mai încercat să-i facem pe cititorii noştri să înţeleagă ce nod indisolubil de federalizare legase Franţa întreagă, şi ce efect produsese asupra Europei această federalizare individuală, precedînd federaţia generală.

Europa urma să înţeleagă într-o zi — cînd asta ? epoca era ascunsă în norii viitorului de nepătruns — că ea însăşi va forma o imensă federaţie de cetăţeni, o uriaşă societate de fraţi.

Mirabeau făcu totul să grăbească realizarea acestei mari federaţii. La temerile exprimate de rege, el răspunse că dacă ar mai exista vreo salvare pentru regalitate în Franţa, atunci aceasta nu la Paris trebuie căutată, ci în provincie.

De altfel, din această reuniune a unor oameni veniţi din toate colţurile Franţei rezulta un mare avantaj : acela că regele îşi va vedea poporul, iar poporul îşi va vedea regele. Cînd întreaga populaţie a Franţei, reprezentată de trei sute de mii de federaţi — burghezi, magistraţi, militari — va veni pe Champ-de-Mars să strige „Trăiască Naţiunea !“ şi să-şi unească mîinile pe ruinele Bastiliei, cei cîţiva curteni orbi sau interesaţi să-l orbească pe rege nu-i vor mai putea spune că Parisul, împins de un pumn de răzvrătiţi, cere o libertate pe care nu o cere restul Franţei. Mirabeau se bizuia pe judecata raţională a regelui ; Mirabeau se bizuia pe spiritul regalist atît de viu încă la acea vreme în adîncul inimii francezilor şi prevestea că din acest contact neobişnuit, necunoscut, nemaiauzit al unui monarh cu poporul său, va rezulta o

alianță sacră, pe care nici o intrigă nu o va mai putea sfărîma.

Oamenii de geniu sînt uneori atinși de acea nerozie sublimă care face ca ultimii mitocani politici ai viitorului să aibă dreptul să rîdă în nas amintirii lor.

De pe acum, o federație pregătitoare se constituise din inițiativă proprie, cum s-ar spune, pe cîmpiile de lîngă Lyon. Franța, care se îndrepta instinctiv spre unitate credea a fi găsit soluția definitivă pe cîmpiile de pe malurile Rhonului. Acolo însă ea și-a dat seama că orașul Lyon putea foarte bine să logodească Franța cu geniul libertății, dar că-i trebuia Parisul spre a o mărita.

Cînd propunerea unei federații generale a fost adusă înaintea Adunării Naționale de primarul și de Comuna din Paris, care nu mai puteau rezista cererilor celorlalte orașe, se produse o mare mișcare printre auditori. Reuniunea zecilor de mii de oameni la Paris, acest veșnic centru de agitație, era dezaprobată deopotrivă de cele două partide care împărțeau Camera : de regaliști și de iacobini.

Aceasta însemna, spuneau regaliștii, să se riște un gigantic 14 iulie, nu împotriva Bastiliei de astă dată, ci împotriva regalității. Ce s-ar întîmpla cu regele în mijlocul acestei înspăimîntătoare învălmășeli de pasiuni diverse, în mijlocul acestui groaznic conflict între diferite opinii ?

Pe de altă parte, iacobinii, care nu ignorau cîtă influență păstra Ludovic al XVI-lea asupra maselor, nu se temeau mai puțin decît dușmanii lor de această reuniune. În ochii iacobinilor o asemenea reuniune avea să slăbească forța spiritului public, să adoarmă neîncrederea, să trezească vechile idolatrii, în sfîrșit, să regalizeze Franța.

Dar nu exista nici o posibilitate de a stăvili această mișcare, care nu a mai avut egal de cînd întreaga Europă se ridicase, în secolul al XI-lea, pentru a elibera sfîntul mormînt.

Numai că Adunarea a făcut tot ce a putut pentru ca această reuniune să fie mult mai puțin importantă decît se presimțea că va fi. Tărăgănă discuțiile, le lungiră, astfel încît pentru cei ce veneau de la capătul regatului lucrurile să se petreacă așa cum se petrecuseră la Lyon cu deputații Corsicei : degeaba se grăbiră, n-ajunseseră decît a doua zi.

În plus, cheltuielile urmau să fie suportate de localități. Or, existau provincii atît de sărace, lucru cunoscut, încît Adunarea presupunea că oricîte eforturi ar face, n-ar putea acoperi cheltuielile deputaților lor nici pentru jumătatea drumului ce-l aveau de parcurs, ba nici pentru un sfert, căci trebuiau nu numai să vină la Paris, dar și să se întoarcă în provinciile lor.

Socotelile fuseseră însă făcute fără a se ține seama de entuziasmul poporului. Nu se pusese la socoteală contribuția pe care bogații o plătiră de două ori : o dată pentru ei, o dată pentru cei săraci. Își făcuseră calculele fără să adauge ospitalitatea care striga de-a lungul drumurilor : „Francezi, deschideți-vă porțile, iată frații care sosesc din cele mai îndepărtate unghiuri ale Franței !"

Și acest ultim strigăt nu găsise urechi surde, nici vreo poartă închisă.

Nu mai existau străini, nu mai existau necunoscuți. Peste tot numai francezi, rude, frați. „Veniți la noi, pelerini ai marii sărbători ! Veniți, gărzi naționale ! Veniți, soldați ! Veniți, marinari ! Intrați la noi ! Veți găsi tați și mame, soții, ai căror fii și soți găsesc în alte locuri ospitalitatea ce v-o oferim !"

Pentru cel ce s-ar fi putut ridica, nu negreșit pe cel mai înalt munte de pe pămînt, dar pe cel mai înalt munte din Franța, ar fi fost un spectacol minunat să-i vadă pe acești trei sute de mii de cetățeni mergînd spre Paris, toate razele stelei revărsîndu-se spre centru.

Și de cine erau îndrumați acești pelerini ai libertății ? De moșnegi, de sărmanii soldați din războiul de șapte ani, de subofițerii de la Fontenoy, de ofițeri cărora le-a trebuit o viață întreagă de muncă, de curaj și devotament pentru a ajunge să-și pună epoleți de locotenent sau de căpitan ; de mineri săraci, care fuseseră obligați să sprijine cu fruntea lor bolta de granit a vechiului regim militar ; de marinari care au cucerit India cu Busy și Dupleix, și pe care au pierdut-o cu Lally-Tolendal ; de ruine vii, sfîrtecate de tunurile cîmpurilor de bătălie, măcinate de fluxul și refluxul mării. În ultimele zile bărbați de optzeci de ani făcură marșuri de cîte zece și douăsprezece leghe pentru a ajunge la timp, și ajunseră.

Tocmai cînd socoteau că sosise momentul să se culce pentru totdeauna şi să doarmă somnul de veci, regăsiseră forţele tinereţii. Fiindcă patria le făcuse semn, chemîndu-i la ea cu o mînă şi arătîndu-le, cu cealaltă, viitorul copiilor lor.

În faţa lor mergea speranţa.

Apoi, ei cîntau un singur şi acelaşi cîntec, fie că pelerinii veneau din nord sau din sud, din est sau din vest, din Alsacia sau din Bretania, din Provenţa sau din Normandia. Cine i-a învăţat acest cîntec, cu ritm greoi, apăsat, ca acele vechi cîntece religioase care-i călăuzeau pe cruciaţi prin mările arhipelagului şi cîmpiile Asiei Mici? Nimeni nu ştia. Era îngerul reînnoirii, care-şi scutura aripile trecînd pe deasupra Franţei?

Acest cîntec era faimosul *Ça ira*, dar nu cel din 1693; anul '93 a schimbat ordinea, a schimbat totul: rîsul în lacrimi şi sudoarea în sînge.

Nu, Franţa în întregul ei, smulgîndu-se din ea însăşi pentru a veni să aducă la Paris jurămîntul universal, nu cînta deloc cu vorbe ameninţătoare. Nu, cîntecul ei nu era un cîntec al morţii, ci un cîntec al vieţii; nu era imnul disperării, ci cîntecul speranţei.

Era necesar un circ de proporţii gigantice pentru a primi provincia şi Parisul, cinci sute de mii de suflete. Era necesar un amfiteatru colosal pentru a cuprinde un milion de spectatori.

Pentru provinciali a fost ales Champ-de-Mars. Pentru parizieni, dealurile Passy şi Chaillot.

Numai că Champ-de-Mars prezenta o suprafaţă netedă. Trebuia făcut din el un vast bazin, trebuia săpat şi îngrămădit pămîntul de jur-împrejur pentru a se forma tribune.

Cincisprezece mii de lucrători au fost trimişi cu cazmale, hîrleţe şi tîrnăcoape de către primăria Parisului, pentru a transforma această cîmpie într-o adîncitură mărginită de un vast amfiteatru. Dar aceşti cincisprezece mii de muncitori aveau la dispoziţie doar trei săptămîni pentru a efectua această operă titanică. După două zile de lucru îşi dădură seama că le-ar trebui luni întregi. De altfel, e probabil că fuseseră mai bine plătiţi pentru a nu face nimic decît pentru a munci.

Atunci se produse un fel de miracol, după care poate fi apreciat entuziasmul parizienilor. Munca imensă, pe care n-o puteau executa cele cîteva mii de muncitori, o luă asupra ei întreaga populație. Chiar în ziua în care se răspîndise zvonul că Champ-de-Mars nu va fi gata pînă la 14 iulie, o sută de mii de oameni se ridicară și spuseră, cu acea certitudine care însoțește voința unui popor : „Va fi gata !".

Cîțiva deputați se duseră să-l caute pe primarul Parisului în numele acestor o sută de mii de muncitori și se stabili ca ei să muncească noaptea, pentru a nu stînjeni lucrările din timpul zilei.

În aceeași seară, la ora șapte, s-a tras o lovitură de tun, spre a se anunța că munca de zi era terminată și urma să înceapă lucrul de noapte. La auzul loviturii de tun, Champ-de-Mars fu invadat de mulțimea din toate cele patru colțuri ale Parisului.

Fiecare ducea cîte o unealtă : o cazma, un tîrnăcop, o lopată sau o roabă. Alții rostogoleau butoaie pline cu vin, în sunet de viori, ghitare, tobe și fluiere.

Oameni de toate vîrstele, de toate sexele, de toate stările erau amestecați. Civili, soldați, preoți, călugări, doamne frumoase, precupețe din hale, surori de caritate, actrițe, toată această omenire mînuia cazmaua și rostogolea roaba, sau ducea căruciorul pe două roți. Copiii mergeau înainte, purtînd torțe. Urmau orchestrele cîntînd din toate felurile de instrumente și, planînd asupra acestui întreg zgomot, asupra acestui întreg vacarm, asupra tuturor acestor instrumente, se ridica cîntecul *Ça ira*, imens cor intonat de o sută de mii de guri, căruia îi răspundeau trei sute de mii de glasuri venite din toate colțurile Franței.

Printre muncitorii ce lucrau cu înverșunare se remarcau doi, îmbrăcați în uniformă, sosiți printre primii. Unul era un bărbat de vreo patruzeci de ani, îndesat și cu brațe puternice, dar cu înfățișarea sumbră. El nu cînta și deabia vorbea. Celălalt era un bărbat tînăr, de douăzeci de ani, cu chipul deschis și zîmbitor, cu ochi mari albaștri, cu dinți albi, cu părul blond, sigur pe picioarele sale mari și pe genunchii săi groși. Ridica în mîini greutăți enorme, rostogolea roaba și căruciorul fără să se oprească, fără să

se odihnească, cîntînd tot timpul, veghind din colțul ochiului asupra tovarășului său, spunîndu-i cîte o vorbă de duh, la care acesta nu-i răspundea, aducîndu-i cîte un pahar de vin, pe care-l refuza, revenind la locul său și ridicînd întristat din umeri, reîncepînd apoi să lucreze cît zece și să cînte cît douăzeci.

Acești doi oameni erau doi deputați ai noului departament Aisne. Locuind la numai zece leghe de Paris și auzind că lipsesc brațe de muncă, ei alergară în toată graba să-și ofere, primul munca sa tăcută, al doilea, zgomotoasa și voioasa sa colaborare.

Acești doi oameni erau Billot și Pitou.

Să povestim ce se petrecea la Villers-Cotterêts în cea de-a treia noapte de la sosirea lor la Paris, adică în noaptea de 5 spre 6 iulie, exact în momentul în care i-am recunoscut, cînd se străduiau să muncească cît puteau mai bine în mijlocul lucrătorilor.

Capitolul 60

ÎN CARE SE VEDE CE S-A ÎNTÎMPLAT CU CATHERINE, DAR NU SE ȘTIE CE SE VA MAI ÎNTÎMPLA CU EA

În această noapte de 5 spre 6 iulie, aproape de ora 11, doctorul Raynal, care tocmai se culcase în speranța — adeseori deșartă, a chirurgilor și medicilor — de a dormi toată noaptea, fu trezit de trei lovituri puternice în poartă.

Stătea, după cum știm, în obiceiul bunului doctor să deschidă personal cînd se bătea noaptea la poartă, pentru a fi cît mai repede în contact cu oamenii care ar putea avea nevoie de el.

De astă dată, ca și în celelalte, sări din pat, își îmbrăcă halatul, își puse papucii și coborî cît de repede îi permitea scara îngustă a casei.

Oricît s-a grăbit să deschidă, vizitatorului nocturn i s-a părut, fără îndoială, că vine prea încet, și reîncepu să bată, de astă dată fără număr și fără măsură, cînd, deodată poarta se deschise.

Doctorul Raynal îl recunoscu pe același lacheu care venise să-l caute într-o anumită noapte pentru a-l duce la vicontele Isidore de Charny.

— Oh ! oh ! spuse doctorul văzîndu-l, tot dumneata, prietene ? Nu e un cuvînt de reproș, mă înțelegi ? Dar dacă stăpînul dumitale e din nou rănit, va trebui să ia aminte : nu este indicat să te duci mereu în locurile unde plouă cu gloanțe.

— Nu, domnule, răspunse lacheul, nu vin pentru stăpînul meu și nu pentru o rană, vin pentru ceva nu mai puțin urgent. Îmbrăcați-vă bine. Iată un cal, sînteți așteptat.

Doctorul n-avea nevoie niciodată de mai mult de cinci minute pentru a se îmbrăca. Acum, judecînd după glasul lacheului și mai ales după felul în care bătuse la poartă, își dădu seama că prezența sa era urgentă, de aceea se îmbrăcă în patru minute.

— Iată-mă ! spuse el, reapărînd aproape imediat după ce dispăruse.

Fără să pună piciorul jos, lacheul dădu dîrlogii doctorului, care încălecă imediat și apoi, în loc să cotească la stînga ieșind de la el, cum făcuse prima oară, se întoarse spre dreapta, urmîndu-l pe lacheu care-i arăta drumul. Așadar, de astă dată era condus în partea opusă satului Boursonnes.

Traversă parcul, se înfundă în pădure, lăsînd Haramont la stînga sa, și se găsi de îndată într-o parte atît de accidentată a codrului, încît era greu să se continue drumul călare.

Deodată se făcu văzut un om, un bărbat ascuns în spatele unui copac.

— Dumneata ești, doctore ? întrebă el.

Medicul, care-și oprise calul, ignorînd intențiile noului venit, recunoscu vocea vicontelui Isidore de Charny.

— Da, spuse el, eu sînt. Unde dracu mă duceți, domnule viconte ?

— Veți vedea, spuse Isidore. Dar descălecați, vă rog, și urmați-mă.

Doctorul coborî. Începuse să înțeleagă.

— Ah ! ah ! spuse el, pariez că e vorba de o naștere.

Isidore îl prinse de mînă.

— Da, doctore, și, în consecință, îmi promiteți să păstrați tăcerea, nu-i așa ?

Doctorul ridică din umeri, ca un om care voia să spună : „Eh, Dumnezeule, fiți liniștit. Am mai văzut eu dintr-astea !"

— Atunci veniți pe aici, spuse Isidore, răspunzînd gîndului său.

Și intrară amîndoi — în mijlocul tufelor de laur, pe frunzișul uscat și scîrțîitor, pierduți în întunericul dens al stejarilor gigantici, printre ale căror frunze fremătătoare se zărea, din timp în timp, strălucirea unei stele — în desișul în care, cum am spus, caii nu puteau pătrunde. După cîteva clipe doctorul zări uriașa stîncă Clouïse.

— Oh ! oh ! spuse el, mergem cumva la coliba lui moș Clouïs ?

— Nu chiar, spuse Isidore, dar pe-aproape.

— Și, făcînd ocolul imensei stînci, îl conduse pe medic în fața porții unei mici clădiri de cărămidă, sprijinită de coliba bătrînului paznic, încît se putea crede că acesta adăugase o cameră locuinței sale, pentru a avea mai mult spațiu.

Este adevărat că ți-ai fi dat ușor seama de greșeală aruncîndu-ți privirea în interiorul acestei mici încăperi, chiar abstracție făcînd de Catherine, care era culcată în pat.

Pereți acoperiți cu un tapet frumos, perdele dintr-o țesătură cu desen asemănător la cele două ferestre. Între aceste două ferestre o oglindă elegantă, iar dedesubtul ei o toaletă înzestrată cu toate ustensilele de porțelan necesare. Două scaune, două fotolii, o canapea mică și o mică bibliotecă : iată interiorul, aproape confortabil, cum s-ar spune azi, care se înfățișa privirii celui ce intra în cameră.

Dar privirea doctorului nu se opri asupra nici unui lucru. El văzu femeia întinsă pe pat și se duse direct spre suferindă.

Zărindu-l pe doctor, Catherine își ascunse obrazul între mîini, care nu-i puteau opri suspinele, nici ascunde lacrimile.

Isidore se apropie de ea și-i rostl numele. Ea i se aruncă în brațe.

— Doctore, spuse tînărul, vă încredințez viața și onoarea celei care azi nu e decît iubita mea, dar care, sper, va fi într-o zi soția mea.

— Oh ! cît ești de bun, dragul meu Isidore, spunîndu-mi asemenea cuvinte ! Căci știi bine că e imposibil ca o sărmană fată ca mine să poată fi vreodată vicontesă de Charny. Dar, oricum, îți mulțumesc. Știi bine că voi avea nevoie de putere și tu încerci să mi-o dai. Fii liniștit, voi avea curaj, și cel mai mare vi-l dovedesc dumneavoastră, dragă doctore, înfățișîndu-mă fără gînduri ascunse și dîndu-vă mîna.

Și întinse mîna doctorului Raynal.

O durere mai violentă ca oricare alta resimțită pînă atunci de Catherine îi crispă mîna chiar în momentul în care doctorul Raynal o atinse. Acesta făcu un semn lui Isidore, care înțelese că momentul a sosit. Tînărul bărbat îngenunche lîngă patul pacientei, spunîndu-i :

— Catherine, copil adorat, ar trebui, fără îndoială, să rămîn lîngă tine, să te susțin și să te încurajez. Dar mi-e teamă că-mi va lipsi puterea. Dacă totuși o dorești...

Catherine își trecu brațul în jurul gîtului lui Isidore și îi spuse :

— Du-te, pleacă. Îți mulțumesc că mă iubești atît de mult, încît nu mă poți vedea suferind.

Isidore își apăsă buzele pe obrazul sărmanei fete, strînse încă o dată mîna doctorului Raynal și se repezi afară din cameră.

Rătăci timp de două ore, ca acele umbre despre care vorbește Dante, și care nu se pot opri pentru o clipă de odihnă, iar dacă se opresc sînt gonite din nou de un demon care le împunge cu tridentul său de fier. În fiecare moment, după ce făcea un ocol mai mare sau mai mic, revenea la această poartă în spatele căreia se săvîrșea dureroșul mister al nașterii. Dar aproape îndată îl izbea un țipăt scos de Catherine, ce ajungea pînă la el, ca tridentul de fier al damnatului, și-l obliga să reia goana rătăcitoare, îndepărtîndu-l de ținta unde revenea fără încetare.

În cele din urmă se auzi chemat în mijlocul nopții de glasul doctorului și de un glas mai dulos și mai slab. Ajunse în două sărituri la ușa deschisă de astă dată și pe pragul căreia îl aștepta doctorul, ridicînd un copil în brațe.

— Vai ! Vai ! Isidore, spuse Catherine, acum sînt de două ori a ta... a ta ca iubită, a ta ca mamă.

Opt zile mai tîrziu, la aceeași oră, în noaptea de 13 spre 14 iulie, ușa se deschise. Doi bărbați duceau într-o litieră o femeie și un copil, pe care un tînăr îi escorta călare, recomandîndu-le cea mai mare grijă. Ajunși la șoseaua dintre Haramont și Villers-Cotterêts, cortegiul găsi o berlină mare, trasă de trei cai, în care urcară mama și copilul.

Tînărul dădu atunci cîteva porunci servitorului, descălecă, îi aruncă dîrlogii calului și urcă la rîndul său în trăsura care, fără să se oprească în satul Villers-Cotterêts și fără să-l traverseze, merse numai de-a lungul parcului, de la crescătoria de fazani pînă la capătul străzii de Largny și, ajunsă acolo, luă drumul spre Paris în mare goană.

Înainte de a pleca, tînărul îi lăsă lui moș Clouîs o pungă mare cu aur, iar tînăra femeie o scrisoare pentru Pitou.

Doctorul Raynal îi asigurase că, avînd în vedere grabnica însănătoșire a bolnavei și excelenta constituție a copilului, un băiețel, călătoria de la Villers-Cotterêts spre Paris se putea face într-o trăsură bună fără riscul vreunui accident.

În virtutea acestei asigurări se hotărîse Isidore să facă această călătorie, devenită dealtfel necesară din pricina iminentei înapoieri a lui Billot și Pitou.

Dumnezeu, care veghează uneori, pînă la un moment dat, asupra acelora pe care mai tîrziu pare să-i părăsească, îngădui ca nașterea să aibă loc în absența lui Billot, care de altfel nu cunoștea ascunzătoarea fiicei sale, ca și a lui Pitou care de altfel, în nevinovăția sa, nici nu bănuise măcar sarcina Catherinei.

Către orele cinci dimineața trăsura ajunse la poarta Saint-Denis, dar nu putu să traverseze bulevardele, din cauza aglomerației prilejuite de sărbătoarea care începea.

Catherine riscă o privire în afara portierei, dar se retrase pe loc, scoțînd un strigăt și ascunzîndu-se la pieptul lui Isidore.

Primele două persoane pe care le recunoscuse printre federați erau Billot și Pitou.

Capitolul 61

14 IULIE 1790

Munca aceasta, care trebuia să transforme un cîmp imens într-o vale imensă așezată între două coline, a fost terminată în seara de 13 iulie, datorită participării întregului Paris.

Pentru a fi siguri că-și vor păstra locul a doua zi, mulți muncitori dormiseră acolo, cum fac și învingătorii care se culcă pe cîmpul de bătălie.

Billot și Pitou se alăturară federaților și luară loc în mijlocul lor pe bulevard. Întîmplarea făcu, cum am văzut, ca locul fixat pentru deputații departamentului Aisne să fie exact acolo unde nimeri trăsura care aducea la Paris pe Catherine și pe copilul ei. Și, într-adevăr, acest șir alcătuit numai din federați se întindea de la Bastilia pînă la bulevardul Bonne-Nouvelle.

Fiecare făcuse tot posibilul pentru a-i primi cît mai bine pe oaspeții iubiți. Cînd se află că sosesc bretonii, acești precursori ai libertății, învingătorii Bastiliei le ieșiră înainte pînă la Saint-Cyr și-i reținură ca pe niște oaspeți.

Avură loc atunci neobișnuite manifestări de dezinteres și de patriotism. Hanglii se reuniră și, de comun acord, hotărîră să scadă prețurile, în loc să le urce.

Ziariștii, acești aprigi rivali de fiecare zi, care se războiesc neîncetat cu acea pasiune care ascute în general dușmăniile în loc să le stingă, ziariștii — cel puțin doi dintre ei, Loustalot și Camille Desmoulins — propuseră un pact federativ între scriitori. Ei făgăduiră să renunțe la

orice concurență, la orice invidie ; să nu mai fie accesibili de acum înainte altei emulații decît aceleia ce urmărea binele public.

Din păcate, pactul propus n-a avut nici un răsunet în presă și a rămas, pentru prezent, ca și pentru viitor, doar o sublimă utopie.

Adunarea primise, la rîndul ei, o parte din șocul electric care zguduia Franța ca un cutremur. Cu cîteva zile în urmă ea abolise, la propunerea domnului de Montmorency și de La Fayette, nobletea ereditară, apărată de abatele Maury, fiul unui cizmar de la țară.

Încă din luna februarie, Adunarea Națională începuse prin a aboli moștenirea păcatului. Ea hotărîse, în legătură cu spînzurarea fraților Agasse, condamnați pentru falsificarea unor polițe, că eșafodul nu va mai stigmatiza nici părinții, nici copiii vinovatului.

În plus, chiar în ziua în care Adunarea abolea transmiterea privilegiilor, cum abolise transmiterea păcatului, un german de pe malul Rinului, care-și schimbase prenumele de Jean-Baptiste în acel de Anacharsis — Anacharsis Clootz — baron prusac născut la Clèves. se prezentase la bară ca deputat al neamului omenesc. Era urmat de un număr de douăzeci de oameni de toate națiile, în costumele lor naționale. toți proscriși. și ceruseră în numele popoarelor, singurii suverani legitimi. locul lor în federație. Li se acordă un loc *Oratorului neamului omenesc*.

Pe de altă parte, influența lui Mirabeau se făcea simțită în fiecare zi. Grație acestui puternic luptător, Curtea cucerea partizani nu numai în rîndurile dreptei, dar și printre cei de stînga. Adunarea votase, am spune, aproape cu entuziasm, douăzeci și patru de milioane pentru lista civilă a regelui și patru milioane pentru regină.

Înapoiase cu dărnicie amîndurora datoria de două sute opt mii de franci pe care ei o plătiseră pentru elocventul tribun, dimpreună cu cei șase mii de franci rentă lunară.

În rest, Mirabeau nu părea să se fi înșelat nici în privința stării de spirit a provinciilor. Acei dintre federați care au fost primiți de Ludovic al XVI-lea aduseseră la Paris entuziasmul lor pentru Adunarea Națională dar, în același timp, și credința lor în monarhie. Își scoteau pălăria

în fața domnului Bailly strigînd : „Trăiască Națiunea !“, dar îngenunchiau înaintea lui Ludovic al XVI-lea și-și depuneau sabiile la picioarele sale strigînd : „Trăiască regele !“

Din nenorocire, regele, avînd prea puțin spirit poetic și cavaleresc, răspundea prost acestor elanuri pornite din inimă.

Din nenorocire, regina, prea mîndră, prea „lorrenă“, dacă se poate spune așa, nu prețuia după merit aceste mărturii venite din inimă.

Apoi, sărmana femeie ! avea ceva întunecat în adîncul minții sale, ceva ca punctele întunecate care pătează fața soarelui. Acest ceva întunecat, această pată ce-i rodea inima era absența lui Charny, care cu siguranță ar fi putut reveni și care rămînea totuși lîngă domnul de Bouillé.

Cînd se văzuse cu Mirabeau, îi venise o clipă ideea, cu titlu de amuzament, să cocheteze cu el. Puternicul geniu îi flatase amorul propriu, regal și feminin, umilindu-se la picioarele sale. Dar, la urma urmei, ce înseamnă pentru inimă geniul ? Ce le pasă pasiunilor de aceste triumfuri ale amorului propriu, de aceste victorii ale orgoliului ? Regina, cu ochii ei de femeie, văzuse în Mirabeau înainte de toate omul în carne și oase, bărbatul cu obezitate bolnăvicioasă, cu obrajii brăzdați, scobiți, sfîșiați, ciupiți de vărsat, cu ochii roșii, cu gîtul scurt. Îl comparase imediat cu Charny, elegantul gentilom în floarea vîrstei, în maturitatea frumuseții ; cu Charny în uniformă strălucitoare, care-i dădea aerul unui prinț al bătăliilor, pe cînd Mirabeau semăna, în costumul său, cînd geniul nu-i anima puternica figură, cu un popă deghizat. Ea ridicase din umeri, scoase un suspin profund, cu ochii înroșiți de atîtea nopți de veghe și de atîtea lacrimi. Încercase să străpungă distanța și, cu o voce dureroasă și plină de hohote de plîns, murmurase : „Charny ! Oh ! Charny !“

Ce-i păsa acestei femei, în asemenea momente, de mulțimea adunată la picioarele sale ? Ce-i păsa de valurile de oameni împinși ca un flux de cele patru vînturi ale cerului, venind să lovească treptele tronului și strigînd : „Trăiască regele ! Trăiască regina !“ Un glas cunoscut,

care ar fi murmurat la urechea ei : „Maria, nimic nu s-a schimbat în mine ! Antoaneta, te iubesc !“ acest glas ar fi făcut-o să creadă că nimic nu se schimbase în jurul ei şi ar fi făcut mai mult pentru bucuria inimii ei, pentru seninătatea frunţii ei decît toate aceste strigăte, promisiuni, jurăminte.

În sfîrşit, ziua de 14 iulie sosise, impasibilă, aducînd cu sine acele evenimente mari şi mici care fac în acelaşi timp istoria celor umili, ca şi a celor puternici, istoria poporului, ca şi a regalităţii.

Ca şi cum această disprețuită zi de 14 iulie n-ar fi ştiut că vine să lumineze un spectacol extraordinar, necunoscut, splendid, veni cu fruntea umbrită de nori, cu vînt şi ploaie.

Dar una din calităţile poporului francez este să rîdă de toate, chiar de ploaie în zilele de sărbătoare.

Membrii gărzii naţionale pariziene şi federaţii din provincie, îngrămădiţi de la ora cinci dimineaţa pe bulevardele udate de ploaie, murind de foame, rîdeau şi cîntau.

E-adevărat că populaţia Parisului, care nu le putea garanta că nu va ploua, a avut cel puţin ideea să-i vindece de foame. De la toate ferestrele locuitorii începură să le coboare cu ajutorul frînghiilor pîini, jamboane şi sticle de vin. La fel se petrecură lucrurile pe toate străzile pe unde trecură.

O sută cincizeci de mii de persoane luară loc pe movilele din Champ-de-Mars şi alţi o sută cincizeci de mii stăteau în picioare în spatele lor. Cît priveşte amfiteatrele de la Chaillot şi Passy, ele erau pline de spectatori, al căror număr era imposibil de cunoscut.

Magnific circ, gigantic amfiteatru, splendidă arenă, unde a avut loc federalizarea Franţei şi unde va avea loc, într-o zi, federalizarea lumii !

Dacă vom vedea sau nu această sărbătoare n-are importanţă. Fiii noştri o vor vedea, lumea o va vedea !

Una dintre marile erori ale omului este credinţa că întregul univers este făcut pentru scurta sa viaţă, în timp ce bucuriile existenţelor infinit de scurte, efemere, aproape invizibile, sînt acelea care constituie *timpul*, adică perioada mai mult sau mai puţin lungă în cursul

căreia Providența, această Isis[1] cu patru mamele care veghează asupra națiunilor, lucrează la opera ei misterioasă și-și continuă nesfîrșita-i geneză.

Ehei! Toți cei care erau acolo credeau desigur cu adevărat că o ține bine de cele două aripi pe fugara zeiță numită *Libertatea*, care nu fuge și nu dispare decît pentru a reapărea apoi, de fiecare dată mai mîndră, mai strălucitoare. Se înșelau, cum aveau să se înșele fiii lor, crezînd că au pierdut-o.

Dar ce bucurie, ce încredere stăpînea această mulțime, care aștepta așezată sau în picioare, ca și cealaltă, care, trecînd rîul pe podul de lemn construit în fața palatului Chaillot, invada Champ-de-Mars trecînd pe sub Arcul de triumf.

Pe măsură ce batalioanele federaților își făceau intrarea, strigăte uriașe de entuziasm — și poate puțin și de uimire în fața tabloului ce le izbea ochii — strigăte uriașe, pornite din inimă, ieșeau din toate plepturile. Și, într-adevăr, niciodată un asemenea spectacol nu le fusese oferit ochilor oamenilor.

Champ-de-Mars transformat ca prin farmec! O cîmpie schimbată în mai puțin de o lună într-o vale avînd circumferința de o leghe! Pe povîrnișurile dreptunghiulare ale acestei văi, trei sute de mii de persoane, așezate sau în picioare! În mijloc, altarul patriei, cu patru scări de acces, corespunzînd celor patru fețe ale obeliscului care-l domină! La fiecare unghi al monumentului, în vase imense ardea tămîia pe care Adunarea Națională hotărîse să nu mai fie aprinsă decît în slava lui Dumnezeu!

Pe fiecare dintre cele patru fețe ale obeliscului se aflau inscripții, anunțînd lumii că poporul francez este liber, îndemnînd celelalte națiuni să-și cucerească libertatea!

O, bucurie a strămoșilor noștri! La vederea tuturor acestora, tu ai fost atît de vie, atît de profundă, atît de reală, încît efluviile tale au ajuns pînă la noi!

---

[1] Zeiță egipteană a medicinei, căsătoriei, familiei, culturii grîului etc. (N. T.)

Cu toate acestea, cerul vorbea limpede ca un augur antic! În fiecare clipă, averse uriaşe, rafale de vînt, nori întunecoşi: 1793, 1814, 1815! Apoi, din timp în timp, în mijlocul tuturor acestora, un soare strălucitor: 1830, 1848!

O, profet care ai fi venit să prevesteşti viitorul acestui milion de oameni, cum ai fi fost oare primit? Aşa cum l-au primit grecii pe Calcas[1], troienii pe Casandra!

Dar în această zi nu se auziră decît două voci: vocea încrederii, căreia îi răspundea cea a speranţei.

În faţa clădirilor Şcolii militare se construiseră tribune. Acoperite cu postav, cu drapele tricolore fluturînd deasupra lor, aceste tribune erau rezervate reginei, Curţii şi Adunării Naţionale.

Două tronuri egale, ridicîndu-se la o distanţă de trei picioare unul de celălalt, erau destinate regelui şi preşedintelui Adunării.

Numit *numai pentru această zi* şef suprem şi absolut al gărzilor naţionale, regele îi transmisese domnului de La Fayette comandamentul său!

Aşadar, La Fayette era în această zi generalisim-conetabil a şase milioane de oameni înarmaţi! Norocul său, mai mare decît el, era grăbit să ajungă pe culmi şi nu putea întîrzia să coboare şi să se stingă.

În această zi atinsese apogeul, dar, ca acele apariţii nocturne şi fantastice care depăşesc încet, încet toate dimensiunile umane, el nu crescuse fără măsură decît pentru a se preface în aburi şi a dispare.

În timpul federaţiei însă totul era real şi totul avea forţa realităţii.

Un popor care avea să abdice; un rege al cărui cap avea să cadă; un generalisim pe care picioarele calului său aveau să-l ducă în exil.

Şi totuşi, sub ploaia de iarnă, sub rafalele furtunoase, la lumina slabelor raze nu ale soarelui, ci ale luminii zilei filtrate prin bolta norilor întunecoşi, federaţii intrau în imensul circ prin cele trei deschizături ale Arcului

[1] Ghicitor grec, care l-a întovărăşit pe Agamemnon în asediul Troiei şi l-a sfătuit să construiască faimosul cal troian. S-a sinucis pentru că Mopsus i-a luat locul în arta ghicitului. (N. T.)

de triumf. Apoi, în spatele avangardei lor, ca să-i spunem așa, formate din aproape douăzeci și cinci de mii de oameni ce se desfășurau pe două cercuri concentrice pentru a înconjura circul, veneau electorii Parisului, apoi reprezentanții comunei și în cele din urmă Adunarea Națională.

Toate aceste organisme, care aveau locuri reținute în tribunele sprijinite de clădirea Școlii militare, urmau o linie dreaptă, ce se desfăcea ca un val în fața unei stînci pentru a ocoli altarul patriei, unindu-se după el cum fuseseră unite înaintea lui, atingînd cu capul coloanei tribunele, în timp ce coada, șarpe imens, atingea Arcul de triumf.

În urma electorilor, a reprezentanților Comunei și a Adunării Naționale venea restul cortegiului: federați, delegații militare, soldați din garda națională.

Fiecare departament își ducea drapelul distinctiv, însă legat, învăluit, naționalizat de această mare centură de flamuri tricolore, care spunea ochilor și inimilor două cuvinte, singurele cu care popoarele realizează fapte mari: *Patrie, unitate.*

Simultan, președintele Adunării Naționale se așeză pe fotoliul său, regele pe al său, iar regina luă loc în tribuna sa.

Vai! Sărmană regină! Curtea ei era lipsită de strălucire. Cele mai bune prietene o părăsiseră de frică. Poate dacă s-ar fi știut că, grație lui Mirabeau, regele a obținut douăzeci și cinci de milioane pentru lista sa civilă, unele ar fi revenit. Dar nu se știa nimic!

În ce-l privește pe acela pe care îl căuta din ochi, Maria-Antoaneta știa că nu aurul sau puterea îl puteau atrage către ea.

În lipsa lui, ochii ei ar fi dorit să se oprească cel puțin asupra unui chip de prieten devotat. Ea întrebă unde se afla domnul Isidore de Charny și de ce monarhia, avînd atît de puțini partizani în mijlocul unei asemenea mari mulțimi, nu era înconjurată de apărătorii ei, care nu se aflau în jurul regelui și la picioarele reginei.

Nimeni nu știa unde se afla Isidore de Charny, iar dacă cineva i-ar fi spus că la această oră el conduce o

mică țărancă, iubita sa, într-o locuință construită pe coasta muntelui Bellevue, ar fi făcut-o cu siguranță să dea din umeri de milă, dacă nu cumva nu i s-ar fi strîns inima de invidie.

Într-adevăr, cine știe dacă moștenitoarea Cezarilor nu și-ar fi dat bucuros tronul și coroana, n-ar fi consimțit să fie o simplă țărancă, fiica unui arendaș oarecare, pentru fericirea de a fi iubită de Olivier, așa cum Catherine era iubită de Isidore ?

Fără îndoială că ea sucea și răsucea în minte toate aceste gînduri cînd Mirabeau, sesizînd una din acele priviri dubloase, jumătate rază de soare, jumătate fulger de furtună, nu se putu abține să spună cu voce tare :

— Dar la ce se gîndește oare vrăjitoarea ?

Dacă Cagliostro ar fi fost pe aproape să audă aceste cuvinte, poate că i-ar fi putut răspunde : „Ea se gîndește la mașinăria fatală pe care i-am arătat-o într-o carafă la castelul de Tavernay, și pe care a recunoscut-o într-o seară la Tuileries, sub pana doctorului Gilbert.“ Și s-ar fi înșelat și el, marele profet, care se înșela atît de rar.

Ea se gîndea la Charny, aflat departe, și la dragostea lui stinsă.

Și asta în larma făcută de cinci sute de tobe și două mii de instrumente muzicale, care abia se auzeau în mijlocul strigătelor de „Trăiască regele ! Trăiască legea ! Trăiască națiunea !“

Deodată se făcu o liniște adîncă.

Regele stătea jos, ca și președintele Adunării Naționale. Două sute de preoți îmbrăcați în sutane albe se îndreptau spre altar, precedați de episcopul d'Autun, domnul de Talleyrand, patronul tuturor depunătorilor de jurăminte din trecut, prezent și viitor.

Șchiopătînd, acest Mefisto urcă treptele altarului, așteptîndu-l pe Faust, care avea să apară în ziua de 13 Vendémiaire [1].

O liturghie oficiată de episcopul d'Autun ! Am uitat să pomenim acest fapt în rîndul prevestirilor sumbre.

---

[1] *13 Vendémiaire* — ziua victoriei generalului Bonaparte asupra celor ce se răsculaseră împotriva Convenției. (N. T.)

Furtuna se înteți chiar în acel moment. Era ca și cum cerul protesta împotriva acestui fals preot care profana serviciul divin, oferind drept tabernacol Atotputernicului un piept ce avea să fie spurcat de atîtea jurăminte strîmbe în viitor.

Drapelele departamentelor și steagurile tricolore din jurul altarului îl înconjurau ca o centură filfîitoare ale cărei culori, fără număr, vîntul de sud-est le desfășura și le agita violent.

După terminarea slujbei, domnul de Talleyrand coborî cîteva trepte și binecuvîntă drapelul național și steagurile celor optzeci și trei de departamente.

Apoi începu sfînta ceremonie a jurămîntului.

Primul depuse jurămîntul la Fayette, în numele gărzilor naționale ale regatului.

Al doilea depuse jurămîntul, în numele Franței, președintele Adunării Naționale.

Regele jură al treilea, în numele său propriu.

La Fayette descălecă, străbătu spațiul ce-l despărțea de altar, urcă treptele, își scoase sabia, îi sprijini vîrful pe evanghelie și spuse cu glas puternic și sigur :

— Jurăm să fim veșnic credincioși națiunii, legii, regelui. Să păstrăm cu toate puterile noastre Constituția decretată de Adunarea Națională și acceptată de rege. Să apărăm, potrivit legii, securitatea persoanelor și a proprietăților, circulația grînelor și alimentelor în interiorul regatului, perceperea contribuțiilor publice legale sub orice formă. Să rămînem uniți cu toți francezii prin legăturile indisolubile ale fraternității.

Se făcu o mare liniște în timpul acestui jurămînt. Îndată după rostirea lui, o sută de tunuri bubuiră în același timp, dînd semnalul pentru departamentele vecine.

Atunci, din toate orașele fortificate, porni un imens fulger urmat de acel tunet amenințător inventat de oameni care, dacă e să-l judecăm după dezastrele produse, a învins de multă vreme pe cel al lui Dumnezeu.

Ca cercurile iscate de o piatră aruncată în mijlocul unui lac, cercuri ce se lărgesc pînă ating malul, fiecare

cerc de flacără, fiecare bubuit de tun se lărgi, mergînd dinspre centru către margini, de la Paris spre frontiere, din inima Franței în străinătate. Apoi, președintele Adunării Naționale se ridică la rîndul său și, toți deputații stînd în picioare în jurul său, spuse :

— Jur să fiu credincios națiunii, legii, regelui și să apăr din toate puterile mele Constituția decretată de Adunarea Națională și acceptată de rege.

Abia terminase și aceeași flacără izbucni, același fulger răsună și se rostogoli, din ecou în ecou, spre toate colțurile Franței.

Era rîndul regelui.

El se ridică.

Liniște ! Ascultați cu ce glas va depune jurămîntul național, pe care-l trăda în fundul inimii chiar în momentul în care-l rostea.

Luați aminte, Sire ! Norul se sfîșie, cerul se luminează, soarele apare. Soarele este ochiul lui Dumnezeu ! Dumnezeu vă privește.

— Eu, regele francezilor, spuse Ludovic al XVI-lea, jur că voi folosi întreaga putere ce-mi este delegată de legea constituțională a statului pentru a apăra Constituția decretată de Adunarea Națională și acceptată de mine și pentru a face ca legile să fie aplicate.

— Oh ! Sire, Sire, de ce nici de astă dată n-ați vrut să jurați pe altar ?

Ziua de 21 iulie va răspunde celei de 14 iulie, Varennes va dezlega enigma de pe Champ-de-Mars.

Dar, fals sau real, jurămîntul nu produse mai puțină flacără și zgomot.

Cele o sută de tunuri bubuiră cum făcuseră pentru La Fayette și pentru președintele Adunării, iar artileria departamentelor duse pentru a treia oară regilor Europei acest sfat amenințător : „Luați aminte, Franța e în picioare ! Luați aminte, Franța vrea să fie liberă și, ca acel ambasador roman care purta în cuta mantiei sale pacea și războiul, ea este gata să-și scuture mantia asupra lumii !“

Capitolul 62

AICI SE DANSEAZĂ

O imensă bucurie puse stăpînire timp de un ceas pe această mulțime.

Mirabeau uită o clipă de regină. Billot uită o clipă de Catherine.

Adunarea se înapoie în sala de ședințe, însoțită de același cortegiu ca și la venire.

În ce privește drapelul dat de primăria Parisului veteranilor armatei — spune *Istoria revoluției scrisă de doi prieteni ai libertății* — s-a decretat ca el să rămînă suspendat de bolțile Adunării, ca un monument, mărturie pentru legislaturile viitoare despre epoca fericită care fusese sărbătorită și *ca un simbol menit să amintească trupelor că sînt subordonate față de două puteri și nu îl pot desfășura fără acordul reciproc al acestora.*

Prevedea cumva Chapelier, la propunerea căruia se dăduse acest decret, zilele de 27 iulie, 24 februarie și 2 decembrie ?

Se lăsă noaptea. Sărbătoarea de dimineață avusese loc pe Champ-de-Mars, cea de seară avea loc la Bastilia.

Optzeci și trei de arbori acoperiți de frunze, egale în număr cu cei ai departamentelor, reprezentau cele opt turnuri ale fortăreței pe temelia cărora erau plantați. Ghirlande de lumină uneau arbore cu arbore, iar în mijloc se ridica un catarg gigantic, purtînd un steag pe care era scris cuvîntul LIBERTATE. Aproape de șanțuri, într-o groapă lăsată dinadins deschisă erau aruncate cătușele, lanțurile, zăbrelele Bastiliei și acel faimos basorelief al orologiului, reprezentînd sclavi înlănțuiți. În plus, au fost larg deschise și luminate într-un fel lugubru celulele care înghițiseră atîtea lacrimi și înăbușiseră atîtea gemete. În sfîrșit, cînd, atras de muzica ce răsuna în mijlocul frunzișului, pătrundeai pînă la locul unde se afla altădată curtea interioară, găseai o sală de bal feeric luminată,

deasupra intrării căreia se puteau citi niște cuvinte, care nu reprezentau de fapt decît prezicerea lui Cagliostro :

Aici se dansează

La una dintre cele o mie de mese așezate în jurul Bastiliei și sub umbrarul improvizat care reproduceau vechea fortăreață aproape la fel de exact ca și micile pietre cioplite de domnul arhitect Palloy, doi oameni își refăceau forțele, epuizate de o zi întreagă de marșuri, contramarșuri și manevre. Aveau în fața lor un cîrnat enorm, o pîine de patru livre și două sticle cu vin.

— Ah ! pe legea mea ! spuse, golind un pahar dintr-o singură sorbitură cel mai tînăr din cei doi bărbați, care purta uniforma de căpitan al gărzii naționale, celuilalt, care era cel puțin de două ori mai în vîrstă decît primul și care purta uniforma de federat. Pe legea mea ! E bine să mănînci cînd ți-e foame și să bei cînd ți-e sete.

Apoi, după o pauză :

— Dar dumneavoastră nici nu vă e sete nici nu vă e foame, moș Billot ? întrebă el.

— Am mîncat și am băut, răspunse acesta, iar sete și foame nu-mi e decît de un lucru...

— De care ?

— Ți-o voi spune, prietene Pitou, cînd va veni momentul să mă așez la masă.

Pitou nu sesiză nici o răutate în răspunsul lui Billot. Acesta băuse și mîncase puțin, în pofida oboselii de peste zi. În general, de la plecarea lui din Villers-Cotterêts spre Paris și în timpul celor cinci zile, mai bine zis în timpul celor cinci nopți de muncă pe Champ-de-Mars, mîncase și băuse puțin.

Un lucru însă îl contraria pe Pitou : nu era vorba de sobrietatea stomacului lui Billot. Fiecare e liber să mănînce puțin sau deloc. De altfel, cu cît Billot mînca mai puțin, cu atît îi rămînea mai mult lui Pitou. Ceea ce-l contraria era zgîrcenia la vorbă a lui Billot.

Pitou nu avea nici un motiv să fie trist, dimpotrivă. Viața pe care o ducea de un timp încoace la Haramont devenise plăcută. După cum am văzut, Pitou o iubea,

mai bine zis o adora pe Catherine, şi rog cititorul să la cuvîntul în înţelesul său cel mai propriu. Or, ce-i trebuie unui italian sau unui spaniol care o adoră pe Fecioară? S-o vadă, să îngenuncheze în faţa ei, să se roage la ea... Ce făcea Pitou? De cum se întuneca se îndrepta spre stînca Clouîse, o vedea pe Catherine, îngenunchia dinaintea ei, se ruga la ea...

Şi tînăra fată, recunoscătoare pentru imensul serviciu ce i-l făcuse Pitou, îl lăsa în pace. Avea ochii duşi aiurea, mai departe, mai sus!...

Numai că, din timp în timp, pe bunul Pitou îl încerca un mic sentiment de gelozie, atunci cînd îi ducea Catherinei de la poştă cîte o scrisoare din partea lui Isidore, sau cînd ducea o scrisoare de-a ei.

Dar, dacă ne gîndim bine, această situaţie era incomparabil mai bună decît aceea în care se aflase la înapoierea sa de la Paris, cînd Catherine, văzînd în el un duşman al nobililor şi al aristocraţilor, îl dăduse pe uşă afară, spunîndu-i că nu mai este de lucru pentru el la fermă.

Pitou, care nu ştia nimic despre sarcina Catherinei, nu bănuia deloc că această situaţie nu va putea dura o veşnicie.

De aceea, părăsi satul Haramont cu mare regret, obligat prin gradul său superior să dea exemplu de zel, recomandînd-o pe Catherine atenţiei bătrînului Clouîs şi promiţînd în acelaşi timp să revină cît mai repede cu putinţă.

Aşadar nu lăsase nimic în urmă ce putea să-l întristeze.

La Paris, Pitou nu se lovi de nici un eveniment care să fi putut da naştere acestui sentiment în sufletul său. L-a găsit pe doctorul Gilbert, căruia îi dădu socoteală asupra întrebuinţării celor douăzeci şi cinci de ludovici primiţi de la el, aducîndu-i mulţumirile celor treizeci şi trei de membri ai gărzii naţionale pe care-i îmbrăcase cu aceşti bani. Cu acest prilej Gilbert i-a mai dat încă douăzeci şi cinci de ludovici, de astă dată nu numai pentru nevoile naţionale ci, în acelaşi timp, şi pentru nevoile proprii ale tînărului.

Pitou acceptase cu simplitate şi naivitate această sumă, deoarece, considerîndu-l pe Gilbert ca pe un dumnezeu, nu-i era ruşine să primească bani de la el.

De altfel, după ce stătu o clipă pe gînduri, Gilbert îşi ridicase capul atît de frumos şi-i spusese :

— Cred, dragul meu Pitou, că Billot are să-mi povestească multe lucruri. N-ai vrea, în timpul în care voi sta de vorbă cu el, să-i faci o vizită lui Sébastien ?

— Oh ! ba da, domnule Gilbert, exclamă Pitou, bătînd din palme ca un copil. Doream mult, în sinea mea, dar nu îndrăzneam să vă cer permisiunea.

Gilbert se mai gîndi o clipă. Apoi, luînd o pană, scrise cîteva cuvinte pe o bucată de hîrtie, o împături în chip de plic şi scrise deasupra numele fiului său.

— Ţine, spuse el, ia o trăsură şi du-te la Sébastien. Probabil după cele ce i-am scris, va avea de făcut o vizită. Îl vei conduce, nu-i aşa, dragul meu Pitou, şi-l vei aştepta la poartă ? Poate te va face să aştepţi o oră, poate mai mult, dar ştiu cît eşti de amabil, îţi vei spune că-mi faci un serviciu şi nu te vei plictisi.

— Oh ! nu ! fiţi liniştit, spuse Pitou, nu mă plictisesc niciodată, domnule Gilbert. De altfel, voi lua o bună bucată de pîine trecînd pe la brutar şi, dacă mă voi plictisi în trăsură, voi mînca.

— Bună soluţie ! răspunse Gilbert. Numai că, adăugă zîmbind, nu e bine să mănînci pîine goală şi e bine să bei cînd mănînci.

— Atunci, reluă Pitou, voi cumpăra în afară de pîine o bucată de tobă şi o sticlă cu vin.

— Bravo ! exclamă Gilbert.

După această încurajare Pitou coborî, luă o trăsură, se duse la colegiul Saint-Louis, ceru să fie chemat Sébastien, care se plimba prin grădină, îl ridică în braţe, îl îmbrăţişă după pofta inimii, apoi îi predă scrisoarea tatălui său.

Sébastien sărută întîi scrisoarea, cu respectul tandru şi dragostea profundă ce le avea pentru tatăl său, apoi, după o clipă de gîndire, întrebă :

— Pitou, ţi-a spus tatăl meu că trebuie să mă conduci undeva ?

— Da, dacă vei dori să mergi.

— Da, da, spuse cu vioiciune copilul. Da, vreau, şi să-i spui tatălui meu că am acceptat cu multă bucurie.

— Bine, spuse Pitou, se pare că e un loc unde te simţi bine.

— E un loc unde n-am fost decît odată, dragă Pitou, dar sînt foarte fericit să mă înapoiez.

— În acest caz, spuse Pitou, n-avem altceva de făcut decît să-l prevenim pe abatele Bérardier că ieşi. Avem o trăsură la poartă şi te iau imediat.

— E un loc unde n-am fost decît o dată, dragă Pitou, spuse tînărul, du personal biletul tatălui meu abatelui. Între timp îmi voi face puţin toaleta şi apoi ne întîlnim în curte.

Întrevederea cu abatele Bérardier aduse o oarecare satisfacţie amorului propriu al lui Pitou, deoarece, cu un an în urmă, sărman ţăran cu o cască pe cap, cu o sabie în mînă, cu fundul cam gol, stîrnise răzmeriţă în colegiu, chiar în ziua căderii Bastiliei, atît prin armele pe care le avea, cît şi prin îmbrăcămintea ce-i lipsea. Astăzi se prezenta aici cu tricornul pe cap, cu uniforma albastră cu reveruri albe, cu pantaloni scurţi, cu epoleţii de căp'tan pe umeri. Astăzi se prezenta cu acea încredere în sine ce ţi-o dă consideraţia cu care te înconjură concetăţenii. Astăzi se prezenta aici ca deputat al federaţiei. Avea deci dreptul la tot respectul, pe care abatele Bérardier i-l şi dovedi.

Aproape în acelaşi timp cînd Pitou cobora scara directorului de studii, Sébastien, care avea camera separată, cobora scara camerei sale.

Sébastien nu mai era copil, era un tînăr fermecător de şaisprezece spre şaptesprezece ani. Părul său şaten îi încadra frumos obrazul, iar ochii albaştri aruncau primele flăcări juvenile, aurite ca razele soarelui ce răsare.

— Iată-mă ! spuse el voios. Să plecăm.

Pitou îl privi cu o bucurie atît de mare, amestecată cu o mirare la fel de mare, încît Sébastien fu obligat să-şi repete invitaţia. A doua oară, Pitou îl urmă. Ajuns la grilaj, Pitou îi spuse lui Sébastien :

— Ah, asta-i ! Știi că habar n-am unde mergem, așa că va trebui să dai tu adresa vizitiului.

— Fii liniștit, spuse Sébastien.

Și adresîndu-se vizitiului :

— Strada Coq-Héron numărul 9, prima poartă venind dinspre strada Coquillière.

Această adresă nu-l spunea nimic lui Pitou. Urcă în trăsură după Sébastien, fără să facă vreo observație.

— Dragă Pitou, dacă persoana la care mă duc e acasă, voi rămîne o oră, poate chiar mai mult.

— Nu-ți face griji, Sébastien, spuse Pitou deschizînd gura mare pentru a rîde fericit. Am prevăzut cazul. Hei, vizitiu ! Oprește !

Într-adevăr, treceau prin fața unei brutării. Vizitiul opri. Pitou coborî, cumpără o pîine de două livre și urcă iar în trăsură.

Puțin mai departe, Pitou opri pentru a doua oară trăsura, de data asta în fața unei cîrciumi. Coborî, cumpără o sticlă de vin și-și reluă locul lîngă Sébastien.

În cele din urmă, Pitou opri pentru a treia oară trăsura, în fața unui cîrnățar. Coborî și cumpără un sfert de tobă.

— Acum, zise, mergem fără să ne mai oprim pînă în strada Coq-Héron. Am tot ce-mi trebuie.

— Bine ! spuse Sébastien, acum înțeleg ce ai avut de făcut și sînt perfect liniștit.

Trăsura merse pînă în strada Coq-Héron și nu se opri decît la numărul 9.

Pe măsură ce se apropiau de această casă, Sébastien părea cuprins de o agitație febrilă, care creștea neîncetat. Stătea în picioare în trăsură, scotea capul pe portieră și striga vizitiului, fără ca această invitație — trebuie spus spre onoarea vizitiului și a celor două mîrțoage ale sale — să fi accelerat viteza trăsurii : — Haide, vizitiule, mai repede !

Între timp, cum fiecare lucru trebuie să-și atingă ținta — pîrîul riul, riul fluviul, fluviul oceanul — trăsura ajunse în strada Coq-Héron și se opri, cum am spus, la numărul 9.

Pe dată, fără să aştepte ajutorul vizitiului, Sébastien deschise portiera, îl îmbrăţişă pe Pitou, sări jos, sună puternic la uşă, care se deschise, ceru portarului să-l anunţe doamnei contese de Charny şi, înainte de a i se răspunde, se avîntă spre pavilion.

Portarul, văzînd un copil fermecător, frumos şi bine îmbrăcat, nici nu încercă să-l oprească, şi cum contesa se afla în casă, se mulţumi să închidă uşa, după ce se asigură că nimeni nu venea în urma copilului şi nu dorea să intre împreună cu el.

După cinci minute, pe cînd Pitou tăia cu cuţitul prima felie din toba cumpărată, ţinea între genunchi sticla destupată şi muşca bucăţi mari din pîinea proaspătă, cu coaja bine prăjită, portiera trăsurii se deschise şi portarul, cu boneta în mînă, îi adresă lui Pitou următoarele cuvinte, repetîndu-le la cererea căpitanului :

— Doamna contesă de Charny roagă pe domnul căpitan Pitou să-i facă onoarea să intre în casă în loc să-l aştepte pe domnul Sebastien în trăsură.

După cum am spus, Pitou ceru să i se repete aceste cuvinte şi, cum a doua oară nu avea motiv să se înşele, înghiţi suspinînd ce avea în gură, puse în hîrtie bucata de tobă pe care apucase s-o taie şi propti apoi sticla în colţul trăsurii, pentru ca vinul să nu se verse.

Apoi, ameţit de această aventură, îl urmă pe portar. Dar zăpăceala lui spori cînd se văzu aşteptat în anticameră de o femeie frumoasă care, strîngîndu-l pe Sébastien la piept şi întinzîndu-i mîna, îi spuse :

— Domnule Pitou, mi-aţi făcut o bucurie atît de mare şi nesperată aducîndu-mi-l pe Sébastien, încît am dorit să vă mulţumesc personal.

Pitou privea, Pitou se bîlbîia, dar lăsa întinsă mîna frumoasei femei.

— Ia această mînă şi sărut-o, Pitou, spuse Sébastien. Mama mea îţi permite s-o faci.

— Mama ta ? spuse Pitou.

Sébastien făcu din cap un semn afirmativ.

— Da, mama, spuse Andrée cu privirea strălucind de fericire. Mama, căreia i l-aţi readus, care nu l-a văzut de-

cît o singură dată și care, în speranța că o să i-l mai aduceți, nu vrea să aibă un secret față de dumneata, deși, dacă ar deveni cunoscut acest secret, i-ar putea aduce pierzania.

De fiecare dată cînd te adresai sufletului sau loialității sale, puteai fi sigur că omul cumsecade, care era Pitou, se va dezbăra imediat de orice tulburare sau ezitare.

— Oh ! doamnă ! exclamă el apucînd și sărutînd mîna pe care contesa de Charny i-o întindea. Fiți liniștită, secretul dumneavoastră e aici.

Și, ridicîndu-se, își puse, cu o anumită demnitate, mîna pe inimă.

— Acum, domnule Pitou, continuă contesa, fiul meu mi-a spus că n-ați dejunat. Intrați în sufragerie și cît timp voi sta de vorbă cu Sébastien — binevoiți să acordați această fericire unei mame, nu-i așa ? — veți fi servit și veți recîștiga timpul pierdut.

Și salutîndu-l pe Pitou cu una din acele priviri pe care nu le avusese niciodată pentru cei mai bogați seniori de la Curtea lui Ludovic al XV-lea sau al XVI-lea, îl luă cu sine pe Sébastien prin salon pînă în dormitor, lăsîndu-l pe Pitou, mai zăpăcit ca oricînd, să aștepte în sufragerie urmarea promisiunii făcute.

După cîteva clipe numai această promisiune fu împlinită. Pe masă apărură două cotlete, un pui rece și un platou cu dulciuri, alături de o sticlă cu vin de Bordeaux, un pahar cu picior din cristal de Veneția, fin ca muselina, și un vraf de farfurii din porțelan de China.

Cu toată eleganța serviciului, n-am îndrăzni să spunem că Pitou nu-și regreta deloc pîinea de două livre, toba și sticla de vin cu etichetă verde.

În momentul în care începu să taie puiul, după ce înghițise cele două cotlete, ușa sufrageriei se deschise și apăru un tînăr gentilom, pregătindu-se să traverseze această sală pentru a ajunge în salon.

Pitou ridică ochii, tînărul gentilom privi în jos. Se recunoscură și exclamară simultan :

— Domnul viconte de Charny !

— Ange Pitou !

Pitou se ridică. Inima-i bătea violent. Vederea tînărului bărbat îi amintea cele mai dureroase emoţii pe care le resimţise vreodată.

În ce-l priveşte pe Isidore, vederea lui Pitou nu-i reamintea nimic în afară de obligaţiile pe care Catherine îi spusese că le are faţă de bunul băiat. El ignora, şi nici prin gînd nu i-ar fi trecut să presupună, dragostea profundă a lui Pitou pentru Catherine, dragoste din care Pitou avusese forţa să scoată izvoarele devotamentului său. În consecinţă, se îndreptă spre Pitou în care, cu toată uniforma sa cu galoane de căpitan, obişnuinţa îl făcea să vadă ţăranul din Haramont, băiatul de fermă al lui Billot.

— Ah! dumneata eşti, domnule Pitou, spuse el. Încîntat să te întîlnesc, ca să-ţi pot mulţumi pentru toate serviciile pe care ni le-ai făcut.

— Domnule viconte, spuse Pitou cu glas suficient de puternic, cu toate că-şi simţea corpul tremurînd, aceste servicii le-am făcut domnişoarei Catherine şi numai ei.

— Da, pînă în momentul în care al aflat că o iubesc. Din acest moment o parte din serviciile făcute mi-a revenit mie. Şi întrucît ai făcut cu siguranţă o serie de cheltuieli, atît pentru a duce şi primi scrisorile mele, cît şi pentru construirea căsuţei de lîngă stînca Clouis...

Şi Isidore duse mîna la buzunar, ca pentru a pune la încercare printr-o demonstraţie conştiinţa lui Pitou. Dar acesta îl opri.

— Domnule, spuse el, cu o demnitate pe care uneori te-ai fi mirat s-o găseşti în el, fac aceste servicii cînd pot, dar nu le fac spre a fi plătite. De altfel, vă repet, aceste servicii le-am făcut domnişoarei Catherine. Domnişoara Catherine e prietena mea. Dacă consideră că-mi datorează ceva, va rezolva aceasta împreună cu mine. Dar dumneavoastră, domnule, nu-mi datoraţi nimic, căci am făcut totul pentru domnişoara Catherine şi nimic pentru dumneavoastră. N-aveţi deci nimic să-mi oferiţi.

Aceste cuvinte, dar mai ales tonul cu care au fost spuse, îl izbiră pe Isidore. Poate numai în momentul acela îşi dădu seama că cel care le rostise era îmbrăcat în uniformă cu epoleţi de căpitan.

— Ba da, domnule Pitou, insistă Isidore, înclinînd ușor capul. Vă datorez ceva și am să vă ofer ceva. Vă datorez mulțumirile mele și vă ofer mîna mea. Sper că-mi veți face plăcerea să acceptați primele și onoarea de a o strînge pe cea de a doua.

Era o asemenea grandoare în maniera de a răspunde a lui Isidore și în gestul său, încît Pitou, învins, întinse mîna și atinse cu vîrful degetelor cele ale lui Isidore.

În acel moment, contesa de Charny apăru pe pragul ușii salonului.

— Domnule viconte, spuse ea, ați cerut să mă vedeți, iată-mă.

Isidore îl salută pe Pitou și urmă invitația contesei, trecînd în salon. Vru să închidă ușa, fără îndoială pentru a rămîne singur cu contesa. Andrée ținu însă ușa în loc și o lăsă întredeschisă. Era evident că așa dorea contesa.

Pitou putu să audă astfel ce se vorbea în salon. El remarcă că cealaltă ușă a salonului, aflată față-n față cu cea a sufrageriei în care se găsea, dădea în dormitor și era de asemenea deschisă. Astfel încît, deși nu era văzut, Sébastien putea auzi, ca și Pitou, ceea ce urma să se discute între contesă și viconte.

— Ați vrut să mă vedeți, domnule ? îl întrebă contesa pe cumnatul ei. Pot ști cărei împrejurări datorez plăcerea acestei vizite ?

— Doamnă, spuse Isidore, am primit ieri noutăți de la Olivier. Și, ca și în celelalte scrisori primite de la el, mă însărcinează să pun la picioarele dumneavoastră complimentele sale. Nu cunoaște încă data înapoierii sale și ar fi fericit, îmi scrie, să aibă vești de la dumneavoastră, fie să-mi înmînați o scrisoare pentru el, fie să mă însărcinați numai să-i transmit complimente din partea dumneavoastră.

— Domnule, spuse contesa, n-am putut răspunde pînă azi scrisorii pe care domnul de Charny mi-a scris-o chiar în ziua plecării, fiindcă nu știu unde se află. Dar voi profita bunăoară de mijlocirea dumneavoastră spre a-mi respecta îndatoririle de soție supusă și respectuoasă. Deci,

dacă doriți să luați o scrisoare pentru domnul de Charny, mîine o voi avea pregătită.

— Scrieți scrisoarea în orice caz, doamnă, spuse Isidore. Numai că, în loc să vin mîine s-o iau, voi trece în cinci, șase zile. Am de făcut o călătorie de absolută necesitate. Cît va dura, nu știu, încă, dar de îndată ce mă înapoiez, voi veni să vă prezint omagiile mele și să iau comisioanele dumneavoastră.

Și Isidore o salută pe contesă, care-i înapoie salutul și, fără îndoială, îi indică o altă ieșire, căci la plecare nu mai trecu prin sufrageria unde se găsea Pitou care, după ce terminase puiul și cotletele, începea să atace dulciurile.

Platoul cu dulciuri fusese golit de multă vreme și era curat ca paharul din care Pitou băuse ultimele picături din vinul de Bordeaux, cînd contesa reapăru, aducîndu-l pe Sébastien.

Ar fi fost greu s-o recunoști pe severa domnișoară de Tavernay, sau pe grava contesă de Charny, în tînăra mamă cu ochii strălucitori de fericire, cu gura luminată de un surîs inefabil, care reapărea, sprijinindu-se de copilul ei. Lacrimile de mamă, de o dulceață necunoscută, vărsate pentru prima oară de Andrée, îi coloraseră obrajii, totdeauna palizi, cu o tentă roz care o mira cel mai mult pe ea însăși.

Acoperi încă o dată cu sărutări chipul lui Sébastien, apoi îl încredință lui Pitou, strîngînd mîna aspră a bravului tînăr între mîinile sale albe, care păreau de marmură încălzită și devenită suplă.

La rîndul său, Sébastien o îmbrățișa pe Andrée cu acea ardoare pe care o punea în tot ce făcea și pe care o putuse răci doar pentru o clipă, în raporturile cu mama sa, imprudenta exclamație ce-i scăpase acesteia cu privire la Gilbert.

Dar în timpul singurătății sale la colegiul Saint-Louis, în timpul plimbărilor în grădina izolată, dulcea fantomă maternă reapăru și dragostea intră din nou încet, încet, în inima bălatului, astfel încît în momentul în care primi

scrisoarea tatălui său care-i permitea să meargă, condus de Pitou, și să petreacă o oră sau două cu mama sa, această scrisoare împlinea cele mai secrete și mai tandre dorințe ale copilului.

Era o dovadă de atenție din partea lui Gilbert, care întîrziase atît de mult întrevederea. Înțelesese că, dacă-l ducea el însuși pe Sebastien la Andrée, îi răpea prin prezența sa jumătate din fericirea acesteia de a-și vedea fiul. Hotărînd să-l ducă un altul decît Pitou, acest suflet bun și naiv, ar fi putut deconspira un secret ce nu-i aparținea.

Pitou își luă rămas bun de la contesa de Charny fără să pună vreo întrebare, fără să arunce vreo privire de curiozitate asupra celor ce-l înconjurau și, trăgîndu-l după sine pe Sébastien, care schimba sărutări cu mama sa, pe jumătate întors spre spate, se urcă în trăsură unde-și găsi plinea, toba învelită în hîrtie și sticla cu vin proptită într-un colț.

Nici în întîmplările din această zi, precum nici în călătoria de la Villers-Cotterêts la Paris nu era nimic care să-l fi putut întrista pe Pițou.

Pentru un om care nu știe că, anunțînd-o pe doamna de Charny că va lipsi șapte, opt zile, Isidore le va petrece la Villers-Cotterêts ; pentru un om care nu știa că în urmă cu șase zile Catherine născuse un băiat, că părăsise noaptea mica locuință de la stînca Clouïse, că ajunsese dimineața la Paris cu Isidore, că scosese un țipăt, trăgîndu-se înapoi în trăsură cînd i-a zărit pe Billot și pe el la poarta Saint-Denis, nu exista nici un motiv de tristețe. Iar munca făcută pe Champ-de-Mars, întîlnirea cu Maillard, Bailly, Elie sau Hulin, farandola dansată între o actriță de la Operă și o călugăriță bernardină, strîngerea de mînă a lui La Fayette, care exprima recunoștință ; în sfîrșit, acele iluminații, acele focuri de artificii, acea Bastilie artificială și acea masă acoperită de o pîine, de un cîrnat și de două sticle cu vin erau, toate, motive de bucurie.

Singurul lucru ce-l putea întrista pe Pitou în toate astea era tristețea lui Billot.

Capitolul 63

FEMEILE ŞI FLORILE

Cîteva luni după evenimentele povestite, spre sfîrşitul lui martie 1791, o trăsură care mergea cu viteză mare pe drumul de la Argenteuil spre Bessons o coti la un sfert de leghe de oraş, luînd-o spre castelul Marais. Poarta cu gratii a acestuia se deschise în faţa sa şi trăsura se opri în fundul celei de a doua curţi, aproape de prima treaptă a peronului.

Orologiul aşezat pe frontonul clădirii arăta ora opt dimineaţa. Un servitor bătrîn, care părea să fi aşteptat cu nerăbdare sosirea trăsurii, se grăbi spre portieră, pe care o deschise, şi un bărbat îmbrăcat în negru se repezi pe trepte.

— Ah ! domnule Gilbert, spuse feciorul, iată-vă, în sfîrşit !

— Ce se întîmplă, sărmane Teisch ? întrebă doctorul.

— Vai ! domnule, veţi vedea, spuse servitorul.

Şi, mergînd înaintea doctorului, îl conduse prin sala de biliard, ale cărei lămpi aprinse din timpul nopţii ardeau încă, apoi prin sufragerie, a cărei masă acoperită de flori, de sticle destupate, de fructe şi de prăjituri dovedea că supeul se prelungise peste orele obişnuite.

Gilbert aruncă o privire întristată asupra acestui decor de dezordine, care dovedea cît de puţin fuseseră urmate prescripţiile sale. Apoi, cu un suspin, ridicînd din umeri, o luă pe scara ce ducea spre camera lui Mirabeau, situată la primul etaj.

— Domnule conte, spuse servitorul intrînd primul în această cameră, iată-l pe domnul doctor Gilbert.

— Cum, doctorul ? spuse Mirabeau. A fost chemat pentru un asemenea fleac ?

— Fleac ! murmură sărmanul Teisch. Judecaţi singur, domnule.

— Oh ! doctore, spuse Mirabeau ridicîndu-se în pat, credeţi-mă, îmi pare rău că aţi fost deranjat fără să fiu consultat.

— Întîi și-r.tii, dragul meu conte, nu consider că sînt deranjat dacă am prilejul să vă văd. Știți bine că nu-mi exercit profesiunea decît pentru cîțiva prieteni, și acestora le aparțin integral. Ia să vedem, ce s-a întîmplat? Și, mai ales, fără secrete. — Teisch, trage te rog perdelele și deschide ferestrele.

Porunca fu executată, lumina zilei năvăli în camera lui Mirabeau pînă în colțurile cele mai umbrite și doctorul putu vedea schimbarea petrecută în întregul aspect al celebrului orator, de aproape o lună de cînd nu-l întîlnise.

— Ah! ah! exclamă el, fără să vrea.

— Da, spuse Mirabeau, sînt schimbat, nu-i așa? Am să vă spun de ce.

Gilbert zîmbi trist. Dar cum un medic inteligent știe totdeauna să tragă foloase din ceea ce-i spune bolnavul său, chiar dacă îi spune o minciună, îl lasă să vorbească.

— Știți, continuă Mirabeau, ce chestiune a fost dezbătută ieri?

— Da, cea a minelor.

— Este o problemă încă puțin cunoscută, puțin sau deloc aprofundată. Interesele proprietarilor și ale guvernului nu sînt prea clare. De altfel, contele de la Marck, prietenul meu intim, era foarte interesat în treaba asta: jumătate din averea sa depindea de dezbaterea de ieri. Punga sa, dragă doctore, a fost întotdeauna și a mea. Trebuie să fii recunoscător! De aceea am și vorbit, mai bine spus, am atacat de cinci ori. La ultimul atac mi-am pus dușmanii în derută, dar după asta am simțit că rămîn mort pe loc, sau aproape mort. Totuși, înapoindu-mă acasă, am vrut să-mi sărbătoresc victoria. Am avut cîțiva prieteni la cină. Am rîs, am pălăvrăgit pînă la trei dimineața, cînd ne-am culcat. La cinci am fost cuprins de dureri în intestine. Am țipat ca un imbecil, iar Teisch s-a speriat, ca un fricos ce e, și a trimis să vă cheme. Acum știți totul, la fel ca și mine. Iată pulsul, iată limba. Sufăr ca un blestemat! Scoteți-mă, dacă puteți, din încurcătură. În ce mă privește, vă declar că nu mă mai bag.

Gilbert era un medic prea bun să nu-și dea seama, chiar fără ajutorul limbii și al pulsului, de gravitatea si-

tuației în care se găsea Mirabeau. Bolnavul era aproape de sufocare, respira greu, avea obrazul umflat din cauza blocării sîngelui în plămîni. Se plîngea de frig la extremități și, din timp în timp, violența durerii îi smulgea fie un suspin, fie un țipăt.

Doctorul voia totuși să-și confirme opinia, aproape gata formată, prin examenul pulsului. Pulsul era convulsiv și intermitent.

— Curaj, spuse Gilbert. De astă dată nu se va întîmpla nimic, dragă conte, dar era momentul să vin.

Și își scoase trusa din buzunar cu repeziciunea și calmul care sînt semnele distinctive ale adevăratului talent.

— Ah ! ah ! exclamă Mirabeau. Îmi veți lua sînge ?

— Chiar acum.

— La brațul drept, sau la cel stîng ?

— Nici de la unul, nici de la celălalt, deoarece aveți plămînii prea obstruați. Am să vă iau sînge de la picior, pe cînd Teisch se va duce la Argenteuil să caute mușțar și cantaridă pentru cataplasme. Ia trăsura mea, Teisch.

— Drace ! exclamă Mirabeau. Se pare, doctore, cum ați spus, că ați venit la momentul potrivit.

Fără să-i răspundă, Gilbert procedă imediat la operație și, pe dată, după o clipă de șovăială, un sînge negru și gros izbucni din piciorul bolnavului. Ușurarea a fost instantanee.

— Ah ! La naiba ! spuse Mirabeau respirînd mai ușor. Hotărît, sînteți un om mare, doctore.

— Și dumneavoastră un mare nebun, conte, să vă riscați astfel viața, atît de prețioasă prietenilor dumneavoastră și Franței, pentru cîteva ore de falsă plăcere.

Mirabeau zîmbi cu melancolie, aproape ironic.

— Aș ! dragul meu doctor, spuse el, exagerați cazul pe care-l vor face prietenii și Franța de mine.

— Pe onoarea mea, spuse rîzînd Gilbert, oamenii mari se plîng întotdeauna de ingratitudinea celorlalți oameni și, în realitate, ei sînt cei ingrați. Fiți bolnav cu adevărat și veți avea mîine întregul Paris sub ferestrele dumneavoastră. Muriți poimîine și veți avea Franța întreagă în convoiul funerar.

— Știți că e foarte mîngîietor ce-mi spuneți acum? răspunse rîzînd Mirabeau.

— Vă spun asta tocmai pentru că puteți vedea una fără a o risca pe a doua. Și, într-adevăr, aveți nevoie de o mare demonstrație de dragoste ca să vă ridice moralul. Lăsați-mă să vă duc în două ore la Paris, conte, lăsați-mă să-i spun comisarului întîlnit la primul colț de stradă că sînteți bolnav, și veți vedea.

— Credeți că pot fi transportat la Paris?

— Chiar azi, da... Ce simțiți?

— Respir mai ușor, capul mi se limpezește, ceața ce o aveam pe ochi dispare... Sufăr mai departe de intestine.

— Oh! Asta rămîne pe seama cataplasmelor, dragă conte. Sîngele luat și-a făcut datoria și-acum e rîndul cataplasmelor să și-o facă pe a lor. Eh! Iată că a sosit Teisch!

În adevăr, chiar în acel moment Teisch intra cu ingredientele cerute. Peste un sfert de oră ușurarea prezisă de doctor se produse.

— Acum, spuse Gilbert, vă las o oră să vă odihniți și apoi vă iau.

— Doctore, spuse Mirabeau rîzînd, vreți să-mi permiteți să nu plec decît diseară și să vă dau întîlnire în casa mea din Chaussée-d'Antin mîine la ora unsprezece?

Gilbert îl privi pe Mirabeau. Bolnavul înțelese că medicul său ghicise cauza acestei întîrzieri.

— Ce să fac! spuse Mirabeau. Aștept o vizită.

— Dragul meu conte, răspunse Gilbert, am văzut destule flori pe masa din sufragerie. Supeul de aseară n-a fost numai unul cu prieteni, nu-i așa?

— Știți că nu mă pot lipsi de flori. E nebunia mea.

— Da, dar florile nu sînt singure, conte!

— De! Dacă florile-mi sînt necesare, trebuie să suport și *consecințele* acestei necesități.

— Conte, conte, vă ucideți! spuse Gilbert.

— Mărturisiți că va fi, cel puțin, o sinucidere fermecătoare.

— Conte, nu vă părăsesc astăzi.

— Doctore, mi-am dat cuvîntul și sper să nu credeți că nu mi-l voi ține.

— Veți fi diseară la Paris ?

— V-am spus că vă voi aștepta la ora unsprezece în casa mea din strada Chaussée-d'Antin... O cunoașteți ?

— Încă nu.

— E o achiziție pe care am făcut-o de la Julie, soția lui Talma... Într-adevăr, mă simt foarte bine, doctore.

— Cu alte cuvinte, mă dați afară.

— Ei, asta-i !...

— De altfel, bine faceți. Sînt de gardă la Tuileries.

— Oh ! O veți vedea pe regină, spuse Mirabeau posomorîndu-se.

— Probabil. Aveți vreun mesaj pentru ea ?

Mirabeau zîmbi amar.

— Nu-mi voi lua o asemenea libertate, doctore. Nici să nu-i spuneți măcar că m-ați văzut.

— De ce asta ?

— Pentru că vă va întreba dacă am salvat monarhia, cum am promis s-o fac, și veți fi obligat să-i răspundeți că nu. De altfel, adăugă Mirabeau cu un rîs nervos, vina este deopotrivă a ei, cît și a mea.

— Nu doriți să-l spun că excesul de muncă, lupta de la tribună vă ucid ?

Mirabeau reflectă o clipă.

— Da, spuse el, spuneți-i asta. Faceți-mă, dacă vreți, chiar mai bolnav decît sînt...

— Pentru ce ?

— Pentru nimic... Din curiozitate... Ca să-mi dau seama de ceva...

— Fie.

— Îmi promiteți asta, doctore ?

— Vă promit.

— Și-mi veți relata ce va spune ?

— Chiar propriile ei cuvinte.

— Bine... Adio, doctore. Mii de mulțumiri.

Și-i întinse mîna lui Gilbert.

Gilbert îl privi țintă, ceea ce-l puse în încurcătură pe Mirabeau.

— Apropo, spuse bolnavul, ce-mi prescrieți ?

— Oh ! spuse Gilbert, băuturi calde și diluate, cicoare de grădină sau limba mielului, dietă absolută, și, mai ales...

— Mai ales ?

— Nici o infirmieră sub cincizeci de ani... Aţi înţeles, conte ?

— Doctore, spuse Mirabeau rizînd, decît să nu respect reţeta, voi lua mai degrabă două de douăzeci şi cinci !

La uşă, Gilbert îl întîlni pe Teisch. Sărmanul servitor avea lacrimi în ochi.

— Oh, domnule, de ce plecaţi ?

— Plec pentru că am fost dat afară, dragă Teisch, răspunse Gilbert rizînd.

— Şi toate astea pentru o femeie ! murmură bătrînul. Şi toate astea fiindcă seamănă cu regina ! Un bărbat care are atîta geniu, după cum se spune. Doamne ! Prost trebuie să fie !

Şi cu această concluzie deschise portiera. Preocupat, Gilbert urcă în trăsură, întrebîndu-se :

— Ce vrea să spună vorbind despre o femeie care seamănă cu regina ?

O clipă reţinu braţul lui Teisch ca pentru a-l întreba. Apoi îşi zise şoptind :

— Ei bine, ce era să fac ? E secretul domnului de Mirabeau şi nu al meu. — Vizitiu, la Paris !

Capitolul 64

CE A SPUS REGELE ; CE A SPUS REGINA

Gilbert se achită cu foarte mare grijă de dubla promisiune făcută lui Mirabeau.

Revenind la Paris, îl întîlni pe Camille Desmoulins, o gazetă în picioare, ziarul încarnat al vremii.

Îl anunţă despre boala lui Mirabeau, prezentînd-o intenţionat mai gravă decît era în realitate, nu că ea n-ar fi putut deveni foarte gravă, dacă Mirabeau făcea vreo nouă imprudenţă, dar care totuşi nu era extrem de periculoasă în acest moment. Apoi se duse la Tuileries şi-i comunică acelaşi lucru regelui. Regele se mulţumi să spună :

— Ah ! ah ! Sărmanul conte ! Şi şi-a pierdut pofta de mîncare ?

— Da, Sire, răspunse Gilbert.

— Atunci e grav, spuse regele.

Şi trecu la altceva.

Ieşind de la rege, Gilbert intră la regină şi repetă acelaşi lucru. Fruntea mîndră a fiicei Mariei-Tereza se înălţă.

— De ce această boală nu l-a cuprins în dimineaţa în care a pronunţat frumosul său discurs despre drapelul tricolor ? întrebă ea.

Apoi, ca şi cum ar fi regretat că a lăsat să-i scape în faţa lui Gilbert acest accent de duşmănie faţă de semnul distinctiv al naţionalităţii franceze :

— Ar fi o nenorocire pentru Franţa şi pentru noi, spuse, dacă această indispoziţie s-ar agrava.

— Am crezut că am avut onoarea să-i spun reginei că e ceva mai mult decît o indispoziţie, că e o boală, spuse Gilbert.

— Pe care o veţi învinge, doctore, spuse regina.

— Voi face tot ce-mi va sta în puteri, doamnă, dar nu sînt sigur.

— Doctore, spuse regina, contez pe dumneavoastră, mă înţelegeţi bine ? Să-mi daţi noutăţi despre domnul de Mirabeau.

Şi trecu şi ea la altceva.

Seara, la ora stabilită, Gilbert urca scara casei lui Mirabeau. Acesta îl aştepta culcat pe o canapea. Dar cum fusese lăsat să aştepte cîteva clipe în salon, sub pretextul de a-l preveni pe conte de prezenţa sa, Gilbert îşi aruncase privirea în jur şi ochii i se opriră pe o eşarfă de caşmir, uitată pe un fotoliu.

Fie pentru a abate atenţia lui Gilbert, fie că atribuia o mare importanţă întrebării ce trebuia să urmeze primelor cuvinte schimbate dintre el şi doctor, Mirabeau spuse :

— Ah ! Dumneavoastră sînteţi ! Am aflat că v-aţi ţinut o parte din promisiunea făcută. Parisul ştie că sînt bolnav şi sărmanul Teisch n-a avut nici zece minute de linişte în cele două ore de cînd sînt aici, fără să fi fost nevoit să dea noutăţi despre mine prietenilor care sosesc

mereu să afle cum mă simt și, poate, dușmanilor mei, care vin să afle dacă-mi merge mai prost. Asta pentru prima parte. Acum, ați fost la fel de atent și cu a doua ?

— Ce vreți să spuneți ? întrebă Gilbert surîzînd.

— Știți bine.

Gilbert ridică din umeri în semn de negație.

— Ați fost la Tuileries ?

— Da.

— L-ați văzut pe rege ?

— Da.

— Ați văzut-o pe regină ?

— Da.

— Și i-ați anunțat că în curînd se vor descotorosi de mine ?

— I-am anunțat că sînteți bolnav.

— Și ce-au spus ?

— Regele a întrebat dacă v-ați pierdut pofta de mîncare.

— Și la răspunsul dumneavoastră afirmativ, ce-a spus ?

— V-a compătimit foarte sincer.

— Bun rege ! Dar regina ?

— Regina v-a compătimit și s-a informat cu mult interes de dumneavoastră.

— În ce termeni, doctore ? spuse Mirabeau, care atribuia, evident, o mare însemnătate răspunsului ce urma să i-l dea Gilbert.

— În termeni foarte buni, spuse doctorul.

— Mi-ați dat cuvîntul să-mi repetați textual ce vă va spune.

— Oh ! Mi-ar fi greu să repet cuvînt cu cuvînt.

— Doctore, sînt sigur că n-ați uitat nici o silabă.

— Vă jur...

— Doctore, am cuvîntul dumneavoastră. Vreți să vă tratez ca pe un om fără bună credință ?

— Sînteți exigent, conte.

— Da, așa sînt.

— Vreți neapărat să vă repet cuvintele reginei ?

— Cuvînt cu cuvînt.

— Ei bine, a spus că această maladie ar fi trebuit să vă apuce în dimineața zilei în care ați apărat de la tribună drapelul tricolor.

Gilbert voia să poată aprecia influența pe care regina o avea asupra lui Mirabeau. Acesta sări de pe canapea ca și cum ar fi fost pus în contact cu o pilă electrică Volta.

— Ingratitudinea regilor ! murmură el. Acest discurs a fost suficient să-i facă să ulte lista civilă de douăzeci și patru de milioane pentru el și suma de patru milioane pentru ea ! Dar această femeie nu înțelege, această regină uită că era vorba să-mi recuceresc dintr-o lovitură popularitatea pierdută pentru ea ! Așadar, ea nu-și amintește că am propus amînarea reunirii Avignon-ului cu Franța pentru a menaja susceptibilitățile religioase ale regelui ! — Greșeală ! Așadar, ea nu-și amintește că în timpul președinției mele la iacobini, președinție de trei luni care mi-a răpit zece ani din viață, am apărat legea gărzii naționale limitată la cetățenii activi ! — Greșeală ! Ea nu-și mai amintește că în dezbaterea de la Adunarea Națională a proiectului de lege privind jurămîntul preoților am cerut să fie restrîns jurămîntul doar la preoții duhovnici ! — Greșeală ! Oh ! aceste greșeli ! Aceste greșeli ! Scump le-am mai plătit ! Și, cu toate acestea, nu aceste greșeli m-au făcut să cad : căci există epoci stranii, unice, anormale, cînd nu te prăbușești din cauza greșelilor ce le comiți. Într-o zi, tot pentru ei, am apărat o chestiune de dreptate, de umanitate : era atacată fuga mătușilor regelui și se propunea o lege împotriva emigrației : „Dacă adoptați o lege împotriva emigranților, exclamai eu, jur să n-o respect niciodată !“ Și proiectul de lege a fost respins în unanimitate. Ei bine, ceea ce n-au putut face eșecurile, l-a făcut triumful meu. Am fost numit dictator, am fost împins la tribună pe calea mîniei, cea mai proastă cale pe care o poate urma un orator. Am triumfat a doua oară cînd i-am atacat pe iacobini. Atunci iacobinii îmi jurară moartea, nătărăii ! Duport, Lameth, Barnave, nu văd că ucigîndu-mă ei îi dau lui Robespierre dictatura tripoului lor. Pe mine, pe care ar fi trebuit să mă apere ca lumina ochilor, m-au sfărîmat sub stupida lor majoritate. Au făcut să-mi curgă pe frunte sudori de sînge. M-au făcut să beau pînă la fund cupa amărăciunii. M-au încoronat cu spini, mi-au pus trestia între mîini, în sfîrșit, m-au răstignit ! Sînt fericit a fi suferit aceste patimi, ca și Cristos, pentru o problemă de umanitate... Drapelul tricolor ! Ei nu văd

prin urmare că e singurul lor refugiu, că dacă ar vrea să vină în mod loial, public, să se așeze în umbra sa, această umbră i-ar mai putea încă salva? Dar regina, regina nu vrea să fie salvată, ea vrea să fie răzbunată. Ea nu apreciază nici o idee rațională. Mijlocul pe care i l-am propus ca fiind singurul eficace este acela pe care-l respinge cel mai mult: să fii moderat, să fii drept și, pe cît e posibil, să ai întotdeauna dreptate. Am vrut să salvez două lucruri deodată: regalitatea și libertatea. Bătălie ingrată în care lupt singur, părăsit, împotriva cui? Dacă ar fi fost împotriva oamenilor, n-ar fi nimic; împotriva tigrilor, n-ar fi nimic; împotriva leilor, n-ar fi nimic; dar împotriva forțelor naturii, împotriva mării, împotriva valului ce urcă, împotriva fluxului care crește, cum să lupți? Ieri îmi ajungea pînă la gleznă, azi pînă la genunchi; mîine va ajunge pînă la brîu și poimîine, pînă peste cap... Astfel încît, doctore, trebuie să fiu sincer cu dumneata. Întîi m-a cuprins tristețea, apoi sila. Am visat la rolul de arbitru între revoluție și monarhie. Am crezut că am ascendent asupra reginei ca bărbat și, ca bărbat, într-o bună zi în care s-ar aventura cu imprudență în valuri și nu va mai atinge fundul cu piciorul, mă voi arunca în apă și-o voi salva. Dar nu. N-au vrut niciodată serios să se ajute prin mine, doctore. Au vrut să mă compromită, să-mi răpească popularitatea, să mă piardă, să mă anihileze, să mă facă neputincios la rău, ca și la bine. De aceea, doctore, tot ce am mai bun de făcut acum este să mor la timp. Este, mai ales, să mă culc artistic ca atletul antic. Să întind beregata cu grație. Să-mi dau ultima suflare cuviincios.

Și Mirabeau se lăsă să cadă pe canapea, mușcînd furios perna.

Gilbert știa acum ce voise să afle, adică de ce depindea viața sau moartea lui Mirabeau.

— Conte, întrebă el, ce-ați spune dacă mîine regele ar trimite să afle noutăți despre sănătatea dumneavoastră?

Bolnavul făcu o mișcare din umeri, ce voia să spună: „Mi-ar fi indiferent!"

— Regele... sau regina, adăugă Gilbert.

— Ce? spuse Mirabeau ridicîndu-se din nou.

Mirabeau se sprijini în cei doi pumni ai săi ca un leu pe labe și începu să citească în străfundurile sufletului lui Gilbert.

— Ea nu o va face, zise.

— Dar, dacă totuși ar face-o ?

— Credeți, spuse Mirabeau, că se va coborî pînă aici ?

— Nu cred nimic. Presupun.

— Fie, spuse Mirabeau, voi aștepta pînă mîine seara.

— Ce vreți să spuneți ?

— Luați cuvintele în sensul lor propriu, doctore, și nu vedeți în ele altceva decît vor să exprime. Voi aștepta pînă mîine seară.

— Și mîine seară ?

— Ei bine, dacă va trimite pînă mîine seară, dacă de exemplu domnul Weber va veni pînă mîine seară, sînteți dumneavoastră cel care aveți dreptate. Dimpotrivă, dacă nu va veni, oh ! atunci nu veți avea dreptate, doctore, atunci eu sînt cel care am dreptate.

— Fie, pe mîine seară. Pînă atunci, dragul meu Demostene, calm, odihnă și liniște.

— Nu-mi voi părăsi șezlongul.

— Și această eșarfă ?

Gilbert arătă cu degetul obiectul care-i atrăsese în primul rînd privirea la intrarea în cameră. Mirabeau zîmbi.

— Pe cuvînt de onoare ! spuse el.

— Bine !. zise Gilbert, încercați să petreceți o noapte liniștită, și răspund de dumneavoastră.

La ușă îl aștepta Teisch.

— Ei bine, bunul meu Teisch, stăpînul dumitale se simte mai bine, spuse doctorul.

Bătrînul servitor clătină trist din cap.

— Cum, reluă Gilbert, te îndoiești de cuvîntul meu ?

— Mă îndoiesc de toate, domnule doctor, atîta timp cît geniul său rău va fi lîngă dînsul.

Și scoase un suspin, lăsîndu-l pe Gilbert să coboare pe scara îngustă. La colțul unuia din paliere văzu un fel de umbră voalată ce-l aștepta. Zărindu-l, această umbră scoase un strigăt ușor și dispăru în spatele unei uși întredeschise, care-i ușura retragerea.

— Cine este femeia asta ? întrebă Gilbert.

— Ea e, răspunse Teisch.

— Cine, ea ?

— Femeia care seamănă cu regina.

Pentru a doua oară, Gilbert păru surprins de aceeași idee auzind aceeași frază. Făcu doi pași înainte, ca și cum ar fi vrut să urmărească fantoma, dar se opri murmurînd :

— Imposibil.

Și își continuă drumul, lăsîndu-l pe bătrînul servitor disperat că un om atît de învățat cum este doctorul nu întreprindea nimic pentru a izgoni demonul pe care-l considera, cu cea mai profundă convingere, un trimis al diavolului.

Mirabeau avu o noapte destul de bună. A doua zi îl chemă devreme pe Teisch să deschidă ferestrele pentru a respira aerul dimineții.

Singurul lucru ce-l îngrijora pe bătrînul servitor era nerăbdarea febrilă căreia părea că-i era pradă bolnavul.

Cînd, întrebat de stăpînul său, Teisch îi răspunse că era de-abia ora opt, Mirabeau nu voi să creadă și ceru să i se aducă ceasul pentru a se convinge. Puse ceasul pe masă, lîngă pat.

— Teisch, spuse bătrînului servitor, vei lua locul lui Jean, jos, iar el își va face serviciul aici, pe lîngă mine.

— Vai ! Dumnezeule, spuse Teisch, am nefericirea să-l fi nemulțumit pe domnul conte ?

— Dimpotrivă, bunul meu Teisch, spuse Mirabeau înduioșat, tocmai fiindcă mă încred numai în tine, te pun azi la poartă. Fiecărei persoane care va veni să întrebe de sănătatea mea, îi vei spune că mă simt mai bine, dar că nu primesc încă. Numai dacă cineva vine din partea... — Mirabeau se opri o clipă și reluă — numai dacă vine cineva de la castel, dacă e trimis cineva de la Tuileries, îl vei trimite sus pe mesager, mă-nțelegi bine ? Și sub orice pretext ar fi, nu-l vei lăsa să plece fără să fi vorbit cu mine. Vezi, bunul meu Teisch, că, îndepărtîndu-te de mine, te ridic la funcția de confident.

Teisch îi luă mîna lui Mirabeau și o sărută.

— Oh ! domnule conte, spuse el, numai dacă ați vrea să trăiți !

Și ieși.

— Zău ! spuse Mirabeau privindu-l cum se îndepărta, iată exact ce-i mai greu.

La ora zece Mirabeau se sculă și se îmbrăcă cu o oarecare cochetărie. Jean îl pieptănă și-i rase barba, apoi îi apropie fotoliul de fereastră. De aici putea vedea în stradă.

Din casa de peste drum i s-ar fi putut vedea, în spatele perdelei ridicate, chipul neliniștit apărînd la fiecare lovitură de ciocănel, la fiecare vibrație a soneriei, privirea pătrunzătoare scrutînd strada, ca apoi perdeaua să recadă, să se ridice din nou la viitoarea vibrație a soneriei, la următoarea lovitură de ciocănel.

La ora două Teisch urcă, urmat de un lacheu. Inima lui Mirabeau bătu violent. Lacheul era fără livrea.

Prima idee ce-i trecu prin minte era că această persoană cu părul cărunt venea din partea reginei și era astfel îmbrăcat pentru a nu compromite pe aceea din partea căreia venea.

Mirabeau se înșela.

— Din partea domnului doctor Gilbert, spuse Teisch.

— Ah ! exclamă Mirabeau pălind, ca și cum ar fi avut douăzeci și cinci de ani și, așteptînd un mesager din partea doamnei de Monnier, ar fi văzut sosind un curier din partea unchiului său, judecătorul.

— Domnule, spuse Teisch, întrucît valetul vine din partea domnului doctor Gilbert și aduce o scrisoare pentru dumneavoastră, am crezut că pot face o excepție în favoarea sa față de consemnul dat.

— Bine ai făcut, spuse contele.

Mirabeau deschise scrisoarea. Ea nu conținea decît aceste cîteva cuvinte :

Transmiteți-mi veşti despre dumneavoastră. Voi fi acolo în jur de unsprezece seara. Sper că primul cuvînt ce mi-l veți spune va fi că am avut dreptate și că dumneavoastră ați greșit.

— Vei spune stăpînului tău că m-ai găsit în picioare și că-l aștept diseară, spuse Mirabeau lacheului.

Apoi lui Teisch :

— Acest valet să plece mulțumit ! spuse el.

Teisch făcu semn că a înțeles și-l luă pe bătrînel.

Orele se succedară. Soneria nu înceta să vibreze. Întregul Paris se înfățișa la Mirabeau. Pe stradă erau grupuri de oameni din popor care, aflînd vestea, nu aceea din ziare, nu voiau să creadă în buletinele liniștitoare date de Teisch și obligau trăsurile să o ia la dreapta și la stînga străzii, pentru ca zgomotul roților să nu-l obosească pe ilustrul bolnav.

Către ora cinci, Teisch crezu că e bine să-și facă o a doua apariție în camera lui Mirabeau, pentru a-i anunța această noutate.

— Ah ! spuse Mirabeau, văzîndu-te, sărmanul meu Teisch, am crezut că ai ceva mai bun să-mi spui.

— Ceva mai bun ! spuse mirat Teisch. N-am crezut că pot anunța domnului conte ceva mai bun ca o asemenea dovadă de dragoste.

— Ai dreptate, Teisch, spuse Mirabeau, sînt un ingrat.

De aceea, cînd Teisch închise ușa, Mirabeau deschise fereastra. Înaintă pe balcon și făcu cu mîna un semn de mulțumire bravilor oameni care se făcuseră paznicii odihnei sale. Aceștia îl recunoscură și strigătele de „Trăiască Mirabeau !“ răsunară de la un capăt la celălalt al străzii Chaussée-d'Antin.

La ce se gîndea Mirabeau în timp ce i se aducea acest omagiu neașteptat, care în orice altă ocazie ar fi făcut să-i tresară inima de bucurie ?

El se gîndea la acea femeie mîndră, care nu-și făcea deloc griji pentru el, iar ochiul său căuta peste grupurile îngrămădite în apropierea casei sale vreun lacheu în livrea albastră, venind dinspre bulevarde.

Intră în camera sa cu inima strînsă. Umbra serii venise, și el nu văzuse nimic.

Seara se scurse ca și ziua. Nerăbdarea lui Mirabeau se schimba într-o sumbră amărăciune. Inima sa fără speranță nu se mai îndrepta spre clinchetul soneriei. Nu. El aștepta cu o întunecată nemulțumire întipărită pe figură acea dovadă de interes care-i era aproape promisă și nu venea.

La ora unsprezece, ușa se deschise și Teisch îl anunță pe doctorul Gilbert.

Acesta intră zîmbind. Era speriat de expresia obrazului lui Mirabeau, care oglindea fidel tulburarea din sufletul său. Gilbert bănui tot ce se întîmplase.

— Nu a venit nimeni ? întrebă.

— De unde ? spuse Mirabeau.

— Știți bine ce vreau să spun.

— Eu ? Nu, pe onoarea mea !

— De la castel... din partea ei... în numele reginei...?

— Nimic din toate astea, dragul meu doctor. N-a venit nimeni.

— Imposibil ! exclamă Gilbert.

Mirabeau ridică din umeri.

— Naiv om de omenie !

Apoi, apucînd mîna lui Gilbert cu o mișcare convulsivă, întrebă :

— Vreți să vă spun ce ați făcut azi, doctore ?

— Eu ? spuse doctorul. Am făcut aproximativ ce fac în fiecare zi.

— Nu, căci nu mergeți zilnic la castel și azi ați fost. Nu, căci n-o vedeți zilnic pe regină, și azi ați văzut-o. Nu, căci nu vă permiteți în fiecare zi să-i dați sfaturi, și azi i-ați dat unul.

— Haida de ! spuse Gilbert.

— Iată, dragă doctore, eu văd ce s-a petrecut și aud ce s-a spus ca și cum aș fi fost acolo.

— Ei bine, să vedem ce s-a întîmplat și ce s-a spus ?

— V-ați prezentat la Tuileries azi, la o anumită oră, și ați cerut să vorbiți cu regina. I-ați vorbit, i-ați spus că sănătatea mea s-a înrăutățit și ar fi bine, ca regină și ca femeie, să trimită după vești despre sănătatea mea — dacă nu din solicitudine, cel puțin din calcul. Ea a discutat cu dumneavoastră. Părea convinsă că aveți dreptate. V-a lăsat să plecați spunînd că va trimite la mine. Ați plecat fericit și satisfăcut, contînd pe cuvîntul regal, și ea a rămas fudulă și amară, rîzînd de credulitatea dumneavoastră, care ignorați faptul că un cuvînt regal nu angajează la nimic... Ia să vedem sinceritatea unui om onest, spuse Mirabeau privindu-l drept în față, așa este, doctore ?

— Într-adevăr, spuse Gilbert, dacă aţi fi fost acolo, dragă conte, n-aţi fi văzut şi n-aţi fi auzit mai bine.

— Nepricepuţii ! spuse Mirabeau cu amărăciune. Cînd v-am spus că nu ştiu să facă nimic cum trebuie... Dacă ar fi intrat la mine azi livreaua regelui, în mijlocul acestei mulţimi, care striga în faţa porţii şi sub ferestrele mele „Trăiască Mirabeau !“, le-ar fi redat popularitatea pentru un an.

Şi, clătinînd din cap, Mirabeau îşi duse mîna cu repeziciune la ochi. Mirat, Gilbert îl văzu ştergîndu-şi o lacrimă.

— Ce aveţi, totuşi, conte ? întrebă el.

— Eu ? Nimic ! spuse Mirabeau. Aveţi noutăţi de la Adunarea Naţională, de la cordelieri, de la iacobini ? A secretat Robespierre vreun nou discurs sau a vomat Marat vreun nou pamflet ?

— E multă vreme de cînd n-aţi mîncat ? întrebă Gilbert.

— Nimic de la două după-amiază.

— În acest caz, veţi face o baie, dragul meu conte.

— Într-adevăr, este o idee bună, doctore. — Jean, o baie.

— Aici, domnule conte ?

— Nu, nu, alături, în cabinetul de toaletă.

Peste zece minute Mirabeau era în baie şi, ca de obicei, Teisch îl conduse pe Gilbert.

Mirabeau se ridică din cadă pentru a-l urmări din priviri pe doctor. Cînd îl pierdu din vedere, ascultă zgomotul paşilor săi şi apoi rămase imobil, pînă ce auzi deschizîndu-se şi închizîndu-se poarta casei sale. Sună apoi violent :

— Jean, spuse el, aranjează o masă în camera mea, şi du-te din partea mea la Oliva şi întreab-o dacă vrea să-mi facă plăcerea de a cina cu mine.

Apoi, în timp ce lacheul-ieşea pentru a duce la îndeplinire ordinul :

— Flori, mai ales flori ! strigă Mirabeau. Ador florile.

La patru dimineaţa, doctorul Gilbert a fost trezit de clinchetul puternic al soneriei.

— Ah ! spuse el sărind din pat, sînt sigur că domnul de Mirabeau se simte foarte rău !

Doctorul nu se înșela. După ce cina fusese servită și masa fusese acoperită de flori, Mirabeau îi dădu liber lui Jean și-i ordonă lui Teisch să se ducă la culcare. Apoi închise toate ușile, în afară de aceea ce dădea spre apartamentul femeii necunoscute, pe care bătrînul servitor o numea geniul răului. Dar cei doi servitori nu se culcară. Jean, cu toate că era mai tînăr, adormise pe un fotoliu din anticameră. Teisch însă veghea.

La patru fără un sfert, soneria răsună violent. Amîndoi se repeziră spre dormitorul lui Mirabeau. Ușile erau închise. Atunci avură ideea să facă înconjurul apartamentului necunoscutei și putură pătrunde astfel în dormitor.

Răsturnat, pe jumătate leșinat, Mirabeau ținea între brațele sale femeia, fără îndoială pentru ca ea să nu poată chema în ajutor. Înspăimîntată, necunoscuta suna cu clopoțelul de pe masă, neputîndu-se deplasa pînă la cordonul soneriei, de lîngă cămin.

Zărindu-i pe cei doi servitori, ea îi chemă atît în ajutorul ei cît și al lui Mirabeau. În convulsiunile sale, Mirabeau o sufoca. S-ar fi putut spune că moartea, travestită, încerca să-l tîrască în mormînt.

Grație eforturilor reunite ale celor doi servitori, brațele muribundului se desfăcură, Mirabeau căzu pe scaun, iar ea, toată numai lacrimi, se întoarse în aparatamentul ei.

Atunci Jean alergă să-l caute pe doctorul Gilbert, pe cînd Teisch încerca să dea primele ajutoare stăpînului său.

Gilbert nu pierdu vremea să aștepte înhămarea cailor, nici apropierea vreunei trăsuri. Din strada Saint-Honoré pînă la Chaussée d'Antin drumul nu era lung. Îl urmă pe Jean și în zece minute se găsea în locuința lui Mirabeau.

Teisch aștepta în vestibulul de la intrare.

— Ei bine, prietene, ce se mai întîmplă ? întrebă Gilbert.

— Ah! domnule, spuse bătrînul servitor, această femeie, întotdeauna această femeie, și apoi aceste blestemate flori. Veți vedea! Veți vedea!

În acest moment se auzi ceva ca un plîns. Gilbert urcă în fugă. În momentul cînd ajunse la ultimele trepte ale scării, o ușă vecină cu cea a lui Mirabeau se deschise și apăru deodată o femeie îmbrăcată într-un capot alb. Ea se aruncă la picioarele doctorului.

— Oh! Gilbert, Gilbert! spuse ea proptindu-și mîinile de pieptul lui, în numele cerului, salvați-l!

— Nicole, exclamă Gilbert, Nicole! Oh! Nenorocito, așadar dumneata erai!

— Salvați-l! Salvați-l! spuse Nicole.

Gilbert rămase o clipă ca distrus de o idee îngrozitoare.

— Oh! murmură, Beausire care vinde pamflete împotriva lui, Nicole, amanta lui! E cu adevărat pierdut, căci în toate astea este mîna lui Cagliostro.

Și se repezi în apartamentul lui Mirabeau, înțelegînd bine că nu mai era nici un moment de pierdut.

Capitolul 65

TRĂIASCĂ MIRABEAU!

Mirabeau era întins pe pat. Își recăpătase cunoștința. Resturile cinei, felurile de mîncare, florile se aflau acolo, martori la fel de acuzatori ca și resturile otrăvii pe fundul unui vas lîngă patul unui sinucigaș.

Gilbert se îndreptă repede spre el și răsuflă ușurat văzîndu-l.

— Ah! spuse el, nu e încă atît de grav cît mă temeam.

Mirabeau surise.

— Credeți, doctore? spuse el.

Și clătină din cap, ca un om care socoate că-și cunoaște situația cel puțin la fel de bine ca și medicul său

care, uneori, vrea să se înşele pe sine pentru a-i putea înşela mai bine pe alţii.

De astă dată, Gilbert nu se opri la diagnosticul extern. Pipăi pulsul : pulsul era rapid şi ridicat. Se uită la limbă : limba era încărcată şi amară. Cercetă starea capului : capul era greu şi dureros. Membrele inferioare erau cuprinse de un început de răcire.

Deodată, spasmele pe care bolnavul le avusese cu două zile în urmă reapărură, cuprinzînd, rînd pe rînd, omoplaţii, claviculele şi diafragma. Pulsul, care, aşa cum am spus, era rapid şi ridicat, deveni intermitent şi convulsiv.

Gilbert administră aceleaşi revulsive care aduseseră o primă ameliorare. Din nenorocire, fie că bolnavul nu mai avea puterea să suporte leacul dureros, fie că nu voia să fie vindecat, peste un sfert de oră se plînse de dureri atît de ascuţite în toate regiunile pe care se aplicaseră cataplasmele, încît acestea au trebuit să fie scoase. Din acel moment îmbunătăţirea ce se manifestase în timpul aplicării dispăru.

Intenţia noastră nu este să urmărim sub toate aspectele lor fazele acestei boli îngrozitoare, dar, din dimineaţa acelei zile, ştirea ei se răspîndi în oraş şi, de astă dată, mai serios decît în ajun. Se spunea că boala recidivase şi că prezenta un pericol mortal.

De-abia atunci s-a putut aprecia cu adevărat locul uriaş pe care-l poate ocupa un om în sînul unei naţiuni. Întregul Paris fu cuprins de emoţie, ca în zilele în care o calamitate ameninţă în acelaşi timp persoane izolate şi populaţia toată. Ziua întreagă, la fel cum se petrecuse şi în ajun, strada fu barată şi păzită de oameni din popor, pentru ca zgomotul trăsurilor să nu ajungă pînă la bolnav. Grupurile ce se strînseseră sub ferestre cereau informaţii. Din oră în oră se dădeau buletine privind starea sănătăţii lui Mirabeau şi acestea ajungeau cu mare viteză din Chaussée-d'Antin pînă la marginile Parisului. Poarta era asediată de o mulţime de cetăţeni din toate stările, de toate opiniile, ca şi cum fiecare partid, cît de opus ar fi fost celorlalte, avea ceva de pierdut pierzîndu-l pe Mirabeau. În acest timp, prietenii, rudele şi cunoştinţele marelui orator umpleau curţile, vestibulele şi apar-

tamentul de la parter, fără ca el însuși să fi aflat de această îngrămădeală.

De altfel, puține cuvinte au fost schimbate între Mirabeau și doctorul Gilbert.

— Hotărît, voiți așadar să muriți? spusese doctorul Gilbert.

— La ce bun să trăiești?... răspunse Mirabeau.

Și, amintindu-și angajamentele ce și le luase Mirabeau față de regină și ingratitudinea acesteia, doctorul nu mai insistă asupra acestor lucruri, angajîndu-se față de el însuși să-și facă pînă la capăt datoria de medic, știind însă dinainte că nu era un zeu să poată lupta împotriva imposibilului.

În seara acestei prime zile a recidivei, societatea iacobinilor trimise o delegație în fruntea căreia se găsea Barnave, spre a se informa de sănătatea fostului lor președinte. Au vrut ca Barnave să fie întovărășit de cei doi Lameth, dar aceștia refuzară.

Cînd Mirabeau fu informat de această împrejurare, spuse :

— Ah ! știam doar că sînt lași, dar nu știam că sînt și imbecili !

Timp de douăzeci și patru de ore, doctorul Gilbert nu-l părăsi o clipă pe Mirabeau. Miercuri seara, către ora unsprezece, acesta se simțea destul de bine pentru ca Gilbert să consimtă să treacă într-o cameră vecină pentru a se odihni cîteva ore.

Înainte de a se culca, doctorul porunci ca la cea mai mică reapariție a vreunui accident să fie anunțat fără întîrziere.

În zori se deșteptă. Nimeni nu-i tulburase somnul și totuși se trezi îngrijorat : i se părea imposibil ca ameliorarea să se fi menținut astfel, fără nici un accident.

Într-adevăr, coborînd, Teisch îl anunță pe doctor cu lacrimi în ochi, că Mirabeau se simțea foarte rău, dar că interzisese să fie trezit doctorul Gilbert, indiferent de suferințele prin care ar trece.

Și totuși, bolnavul trebuie să fi suferit cumplit : pulsul reluase un caracter din cele mai alarmante, durerile

se accentuaseră în mod atroce, în sfîrșit, fenomenele de asfixie și spasmele reveniseră.

De mai multe ori — și Teisch atribuise aceasta unui început de delir — bolnavul pronunțase numele reginei.

— Ingrații ! spusese el, nici n-au trimis să afle vești despre mine.

Apoi ca și cum își vorbea sieși :

— Mă întreb, adăugă el, ce va spune ea cînd va afla mîine, sau poimîine, că sînt mort...

Gilbert socoti că totul va depinde de criza ce se pregătea. De aceea, pregătindu-se să lupte cu vigoare împotriva bolii, prescrise aplicarea de lipitori pe piept. Dar, ca și cum ar fi fost complice cu muribundul, ele nu-și făcură datoria. Atunci, bolnavului i s-a luat pentru a doua oară sînge din picior și i s-au dat pilule de mosc.

Accesul dură opt ore. În acest timp, ca un abil duelist, Gilbert dădu, pentru a spune așa, un asalt împotriva morții, parînd fiecare lovitură, preîntîmpinînd unele, fiind atins uneori de ele. În cele din urmă, la capătul celor opt ore, febra scăzu, moartea bătu în retragere, dar, ca un tigru care fuge pentru a reveni, ea își lăsă pe obrazul bolnavului amprenta ghearelor sale înspăimîntătoare.

Gilbert rămase în picioare, cu brațele încrucișate, în fața acestui pat în care se dăduse îngrozitoarea luptă. Era prea știutor al secretelor artei sale nu numai pentru a mai păstra o oarecare aparență, dar chiar pentru a se mai îndoi.

Mirabeau era pierdut. Și în cadavrul întins în fața ochilor săi, în ciuda unui rest de viață, îi era imposibil să-l mai vadă pe Mirabeau viu.

Din acest moment, lucru straniu, bolnavul și Gilbert, de comun acord și ca stăpîniți de aceeași idee, vorbiră despre Mirabeau ca despre un om care a fost, dar care a încetat să mai fie.

De asemenea, începînd din acest moment, fizionomia lui Mirabeau luă acel caracter solemn ce aparține prin esență agoniei oamenilor mari. Glasul său deveni încet, grav, aproape profetic. Vorbele sale căpătară un accent mai sever, mai profund, mai complex. Simțămintele sale

manifestau mai multă afecțiune, mai multă dăruire, mai mult sublim.

I se anunță că un tînăr ce nu-l văzuse decît o singură dată și care nu voia să spună cine era, insista să intre. Se întoarse spre Gilbert, ca pentru a-i cere permisiunea să-l primească pe acest tînăr. Gilbert îl înțelese.

— Poftiți-l, spuse el lui Teisch.

Teisch deschise ușa. Un tînăr de nouăsprezece ani apăru în prag, se apropie încet, îngenunche în fața patului lui Mirabeau, îi luă mîna și o sărută, izbucnind în lacrimi. Mirabeau părea să caute în memorie o vagă amintire.

— Ah ! spuse el deodată. Vă recunosc ! Sînteți tînărul din Argenteuil.

— Dumnezeule, fiți binecuvîntat ! spuse tînărul. Iată tot ce vă cerem.

Se ridică și ieși, acoperindu-și ochii cu mîinile.

Peste cîteva secunde Teisch intră ținînd în mînă un bilet pe care tînărul îl scrisese în anticameră și care conținea aceste cuvinte simple :

Sărutînd mîna domnului Mirabeau la Argenteuil, i-am spus că eram gata să mor pentru el.

Am venit să-mi țin cuvîntul.

Am citit ieri într-un ziar englezesc că transfuzia de sînge a fost executată cu succes la Londra într-un caz similar cu cel al ilustrului bolnav.

Dacă, pentru a salva viața domnului de Mirabeau, transfuzia de sînge e considerată utilă, îl ofer pe al meu; e tînăr și pur.

MARNAIS

Citind aceste cuvinte, Mirabeau nu-și putu reține lacrimile. Porunci ca tînărul să fie chemat în cameră, dar, vrînd pesemne să fugă de manifestarea unei recunoștințe mai mult decît meritate, el plecase, lăsînd ambele sale adrese, cea de la Paris și de la Argenteuil.

Cîteva clipe mai tîrziu, Mirabeau consimți să primească pe toată lumea : pe domnii La Marck și Frochot,

prietenii săi ; pe doamna du Saillant, sora sa ; pe doamna d'Aragon, nepoata sa.

Refuză însă să fie văzut de orice alt medic în afara lui Gilbert. Cum acesta insista, spuse :

— Nu, doctore, aţi avut parte de toate inconvenientele bolii mele. Dacă mă vindecaţi, trebuie să aveţi întregul merit al însănătoşirii mele.

Din timp în timp voia să ştie cine venise să se intereseze de mersul bolii sale şi, cu toate că nu întreba niciodată : „Regina a trimis pe cineva de la palat ?" Gilbert ghicea, după suspinul ce-l scotea muribundul cînd ajungea la sfîrşitul listei, că singurul nume pe care ar fi dorit să-l găsească era tocmai acela care lipsea.

Atunci, fără să vorbească despre rege şi despre regină — Mirabeau nu era încă într-atîta pe moarte încît să ajungă pînă acolo — el se lansa cu o elocvenţă admirabilă în politica generală şi în special în aceea pe care ar fi urmat-o faţă de Anglia dacă ar fi fost ministru. Ar fi fost fericit să lupte corp la corp mai ales cu Pitt.

— Oh ! acest Pitt, exclamă el, e ministrul preparativelor : el guvernează mai mult cu ceea ce ameninţă decît cu ceea ce face. *Dacă aş fi trăit*, ce necazuri i-aş mai fi făcut !

Din timp în timp, un strigăt se ridica pînă la ferestre. Era o urare tristă făcută de popor : „Trăiască Mirabeau !", urare ce părea o rugăciune, mai mult plîns decît speranţă.

Atunci Mirabeau asculta şi cerea să se deschidă fereastra, pentru ca acest zgomot ce răsplătea atîtea suferinţe îndurate să ajungă pînă la el. Timp de cîteva secunde rămînea cu mîinile şi urechile încordate, aspirînd şi absorbind parcă în el toată această rumoare. Apoi murmura :

— Oh ! Excelent popor ! Popor calomniat, insultat, dispreţuit, ca şi mine. E drept că *ei* sînt cei care mă uită, şi *tu* cel care mă răsplăteşti !

Se lăsă noaptea. Gilbert nu vru cu nici un chip să-l părăsească pe bolnav. Puse să se tragă şezlongul lîngă pat şi se culcă pe el. Mirabeau îl lăsă să facă cum vrea. De cînd era sigur că moare, părea să nu-i mai fie teamă

de medicul său. În clipa cînd se iviră zorile, ceru să se deschidă ferestrele.

— Dragul meu doctor, spuse el lui Gilbert, azi e ziua în care voi muri. Cînd ai ajuns unde mă aflu eu acum, nu mai ai altceva de făcut decît să te parfumezi și să te încununezi cu flori, pentru a intra cît mai plăcut posibil în somnul din care nu te mai trezești... Am permisiunea să fac ceea ce vreau ?

Gilbert îi făcu semn că putea face orice crede de cuviință. Atunci Mirabeau îi chemă pe cei doi servitori.

— Jean, spuse el, fă-mi rost de cele mai frumoase flori pe care le poți găsi, pe cînd Teisch se va strădui să mă facă cît mai frumos posibil.

Jean părea să ceară din priviri permisiunea lui Gilbert, care îi făcu semn din cap că este de acord. Teisch, care fusese foarte bolnav în ajun, începu să facă toaleta stăpînului său.

— Apropo ! îi spuse Mirabeau. Ai fost bolnav ieri, sărmane Teisch. Cum te simți azi ?

— Oh ! foarte bine, dragă stăpîne, răspunse onestul servitor. Și vă urez să fiți în locul meu.

— Ei bine, răspunse Mirabeau rîzînd, oricît de puțin ții la viață, eu nu-ți urez să fii în locul meu.

În acest moment răsună o lovitură de tun. De unde venea ? Nu s-a aflat niciodată. Mirabeau tresări.

— Oh ! spuse el ridicîndu-se, au început deja funeraliile lui Achile ?

De-abia ieșise Jean din casă și toată lumea aflată acolo se repezi la el pentru a afla știri despre ilustrul bolnav. Cînd le spuse că se duce să caute flori, mulțimea o luă la fugă pe străzi strigînd: „Flori pentru domnul de Mirabeau!“ Toate porțile se deschiseră, fiecare oferea ce avea fie în locuință, fie în seră, astfel că în mai puțin de un sfert de oră casa fu plină ochi de cele mai rare flori.

La nouă dimineața, camera lui Mirabeau se transformase într-o adevărată grădină.

Tot atunci, Teisch îi terminase toaleta.

— Dragul meu doctor, spuse Mirabeau, vă solicit un sfert de oră să-mi iau rămas bun de la cineva care trebuie să părăsească locuința înaintea mea. Recomand protecției

dumneavoastră această persoană în cazul în care cineva ar vrea s-o insulte.

Gilbert înțelese.

— Bine, spuse el, am să vă las.

— Da, însă veți aștepta în camera de alături. După ce această persoană va pleca, nu mă veți părăsi pînă ce voi muri ?

Gilbert făcu un semn afirmativ.

— Dați-mi cuvîntul dumneavoastră, ceru Mirabeau.

Gilbert îl dădu, cu limba împleticită. Acest stoic era peste măsură de mirat să găsească în el lacrimi, el, care credea că grație filozofiei a ajuns la insensibilitate. Apoi se îndreptă spre ușă. Mirabeau îl opri și îi spuse :

— Înainte de a ieși, deschideți scrinul și dați-mi o casetă mică ce se află acolo.

Gilbert se conformă. Caseta era grea. Gilbert își închipui că trebuia să fie plină cu aur. Mirabeau îi făcu semn s-o pună pe noptieră, apoi îi întinse mîna.

— Veți avea amabilitatea să mi-l trimiteți pe Jean, spuse el. Înțelegeți bine, pe Jean, nu pe Teisch. Mă obosește să chem sau să sun.

Gilbert ieși. Jean aștepta în camera învecinată, și intră pe aceeași ușă pe care ieșise Gilbert.

Gilbert auzi cum în urma lui Jean ușa se închide cu zăvorul.

Jumătatea de oră care urmă a fost folosită de Gilbert pentru a da informații despre bolnav tuturor acelora care îi umpleau casa.

Situația era disperată. Nu ascundea deloc celor ce se aflau în casă adevărul, că Mirabeau nu va putea supraviețui acestei zile.

O trăsură se opri la intrarea casei. O clipă crezu că era o trăsură de la Curte, care a fost lăsată să se apropie din considerație pentru bolnav și împotriva consemnului dat. Alergă la fereastră. Ar fi fost o atît de plăcută consolare pentru muribund, să știe că regina se ocupă de el ! Era însă o simplă trăsură de piață pe care Jean se dusese s-o aducă. Doctorul ghici pentru cine.

Şi, într-adevăr, peste cîteva minute Jean ieşi, conducînd o femeie complet acoperită de o pelerină largă. Femeia urcă în trăsură.

Mulţimea, respectuoasă, făcu loc trăsurii fără să întrebe cine era în ea.

Jean reveni.

O clipă mai tîrziu, uşa camerei lui Mirabeau se redeschise şi se auzi glasul slăbit al bolnavului, care-l chema pe doctor. Gilbert alergă la el.

— Puneţi la loc această casetă, dragă doctore.

Apoi, cum acesta părea mirat s-o găsească la fel de grea ca înainte :

— Da, nu-i aşa, spuse Mirabeau, e al dracului de curios unde se cuibăreşte lipsa de interes !

Revenind lîngă pat, Gilbert găsi pe jos o batistă brodată, împodobită cu dantele. Era udată de lacrimi.

— Ah ! spuse el lui Mirabeau, n-a luat nimic cu ea, dar a lăsat ceva.

Mirabeau luă batista şi, simţind-o umedă, o aplică pe frunte.

— Oh ! murmură el, deci numai *ea* n-are inimă !...

Şi recăzu pe pat, cu ochii închişi, astfel încît îl puteai crede mort sau leşinat, dacă horcăitul ce-i ieşea din piept nu-ţi spunea că era numai pe cale să se stingă.

Capitolul 66

FUGIŢI ! FUGIŢI ! FUGIŢI !

Într-adevăr, cele cîteva ore pe care le-a mai trăit încă Mirabeau n-au mai fost decît o agonie.

Gilbert îşi ţinu totuşi promisiunea şi rămase lîngă patul bolnavului pînă în ultimul minut.

De altfel, oricît de dureros ar fi, pentru un medic şi un filozof spectacolul acestei ultime lupte dintre materie şi suflet este totdeauna plin de învăţăminte.

Cu cît geniul a fost mai mare, cu atît mai interesant este de studiat cum poartă acest geniu lupta împotriva morții, care pînă la urmă îl răpune.

Apoi, sufletul doctorului mai găsea încă o sursă de reflecții sumbre la vederea acestui mare om care trăgea să moară.

De ce trebuia să moară Mirabeau, acest bărbat cu temperament atletic, cu o constituție herculeană?

Nu cumva pentru că a întins mîna spre a susține această monarhie care e gata să se prăbușească? Nu cumva pentru că de brațul său s-a sprijinit o clipă această femeie purtătoare de nenorocire ce se numea Maria-Antoaneta? Nu i-a prezis Cagliostro ceva asemănător în privința morții lui Mirabeau? Și nu erau aceste două ființe străinii pe care le întîlnise, una care distruse reputația, cealaltă care distruse sănătatea marelui orator al Franței, devenit susținător al monarhiei, nu erau pentru el, Gilbert, o dovadă că orice lucru ce-i stă în cale trebuia, ca și Bastilia, să se prăbușească în fața acestui om, mai bine zis în fața ideii pe care o reprezenta el?

Pe cînd Gilbert era adîncit într-o profundă meditație, Mirabeau făcu o mișcare și deschise ochii. Revenea la viață pe poarta durerii. Încercă să vorbească. Nu izbuti. Însă, departe de a fi afectat de acest nou accident, în momentul în care fu sigur că limba îi era mută, zîmbi și încercă să exprime din ochi recunoștința pe care o simțea pentru Gilbert și pentru acei ale căror îngrijiri îl însoțeau în această supremă și ultimă etapă, a cărei țintă era moartea. Totuși, un gînd unic părea să-l preocupe. Singur Gilbert putea să-l ghicească, și-l ghici.

Bolnavul nu putea aprecia durata leșinului din care ieșise. Durase o oră, durase o zi? În timpul acestei ore sau al acestei zile, regina se interesase cumva de el?

Se aduse registrul ce se găsea jos, în anticameră, unde fiecare dintre cei ce veniseră, fie ca mesager, fie personal, își înscrisese numele. Nici un nume cunoscut ca făcînd parte din intimitatea familiei regale nu figura în registru. Au fost chemați Teisch și Jean și au fost întrebați. Nimeni, nici un valet, nici un aprod nu venise.

Mirabeau făcu un suprem efort pentru a rosti cîteva cuvinte, și reuși:

— Oh ! exclamă el, nu știu oare că dacă mor ei sînt pierduți ? Duc cu mine doliul după monarhie, iar pe mormîntul meu răzvrătiții își vor împărți rămășițele ei...

Glibert se repezi spre bolnav. Pentru un medic bun există speranță atîta timp cît există viață. De altfel, nu trebuia să folosească toate resursele artei sale pentru a permite acestei guri elocvente să mai pronunțe încă cîteva cuvinte ?

Luă o lingură, turnă cîteva picături din acea licoare verzuie din care îi dăduse cîndva un flacon lui Mirabeau și, fără s-o amestece de data asta cu rachiu, o apropie de buzele bolnavului.

— Oh ! dragă doctore, spuse acesta surîzînd, dacă vreți ca licoarea dătătoare de viață să acționeze asupra mea, dați-mi lingura plină, sau conținutul întregului flacon.

— Cum așa ? întrebă Gilbert privindu-l atent pe Mirabeau.

— Credeți că eu, excesiv în toate prin excelență, am avut acest tezaur de viață între mîinile mele fără să abuzez de el ? Nu. Am descompus licoarea dumneavoastră, dragul meu Esculap. Am aflat că-și trage originea din rădăcină de cînepă indiană, și atunci am băut nu numai picături, ci linguri întregi, nu numai pentru a trăi, dar și pentru a visa.

— Nenorocitule ! Nenorocitule ! murmură Gilbert. Am bănuit eu că v-am turnat otravă.

— Dulce otravă, doctore, grație căreia am dublat, am împătrit, am însutit ultimele ore ale existenței mele. Grație căreia, murind la patruzeci și doi de ani, am trăit viața unui centenar. În sfîrșit, grație căreia am posedat, în vis, tot ce mi-a scăpat în realitate : putere, bogăție, dragoste... Oh ! doctore, doctore, nu vă faceți reproșuri, dimpotrivă, felicitați-vă. Dumnezeu nu mi-a dat decît viața reală, o viață tristă, săracă, cenușie, amărîtă, foarte puțin de regretat și pe care omul trebuie să fie dispus să i-o înapoieze ca pe un împrumut cămătăresc. Nu știu, doctore, dacă trebuie să-i mulțumesc lui Dumnezeu pentru viață, dar știu că trebuie să vă mulțumesc dumneavoastră pentru această otravă. Umpleți, așadar, lingura și dați-mi-o !

Doctorul făcu ceea ce-i ceru Mirabeau și-i dădu licoarea, pe care el o savură cu mare plăcere. Apoi, după cîteva secunde de tăcere, ca și cum la apropierea veșniciei moartea permitea să se ridice în fața ochilor săi vălul ce acoperă viitorul, Mirabeau spuse :

— Ah ! doctore, fericiți cei ce vor muri în acest an 1791 ! Ei nu vor fi văzut din revoluție decît fața strălucitoare și senină. Pînă azi niciodată o mare revoluție n-a costat atît de puțin sînge. Fiindcă, pînă azi, ea se făcea doar în gîndire. Dar va veni momentul cînd ea se va face în fapte și în lucruri. Poate credeți că mă vor regreta acolo, la Tuileries ? Deloc. Moartea mea îi eliberează de un angajament luat. Cu mine, trebuiau să guverneze într-un anumit fel. Nu le mai eram un sprijin, le eram un obstacol. *Ea* își cerea scuze, în ce mă privește, în fața fratelui ei. „Mirabeau crede că mă sfătuiește, îi scria ea, și nu-și dă seama că-l amăgesc". Oh ! iată de ce aș fi vrut ca femeia asta să-mi fie amantă și nu regină. Ce rol frumos de jucat în istorie, doctore, decît acela al unui om ce susține cu o mînă tînăra libertate și cu cealaltă bătrîna monarhie, care le obligă să meargă în același pas spre același țel : fericirea poporului și respectul față de regalitate ! Poate era posibil, poate era un vis, dar acest vis, sînt ferm convins, îl puteam realiza numai eu. Ceea că mă frămîntă, doctore, nu e că voi muri, dar îmi dau seama că am întreprins o operă și că nu o pot duce la capăt. Cine va slăvi ideea mea, dacă ideea mea este oprită în loc, trunchiată, decapitată ? Ceea ce se va ști despre mine, doctore, va fi exact ceea ce nu trebuie să se știe. Adică viața mea desfrînată, nebună, vagabondă. Ceea ce se va citi din opera mea vor fi *Scrisorile către Sophie, Erotika-Biblion, Monarhia prusacă*, pamfletele și cărțile obscene. Ceea ce mi se va reproșa e că am pactizat cu Curtea și mi se va reproșa asta fiindcă, din acest pact, n-a ieșit nimic din ceea ce ar fi trebuit să iasă. Opera mea nu va fi decît un fetus înform, un monstru căruia îi va lipsi capul. Și totuși, mort la patruzeci și doi de ani, voi fi judecat ca și cum aș fi trăit o viață de om. Dispărut în mijlocul unei furtuni, voi fi judecat ca și cum, în loc să fiu obligat să merg fără încetare pe valuri, adică pe marginea prăpastiei, aș fi mers pe o mare șosea solid

pavată cu legi, ordonanțe și regulamente. Doctore, cui îi voi lăsa moștenire nu averea mea delapidată — puțin contează asta, doar n-am copii — dar cui îi voi lăsa moștenire memoria mea calomniată, memoria mea care ar putea fi într-o zi un testament care să facă onoare Franței, Europei, întregii lumi ?...

— De ce v-ați grăbit atît de tare să muriți ? răspunse Gilbert.

— Da, într-adevăr, există momente în care îmi pun eu însumi aceeași întrebare. Dar urmăriți-mă cu atenție : nu puteam face nimic fără *ea*, și ea n-a vrut. M-am angajat ca un prost. Am jurat ca un imbecil, supus totdeauna acelor aripi invizibile ale creierului care duc cu sine inima, pe cînd *ea*, ea, n-a jurat nimic, nu era angajată în nimic... Astfel că totul e perfect, doctore, și dacă vreți să-mi promiteți ceva, nici un regret nu va mai tulbura cele cîteva ceasuri pe care le mai am de trăit.

— Și ce aș putea să vă promit, Doamne ?

— Ei bine, promiteți-mi că, în cazul în care trecerea mea din această viață la cealaltă ar fi prea grea, prea dureroasă, promiteți-mi, doctore — cer asta nu numai unui medic, dar mai ales unui om, și încă unui filozof — promiteți-mi că mă veți ajuta !

— De ce îmi cereți asemenea lucru ?

— Ah ! am să vă spun. Fiindcă, deși simt că moartea se află aici, îmi dau seama că mai rămîne destulă viață în mine. Nu mă sfîrșesc mort, dragă doctore, mă sfîrșesc viu, și ultimul pas va fi tare greu de trecut !

Doctorul își înclină obrazul deasupra celui al lui Mirabeau.

— V-am promis să nu vă părăsesc, prietene, spuse el, și în momentul suprem încredințați-i profundei mele afecțiuni grija să împlinesc ceea ce va trebui să fac ! Cînd moartea va fi aici, voi fi și eu.

S-ar fi spus că bolnavul nu aștepta decît această promisiune.

— Mulțumesc, murmură.

Și lăsă să-i cadă capul pe pernă.

De astă dată, în pofida speranței pe care medicul are datoria să o insufle pînă la ultima picătură în mintea bol-

navului, el nu mai avu nici o îndoială. Doza abundentă de haşiş pe care o luase Mirabeau îi redase bolnavului, împreună cu vorbirea, funcţionarea muşchilor. Dar cînd încetă să vorbească, muşchii slăbiră. Viaţa gîndirii dispăru iar moartea, întipărită pe chipul său de la ultima criză, reapăru, mai profund gravată ca oricînd.

Timp de trei ore mîna sa înghe̦ţată rămase între mîinile doctorului Gilbert. În timpul acestor trei ore, adică de la patru la şapte, agonia fu calmă. Atît de calmă, încît a fost cu putinţă ca toată lumea să fie lăsată să intre. S-ar fi putut crede că Mirabeau doarme.

Dar către ora opt Gilbert simţi mîna înghe̦ţată tresărind între ale sale. Tresărirea era atît de violentă, că orice greşeală era exclusă.

— Iată, spuse doctorul, a sosit ceasul luptei. Iată adevărata agonie care începe.

Şi, într-adevăr, fruntea muribundului începu să se acopere de sudoare. Ochiul său se deschise şi aruncă un fulger. Făcu o mişcare care arăta că voia să bea. Se grăbiră să-i dea de îndată apă, vin, oranjadă, dar clătină din cap. Nu asta dorea.

Făcu semn să i se aducă o pană, cerneală şi hîrtie. Se supuseră, pentru ca nici un gînd al acestui om mare, chiar şi cel al delirului, să nu se piardă.

Luă pana şi scrise, cu o mînă neşovăitoare, aceste două cuvinte :

A dormi, a muri.

Erau cele două cuvinte ale lui Hamlet.

Gilbert se prefăcu a nu înţelege.

Mirabeau dădu drumul penei, îşi apucă pieptul cu ambele mîini, ca şi cum ar fi vrut să-l spargă, scoase cîteva strigăte nearticulate, luă iar pana şi, făcînd un efort supraomenesc pentru a porunci durerii să se oprească o clipă, scrise :

Durerile au devenit cumplite, insuportabile. Oare un prieten trebuie lăsat ore şi poate zile întregi pe roata de

tortură, cînd poate fi cruțat de tortură cu cîteva picături de opiu ?

Dar doctorul șovăia. Da, așa cum îi spusese lui Mirabeau, în momentul suprem va fi acolo, în fața morții, însă pentru a o combate și nu pentru a o ajuta.

Durerile deveniră din ce în ce mai violente. Muribundul se înțepenea, își răsucea mîinile, mușca perna. În cele din urmă, ele sfărîmară lanțul paraliziei.

— Oh ! medicii, medicii ! exclamă el deodată. Nu sînteți medicul și prietenul meu, Gilbert ? Nu mi-ați promis să mă cruțați de durerile unei asemenea morți ? Vreți să duc cu mine regretul că v-am acordat încrederea ? Gilbert, fac apel la prietenia dumneavoastră, fac apel la onoarea dumneavoastră.

Și cu un suspin, un geamăt, un strigăt de durere, el recăzu pe pernă. Gilbert scoase la rîndul său un suspin, întinzînd mîna lui Mirabeau și spuse :

— E bine, vi se va da ceea ce cereți.

Și luă pana să scrie o rețetă, care nu era altceva decît o puternică doză de sirop de mac alb în apă distilată. Dar abia scrisese ultimul cuvînt, cînd Mirabeau se ridică pe pat, întinzînd mîna și cerînd pana. Gilbert se grăbi să i-o dea. Atunci, mîna crispată de moarte a muribundului se cramponă de hîrtie și, cu un scris de-abia citeț, scrise :

Fugiți ! Fugiți ! Fugiți !

Voi să semneze, dar nu putu scrie decît primele patru litere ale numelui său. Apoi, întinzîndu-și brațul convulsiv spre Gilbert, murmură :

— Pentru ea !

Și recăzu pe pernă, fără o mișcare, fără o privire, fără suflare.

Era mort.

Gilbert se apropie de pat, îl privi, îi pipăi pulsul, îi puse mîna pe inimă, apoi, întorcîndu-se spre spectatorii acestei scene supreme, spuse :

— Domnilor, Mirabeau nu mai suferă.

Şi, punîndu-şi pentru ultima oară buzele pe fruntea mortului, luă hîrtia a cărei destinaţie o cunoştea numai el, o împături cu religiozitate, o puse la pieptul său şi plecă, socotind că nu are dreptul s-o ţină nici o clipă mai mult decît timpul necesar pentru a duce recomandaţia ilustrului dispărut de la Chaussée d'Antin la Tuileries.

Cîteva secunde după plecarea doctorului din camera mortuară se auzi în stradă un imens urlet. Începea să se răspîndească vestea morţii lui Mirabeau.

Curînd intră un sculptor. Era trimis de Gilbert spre a păstra pentru posteritate imaginea marelui orator chiar în momentul în care sucombase în lupta împotriva morţii. Cele cîteva minute de eternitate dăduseră acestei măşti seninătatea pe care, părăsind trupul, un suflet puternic o reflectă asupra fizionomiei pe care o însufleţise.

Mirabeau nu era mort, Mirabeau părea să doarmă un somn plin de viaţă şi de vise vesele.

Capitolul 67

FUNERALIILE

Durerea fu imensă, generală. Într-o clipă ea se răspîndi din centru pînă la centura exterioară, din strada Chaussée d'Antin pînă la barierele Parisului. Era opt şi jumătate dimineaţa.

Poporul scoase un strigăt îngrozitor, apoi luă hotărîrea să decreteze doliul.

Alergă la teatre, rupse afişele şi închise porţile.

Un bal avea loc în aceeaşi seară într-un palat din strada Chaussée-d'Antin, poporul invadă palatul, îi împrăştie pe dansatori şi zdrobi instrumentele muzicanţilor.

Adunarea Naţională a fost informată, prin preşedintele său, de pierderea suferită.

De îndată, Barrère urcă la tribună şi ceru ca Adunarea să menţioneze în procesul verbal din acea zi funebră, mărturia regretelor ce le resimte la pierderea acestui

mare om, insistînd ca, în numele patriei, toţi membrii Adunării să fie invitaţi să asiste la funeralii.

A doua zi, 3 aprilie, departamentul Parisului se prezentă la Adunarea Naţională, ceru şi obţinu ca biserica Sainte-Geneviève să fie instituită Panteon destinat a adăposti mormintele oamenilor mari, iar Mirabeau să fie înhumat acolo.

Să consemnăm aici acest minunat decret al Adunării. E bine să se găsească în cărţile pe care oamenii politici le consideră frivole, deoarece au neajunsul să predea istoria sub o formă ceva mai puţin greoaie decît aceea pe care o folosesc istoricii, e bine, spunem noi, să întîlnim cît mai frecvent posibil, şi n-are importanţă unde, cu condiţia să fie la îndemîna tuturor, aceste decrete care sînt cu atît mai măreţe cu cît sînt creaţia spontană a admiraţiei şi recunoştinţei unui popor.

Iată decretul în toată puritatea sa :

Adunarea naţională decretează :

Aticolul întîi

Noul edificiu Sainte-Geneviève va fi destinat să primească rămăşiţele pămînteşti ale marilor oameni, începînd din epoca libertăţii franceze.

Articolul II

Corpul legislativ este singurul care va hotărî căror oameni li se va acorda această onoare.

Articolul III

Honoré Riqueti Mirabeau este considerat demn de această onoare.

Articolul IV

Legislatura actuală nu va putea acorda în viitor această onoare unuia dintre membrii săi care a decedat ; ea nu va putea fi acordată decît de către legislatura următoare.

Articolul V

Excepțiile pentru unii mari oameni morți înainte de revoluție vor putea fi stabilite numai de corpul legislativ.

Articolul VI

Directoratul departamentului Parisului va fi însărcinat să predea de urgență edificiul Sainte-Geneviève în stare de a îndeplini noua sa destinație și va veghea să se graveze deasupra frontonului aceste cuvinte

MARILOR OAMENI, PATRIA RECUNOSCĂTOARE

Articolul VII

Pînă cînd noua biserică Sainte-Geneviève va fi terminată, corpul neînsuflețit al lui Riqueti Mirabeau va fi depus lîngă rămășițele pămîntești ale lui Descartes, în cavoul bisericii Sainte-Geneviève.

A doua zi, la ora patru după-amiază, Adunarea Națională în totalitatea ei părăsi sala Manège pentru a se duce la casa lui Mirabeau. Era așteptată acolo de directorul departamentului, de toți miniștrii și de peste două sute de mii de persoane. Dar din aceste două sute de mii de persoane, nici una nu venise în mod special din partea reginei.

Cortegiul se puse în mișcare. La Fayette mergea în frunte, în calitate de comandant general al gărzilor naționale din regat. Apoi venea președintele Adunării naționale. Tronchet, înconjurat de doisprezece aprozi, apoi miniștrii. Urma întreaga Adunare Națională, fără deosebire de partid, Sieyès la braț cu Charles de Lameth. Apoi, după Adunare, venea clubul iacobinilor, ca o a doua Adunare Națională, făcîndu-se remarcat prin durerea ce o afișa, probabil mai mult fastuoasă decît reală : decretase opt zile de doliu și Robespierre, prea sărac pentru a-și cumpăra o haină de doliu, împrumutase una, cum mai făcuse pentru doliul după Franklin. Apoi urma întreaga populație a Parisului, flancată de două șiruri de soldați

din garda națională cu un efectiv de peste treizeci de mii de oameni.

O muzică funebră, în care se auzeau pentru prima dată două instrumente necunoscute pînă atunci, trombonul și tam-tam-ul, imprimau cadența acestei imense mulțimi.

Abia la ora opt cortegiul ajunse la Saint-Eustache. Discursul funebru a fost rostit de Cerutti. La ultimul cuvînt, zece mii de soldați din garda națională, care se aflau în incinta bisericii, traseră simultan un foc de armă. Adunarea, care nu se aștepta la această salvă, scoase un țipăt puternic. Șocul fusese atît de violent, încît nici un ochi de geam nu rămase nespart. S-a crezut o clipă că se va prăbuși cupola și că biserica va servi drept mormînt coșciugului.

Lumea porni din nou, cu torțe. Întunericul se lăsase și invadase nu numai străzile pe unde trebuiau să treacă, ci și marea majoritate a sufletelor celor ce treceau.

Moartea lui Mirabeau producea în adevăr o confuzie politică. Se știa care pe ce cale să pornească? Abilul îmblînzitor nu mai era acolo pentru a-i dirija pe acești bidivii tumultuoși care se numesc ambiția și ura. Se simțea că ducea cu el ceva ce va lipsi de acum înainte Adunării: spiritul păcii veghind chiar în mijlocul războiului, bunătatea inimii ascunsă sub violența gîndirii. Toată lumea pierduse prin această moarte: regaliștii nu mai aveau stimulent, revoluționarii nu mai aveau frînă. De acum înainte carul va merge mai repede și coborîșul va fi mai lung. Cine putea spune spre ce alergau: spre victorie, sau spre prăpastie?

Nu ajunseră la Panteon decît în miezul nopții.

Un singur om lipsea din cortegiu, Pétion. De ce se abținuse Pétion? Spuse singur, a doua zi, acelora dintre prietenii săi care-i reproșau absența. Citise, spunea el, un plan de conspirație contrarevoluționară scris de mîna lui Mirabeau.

Peste trei ani, într-o sumbră zi de toamnă, nu în sala Manège, ci la Tuileries, cînd Convenția, după ce-l ucise pe rege, după ce o ucise pe regină, după ce-i ucise pe girondini, după ce-i ucise pe montagnarzi, după ce se ucise pe ea însăși și nu mai avu nimic viu de ucis — începu

să ucidă morții. Atunci, cu o bucurie sălbatică, declară că se înșelase în judecata sa asupra lui Mirabeau, și că în ochii ei geniul nu putea scuza corupția.

Un nou decret fu votat, prin care Mirabeau era scos din Panteon. Veni un aprod și, la intrarea Templului, dădu citire decretului care îl declara pe Mirabeau nedemn să împartă locul de veci cu Voltaire, Rousseau și Descartes, și prin care paznicul bisericii era somat să predea cadavrul.

Astfel, un glas mai cumplit decît acela ce va fi auzit în ziua judecății de apoi striga înainte de vreme :

— Panteon, înapoiază morții !

Panteonul ascultă. Cadavrul lui Mirabeau fu predat aprodului, care dispuse, o spune el însuși, ca *numitul coșciug să fie adus și depus în locul obișnuit de înmormîntare.*

Or, acest loc obișnuit era Clamart, cimitirul celor condamnați la moarte și executați.

Și, fără îndoială pentru a face și mai îngrozitoare pedeapsa care îl urmări chiar și după moarte, coșciugul a fost înhumat în timpul nopții, fără cortegiu, fără nici un indiciu privind locul înhumării, fără cruce, fără piatră funerară, fără inscripție.

Doar mai tîrziu, un bătrîn gropar, întrebat de unul dintre acele spirite scormonitoare care vor să știe ceea ce alții nu știu, conduse un bărbat într-o seară prin cimitirul pustiu și, oprindu-se în mijlocul incintei și lovind cu piciorul, îi spuse :

— Aici e !

Apoi, cum curiosul insistă, vrînd să fie sigur, repetă :

— Aici e, răspund de asta fiindcă am ajutat să fie coborît în groapă și n-am putut să-l rostogolesc, atît de greu era acel blestemat coșciug de plumb.

Acest om curios era Nodier. Într-o zi, el mă conduse și pe mine la Clamart, lovi cu piciorul în același loc și-mi spuse la rîndul său :

— Aici e.

Or, au trecut peste cincizeci de ani de cînd generații succesive calcă pe acest mormînt necunoscut al lui Mirabeau. Nu e oare o suficient de lungă ispășire pentru o

crimă contestabilă, care a fost de fapt mai degrabă a dușmanilor lui Mirabeau decît a lui însuși, și nu a venit oare timpul ca, la prima ocazie, să se scormonească acest pămînt impur în care se odihnește, pînă se va găsi coșciugul de plumb care cîntărea atît de greu în brațele amărîtului de gropar, și în care va fi recunoscut proscrisul din Panteon ?

Poate că Mirabeau nu merită Panteonul, dar, cu siguranță, se odihnește și se vor odihni creștinește mulți cărora li se cuvin mai mult decît lui gemoniile [1].

Franță, între gemonii și Panteon, dăruiește-i lui Mirabeau un mormînt ! Avînd numele lui ca singur epitaf, bustul lui ca singură podoabă, viitorul ca singur judecător !

Capitolul 68

MESAGERUL

Chiar în dimineața zilei de 2 aprilie, poate cu o oră înainte ca Mirabeau să-și fi dat ultima suflare, un ofițer superior de marină, îmbrăcat în uniformă de gală de căpitan de vas și venind din strada Saint-Honoré, se îndrepta spre Tuileries prin strada Saint-Louis și strada Echelle.

Ajungînd la curtea grajdurilor, lăsă la dreapta această curte, păși peste lanțurile ce o separau de curtea interioară, răspunse salutului sentinelei care-i dădu onorul și intră în curtea gărzii elveține.

Ajuns aici, el o luă, ca un om căruia drumul îi e familiar, pe o mică scară de serviciu care, printr-un lung coridor circular, ducea spre cabinetul de lucru al regelui.

Zărindu-l, valetul scoase un strigăt de surpriză, aproape de bucurie. Dar ofițerul puse un deget la gură și spuse :

— Domnule Hue, regele n-ar putea să mă primească chiar acum ?

[1] Gemonii : scară pe care erau expuse trupurile osîndiților la moarte în Roma antică, pînă a fi aruncate în Tibru. (N. T.)

— Regele e cu domnul general La Fayette, căruia îi dă ordinele pentru ziua de azi, răspunse valetul. Dar după ce generalul va ieşi...

— Mă veţi anunţa ? spuse ofiţerul.

— Oh ! fără îndoială ar fi de prisos. Majestatea Sa vă aşteaptă. Încă de aseară a dat ordin să fiţi introdus de îndată ce veţi sosi.

În acest moment se auzi clopoţelul din cabinetul regelui.

— Vedeţi ? spuse valetul. Iată că regele sună. Vrea probabil să se informeze dacă aţi venit.

— Atunci intraţi, domnule Hue, şi să nu pierdem vremea dacă regele e într-adevăr liber şi dispus să mă primească.

Valetul deschise uşa şi anunţă — dovadă că regele era singur — aproape imediat :

— Domnul conte de Charny.

— Oh ! Să intre ! Să intre ! spuse regele. De ieri îl aştept.

Charny înaintă repede şi se apropie de rege cu o grabă respectuoasă.

— Sire, spuse el, am întîrziat, pare-se, cîteva ore. Sper însă că, după ce-i voi spune Majestăţii Sale cauzele acestei întîrzieri, mă va ierta.

— Veniţi, veniţi, domnule de Charny. Vă aşteptam cu nerăbdare, e-adevărat, dar sînt dinainte de părerea dumneavoastră, că numai o cauză importantă v-a putut face călătoria mai puţin rapidă decît ar fi trebuit să fie. Iată-vă aici, fiţi binevenit !

Şi întinse contelui mîna pe care acesta o sărută cu respect.

— Sire, continuă Charny, care vedea nerăbdarea regelui, am primit ordinul dumneavoastră alaltăieri noaptea şi am plecat ieri dimineaţa la trei din Montmédy.

— Cum aţi venit ?

— Cu poştalionul.

— Asta explică cele cîteva ore de întîrziere, spuse regele zîmbind.

— Sire, spuse Charny, aş fi putut veni călare, e-adevărat, şi, în felul acesta, tăind drumul, aş fi fost aici pe la

zece sau unsprezece seara, poate chiar mai devreme. Dar am vrut să-mi dau seama de avantajele şi dezavantajele drumului pe care l-a ales Majestatea Voastră. Am vrut să ştiu care posturi sînt bine sau prost înzestrate. Am vrut să ştiu, mai ales, cît timp, în minute şi secunde, durează drumul de la Montmédy la Paris şi, în consecinţă, de la Paris la Montmédy. Am notat totul şi acum sînt în măsură să răspund la toate.

— Bravo ! Domnule de Charny, spuse regele, sînteţi un admirabil slujitor. Daţi-mi voie să încep însă prin a vă spune în ce situaţie ne găsim noi aici. Îmi veţi spune apoi cum staţi acolo.

— Oh ! Sire, spuse Charny, dacă e să judec după cele auzite, lucrurile merg foarte prost.

— Atît de prost încît sînt prizonier la Tuileries, dragă conte ! Îi spuneam adineauri acestui nepreţuit domn de La Fayette, temnicerul meu, că aş prefera să fiu rege al Metz-ului decît rege al Franţei. Dar, din fericire, iată-vă aici !

— Majestatea Sa mi-a făcut onoarea să-mi spună că mă va pune la curent cu situaţia.

— Da, e-adevărat, în două cuvinte... Aţi aflat despre fuga mătuşilor mele ?

— Ca toată lumea, Sire, dar fără nici un amănunt.

— Ah ! Dumnezeule, e foarte simplu. Ştiţi că Adunarea nu ne mai permite să avem decît preoţi care au depus jurămîntul pe Constituţie. Ei bine ! Sărmanele femei s-au speriat de apropierea Paştilor. Au crezut că riscă să se spovedească unui preot constituţional şi au plecat, trebuie s-o spun că în urma sfatului meu, la Roma. Nici o lege nu se opunea acestei călătorii şi nimeni n-ar fi trebuit să creadă că două sărmane bătrîne vor întări mult partidul emigraţilor. L-au însărcinat pe Narbonne să le organizeze plecarea. Nu ştiu cum s-a acţionat, dar firul secretului a fost descoperit şi chiar în seara plecării li s-a făcut la Bellevue o vizită în genul aceleia pe care am primit-o la Versailles în zilele de 5 şi 6 octombrie. Din fericire, ele ieşeau pe o poartă, pe cînd toată gloata intra pe cealaltă. Vă daţi seama ? Nici o trăsură nu era pregătită ! Trei trebuiau să aştepte, în grajduri, cu caii înhămaţi. Au

fost nevoite să meargă pe jos pînă la Meudon. Acolo au găsit în sfîrşit trăsuri şi au plecat. Trei ore mai tîrziu o zarvă imensă se stîrni în tot Parisul. Cei ce veniseră să împiedice fuga găsiseră cuibul cald încă, dar gol. A doua zi toată presa urla. Marat ţipa că au luat cu ele milioane. Desmoulins că l-au răpit pe delfin. Nimic din toate astea nu e adevărat. Sărmanele femei aveau trei-patru sute de mii de franci în pungă şi erau destul de încurcate şi singure pentru a mai lua şi un copil datorită căruia puteau fi lesne recunoscute. Dovada este că au fost recunoscute şi fără el, mai întîi la Moret, unde au fost lăsate să treacă, apoi la Arnay-le-Duc, unde au fost arestate. A trebuit să scriu Adunării ca ele să-şi poată continua drumul şi, în ciuda scrisorii mele, Adunarea a discutat chestiunea o zi întreagă. În cele din urmă, au fost autorizate să-şi continue călătoria, dar cu condiţia să se prezinte o lege asupra emigrării.

— Da, spuse Charny, mi se pare însă că, în urma unui discurs magnific al domnului Mirabeau, Adunarea a respins proiectul de lege.

— Fără îndoială că l-a respins. Dar alături de acest mic triumf mă aştepta o mare umilinţă. Cînd au văzut larma provocată de plecarea sărmanelor bătrîne, cîţiva prieteni devotaţi — mi-au rămas mai mulţi decît credeam, dragul meu conte — cîţiva prieteni devotaţi, vreo sută de gentilomi, au pornit în grabă spre Tuileries, venind să-mi ofere viaţa lor. Îndată s-a răspîndit zvonul că s-a descoperit o conspiraţie, care avea drept scop răpirea mea. La Fayette, pe care l-au făcut să alerge în cartierul Saint-Antoine sub pretextul că se reclădeşte Bastilia, furios că s-a lăsat înşelat, revine la Versailles, intră cu sabia în mînă, cu baioneta înainte, îi arestează pe sărmanii noştri prieteni, îi dezarmează. Asupra unora sînt găsite pistoale, asupra altora cuţite. Fiecare luase ce avusese la îndemînă. Bine ! Ziua va fi înscrisă în istorie sub un nou nume : se va numi „Ziua Cavalerilor pumnalului".

— Oh ! Sire, Sire ! Ce vremuri îngrozitoare trăim ! spuse Charny clătinînd din cap.

— Mai aşteptaţi, că nu e totul. În fiecare an mergem la Saint-Cloud. E un lucru stabilit, hotărît. Alaltăieri co-

mandăm trăsurile. Coborîm. Găsim o mie cinci sute de persoane în jurul trăsurilor. Urcăm. Imposibil să înaintăm. Poporul sare la frîiele cailor, declară că vreau să fug, dar că nu voi fugi. După o oră de încercări inutile a trebuit să ne întoarcem. Regina plîngea de furie.

— Dar generalul La Fayette nu se afla acolo pentru a face ca Majestatea Voastră să fie respectată ?

— La Fayette ! Ştiţi ce făcea ? Punea să bată clopotul de alarmă la Saint-Roche. Alerga la primărie să ceară drapelul roşu pentru a declara patria în pericol. Patria în pericol, fiindcă regele şi regina se duc la Saint-Cloud ! Ştiţi cine i-a refuzat drapelul roşu şi i l-a smuls din mîini — căci pusese mîna pe el? Danton? Şi a şi început să se afirme că Danton mi-e vîndut, că Danton a primit o sută de mii de franci de la mine. Iată cum stăm, dragul meu conte, fără a mai vorbi despre Mirabeau, care e pe moarte, şi poate chiar a murit la această oră.

— Ei bine, iată un motiv în plus să vă grăbiţi, Sire.

— Aşa şi vom face. Să vedem ce aţi hotărît acolo, cu Bouillé ? Vreau să sper că e puternic. Afacerea de la Nancy a fost un prilej pentru mine să-i măresc comandamentul, să pun alte trupe sub ordinele sale.

— Da, Sire, dar din nenorocire dispoziţiile ministrului de război le contracarează pe ale noastre. I-a retras regimentul de husari saxoni şi îi refuză regimentele elveţiene. Cu mare greutate a putut păstra în fortăreaţa de la Montmédy regimentul de infanterie Bouillon.

— Atunci, începe să aibă îndoieli ?

— Nu, sire, sînt doar cîteva şanse mai puţin, dar ce contează ? În asemenea acţiuni trebuie sacrificată o parte să nu fie totul pierdut şi, dacă acţiunea e bine condusă, avem oricum nouăzeci de şanse dintr-o sută.

— Ei bine, de vreme ce aşa stau lucrurile, să revenim la noi.

— Sire, Majestatea Voastră este mai departe hotărîtă să urmeze drumul Chalons, Clermont şi Stenay, cu toate că acest drum are cel puţin douăzeci de leghe mai mult şi că nu există popas de poştă la Varennes ?

— I-am mai expus domnului de Bouillé motivele care mă fac să prefer acest drum.

— Da, Sire, şi el ne-a transmis în această privinţă ordinele Majestăţii Voastre. Potrivit acestor dispoziţii, am determinat întregul traseu, tufiş cu tufiş, piatră cu piatră. Lucrarea trebuie să fie în mîinile Majestăţii Voastre.

— Şi e un model de claritate, dragă conte. Cunosc acum drumul ca şi cum l-aş fi parcurs eu însumi.

— Ei bine, Sire, iată şi informaţiile pe care ultima mea călătorie le-a adăugat celorlalte.

— Vorbiţi, domnule de Charny, vă ascult şi, pentru mai multă claritate, iată harta alcătuită chiar de dumneavoastră.

Şi, spunînd acestea, regele scoase dintr-un dosar o hartă pe care o desfăşură pe masă. Această hartă era schiţată şi desenată cu mîna şi, cum spusese Charny, nu lipsea din ea nici un copac, nici măcar o piatră. Era rodul a peste opt luni de muncă.

Charny şi regele se aplecară asupra hărţii.

— Sire, spuse Charny, adevărata primejdie va începe pentru dumneavoastră la Sainte-Menehould şi va înceta la Stenay. Pe aceste optsprezece leghe trebuie să repartizăm detaşamentele noastre.

— N-ar putea fi aduse ceva mai aproape de Paris, domnule de Charny? Să le aducem pînă la Châlons, de exemplu?

— Sire, spuse Charny, e greu. Châlons e un oraş prea puternic pentru ca patruzeci, cincizeci şi chiar o sută de oameni să poată face ceva eficace pentru siguranţa Majestăţii Voastre, dacă această siguranţă ar fi ameninţată. De altfel, domnul de Bouillé nu răspunde de nimic decît începînd de la Sainte-Menehould. Tot ce poate face — chiar şi acest lucru mi-a cerut să-l discut cu Majestatea Voastră — este să-şi instaleze primul detaşament la Pont-de-Sommevelle. Vedeţi, Sire, aici, adică la primul popas de poştă după Châlons.

Şi Charny arătă cu degetul pe hartă locul despre care discutau.

— Fie, spuse regele, în zece-unsprezece ore putem ajunge la Châlons. În cîte ore aţi făcut cele nouăzeci de leghe?

— În treizeci şi şase de ore, Sire.

— Dar într-o trăsură ușoară, în care erați numai cu un servitor.

— Sire, am pierdut trei ore să examinez în ce loc din Varennes trebuie plasat schimbul cailor de poștă, înspre Sainte-Menehould, sau înspre Dun. E cam același lucru. Cele trei ore pierdute vor compensa greutatea trăsurii. Părerea mea este, așadar, că regele poate merge de la Paris la Montmédy în treizeci și cinci sau în treizeci și șase de ore.

— Și ce ați prevăzut pentru popasul de la Varennes? E un punct important. Trebuie să fim siguri că nu ne vor lipsi caii.

— Da, Sire, și părerea mea este că acest popas trebuie să fie plasat dincolo de oraș, înspre Dun.

— Pe ce vă sprijiniți părerea?

— Pe însăși situația orașului, Sire.

— Explicați-mi această situație, conte.

— Sire, lucrul e simplu. De la plecarea mea din Paris, am trecut de cinci sau de șase ori pe la Varennes, și ieri am rămas acolo de la prînz pînă la ora trei. Varennes e un oraș mic, cu aproximativ o mie șase sute de locuitori, format din două cartiere deosebite, numite orașul de sus și orașul de jos, despărțite de rîul Aire și comunicînd printr-un pod peste acest rîu. Dacă Majestatea Voastră binevoiește să mă urmărească privind harta... aici, Sire, aproape de pădurea Argonne, pe lizieră, va vedea...

— Ah, văd! spuse regele. Șoseaua face o cotitură imensă în pădure pentru a se îndrepta spre Clermont.

— Așa e, Sire.

— Dar toate astea nu-mi arată de ce plasați popasul dincolo de oraș și nu dincoace de el.

— Așteptați, Sire. Podul care duce dintr-un cartier în celălalt este dominat de un turn înalt. Acest turn, vechi turn de vamă, e așezat pe o boltă întunecoasă, îngustă. Acolo, cel mai mic obstacol poate împiedica trecerea. Întrucît avem de înfruntat un risc, e mai bine să riscăm cu caii și surugiii lansați în goana mare și venind de la Clermont, decît să schimbăm caii de poștă la cinci sute de pași dincolo de pod. Dacă din întîmplare regele ar fi re-

cunoscut la acest schimb, la un simplu semnal, el ar putea fi apărat de trei, patru oameni.

— E drept, spuse regele. De altfel, în caz de şovăială, veţi fi acolo, conte.

— Va fi o datorie şi o onoare pentru mine, dacă regele mă consideră demn de o asemenea încredere.

Regele îi întinse din nou mîna lui Charny.

— Astfel, spuse regele, domnul de Bouillé a şi marcat etapele şi a ales oamenii pe care-i va înşirui pe şosea ?

— Da, Sire, sub rezerva aprobării Majestăţii Voastre.

— V-a dat vreo notă în această privinţă ?

Charny scoase din buzunar o hîrtie împăturită şi o prezentă regelui, înclinîndu-se. Regele o desfăcu şi citi :

Opinia marchizului de Bouillé este că detaşamentele nu trebuie să meargă dincolo de Sainte-Menehould. Dacă, totuşi, regele ar cere neapărat ca ele să vină pînă la Pont-de-Sommevelle, iată cum propun Majestăţii Sale să repartizeze forţele destinate a-i servi drept escortă :

1. La Pont-de-Sommevelle, patruzeci de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de domnul de Choiseul, avîndu-l sub ordinele sale pe sublocotenentul Boudet.

2. La Sainte-Menehould, treizeci de dragoni din regimentul regal, comandaţi de căpitanul Dandoins.

3. La Clermont, o sută de dragoni din regimentul lui Monsieur şi patruzeci din regimentul regal, comandaţi de contele Charles de Damas.

4. La Varennes, şaizeci de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de domnii de Rohrig, de Bouillé-fiul şi de Raigecourt.

5. La Dun, o sută de husari din regimentul Lauzun, comandaţi de căpitanul Deslon.

6. La Mouzay, cincizeci de călăreţi din regimentul regal german, comandaţi de căpitanul Guntzer.

7. În sfîrşit, la Stenay, regimentul regal german, comandat de locotenent-colonelul baron de Mandell.

— Mi se pare că planul e bun, spuse regele după citirea hîrtiei, dar, dacă aceste detaşamente vor fi obligate

să staționeze două sau trei zile în aceste orașe sau sate, ce pretext poate fi invocat ?

— Sire, pretextul este gata găsit. Se va spune că așteaptă un convoi cu bani trimis de minister pentru armata din nord.

— Așa deci, spuse regele cu o satisfacție vizibilă, totul e prevăzut.

Charny se înclină.

— Și, în legătură cu convoiul cu bani, zise regele, știți cumva dacă domnul de Bouillé a primit milionul ce i l-am trimis ?

— Da, Sire. Numai că Majestatea Voastră știe că acest million era în hîrtie-monedă, care pierde douăzeci la sută din valoare ?

— Le-a putut sconta cel puțin la acest curs ?

— Sire, în primul rînd, un supus fidel al Majestății Voastre a fost fericit să poată lua el singur hîrtie-monedă pentru o sută de mii de taleri, fără scont bineînțeles.

Regele îl privi pe Charny.

— Și restul, conte ? întrebă el.

— Restul a fost scontat de domnul de Bouillé-fiul la bancherul tatălui său, domnul Perregaux, care i-a plătit suma în polițe asupra domnilor Bethmann din Frankfurt, care au acceptat polițele. Așadar, cînd va veni momentul, banii nu vor lipsi.

— Mulțumesc, domnule conte, spuse Ludovic al XVI-lea. Acum îmi veți spune numele credincîosului supus care și-a compromis poate averea pentru a da acești o sută de mii de taleri domnului de Bouillé ?

— Sire, acest supus al Majestății Voastre este foarte bogat și, în consecință, n-are nici un merit că a făcut ceea ce a făcut.

— Nu are importanță, domnule, regele dorește să-i cunoască numele.

— Sire, răspunse Charny înclinîndu-se, singura condiție ce a pus-o în schimbul pretinsului serviciu ce-l făcea Majestății Voastre a fost aceea de a i se păstra anonimatul.

— Totuși, dumneavoastră îl cunoașteți ?

— Îl cunosc, Sire.

— Domnule de Charny, spuse atunci regele, cu acea demnitate plină de suflet ce-i era proprie în anumite momente, iată un inel care mi-e deosebit de scump... (Şi scoase din deget un simplu inel de aur.) L-am luat din mîna tatălui meu mort, sărutîndu-i mîna îngheţată de moarte. Valoarea sa e, aşadar, aceea ce i-o atribui eu. Nu are alta. Dar, pentru o inimă care va şti să mă înţeleagă, acest inel va deveni mai de preţ decît cel mai preţios diamant. Repetaţi-i acestui supus credincios ceea ce v-am spus, domnule de Charny, şi daţi-i inelul din partea mea.

Două lacrimi izvorîră din ochii lui Charny, pieptul i se umflă şi, respirînd profund, puse un genunchi în pămînt pentru a primi inelul din mîna regelui.

În acest moment, uşa se deschise. Regele se întoarse brusc, căci această uşă deschizîndu-se astfel constituia o asemenea încălcare a regulilor de etichetă, încît echivala cu o mare insultă dacă nu era scuzată de o extremă necesitate.

Era regina. Regina, palidă, ţinînd o hîrtie în mînă. Dar la vederea contelui stînd în genunchi şi sărutînd inelul regelui, ea lăsă să-i scape hîrtia, scoţînd un strigăt de uimire.

Charny se ridică şi o salută respectuos pe regină, care mormăi printre dinţi :

— Domnul de Charny !... Domnul de Charny !... Aici... La rege... La Tuileries ?...

Şi adăugă foarte încet :

— Şi eu nu ştiam !

Era o asemenea durere în privirea sărmanei femei, încît Charny, care nu auzise sfîrşitul frazei, dar îl ghicise, făcu doi paşi spre ea.

— Am sosit chiar în acest moment, spuse, şi voiam să cer regelui permisiunea să vă prezint omagiile mele.

Sîngele reapăru în obrajii reginei. Era multă vreme de cînd nu mai auzise glasul lui Charny, nici intonaţia duioasă ce o dădea cuvintelor sale. Îşi întinse atunci amîndouă mîinile ca pentru a se duce spre el, dar aproape îndată îşi retrase una spre inimă, care fără îndoială bătea prea violent.

Charny văzu tot, ghici tot, deşi senzaţiile sale care ne-ar cere zece rînduri pentru a fi descrise şi explicate se

produseră în timpul în care regele se duse să strîngă de jos hîrtia care scăpase din mîinile reginei şi pe care curentul produs prin deschiderea simultană a ferestrelor şi a uşii o făcuse să zboare pînă în fundul cabinetului. Regele citi ce era scris pe această hîrtie, fără însă a înţelege ceva.

— Ce vor să spună cuvintele : *Fugiţi !... Fugiţi !... Fugiţi !...* şi această jumătate de semnătură ? întrebă regele.

— Sire, răspunse regina, vor să spună că domnul Mirabeau a murit de zece minute, şi iată sfatul ce ni-l dă înainte de moarte.

— Doamnă, reluă regele, sfatul va fi urmat, căci este bun şi a sosit momentul să-l punem în practică.

Apoi, întorcîndu-se spre Charny, continuă :

— Conte, puteţi s-o urmaţi pe regină în apartamentele sale şi să-i spuneţi totul.

Regina se ridică, privind rînd pe rînd pe rege şi pe Charny, apoi, adresîndu-se acestuia din urmă, spuse :

— Veniţi, domnule conte.

Şi ieşi în grabă, căci, dacă ar mai fi trebuit să rămînă un minut în plus, i-ar fi fost imposibil să-şi stăpînească simţămintele contradictorii ce-i agitau inima.

Charny se înclină încă o dată în faţa regelui şi o urmă pe Maria-Antoaneta.

Capitolul 69

PROMISIUNEA

Regina intră în apartamentul ei şi căzu pe o canapea, făcîndu-i semn lui Charny să închidă uşa după el.

Din fericire, buduarul în care intra era gol, căci Gilbert ceruse reginei să-i vorbească fără martori, spre a-i spune ce se întîmplase şi a-i înmîna ultima recomandare a lui Mirabeau. De îndată ce se aşeză, inima ei, prea plină de emoţii, se revărsă. Regina izbucni în lacrimi — lacrimi atît de puternice şi de adevărate, încît răscoliră în fundul inimii lui Charny rămăşiţele dragostei sale.

Vorbim despre rămăşiţele dragostei sale, căci atunci cînd flăcările unei pasiuni, asemănătoare cu acea pe care am văzut-o născîndu-se şi crescînd, au cuprins inima unui bărbat, ea nu se stinge niciodată cu desăvîrşire, în afară de cazul cînd un şoc puternic înlocuieşte dragostea cu ura.

Numai cei ce au trecut prin situaţii asemănătoare pot aprecia situaţia stranie în care se afla Charny : purta în el, concomitent, o dragoste veche şi una nouă. Începuse să o iubească pe Andrée cu toată ardoarea inimii sale. O iubea încă pe regină cu toată compasiunea sufletului său.

De astă dată regina plîngea fără să spună nimic. Trecuseră mai mult de opt luni de cînd nu-l mai văzuse pe Charny. Credincios promisiunii ce o făcuse regelui, în tot acest timp contele nu se arătase nimănui. Regina nu ştiuse, aşadar, nimic despre viaţa lui, atît de strîns legată de a ei. Timp de doi sau trei ani crezuse că vieţile lor n-ar putea fi despărţite decît zdrobindu-le pe amîndouă.

Şi totuşi, s-a văzut că Charny se despărţise de ea fără să-i spună unde se duce. Numai că — era de altfel singura ei consolare — ea îl ştia în serviciul regelui, astfel încît îşi spunea : „Lucrînd pentru rege, lucrează totodată şi pentru mine. Aşadar, e obligat să se gîndească la mine chiar de-ar vrea să mă uite."

Era însă o slabă consolare că gîndul lui se întoarce la ea pe căi ocolite, cînd atîta vreme acest gînd îi aparţinuse numai ei. Tocmai de aceea, revăzîndu-l pe neaşteptate pe Charny în momentul în care se aştepta mai puţin ca oricînd să-l întîlnească, găsindu-l acolo, la rege, la înapoierea sa, aproape în acelaşi loc unde-l întîlnise în ziua plecării sale, toate durerile care-i chinuiseră sufletul, toate gîndurile care-i torturaseră inima, toate lacrimile care-i arseseră ochii în timpul absenţei contelui veneau în acelaşi timp, împreună, tumultuos, să-i inunde obrazul şi să-i copleşească pieptul cu toate acele nelinişti pe care le credea dispărute, cu toate acele dureri pe care le credea depăşite.

Plîngea pentru a plînge ? lacrimile ar fi sufocat-o dacă n-ar fi ţîşnit înafară. Plîngea fără să scoată un cuvînt. De fericire ? De durere ?... Poate şi de una şi de cealaltă. Orice emoţie puternică se rezumă în lacrimi.

De aceea, fără să scoată un cuvînt, mai mult cu dragoste decît cu respect, Charny se apropie de regină, îi desprinse

mîna cu care își acoperea obrazul și apăsîndu-și buzele pe mînă, spuse :

— Doamnă, sînt fericit și mîndru să vă afirm că din ziua în care mi-am luat rămas bun de la dumneavoastră n-a trecut o oră fără să mă fi ocupat de dumneavoastră.

— O Charny, Charny ! răspunse regina. A fost o vreme cînd v-ați fi ocupat poate mai puțin de mine, dar v-ați fi gîndit mai mult la mine.

— Doamnă, spuse Charny, am fost însărcinat de rege cu o gravă responsabilitate. Această responsabilitate îmi impunea cea mai absolută tăcere pînă în clipa cînd avea să fie îndeplinită. De-abia azi ea e împlinită. Azi vă pot revedea, vă pot vorbi, în timp ce pînă azi nici să vă scriu n-am putut.

— E un frumos exemplu de loialitate pe care l-ați dat, Olivier, spuse melancolic regina. Și nu regret decît un lucru : că nu l-ați putut da decît în dauna unui alt sentiment.

— Doamnă, spuse Charny, permiteți-mi, fiindcă am primit permisiunea regelui, să vă informez despre cele făcute pentru salvarea dumneavoastră.

— Oh ! Charny ! Charny ! reluă regina. N-aveți totuși nimic mai grabnic să-mi spuneți ?

Și strînse cu tandrețe mîna contelui, privindu-l cu acea privire pentru care altădată el și-ar fi dat viața, fiind gata și acum, dacă nu să o dea, cel puțin să o sacrifice. Și, tot privindu-l astfel, ea văzu nu un călător prăfuit care coboară de pe bancheta unui poștalion, ci un curtezan elegant care și-a supus devotamentul tuturor regu'ilor etichetei. Această toaletă atît de completă, de care ar fi putut fi mulțumită cea mai exigentă regină, o îngrijoră pe femeie.

— Totuși, cînd ați sosit ? întrebă ea.

— Chiar acum, doamnă, răspunse Charny.

— Și de unde veniți ?...

— Din Montmédy.

— Astfel încît ați străbătut jumătate din Franța !

— Am făcut nouăzeci de leghe de ieri dimineață.

— Călare ? În trăsură ?...

— Pe bancheta poștalionului.

— Cum se poate că după o asemenea lungă și obositoare călătorie — scuzați-mi întrebările, Charny — sînteți atît de bine periat, lustruit, pieptănat, ca un aghiotant al generalului La Fayette care ar ieși de la statul major? Noutățile ce le aduceți erau, așadar, atît de puțin importante?

— Dimpotrivă, foarte importante, doamnă. Dar m-am gîndit că, dacă aș coborî în curtea palatului Tuileries dintr-un poștalion acoperit de noroi și praf, aș stîrni curiozitatea. Chiar în urmă cu cîteva clipe regele mi-a relatat cît de strict sînteți supravegheați și, ascultîndu-l, m-am felicitat de prevederea de a fi venit aici pe jos și în uniformă, ca un simplu ofițer care vine să-și depună omagiile după o săptămînă sau două de absență.

Regina strînse convulsiv mîna lui Charny. Se vedea că mai avea de pus o întrebare, care era cu atît mai greu de formulat cu cît această întrebare i se părea dintre cele mai importante. Așa încît căută o altă formă de a se întreba.

— Ah! da, spuse ea cu glas înfundat, uitasem că aveți o locuință de trecere în Paris.

Charny tresări. Abia atunci își dădu seama de scopul tuturor întrebărilor.

— Eu, o locuință de trecere? spuse el. Și unde asta, doamnă?

Regina făcu un efort.

— Dar bine, în strada Coq-Héron, spuse ea. Nu acolo locuiește contesa?

Charny era gata să se înfurie, ca un cal pe care-l zgîndări cu pintenii într-o rană încă deschisă. În glasul reginei era însă o asemenea ezitare, o asemenea expresie de durere, încît i se făcu milă de suferința ei, a acestei femei atît de mîndre, atît de stăpînă pe ea, care-și trădase totuși pînă la acest punct emoția.

— Doamnă, spuse el cu un accent de profundă tristețe, care, poate, nu era pricinuită în întregime de suferința reginei — credeam că am avut onoarea să vă spun înaintea plecării, că locuința doamnei de Charny nu e și a mea. Am tras la fratele meu, vicontele Isidore de Charny, și la el m-am schimbat.

Regina scoase un strigăt de bucurie și se lăsă pe genunchi, ducîndu-și buzele la mîna lui Charny. Dar, la fel de rapid ca și ea, o luă de amîndouă brațele și exclamă ridicînd-o :

— Oh ! doamnă, ce faceți ?

— Vă mulțumesc, Olivier, spuse regina cu un glas atît de blînd, încît Charny simți lacrimile venindu-i în ochi.

— Îmi mulțumiți..., spuse el. Doamne, și pentru ce ?

— Pentru ce ?... Mă întrebați pentru ce ? exclamă regina. Pentru a-mi fi dat singura clipă de fericire deplină de care am avut parte de cînd ați plecat. Dumnezeule ! Știu că gelozia e un sentiment nebun și fără sens, dar foarte demn de milă. Și dumneavoastră, Charny, ați fost gelos la un moment dat. Azi ați uitat. Oh ! bărbații ! Ei sînt fericiți cînd sînt geloși. Se pot bate cu rivalii lor, pot ucide, sau se pot lăsa uciși. Dar femeile nu pot decît să plîngă, deși își dau seama că lacrimile lor sînt inutile, periculoase. Căci noi știm bine că lacrimile, în loc să-l apropie de noi pe acel pentru care le vărsăm, de obicei îl îndepărtează mai mult. Dar, ce să-i faci ? Asta este amețeala dragostei: vezi prăpastia și, în loc să te îndepărtezi, te arunci în ea. Vă mulțumesc încă odată, Olivier. Acum, iată-mă bucuroasă și nu mai plîng !

Și, în adevăr, regina încercă să rîdă. Dar, ca și cum din cauza durerilor se dezobișnuise de bucurii, rîsul ei avu un sunet atît de trist și atît de dureros, încît contele tresări :

— Oh ! Dumnezeule ! murmură el. E posibil să fi suferit atît de mult ?

Maria-Antoaneta își împreună mîinile.

— Fii binecuvîntat, atotputernicule, spuse ea, căci în ziua în care va înțelege durerea mea, nu va mai avea puterea să nu mă mai iubească !

Charny se simțea împins pe o pantă de pe care, la un moment dat, îi va fi imposibil să se oprească. Făcu un efort, ca acei patinatori care, pentru a se opri, se arcuiesc pe spate, cu riscul de a sparge gheața pe care alunecă.

— Doamnă, spuse el, nu-mi permiteți, totuși să culeg rodul acestei absențe îndelungate explicîndu-vă cît de fericit am fost să lucrez pentru dumneavoastră ?

— Ah ! Charny, răspunse regina. Îmi plăcea mai mult ce vă spuneam adineauri Dar aveți dreptate : femeia nu

trebuie să uite multă vreme că e regină. Vorbiți, domnule ambasador : femeia a obținut tot ce avea dreptul să ceară, regina vă ascultă.

Atunci Charny îi povesti totul : cum a fost trimis la domnul de Bouillé ; cum venise la Paris contele Louis ; cum el, Charny, notase, tufiș cu tufiș, drumul pe care regina urma să fugă ; cum, în sfîrșit, venise să-i spună regelui că, într-un anume fel, nu mai rămăsese decît ca planul să fie pus în practică.

Regina îl ascultă pe Charny cu mare atenție și, în același timp, cu profundă recunoștință. I se părea imposibil ca numai devotamentul să poată merge pînă acolo. Numai dragostea, o dragoste fierbinte și plină de grijă putea să prevadă aceste obstacole și să găsească mijloacele necesare pentru a le preveni și a le învinge. Îl lăsă, așadar, să povestească de la un capăt la altul. Apoi, cînd încheie, întrebă privindu-l cu o supremă expresie de tandrețe.

— Veți fi cu adevărat fericit să mă salvați, Charny ?

— Oh ! exclamă el, mă întrebați asta, doamnă ? Dar e visul ambiției mele și, dacă izbutesc, va fi gloria vieții mele !

— Mi-ar fi plăcut mai mult să fi fost pur și simplu răsplata dragostei, spuse regina cu melancolie. Dar nu contează... Doriți cu înflăcărare, nu-i așa, ca această mare operă de salvare a regelui, reginei și delfinului Franței să fie înfăptuită de dumneavoastră ?

— Nu aștept decît asentimentul dumneavoastră pentru a-i consacra existența mea.

— Da, înțeleg, prietene, spuse regina, acest devotament trebuie să fie nealterat de orice sentiment străin, de orice afecțiune materială. Este imposibil ca soțul meu, copiii mei să fie salvați de o mînă care n-ar îndrăzni să se întindă spre a-i susține dacă ar aluneca pe acest drum pe care-l vom parcurge împreună. Vă încredințez viața lor și a mea, fratele meu. Dar, la rîndul dumneavoastră, veți avea milă de mine, nu-i așa ?

— Milă de dumneavoastră, doamnă ?... spuse Charny.

— Da. Doar nu vreți ca în momentele cînd voi avea nevoie de toate puterile mele, de toată prezența mea de spirit, o idee nebună poate — dar ce vrei ! se găsesc oameni

care nu îndrăznesc să iasă noaptea de teama strigoilor a căror existență o neagă în timpul zilei — doar nu vreți ca, poate, totul să fie pierdut din cauza nerespectării unei promisiuni, din cauza călcării unui cuvînt dat? Nu-i așa că nu vreți ?...

Charny o întrerupse pe regină.

— Doamnă, doresc salvarea Majestății Voastre. Vreau fericirea Franței. Vreau gloria de a termina opera începută și, vă mărturisesc, sînt disperat că nu am să vă fac decît acest nevolnic sacrificiu : vă jur să nu mă văd cu doamna de Charny decît cu permisiunea Majestății Voastre.

Și, salutînd-o respectuos și rece pe regină, se retrase fără ca aceasta, înghețată de accentul cu care pronunțase aceste cuvinte, să fi încercat să-l rețină.

Dar Charny abia apucă să închidă ușa în urma lui, cînd regina începu să-și frîngă mîinile și exclamă cu durere :

— Oh ! ce n-aș fi dat să jure că nu se va vedea cu mine, în schimb să mă iubească cum o iubește pe ea !...

Capitolul 70

DARUL GHICITULUI

În ziua de 19 iunie, pe la orele opt dimineața, Gilbert se plimba cu pași mari în locuința sa din strada Saint-Honoré, ducîndu-se din timp în timp la fereastră și aplecîndu-se înafară, ca un om care așteaptă cu nerăbdare pe cineva care întîrzie să vină.

Ținea în mînă o hîrtie împăturită în patru, cu litere și sigilii ce transpăreau de pe cealaltă parte a foii pe care erau imprimate. Era, fără îndoială, un document de mare importanță, căci de două-trei ori în timpul acestor agitate momente de așteptare, Gilbert îl desfăcu, îl citi, îl reciti, îl îndoi la loc, pentru a lua apoi iarăși operația de la început.

În cele din urmă, huruitul unei trăsuri ce se oprea la poartă îl făcu să alerge repede la fereastră. Era însă prea tîrziu : cel ce fusese adus de trăsură se și afla pe alee.

Se părea totuși că Gilbert nu avea nici o îndoială asupra identității personajului, căci, împingînd ușa anticamerei, spuse :

— Bastien ! Deschide-i domnului conte de Charny, pe care-l aștept.

Și, pentru ultima oară, desfăcu hîrtia, pe care tocmai o recitea, cînd Bastien, în loc să-l anunțe pe contele de Charny, anunță :

— Domnul conte de Cagliostro.

Acest nume era atît de departe la această oră de gîndurile lui Gilbert, încît el tresări ca și cum un fulger anunțînd tunetul i-ar fi trecut pe dinaintea ochilor. Strînse cu repeziciune hîrtia și o ascunse în buzunar.

— Domnul conte de Cagliostro ? repetă el, încă mirat de anunț.

— Ei ! Dumnezeule, da, chiar eu, dragul meu Gilbert, spuse contele. Nu pe mine mă așteptai, știu bine, ci pe domnul de Charny. Dar domnul de Charny e ocupat — îți voi spune îndată cu ce — așa că nu va putea fi aici decît peste o jumătate de oră. Ceea ce m-a și făcut să-mi spun : „Fiindcă mă găsesc în cartier, voi urca o clipă la doctorul Gilbert." Sper că, nefiind așteptat, voi fi totuși bine primit.

— Dragă maestre, spuse Gilbert, știți bine că la orice oră din zi sau din noapte două porți vă sînt deschise aici : poarta casei și poarta inimii.

— Mulțumesc, Gilbert. Într-o zi îmi va fi dat, poate și mie, să-ți dovedesc cît de mult te iubesc. În acea zi, dovada nu se va lăsa așteptată. Acum, să stăm de vorbă.

— Și despre ce ? întrebă Gilbert zîmbind, căci prezența lui Cagliostro îi vestea totdeauna cîte ceva nou, uimitor.

— Despre ce ? repetă Cagliostro. Ei bine, despre subiectul la modă, firește, despre iminenta plecare a regelui.

Gilbert se simți cuprins de un tremur din cap pînă-n picioare, dar surîsul nu-i dispăru nici o clipă de pe buze. Dacă prin puterea voinței sale n-a putut opri sudoarea să-i ude rădăcina părului, a împiedicat cel puțin paloarea să-i apară pe obraji.

— Și întrucît avem un oarecare răgaz, iar subiectul se pretează a fi discutat, continuă Cagliostro, mă voi așeza.

Şi Cagliostro se aşeză.

În rest, odată depăşită spaima primului moment, Gilbert se gîndi că dacă într-adevăr o întîmplare neprevăzută îl adusese pe Cagliostro, cel puţin a fost o întîmplare providenţială. Deoarece Cagliostro nu obişnuia să aibă secrete faţă de el, îi va povesti fără îndoială tot ce ştie în privinţa plecării regelui şi reginei, despre care deschisese vorba.

— Ei bine, adăugă Cagliostro văzînd că Gilbert aşteaptă, aşadar, s-a hotărît pentru mîine?

— Scumpe maestre, spuse Gilbert, ştiţi că am obiceiul să vă las să vorbiţi pînă la capăt. Chiar şi atunci cînd vă înşelaţi, am de învăţat cîte ceva nu numai dintr-un discurs, ci şi dintr-un singur cuvînt al dumneavoastră.

— Şi în ce m-am înşelat pînă în prezent, Gilbert? Cînd ţi-am prezis moartea lui Favras, deşi în momentul hotărîtor am făcut tot ce-am putut pentru a o împiedica? Cînd te-am prevenit că însuşi regele ţesea intrigi împotriva lui Mirabeau şi că Mirabeau nu va fi numit ministru? Cînd ţi-am spus că Robespierre va înălţa eşafodul lui Carol I şi Bonaparte tronul lui Carol-cel-Mare? În ce-i priveşte pe aceştia din urmă, nu mă poţi acuza de greşeală, căci nu le-a venit încă vremea, unele din aceste fapte aparţinînd sfîrşitului secolului nostru, altele începutului secolului următor. Azi însă, dragul meu Gilbert, spunîndu-ţi că regele urmează să fugă mîine noapte, ştii mai bine ca oricine că spun adevărul, deoarece dumneata eşti unul dintre factorii acestei fugi.

— Dacă-i aşa, spuse Gilbert, cu siguranţă că nu aşteptaţi de la mine s-o recunosc, nu-i aşa?

— Şi de ce aş avea nevoie de mărturisirea dumitale?

— Fiindcă ştiţi că regina i-a spus ieri domnului de Montmorin, în legătură cu refuzul doamnei Elisabeth de a participa duminică la Ziua Domnului: „Ea refuză să vină cu noi la Saint-Germain-l'Auxerrois, ceea ce mă mîhneşte. Ar putea totuşi să-şi sacrifice părerile pentru rege." Or, dacă regina se duce cu regele la biserica Saint-Germain-l'Auxerrois, înseamnă că ei nu pleacă în noaptea asta, oricum, nu pleacă într-o călătorie mai lungă.

— Da. Însă mai știu, spuse Cagliostro, că un mare filozof a spus : „Cuvîntul i-a fost dat omului spre a-și ascunde gîndurile".

— Dragul meu maestru, spuse Gilbert, încercînd mai departe să rămînă pe terenul glumei. Cunoașteți povestea lui Toma necredinciosul ?

— Care începu să creadă numai cînd Cristos i-a arătat picioarele, mîinile și coastele ? Ei bine, dragul meu Gilbert, regina, care este obișnuită cu tot confortul și care nu vrea să fie lipsită de deprinderile sale în timpul călătoriei, chiar dacă aceasta nu trebuie să dureze — dacă socoteala domnului de Charny e exactă — mai mult de treizeci și șase de ore, regina a comandat la Desbrosses, din strada Notre-Dame-des-Victoires o splendidă trusă de toaletă din argint aurit, care e destinată, chipurile, sorei sale, arhiducesa Christine, guvernatoarea Țărilor-de-Jos. Trusa, terminată de-abia ieri dimineață, a fost adusă aseară la Tuileries. Asta în loc de mîini. — Se pleacă într-o berlină mare, cu patru uși, spațioasă și comodă, în care intră cu ușurință șase persoane. A fost comandată la Louis, cel mai bun caretaș din Champs-Elysées, de către domnul de Charny, care e la el în acest moment și numără o sută douăzeci și cinci de ludovici, adică jumătate din suma convenită. Berlina a fost încercată ieri, trasă de patru cai de poștă, și a rezistat perfect. De altfel, raportul făcut de domnul Isidore de Charny a fost excelent. Asta în loc de picioare. — În sfîrșit, domnul de Montmorin, fără să știe ce semnează, a semnat azi dimineața un pașaport pentru doamna baroană de Korff, pentru cei doi copii ai săi, două cameriste, un intendent și trei servitori. Doamna de Korff e doamna de Tourzel, guvernanta copiilor regelui. Cei doi copii sînt Madame Royale și delfinul. Cele două jupînese sînt regina și Madame Elisabeth. Intendentul e regele. În sfîrșit, cei trei servitori îmbrăcați în curieri, care trebuie să meargă înaintea trăsurii și pe lîngă ea, sînt domnii Isidore de Charny, de Malden și de Valory. Pașaportul este hîrtia pe care o țineai în mînă cînd am sosit, pe care ai strîns-o și ai ascuns-o în buzunar zărindu-mă și care este concepută în acești termeni :

Din partea regelui.

Ordonăm să fie lăsată să treacă doamna baroană de Korff cu cei doi copii ai săi, o cameristă, un valet și trei servitori.

Ministrul Afacerilor străine
MONTMORIN

•

— Asta, în loc de coastă... Sînt bine informat, dragul meu Gilbert?

— În afară de o mică nepotrivire între cuvintele dumneavoastră și redactarea suszisului pașaport.

— Care?

— Spuneți că regina și Madame Elisabeth reprezintă cele două cameriste ale doamnei de Tourzel, și văd pe pașaport o singură cameristă.

— Aha, asta-i! Iată și cauza: cînd vor ajunge la Bondy, doamna de Tourzel, care crede că face călătoria pînă la Montmédy, va fi rugată să coboare. Domnul de Charny, care e un om devotat și pe care se poate conta, va urca în locul ei pentru a sta la pîndă și a scoate, în caz de nevoie, două pistoale din buzunar. Regina va deveni atunci doamna de Korff, și cum — în afară de Madame Royale, care face parte dintre copii — nu va fi decît o femeie în trăsură, Madame Elisabeth, este inutil să se treacă pe pașaport două cameriste. Mai vrei și alte detalii? Fie, amănuntele nu lipsesc și-ți voi da și altele. Plecarea trebuie să aibă loc la 1 iunie. Domnul de Bouillé ținea foarte mult la asta. I-a și scris regelui cu privire la o scrisoare ciudată, în care îl roagă să se grăbească, avînd în vedere, spune el, că trupele *se descompun* pe zi ce trece și că nu mai răspunde de nimic dacă li se permite soldaților să depună jurămîntul. Or, adăugă Cagliostro cu aerul său batjocoritor, prin cuvintele *se descompun* trebuie înțeles că armata începe să înțeleagă că, avînd de ales între o monarhie care timp de trei secole a sacrificat poporul nobilimii, soldatul ofițerului, și între o Constituție care proclamă egalitatea în fața legilor, care face din gradele militare recompense pentru merite și curaj, această armată ingrată înclină spre Constituție. Dar berlina și trusa nefiind gata, a fost imposibil să se plece la 1 iunie, ceea ce e o mare nenorocire, dat fiind că de la 1 iunie încoace armata

a putut să se descompună din ce în ce mai mult şi că soldaţii au depus jurămîntul pe Constituţie. Plecarea a fost fixată pentru ziua de 8. Dar domnul de Bouillé a primit prea tîrziu notificarea acestei zile şi, la rîndul său, a fost obligat să răspundă că nu va fi pregătit. Atunci, de comun acord, plecarea a fost amînată pe ziua de 12. S-ar fi preferat data de 11, dar pe lîngă delfin era de serviciu o femeie foarte democrată, în plus iubita domnului de Gouvion, aghiotantul domnului de La Fayette — doamna de Rochereul, dacă vreţi să-i ştiţi numele — şi le-a fost teamă să nu-şi dea seama că se petrece ceva şi să nu-i denunţe. În ziua de 12, regele şi-a dat seama că nu mai avea de aşteptat decît şase zile pentru a primi un sfert din lista sa civilă — şase milioane. Drace ! Vei fi de acord, dragă Gilbert, merita osteneala de a mai aştepta şase zile ! În plus, Leopold, marele temporizator, acest Fabius [1] printre monarhi, a promis în sfîrşit că cincisprezece mii de austrieci vor ocupa în ziua de 15 ieşirile de la Arlon. Păi vezi ! Acestor regi de treabă nu voinţa le lipseşte, dar are fiecare, în felul său, o trebşoară de terminat. Austria tocmai înghiţise Liège-ul şi Brabant-ul, şi era pe cale să digere atît oraşul cît şi provincia. Or Austria e asemenea şarpelui boa : cînd digeră, doarme. Ecaterina era pe cale să-l bată pe acest mic regişor Gustav al III-lea, căruia îi acordă, pînă la urmă, un armistiţiu, pentru ca el să aibă timp să se ducă şi s-o primească la Aix, în Savoia, pe regina Franţei la coborîrea din trăsură. În acest timp, ea va roade ce va putea din Turcia şi va suge oasele Poloniei. Acestei demne împărătese îi place mădularul leului. Prusia filozoafă şi Anglia filantroapă sînt pe cale să-şi schimbe pielea, pentru a se putea întinde cuminte una pe malul Rinului, cealaltă în Marea Nordului. Dar, fii liniştit, ca şi caii lui Diomede, regii au gustat carne omenească şi vor mai vrea să mănînce şi altceva, doar dacă noi nu-i vom deranja în acest delicios festin. Pe scurt, plecarea a fost amînată pentru duminică, 19, la miezul nopţii. Apoi, în dimineaţa

[1] Fabius — denumit Cunctator (temporizatorul), om politic şi general roman (275—203 î.e.n.). Prin tactica sa de bărţulală şi amînare a bătăliei decisive, a reuşit să oprească înaintarea lui Hanibal. (N. T.)

de 18, o nouă depeşă a fost expediată, amînînd plecarea pentru ziua de 20, la aceeaşi oră, adică pentru mîine seara. Ceea ce va putea duce la inconveniente, avînd în vedere că domnul de Bouillé a şi transmis ordine tuturor detaşamentelor sale şi a trebuit să le trimită contraordine. Ia seama, dragul meu Gilbert, ia seama, toate astea îi obosesc pe soldaţi şi dau de gîndit populaţiei.

— Conte, spuse Gilbert, nu voi folosi şiretlicuri cu dumneavoastră. Tot ce aţi spus e adevărat şi voi fi cu atît mai puţin şiret cu cît părerea mea n-a fost ca regele să plece, mai bine zis să părăsească Franţa. Acum, mărturisiţi sincer, din punctul de vedere al primejdiei personale în care se găseşte regina şi copiii săi, dacă regele trebuie să rămînă rege, bărbatul, soţul, tatăl, n-are dreptul să fugă ?

— Ei bine, vrei să-ţi spun un lucru, dragul meu Gilbert ? Nu fuge Ludovic al XVI-leą, nu fuge nici ca părinte, nici ca soţ şi nici ca bărbat. Nu din cauza celor petrecute în zilele de 5 şi 6 octombrie părăseşte el Franţa. Nu, căci prin tatăl său e un Bourbon, şi Bourbonii ştiu ce înseamnă să privească primejdia în faţă. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei Constituţii pe care i-a fabricat-o — după modelul aceleia din Statele Unite — Adunarea Naţională, fără să-i treacă prin minte că tiparul ce l-a urmat e croit pentru o republică şi că, aplicată unei monarhii, nu-i lasă regelui o cantitate suficientă de aer respirabil. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei faimoase afaceri a „Cavalerilor pumnalului", în care prietenul dumitale La Fayette a acţionat ireverenţios faţă de regalitate şi devotaţii ei. Nu, el părăseşte Franţa din cauza acestei faimoase afaceri de la Saint-Cloud, în care el a vrut să vadă dacă este liber şi în care poporul i-a dovedit că este prizonier. Nu, vezi dumneata, dragul meu Gilbert, dumneata care eşti în mod sincer şi cinstit un regalist constituţional, dumneata care crezi în această dulce şi mîngîietoare utopie a unei monarhii temperate de libertate, trebuie să ştii un lucru : regii, imitîndu-l pe Dumnezeu, ai cărui reprezentanţi pe pămînt se pretind a fi, au o religie : religia regalităţii. Nu numai persoana lor, unsă cu mir la Reims, este sacrosanctă, dar şi palatul lor e sfînt, servitorii lor sînt sfinţi. Palatul lor e un templu

unde nu trebuie să intri decît rugîndu-te. Servitorii lor sînt preoți cărora nu trebuie să le vorbești decît în genunchi. Nu ai voie să te atingi de regi sub pedeapsa cu moartea ! Nu ai voie să te atingi de servitorii lor, sub pedeapsa excomunicării ! Or, în ziua în care regele a fost împiedicat să se ducă la Saint-Cloud, regele a fost lovit. În ziua în care au fost expulzați din Tuileries „Cavalerii pumnalului" au fost loviți slujitorii săi. Asta n-a putut suporta regele. Iată adevărata grozăvie a dezolării. Iată de ce l-au rechemat pe domnul de Charny de la Montmédy. Iată de ce regele, care a refuzat să fie răpit de domnul de Favras și să se salveze împreună cu mătușile sale, consimte să fugă mîine, cu un pașaport eliberat de domnul Montmorin — care nu știe de ce a semnat acest pașaport — sub numele de Durand și sub haina unui servitor, recomandînd totuși — regii sînt întotdeauna regi, pînă la capăt — să nu se uite a se pune în cufăr haina roșie brodată cu aur, pe care o purtase la Cherbourg.

În timp ce Cagliostro vorbea, Gilbert îl privise stăruitor, avînd aerul că ghicește ce gîndea acest om în străfundul minții sale. Era însă inutil : nici o privire omenească n-avea puterea să pătrundă sub această mască batjocoritoare. De aceea, Gilbert luă hotărîrea să abordeze chestiunea cu toată sinceritatea.

— Conte, repet, tot ce ați spus e adevărat. Dar în ce scop ați venit să-mi spuneți toate astea ? Sub ce titlu vă prezentați acum la mine ? Veniți ca un dușman loial care mă previne că va lupta ? Veniți ca un prieten care se oferă să ajute ?

— Mai întîi, dragul meu Gilbert, răspunse afectuos Cagliostro, vin ca profesorul la elev, spre a-i spune : „Prietene, mergi pe un drum greșit legîndu-te de această ruină care se sfărîmă, de acest edificiu care se prăbușește, de acest principiu care moare, numit monarhie. Oameni ca tine nu sînt oameni ai trecutului, nu sînt nici măcar oamenii prezentului, sînt oamenii viitorului. Părăsește cauza în care nu crezi pentru cauza în care credem. Nu te îndepărta de realitate pentru a urma umbra, și, dacă nu devii soldat activ al revoluției, privește-o măcar cum înaintează și nu încerca să o oprești din drumul ei. Mirabeau

era un gigant, și Mirabeau a fost doborît sub povara acestei încercări.

— Conte, spuse Gilbert, voi răspunde la asta în ziua cînd regele, care se încrede în mine, va fi în siguranță. Ludovic al XVI-lea m-a făcut confident, ajutor, complice dacă vreți, în acțiunea ce o întreprinde. Am acceptat această misiune, o voi îndeplini pînă la capăt, cu inima deschisă, cu ochii închiși. Sînt medic, dragul meu conte, salvarea materială a bolnavului meu înainte de toate! Acum, răspundeți la rîndul dumneavoastră. În misterioasele dumneavoastră proiecte, în sumbrele dumneavoastră combinații aveți nevoie ca această fugă să reușească sau să eșueze? Dacă vreți să eșueze, lupta e inutilă. Spuneți: „Nu plecați!" și vom rămîne, vom pleca grumazul și vom aștepta lovitura.

— Nu, spuse Cagliostro, dacă nu vin ca prieten — nu pot fi prietenul regilor, eu, care am fost victima lor — nu vin nici ca dușman. Vin cu un cîntar în mînă, spunîndu-ți: „Am cîntărit destinele acestui ultim Bourbon și nu cred că moartea sa are vreo importanță pentru binele cauzei. Or, să mă ferească Dumnezeu ca eu care, ca și Pitagora, abia îmi recunosc dreptul de a dispune de viața ultimei insecte, să mă ating în mod imprudent de cea a unui om, acest rege al creațiunii." Mai mult încă, îți voi spune nu numai: „Rămîn neutru, dar mai și adaug: „Ai nevoie de ajutorul meu? Ți-l ofer."

Gilbert încercă pentru a doua oară să citească în fundul inimii lui Cagliostro.

— Bine, spuse acesta reluîndu-și aerul batjocoritor, văd că te îndoiești. Să vedem, știutorule de carte, cunoști povestea cu lancea lui Achile care rănea și vindeca? Această lance eu o posed. Femeia care a trecut drept regină în boschetele Versailles-ului nu poate tot atît de bine să treacă drept regină în apartamentele din Tuileries, sau pe vreun drum opus celui pe care va merge adevărata fugară? Să știi, ceea ce îți ofer acum, dragul meu Gilbert, nu e de disprețuit.

— Atunci fiți cinstit pînă la capăt, conte, și spuneți-mi în ce scop faceți această propunere.

— Dar, dragă doctore, e foarte simplu : pentru ca regele să plece, pentru ca regele să părăsească Franța, să ne lase să proclamăm republica.

— Republica ! spuse Gilbert mirat.

— De ce nu ? spuse Cagliostro.

— Dar, dragul meu conte, privesc aici în Franța în jurul meu, de la sud la nord, de la est la vest, și nu văd nici un singur republican.

— În primul rînd te înșeli, eu văd trei : Pétion, Camille Desmoulins și eu. În al doilea rînd, îi mai văd pe aceia pe care dumneata nu-i vezi acum, dar îi vei vedea cînd va sosi vremea să apară. Atunci, încrede-te în mine și vei vedea o lovitură de teatru care te va uimi. Numai că, înțelege-mă, doresc ca în transformarea ce va să vină să nu se producă accidente prea grave. Accidentele se întorc totdeauna împotriva mașinistului.

Gilbert reflectă o clipă. Apoi, întinzînd mîna lui Cagliostro, spuse :

— Conte, dacă n-ar fi vorba decît de mine, dacă n-ar fi vorba decît de viața mea, de onoarea, de reputația mea, aș accepta pe loc. Dar e vorba de un regat, de un rege, de o regină, de o casă, de o monarhie, și nu pot lua asupra mea să tratez în numele lor. Rămîneți neutru, dragul meu conte, iată tot ce vă cer.

Cagliostro zîmbi.

— Da, înțeleg, spuse el, omul colierului !... Ei bine, dragul meu Gilbert, omul colierului vă va da un sfat.

— Liniște ! spuse Gilbert, sună cineva.

— Ce contează ! Știi bine că cel ce sună e contele de Charny. Or, sfatul pe care am să ți-l dau îl poate auzi și el, și încă cu folos. Intrați, domnule conte, intrați.

Într-adevăr, Charny apăru în ușă. Văzînd un străin acolo unde nu se aștepta să-l întîlnească decît pe Gilbert, se opri îngrijorat și șovăind.

— Acest sfat, continuă Cagliostro, iată-l : feriți-vă de truse prea scumpe, de trăsuri prea grele și de portrete prea asemănătoare. Adio, Gilbert, adio, domnule conte. Și, pentru a folosi formula acelora care, ca și dumneavoastră, le urez drum bun, spun : Dumnezeu să vă aibă în sfînta sa pază !

Şi profetul, salutîndu-l amical pe Gilbert şi curtenitor pe Charny se retrase, urmat de privirea îngrijorată a unuia şi de ochiul întrebător al celuilalt.

— Cine e acest om, doctore? întrebă Charny cînd zgomotul paşilor se stinse pe scară.

— Unul dintre prietenii mei, spuse Gilbert. Un om care ştie tot, dar care mi-a dat cuvîntul că nu ne va trăda.

— Şi cum îl cheamă?

Gilbert şovăi o clipă.

— Baronul Zannone, spuse el.

— Ciudat, reluă Charny, nu cunosc acest nume şi mi se pare totuşi că îi cunosc chipul. Aveţi paşaportul, doctore?

— Iată-l, conte.

Charny luă paşaportul, îl despături repede şi, total absorbit de citirea acestui important act, păru să uite, cel puţin pentru moment, de baronul Zannone.

Capitolul 71

SEARA DE 20 IUNIE

Acum vom vedea ce se petrece în diferite puncte ale capitalei în seara zilei de 20 iunie, de la ora nouă pînă la miezul nopţii.

Nu fără motiv cei interesaţi n-aveau încredere în doamna de Rochereul. Deşi îşi terminase serviciul pe ziua de 11, avînd unele bănuieli, ea găsise un mijloc să revină la castel şi-şi dădu seama că deşi cutiile de bijuterii ale reginei se aflau la locul lor, diamantele dispăruseră. Într-adevăr, acestea fuseseră încredinţate de Maria-Antoaneta coaforului său Leonard, care trebuia să plece în seara de 20 iunie, cu cîteva ore înaintea stăpînei sale, cu domnul de Choiseul, comandantul primului detaşament de soldaţi postat la Pont-de-Sommevelle, însărcinat în afară de aceasta, şi cu schimbul de la Varennes, pe care trebuia să-l alcătuiască din şase cai buni. Coaforul aştepta

acasă, în strada d'Artois, ultimele ordine din partea regelui și a reginei. Era, poate, cam nedelicat să-l mai încurce pe domnul de Choiseul cu meșterul Leonard și puțin imprudent să ia un coafor cu ea. Dar care artist ar fi putut realiza în străinătate acele admirabile coafuri pe care Leonard le executa jucîndu-se? Ce vreți? Cînd ai un coafor genial, nu renunți la el cu ușurință!

Astfel încît, presimțind că plecarea era fixată pentru ziua de luni, 20 iunie, la ora unsprezece seara, camerista delfinului îl informă nu numai pe iubitul ei, domnul de Gouvion, dar și pe domnul Bailly.

Domnul de La Fayette se duse la rege pentru a discuta în mod deschis cu el acest denunț, și apoi ridicase din umeri.

Domnul Bailly procedă mai bine: pe cînd La Fayette devenise orb ca un astronom, el, Bailly, devenise curtenitor ca un cavaler. Îi trimise reginei chiar scrisoarea doamnei de Rochereul.

Domnul de Gouvion, influențat direct, era singurul care păstrase serioase bănuieli. Prevenit de iubita lui, chemase la el o duzină de ofițeri din garda națională, sub pretextul unei reuniuni militare. Plasă la vedere cinci sau șase ofițeri, la diferite uși, iar el însuși luă asupra sa, împreună cu cinci comandanți de batalion, paza porților apartamentului domnului de Villequier, desemnat în mod special atenției sale.

Cam la aceeași oră, în strada Coq-Héron numărul 9, într-un salon pe care-l cunoaștem, așezată pe o canapea pe care am mai văzut-o, o tînără femeie frumoasă, calmă în aparență, dar profund emoționată în străfundul sufletului, stătea de vorbă cu un bărbat de vreo douăzeci și patru de ani, în picioare în fața ei, îmbrăcat cu o haină de curier de culoare galben-deschis, cu un pantalon de piele strîmt pe picior, încălțat cu o pereche de cizme cu rever și înarmat cu un cuțit de vînătoare. Ținea în mînă o pălărie rotundă, galonată. Tînăra părea să insiste, tînărul părea să se apere.

— Dar încă odată, viconte, spunea ea, de ce de două luni și jumătate, de cînd e la Paris, n-a venit personal?

— De cînd s-a întors, doamnă, fratele meu m-a însărcinat de mai multe ori să vă dau vești despre el.

— Știu, și-i sînt recunoscătoare, ca și dumneavoastră, viconte. Dar mi se pare că în momentul plecării ar fi putut să vină și să-și ia rămas bun personal.

— Fără îndoială, doamnă, că i-a fost imposibil, de aceea mi-a dat mie această misiune.

— Și călătoria pe care o întreprindeți va fi lungă ?

— Nu știu, doamnă.

— Vorbesc la plural, viconte, fiindcă după costumul ce-l purtați trebuie să mă gîndesc că și dumneavoastră sînteți gata de plecare.

— După toate probabilitățile, voi părăsi Parisul la miezul nopții, doamnă.

— Vă însoțiți fratele, sau urmați o direcție opusă ?

— Cred, doamnă, că urmăm același drum.

— Îi veți spune că m-ați văzut ?

— Da, doamnă, căci după insistența cu care m-a trimis la dumneavoastră, după recomandările repetate ce mi le-a făcut de a nu mă întoarce la el fără să vă fi văzut, nu mi-ar ierta dacă aș fi uitat o asemenea misiune.

Tînăra femeie își trecu mîna pe ochi, scoase un suspin și, după ce chibzui o clipă, spuse :

— Viconte, sînteți un gentilom, veți înțelege întreaga importanță a cererii ce vă fac. Răspundeți-mi așa cum mi-ați răspunde dacă aș fi fost cu adevărat sora dumneavoastră, răspundeți-mi așa cum i-ați răspunde lui Dumnezeu. În călătoria pe care o întreprinde, domnul de Charny se expune vreunui pericol serios ?

— Cine poate ști, doamnă, replică Isidore, încercînd să ocolească răspunsul, unde e și unde nu e pericol în epoca în care trăim ?... În dimineața de 5 octombrie, sărmanul nostru frate Georges, întrebat dacă crede că se expune vreunui pericol, ar fi răspuns, cu siguranță, nu. A doua zi zăcea fără viață, întins de-a curmezișul ușii reginei. În vremurile prin care trecem, doamnă, primejdia răsare din pămînt și te găsești, uneori, față în față cu moartea, fără să știi de unde vine și cine a chemat-o.

Andrée păli.

— Așadar, spuse ea, există pericol de moarte, nu-i așa, viconte ?

— N-am spus asta.

— Nu, dar o gîndiți

— Socot, doamnă, că dacă aveți ceva important să-i comunicați fratelui meu, ținînd seama că acțiunea în care se aventurează împreună cu mine este suficient de gravă, este bine să mă însărcinați să-i transmit prin scris sau prin viu grai gîndurile, dorințele sau recomandările dumneavoastră.

— Bine, viconte, spuse Andrée ridicîndu-se, vă rog să mă așteptați cinci minute.

Și, cu acel pas lent și rece care-i era obișnuit, contesa intră în camera sa, închizînd ușa după ea. Tînărul își privi ceasul cu oarecare îngrijorare.

— Nouă și un sfert, murmură el. Regele ne așteaptă la nouă și jumătate... Noroc că e numai un pas pînă la Tuileries.

Dar contesa nu folosi nici măcar tot timpul pe care-l ceruse. Reveni peste cîteva secunde, ținînd în mînă o scrisoare sigilată.

— Viconte, spuse ea solemn, încredințez această onoarei dumneavoastră.

Isidore întinse mîna pentru a lua scrisoarea.

— Așteptați, spuse Andrée, și înțelegeți bine ce vreau să vă spun : dacă fratele dumneavoastră, dacă domnul conte de Charny duce la capăt fără accident acțiunea ce o întreprinde, nu aveți nimic altceva să-i spuneți decît cele ce v-am spus — simpatie pentru loialitatea sa, respect pentru devotamentul său, admirație pentru caracterul său... Dacă e rănit — glasul ei tremură ușor — dacă e grav rănit, îi veți cere să-mi acorde favoarea de a veni la el și, dacă-mi acordă această favoare, îmi veți trimite un mesager care să-mi spună exact unde-l pot găsi, căci voi pleca fără întîrziere. Dacă e rănit mortal... — emoția era pe cale să-i sugrume glasul — îi veți preda această scrisoare. Dacă nu o va mai putea citi el însuși, i-o veți citi dumneavoastră, căci vreau să știe înainte de a muri ce conține această scrisoare. Pe cuvîntul dumneavoastră de gentilom, veți îndeplini ceea ce vă cer, viconte ?

La fel de emoționat ca și contesa, Isidore întinse mîna.

— Pe onoarea mea, doamnă ! spuse.

— Atunci, luați scrisoarea și plecați, viconte.

Isidore luă scrisoarea, sărută mîna contesei și ieși.

— Oh ! exclamă Andrée lăsîndu-se pe canapea, dacă moare, vreau cel puțin înainte de a muri să știe că-l iubesc !

Exact în momentul cînd Isidore o părăsea pe contesă și punea scrisoarea la pieptul său, alături de o altă scrisoare a cărei adresă o citise în colțul străzii Coquilière, la lumina felinarului, doi bărbați, îmbrăcați întocmai la fel ca și dînsul se îndreptau spre un loc comun de întîlnire, adică spre acel budoar al reginei în care l-am mai introdus pe cititor pe două căi diferite. Unul mergea pe sub galeria de la Louvre, de-a lungul cheiului, galeria în care se află azi muzeul de pictură și la extremitatea căreia aștepta Weber ; celălalt urca mica scară pe unde l-am văzut urcînd pe Charny la sosirea sa din Montmédy. În capul acestei scări, la fel ca și tovarășul său care era așteptat de Weber, valetul reginei, acesta era așteptat de Francois Hue, valetul regelui.

Au fost introduși amîndoi aproape în același timp pe două uși diferite. Primul era domnul de Valory. Cîteva secunde mai tîrziu, cum am mai spus, o a doua ușă se deschise și, spre mirarea sa, domnul de Valory văzu intrînd un *alter ego* al său. Cei doi ofițeri nu se cunoșteau, totuși, presupunînd că erau chemați amîndoi pentru aceeași cauză, merseră unul spre celălalt și se salutară.

În acest moment se deschise o a treia ușă și apăru vicontele de Charny. Era al treilea curier, la fel de necunoscut celorlalți doi cum îi erau aceștia necunoscuți lui. Numai Isidore știa în ce scop fuseseră strînși aici și ce acțiune comună trebuiau să realizeze. Fără îndoială se pregătea să răspundă întrebărilor ce i le-ar fi adresat cei doi viitori tovarăși, cînd ușa se deschise din nou și apăru regele.

— Domnilor, spuse Ludovic al XVI-lea adresîndu-se domnilor de Malden și Valory, scuzați-mă că am dispus de dumneavoastră fără a vă cere permisiunea, dar vă știam supuși fideli ai monarhiei : faceți parte din gărzile mele. V-am invitat să treceți pe la un croitor a cărui adresă v-am transmis-o, să vă facă fiecăruia cîte un costum de curier și să veniți în această seară la mine, la nouă și jumătate. Prezența dumneavoastră îmi dovedește că, oricare

ar fi, binevoiți să acceptați misiunea cu care vă voi însărcina.

Cei doi se înclinară.

— Sire, spuse domnul de Valory, majestatea voastră știe că nu are nevoie să-și consulte gentilomii pentru a dispune de devotamentul, de curajul și de viața lor.

— Sire, spuse la rîndul său domnul de Malden, colegul meu, răspunzînd pentru el, a răspuns și pentru mine, și presupun același lucru pentru al treilea tovarăș al nostru.

— Cel de-al treilea tovarăș al dumneavoastră, domnilor, cu care vă invit să faceți cunoștință, este domnul viconte de Charny, al cărui frate a fost ucis la Versailles apărînd ușa reginei.

— După cele spuse de rege, reluă domnul de Valory, vicontele de Charny știe, fără îndoială, motivul ce ne-a adus aici, pe cînd noi îl ignorăm, Sire, și sîntem nerăbdători să-l aflăm.

— Domnilor, reluă regele, nu ignorați faptul că sînt prizonier, prizonierul comandantului gărzii naționale, prizonierul președintelui Adunării, prizonierul primarului Parisului, prizonierul poporului, în sfîrșit, prizonierul tuturor. Ei bine, domnilor, mă bizui pe dumneavoastră pentru a mă ajuta să scap de această umilință și să-mi recîștig libertatea. Soarta mea, a reginei și a copiilor mei este între mîinile domniilor-voastre. Totul este pregătit să fugim în această seară. Întrebarea este dacă puteți lua asupra dumneavoastră sarcina de a ne scoate de aici ?

— Sire, spuseră cei trei tineri, ordonați !

— Nu putem ieși împreună, după cum vă este desigur clar, domnilor. Întîlnirea noastră comună este în colțul străzii Saint-Nicasse, unde domnul conte de Charny ne va aștepta cu o trăsură. Dumneavoastră, viconte, vei avea grijă de Madame Elisabeth și de Madame Royale și vă veți chema Jean. Dumneavoastră, domnule de Valory, veți avea grijă de doamna de Tourzel și de delfin, și vă veți chema François. Nu vă uitați noile nume, domnilor, și așteptați aici noi instrucțiuni.

Regele dădu mîna pe rînd celor trei tineri și ieși, lăsînd în această cameră trei bărbați dispuși să moară pentru el.

În acest timp, domnul de Choiseul — care-i comunicase în ajun regelui din partea domnului Bouillé că era imposibil să aștepte mai tîrziu de 20 iunie la miezul nopții, anunțase că în 21, la patru dimineața, va pleca dacă nu va primi știri și va lua cu el toate detașamentele la Dun, la Stenay și la Montmédy — domnul de Choiseul, așa cum am spus, se afla acasă, în strada d'Artois, unde aștepta să primească noi ordine de la Curte. La ora nouă seara începu să dispere. Tocmai atunci singurul om pe care-l oprise acasă și care-l credea gata să plece la Metz, veni să-l anunțe că un om cerea să-i vorbească din partea reginei. Porunci să fie adus la el.

Intră un bărbat cu o pălărie rotundă înfundată peste ochi, înfășurat într-o enormă mantie îmblănită.

— Dumneata ești, Léonard, spuse el, te așteptam cu nerăbdare.

— Dacă v-am făcut să așteptați, domnule duce, nu e vina mea, ci a reginei, care m-a prevenit abia cu zece minute în urmă că trebuie să vin la dumneavoastră.

— Și altceva nu ți-a spus ?

— Ba da, domnule duce. M-a însărcinat să iau toate diamantele sale și să vă aduc această scrisoare.

— Dă-mi-o dar ! spuse ducele, cu o ușoară nerăbdare.

Scrisoarea era lungă, plină de recomandări. Ea anunța că se va pleca la miezul nopții, îl invita pe ducele de Choiseul să plece imediat și îi făcea rugămintea să-l ia cu el pe Léonard, care primise ordinul să i se supună ca și ei înșăși. Și sublinia următoarele șapte cuvinte :

Îi reînnoiesc încă odată acum acest ordin.

Ducele ridică ochii către Léonard, care aștepta cu o vădită îngrijorare. Coaforul era grotesc sub enorma pălărie și în mantia îmblănită.

— Să vedem, spuse ducele, încordează-ți memoria : ce ți-a spus regina ?

— Voi repeta vorbele sale cuvînt cu cuvînt domnului duce.

— Dă-i drumul, te ascult.

— A trimis după mine cam cu trei sferturi de oră în urmă, domnule duce.

— Bine.

— Mi-a spus cu glas șoptit...

— Majestatea Sa nu era prin urmare singură ?

— Nu, domnule duce. Regele stătea de vorbă în nișa unei ferestre cu Madame Elisabeth. Delfinul și Madame Royale se jucau împreună, iar regina se sprijinea de cămin.

— Continuă, Léonard, continuă.

— Regina mi-a spus așadar pe șoptite : „Léonard, pot conta pe dumneata ? — Ah ! doamnă, am răspuns, dispuneți de mine. Majestatea Voastră știe că-i sînt devotat trup și suflet. — Ia aceste diamante și ascunde-le în buzunarele dumitale. Ia această scrisoare și du-o în strada d'Artois, la ducele de Choiseul. Mai ales, nu i-o da decît lui. Dacă nu s-a înapoiat, îl vei găsi la ducesa de Grammont." Apoi, cum mă și îndepărtasem spre a executa ordinele reginei, Majestatea Sa mă rechemă : „Pune o pălărie cu boruri mari și o redingotă largă, să nu fi recunoscut, dragul meu Léonard," adăugă ea, și, mai ales, ascultă de domnul de Choiseul ca de mine însămi." Atunci am urcat la mine, am luat pălăria și redingota fratelui meu, și iată-mă.

— Așadar, spuse domnul de Choiseul, regina ți-a recomandat să mă asculți pe mine ca pe ea însăși ?

— Sînt chiar augustele sale cuvinte, domnule duce.

— Sînt foarte bucuros că-ți reamintești atît de bine această recomandare verbală. În orice caz, iată aceeași recomandare în scris. Și fiindcă trebuie să ard scrisoarea, citește-o !

Domnul de Choiseul îi arătă partea de jos a scrisorii pe care tocmai o primise prin Léonard, care citi cu voce tare :

Am dat ordin coaforului meu, Léonard, să vă asculte ca pe mine însămi. Îi reînnoiesc încă odată acum acest ordin.

— Înțelegi, nu-i așa ? întrebă domnul de Choiseul.

— Oh ! domnule, spuse Léonard, credeți-mă, era suficient ordinul verbal al Majestății Sale.

— N-are importanță, spuse domnul de Choiseul.

Și arse scrisoarea. În acest moment, servitorul intră și anunță că trăsura era pregătită.

— Vino, dragă Léonard, spuse ducele.

— Cum să vin ? Și diamantele ?

— Le vei lua cu dumneata.
— Și unde mergem ?
— Unde te duc.
— Și unde mă duceți ?
— La cîteva leghe de aici, unde vei avea de îndeplinit o misiune deosebită.
— Imposibil, domnule duce.
— Cum imposibil ? Regina nu ți-a spus să mă asculți ca pe ea însăși ?
— E-adevărat, dar, ce să fac ? Am lăsat în ușă cheia apartamentului nostru. Cînd fratele meu se va înapoia, nu-și va mai găsi nici redingota, nici pălăria. Văzînd că nu mă înapoiez, nu va ști unde sînt. Și apoi, mai e doamna de l'Aage, căreia i-am promis s-o coafez, și care mă așteaptă. Ca dovadă, domnule conte, cabrioleta și servitorul meu se găsesc în curtea de la Tuileries.
— Ei bine, dragul meu Léonard, spuse domnul de Choiseul, ce vrei ? Fratele dumitale își va cumpăra o pălărie și o redingotă nouă, pe doamna de l'Aage o vei coafa în altă zi, iar servitorul dumitale, văzînd că nu mai vii, va deshăma calul și-l va duce în grajd. Al nostru este însă înhămat, să mergem !
Și, fără să mai dea vreo atenție plîngerilor și văicărelilor lui Léonard, domnul duce de Choiseul îl urcă în cabrioleta sa pe coaforul disperat și porni calul în trap mare spre bariera Petite-Vilette.
Ducele nu depășise încă ultimele case din Petite-Vilette, cînd un grup de cinci persoane, care veneau de la clubul iacobinelor, intrară pe strada Saint-Honoré, părînd că se îndreaptă spre Palais-Royal. Aceste cinci persoane erau : Camille Desmoulins, care povestește el însuși același lucru, Danton, Fréron, Chénier și Legendre. Ajunși în capul străzii d'Echelle și aruncînd o privire spre Tuileries, Camille Desmoulins spuse :
— Pe legea mea, nu vi se pare că Parisul e mai liniștit în seara asta, că Parisul pare părăsit ? În tot drumul parcurs n-am întîlnit o singură patrulă.
— Cauza sînt măsurile luate spre a se lăsa drum liber regelui, răspunse Fréron.
— Cum, drum liber regelui ? întrebă Danton.
— Fără îndoială, spuse Fréron, pleacă în noaptea asta.

— Ei ași ! spuse Legendre. Ce glumă mai e și asta !

— Poate e o glumă, reluă Fréron, dar am fost prevenit printr-o scrisoare.

— Ai primit o scrisoare prin care ești prevenit de fuga regelui ? spuse Camille Desmoulins. O scrisoare semnată ?

— Nu, o scrisoare anonimă. De altfel, o am la mine... Iat-o, citiți.

Cei cinci patrioți se apropiară de o trăsură de piață care staționa și, la lumina felinarului acesteia, citiră următoarele rînduri :

Cetățeanul Fréron este prevenit că în această seară domnul Capet, austriaca și cei doi pui de lupi ai lor părăsesc Parisul și se duc la domnul de Bouillé, călăul din Nancy, care-i așteaptă la frontieră.

— Ia te uită, *domnul Capet*, spuse Camille Desmoulins, numele e bun. De-acum înainte îi voi spune lui Ludovic al XVI-lea *domnul Capet*.

— Și nu ți se va putea reproșa decît un lucru, spuse Chénier, că Ludovic al XVI-lea nu este *Capet*, ci *Bourbon*.

— Ei ! Cine știe asta ? spuse Camille Desmoulins. Doi sau trei pedanți ca tine. Nu-i așa, Legendre, că numele de Capet se potrivește ?

— Ia să vedem, observă Danton, dacă scrisoarea spune cumva adevărul și dacă toată clica regală chiar vrea să spele putina în această noapte.

— Întrucît sîntem la Tuileries, spuse Camille, hai să vedem !

Și cei cinci patrioți se distrară făcînd înconjurul Tuileriilor. Revenind spre strada Saint-Nicaise, îl zăriră pe La Fayette și întregul său stat major intrînd în palat.

— Ehei, spuse Danton, iată-l pe Bălăior, care vine să asiste la culcarea familiei regale. Serviciul nostru s-a terminat, al lui începe. Bună seara, domnilor ! Cine vine cu mine spre strada Paon ?

— Eu, spuse Legendre.

Și grupul se despărți în două.

Danton și Legendre traversară piața Carroussel, în timp ce Chénier, Fréron și Camille Desmoulins dispăreau la încrucișarea străzilor de Rohan și Saint-Honoré.

Capitolul 72

PLECAREA

La ora unsprezece seara, pe cînd doamna de Tourzel și Brennier, care-i dezbrăcaseră și culcaseră pe Madame Royale și pe delfin, îi trezeau și-i îmbrăcau cu hainele lor de călătorie, spre marea rușine a moștenitorului, care voia să îmbrace haine băiețești și refuza cu încăpățînare îmbrăcămintea de fată, regele, regina și Madame Elisabeth îl primeau pe generalul La Fayette și pe domnii Gouvion și Romeuf, aghiotanții săi.

Această vizită era dintre cele mai îngrijorătoare, mai ales după bănuielile ce le aveau în privința doamnei de Rochereul. Regina și Madame Elisabeth făcuseră în acea seară o plimbare în pădurea Boulogne și se înapoiaseră la ora opt. Domnul La Fayette o întrebă pe regină dacă plimbarea a fost plăcută. Numai că, adăugă el, nu e bine să se înapoieze atît de tîrziu, mai ales că ceața de seară îi poate face rău.

— Ceață de seară în luna iunie ! spuse regina rîzînd. Dar, într-adevăr, dacă n-aș comanda o asemenea ceață special pentru a ascunde fuga noastră, nu știu unde s-ar putea găsi... Spun pentru a ascunde fuga noastră, căci presupun că zvonul că fugim continuă.

— Faptul este, doamnă, spuse La Fayette, că se vorbește mai mult ca oricînd de această plecare și că, personal, am primit informația că plecarea are loc în această seară.

— Ah ! spuse regina, pariez că această frumoasă știre provine de la domnul de Gouvion.

— Și de ce de la mine, doamnă ? întrebă roșind tînărul ofițer.

— Deoarece cred că aveți informatori la castel. Iată-l pe domnul Romeuf, care nu are. Ei bine, sînt sigură că el ar răspunde de noi.

— Și meritul meu n-ar fi mare, doamnă, răspunse tînărul aghiotant, fiindcă regele și-a dat Adunării cuvîntul că nu va părăsi Parisul.

Era rîndul reginei să roșească. Se vorbi despre altceva.

La ora unsprezece și jumătate, domnul La Fayette și cei doi aghiotanți își luară rămas bun de la rege și regină.

Totuși, nu îndeajuns de liniștit, domnul de Gouvion se înapoie în camera sa din castel. Îi găsi pe prietenii săi stînd de pază și, în loc să-i scoată din gardă, le recomandă să întărească supravegherea.

Domnul de La Fayette se duse la Bailly să-l liniștească asupra intențiilor regelui în cazul cînd Bailly ar fi avut totuși oarecare temeri. După plecarea lui La Fayette, regele, regina și Madame Elisabeth își chemară cameristele, cerîndu-le să-i ajute, ca în fiecare seară, să-și termine toaleta de noapte, după care, la ora obișnuită, se retraseră.

Regina și Madame Elisabeth se îmbrăcară ajutîndu-se reciproc. Rochiile lor erau de o extremă simplitate, pălăriile cu borduri mari le ascundea complet obrazul.

Cînd erau gata îmbrăcate, regele intră. Purta un costum cenușiu și o perucă mică, cu bucle, după moda lansată de Rousseau. Avea pantalonii scurți, ciorapii gri și ghete cu cataramă.

De opt zile Hue, valetul regelui, ieșea — îmbrăcat absolut la fel — pe ușa domnului de Villequier, care emigrase de șase luni, și mergea pînă în piața Carroussel și pe strada Saint-Nicaise. Această precauțiune fusese luată pentru ca cei puși de pază să se obișnuiască să vadă un bărbat îmbrăcat astfel trecînd în fiecare seară, și să nu-i dea atenție regelui cînd va trece la rîndul său.

Fură apoi chemați cei trei curieri din budoarul reginei, unde așteptaseră. Ei trecură prin salonul apartamentului locuit de Madame Royale, unde aceasta se afla împreună cu delfinul.

În pregătirea fugii, această cameră fusese luată la 11 iunie din apartamentul domnului de Villequier. Regele ceru să-i fie date cheile acestui apartament în ziua de 13.

Odată intrat la domnul de Villequier, nu mai era greu să ieși din castel. Se știa că apartamentul este neocupat. Nu se știa că regele ceruse cheile și, în împrejurări obișnuite, apartamentul nu era păzit.

De altfel, sentinelele de rond se obișnuiseră să vadă ieșind multă lume deodată imediat după ce suna ora

unsprezece. Erau cei din personalul de serviciu, care nu dormeau la castel și care se duceau acasă.

În camera menționată fură definitivate toate pregătirile de călătorie.

Domnul Isidore de Charny, care notase drumul împreună cu fratele său și cunoștea toate locurile dificile sau periculoase, urma să călărească în față. El îi va preveni pe șefii de poștă, astfel încît schimburile de cai să nu sufere niciodată întîrziere.

Domnii de Malden și Valory, așezați pe capră, vor plăti cîte treizeci de parale fiecărui surugiu. De obicei li se dădeau cîte douăzeci și cinci. De astă dată însă, din cauza greutății trăsurii, suma va fi sporită.

Contele de Charny va sta în trăsură, gata să facă față oricărui accident. Va fi bine înarmat, la fel ca și cei trei curieri. Fiecare dintre ei va găsi în trăsură cîte o pereche de pistoale.

S-a calculat că, mergînd cu viteză medie, vor ajunge în treisprezece ore la Châlons.

Toate aceste instrucțiuni au fost stabilite de contele de Charny și ducele de Choiseul și au fost repetate de mai multe ori celor trei tineri, pentru ca fiecare dintre ei să-și înțeleagă bine sarcinile. Fiecare făgădui să se țină de programul stabilit. Apoi stinseră luminările și înaintară, pe dibuite, în apartamentul domnului Villequier.

Suna miezul nopții cînd treceau în camera ocupată de Madame Royale în acest apartament. Contele de Charny trebuia să se afle la postul său de mai mult de o oră.

Regele găsi ușa pe bîjbîite. Era pe cale să vîre cheia în broască, cînd regina îl opri :

— Sst ! făcu ea.

Traseră cu urechea. Se auzeau pași și murmur de voci. Se petrecea ceva neobișnuit.

Doamna de Tourzel, care locuia în castel și a cărei prezență pe coridor la orice oră nu putea mira pe nimeni, se oferi să facă turul apartamentului și să vadă de unde veneau zgomotele de pași și murmurul de voci.

Așteptară fără să facă o mișcare, fiecare ținîndu-și răsuflarea. Cu cît liniștea era mai mare, cu atît era mai ușor să se audă că în coridor se aflau mai multe persoane.

Doamna de Tourzel reveni. Îl recunoscuse pe domnul de Gouvion și văzuse mai multe uniforme.

Era imposibil de ieșit din apartamentul domnului de Villequier dacă acest apartament n-avea vreo altă ieșire în afara celei alese inițial.

Numai că erau pe întuneric. O candelă ardea la Madame Royale. Madame Elisabeth se duse să aprindă de la ea luminarea pe care o stinseseră. Apoi, la lumina acestei lumînări, mica trupă de fugari începu să caute o ieșire. Multă vreme crezură căutarea inutilă, și în această căutare pierdură mai mult de un sfert de oră. În cele din urmă găsiră o mică scară care ducea la o cameră izolată de la mezanin. Această cameră fusese locuită de lacheul domnului de Villequier și dădea într-un coridor și o scară de serviciu.

Ușa era închisă cu cheia. Regele încercă toate cheile din legătura sa : nici una nu se potrivea. Vicontele de Charny încercă să dea înapoi limba broaștei cu vîrful cuțitului său de vînătoare, dar limba rezistă.

Exista o ieșire și ei erau totuși la fel de închiși ca și înainte. Regele luă lumînarea din mîna surorii sale și, lăsînd toată lumea pe întuneric, se înapoie în dormitorul său. Apoi, pe scara secretă, urcă pînă la fierărie. Acolo luă o trusă de șperacle de diferite dimensiuni și coborî. Își făcuse alegerea încă înainte de a se fi alăturat grupului care-l aștepta cu înfrigurare. Șperacul ales de rege intră în gaura broaștei, scîrțîi învîrtindu-se, apucă limba, lăsă să-i scape de două ori, dar a treia oară se agăță atît de bine, că peste trei secunde limba broaștei ceda și ușa se deschise. Tuturor le veni inima la loc.

Ludovic al XVI-lea se întoarse spre regină cu un aer triumfător și îi spuse :

— Ei, doamnă ?

— Da, domnule, spuse regina rîzînd, e-adevărat, nu zic că e rău să fii lăcătuș. Spun doar că e bine să fii uneori rege.

Acum trebuia stabilită ordinea ieșirii. Madame Elisabeth ieși prima, conducînd-o pe Madame Royale. La douăzeci de pași trebuia să fie urmată de doamna de Tourzel conducîndu-l pe delfin. Între ele două mergea domnul de Malden, gata să vină în ajutor unuia sau altuia din grupuri.

Aceste prime mărgele detașate din șiragul regal, acești sărmani copii, coborîră tremurînd, în vîrful picioarelor, intrară în cercul de lumină format de felinarul care lumina poarta palatului ce dădea spre curte și trecură prin fața sentinelei, fără ca aceasta să pară a se preocupa de ei.

— Bun ! zise Madame Elisabeth, iată un prim pas greu pe care l-am trecut.

Ajunși la ghereta dinspre Carroussel, găsiră sentinela stînd de-a curmezișul drumului fugarilor. Văzîndu-i venind, sentinela se opri.

— Mătușă, spuse Madame Royale strîngînd mîna doamnei Elisabeth, sîntem pierduți, acest om ne recunoaște.

— N-are importanță, copilul meu, spuse Madame Elisabeth. Sîntem și mai rău pierduți dacă dăm înapoi.

Și își continuară drumul. Cînd se aflară la numai patru pași de sentinelă, aceasta le întoarse spatele și ele putură trece. Le recunoscuse oare acest om ? Știa el ce ilustri fugari lăsa să treacă ? Prințesele rămaseră convinse de asta și-l binecuvîntară, fugind, de o mie de ori pe acest salvator necunoscut.

De cealaltă parte a gheretei ele remarcară obrazul îngrijorat al lui Charny. Contele era înfășurat într-o redingotă cu mai multe gulere, de culoare albastră, și avea capul acoperit cu o pălărie rotundă, de mușama.

— Ah ! Dumnezeule, murmură el, iată-vă totuși, în sfîrșit ! Dar regele ? Dar regina ?

— Ne urmează, răspunse Madame Elisabeth.

— Veniți, spuse Charny.

Și le conduse repede pe fugare spre vehiculul care staționa în strada Saint-Nicaise. O trăsură veni să se așeze alături, ca pentru a spiona.

— Ei bine, cetățene, spuse vizitiul trăsurii văzîndu-i pe noii veniți împreună cu Charny, se pare că ești împovărat ?

— Precum vezi, cetățene, răspunse Charny.

Apoi, foarte încet, spuse ofițerului ce îi însoțea :

— Domnule, luați această trăsură de piață și duceți-vă drept spre poarta Saint-Martin. Nu va fi greu să recunoașteți trăsura care ne așteaptă.

Domnul de Malden înțelese și sări în trăsură.

— Repede, la Operă !

Opera se afla atunci la poarta Saint-Martin. Vizitiul crezu că are de-a face cu un valet care se duce să-și întîlnească stăpînul la spectacol, și porni fără vreo altă observație decît cîteva cuvinte care-i exprimau rezerva asupra prețului cursei.

— Știți că e miezul nopții, domnule ?

— Da. Dă-i drumul și fii liniștit.

Cum în acea vreme lachcii erau uneori mai generoși decît stăpînii lor, vizitiul porni caii în trap mare și fără nici o altă remarcă. De-abia dăduse colțul străzii de Rohan cînd, prin același loc de trecere prin care găsiseră cale liberă Madame Royale, Madame Elisabeth, doamna de Tourzel și delfinul, a fost văzut venind cu un pas obișnuit un om cumsecade, în haină gri, cu colțul pălăriei pe nas și cu mîinile în buzunare.

Era regele, urmat de domnul de Valory. Pe drum una din cataramele pantofilor săi se desfăcu. El își continuă drumul fără să-i dea atenție. Domnul de Valory o culese de pe jos.

Charny făcu cîțiva pași înainte. Îl recunoscu pe rege, dar nu direct, ci prin domnul de Valory care-l urma.

— Veniți, Sire, veniți, murmură el.

Apoi, mai încet, către domnul de Valory.

— Și regina ?

— Regina ne urmează împreună cu fratele dumneavoastră.

— Bine. Luați-o pe drumul cel mai scurt și așteptați-ne la poarta Saint-Martin. Eu voi merge pe drumul mai lung. Ne vom întîlni lîngă trăsură.

Domnul de Valory o porni pe strada Saint-Nicaise, ajunse în strada Saint-Honoré, apoi pe rînd în strada Richelieu, piața Victoriilor și, în cele din urmă, în strada Bourbon-Villeneuve.

O așteptară pe regină peste o jumătate de oră.

Nu vom încerca să descriem teama fugarilor. Charny, asupra căruia apăsa întreaga responsabilitate, era ca nebun. Micul delfin plîngea chemînd : „Mamă, mamă !“ Madame Royale, Madame Elisabeth și doamna de Tourzel nu reușeau să-l consoleze. Groaza crescu cînd văzură ve-

nind trăsura generalului La Fayette, înconjurată de torțe. Ea se înapoia la Carroussel.

Iată ce se întîmplase. La poarta curții, vicontele de Charny, care dădea brațul reginei, voi s-o ia la stînga. Dar regina îl opri.

— Încotro mergeți ? spuse ea.

— La colțul străzii Saint-Nicaise, unde ne așteaptă fratele meu, răspunse Isidore.

— Strada Saint-Nicaise e pe malul apei ? întrebă regina.

— Nu, doamnă.

— Ei bine, fratele dumneavoastră ne așteaptă la ghereta de pe malul apei.

Isidore voi să insiste. Regina părea atît de sigură de ceea ce spunea, încît îndoiala îi intră în suflet.

— Doamne ! spuse Isidore, să luăm aminte, doamnă, orice greșeală poate fi mortală.

— La malul apei, repetă regina. Am auzit bine, la malul apei.

— Să mergem la malul apei, doamnă, dar dacă nu găsim trăsura, nu-i așa că vom reveni de îndată spre strada Saint-Nicaise ?

— Da, dar să mergem.

Și regina își duse cavalerul prin cele trei curți, despărțite pe atunci de un zid gros și care nu comunicau între ele decît prin cîte o deschizătură strîmtă, barată de un lanț și păzită de o sentinelă.

Regina și Isidore trecură una după alta prin cele trei deschizături și păsiră peste cele trei lanțuri. Nici unei sentinele nu-i veni în gînd să-i oprească. Ajunseră la malul apei. Cheiul era pustiu.

— Atunci, e de cealaltă parte, spuse regina.

Isidore voi să se înapoieze, dar ea, ca și cum ar fi fost cuprinsă de ameteală spuse :

— Nu, nu, e pe-aici.

Și îl tîrî după sine pe Isidore spre podul Royal. După ce trecură podul, văzură cheiul malului stîng la fel de pustiu ca și cel drept.

— Să încercăm pe strada asta, spuse regina.

Și îl obligă pe Isidore să meargă puțin în strada Bac. După o sută de pași recunoscu, în sfîrșit, că se înșelase și se opri gîfîind. Era gata să-și piardă firea.

— Ei bine, doamnă, spuse Isidore, mai insistați încă ?

— Nu, spuse regina. Acum vă privește, duceți-mă unde doriți.

— În numele cerului, doamnă, curaj ! spuse Isidore.

— Vai ! spuse regina, nu curajul îmi lipsește, ci forța. Apoi, arcuindu-se pe spate :

— Mi se pare că nu voi putea să-mi regăsesc răsuflarea, spuse ea. Doamne ! Dumnezeule !

Isidore știa că suflul care-i lipsea reginei îi era tot atît de necesar ca și unei căprioare urmărită de cîini. El se opri și îi spuse :

— Respirați, doamnă, avem timp. Răspund de fratele meu. Va aștepta pînă în zori dacă va fi necesar.

— Credeți deci că mă iubește ? exclamă pe atît de emoționată pe cît de imprudentă Maria-Antoaneta, strîngînd brațul tînărului bărbat la pieptul ei.

— Cred că viața lui, ca și a mea, vă aparțin, doamnă, iar sentimentul de respect și dragoste ce sălășluiesc în mine este la el adorație.

— Mulțumesc, spuse regina, îmi faceți bine, respir ! Să mergem...

Și porni la drum cu aceeași febrilitate, făcînd cale întoarsă. Numai că, în loc să intre în Tuileries, Isidore o făcu să treacă prin ghereta ce dădea spre Carroussel.

Traversară imensa piață care era de obicei plină pînă la miezul nopții de mici dughene ambulante și de trăsuri de piață. Acum era aproape pustie și întunecată.

Totuși se auzi ceva ca un zgomot mare de roți de trăsură și tropăit de cai.

Ajunseră la ușița din strada Echelle. Era evident : caii al căror tropăit se auzea, trăsura al cărei zgomot se apropia, vor trece pe lîngă această ușiță.

Se și zărea o licărire, fără îndoială acea a torțelor care însoțeau trăsura.

Isidore voi să se arunce îndărăt, regina îl împinse înainte. Isidore se azvîrli sub gheretă, spre a o proteja, chiar în momentul în care capul cailor și a purtătorilor de

torțe apăreau prin intrarea opusă. O împinse în adîncitura cea mai întunecoasă și se așeză în fața ei.

Dar adîncitura cea mai întunecoasă a fost în același moment inundată de lumina purtătorilor de torțe. În mijlocul lor, pe jumătate culcat în trăsură, îmbrăcat în eleganta sa uniformă de general al gărzilor naționale, se zărea generalul La Fayette.

În momentul cînd trăsura trecea, Isidore simți că un braț plin de voință, dacă nu de reală putere, îl îndepărta brusc. Era brațul stîng al reginei. Cu mîna dreaptă ținea o mică nuielușă de bambus cu o măciulie de aur, cum purtau femeile pe atunci. Lovi cu nuielușa roțile trăsurii spunînd :

— Du-te, temnicerule, sînt în afara închisorii tale.

— Ce faceți, doamnă, spuse Isidore, și la ce vă expuneți ?

— Mă răzbun, răspunse regina. Merită să rișt ceva pentru asta.

Și o porni repede la drum, după ce dispăru și ultimul purtător de torță, radioasă ca o zeiță, fericită ca un copil.

Capitolul 73

O PROBLEMĂ DE ETICHETĂ

Nici zece pași nu făcuse regina, ieșind din ghereta sentinelei, cînd un bărbat îmbrăcat în redingotă albastră, cu obrazul ascuns de o pălărie de mușama o apucă convulsiv de braț și o trase spre o trăsură ce staționa în colțul străzii Saint-Nicaise.

Era contele de Charny. Iar trăsura era aceea în care aștepta de o jumătate de oră întreaga familie regală.

Toți credeau că o vor vedea pe regină venind dezolată, abătută, gata să moară, dar ea sosea zîmbitoare și fericită. Primejdiile prin care trecuse, oboseala îndurată, greșeala comisă, timpul pierdut, consecința ce o putea avea întîrzierea, toate astea le uitase după lovitura de

nuia dată trăsurii lui La Fayette şi care i se părea că i-o dăduse chiar lui.

La zece paşi de trăsură, un servitor ţinea un cal de dîrlogi. Charny nu făcu decît un semn cu degetul spre cal şi Isidore se aruncă pe el şi porni în galop spre a pregăti caii la Bondy.

Văzîndu-l plecînd, regina îi spuse cîteva cuvinte de mulţumire, pe care acesta nu le mai auzi.

— Să mergem, doamnă, să mergem, spuse Charny cu acea voinţă întrepătrunsă de respect pe care oamenii cu adevărat puternici o capătă în marile împrejurări, n-avem nici o secundă de pierdut.

Regina urcă în trăsura în care se afla familia regală şi doamna de Tourzel, adică cinci persoane. Se aşeză în fundul trăsurii, luîndu-l pe moştenitor în braţe. Regele se aşeză alături, iar ceilalţi pe scaunul din faţă.

Charny închise portiera, urcă pe capră şi, pentru a-i deruta pe spioni dacă s-ar fi aflat prin apropiere, întoarse caii, urcă din nou strada Saint-Honoré, o luă pe bulevarde, de la Madeleine înainte, şi merse pînă la poarta Saint-Martin.

Berlina se afla acolo, aşteptînd pe un drum mărginaş ce ducea spre ceea ce se numea groapa de gunoaie. Acest drum era pustiu. Contele de Charny sări de pe capră şi deschise portiera. Cea a berlinei în care urma să se facă marea călătorie era dinainte deschisă, domnii de Malden şi de Valory aşteptînd de o parte şi de alta a scăriţei.

Într-o clipă, cele şase persoane sosite cu trăsura de piaţă coborîră. Atunci, contele de Charny duse trăsura mai la vale, o răsturnă într-un şanţ şi reveni apoi la trăsura de călătorie.

Regele urcă primul, urmat de regină şi de ceilalţi. Domnul de Malden urcă în spatele trăsurii, iar domnul de Valory se aşeză alături de Charny pe capră. Patru cai erau înhămaţi la trăsură. Un plescăit din limbă îi făcu să pornească la trap.

Ceasul bisericii Saint-Laurent bătu unu şi un sfert. Făcură o oră pînă la Bondy.

Caii aşteptau afară din grajd, gata pentru a fi înhămaţi la trăsură. Isidore aştepta lîngă cai.

De cealaltă parte a drumului mai staționa o cabrioletă la care erau înhămați cai de poștă. Înăuntru erau două cameriste aparținînd serviciului delfinului și al sorei sale. Ele crezuseră că vor găsi la Bondy o trăsură de închiriat, dar, negăsind-o, se aranjaseră cu stăpînul cabrioletei să o cumpere cu o mie de franci. Acesta, mulțumit de tîrgul făcut și vrînd, fără îndoială, să vadă ce se întîmplă cu persoanele care făcuseră prostia să-i dea o mie de franci pe o asemenea hodoroagă, stătea la un pahar chiar în clădirea poștei.

Văzu sosind trăsura regelui condusă de Charny, care coborî și se apropie de portieră. Sub mantaua de vizitiu era îmbrăcat în uniformă. În lada scaunului se găsea pălăria.

Era stabilit între rege, regină și Charny că, la Bondy, el va lua locul doamnei de Tourzel în interiorul trăsurii, iar aceasta se va înapoia singură la Paris. Dar uitaseră s-o consulte și pe doamna de Tourzel în această privință. Regele îi expuse situația. Doamna de Tourzel, pe lîngă profundul ei devotament, se asemăna în privința problemelor de etichetă cu bătrîna doamnă de Noailles.

— Sire, răspunse ea, sarcina mea e să veghez asupra copiilor Franței și să nu-i părăsesc nici o clipă. Fără un ordin expres al Majestății Voastre, ordin care n-ar avea precedent, nu-i voi părăsi.

Regina tremura de nerăbdare. Două cauze o făceau să-l dorească pe Charny în trăsură : ca regină, se simțea în siguranță, ca femeie, se bucura să-l aibă lîngă ea.

— Dragă doamnă de Tourzel, spuse regina, vă sîntem mai mult decît recunoscători, dar sînteți suferindă și ați venit cu noi dintr-un exces de devotament. Rămîneți la Bondy și oriunde vom fi vă vom chema lîngă noi.

— Doamnă, răspunse doamna de Tourzel, regele să-mi ordone și sînt gata să cobor și să rămîn, dacă trebuie, pe șosea. Doar un ordin al regelui mă poate face nu numai să nu-mi fac datoria, dar chiar să renunț la drepturile mele.

— Sire, spuse regina, Sire !

Dar Ludovic al XVI-lea nu îndrăznea să se pronunțe în această problemă gravă. El căuta un ocoliș, o portiță de ieșire, un subterfugiu.

— Domnule de Charny, spuse el, nu puteți totuși să rămîneți pe capră ?

— Pot orice dorește regele, spuse contele. Numai că trebuie să rămîn sau în uniforma mea de ofițer — și cu această uniformă sînt văzut de patru luni pe acest drum — sau cu redingota mea modestă și cu pălăria de vizitiu, îmbrăcăminte care este cam modestă pentru o trăsură atît de elegantă.

— Intrați în trăsură, domnule de Charny, intrați, spuse regina. Îl voi lua pe genunchi pe moștenitor, Madame Elisabeth va face la fel cu Maria-Tereza, și totul va merge de minune... Vom sta puțin înghesuiți, asta-i tot.

Charny aștepta hotărîrea regelui.

— Imposibil, draga mea, gîndește-te că avem de făcut optzeci de leghe.

Doamna de Tourzel stătea în picioare, gata să asculte ordinul regelui dacă hotăra să coboare. Dar regele nu îndrăznea s-o facă, atît de mari sînt chiar și cele mai mici prejudecăți pentru oamenii de la Curte.

— Domnule de Charny, spuse regele contelui, nu puteți lua locul fratelui dumneavoastră călărind înaintea noastră, pentru a pregăti caii de schimb ?

— I-am mai spus regelui că sînt gata să fac orice. Numai că îmi voi permite să observ că, de obicei, caii sînt comandați de un curier și nu de un căpitan de vas. Această schimbare, care-i va mira pe stăpînii cailor de poștă, ar putea aduce grave neplăceri.

— E-adevărat, spuse regele.

— Oh ! Dumnezeule, Dumnezeule ! murmură regina în culmea nerăbdării.

Apoi, întorcîndu-se spre Charny, spuse :

— Faceți cum vă convine, domnule conte, dar nu vreau să ne părăsiți.

— E și dorința mea, doamnă, spuse Charny. Și nu văd decît un mijloc pentru asta.

— Care ? Spuneți repede !

— În loc să intru în trăsură, în loc să mă urc pe capră, în loc să călăresc înainte, voi urma trăsura într-un simplu costum de poştaş. Plecaţi, doamnă, şi, înainte ca dumneavoastră să fi făcut zece leghe, voi fi la cinci sute de paşi de trăsură.

— Atunci, vă înapoiaţi la Paris?

— Fără îndoială, doamnă. Dar, pînă la Châlons, Majestatea Voastră nu are a se teme de nimic şi, înainte de Châlons, o voi reîntîlni.

— Dar cum vă veţi înapoia la Paris?

— Pe calul cu care a venit fratele meu, doamnă. E un cal excelent, care a avut vreme să se odihnească, şi voi fi la Paris în mai puţin de o jumătate de oră.

— Atunci?

— Atunci, doamnă, voi îmbrăca un costum adecvat, voi lua un cal de poştă şi voi goni pînă ce vă voi ajunge.

— Nu există nici un alt mijloc? spuse Maria-Antoaneta aproape disperată.

— Păi! făcu regele, nu văd altul.

— Atunci, să nu pierdem vremea, spuse Charny. Hai, Jean şi François, la posturile voastre. Înainte, Melchior! Poştaşi, la cai!

Triumfătoare, doamna de Tourzel se aşeză la locul ei şi trăsura porni în galop, urmată de cabrioletă.

Importanţa discuţiei îl făcu pe vicontele de Charny să uite a preda domnilor de Malden şi de Valory pistoalele încărcate ce se găseau în cufărul trăsurii.

Ce se petrecea la Paris, spre care revenea Charny în mare goană?

Un peruchier numit Buseby, care locuia în strada Bourbon, se dusese spre seară să-şi viziteze un prieten care era de gardă la Tuileries. Acest prieten îi auzise pe ofiţeri afirmînd că fuga va avea loc chiar în acea noapte. Îi povesti acest lucru peruchierului, care nu-şi mai putu scoate din cap vestea ce o aflase.

Acasă, îi povesti soţiei ce a auzit la Tuileries, dar aceasta socoti totul drept o născocire. Această îndoială a femeii îl influenţă pe peruchier, care sfîrşi prin a se dezbrăca şi a se culca, fără să mai dea urmare bănuielilor sale.

Dar, odată culcat, fu cuprins din nou de aceeaşi preocupare, care din acel moment deveni atît de obsedantă, încît nu mai putu rezista : coborî din pat, se îmbrăcă şi alergă la unul din prietenii săi, numit Hucher, care era în acelaşi timp brutar şi genist în batalionul Théatins.

Acolo relată ce i se spusese la Tuileries şi-i transmise cu atîta energie bănuielile sale brutarului, încît acesta nu numai că le împărtăşi, dar se arătă chiar mai întărîtat decît acela de la care aflase ştirea. Sări din pat şi, fără să piardă timpul de a îmbrăca altceva decît nişte izmene, ieşi în stradă şi, bătînd pe la porţi, trezi vreo treizeci de vecini de-ai săi.

Era cam douăsprezece şi un sfert, cîteva minute după ce regina îl întîlnise pe La Fayette lîngă ghereta de la poarta Tuileries.

Cetăţenii treziţi de peruchierul Buseby şi de brutarul Hucher hotărîră să se prezinte în uniforma gărzii naţionale la domnul general La Fayette, spre a-l preveni de cele ce se petreceau.

Hotărîrea luată a fost pusă în aplicare. Domnul de La Fayette locuia pe strada Saint-Honoré, în „Palatul Noailles", aproape de Feuillants. Patrioţii se puseră în mişcare şi ajunseră la el o jumătate de oră după miezul nopţii.

După ce regele se dusese la culcare în prezenţa sa, după ce îi comunicase prietenului său, Bailly, că regele s-a culcat, după ce îi făcuse o vizită domnului Emmery, membru al Adunării Naţionale, generalul se înapoiase acasă şi se pregătea să se dezbrace.

În acest moment se auziră bătăi la poarta „Palatului Noailles" şi generalul îşi trimise valetul să vadă despre ce e vorba.

Acesta intră de îndată, anunţîndu-l pe general că vreo treizeci de cetăţeni voiau să-i vorbească, chiar în acel moment, despre unele lucruri de cea mai mare importanţă.

În această epocă generalul La Fayette avea obiceiul să-i primească pe solicitanţi indiferent de oră.

De altfel, dacă treizeci de oameni se deranjau pentru o treabă, însemna că trebuia să fie un lucru important.

Ordonă aşadar ca cei ce voiau să-i vorbească să fie introduşi. Generalul nu avu decît să-şi îmbrace hainele pe care şi le scoase şi putu să-l primească.

Atunci, domnii Buseby şi Hucher, în numele lor şi al celor ce-i însoţeau, îi expuseră temerile lor.

Dar generalul rise de toate aceste temeri şi, ca unul priceput la vorbă, le povesti de unde veneau aceste zvonuri, cum au fost răspîndite de doamna de Rochereul şi de domnul Gouvion ; cum el, pentru a se asigura de falsitatea lor, stătuse să-l vadă pe rege plecînd la culcare, aşa cum cetăţenii de faţă l-ar putea vedea culcîndu-se pe el, La Fayette, dacă ar mai rămîne cîteva minute ; în sfîrşit, deoarece toate cele povestite nu părură să-i convingă, La Fayette le spuse că răspunde cu capul de rege şi de familia regală.

După toate acestea era imposibil să mai manifeste vreo îndoială. Se mulţumiră doar să-i ceară domnului de La Fayette parola de trecere, pentru a nu fi sîcîiţi la înapoiere, ceea ce generalul acceptă.

Înarmaţi cu parola, hotărîră să viziteze sala Manège, pentru a vedea dacă nu se petrecea ceva nou prin această parte, precum şi curţile castelului, pentru a vedea dacă nu se petrece ceva excepţional.

Se întorceau de-a lungul străzii Saint-Honoré şi se pregăteau să intre pe strada Echelle, cînd un călăreţ în galop dădu buzna în mijlocul lor. Cum într-o asemenea noapte orice lucru era un eveniment, ei încrucişară armele, strigînd călăreţului să oprească. Călăreţul se opri.

— Ce doriţi ? întrebă el.

— Vrem să ştim unde mergeţi, spuseră soldaţii gărzii naţionale.

— Mă duc la Tuileries.

— Ce vreţi să faceţi la Tuileries ?

— Să-i raportez regelui rezultatul unei misiuni încredinţate.

— La ora asta ?

— Firește, la ora asta.

Unul, mai răutăcios, le făcu semn celorlalţi să-l lase pe el să acţioneze.

— Dar la această oră, repetă el, regele doarme.

— Da, spuse călăreţul, dar va fi trezit.

— Dacă aveţi de-a face cu regele, reluă acelaşi bărbat, trebuie să aveţi parola.

— N-ar fi un motiv, observă călăreţul, ţinînd seama că s-ar putea să vin de la frontieră şi nu de la trei leghe de aici, şi să fi fost plecat de o lună în loc să fiu plecat de două ore.

— E adevărat, spuseră soldaţii.

— Atunci, l-aţi văzut pe rege cu două ore în urmă ?

— Da.

— I-aţi vorbit ?

— Da.

— Ce făcea cu două ore în urmă ?

— Nu aştepta decît plecarea generalului de La Fayette pentru a se duce la culcare.

— Înseamnă că aveţi parola ?

— Fără îndoială. Ştiind că trebuie să mă înapoiez la Tuileries spre două dimineaţa, generalul mi-a dat-o, ca să nu am nici o întîrziere.

— Şi care e această parolă ?

— Paris şi Poitiers.

— Aşa-i, spuseră soldaţii gărzii naţionale, asta e. Plăcută înapoiere, camarade, şi spuneţi-i regelui că ne-aţi găsit veghind la poarta castelului, de teamă să nu fugă.

Şi se dădură la o parte din faţa călăreţului.

— Nu voi uita, răspunse acesta.

Şi, dîndu-i pinteni calului, se lansă sub ghereta porţii Tuileriilor, unde dispăru.

— Dacă l-am aştepta să iasă din Tuileries, pentru a şti dacă l-a văzut pe rege ? spuse unul din cei de faţă.

— Dar dacă locuieşte în Tuileries, spuse un altul, vom avea de aşteptat pînă mîine ?

— E drept, spuse primul, şi, într-adevăr, dacă regele s-a culcat, dacă domnul de La Fayette s-a dus şi el la culcare, să mergem la rîndul nostru să ne culcăm, şi „Trăiască naţiunea !"

Cei aproape treizeci de patrioţi repetară în cor „Trăiască naţiunea" şi plecară să se culce, fericiţi şi mîndri de a fi aflat chiar din gura lui La Fayette că nu exista pericolul ca regele să părăsească Parisul.

Capitolul 74

DRUMUL

Am văzut plecînd în trap mare trăsura cu cei patru cai de poştă, ducînd regele şi familia sa. Să-i urmărim pe şosea în toate amănuntele călătoriei, cum i-am urmărit în toate amănuntele fugii lor. Evenimentul este atît de important şi a exercitat o influenţă atît de mare asupra destinului lor, încît cel mai neînsemnat incident de pe acest drum ne pare demn de curiozitate sau de interes.

Zorile răsăriră către orele trei dimineaţa. Trăsura schimbă caii de poştă la Meaux. Regelui i se făcu foame şi începură să consume din provizii. Aceste provizii erau o bucată de carne de vitel rece, care fusese pusă de Charny în micul cufăr al trăsurii, împreună cu nişte pîine şi patru sticle de vin de Champagne nespumos. Cum n-aveau nici cuţite nici furculiţe, regele îl chemă pe Jean. Jean era, ne aducem aminte, numele de călătorie al domnului de Malden. Domnul de Malden se apropie.

— Jean, spuse regele, împrumutaţi-mi cuţitul dumneavoastră de vînătoare, să pot tăia în bucăţi această halcă de carne de vitel.

Jean scoase din toc cuţitul de vînătoare şi-l întinse regelui. În acest timp regina se apleca în afara trăsurii şi privea înapoi, fără îndoială spre a vedea dacă venea Charny.

— Doriţi să luaţi ceva, domnule de Malden ? spuse pe şoptite regele.

— Nu, sire, răspunse acesta tot în şoaptă. N-am încă nevoie de nimic.

— Nici dumneavoastră, nici tovarăşii dumneavoastră să nu vă jenaţi, spuse regele.

Apoi, întorcîndu-se spre regină care privea mai departe prin portieră, o întrebă :

— La ce vă gîndiţi, doamnă ?

— Eu ? răspunse regina încercînd să surîdă. Mă gîndesc la domnul de La Fayette, probabil că în acest moment nu se prea simte bine.

Apoi spuse domnului de Valory, care se apropiase la rîndul său de portieră :

— François, mi se pare că lucrurile merg bine și am fi fost arestați, dacă ar fi trebuit să fim. Se pare că nu și-au dat încă seama de plecarea noastră.

— E mai mult decît probabil, doamnă, răspunse domnul de Valory, căci nu observ nicăieri vreo mișcare sau suspiciune. Curaj, doamnă, totul merge bine.

— La drum ! strigă surugiul.

Domnii de Malden și de Valory se urcară din nou pe capră, și trăsura își continuă drumul.

Spre opt dimineața ajunseră la începutul unui lung urcuș. La dreapta și la stînga acestuia se întindea o pădure frumoasă, în care păsările cîntau, iar primele raze ale soarelui, într-una dintre cele mai frumoase zile de iunie, străpungeau cu săgețile de aur frunzișul. Surugiul lăsă caii la pas. Cei doi ofițeri săriră jos de pe capră.

— Jean, spuse regele, opriți trăsura și deschideți-ne portiera. Aș vrea să merg pe jos, și cred că nici regina și nici copiii nu vor fi supărați de această mică plimbare.

Domnul de Malden făcu un semn. Surugiul opri. Portiera fu deschisă și regele, regina, copiii și Madame Elisabeth coborîră. Doamna de Tourzel rămase singură, fiind prea suferindă ca să coboare.

Chiar în acea clipă, întreaga colonie regală se împrăștie pe drum. Delfinul începu să alerge după fluturi și Madame Royale să culeagă flori. Madame Elisabeth luă brațul regelui. Regina mergea singură.

Văzînd această familie împrăștiată astfel pe șosea, acești doi copii frumoși jucîndu-se și alergînd, această soră sprijinită de brațul fratelui ei, zîmbindu-i, această femeie frumoasă dusă pe gînduri și privind în urmă, toate acestea luminate de un frumos și matinal soare de iunie, care proiecta umbra transparentă a pădurii pînă în mijlocul șoselei, ai fi zis că vezi o familie fericită înapoindu-se de la castelul ei, pentru a-și relua viața-i liniștită și cotidiană, și nu o regină și un rege ai Franței părăsind un tron spre care aveau să fie readuși numai pentru a fi duși pe eșafod !

E-adevărat că un incident avea să imprime curînd în acest tablou, calm și senin, zbuciumul numeroaselor pa-

siuni ascunse în fundul inimilor diferitelor personaje ale acestei povestiri.

Regina se opri deodată ca și cum picioarele ei ar fi prins rădăcini în pămînt. Un călăreț apărea la un sfert de leghe, într-un nor de praf ridicat de galopul calului său. Maria-Antoaneta nu îndrăzni să spună : „E contele de Charny". Dar un strigăt îi izbucni din piept :

— Ah ! noutăți de la Paris !

Toți se întoarseră, cu excepția moștenitorului. Copilul fără griji prinsese tocmai fluturele după care alerga și nu-l interesau noutățile de la Paris.

Puțin miop, regele scoase din buzunar un mic binoclu.

— Eh ! spuse el, cred că e domnul de Charny.

— Da, Sire, spuse regina, el e.

— Să continuăm, să continuăm să urcăm, spuse regele. Ne va ajunge oricum și n-avem timp de pierdut.

Regina nu îndrăzni să spună că, fără îndoială, noutățile ce le aducea Charny meritau osteneala să fie așteptate. De altfel, era o întîrziere doar de cîteva secunde : călărețul se apropia în plină viteză. Pe măsură ce se apropia, el însuși privea la rîndul său cu mare atenție și părea să nu înțeleagă de ce gigantica trăsură își împrăștiase călătorii pe șosea. În cele din urmă îi întîlni chiar în momentul cînd trăsura atingea capătul urcușului și făcea haltă în vîrf.

Era într-adevăr Charny, cum ghicise inima reginei și privirea regelui. Era îmbrăcat într-o mică redingotă verde cu gulerul larg, cu o pălărie cu șnur lat și cataramă de oțel, cu o jiletcă albă, un pantalon de piele strîns pe corp și cizme mari militare urcînd deasupra genunchiului. Tenul său, de obicei de un alb mat, era înviorat de goană și scînteile flăcării ce-i înroșeau obrazul îi țîșneau din pupile. Avea ceva dintr-un învingător în răsuflarea sa puternică și în nara sa dilatată.

Niciodată regina nu-l văzuse atît de frumos. Ea scoase un suspin adînc.

El sări de pe cal și se înclină în fața regelui. Apoi, întorcîndu-se, o salută pe regină. Toată lumea se grupă în jurul său, cu excepția celor doi din garda personală a regelui, care rămaseră ceva mai departe, din discreție.

— Apropiați-vă, domnilor, apropiați-vă ! spuse regele. Noutățile ce ni le aduce domnul de Charny ne privesc pe toți.

— Mai întîi, Sire, totul merge bine, spuse Charny, și, la ora două dimineața nimeni nu bănuia fuga dumneavoastră.

Toți răsuflară ușurați. Apoi începură să curgă întrebările.

Charny povesti cum intrase în Paris, cum se întîlnise în strada Echelle cu patrula patrioților, cum îl iscodiseră și cum îi lăsase convinși că regele se culcase și dormea. Apoi povesti cum intrase în Tuileries, găsind palatul calm ca în zilele obișnuite. Urcase în camera sa, își schimbase hainele, coborîse prin coridoarele regelui, asigurîndu-se astfel că nimeni nu bănuia fuga familiei regale. Chiar domnul de Gouvion, văzînd că șirul de santinele pe care le așezase în jurul apartamentului regelui nu servea la nimic, îl rupse, și trimise acasă ofițerii și șefii de batalioane.

Atunci Charny își luase calul pe care-l lăsase în curte în grija unui servitor și, socotind că ar întîmpina mari dificultăți în a obține, la asemenea oră, un căluț la poșta Parisului, plecase din nou spre Bondy pe același cal. Acest nefericit cal reuși să ajungă la Bondy cu picioarele aproape umflate, sfîrșit, dar, ceea ce era important, ajunsese. Acolo, contele luase un cal odihnit și își continuase drumul. În rest, nimic îngrijorător pe drumul parcurs.

Regina găsi potrivit să-i întindă mîna lui Charny, căci asemenea noutăți meritau o asemenea favoare. Charny sărută respectuos mîna reginei. De ce pălise regina ? De fericire că Charny i-a strîns mîna ? De durere fiindcă nu i-a strîns-o ?

Urcară în trăsură. Trăsura porni. Charny galopa pe lîngă portieră.

La următoarea poștă găsiră caii pregătiți, mai puțin calul înșeuat pentru Charny. Isidore nu-l comandase, deoarece nu știa că fratele său avea nevoie de el.

Se produse așadar o întîrziere din cauza calului. Trăsura plecă și cinci minute mai tîrziu Charny se afla în șa.

De altfel, era convenit că va merge în urma trăsurii și că nu o va escorta. O urmă însă foarte de aproape, pentru ca regina să-l zărească cînd își va scoate capul prin portieră și pentru ca fiecare schimb de cai să sosească fără întîrziere, spre a avea vreme să schimbe cîteva cuvinte cu iluștrii călători.

Charny își schimbă calul la Montmirail. Credea că trăsura avea un sfert de oră avans asupra lui, cînd, deodată, după ce dădu colțul unei străzi, calul său lovi aproape cu botul spatele trăsurii oprite și pe cei doi ofițeri de gardă care încercau să cîrpească un ham.

Contele sări jos de pe cal, își vîrî capul prin portieră pentru a-i recomanda regelui să se ascundă și reginei să nu fie îngrijorată. Apoi, deschise un fel de ladă în care erau dinainte rînduite tot felul de unelte sau obiecte necesare în cazul unui accident oarecare. Găsi o pereche de hamuri, luă unul pentru a înlocui pe cel rupt.

Cei doi ofițeri profitară de oprire pentru a-și cere armele lor, dar regele se opuse în mod categoric să le fie date. I se invocă drept argument cazul în care trăsura ar fi oprită, dar el răspunse că în nici un caz nu vrea să se verse sînge pentru el.

În cele din urmă hamul este schimbat, cuțărul închis și cei doi ofițeri urcară pe capră. Charny încălecă, și trăsura o porni.

Numai că se pierdu peste o jumătate de oră, și asta într-o împrejurare cînd fiecare minut pierdut este o pierdere ireparabilă.

La ora două au ajuns la Châlons.

— Dacă ajungem la Châlons fără să fim arestați, spusese regele, totul va merge bine!

Ajunseseră la Châlons fără să fie arestați și se schimbară caii. Regele se arătă o clipă. În mijlocul grupelor formate în jurul trăsurii, doi oameni îl priviră cu o atenție deosebită. Deodată, unul din acești doi oameni se îndepărtează și dispare. Celălalt se apropie.

— Sire, spuse acesta pe șoptite, nu vă mai expuneți astfel, sau veți fi pierdut.

Atunci, adresîndu-se surugiilor, le spuse:

— Haida de, leneșilor ! Așa sînt serviți bravii călători care plătesc treizeci de bănuți ?...

Și se puse el însuși la treabă, ajutîndu-i pe surugii. Era proprietarul stației de cai de poștă.

În sfîrșit, caii sînt înhămați, surugiii sar în șa. Primul surugiu vrea să pornească caii. Amîndoi se prăbușesc. Caii se ridică sub loviturile de bici și încearcă să pornească trăsura. Ceilalți doi cai, ai celui de-al doilea surugiu, se prăbușesc la rîndul lor. Surugiul e prins sub cal. Charny, care aștepta în liniște, îl trase pe vizitiu de sub cal.

— Oh ! domnule, exclamă Charny adresîndu-se proprietarului stației de poștă, ignorînd devotamentul acestuia, ce fel de cai ne-ați dat ?

— Cei mai buni din grajd ! răspunse acesta.

Numai că acești cai sînt atît de împiedicați în hamuri că, cu cît încearcă să se ridice, cu atît se încurcă mai rău. Charny se aruncă asupra hamurilor.

— Haide ! spuse el, să dezhămăm și să înhămăm din nou.

Proprietarul se pune pe treabă, plîngînd de disperare. În acest timp, omul care se îndepărtase și dispăruse fugi la primar, anunțîndu-l că în acest moment regele și întreaga familie regală schimbă caii și-i ceru un mandat să-i aresteze.

Din fericire, primarul era prea puțin republican, sau nu se sinchisea să ia asupra sa o asemenea răspundere. În loc să se încredințeze că faptul e real, ceru la rîndul său tot felul de explicații, tăgădui că ar putea fi adevărat și, în cele din urmă, văzînd că n-o scoate la capăt, veni la clădirea poștei în momentul în care trăsura dispăru după colț.

Se pierduseră mai mult de douăzeci de minute.

În trăsura regală alarma era mare. Caii care se prăbușesc fără nici un motiv vizibil unii după alții îi amintesc reginei acele lumînări care se stingeau singure.

Între timp, pe cînd ieșeau din oraș, regele, regina și Madame Elisabeth spun deodată :

— Sîntem salvați !

Dar, o sută de pași mai departe, un bărbat se repede, își vîră capul prin portieră și strigă iluștrilor călători :

— Măsurile ce le-ați luat n-o să vă ajute. Veți fi arestați !

Regina scoase un țipăt. Necunoscutul se aruncă într-o parte și dispăru în pădure.

Din fericire, mai au doar patru leghe pînă la Pont-de-Sommevelle. unde îl vor întîlni pe domnul de Choiseul cu cei patruzeci de husari ai săi.

Numai că era ora trei după-amiază și au o întîrziere de aproape patru ore !...

Capitolul 75

FATALITATE

Ne amintim de ducele de Choiseul, care plecase în goana poștalionului împreună cu Léonard, care era deznădăjduit că lăsase deschisă ușa camerei sale, că luase pălăria și redingota fratelui său, că nu-și ținuse făgăduiala de a o coafa pe doamna de l'Aage. Singura consolare a bietului Léonard era că domnul de Choiseul îi făgăduise că-l va duce la vreo două, trei leghe numai, pentru a-i încredința un comision din partea reginei, după care va fi liber. În consecință, ajungînd la Bondy și simțind că trăsura se oprește, coaforul răsuflă ușurat și se pregăti să coboare. Domnul de Choiseul îl opri spunîndu-i :

— N-am ajuns încă.

Caii erau comandați dinainte. În cîteva secunde au fost înhămați și trăsura porni ca o săgeată.

— Bine, domnule, spuse sărmanul Léonard, dar unde mergem ?

— De vreme ce ne-am înțeles că te înapoiezi mîine dimineață, răspunse domnul de Choiseul, ce contează restul ?

— Chestiunea este, spuse Léonard, că trebuie să fiu dimineața, la zece, la Tuileries, s-o coafez pe regină...

— E tot ce te frămîntă, nu-i așa ?

— Fără îndoială... Numai că, dacă aș sosi mai devreme, l-aș putea liniști pe fratele meu și i-aș explica doamnei de l'Aage că nu din vina mea nu m-am ținut de cuvînt.

— Dacă asta-i tot, liniștește-te, dragul meu Léonard, totul va fi bine, răspunse domnul de Choiseul.

Léonard nu avea nici un motiv să creadă că domnul de Choiseul îl răpea, așa că se liniști, cel puțin deocamdată. Dar la Claye, văzînd că se schimbă din nou caii la trăsură și tot nu se punea problema să se oprească, nenorocitul exclamă :

— Ah ! domnule duce, mergem așadar la capătul lumii ?

— Ascultă, Léonard, îi spuse atunci ducele cu un aer serios, nu te duc într-o casă din apropierea Parisului, ci la frontieră.

Léonard scoase un strigăt, își sprijini mîinile pe genunchi și îl privi pe duce cu aer îngrozit.

— La... la... frontieră ?... bîlbîi el.

— Da, dragul meu Léonard. Acolo, la regimentul meu, trebuie să găsesc o scrisoare de o importanță deosebită pentru regină. Neputîndu-i-o preda personal, aveam nevoie de o persoană de încredere pentru a i-o trimite. Am rugat-o să-mi indice pe cineva, și ea te-a ales ca pe omul mai demn de încredere, avînd în vedere devotamentul ce i l-ai arătat întotdeauna.

— Oh ! domnule, exclamă Léonard, cu siguranță că sînt demn de încrederea reginei ! Dar cum mă voi înapoia ? Sînt în pantofi decupați, cu corapi albi de mătase, în pantaloni de mătase. N-am nici bani, nici lenjerie.

Acest băiat de treabă uita că avea în buzunar diamantele reginei, care valorau două milioane.

— Nu te îngrijora, dragă prietene, îi spuse ducele de Choiseul. Am în trăsura mea cizme, haine, lenjerie, bani, tot ce este necesar. În sfîrșit, nimic nu-ți va lipsi.

— Fără îndoială, domnule duce, sînt sigur că cu dumneavoastră nimic nu-mi va lipsi. Dar bietul meu frate, căruia i-am luat pălăria și redingota, dar această sărmană doamnă d'Aage, care nu e bine coafată decît de mine ?... Doamne ! Dumnezeule ! cum se vor isprăvi toate astea ?

— Cît se poate de bine, dragul meu Léonard. Cel puțin așa sper ! spuse ducele.

Goneau ca vîntul. Domnul de Choiseul spusese curierului său să pregătească două paturi și o cină la Montmirail, unde vor petrece restul nopții. Ajungînd la Montmi-

rail, călătorii găsiră două paturi și cina pregătită. După cină cei doi călători se culcară, ducele dînd dispoziție ca trăsura sa să-l aștepte cu cai gata înhămați la ora patru. La ora zece treceau prin Châlons, iar la unsprezece ajunse la Pont-de-Sommevelle. Aici se informează : husarii nu sosiseră încă. Se opri la clădirea poștei, coborî, ceru o cameră și își îmbrăcă uniforma.

Léonard privea toate aceste pregătiri cu o mare îngrijorare, însoțită de suspine, care-l înduioșară pe ducele de Choiseul.

— Léonard, îi spuse el, e timpul să-ți dezvălui adevărul.

— Cum adevărul ? exclamă Léonard, mergînd din surpriză în surpriză. Nu cunosc, așadar, adevărul ?

— Cunoști o parte din el și îți voi spune restul.

Léonard își împreună mîinile.

— Ești devotat stăpînilor dumitale, nu-i așa, dragul meu Léonard ?

— Pe viață și pe moarte, domnule duce !

— Ei bine, în două ore vor fi aici.

— Oh ! Dumnezeule, e cu putință ? exclamă biețul băiat.

— Da, continuă ducele, aici, împreună cu copiii și cu Madame Elisabeth... Știi prin ce primejdii au trecut ? (Léonard făcu un semn afirmativ cu capul.) Prin ce primejdii vor mai trece ? (Léonard ridică ochii spre cer). Ei bine, în două ore vor fi salvați !...

Léonard nu putu răspunde. Plîngea cu lacrimi fierbinți. Totuși, reuși să murmure :

— În două ore vor fi aici ? Sînteți sigur ?

— Da, în două ore. Urmau să plece de la Tuileries noaptea la unsprezece, sau la unsprezece și jumătate, și să ajungă la ora prînzului la Châlons. Să adăugăm o oră și jumătate pentru cele patru leghe pe care le-am făcut, așa că vor fi aici în cel mult două ore. Vom cere să ni se servească prînzul. Aștept un detașament de husari pe care trebuie să mi-l aducă domnul de Goguelat. Vom lungi dejunul cît mai mult posibil.

— Oh ! domnule, întrerupse Léonard, nu mi-e foame deloc.

— N-are importanță, vei face un efort și vei mînca.

— Da, domnule duce.

— Vom lungi deci cît mai mult dejunul spre a avea un pretext să rămînem... Ei ! iată că sosesc și husarii !

În adevăr, se auzea în același timp și trompeta și tropotul cailor. În acest moment, domnul de Goguelat intră în cameră și-i înmînă ducelui un pachet din partea domnului de Bouillé, care conținea șase semnături în alb și o copie a ordinului expres dat de rege tuturor ofițerilor, indiferent de grad și vechime, să se supună domnului de Choiseul. Ducele dădu ordin să fie priponiți caii, distribui pîine și vin husarilor și se așeză la rîndul său la masă.

Noutățile ce le aducea domnul de Goguelat nu erau bune: Peste tot, pe drumul parcurs, găsise o mare fierbere. Zvonurile privind plecarea regelui circulau de peste un an, nu numai la Paris, dar și în provincie, iar staționarea unor detașamente din diferite arme la Saint-Menehould și la Varennes trezise bănuieli. Auzise chiar sunînd clopotul de alarmă într-o comună lîngă șosea.

Toate astea îi tăiară pofta de mîncare pînă și domnului de Choiseul. De aceea, după o oră petrecută la masă, cum orologiul sunase tocmai douăsprezece și jumătate, el se ridică și, lăsînd domnului Boudet paza detașamentului, ajunse la șoseaua de la intrarea în Pont-de-Sommevelle, de unde se putea cuprinde cu privirea mai mult de o jumătate de leghe de drum.

Nu se vedea nici urmă de curier sau de trăsură, dar nu era încă de mirare. Nu așteptau curierul înainte de o oră și jumătate și pe rege înainte de două ore, ținînd seama de eventualele mici accidente din cursul călătoriei.

Totuși, timpul trecea și nimic nu apărea pe șosea, cel puțin nimic care să semene cu ceea ce așteptau.

Domnul de Choiseul își scotea ceasul din cinci în cinci minute și, de fiecare dată, Léonard spunea :

— Oh ! Nu vor veni... Sărmanii mei stăpîni ! Sărmanii mei stăpîni ! Li s-o fi întîmplat o nenorocire !

Disperarea bietului băiat sporea îngrijorarea domnului de Choiseul.

La două și jumătate, la trei, la trei și jumătate, nici un curier, nici o trăsură ! Ne amintim că abia la ora trei regele părăsea localitatea Châlons.

Dar, pe cînd ducele aștepta astfel pe șosea, soarta neînduplecată pregătea la Pont-de-Sommevelle un eveniment care avea să aibă cea mai mare influență asupra întregii drame pe care o povestim.

Soarta neînduplecată, repetăm, făcuse ca exact cu cîteva zile în urmă, țăranii de pe un domeniu aparținînd doamnei d'Elboeuf, domeniu situat aproape de Sommevelle, să refuze plata drepturilor nerăscumpărabile. Atunci au fost amenințați cu execuția silită, cu ajutorul armatei. Dar Federația își dăduse roadele, astfel încît țăranii din satele învecinate făgăduiră să dea o mînă de ajutor celor de pe moșia doamnei d'Elboeuf în momentul cînd s-ar încerca punerea în aplicare a amenințării.

Cînd îi văzură pe husari sosind și oprindu-se acolo, țăranii crezură că aceștia veniseră cu un scop dușmănos. Au fost trimiși curieri de la Pont-de-Sommevelle spre satele învecinate și, către ora trei, clopotul de alarmă începu să sune în tot ținutul.

Auzind acest sunet, domnul de Choiseul reveni la Pont-de-Sommevelle și-l găsi pe sublocotenentul Boudet foarte îngrijorat.

Amenințări surde li se adresară husarilor, care pe atunci alcătuiau trupele cele mai detestate din armată. Țăranii îi sfidau și începuseră să cînte, chiar sub nasul lor, acest cîntec improvizat :

Husarii-s niște netrebnici,
Dar ne batem joc de ei !

De altminteri, alte persoane, mai bine informate sau mai perspicace, începură să spună pe șoptite că husarii erau acolo nu pentru a-i sili la plata dijmelor pe țăranii de pe moșia doamnei d'Elboeuf, ci pentru a-i aștepta pe rege și pe regină.

Tocmai atunci orologiul sună ora patru, fără să aducă nici curier, nici știri.

Cu toate acestea, ducele se hotărî să mai rămînă. Dispuse însă ca la trăsura sa să fie înhămați caii, luă la el diamantele lui Léonard, pe care-l expedie la Varennes, recomandîndu-i să le înfățișeze în trecere — la Sainte-Menehould, domnului Dandoins, la Clermont, domnului de

Damas și la Varennes, domnului de Bouillé-fiul — situația în care se găsește.

Apoi, pentru a potoli agitația crescîndă din jurul său, declară că el și husarii săi nu se află aici pentru a proceda la represalii împotriva țăranilor — cum crede lumea — ci pentru a aștepta și escorta un tezaur pe care ministrul de război îl trimite armatei.

Dar cuvîntul *tezaur*, care are un dublu sens, calmînd iritabilitatea asupra uneia din chestiuni, confirma bănuielile asupra celeilalte. Regele și regina sînt și ei un tezaur, deci iată cu siguranță tezaurul pe care-l aștepta ducele de Choiseul.

Peste un sfert de oră, ducele și husarii erau atît de înghesuiți și împresurați încît domnul de Choiseul înțelege că nu va mai putea rezista multă vreme și că, dacă din nenorocire, regele și regina ar sosi în acest moment, va fi cu neputință să-i apere cu ajutorul celor patruzeci de husari. Se hotărî să facă în așa fel încît *trăsura regelui să-și continue drumul fără piedici*.

În loc să fie un sprijin, prezența lui devenise o piedică. Cel mai bun lucru de făcut, chiar în cazul în care regele ar sosi, era prin urmare, să plece.

Într-adevăr, plecarea lui ar elibera șoseaua. Numai că avea nevoie de un pretext pentru plecare.

Șeful poștei se afla acolo în mijlocul a cinci-șase sute de curioși, cărora le era suficient un singur cuvînt spre a se preface în dușmani. Privea, ca și ceilalți, cu brațele încrucișate. Ședea chiar sub nasul domnului de Choiseul.

— Domnule, îi zise ducele, aveți cunoștință de vreun transport de bani spre Metz în aceste ultime cîteva zile?

— Chiar azi dimineață, răspunse acesta, diligența a dus o sută de mii de taleri. Era escortată de doi jandarmi.

— E-adevărat? spuse domnul de Choiseul, complet zăpăcit de părtinirea cu care norocul îl ajuta.

— Zău! spuse un jandarm, e-adevărat, căci Robin și cu mine eram de pază.

— Atunci, spuse ducele întorcîndu-se liniștit spre domnul de Goguelat, ministrul a preferat probabil acest fel de expediere. Întrucît prezența noastră aici nu mai are nici

un rost, cred că ne putem retrage. Hei, husari, fiți gata de pornire!

Husarii erau destul de îngrijorați și nu cereau altceva decît să se supună acestui ordin. Într-o clipă luară frîiele și încălecară. Se rînduiră în șir. Domnul de Choiseul trecu în revistă frontul, aruncă o privire spre Châlons și zise, cu un suspin:

— Husari, rupeți rîndurile cîte patru, și la pas!

Și plecă din Pont-de-Sommevelle, cu trompeții în capul coloanei, în momentul cînd orologiul suna ora cinci și jumătate.

La două sute de pași de sat, domnul de Choiseul o luă pe scurtătură, spre a evita Sainte-Menehould, unde se spunea că ar domni o mare agitație.

Tocmai în acest moment, Isidore de Charny, îmboldindu-și calul cu pintenii și biciușca, după ce străbătuse patru leghe în două ore, ajunse la clădirea poștei, schimbă calul și se informă în același timp dacă n-a fost văzut un detașament de husari. Află că acest detașament a plecat la pas abia de un sfert de oră pe drumul spre Sainte-Menehould. Comandă caii și, sperînd să-l ajungă pe domnul de Choiseul din urmă și să-l oprească în retragerea sa, plecă în galop întins pe un cal odihnit.

Domnul de Choiseul, cum am văzut, părăsise drumul către Sainte Menehould, luînd-o pe scurtătură, exact în momentul în care vicontele de Charny ajungea la clădirea poștei, astfel încît acesta nu-l putu întîlni.

Capitolul 76

SOARTĂ NEÎNDUPLECATĂ

Trăsura regelui sosi la zece minute după plecarea lui Isidore de Charny. Cum prevăzuse domnul de Choiseul, mulțimea se risipise.

Știind că un prim detașament de trupe trebuia să se găsească la Pont-de-Sommevelle, contele de Charny nu se gîndise că ar fi fost important pentru el să rămînă în urmă.

Galopa aproape de portiera trăsurii grăbindu-i pe surugii, care păreau a fi primit cuvînt de ordin să meargă dinadins în trap mic.

Ajungînd la Pont-de-Sommevelle și nevăzînd husarii, nici pe domnul de Choiseul, regele scoase cu îngrijorare capul prin portieră.

— Vă rog, Sire, spuse Charny, nu vă expuneți, mă voi informa.

Și intră în clădirea poștei. Reapăru peste cinci minute. Aflase tot și repetă totul regelui. Regele înțelese că domnul de Choiseul se retrăsese pentru a-i lăsa cale liberă. Important era să cîștige timp și să ajungă la Sainte-Menehould. Fără îndoială că ducele se retrăsese acolo, iar ei îi vor găsi în acest oraș reuniți pe husari și pe dragoni. În momentul plecării, Charny se apropie de portieră.

— Ce poruncește regina ? întrebă el. Să merg înainte ? Să urmez trăsura la distanță ?

— Nu mă părăsiți, spuse regina.

Charny se înclină și galopă alături de portieră.

În acest timp, Isidore alerga în față, neînțelegînd de ce era atît de pustiu drumul, ce se întindea în linie atît de dreaptă, încît pe alocuri putea vedea în față la o distanță de o leghe sau chiar de o leghe și jumătate.

Îngrijorat, își grăbi calul, distanțîndu-se de trăsura regală și temîndu-se, mai ales, ca locuitorii din Sainte-Menehould să nu devină neîncrezători față de dragonii domnului Dandoins, la fel ca și cei din Pont-de-Sommevelle față de husarii domnului de Choiseul.

Nu se înșela. Primul lucru ce-l zări la Sainte-Menehould fu marele număr de soldați din garda națională răspîndiți pe străzi. Erau primii pe care-i întîlnise de la Paris. Întregul oraș părea să fie în fierbere și în cartierul opus celui pe unde intra Isidore se bătea toba.

Vicontele porni în goană mare pe străzi, părînd a nu fi deloc îngrijorat de toată această agitație. Traversă piața mare și se opri la poștă.

Traversînd piața, remarcă o duzină de dragoni așezați pe o bancă, cu chipiu de polițist în cap. La cîțiva pași de ei, la o fereastră de la parter, se afla marchizul de Dandoins, ținînd o cravașă în mînă și avînd pe cap același chipiu.

Isidore trecu fără să se oprească și lăsă impresia că nu vede nimic. Presupunea că domnul Dandoins, știind care trebuie să fie îmbrăcămintea curierilor regali, îl va recunoaște și, în consecință, nu va mai avea nevoie de alt indiciu.

Un tînăr de vreo douăzeci și opt de ani, cu părul tuns ca împărații romani, cum îl purtau patrioții în acea vreme, cu favoriți lungi pînă sub fălci și făcînd înconjurul obrazului, stătea în poarta poștei, îmbrăcat într-un halat.

Isidore privi în jur, să vadă cui trebuie să i se adreseze.

— Ce doriți dumneavoastră, domnule? spuse tînărul cu favoriți negri.

— Să vorbesc cu șeful poștei, răspunse Isidore.

— Pentru moment nu-i aici, domnule, dar sînt fiul lui, Jean-Baptiste Drouet... Dacă pot să vă fiu de folos, vorbiți cu mine.

Tînărul apăsase pe aceste cuvinte: Jean-Baptiste Drouet, de parcă ar fi ghicit că aceste cuvinte, mai bine zis aceste nume, vor obține în istorie o fatală celebritate.

— Doresc șase cai de poștă pentru două trăsuri care mă urmează.

Drouet făcu un semn din cap, care voia să spună că va obține ceea ce dorea. Apoi, trecînd din casă în curte, strigă:

— Hei, surugii! Pregătiți șase cai pentru două trăsuri și un căluț pentru curier.

În acest moment, marchizul Dandoins intră în graba mare.

— Domnule, spuse el adresîndu-se lui Isidore, precedați trăsura regelui, nu-i așa?

— Da, domnule, și sînt mirat să vă văd pe dumneavoastră și pe oamenii dumneavoastră cu chipiu de poliție militară. Înseamnă că sînteți în repaus.

— N-am fost preveniți, domnule. De altfel, demonstrații foarte amenințătoare au loc în jurul nostru. Unii încearcă să-mi corupă oamenii. Ce trebule să fac?

— Regele trebuie să treacă peste puțin timp, deci supravegheați-i trăsura, acționați în funcție de împrejurări și plecați la o jumătate de oră după familia regală, pentru a-i servi drept ariergardă.

Apoi, întrerupîndu-se brusc, adăugă :

— Tăcere ! Sîntem spionaţi. Poate am fost auziţi. Duceţi-vă la escadronul dumneavoastră şi faceţi tot posibilul să menţineţi oamenii la datorie.

Într-adevăr, Drouet se află la uşa bucătăriei unde avea loc această conversaţie. Domnul Dandoins se îndepărtă. În acelaşi moment răsunară lovituri de bici, sosi trăsura regelui, traversară piaţa, se opri în faţa poştei. Larma făcută stîrneşte curiozitatea oamenilor, care se adună în jurul caleştii.

Domnul Dandoine, ţine să-i explice regelui cauza pentru care el şi oamenii săi se găsesc în repaus în loc să fie sub arme, se repede la portieră şi, dînd toate dovezile de respect, prezintă scuze regelui şi familiei. Răspunzîndu-i, regele îşi scoate în mai multe rînduri capul pe portieră.

Isidore, cu piciorul pe scara şeii, stă lîngă Drouet, care priveşte în trăsură cu o profundă atenţie. Cu un an în urmă fusese la Paris, la Federaţie, îl văzuse pe rege şi acum crede că-l recunoaşte.

În acea dimineaţă primise o sumă considerabilă în asignate [1] şi examinase, una după alta, bancnotele cu portretul regelui pentru a vedea dacă nu erau false, iar chipul regelui rămăsese întipărit în memorie, părînd să-i strige : „Acest om din faţa ta e regele !“

El scoate un asignat din buzunar, compară cu originalul portretului gravat pe asignat şi murmură :

— Hotărît, el e !

Isidore trece de cealaltă parte a trăsurii. Fratele lui acoperă cu propriu-i corp portiera de care se sprijină regina.

— Regele a fost recunoscut ! îi spune. Grăbeşte plecarea trăsurii şi uită-te bine la acest tînăr înalt şi brun... E fiul şefului poştei. El e acela ce l-a recunoscut pe rege. Se numeşte Jean-Baptiste Drouet.

— Bine ! spuse Olivier, voi veghea. Du-te !

Isidore se avîntă în galop şi se duce să comande caii la Clermont. Abia ajunse la capătul oraşului cînd, stimulaţi de insistenţele domnilor de Malden şi Valory şi de

[1] *Asignat* — hîrtie-monedă emisă în 1789 ; bancnotă avînd un curs forţat. (N.T.)

promisiunea unui galben în plus, surugiii pornesc trăsura, care pleacă în trap mare. Contele nu l-a pierdut din vedere pe Drouet. Acesta nu s-a mișcat, numai că i-a șoptit ceva unui grăjdar. Charny se apropie de el.

— Domnule, îi spuse el, n-a fost comandat un cal pentru mine?

— Ba da, domnule, răspunse Drouet, dar nu mai sînt cai.

— Cum e cu putință să nu mai fie cai? spuse contele. Dar ce e cu acest cal pe care tocmai se pune șaua în curte, domnule?

— E al meu.

— Nu mi-l puteți ceda, domnule? Voi plăti cît trebuie.

— Imposibil, domnule! Se lasă seara și am de făcut un drum pe care nu-l pot amîna.

A insista înseamnă a da de bănuit. A încerca să ia calul cu forța înseamnă a compromite totul. De altfel, Charny găsise o soluție. Se duse la Dandoins, care urmărise din priviri trăsura regală pînă la colțul străzii.

Domnul Dandoins simte că o mînă i se pune pe umăr. Se întoarce.

— Sst! zice Olivier, sînt eu, contele de Charny... Nu există cal disponibil pentru mine la poștă. Puneți un dragon să descalece și dați-mi calul său. Trebuie să-i urmez pe rege și pe regină! Numai eu știu unde se află schimbul domnului de Choiseul și, dacă nu ajung acolo, regele rămîne la Varennes.

— Conte, răspunse Dandoins, nu vă voi da calul unuia din oamenii mei, ci un cal de-al meu.

— Primesc. Salvarea regelui și a familiei regale poate depinde de cel mai neînsemnat amănunt! Cu cît va fi mai bun calul, cu atît voi avea mai multe șanse.

Și se îndepărtară amîndoi, îndreptîndu-se spre locuința marchizului Dandoins.

Înainte de a pleca, Charny însărcinase un subofițer să urmărească toate mișcările lui Drouet. Din nenorocire, casa marchizului se afla la cinci sute de pași de piață

Pînă s-au înșeuat caii s-a mai pierdut un sfert de oră. Spunem caii, căci domnul Dandoins va încăleca la rîndul său și, potrivit ordinului dat de rege, se va replia în spatele trăsurii, spre a forma ariergarda.

Deodată lui Charny i se pare că aude strigăte și, printre ele, cuvintele : „Regele, regina !"

Iese în goană din casă, cerîndu-i domnului Dandoins să-i trimită calul în piață.

Într-adevăr, tot orașul e în fierbere.

Charny și Dandoins abia ieșiseră din piață și, ca și cum Drouet n-ar fi așteptat decît acest moment spre a izbucni, strigă :

— Trăsura care a trecut pe aici e trăsura regelui ! Regele, regina și copiii Franței sînt în această trăsură !

Și se aruncă pe cal. Mai mulți prieteni de-ai săi încercară să-l oprească.

— Unde se duce ? Ce vrea să facă ? Care îi e planul ?

El le răspunse șoptind :

— Colonelul și detașamentul de dragoni erau aici... Regele nu poate fi arestat fără o ciocnire care putea să ia o întorsătură proastă pentru noi. Ceea ce n-am făcut aici, voi face la Clermont... Rețineți aici dragonii, iată tot ce vă cer.

Și plecă în galop pe urmele regelui.

Atunci se răspîndi zvonul că regele și regina se aflau în trăsura care tocmai trecuse și se fac auzite strigătele care ajung pînă la Charny.

La aceste strigăte, primarul și municipalitatea soseso la fața locului, și primarul îi somează pe dragoni să reintre în cazarmă, ținînd seama că trecuse de ora opt.

Charny auzi totul : regele a fost recunoscut, Drouet a plecat, el tremură de nerăbdare.

În acest moment sosește domnul Dandoins.

— Caii ? Unde-s caii ? îl întreabă Charny din clipa în care-l zărește.

— Vor fi aduși pe dată, răspunde Dandoins.

— Ați dispus să se pună pistoale în buzunarul șeii calului meu ?

— Da.

— Sînt în stare de funcționare ?

— Le-am încărcat eu însumi.

— Bine ! Acum totul depinde de viteza calului dumneavoastră. Trebuie să ajung din urmă un om care are aproape un sfert de oră avans asupra mea și pe care-l voi ucide.

— Cum se poate ? Să-l ucideți ?

— Da ! Dacă nu-l ucid, totul e pierdut !

— La dracu ! Să mergem atunci în întîmpinarea cailor.

— Nu vă ocupați de mine, ocupați-vă de dragonii dumneavoastră care sînt îndemnați să se revolte... Iată, îl vedeți pe primar ? Le ține un discurs. Nici dumneavoastră nu aveți timp de pierdut. Duceți-vă, duceți-vă !

În acest moment sosește servitorul cu cei doi cai. Charny sare la întîmplare pe cel ce se află mai aproape de el, smulge dîrlogii din mîna servitorului, strînge hățurile, înțeapă cu amîndoi pintenii și pleacă în goana mare pe urmele lui Drouet, fără să mai înțeleagă ultimele cuvinte ce i le striga marchizul Dandoins.

Aceste ultime cuvinte pe care le-a luat vîntul au totuși importanța lor :

— Ați luat din greșeală calul meu și nu pe-al dumneavoastră ! a strigat marchizul. Așa că pistoalele nu sînt încărcate !

Capitolul 77

DIN NOU SOARTA

Între timp trăsura regelui, precedată de Isidore, zbura pe șoseaua de la Sainte-Menehould spre Clermont.

Cum am spus, soarele scăpăta spre asfințit. Tocmai bătea de ora opt și trăsura intra în pădurea Argonne.

Charny n-o putuse preveni pe regină că va fi reținut, deoarece trăsura regală plecase înainte ca Drouet să-i fi răspuns că nu mai are cai.

Ieșind din oraș, regina își dădu seama că însoțitorul ei părăsise portiera trăsurii, dar nu avea nici o posibilitate de a încetini goana sau a-i întreba pe surugii.

Se aplecă de zece ori în afara trăsurii pentru a privi în urmă, dar nu descoperi nimic. Odată crezu că zăreşte un călăreţ galopînd la mare distanţă, dar acest călăreţ începu să se piardă în umbrele crescînde ale nopţii.

Între timp — căci pentru înţelegerea evenimentelor şi lămurirea fiecărui act al acestei îngrozitoare călătorii trebuie să trecem, rînd pe rînd, de la un actor la altul. — între timp, adică pe cînd Isidore, în calitate de curier, preceda, cu un sfert de leghe trăsura, pe cînd trăsura urma drumul de la Sainte-Menehould la Clermont şi tocmai intra în pădurea Argonne, pe cînd Drouet gonea după trăsură, iar Charny gonea după Drouet, marchizul Dandoins revine la detaşamentul său şi ordonă să se sune din trompetă semnalul de înşeuare a cailor. Dar în momentul cînd soldaţii încearcă să pornească, străzile sînt atît de pline de lume, încît caii nu pot face un singur pas înainte.

În mijlocul acestei mulţimi se află trei sute de soldaţi din garda naţională, în uniformă şi cu arma în mînă.

A risca o luptă — şi totul prevestea că aceasta ar fi crîncenă — însemna a-l pierde pe rege. Era mai bine să rămînă pe loc, şi, rămînînd pe loc, să reţină toată această mulţime. Domnul Dandoine parlamentează cu ei, îi întreabă pe conducători ce vor, ce doresc şi de ce fac aceste ameninţări şi demonstraţii ostile. În acest timp, regele putea ajunge la Clermont, unde îl va găsi pe domnul Damas cu cei o sută patruzeci de dragoni ai săi.

Dacă ar avea o sută patruzeci de dragoni, ca domnul Damas, ar putea încerca ceva — dar nu erau decît treizeci. Ce să facă cu treizeci de dragoni împotriva a trei-patru mii de oameni?

Să parlamenteze — şi, am spus-o — chiar asta face. La nouă şi jumătate trăsura regelui, pe care Isidore o precede doar cu cîteva sute de paşi, atît de repede merseseră surugiii, ajunge la Clermont. N-a făcut decît o oră şi un sfert pentru a parcurge cele patru leghe ce despart cele două oraşele. Pînă la un anumit punct, regina îşi explică astfel absenţa lui Charny. El îi va ajunge la schimbarea cailor.

Înainte de intrarea în oraş, domnul Damas aşteaptă trăsura regelui. Fusese prevenit de Léonard. Recunoaşte livreaua curierului şi-l opreşte pe Isidore.

— Scuzați, domnule, spuse, este chiar regele cel pe care-l precedați ?

— Și dumneavoastră, domnule, întrebă Isidore, sînteți contele Charles de Damas ?

— Da.

— Ei bine, domnule, îl preced într-adevăr pe rege. Adunați-vă dragonii și escortați trăsura Majestății Sale.

— Domnule, răspunde contele, suflă în aer un vînt de insurecție care mă sperie, și sînt obligat să vă mărturisesc că nu răspund de dragonii mei dacă îl vor recunoaște pe rege. Tot ce vă pot promite este că, după ce trăsura va fi trecut, să mă repliez în urma ei și să închid drumul.

— Faceți cum e mai bine, domnule, spuse Isidore. Iată-l pe rege.

Și el arătă în mijlocul întunericului trăsura care sosea și putea fi urmărită după scînteile ce țîșneau de sub copitele cailor. În ce-l privește, datoria sa era să se avînte mai departe, și să comande caii de schimb.

Cinci minute mai tîrziu se opri în fața clădirii poștei. Aproape în același timp cu el sosesc domnul de Damas și cinci-șase dragoni. Apoi trăsura regelui.

Trăsura îl urmează pe Isidore atît de aproape, încît nici nu are vreme să încalece din nou. Această trăsură, fără să fie excepțională, este atît de arătoasă, încît numeroase persoane încep să se îmbulzească în fața clădirii poștei.

Domnul de Damas stătea în fața portierei, fără să pară că-i cunoaște pe iluștrii călători. Dar nici regele, nici regina nu putură rezista ispitei de a cere informații. Dintr-o parte, regele îi făcu semn domnului de Damas. Din cealaltă, regina îi făcu semn lui Isidore.

— Dumneata ești, domnule de Damas ? întrebă regele.

— Da, Sire.

— De ce dragonii dumneavoastră nu sînt sub arme ?

— Sire, Majestatea Voastră e în întîrziere cu cinci ore. Escadronul meu se afla în șa de la patru după-amiază. Am lungit lucrurile cît mai mult timp posibil, dar orașul a început să se agite. Pînă și dragonii mei făceau presupuneri îngrijorătoare. Dacă agitația izbucnea înainte de

trecerea trăsurii Majestăţii Voastre, clopotul de alarmă ar fi sunat şi şoseaua ar fi fost blocată. Astfel încît n-am păstrat decît doisprezece oameni pe cal şi am dispus ca ceilalţi să se întoarcă la cazarmă. Numai că am închis gorniştii la mine, ca să pot suna încălecarea la prima necesitate. De altminteri, Majestatea Voastră vede că totul e în ordine de vreme ce drumul e liber.

— Foarte bine, domnule, spuse regele, aţi acţionat ca un om prudent. După ce vom pleca, veţi suna înşeuarea şi veţi urma trăsura la aproape un sfert de leghe.

— Sire, spuse regina, doriţi să auziţi ce spune domnul Isidore de Charny ?

— Şi ce spune ? întrebă regele cu o oarecare nerăbdare.

— El spune, Sire, că aţi fost recunoscut de fiul stăpînului poştei din Sainte-Menehould, că e sigur de asta, că l-a văzut pe acel tînăr ţinînd în mînă un asignat, spre a se încredinţa de asemănarea portretului cu dumneavoastră, că fratele său, prevenit de el, a rămas în urmă şi, fără îndoială, în acest moment se petrece ceva grav în urma noastră, fiindcă nu-l vedem revenind pe contele de Charny.

— Atunci, dacă am fost recunoscuţi, un motiv în plus să ne grăbim, doamnă. Domnule Isidore, grăbiţi surugiii şi alergaţi înainte.

Calul lui Isidore era pregătit. Tînărul se avîntă în şa strigînd surugiilor :

— La Varennes !

Domnul de Damas se dădu înapoi, salutîndu-l respectuos pe rege, şi surugiii porniră cali. Trăsura se îndepărtă cu iuţeala fulgerului.

Ieşind din oraş, trăsura se încrucişă cu un subofiţer de husari care venea spre oraş.

Domnul de Damas avu o clipă ideea să urmeze trăsura cu cei cîţiva oameni disponibili, dar regele îi dăduse ordine cu totul contrarii. El crezu de datoria sa să se conformeze acestor ordine, cu atît mai mult cu cît o anumită agitaţie începuse să se facă simţită în oraş. Burghezii alergau din casă în casă. Ferestrele se deschideau şi se vedeau apărînd capete şi luminări. Domnul de Damas era preocupat de un singur lucru : de clopotul de alarmă

care putea să sune și, de aceea, alergă la biserică și păzi poarta. De altfel, domnul Dandoins urma să vină dintr-o clipă în alta cu cei treizeci de oameni ai săi, întărindu-i astfel forțele.

Cu toate acestea, lucrurile păreau să se calmeze. Peste un sfert de oră Damas reveni în piață. Îl găsi aci pe șeful său de escadron, domnul de Noirville. Îi dădu instrucțiuni pentru drum și ordinul de a-și pune oamenii în stare de alarmă.

În acest moment i se comunică domnului de Damas că un subofițer de dragoni trimis de domnul Dandoins îl așteaptă în locuința sa. Acest subofițer venea să-l anunțe că nici dragonii, nici comandantul lor nu vor veni, deoarece domnul Dandoins era reținut la municipalitate de locuitorii din Sainte-Menehould. Totodată i se anunță sosirea unei ștafete a husarilor lui Lauzun. Această ștafetă era trimisă de domnul de Rohrig, care comanda postul din Varennes, împreună cu domnii Bouillé-fiul și Raigecourt. Îngrijorați că se scurseseră ceasuri întregi fără să fi venit cineva, acești viteji gentilomi trimiteau să afle de la domnul Damas vești despre rege.

— În ce stare se află postul din Varennes? întrebă mai întîi domnul de Damas.

— Într-o stare de liniște desăvîrșită!

— Unde sînt husarii?

— În cazarmă, cu caii înșeuați.

— Pe drum n-ai întîlnit vreo trăsură?

— Ba da, o trăsură cu patru cai și una cu doi.

— Acestea sînt trăsurile despre care ai venit să te informezi. Totul merge bine, spuse domnul de Damas.

După care se duse acasă și ordonă gorniștilor să sune înșeuarea. Se pregătea să-l urmeze pe rege și să-i vină în ajutor la caz de nevoie. Cinci minute mai tîrziu, trompetele sunau.

Așadar, toate mergeau bine, cu excepția incidentului care-i reținea la Sainte-Menehould pe cei treizeci de oameni ai domnului Dandoins. Dar, cu cei o sută patruzeci de dragoni ai săi, domnul de Damas se putea lipsi de această întărire a forțelor.

Să revenim la trăsura regelui care, plecînd din Clermont, în loc să urmeze linia dreaptă care duce la Verdun, a luat-o la stînga și mergea pe drumul spre Varennes.

Am expus mai înainte situația topografică a orașului Varennes, împărțit în orașul de sus și în orașul de jos. Am spus cum s-a hotărît ca schimbarea cailor să se facă la capătul orașului dinspre localitatea Dun și cum, pentru a ajunge acolo, trebuia părăsită șoseaua care ducea la pod. Apoi, era necesar să se treacă podul, pe sub bolta turnului, în jurul căruia trebuia să vegheze domnii de Bouillé și Raigecourt, și să se aștepte schimbul domnului de Choiseul. Domnului de Rohrig, tînăr ofițer de douăzeci de ani, nu i s-a destăinuit secretul, astfel încît el credea că se află acolo pentru a escorta tezaurul armatei.

De altfel, ne amintim că, după ce ar fi ajuns în acest loc dificil, Charny trebuia să preia conducerea trăsurii regale prin labirintul străzilor. Charny stătuse cincisprezece zile la Varennes, studiase totul, făcuse o recunoaștere completă. Nici o piatră nu-i era necunoscută, toate străzile îi erau familiare.

Din nenorocire, Charny nu era acolo.

De aceea îngrijorarea reginei era de două ori mai mare. Deoarece, dacă într-o asemenea situație Charny nu venea să însoțească trăsura, trebuia să i se fi întîmplat un accident grav.

Apropiindu-se de Verennes, însuși regele începu să se îngrijoreze. Bizuindu-se pe Charny, nu luase cu el nici măcar planul orașului. Apoi, noaptea era foarte întunecoasă, luminată doar de stele. Era una din acele nopți în care te poți rătăci cu ușurință, chiar și în localități cunoscute, cu atît mai mult în mahalalele unui oraș străin.

Consemnul lui Isidore, dat de Charny, însuși, era ca trăsura să se oprească înainte de intrarea în oraș. Acolo Olivier îl va schimba și, cum am mai spus, va prelua conducerea caravanei.

Dar, ca și regina, și poate tot atît de mult ca și ca, Isidore era îngrijorat de absența fratelui său. Singura speranță ce-i rămînea era că domnul de Bouillé sau de Raigecourt, în nerăbdarea lor, vor veni în întîmpinarea

regelui și vor aștepta înainte de Varennes. Se aflau de cîteva zile în oraș și cu siguranță îl cunoșteau bine, astfel încît puteau sluji cu ușurință de călăuze.

Ajungînd la poalele colinei și văzînd cîteva lumini care străluceau prin oraș, Isidore se opri nehotărît. Își aruncă ochii în jur, încercînd să străpungă întunericul cu privirea, dar nu văzu nimic. Atunci chemă întîi pe șoptite, apoi mai tare și în cele din urmă aproape strigînd, pe domnii Bouillé și Raigecourt. Nu răspunse nimeni.

La un sfert de leghe depărtare se auzea uruitul trăsurii care gonea, ca un tunet îndepărtat apropiindu-se din ce în ce mai mult. Lui Isidore îi veni o idee. Poate că acești domni erau ascunși în liziera pădurii ce se întindea de-a lungul șoselei. El intră în pădure și exploră întreaga lizieră. Nimeni. Nu avea altceva de făcut decît să aștepte, și aștepta.

Peste cinci minute trăsura regelui îl ajunse.

Capetele regelui și reginei apărură la cele două portiere ale trăsurii. Întrebară în același timp :

— Nu l-ați văzut pe contele de Charny ?

— Sire, răspunse Isidore, nu l-am văzut. Și fiindcă nu e aici, trebuie să i se fi întîmplat un accident grav în urmărirea acestui nenorocit de Drouet.

Regina scoase un geamăt.

— Ce-i de făcut ? spuse regele.

Apoi, adresîndu-se celor doi oameni din gardă care descălecaseră, întrebă :

— Cunoașteți orașul, domnilor ?

Nimeni nu-l cunoștea, și răspunsul fu negativ.

— Sire, spuse Isidore, totul e calm și, în consecință, rog pe Majestatea Voastră să aștepte aici zece minute. Voi intra în oraș, încercînd să aflu vești despre domnii de Bouillé și de Raigecourt, sau cel puțin despre schimbul pregătit de domnul de Choiseul. Majestatea Voastră nu-și aduce aminte de numele hanului unde trebuie să ne aștepte caii de schimb ?

— Vai ! nu, spuse regele. L-am știut, dar l-am uitat. N-are importanță, duceți-vă oricum. Pînă atunci vom încerca să căpătăm cîteva informații.

Isidore se repezi în direcția orașului de jos și dispăru curînd după primele case.

Capitolul 78

JEAN-BAPTISTE DROUET

Această frază a regelui : *Vom încerca să căpătăm câteva informaţii* era explicată de prezenţa cîtorva case, sentinele avansate ale oraşului de sus, şi care se răzleţeau pe partea dreaptă a şoselei. Uşa uneia din aceste case, cea mai apropiată, se deschisese chiar la zgomotul celor două trăsuri şi se ivi şi o licărire de lumină.

Regina coborî, luă braţul domnului Malden şi se îndreptă spre casă. Dar, la apropierea lor, uşa se închise.

Totuşi, uşa nu fusese împinsă înapoi atît de repede încît domnul de Malden, care-şi dăduse seama de intenţiile puţin ospitaliere ale proprietarului casei, să nu fi avut vreme să se repeadă şi să oprească uşa înainte ca zăvorul să fi intrat în scoabă. La zguduitura domnului de Malden, în ciuda rezistenţei opuse, uşa se deschise. În spatele uşii, şi făcînd un efort pentru a o închide, se afla un bărbat de vreo cincizeci de ani, fără ciorapi, în halat şi papuci.

Nu fără oarecare mirare, e lesne de-nţeles, bărbatul în halat se simţi împins înăuntrul casei sale şi văzu uşa deschizîndu-se sub presiunea unui necunoscut, în spatele căruia stătea o femeie.

Bărbatul în halat aruncă o privire rapidă asupra reginei, al cărei obraz era luminat de luminarea ce o ţinea el în mînă, şi tresări.

— Ce doriţi, domnule ? îl întrebă pe de Malden.

— Domnule, răspunse acesta, nu cunoaştem oraşul Varennes şi vă rugăm să fiţi atît de amabil să ne spuneţi care e drumul spre Stenay.

— Şi dacă o fac, spuse necunoscutul, şi dacă se află că v-am dat această informaţie, şi dacă, pentru că v-am dat-o, sînt pierdut ?

— Ah ! zise de Malden, chiar dacă v-aţi asuma unele riscuri pentru a ne face acest serviciu, sînteţi prea binecrescut pentru a lăsa fără ajutor o femeie care se găseşte într-o situaţie primejdioasă.

— Domnule, răspunse omul în halat, persoana care e în spatele dumneavoastră nu e o femeie...

El se apropie de urechea domnului de Malden și îi spuse șoptind :

— E regina !

— Domnule !

— Am recunoscut-o.

Regina, care auzise sau ghicise ceea ce tocmai se spunea, îl trase pe de Malden îndărăt.

— Înainte de a merge mai departe, spuse ea, preveniți-l pe rege că am fost recunoscută.

Domnul de Malden execută acest ordin într-o secundă.

— Ei bine, spuse regele, rugați acest om să vină să stea de vorbă cu mine.

Domnul de Malden se întoarse și, socotind că e inutil să se mai ascundă, zise :

— Regele dorește să vă vorbească, domnule.

Omul oftă, își luă papucii și, în picioarele goale — pentru a face cît mai puțin zgomot — înaintă spre portieră.

— Cum vă numiți, domnule ? întrebă regele.

— Domnul de Préfontaine, Sire, răspunse el șoviind.

— Cine sînteți ?

— Sînt maior de cavalerie și cavaler al ordinului regal și militar Saint-Louis.

— În dubla dumneavoastră calitate de maior și cavaler de Saint-Louis, domnule, mi-ați făcut de două ori jurămînt de credință. Așadar, este de datoria dumneavoastră să mă ajutați în încurcătura în care mă aflu.

— Desigur, răspunse maiorul bîlbîind. Dar o implor pe Majestatea Voastră să se grăbească, căci aș putea fi văzut.

— Eh ! domnule, spuse de Malden, dacă veți fi văzut, cu atît mai bine ! Nu veți avea niciodată un prilej mai bun de a vă face datoria !

Maiorul, care nu părea să împărtășească această părere, scoase un fel de geamăt. Regina ridică din umeri de milă și bătea din picior de nerăbdare. Regele îi făcu un semn. Apoi, adresîndu-se maiorului, îi spuse :

— Domnule, ați auzit oare din întîmplare că niște cai de schimb așteaptă o trăsură care trebuie să treacă, și ați văzut cumva niște husari care staționau de ieri în oraș ?

— Da, Sire, caii și husarii sînt în cealaltă parte a orașului : caii la hotelul „Grand-Monarque", husarii, probabil în cazarmă.

— Mulțumesc, domnule... Acum întoarceți-vă acasă. Nu v-a văzut nimeni, deci nu vi se va întîmpla nimic.

— Sire !

Fără a asculta mai departe, regele întinse mîna reginei pentru a urca în trăsură și, adresîndu-se gărzii personale care aștepta ordinele sale, spuse :

— Domnilor, pe scaunele dumneavoastră și spre „Grand-Monarque" !

Dar, în același moment, un fel de umbră pe cal, un călăreț fantastic, se repezi din pădure și, tăind drumul în diagonală, strigă :

— Surugii ! Nici un pas mai mult !

— De ce ? întrebară surugiii mirați.

— Pentru că îl duceți pe rege, care vrea să fugă. În numele națiunii, vă ordon să nu vă mișcați !

Vizitiii, care și făcuseră o mișcare să pornească trăsura, se opriră murmurînd :

— Regele !

Ludovic al XVI-lea își dădu seama că era momentul suprem.

— Cine sînteți, domnule, exclamă el, pentru a da ordine aici ?

— Un simplu cetățean... numai că eu reprezint legea și vorbesc în numele națiunii. Vizitii, nu mișcați, vă ordon pentru a doua oară ! Mă cunoașteți bine ! Sînt Jean-Baptiste Drouet, fiul șefului poștei de la Sainte-Menehould.

— Oh ! Nenorocitul ! strigară cei doi din garda regelui aruncîndu-se de pe capră și luînd cuțitul de vînătoare în mînă. El e !

Dar, înainte ce aceștia să fi pus piciorul pe pămînt, Drouet se avîntase pe străzile orașului de jos.

— Ah ! Charny ! Charny ! murmură regina. Ce i s-o fi întîmplat ?...

Și se lăsă să cadă pe bancheta din fundul trăsurii, aproape nepăsătoare la cele ce aveau să urmeze.

Ce i se întîmplase lui Charny și cum îl lăsase pe Drouet să treacă ?

Din nou destinul inplacabil ?

Calul domnului Dandoins alerga bine, dar Drouet avea un avans de aproape douăzeci de minute asupra contelui. Trebuia să cîștige aceste douăzeci de minute. Charny înfipse pintenii în burta calului, calul sări, scoase aburi pe nări și porni în goana mare.

De partea sa, Drouet, fără să știe dacă e sau nu urmărit, alerga în galop mare. Numai că Drouet avea un cal de poștă, iar Charny un pur sînge. Astfel încît, după o leghe, Charny cîștigase o treime din drum asupra lui Drouet.

Atunci Drouet își dădu seama că era urmărit și își spori eforturile pentru a scăpa de cei ce amenința să-l ajungă.

După cea de-a doua leghe Charny continua să cîștige teren în aceeași proporție, iar Drouet privea mai des în urmă și cu îngrijorare crescîndă.

Drouet plecase atît de repede, încît nu-și luase arma. Or, tînărul patriot nu se temea de moarte — a dovedit-o mai tîrziu — dar îi era teamă că va fi oprit din drum, îi era teamă că-l va lăsa pe rege să fugă, îi era teamă să nu-i scape acest prilej neprevăzut de a da strălucire pentru totdeauna numelui său. Mai avea de făcut două leghe înainte de a ajunge la Clermont, dar era evident că va fi ajuns din urmă după prima leghe sau, mai bine spus, după a treia de la plecarea din Sainte-Menehould. Și totuși, pentru a-și stimula ardoarea, simțea în fața sa trăsura regelui.

Spunem o simțea, căci era, o știm, aproape nouă jumătate seara și, cu toate că ne aflam în perioada anului cu cele mai lungi zile, noaptea începea să se lase.

Drouet își înteți loviturile de pinteni și de bici. Nu se afla la mai mult de trei sferturi de leghe de Clermont, dar Charny nu se afla la mai mult de două sute de pași de el. Fără îndoială — Drouet știa că nu existau cai de poștă la Varennes — regele își va continua drumul prin Verdun. Drouet începea să-și piardă speranța : înainte de a-l ajunge pe rege va fi ajuns el însuși.

La o jumătate de leghe de Clermont auzi galopul calului lui Charny și nechezatul calului acestuia răspunzînd nechezatului calului său. Trebuie să renunțe la ur-

mărire, sau să se hotărască să-și înfrunte adversarul. Și, am spus-o, pentru a-și înfrunta adversarul, Drouet nu avea nici o armă.

Deodată, cînd Charny nu mai era decît la cincizeci de pași în urma sa, mai mulți vizitii ce se înapoiau pe cai dezhămați se încrucișează cu Drouet. El îi recunoscu. Erau cei care conduseseră trăsurile regelui.

— Ah ! spuse el, voi erați... Drumul spre Verdun, nu-i așa ?

— Cum adică, drumul spre Verdun ? întreabă vizitiii.

— Spun, repetă Drouet, că trăsurile pe care le-ați condus au luat-o pe drumul spre Verdun ?

Și îi depășește, grăbind calul cu un ultim efort.

— Nu, îi strigară vizitiii, pe drumul spre Varennes.

Drouet scoate un răcnet de bucurie. El e salvat, și regele pierdut ! Dacă regele ar fi luat-o pe drumul spre Verdun, el ar fi fost obligat — drumul mergînd în linie dreaptă de la Sainte-Menehould la Verdun — să urmeze drumul drept.

Dar regele o luase pe drumul dintre Varennes și Clermont. Drumul spre Varennes cotește spre stînga, într-un unghi aproape ascuțit.

Drouet se repede în pădurea Argonne, unde cunoaște toate cotloanele. Tăind de-a curmezișul pădurii, va cîștiga un sfert de oră asupra regelui. De altfel, întunericul pădurii îl va proteja.

Charny, care cunoaște topografia ținutului aproape la fel de bine ca și Drouet, înțelege că Drouet îi scapă și scoate la rîndul său un strigăt de furie. Aproape în același timp cu Drouet, el își împinge calul în strîmta cîmpie care separă șoseaua de pădure, strigînd :

— Oprește ! Oprește !

Dar Drouet se ferește să răspundă. Se apleacă pe grumazul calului, stimulîndu-l cu pintenii, cu cravașa și cu glasul. Dacă intră-n pădure, e tot ce-i trebuie să fie salvat.

Va intra în pădure, numai că, pentru a ajunge acolo, va trece la zece pași de Charny.

Charny scoate unul din pistoale și-l ochește pe Drouet.

— Oprește ! strigă el. Sau ești un om mort !

Drouet se lipește și mai mult de grumazul calului și îl strînge și mai tare.

Charny dă drumul trăgaciului, dar scînteile pietrei se abat asupra bateriei și strălucesc singure în noapte. Furios, Charny zvîrle pistolul asupra lui Drouet, îl ia pe al doilea, se năpustește în pădure în urmărirea fugarului, îl zărește printre copaci, trage din nou, dar, ca și prima oară, pistolul nu ia foc. De-abia atunci își amintește că, pe cînd se îndepărta în galop, domnul Dandoins îi strigase ceva ce el n-a mai înțeles.

— Ah ! spuse el, am greșit calul și, fără îndoială, el mi-a strigat că aceste pistoale nu sînt încărcate. N-are importanță, îl voi ajunge pe acest mizerabil și, dacă trebuie, îl voi gîtui cu mîinile mele.

Și continuă să urmărească umbra pe care o zărea încă în mijlocul întunericului. Dar abia făcu o sută de pași în pădurea pe care n-o cunoaște, cînd calul se prăbuși într-o rîpă. Charny se dă peste cap, se ridică, sare din nou în șa, dar Drouet dispăruse !

Iată cum i-a scăpat Drouet lui Charny, iată cum a trecut Drouet pe șosea ca o fantomă amenințătoare și le-a ordonat vizitiilor care-l duc pe rege să nu mai facă nici un pas.

Vizitiii se opriră, căci Drouet le poruncise în numele națiunii, care începuse să aibă un ecou mai puternic decît numele regelui.

Abia dispăruse Drouet în orașul de jos, cînd, în locul galopului calului său care se îndepărta, se auzi galopul unui cal care se apropia. Era Isidore, care venea pe același drum. Informațiile sale sînt identice cu cele date de domnul de Préfontaine : caii domnilor de Choiseul, de Bouillé și de Raigecourt se găsesc în celălalt capăt al orașului, la hotelul „Grand-Monarque". Al patrulea ofițer, domnul de Rohrig, se află în cazarmă împreună cu husarii. Un ospătar care-și închidea localul îi dăduse drept sigure aceste amănunte.

Dar, în locul bucuriei pe care credea că o aduce ilustrilor călători, Isidore îi găsește cufundați în cea mai profundă derută.

Domnul de Préfontaine se lamentează, cei doi ofițeri din garda regelui amenință pe cineva nevăzut și necunoscut.

Vicontele se oprește în mijlocul povestirii.

— Bine, dar ce s-a întîmplat, domnilor? întrebă el.

— N-ați văzut pe această stradă un om care trecea în galop?

— Ba da, Sire, răspunse Isidore.

— Ei bine, acest om e Drouet, spuse regele.

— Drouet! exclamă Isidore, cu o profundă durere. Atunci fratele meu e mort!

Regina scoase un strigăt și își ascunse capul între mîini.

Capitolul 79

TURNUL VĂMII DE LA PODUL VARENNES

A fost un moment de nespusă deznădejde pentru toți acești nefericiți opriți în mijlocul drumului și amenințați de un pericol necunoscut, dar îngrozitor. Isidore își reveni primul.

— Sire! spuse el, mort sau viu, să nu ne mai gîndim la fratele meu, să ne gîndim la Majestatea Voastră. Nu mai e nici o clipă de pierdut. Vizitiii cunosc hotelul „Grand Monarque". În galop la hotelul „Grand-Monarque!"

Dar vizitiii nu se mișcară.

— N-ați auzit? întrebă Isidore.

— Ba da.

— Ei bine, atunci de ce nu plecăm?

— Pentru că domnul Drouet ne-a interzis.

— Cum? Domnul Drouet v-a interzis? Și cînd regele ordonă și domnul Drouet interzice, vă supuneți domnului Drouet?

— Ne supunem națiunii.

— Haideți, domnilor, spuse Isidore celor doi camarazi ai săi, sînt momente în care viața unui om nu valorează nimic. Ocupați-vă fiecare de cîte unul din acești oameni. Eu mă ocup de ăsta. Vom conduce noi înșine.

Și îl ia de guler pe cel mai apropiat vizitiu, punîndu-i în piept vîrful cuțitului său de vînătoare.

Regina vede strălucind cele trei lame și scoate un strigăt.

— Domnilor, spuse ea, domnilor, vă implor!

Apoi li se adresă vizitiilor :

— Prieteni, vă dau cincizeci de ludovici să-i împărțiți pe loc între voi și o pensie de cinci sute de franci pentru fiecare, dacă-l salvați pe rege.

Fie că au fost speriați de demonstrația celor trei tineri, fie că au fost ispitiți de ofertă, vizitiii pornesc caii și reiau drumul.

Domnul de Préfontaine pleacă tremurînd acasă unde se baricadează.

Isidore galopează în fața trăsurii. Mai întîi trebuie să traverseze orașul, apoi să treacă podul. După aceea, vor fi în cinci minute la hotelul „Grand Monarque".

Trăsura coboară în goana mare drumul ce duce spre orașul de jos. Dar, ajungînd la bolta care dă spre pod și trece pe sub turn, observă că unul din canaturile porții e închis. Deschid acest canat : două-trei căruțe barează podul.

— După mine! domnilor, spuse Isidore sărind de pe cal și îndreptîndu-se spre căruțe.

În acest moment se aud primele răpăieli de tobă și primele dangăte ale clopotului de alarmă.

Drouet își realizase opera.

— Ah! Mizerabile! exclamă Isidore, scrîșnind din dinți. Dacă pun mîna pe tine...

Printr-un efort extraordinar, împinse deoparte una din cele două căruțe, pe cînd Malden și Valory o împing pe cealaltă. O a treia rămîne de-a curmezișul.

— Al nostru-i ultimul cuvînt! spune Isidore.

Și, în același timp, trăsura pornește sub boltă.

Deodată, între loitrele celei de-a treia căruțe se zăresc țevile a patru-cinci pușți.

— Domnilor, domnilor, zice regele scoțind capul prin portieră, nu încercați să forțați trecerea, vă ordon!

Cei doi ofițeri și Isidore fac un pas înapoi.

— Ce vor de la noi? întrebă regele.

În același timp se aude un strigăt de spaimă din trăsură.

În afară de oamenii care intercepteză trecerea peste pod, alți doi-trei se strecuraseră în spatele trăsurii și mai multe țevi de armă apăruseră la portiere. Una dintre ele este îndreptată spre pieptul reginei.

Isidore văzu totul. Se repede, apucă țeava armei și o îndepărtează.

— Foc! Foc! strigă mai multe glasuri.

Unul dintre oameni se supune. Din fericire, arma nu ia foc.

Isidore ridică brațul și vrea să înjunghie acest om cu cuțitul de vînătoare; dar regina îi oprește brațul.

— Ah! doamnă, exclamă Isidore furios, în numele cerului, lăsați-mă să lichidez această canalie!

— Nu, domnule, spuse regina. Sabia în teacă! Ați înțeles?

Isidore se supune pe jumătate: lasă în jos cuțitul de vînătoare, dar nu-l pune înapoi în teacă.

— Ah! dacă-l întîlnesc pe Drouet!... murmură el.

— Pe acesta, spuse șoptind regina strîngîndu-i brațul cu o putere stranie, vi-l las în seamă.

— Dar, în sfîrșit, domnilor, repetă regele, ce doriți?

— Vrem să vedem pașapoartele, răspunseră mai multe glasuri.

— Pașapoartele? Fie! spuse regele. Duceți-vă și chemați autoritățile orașului și le vom arăta.

— Asta-i bună! Ce mai mofturi! exclamă, ochindu-l pe rege, omul a cărui armă nu luase foc.

Dar cei doi ofițeri din garda regelui se aruncă asupra lui, răsturnîndu-l la pămînt... În luptă glonțul porni, dar nu atinse pe nimeni.

— Stai! strigă un glas. Cine a tras?

Omul, călcat în picioare, scoase un urlet:

— Ajutor!

Ceilalți oameni înarmați sar în ajutorul său. Cei doi ofițeri scot cuțitele de vînătoare și se pregătesc de luptă.

Regele și regina fac eforturi inutile pentru a-i opri și pe unii și pe ceilalți. Lupta avea să înceapă, îngrozitoare, îndîrjită, mortală.

În acest moment, doi oameni se aruncară în mijlocul încăierării : unul, încins cu o eșarfă tricoloră, celălalt, în uniformă. Omul cu eșarfa tricoloră era procurorul comunei, Sausse. Cel în uniformă era comandantul gărzii naționale, Hannonet. În spatele lor se vedeau lucind la lumina torțelor vreo douăzeci de arme. Regele înțelese că în acești doi oameni putea avea, dacă nu un ajutor, cel puțin o garanție.

— Domnilor, spuse el, sînt gata să mă încredințez dumneavoastră împreună cu persoanele ce mă însoțesc, dar apărați-ne de brutalitatea acestor oameni.

Și arătă oamenii înarmați cu puști.

— Jos armele, domnilor ! exclamă Hannonet.

Oamenii se supuseră bombănind.

— Ne veți scuza, domnule, spuse procurorul comunei adresîndu-i-se regelui, dar s-a răspîndit zvonul că majestatea sa Ludovic al XVI-lea e pe cale să fugă, și e de datoria noastră să ne încredințăm dacă e-adevărat.

— Să vă încredințați dacă e-adevărat ? exclamă Isidore. Dacă e-adevărat că în această trăsură se găsește regele, ar trebui să-i cădeți la picioare. Dacă, dimpotrivă, se află înăuntru un simplu particular, cu ce drept îl rețineți ?

— Domnule, spuse Sausse continuînd să se adreseze regelui, dumneavoastră vă vorbesc. Doriți să-mi faceți onoarea să-mi răspundeți ?

— Sire, spuse șoptind Isidore, cîștigați timp. Domnul de Damas și dragonii săi ne urmează, fără îndoială, și nu vor întîrzia să sosească.

— Aveți dreptate, spuse regele.

Apoi îi răspunde domnului Sausse :

— Și dacă pașapoartele noastre sînt în regulă, domnule, ne veți permite să ne continuăm călătoria ?

— Desigur, spuse Sausse.

— Ei bine, atunci, doamnă baroană, spuse regele adresîndu-se doamnei de Tourzel, aveți bunătatea să căutați pașaportul dumneavoastră și să-l dați acestor domni.

Doamna de Tourzel înțelese ceea ce regele voia să spună prin aceste cuvinte : „Aveți bunătatea *să căutați* pașaportul dumneavoastră."

Într-adevăr, ea începu să caute, dar în buzunare, unde nu se găsea.

— Eh ! spuse o voce nerăbdătoare și plină de amenințări, vedeți bine că n-au nici un fel de pașaport.

— Ba da, domnilor, spuse regina, avem unul, dar neștiind că ne va fi cerut, doamna baroană de Korff nu mai știe unde l-a pus.

Un fel de huiduială se ridică din mulțime, indicînd că lumea nu se lăsa păcălită de acest subterfugiu.

— Putem face ceva mai simplu, spuse Sausse. Vizitii, conduceți trăsura în fața magazinului meu. Acești domni și aceste doamne vor intra la mine, și acolo toate se vor lămuri. Vizitii, înainte ! Domnilor din garda națională, escortați trăsura.

Această invitație semăna prea bine a ordin pentru ca cineva să încerce să i se sustragă. De altfel, chiar dacă ar fi încercat, n-ar fi reușit. Clopotul de alarmă continua să sune, toba continua să bată și mulțimea care înconjura trăsura sporea în fiece moment. Trăsura se puse în mers.

— Oh ! Damas, Damas ! murmură regele. Dacă ar sosi înainte să ajungem la această casă blestemată !

Regina nu spunea nimic. Se gîndea la Charny, își înăbușea suspinele și își reținea lacrimile.

Ajunseră la ușa magazinului lui Sausse fără să fi auzit vorbindu-se de domnul Damas.

Ce se mai întîmplase și cine-l oprea pe acest gentilom, pe al cărui devotament știau că puteau conta, să execute ordinele ce le primise și promisiunea făcută ?

O vom spune în două cuvinte, să iasă pentru totdeauna la lumină fiecare punct din această lugubră povestire [1].

---

[1] „Povestea momentului tragic cînd regele a fost arestat este și va fi întotdeauna trunchiat cunoscută. Principalii istorici ai călătoriei spre Varennes n-au știut nimic decît din auzite. Domnii de Bouillé, tatăl și fiul, nu se aflau acolo, iar domnii de Choiseul și de Goguelat nu sosiră decît o oră după momentul fatal ; domnul Deslon încă și mai tîrziu." — Michelet (N.A.)

L-am lăsat pe domnul de Damas ordonînd înşeuarea cailor după semnalul gorniştilor. Pentru mai multă siguranţă, aceştia fuseseră reţinuţi în locuinţa sa.

În momentul în care răsună primul sunet, Damas luă banii din sertarul mesei, scoţînd totodată şi cîteva hîrtii pe care nu voia nici să le lase în urma sa, nici să le ia cu el.

Se ocupa de această treabă, cînd uşa camerei sale se deschise şi mai mulţi membri ai municipalităţii apărură în prag. Unul dintre ei se apropie de conte.

— Ce doriţi de la mine? întrebă el foarte mirat de neaşteptata vizită şi, ridicîndu-se spre a ascunde o pereche de pistoale aşezate pe cămin.

— Domnule conte, răspunse politicos dar ferm unul dintre vizitatori, dorim să ştim de ce plecaţi la această oră.

Domnul de Damas îl privi cu uimire pe acel ce-şi permitea să pună o asemenea întrebare unui ofiţer superior din armata regelui şi răspunse:

— Dar e foarte simplu, domnule. Plec în acest moment pentru că am primit ordin.

— În ce scop plecaţi, domnule colonel? .insistă acelaşi.

Domnul de Damas fixă asupra lui o privire din ce în ce mai mirată.

— În ce scop plec? Mai întîi nici eu nu-l ştiu, şi-apoi, chiar de l-aş şti, nu vi l-aş spune în nici un caz.

Delegaţii municipalităţii se priviră între ei, încurajîndu-se reciproc prin gesturi. Astfel încît cel ce se adresase domnului Damas continuă.

— Domnule, spuse el, dorinţa municipalităţii din Clermont este să plecaţi nu în această seară, ci de-abia mîine de dimineaţă.

Damas zîmbi cu acel zîmbet rău de soldat căruia i se cere, fie din ignoranţă, fie din speranţa de a-l intimida, un lucru incompatibil cu legile disciplinei.

— Ah! spuse el, e dorinţa municipalităţii din Clermont să rămîn pînă mîine dimineaţă?

— Da.

— Ei bine, domnule, spuneţi municipalităţii din Clermont că am supremul regret de a trebui să refuz această

dorință, ținînd seama că nici o lege — pe care cel puțin o cunosc — nu autorizează municipalitatea din Clermont să împiedice marșul trupelor. În ce mă privește, n-am de primit ordine decît de la superiorul meu militar, și iată ordinul de plecare.

Spunînd aceasta, domnul de Damas întinse ordinul spre deputații municipali.

Cel ce se afla mai aproape de conte îl luă din mîinile sale și-l transmise însoțitorilor săi, pe cînd Damas lua pistoalele puse dinainte pe cămin și ascunse de trupul său. După ce cercetă împreună cu colegii săi hîrtia, același membru al municipalității care-i vorbise și înainte îi spuse :

— Domnule, cu cît mai precis este acest ordin, cu atît mai mult trebuie să ne opunem executării sale, căci, fără îndoială, vă ordonă un lucru care, în interesul Franței, nu trebuie să se împlinească. Vă anunț așadar, în numele națiunii, că vă arestez.

— Iar, eu, domnilor, spuse contele scoțînd cele două pistoale și îndreptîndu-le asupra celor doi funcționari municipali ce se aflau mai aproape de el, vă anunț că plec.

Funcționarii municipali nu se așteptau la această amenințare cu arma. Un prim sentiment de teamă sau poate de mirare îi făcu să se dea la o parte din fața domnului Damas. Acesta trecu pragul salonului, se repezi în anticameră închizînd ușa de două ori cu cheia, se repezi pe scări, își găsi calul la poartă, sări pe el, se duse în goana mare în piață unde se aduna regimentul și, adresîndu-se domnului de Floirac, unul dintre ofițerii săi pe care îl găsi pe cal, spuse :

— Trebuie să scăpăm de aici cum putem, dar important este ca regele să fie salvat.

Pentru domnul de Damas, care ignora plecarea lui Drouet din Sainte-Menehould, care nu cunoștea decît insurecția din Clermont, regele era salvat fiindcă trecuse de Clermont și urma să ajungă la Varennes, unde staționa schimbul domnului de Chioseul și husarii lui Lauzun, de sub comanda domnilor Jules de Bouillé și de Raigecourt.

Oricum, pentru mai multă siguranță, adresîndu-se caporalului regimentului, care se înapoiase în piață printre primii, împreună cu furierii și cîțiva husari, îi spuse pe șoptite :

— Domnule Rémy, plecați. Luați-o pe drumul spre Varennes, duceți-vă în goana mare, găsiți trăsurile care tocmai au trecut. Răspundeți cu capul !

Caporalul dădu pinteni calului și plecă împreună cu curierii și patru dragoni, dar, ieșind din Clermont și ajungînd într-un loc unde șoseaua se bifurca, o luă pe drumul greșit și se rătăci.

Toate merseră pe dos în această noapte fatală !

În piață, trupa se aduna încet. Funcționarii municipali închiși în casa domnului de Damas ieșiseră cu ușurință din închisoarea lor, forțînd ușa. Ei așteptară poporul și garda națională, care se aduna cu altfel de înflăcărare și alt entuziasm decît dragonii. Damas observă că orice mișcare a lui era urmărită de cîteva arme cu țeava îndreptată spre el, ceea ce era îngrijorător. Vedea că ostașii sînt îngrijorați și trecea printre rîndurile lor încercînd să le trezească devotamentul față de rege, dar soldații clătinau din cap. Deși nu erau încă adunați cu toții, el gîndi că era timpul să plece. Dădu ordinul de pornire în marș, dar nimeni nu mișcă. În acest timp, delegații municipali strigau :

— Dragoni ! Ofițerii voștri sînt niște trădători. Ei vă duc la măcel ! Dragonii sînt patrioți... Trăiască dragonii !

Soldaților gărzii naționale și poporului ei le strigau :

— Trăiască națiunea !

La început, domnul de Damas, care dăduse în șoaptă ordinul de plecare, crezu că acest ordin nu fusese auzit. El se întoarse și-i văzu pe dragonii din al doilea rînd descălecînd și fraternizînd cu poporul.

Înțelese atunci că nu mai era nimic de așteptat de la oamenii săi. Dintr-o privire îi reuni pe ofițeri în jurul său.

— Domnilor, spuse el, soldații îl trădează pe rege... Fac apel la spiritul ostășesc al gentilomilor. Cine mă iubește, să mă urmeze ! La Varennes !

Şi, înfigînd pintenii în coastele calului, se avîntă primul în mijlocul mulţimii, urmat de domnul de Floirac şi de trei ofiţeri. Aceşti trei ofiţeri, mai bine spus subofiţeri, erau adjutantul Fouck şi sergenţii Saint-Charles şi La Poterie.

Cinci sau şase dragoni devotaţi ieşiră din rînd şi-l urmară şi ei pe domnul de Damas.

Cîteva gloanţe trase împotriva eroicilor fugari nu-i nimeriră.

Iată de ce domnul de Damas şi dragonii săi nu erau prezenţi pentru a-l apăra, cînd regele fu reţinut sub bolta turnului vămii din Varennes, apoi obligat să coboare din trăsură şi dus la domnul Sausse, procurorul comunei.

Capitolul 80

CASA DOMNULUI SAUSSE

Casa domnului Sausse, sau cel puţin ce văzură din ea iluştrii prizonieri şi tovarăşii lor într-o nenorocire, se compunea dintr-o băcănie, în fundul căreia, printr-o uşă cu geam, apărea o sufragerie. De aici, stînd la masă, puteau fi văzuţi clienţii care intrau în băcănie, intrare anunţată de altfel de un clopoţel cu un sunet ascuţit, pus în mişcare la deschiderea unei uşiţe joase cu geam.

Mergînd cu cîţiva paşi înaintea călătorilor, procurorul comunei intrase primul.

Cei peste o sută de oameni, care însoţiseră trăsura, rămaseră în faţa casei domnului Sausse, situată într-o piaţetă.

— Ei bine? spuse regele întrînd.

— Ei bine, domnule, răspunse Sausse, a fost vorba de paşaport. Dacă doamna care spune că e stăpîna trăsurii binevoieşte să-l arate pe al său, îl voi duce la municipalitate, unde consiliul se află adunat, să vadă dacă e valabil.

Regele făcu semn doamnei de Tourzel să dea paşaportul. Ea scoase preţioasa hîrtie din buzunar şi o încredinţă

mîinilor domnului Sausse. El îşi rugă soţia să facă misteriosilor oaspeţi onorurile casei şi plecă spre primărie.

Acolo spiritele erau deosebit de înfierbîntate, căci Drouet participa la şedinţă. Domnul Sausse intră cu paşaportul, pe care-l depuse în faţa primarului.

Am citit înainte conţinutul paşaportului, astfel încît cititorul îl cunoaşte şi nu mai e nimic nou de adăugat.

După ce îl citi, primarul spuse:

— Domnilor, paşaportul este bun şi în cea mai perfectă regulă.

— Bun? repetară cu mirare vreo zece glasuri.

Şi în acelaşi timp o mulţime de mîini întinse cerură să-l cerceteze.

— Este fără îndoială bun, spuse primarul, fiindcă are semnătura regelui.

Dar Drouet aproape că-l smulse din mîinile ce-l ţineau.

— Semnat de rege! spuse el. Fie! Dar e semnat şi de Adunarea Naţională?

— Da, spuse unul din vecinii săi, care citea paşaportul în acelaşi timp cu Drouet, la lumina lumînării. Iată semnătura membrilor unuia din comitete.

— De acord, reluă Drouet, dar e semnat şi de preşedinte? Şi de altfel, tranşă tînărul patriot, nu asta e problema. Călătorii nu sînt doamna de Korff, rusoaică, împreună cu copiii ei, intendentul, două doamne de companie şi trei servitori. Călătorii sînt regele, regina, delfinul, Madame Royale, Madame Elisabeth, o oarecare doamnă de la curte şi trei servitori — în sfîrşit, întreaga familie regală! Vreţi sau nu vreţi să lăsaţi să plece din Franţa familia regală?

Problema se punea sub aspectul său real. Dar, pusă astfel, era greu de rezolvat de nişte bieţi funcţionari municipali ai unui oraş de mîna treia ca Varennes.

Prin urmare, deliberară, şi această deliberare, ameninţînd să se lungească prea mult, procurorul hotărî să-i lase pe delegaţii municipiului să chibzuiască mai departe şi plecă spre casă.

Îi găsi pe călători în picioare în prăvălia sa. Mai întîi doamna Sausse îi invitase stăruitor să urce în camera sa,

apoi să ia loc în prăvălie, să le servească ceva de mîncare; dar refuzară cu toții. Li se părea că dacă s-ar instala în această casă, sau s-ar așeza, sau ar accepta ceva, ar face o concesie celor care-i reținuseră și ar renunța la o plecare imediată, obiect al tuturor dorințelor lor.

Toate facultățile lor erau — ca să spunem așa — oprite în loc pînă la înapoierea stăpînului casei, care trebuia să le comunice hotărîrea municipalității asupra problemei atît de importante a pașaportului.

Deodată procurorul fu văzut croindu-și drum prin mulțimea care se îmbulzea la ușă și depunînd eforturi pentru a intra în casă. Regele făcu trei pași în întîmpinarea lui.

— Ei bine ? îl întrebă el cu o neliniște pe care încerca în zadar s-o ascundă și care se manifesta împotriva voinței sale. Ei bine, ce-i cu pașaportul ?

— Pașaportul, răspunse domnul Sausse, trebuie să spun că stîrnește o gravă discuție la municipalitate în acest moment.

— Ce fel de discuție ? întrebă Ludovic al XVI-lea. Există cumva îndoieli asupra valabilității sale ?

— Nu, dar există îndoieli că el ar aparține cu adevărat doamnei de Korff, și se răspîndește zvonul că, în realitate, regele și familia sa, pe care avem fericirea să-l adăpostim înlăuntrul zidurilor noastre...

Ludovic al XVI-lea ezită un moment să răspundă, apoi, deodată, resemnîndu-se :

— Ei bine, da, domnule, spuse el, eu sînt regele ! Iat-o pe regină ! Iată copiii mei ! Și vă rog să ne tratați cu considerația pe care au avut-o întotdeauna francezii pentru regii lor !

Am mai spus-o, ușa către stradă rămăsese deschisă. Un mare număr de curioși se îmbulzeau în fața ei. Cuvintele regelui fură auzite nu numai înăuntru, dar și afară.

Din nefericire, dacă cel ce le rostise le-a spus cu o anumită demnitate, haina sa cenușie, pantalonii și ciorapii cenușii și mica sa perucă nu corespundeau deloc acestei demnități.

Iată sub ce deghizare nedemnă poate fi întîlnit un rege al Franței!

Regina simți impresia produsă asupra acestei mulțimi, și roșeața i se urcă în obraji.

— Să acceptăm ce ne-a oferit doamna Sausse, spuse ea cu vioiciune, și să ne urcăm la etaj.

Domnul Sausse luă o lumînare și se repezi pe scară pentru a arăta drumul iluștrilor săi oaspeți.

Între timp, vestea că într-adevăr regele este acela care se află la Varennes și că mărturisirea a fost făcută chiar de gura sa, zbura ca vîntul și se răspîndea în tot orașul.

Un om intră foarte înspăimîntat în primărie.

— Domnilor, spuse el, călătorii arestați în casa domnului Sausse sînt cu adevărat regele și familia regală! Am auzit mărturisirea din propria sa gură.

— Ei bine, domnilor, exclamă Drouet, ce vă spuneam?

În același timp se auzea freamătul mulțimii în tot orașul, toba bătea și clopotul de alarmă continua să sune.

Acum putem să ne întrebăm, cum e cu putință ca toate aceste zvonuri și tot acest zgomot să nu-i fi atras în centrul orașului și alături de fugari pe domnul de Bouillé [1], de Raigecourt și pe husarii ce se găseau la Varennes să-l aștepte pe rege?

O vom spune imediat.

Pe la nouă seara, cei doi tineri ofițeri tocmai intrau în hotelul „Grand-Monarque" cînd auziră huruitul unei trăsuri. Amîndoi se aflau într-o sală de la parter și alergară la fereastră. Trăsura era o simplă cabrioletă. Totuși, cei doi gentilomi erau pregătiți, la nevoie, să scoată caii de schimb. Dar călătorul pe care-l zăriră nu era regele. Era un personaj grotesc, avînd pe cap o pălărie cu borurl largi, îmbrăcat cu o enormă mantie îmblănită. Tocmai se dădură un pas înapoi cînd călătorul le strigă:

— Hei! domnilor! Vreunul din dumneavoastră nu e cumva cavalerul Jules de Bouillé?

Cavalerul se opri din retragere.

[1] Acest domn de Bouillé era Jules, și nu Louis de Bouillé, pe care l-am văzut apărînd în cursul acestei povestiri și care a pătruns deghizat în ajutor de lăcătuș în fierăria regelui. (N. A.)

— Da, domnule, spuse, eu sînt.

— În acest caz, spuse omul cu mantia îmblănită şi cu pălăria cu boruri mari, am multe lucruri să vă spun.

— Domnule, spuse cavalerul de Bouillé, sînt gata să le ascult, deşi nu am onoarea să vă cunosc. Dar daţi-vă osteneala să coborîţi din trăsură şi să intraţi în acest han, să facem cunoştinţă.

— Cu plăcere, domnule cavaler, cu plăcere ! exclamă omul cu mantia îmblănită.

Şi, sărind din trăsură fără să atingă scăricica, intră în mare grabă în han. Cavalerul observă că era foarte speriat.

— Ah ! domnule cavaler, spuse necunoscutul, îmi veţi da caii pe care-i aveţi aici, nu-i aşa ?

— Cum ? Caii pe care-i am aici ? răspunse cavalerul Bouillé, speriat la rîndul său.

— Da ! Da ! Mi-i veţi da ! Nu-i nevoie să-mi ascundeţi nimic... Ştiu tot !

— Domnule, permiteţi-mi să vă mărturisesc că surpriza mă opreşte să vă răspund, reluă Bouillé, şi că nu înţeleg nici o vorbă din tot ce vreţi să spuneţi.

— Vă repet că ştiu tot, insistă călătorul. Regele a plecat din Paris ieri noapte... dar se pare că nu a putut urma drumul plănuit. L-am şi prevenit pe domnul de Damas şi el şi-a retras posturile de observaţie. Regimentul de dragoni s-a răzvrătit. La Clermont e insurecţie... Am avut mari greutăţi să răzbesc, eu, cel care vă vorbesc !

— Dar, în sfîrşit, dumneavoastră, care-mi vorbiţi, spuse domnul de Bouillé, cine sînteţi ?

— Sînt Léonard, coaforul reginei. Cum, nu mă cunoaşteţi ? Imaginaţi-vă, domnul de Choiseul m-a adus cu el fără voia mea. Tocmai îi aduceam diamantele reginei şi ale doamnei Elisabeth şi, cînd mă gîndesc, domnule, că fratele meu, a cărui pălărie şi blană o port, nu ştie ce s-a întîmplat cu mine...

Şi Léonard se plimba cu paşi mari prin sală, ridicînd disperat braţele spre tavan.

Domnul de Bouillé începu să înţeleagă.

— Ah ! dumneavoastră sînteţi domnul Léonard ! spuse el.

— Desigur că sînt Léonard, reluă călătorul, omiţînd, în maniera oamenilor mari, titlul ce i-l dăduse cavalerul de Boullé. Şi acum, fiindcă mă cunoaşteţi, îmi veţi da caii, nu-i aşa ?

— Domnule Léonard, reluă cavalerul, încăpăţînîndu-se să-l facă pe ilustrul coafor să reintre în pielea muritorilor de rînd, caii pe care-i am aici sînt ai regelui şi nimeni nu se va putea servi de ei în afara lui !

— Dar de vreme ce vă spun, domnule, că e probabil ca regele să nu treacă pe aici...

— E-adevărat, domnule Léonard, dar regele poate să şi treacă, şi dacă trece fără să găsească caii, şi dacă-i spun că vi i-am dat dumneavoastră, poate îmi va răspunde că nu sînt întreg la minte.

— Cum, spuse Léonard, credeţi că regele s-ar înfuria că i-am luat caii în situaţia dificilă în care ne găsim ?

Cavalerul nu se putu opri să zîmbească şi răspunse :

— Nu pretind că regele v-ar dezaproba fiindcă i-aţi luat caii, dar va socoti cu siguranţă că am greşit dîndu-vi-i.

— Ah ! spuse Léonard, ah ! drace !... N-am privit problema din acest punct de vedere ! Aşadar, refuzaţi să-mi daţi caii, domnule cavaler ?

— Întocmai.

Leonard scoase un suspin.

— Dar, cel puţin, spuse el revenind cu insistenţă, vă veţi strădui să mi se dea nişte cai.

— Ah ! cît despre asta, dragă domnule Léonard, asta-i şi dorinţa mea !

Léonard fiind realmente un musafir stînjenitor, domnul de Bouillé se grăbea să scape de el. În consecinţă, îl chemă pe patronul hanului „Grand Monarque", îl rugă să caute nişte cai care să-l ducă pe călător pînă la Dun şi, după această recomandare, îl lăsă în voia soartei, spunîndu-i, ceea ce era adevărat, că pleacă după veşti.

Cei doi ofiţeri intrară într-adevăr în oraş, îl traversară de la un cap la altul, făcură un sfert de leghe pe drumul spre Paris, nu văzură şi nu aflară nimic şi — începînd să creadă că regele, fiind în întîrziere cu aproape zece ore, nu va mai trece — se înapoiară la han.

Léonard tocmai plecase. Era ora unsprezece.

Foarte îngrijorați, chiar înainte de a fi auzit spusele coaforului, către ora nouă și un sfert trimiseră o ordonanță după veşti. Era ordonanța care se încrucișase cu trăsurile la ieșirea din Clermont, pe care am văzut-o apoi sosind la domnul de Damas.

Cei doi ofițeri așteptară până la miezul nopții. La miezul nopții se culcară, însă îmbrăcați. La douăsprezece și jumătate fură treziți de clopotul de alarmă, de tobă și de strigăte. Scoase capul pe fereastra hanului și văzură tot orașul în fierbere, alergînd, mai bine zis năpustindu-se spre primărie.

Cei doi ofițeri se duseră la grajduri, scoaseră caii regelui, îi duseră în afara orașului, astfel încît în cazul cînd regele ar trece prin Varennes să-i găsească acolo. Apoi reveniră să-și caute proprii cai, pe care-i duseră lîngă cei ai regelui.

Dar aceste plecări și veniri n-au trecut neobservate și au stîrnit bănuieli și, pentru a ieși din han cu caii lor personali, au avut de înfruntat un fel de bătălie, în care s-au și tras asupra lor cîteva gloanțe.

În același timp, în mijlocul strigătelor și amenințărilor, au aflat că regele a fost arestat și dus la procurorul comunei.

Ținură sfat asupra celor ce aveau de făcut. Trebuia oare să-i adune pe husari și să încerce eliberarea regelui? Trebuia oare să încalece și să-l anunțe pe marchizul de Bouillé, pe care îl vor întîlni, după toate probabilitățile, la Dun, și cu siguranță la Stenay?

Or, distanța de la Dun pînă la Varennes era de numai cinci leghe, iar pînă la Stenay de numai opt. Într-o oră și jumătate puteau fi la Dun, în două ore la Stenay, apoi ar fi pornit îndată în marș spre Varennes, cu micul corp de armată comandat de marchizul de Bouillé.

Se opriră asupra acestei ultime soluții și exact la o jumătate de oră după miezul nopții, cînd regele se hotărî să se urce în camera procurorului comunei, au decis să abandoneze caii de schimb ce le fuseseră încredințați, pornind în galop spre Dun.

Era însă un sprijin nemijlocit pe care regele se bizuia, dar pe care îl pierdea!

Capitolul 81

SFATUL DISPERĂRII

Ne amintim situaţia în care se afla domnul de Choiseul, comandantul primului post de la Pont-de-Sommevelle. Văzînd că insurecţia lua proporţii şi voind să evite lupta, spusese într-o doară că tezaurul trecuse probabil şi se replie spre Varennes, fără să-l mai aştepte pe rege.

Numai că, pentru a nu trece prin Sainte-Menehould, care, ne amintim, era în mare fierbere, el o luase pe scurtătură, avînd grijă, pînă în momentul în care părăsise şoseaua, să nu meargă decît la pas, dînd astfel o şansă curierului să-l ajungă. Dar curierul nu-l ajunse şi, la Orbeval, o luase iar pe scurtătură.

În spatele lui trecea Isidore.

Domnul de Choiseul era încredinţat că regele fusese oprit de un eveniment neprevăzut. De altfel, dacă ar fi avut fericirea să se înşele şi dacă regele continua drumul, nu-l va găsi oare pe domnul Dandoins la Sainte-Menehould şi pe domnul de Damas la Clermont?

Am văzut ce i s-a întîmplat domnului Dandoins, reţinut de oamenii săi la primărie şi domnului de Damas, obligat să fugă aproape singur.

Dar ceea ce nouă ne este cunoscut, nouă care planăm de la înălţimea a şaizeci de ani asupra acestei îngrozitoare zile şi care avem sub ochi relatarea fiecăruia dintre actorii acestei mari drame, îi era încă ascuns domnului de Choiseul de norul prezentului. Ducele, care o luase pe scurtătură la Orbeval, ajunse deci pe înnoptate în pădurea Varennes, chiar în momentul cînd Charny, în altă parte a pădurii, se înfunda sub arbori în urmărirea lui Drouet. În ultimul sat de pe liziera, adică la Neuville-au-Pont, el a fost nevoit să piardă o jumătate de oră aşteptînd o călăuză. Între timp, clopotul de alarmă suna în toate satele înconjurătoare şi o ariergardă de patru husari era capturată de ţărani. Prevenit, domnul de Choiseul nu reuşi să ajungă pînă la ei decît printr-un atac violent. Astfel cei patru husari au fost eliberaţi.

Dar, începînd din acest moment, clopotul de alarmă se făcu auzit cu furie și nu se mai opri.

Drumul prin această pădure era deosebit de anevoios și uneori chiar periculos. Căiăuza, fie intenționat, fie fără vole, rătăci mica trupă. Un husar căzu într-o prăpastie și pierdură trei sferturi de oră să-l salveze. Aceste trei sferturi de oră erau exact acelea în timpul cărora regele fusese oprit, constrîns să coboare din trăsură și dus la domnul Sausse.

La o jumătate de oră după miezul nopții, cînd domnii de Bouillé și de Raigecourt goneau pe șoseaua spre Dun, domnul de Choiseul, cu cei patruzeci de husari ai săi, intra prin celălalt capăt al orașului, sosind pe drumul făcut pe scurtătură.

La înălțimea podului a fost întîmpinat cu un viguros „Stai! Cine-i?"

Acest „Stai! Cine-i?" fusese strigat de un soldat din garda națională, care făcea de pază.

— Franța! Lauzun-husari! răspunse domnul de Choiseul.

— Nu se trece! răspunse soldatul.

Și chemă la arme!

Chiar în același moment se produse o mișcare în rîndul populației. Se putea vedea cum se adună în noapte grupuri mari de oameni înarmați și, la lumina torțelor și a luminilor ce apăreau la ferestre, puști strălucind pe străzi.

Neștiind cu cine are de-a face, nici ce se întîmplase, domnul de Choiseul vru mai întîi să spună cine e. Începu prin a cere să fie pus în legătură cu postul de poliție al detașamentului stabilit la Varennes. Această cerere duse la lungi pertractări. În cele din urmă hotărîră să se supună dorinței domnului de Choiseul.

Dar, pe cînd se lua și se executa această hotărîre, domnul de Choiseul putea vedea că soldații gărzii naționale își foloseau timpul pentru a pregăti mijloace de apărare. Făceau mormane de copaci tăiați și orientau spre el și spre cei patruzeci de oameni ai săi gurile a două mici tunuri. Pe cînd ochitorul își vedea de lucru, sosi grupul postu-

lui de poliție al husarilor, dar pe jos. Oamenii care îl alcătuiau nu știau nimic în afară de faptul că regele, după cum li se spusese, tocmai fusese arestat și dus în comună. Ei fuseseră surprinși de populație și dați jos de pe cai. Nu știau ce s-a întîmplat cu camarazii lor.

Terminînd de dat aceste explicații, domnului de Choiseul i se păru că vede înaintînd în mijlocul întunericului o mică trupă de călăreți și auzi în același timp strigîndu-se: „Stai! Cine-i?"

— Franța! răspunse o voce.

— Ce regiment?

— Dragonii lui Monsieur!

La aceste cuvinte răsună o împușcătură trasă de un soldat din garda națională.

— Bine! spuse în șoaptă domnul de Choiseul subofițerului care se găsea lîngă el. iată-l pe domnul Damas și dragonii săi.

Și, fără să mai aștepte, se eliberă de cei doi oameni care se cramponaseră de frîul calului său și-i strigau că e obligat să se supună municipalității. Luîndu-i prin surprindere pe cei ce voiau să-l aresteze, forță trecerea și intră prin furnicarul de oameni și pe străzile iluminate.

Apropiindu-se de casa domnului Sausse, zări trăsura regelui deshămată, apoi o piațetă în care, în fața unei case modeste, staționa o gardă numeroasă. Pentru a nu pune trupa în contact cu locuitorii, se duse drept la cazarma husarilor, a cărei poziție o cunoștea. Cazarma era goală. Închise în ea pe cei patruzeci de husari ai săi. Ieșind, fu oprit de doi oameni veniți de la primărie, care-l somară să meargă cu ei la municipalitate. Dar cum domnul de Choiseul se afla la o distanță de unde putea fi auzit de husarii săi, îi puse la respect pe cei doi oameni, spunîndu-le că se va duce la primărie cînd va avea vreme. Ordonă apoi sentinelei să nu lase pe nimeni să intre.

Cîțiva grăjdari rămaseseră în cazarmă. Ducele îi interogă și află că husarii, neștiind ce s-a întîmplat cu șefii lor, au plecat în oraș cu burghezii care au venit să-i la și chefuiesc cu ei.

La această știre, domnul de Choiseul intră în cazarmă. Rămăsese doar cu cei patruzeci de oameni, ai căror cai făcuseră în acea zi mai mult de douăzeci de leghe. Oamenii și caii erau istoviți.

Cu toate acestea, nu era de șovăit în situația în care se găsea. Începu să verifice pistoalele, spre a vedea dacă erau încărcate. Apoi comunică husarilor în limba germană — aceștia nu înțelegeau o boabă de franceză — că se aflau la Varennes, că regele, regina și familia regală sînt arestați, că trebuia să-i scape din mîinile celor ce-i țineau prizonieri, sau să moară.

Cuvîntarea a fost scurtă, dar înflăcărată. Ea păru să producă o puternică impresie asupra husarilor. *Der könig ! die königin !* [1] repetau ei cu mirare.

Domnul de Choiseul nu le lăsă vreme să se calmeze. Le ordonă să ia sabia în mînă, să se încoloneze cîte patru. Apoi porni în trap mare spre casa unde văzuse o gardă militară, presimțind că acolo era prizonier regele. Ajuns în fața locuinței procurorului el plasă la ușă două santinele călare și descălecă pentru a intra în casă, în mijlocul invectivelor membrilor din garda națională.

În momentul în care era pe cale să treacă pragul, simți că cineva îi atinge umărul. Se întoarse și îl văzu pe contele Charles de Damas, al cărui glas îl recunoscuse cînd răspunsese gărzii naționale la „Cine-i ?" Poate că domnul de Choiseul se bizuise un pic pe acest ajutor.

— Ah ! Dumneavoastră sînteți ! spuse el. Aveți oameni ?

— Sînt singur sau aproape singur, răspunse domnul de Damas.

— Cum se poate ?

— Regimentul meu a refuzat să mă urmeze și mă aflu aici cu cîțiva ostași.

— Ce nenorocire ! Dar nu-i nimic, îmi rămîn cei patruzeci de husari ai mei. Să vedem ce vom putea realiza cu ei.

Regele primea o delegație din partea comunei, condusă de domnul Sausse. Această delegație venise să-i spună lui Ludovic al XVI-lea :

---

[1] Regele ! regina ! (în germană în original.)

— Deoarece locuitorii din Varennes sînt siguri că au fericirea să aibă în mijlocul lor pe suveran, vin să-i primească ordinele.

— Ordinele mele? răspunse regele. Dispuneți atunci ca trăsurile mele să fie pregătite și să pot pleca.

Nu se știe ce avea de gînd să răspundă la această cerere precisă delegația municipalității, cînd se auzi galopul cailor domnului de Choiseul și fură văzuți prin fereastră, husarii orînduindu-se în piață, cu sabia în mînă. Regina tresări și o rază de bucurie trecu prin ochii ei.

— Sîntem salvați! murmură ea la urechea doamnei Elisabeth.

— Să dea Dumnezeu! răspunse pioasa femeie.

Regele se ridică în picioare și aștepta. Funcționarii municipali se priviră îngrijorați.

În acest moment se iscă mare gălăgie în anticamera păzită de țărani înarmați cu seceri. Avu loc un schimb de cuvinte, apoi o ciocnire, și domnul de Choiseul apăru în prag, fără pălărie, cu sabia în mînă. Peste umărul său se vedea capul palid, dar hotărît, al domnului de Damas.

În privirea celor doi ofițeri mocnea o asemenea amenințare, încît delegații comunei se îndepărtară, lăsînd liber spațiul care-i despărțea pe noii veniți de rege și de familia regală.

Cînd intrară, interiorul camerei prezenta următorul tablou:

În mijloc se afla o masă pe care erau așezate o sticlă de vin începută, pîine și cîteva pahare.

Regele și regina, în picioare, îi ascultau pe delegații comunei; lîngă fereastră stătea Madame Elisabeth și Madame Royale; pe patul pe jumătate desfăcut dormea, istovit de oboseală, delfinul; lîngă el ședea doamna de Tourzel, cu capul sprijinit în mîini și, în picioare în spatele ei, doamnele Brunier și de Neuville; în sfîrșit, cei doi ofițeri din garda personală a regelui și Isidore de Charny, zdrobit în același timp de oboseală și de durere, se pierdeau în penumbra din fundul încăperii, pe jumătate culcați pe scaune.

Zărindu-l pe domnul de Choiseul, regina traversă camera în toată lungimea ei și, luîndu-l de mînă, îi spuse:

— Ah ! domnule de Choiseul, dumneavoastră sînteţi !... Fiţi binevenit !

— Vai ! doamnă, spuse ducele. Mi se pare că sosesc destul de tîrziu...

— N-are importanţă, dacă sosiţi în bună tovărăşie...

— Ah ! doamnă, dimpotrivă, sîntem aproape singuri. Domnul Dandoins a fost reţinut dimpreună cu dragonii săi la municipalitatea din Sainte-Menehould, şi domnul de Damas a fost părăsit de ai săi.

Regina clătină trist din cap.

— Dar, continuă domnul de Choiseul, unde-i cavalerul de Bouillé ? Unde-i domnul de Raigecourt ?

Şi ducele îi căută din ochi, privind în jurul său.

Între timp, regele se apropiase.

— Nici nu i-am zărit pe aceşti domni, spuse el.

— Sire, spuse domnul de Damas, vă dau cuvîntul meu de onoare că-i credeam ucişi în faţa roţilor trăsurii dumneavoastră.

— Ce-i de făcut ? spuse regele.

— Să vă salvăm, Sire, spuse domnul de Damas. Aşteptăm ordinele Majestăţii Voastre.

— Sire, reluă ducele, am aici patruzeci de husari. Au făcut douăzeci de leghe în cursul zilei, dar vor mai merge încă pînă la Dun.

— Dar noi ? spuse regele.

— Ascultaţi, Sire, răspunse domnul de Choiseul, iată singurul lucru ce poate fi făcut. Am patruzeci de husari, cum v-am spus. Dau jos de pe cai şapte. Dumneavoastră veţi încăleca pe unul din cai luînd delfinul în braţe. Regina va încăleca pe al doilea, Madame Elisabeth pe al treilea, Madame Royale pe al patrulea, iar doamnele de Tourzel, de Neville şi Brunier, pe care nu doriţi să le abandonaţi, vor încăleca pe cellalţi trei... Noi vă vom înconjura cu ceilalţi treizeci şi trei de husari şi vom acţiona. Astfel vom avea o şansă de salvare. Dar, reflectaţi bine, Sire. E o măsură care trebuie adoptată chiar în această clipă, dacă desigur o adoptaţi, căci peste o oră, sau o jumătate de oră, poate chiar peste un sfert de oră, husarii mei vor trece de cealaltă parte !

Domnul de Choiseul tăcu așteptînd răspunsul regelui. Regina părea să adere la proiect și, cu ochii îndreptați asupra lui Ludovic al XVI-lea, îl întreba cu ardoare din priviri. Dar el, dimpotrivă, părea să evite ochii reginei și influența pe care o putea exercita asupra lui. Apoi, privindu-l în față pe domnul de Choiseul, spuse :

— Da, știu bine că e un mijloc, și poate chiar singurul. Dar îmi puteți răspunde dacă în această încăierare inegală între treizeci și trei de oameni împotriva a șapte sau opt sute, o împușcătură nu l-ar putea ucide pe fiul meu sau pe fiica mea, sau pe regină, sau pe sora mea ?

— Sire, răspunse ducele, dacă o asemenea nenorocire s-ar produce fiindcă ați urmat sfatul meu, n-aș avea decît să mă împușc în fața ochilor Majestății Voastre.

— Ei bine, atunci, spuse regele, în loc să ne lăsăm mînați de asemenea planuri disperate, să chibzuim la rece.

Regina scoase un suspin și făcu doi-trei pași înapoi. În această mișcare, în care nu-și ascundea regretul, ea îl întîlni pe Isidore care, atras de zgomotul străzii și continuînd să spere că acest zgomot se datora sosirii fratelui său, se apropiase de fereastră. Ei schimbară pe șoptite cîteva cuvinte și Isidore se repezi afară.

Regele continuă, fără să pară a fi observat cele petrecute între Isidore și regină :

— Municipalitatea nu refuză să mă lase să trec. Îmi cere numai să aștept răsăritul soarelui. Nu vorbesc despre contele de Charny, care ne este atît de profund devotat și despre care nu avem vești. Dar cavalerul de Bouillé și domnul de Raigecourt au plecat, așa cum am fost asigurat, la zece minute după sosirea mea aici, spre a-l preveni pe marchizul de Bouillé să pună în mișcare trupele care, cu siguranță, sînt pregătite. Dacă aș fi singur, v-aș urma sfatul și aș trece. Dar cu regina, cei doi copii, sora mea și aceste doamne e imposibil de riscat cu puținii oameni pe care-i aveți, dintre care pe cîțiva trebuie să-i mai dați jos de pe cai, căci vă spun că nu voi pleca lăsindu-i aici pe cei trei ofițeri din garda mea personală !

Își scoase ceasul din buzunar.

— E aproape ora trei. Tînărul Bouillé a plecat la douăsprezece jumătate. Cu siguranță, tatăl său a eșalonat trupele din distanță în distanță. Primele vor fi avertizate

de cavaler şi vor sosi pe rînd... Nu sînt decît opt leghe de aici pînă la Stenay. Un om călare le poate face în două, sau două ore şi jumătate. Vor sosi, aşadar, detaşamente în tot cursul nopţii. Pe la ora cinci sau şase va putea fi aici marchizul de Bouillé în persoană şi atunci, fără nici o primejdie pentru familia mea, fără nici o violenţă, vom părăsi Varennes şi ne vom continua drumul.

Domnul de Choiseul recunoştea logica acestui raţionament şi, totuşi, instinctul său îi spunea că sînt anumite momente în care nu trebuie să asculţi de logică. Se întoarse deci spre regină şi o imploră din privire să-i dea alte ordine, sau cel puţin să obţină de la rege să le revoce pe cele date.

Dar ea, clătinînd din cap, spuse :

— Nu vreau să iau nimic asupra mea. E de datoria regelui să comande, şi a mea să mă supun. De altfel, sînt de părerea regelui : domnul de Bouillé nu poate întîrzia să sosească.

Ducele de Choiseul se înclină, făcu cîţiva paşi înapoi, luîndu-l cu el pe domnul de Damas, cu care avea nevoie să se sfătuiască, făcînd în acelaşi timp semn celor doi bărbaţi din garda regelui să vină şi să ia parte la sfatul ce urmau să îl ţină.

Capitolul 82

BIATA CATHERINE !

Încăperea îşi schimbase puţin aspectul.

Madame Royale nu putuse rezista oboselii şi Madame Elisabeth împreună cu doamna de Tourzel au culcat-o alături de fratele ei, unde adormi.

Madame Elisabeth stătea alături, cu capul rezemat de un colţ al patului.

Regina, crispată de furie, stătea în picioare lîngă sobă, uitîndu-se pe rînd la rege, care se aşezase pe un balot de marfă, şi la cei patru ofiţeri care deliberau lîngă uşă.

O octogenară ședea în genunchi, ca în fața unui altar, lîngă patul în care dormeau cei doi copii. Era bunica procurorului comunei, care, fermecată de frumusețea celor doi copii și de aerul impozant al reginei, căzuse în genunchi, izbucnise în plîns și se ruga.

Domnul Sausse și funcționarii municipali se retrăseseră, promițîndu-i regelui că vor dispune înhămarea cailor la trăsură.

Dar privirea reginei arăta că nu-și făcea nici o iluzie. De aceea ducele de Choiseul le și spuse domnilor de Damas, de Floirac și Fouck, care-l urmaseră, precum și celor din garda personală a regelui :

— Domnilor, să nu ne oprim la liniștea simulată a regelui și a reginei. Situația nu e chiar disperată, dar s-o luăm în considerație așa cum este.

Ofițerii făcură semn că-l ascultă și că domnul de Choiseul poate continua.

— Probabil că la această oră domnul de Bouillé este pus în gardă și va fi aici pe la cinci sau șase dimineața, pentru că se află între Dun și Stenay cu un detașament din regimentul regal german. E chiar posibil ca avangarda să sosească aici cu o jumătate de oră înaintea lui. Întrucît, în situația în care ne găsim, trebuie făcut tot ce este posibil. Dar să nu omitem faptul că ne înconjură vreo cinci mii de oameni și că momentul în care aceștia vor zări trupele domnului de Bouillé va fi un moment de pericol iminent și de clocot înfricoșător. Vor vrea să-l ducă pe rege în afara orașului, vor încerca să-l facă să încalece și să-l ducă cu ei-la Clermont. Îi vor amenința viața, vor atenta poate la viața sa. Dar acest pericol, domnilor, continuă domnul de Choiseul, nu va dura decît puțin și, după ce se va trece bariera și husarii vor intra în oraș, deruta va fi completă. Așadar, trebuie să rezistăm vreo zece minute. Sîntem zece. Datorită felului în care sînt amplasați, putem spera că nu vom fi uciși decît cîte unul pe minut. În consecință, avem timp.

Ascultătorii se mulțumiră să facă un semn afirmativ din cap. Acest devotament, care mergea pînă la moarte, era propus simplu și acceptat cu aceeași simplitate.

— Ei bine, domnilor, iată ce cred că avem de făcut, continuă ducele. La primul foc de armă pe care-l vom auzi,

la primele strigăte care vor răsuna afară, ne vom repezi în prima cameră, vom ucide tot ce ne va ieși în cale și vom pune stăpînire pe ferestre și pe scară... Sînt trei ferestre: trei dintre noi le vom apăra. Ceilalți șapte se vor plasa pe treptele scării, care, fiind în formă de spirală, este ușor de apărat, fiindcă un singur om poate face față la cinci-șase atacanți. Chiar cadavrele unora dintre noi care vom fi uciși vor servi drept acoperire celorlalți. Putem deci miza o sută contra unu că trupele vor fi stăpîne pe oraș pînă cînd ultimul dintre noi va fi ucis. Și chiar de-ar fi așa, locul ce-l vom ocupa în istorie va fi o frumoasă recompensă pentru devotamentul nostru.

Tinerii bărbați își strînseră mîinile, cum făceau spartanii înainte de bătălie, apoi fiecare își alese postul de luptă: cei doi din garda regelui și Isidore de Charny — căruia i se reținea locul cu toate că era absent — la cele trei ferestre ce dădeau în stradă; ducele de Choiseul în josul scării; apoi, după el, contele de Damas, domnul de Floirac, domnul Fouck și cei doi subofițeri din regimentul de dragoni care rămăseseră credincioși domnului de Damas.

În momentul cînd aceste măsuri au fost hotărîte, în stradă se auzi o oarecare zarvă. Era o doua delegație, alcătuită din Sausse — care părea să fie personajul principal în toate delegațiile — din comandantul gărzii naționale, Hannonet, și din cîțiva funcționari municipali. Cerură să fie anunțați, și regele, crezînd că veneau să-i spună în sfîrșit că au fost înhămați caii la trăsură, ordonă să fie introduși.

Intrară. Tinerii ofițeri, care interpretau fiece gest, fiecare semn, crezură a remarca pe fizionomia lui Sausse o ezitare și pe fruntea lui Hannonet o voință hotărîtă, care nu li se păreau de bun augur.

În același timp, Isidore de Charny urcă, îi șopti cîteva cuvinte reginei, apoi coborî iar în mare grabă.

Regina făcu un pas înapoi și, lividă, se sprijini de patul în care dormeau copiii săi.

În ce-l privește pe rege, el îi întrebă din priviri pe trimișii comunei și aștepta ca aceștia să-i adreseze cuvîntul. Dar ei se înclinară în fața regelui, fără să vorbească.

Ludovic al XVI-lea se prefăcea că nu le pricepe intenţiile.

— Domnilor, spuse el, francezii nu sînt decît rătăciţi, şi ataşamentul lor pentru rege e real. De aceea, obosit de jignirile continue la care sînt supus în capitală, am hotărît să mă retrag în fundul provinciilor mele, unde mai arde încă flacăra sacră a devotamentului. Sînt încredinţat că acolo voi regăsi vechea dragoste a poporului meu pentru suveranii săi.

Trimişii se înclinară din nou.

— Şi sînt gata să dau dovada încrederii mele în popor, continuă regele. Astfel încît voi lua de aici jumătate din oamenii gărzii naţionale şi jumătate din trupele de infanterie, şi această escortă mă va însoţi pînă la Montmédy, unde sînt hotărît să mă retrag. În consecinţă, vă rog, domnule comandant, să alegeţi chiar dumneavoastră dintre oamenii gărzii naţionale pe aceia care mă vor însoţi şi să dispuneţi să se înhame caii la trăsura mea.

Se făcu un moment de tăcere, în timpul căruia, fără îndoială, Sausse aştepta ca Hannonet să vorbească, iar Hannonet aştepta ca Sausse să ia primul cuvîntul. În cele din urmă, înclinîndu-se, Hannonet spuse :

— Sire, aş da urmare cu cea mai mare bucurie ordinelor Majestăţii Voastre, dar există un articol din Constituţie care interzice regelui să iasă din regat şi bunilor francezi să-l ajute în fuga sa.

Regele tresări.

— În consecinţă, continuă Hannonet făcînd un semn cu mîna pentru a-l ruga pe rege să-l lase să termine, în consecinţă, municipalitatea din Varennes a hotărît ca înainte de a permite regelui să meargă mai departe, să trimită un curier la Paris şi să aştepte răspunsul Adunării Naţionale.

Regele simţi cum fruntea i se îmbrobonează de sudoare, pe cînd regina îşi muşca de nerăbdare buzele palide, iar Madame Elisabeth ridica mîinile şi ochii spre cer.

— Hei ! domnilor, spuse regele cu o incontestabilă demnitate, care-i revenea cînd era scos din sărite. Oare nu mai sînt stăpîn să merg unde vreau ? În acest caz, sînt mai sclav decît ultimul dintre supuşii mei !

— Sire, răspunse comandantul gărzii naționale, sînteți de-a pururi stăpînul. Numai că toți oamenii, rege și simpli cetățeni, sînt angajați prin jurămîntul lor. Dumneavoastră ați jurat, supuneți-vă primul legii, Sire. Nu aveți de dat numai un mare exemplu, dar și o obligație nobilă de îndeplinit.

Între timp, domnul de Choiseul o consulta din ochi pe regină și, după răspunsul afirmativ la întrebarea mută ce i-o făcea, coborî la rîndul său.

Regele înțelese că dacă suportă fără rezistență rebeliunea unei municipalități sătești — și din punctul său de vedere era o rebeliune — este pierdut. De altfel, recunoștea același spirit revoluționar pe care Mirabeau a voit să-l combată în țară și pe care l-a văzut ridicîndu-se dinaintea lui la Paris, la 14 iulie, la 5 și 6 octombrie și la 18 aprilie, zi în care regele — pentru a face o încercare să vadă dacă e liber — a vrut să se ducă la Saint-Cloud și a fost împiedicat de popor.

— Domnilor, spuse el, asta înseamnă violență. Dar nu sînt atît de izolat precum par. Am acolo, în fața ușii, vreo patruzeci de oameni credincioși și, în jurul orașului Varennes, zece mii de soldați. Vă ordon așadar, domnule comandant, să dispuneți pe loc să fie înhămați caii la trăsura mea. Înțelegeți ? Vă ordon, vreau !

Regina se apropie de rege și îi spuse în șoaptă :

— Bine, bine, Sire ! Să ne riscăm viața, dar să nu renunțăm la onoarea și la demnitatea noastră.

— Și dacă refuzăm să nu ne supunem Majestății Voastre, spuse comandantul gărzii naționale, ce va urma ?

— Va urma, domnule, că voi face apel la forță și veți fi responsabil de sîngele pe care am refuzat să fie vărsat și care, în acest caz, va fi vărsat în realitate de dumneavoastră.

— Ei bine, fie, Sire, spuse comandantul, încercați să recurgeți la husarii dumneavoastră. Eu voi recurge la garda națională.

Și coborî pe scară la rîndul său.

Regele și regina se priviră aproape speriați. Poate că nici unul, nici celălalt n-ar fi riscat un suprem efort dacă, îndepărtînd-o pe octogenara care continua să se roage la

piciorul patului, soția procurorului Sausse nu s-ar fi apropiat și nu i-ar fi spus reginei, cu asprimea și sinceritatea femeii din popor :

— El, na ! doamnă ! sînteți chiar regina, nu-i așa ?

Regina se întoarse, s'mțindu-se ofensată în demnitatea ei prin această întrebare mai mult decît familiară.

— Desigur, spuse ea, cel puțin așa credeam cu o oră în urmă.

— Ei bine, dacă sînteți regina, continuă doamna Sausse fără să se tulbure, vi se dă douăzeci și patru de milioane pentru a vă păstra locul. Locul e bun, mi se pare, fiind bine plătit. De ce vreți să-l părăsiți ?

Regina scoase un strigăt de durere și, întorcîndu-se spre rege, spuse :

— Oh ! domnule, mai bine orice, orice, orice, decît asemenea umilințe !

Și luîndu-l pe delfin, încă adormit, alergă la fereastră și, deschizînd-o, spuse :

— Domnule, să ne arătăm acestui popor și să vedem dacă este cu adevărat cangrenat. Și, dacă e așa, să ne folosim de soldați, încurajîndu-i prin vorbe și acțiune. Cel puțin atît merită cei ce vor muri pentru noi !

Regele o urmă mașinal, și apăru împreună cu ea în balcon.

Întreaga piață spre care își aruncau privirile Ludovic al XVI-lea și Maria-Antoaneta era cuprinsă de o agitație violentă.

Jumătate din husarii domnului de Choiseul erau descălecați, cealaltă jumătate călare. Cei descălecați, îmbrobodiți, pierduți, înecați în mijlocul grupelor de burghezi, îi lăsau pe aceștia să le mîne caii în toate direcțiile. Erau cîștigați de partea cauzei națiunii. Ceilalți, rămași călare, păreau a fi încă supuși domnului de Choiseul, care le adresa o cuvîntare în limba germană, dar îi arătau colonelului pe ceilalți camarazi ai lor de arme, care-l abandonaseră.

Stînd la o parte, Isidore de Charny părea străin de toată această învălmășeală, așteptînd, cu cuțitul în mînă, un om, ca un vînător la pîndă care așteaptă vînatul.

Strigătul : „Regele ! Regele !“ izbucni curînd, scos de cinci sute de guri.

În adevăr, regele și regina apărură la fereastră. Cum am spus regina îl ținea în brațe pe delfin.

Dacă Ludovic al XVI-lea ar fi fost îmbrăcat regește sau în uniformă militară, dacă ar fi ținut în mînă un sceptru sau o spadă, dacă ar fi vorbit cu acel glas puternic și impunător care, în acea epocă, îi părea poporului glasul lui Dumnezeu sau al trimisului său coborît din cer, poate că ar fi obținut asupra acestei mulțimi influența pe care spera să o obțină.

Dar, în lumina zorilor, în semiobscuritatea care urîțește chiar și frumusețea, regele, îmbrăcat ca un valet, cu haina sa cenușie, nepudrat, cu capul acoperit de acea mică perucă informă despre care am mai vorbit, palid, gras, cu barba nerasă de trei zile, cu buzele groase, cu privirea stinsă, neexprimînd nici o idee, nici cea a tiraniei, nici cea a paternității, regele, rostind bîlbîit aceste două cuvinte: „Domnilor ! Copiii meu !“ — ah ! nu asta așteptau la acest balcon prietenii regalității și nici dușmanii săi.

Și totuși, domnul de Choiseul strigă : „Trăiască regele !“ Isidore de Charny strigă și el „Trăiască regele !“ și cîteva glasuri din mulțime repetară cuvintele, atît de mare mai era prestigiul monarhiei, cu toate că aspectul regelui răspundea atît de puțin ideii pe care oamenii și-o făcuseră despre conducătorul unui mare regat.

Dar un alt strigăt, scos de șeful gărzii naționale, altfel repetat de mulțime, avu un ecou mai puternic. Era strigătul : „Trăiască națiunea“.

În această clipă cuvintele „Trăiască națiunea“ însemnau rebeliune. Regele și regina putură vedea că ele au fost spuse și de o parte dintre husari.

La rîndul ei, Maria-Antoaneta scoase un fel de urlet de furie și, strîngîndu-l pe delfin la piept, se apleca peste balcon mestecînd între dinți și împroșcînd mulțimea cu cuvîntul :

— Mizerabililor !

Cîțiva îl auziră și răspunseră prin huiduieli. Piața se transformă într-un vuiet, într-un imens urlet de nemulțumire.

Disperat, domnul de Choiseul voia să-și curme viața. El întreprinse o ultimă încercare.

— Husari ! strigă el, în numele onoarei, salvați-l pe rege !

Dar, în acest moment, un nou actor intră în scenă, în mijlocul a douăzeci de oameni înarmați.

Era Drouet, care ieșea de la primărie unde obținuse hotărîrea de a-l împiedica pe rege să-și continue drumul.

— Ah ! exclamă el îndreptîndu-se spre ducele de Choiseul, vreți să-l luați pe rege ? Ei bine, v-o spun eu, nu-l veți lua decît mort !

Choiseul făcu la rîndul său un pas înainte, cu sabia ridicată. Dar comandantul gărzii naționale se afla acolo.

— Dacă mai faceți un pas, îi zise domnului de Choiseul, vă ucid !

La aceste cuvinte, un om se repezi fără ca amenințările celor de față să-l fi putut opri. Era Isidore de Charny. Omul pe care-l pîndea era tocmai Drouet.

— Înapoi ! Înapoi ! strigă el, lovind cu pieptul calului său mulțimea. Acest om îmi aparține.

Și, cu cuțitul de vînătoare ridicat în sus, se năpusti asupra lui Drouet. Dar cînd era gata să-l ajungă, două împușcături porniră în același timp : una de pistol și una de pușcă.

Glonțul pistolului se turti de clavicula lui Isidore.

Glonțul puștii îi străpunse pieptul.

Cele două lovituri au fost trase atît de aproape, încît nefericitul se găsi literalmente învăluit de un val de foc și de un nor de fum. A fost văzut întinzînd brațele și a fost auzit murmurînd :

— Biata Catherine !

Apoi, lăsînd să-i scape cuțitul de vînătoare, căzu pe spate pe crupa calului, de unde se rostogoli la pămînt.

Regina scoase un strigăt înfiorător. Era cît pe ce să lase să-i scape fiul din brațe, și se aruncă înapoi, nevăzînd un nou călăreț care sosea în goana mare dinspre Dun și care intră, ca să zicem așa, în brazda lăsată în mijlocul mulțimii de trecerea sărmanului Isidore.

Regele intră în urma reginei și închise fereastra. Regina se trînti pe un fotoliu, cu capul în mîini, gîndindu-se că-l văzuse căzînd pentru ea și la picioarele ei pe Isidore, așa cum îl văzuse căzînd pe Georges de Charny.

Dar, la ușa de la intrare se produse deodată un mare zgomot care o făcu să-și ridice ochii.

Nu vom încerca să povestim ce se petrecu într-o secundă în această inimă de femeie și de regină.

Olivier de Charny, palid și plin de sînge după ultima îmbrățișare dată fratelui său, stătea în picioare în prag.

În ce-l privește pe rege, el părea zdrobit.

Capitolul 83

CHARNY

Camera era plină de soldați ai gărzii naționale și de străini pe care curiozitatea îi adusese acolo.

Regina își reținu deci primul elan de a se arunca înaintea lui Charny și a-i șterge cu batista sîngele de care era mînjit, de a-i spune cîteva cuvinte mîngîietoare de consolare care, pornite din inimă, ajung la inimă. Nu putu decît să se ridice de pe scaun, să întindă brațele spre el și să murmure :

— Olivier !...

El, calm și întunecat, făcu un semn străinilor ce se găseau acolo și, cu glas blînd și puternic, spuse :

— Scuzați, domnilor, trebuie să le vorbesc Majestăților Lor.

Membrii gărzii naționale încercară să răspundă că, dimpotrivă, erau acolo pentru a-l împiedica pe rege să intre în comunicație cu persoane din afară. Charny își strînse buzele palide, își încruntă sprîncenele, își deschise redingota care, deschizîndu-se, lăsă să se vadă o pereche de pistoale, și repetă, poate cu un glas și mai blînd decît prima oară, dar prin asta și mai amenințător :

— Domnilor, am avut onoarea să vă spun că am ceva particular de discutat cu regele și cu regina.

Și, în același timp, le făcu un semn cu mîna străinilor să iasă.

La acest glas și la această forță pe care Charny exercitînd-o asupra sa, o exercita implicit asupra altora,

domnul de Damas și cei doi din garda personală a regelui își recăpătară energia pierdută o clipă și, împingîndu-i afară pe membrii gărzii și pe curioși, reușiră să evacueze încăperea.

Regina înțelese atunci de cît mare folos ar fi fost un asemenea om în trăsura regelui, dacă eticheta n-ar fi impus ca doamna de Tourzel să se urce în locul său.

Charny privi în jur spre a se încredința că nu rămăseseră aproape de regină pentru moment decît oameni devotați și, apropiindu-se de ea, spuse :

— Doamnă, iată-mă. Am șaptezeci de husari la poarta orașului. Cred că mă pot bizui pe ei. Ce-mi ordonați ?

— Oh ! mai întîi, spuse regina în limba germană, ce vi s-a întîmplat, sărmanul meu Charny ?

Charny făcu semn reginei că domnul de Malden era alături și că înțelege germana.

— Vai ! vai ! reluă regina în franceză, nevăzîndu-vă, v-am crezut mort !

— Din nefericire, doamnă, răspunse Charny cu o profundă melancolie, deocamdată nu eu sînt mort, ci fratele meu Isidore...

Nu-și putu reține o lacrimă.

— Dar, murmură el, va veni și rîndul meu...

— Charny, Charny ! Vă întreb ce vi s-a întîmplat, spuse regina și de ce ați dispărut astfel ?

Apoi, adăugă cu jumătate de glas și în germană :

— Olivier, ne-ați lipsit, și mai ales mie !

Charny se înclină.

— Credeam, spuse el, că fratele meu ar fi trebuit să aducă la cunoștința Majestății Voastre cauza care m-a îndepărtat momentan de dînsa.

— Da, știu, îl urmăreați pe acest om, pe păcătosul Drouet, și o clipă ne-a fost teamă că vi s-a întîmplat o nenorocire în această urmărire.

— În adevăr, mi s-a întîmplat o mare nenorocire. Cu toate eforturile, nu l-am putut ajunge la timp. Un vizitiu ce se înapoia l-a informat că trăsura dumneavoastră, pe care credea că o urmărește pe drumul spre Verdun, o luase spre Varennes. Atunci a intrat în pădurea Argonne. Am tras două focuri de pistol în el, dar pistoalele nu erau încărcate ! Am greșit calul la Sainte-Menehould. Îl lua-

sem pe cel al domnului Dandoins în loc să-l iau pe al meu. Ce vreți, doamnă? Fatalitatea! Am continuat să-l urmăresc în pădure, dar nu cunoșteam drumurile. În schimb, el le cunoștea pînă la ultima potecă. Apoi, întunericul devenea mereu mai de nepătruns. Atîta timp cît l-am putut vedea, l-am urmărit ca o umbră. Atît timp cît l-am putut auzi, l-am urmărit după zgomot. Dar zgomotul s-a stins, cum a dispărut și umbra, și m-am pomenit singur, pierdut în mijlocul pădurii, rătăcit în întuneric... Oh, doamnă, sînt bărbat, mă cunoașteți, nu plîng! Ei bine, în acel moment, în mijlocul acelei păduri, în acel întuneric, am vărsat lacrimi de furie, am scos strigăte de turbare.

Regina îi întinse mîna. Charny se înclină și atinse această mînă tremurătoare cu vîrful buzelor.

— Dar nimeni nu mi-a răspuns, continuă Charny. Am rătăcit toată noaptea și, în zori, m-am pomenit aproape de satul Gèves, pe drumul dintre Varennes și Dun... Să fi avut norocul să-i scăpați lui Drouet așa cum el mi-a scăpat mie? Era un lucru posibil. Atunci ați fi trecut doar prin Varennes și ar fi fost inutil să mă duc acolo. Să fi fost arestați la Varennes? Atunci era singur, și devotamentul meu v-ar fi fost inutil. Am hotărît să-mi continui drumul spre Dun. Puțin mai înainte de a intra în oraș l-am întîlnit pe domnul Deslon cu o sută de husari. Deslon era îngrijorat, dar n-avea nici o știre. Numai că îi văzuse trecînd în galop, spre Stenay, pe domnii de Raigecourt și de Bouillé. De ce nu i-au spus nimic? Fără îndoială că nu aveau încredere în el. Dar eu îl cunosc pe Deslon ca pe un bun și loial gentilom. Am bănuit că Majestatea Voastră a fost arestată la Varennes, că domnii de Bouillé și de Raigecourt au fugit și se duceau să-l prevină pe general. I-am spus totul lui Deslon, l-am implorat să mă urmeze cu husarii săi, ceea ce a făcut pe dată, lăsînd totuși treizeci de oameni să păzească podul de pe Meuse. O oră mai tîrziu eram la Varennes. Am făcut patru leghe într-o oră! Am vrut să pornesc pe dată atacul, să răstorn totul spre a ajunge pînă la rege și la Majestatea Voastră. Am întîmpinat baricadă după baricadă. A încerca să le trecem ar fi fost o nebunie! Atunci am încercat să parlamentez. S-a prezentat o sentinelă din garda națională și i-am cerut permisiunea să-i unesc pe husarii mei cu cei ce se aflau în oraș. Această

permisiune mi-a fost refuzată. Am cerut să mă duc la rege spre a primi ordinele sale și, cum se pregăteau fără îndoială să-mi refuze și a doua cerere, am dat pinteni calului, am trecut de prima baricadă, apoi de a doua...

Călăuzit de freamătul glasurilor, am venit în galop și am ajuns în piață în momentul în care... Majestatea Voastră, dîndu-se înapoi, părăsea balconul. Și-acum, continuă Charny, aștept ordinele Majestății Voastre.

Regina strînse din nou mîinile lui Charny în ale sale. Apoi, întorcîndu-se spre rege, cufundat mai departe în aceeași toropeală, îi spuse :

— Sire, ați auzit cuvintele rostite de credinciosul vostru slujitor, contele de Charny ?

Dar regele nu răspunse. Atunci, ridicîndu-se, regina se îndreptă spre el :

— Sire, spuse ea, nu avem timp de pierdut și, din nenorocire, am pierdut pînă acum prea multă vreme ! Iată-l pe domnul de Charny, care dispune de șaptezeci de oameni siguri și așteaptă ordinele voastre.

Regele clătină din cap.

— În numele cerului, Sire, spuse regina, care sînt ordinele voastre ?

Și Charny implora din priviri, pe cînd regina implora cu glas tare.

— Ordinele mele ? repetă regele. N-am de dat ordine : sînt prizonier... Faceți ce credeți că puteți face.

— Bine, spuse regina, iată tot ce vă cerem.

Și, trăgîndu-l pe Charny îndărăt, reluă :

— Aveți mînă liberă. Faceți, cum v-a spus regele, tot ce credeți că puteți face.

Apoi adăugă în șoaptă .

— Grăbiți-vă, acționați cu vigoare, sau sîntem pierduți !

— Am înțeles, doamnă, spuse Charny, lăsați-mă să mă consult cu domnii, și ceea ce vom hotărî va fi executat imediat.

În acest moment intră domnul de Choiseul. Ținea în mînă cîteva hîrtii învelite într-o batistă însîngerată. Le întinse lui Charny fără să scoată o vorbă.

Contele înțelese că erau hîrtiile găsite asupra fratelui său. Întinse mîna pentru a primi însîngerata moștenire,

apropie batista de buzele sale și o sărută. Regina nu-și putu reține un oftat. Dar Charny nici nu se întoarse și, punînd hîrtiile la pieptul său, spuse :

— Domnilor, mă puteți ajuta în acest ultim efort pe care-l voi încerca ?

— Sîntem gata să ne sacrificăm viața, răspunseră tinerii.

— Credeți că puteți răspunde de vreo doisprezece oameni rămași credincioși ?

— Aici sîntem opt sau nouă.

— Ei, bine, mă înapoiez la cei șaptezeci de husari ai mei. În timp ce eu voi ataca frontal baricadele, dumneavoastră veți face o diversiune prin spate. Cu ajutorul acestei diversiuni voi forța baricadele și, cu cele două trupe reunite, vom pătrunde pînă aici și-l vom salva pe rege.

În loc de răspuns, tinerii întinseră mîna contelui de Charny. Apoi, întorcîndu-se spre regină, acesta spuse :

— Doamnă, într-o oră Majestatea Voastră va fi liberă, sau eu voi fi mort.

— Oh ! Conte ! Conte ! spuse regina. Nu rosti acest cuvînt ! Îmi produce prea multă suferință !

Olivier se mulțumi să se încline drept confirmare a promisiunii sale și, fără să dea atenție noului vacarm și noilor agitații ce izbucniseră și păreau să năvălească în casă, se îndreptă spre ușă.

Dar în momentul în care punea mîna pe clanță, ușa se deschise și lăsă să intre un nou personaj, care urma să se amestece în intrîga, încă de pe acum atît de complicată, a acestei drame.

Este un bărbat de patruzeci și doi de ani, cu obrazul sumbru și sever. Gulerul desfăcut larg, costumul descheiat, ochii înroșiți de oboseală, hainele prăfuite arătau că și el, împins de vreo pasiune violentă, făcuse o cursă îndîrjită. Purta la cingătoare o pereche de pistoale și o sabie. Ghiftuind, aproape fără glas în momentul în care deschisese ușa, el păru să se liniștească doar cînd îi recunoscu pe rege și pe regină. Un zîmbet de răzbunare satisfăcută trecu pe obrazul său și, fără să se sinchisească de personajele secundare care ocupau adîncimea încăperii, chiar din ușa pe

care o acoperea aproape în întregime statura sa puternică, întinse brațul spunînd :

— În numele Adunării naționale, sînteți cu toții prizonierii mei.

Printr-o mișcare la fel de iute ca și gîndul, domnul de Choiseul se repezi înainte cu un pistol în mînă și întinse la rîndul său mîna pentru a zbura crelerii noului venit, ce părea să depășească în nerușinare și în hotărîre tot ce am văzut pînă acum. Dar, printr-o mișcare și mai iute încă, regina opri această mînă amenințătoare, spunînd în șoaptă domnului de Choiseul :

— Nu grăbiți pieirea noastră, domnule. Prudență ! În orice caz, cîștigăm timp, și domnul de Boullé nu poate fi departe.

— Da, aveți dreptate, doamnă, răspunse ducele.

Și își înfundă pistolul în buzunarul de la piept.

Regina aruncă o privire asupra lui Charny, mirată că în această nouă primejdie nu l-a văzut acționînd energic. Dar, lucru straniu, Charny părea să dorească a nu fi văzut de noul venit și, pentru a scăpa, fără îndoială, privirilor sale, el se înfundă în colțul cel mai întunecat al apartamentului.

Cu toate acestea regina, care-l cunoștea bine pe conte, presimțea că, la momentul potrivit, acesta va ieși, deopotrivă, și din această umbră și din acest mister.

Sfîrșitul primului volum

CUPRINS

Capitolul 1 — Taverna „La Podul Sèvres“ 5
Capitolul 2 — Meşterul Gamain 12
Capitolul 3 — Cagliostro 19
Capitolul 4 — Fatalitatea 28
Capitolul 5 — Tuileries 42
Capitolul 6 — Cele patru luminări 50
Capitolul 7 — Drumul spre Paris 56
Capitolul 8 — Apariţia 64
Capitolul 9 — Pavilionul contesei Andrée 69
Capitolul 10 — Soţ şi soţie 77
Capitolul 11 — Dormitorul 85
Capitolul 12 — Un drum cunoscut 91
Capitolul 13 — Ce s-a întîmplat cu Sébastien 97
Capitolul 14 — Omul din Piaţa Ludovic al XV-lea 105
Capitolul 15 — Catherine 115
Capitolul 16 — Armistiţiul 118
Capitolul 17 — Portretul lui Carol I 126
Capitolul 18 — Mirabeau 134
Capitolul 19 — Favras 140
Capitolul 20 — În care regele se ocupă de treburi de familie 149
Capitolul 21 — În care regele se ocupă de treburi de stat 155
Capitolul 22 — La regină 167
Capitolul 23 — Perspective sumbre 173

Capitolul 24 — Soţie fără soţ — iubită fără iubit 176
Capitolul 25 — Brutarul François 186
Capitolul 26 — Ce se poate realiza de pe urma unui cap tăiat 192
Capitolul 27 — Châtelet 201
Capitolul 28 — Din nou casa de pe strada Saint-Claude 206
Capitolul 29 — Clubul Iacobinilor 215
Capitolul 30 — Metz şi Paris 228
Capitolul 31 — Regina 233
Capitolul 32 — Regele 238
Capitolul 33 — Oedip şi Lot 243
Capitolul 34 — În care Gamain dovedeşte că este cu adevărat meşter între meşteri 252
Capitolul 35 — În care se vorbeşte despre cu totul altceva decît despre lăcătuşerie 255
Capitolul 36 — În care se demonstrează că există într-adevăr un Dumnezeu al beţivilor 261
Capitolul 37 — Ce înseamnă întîmplarea 263
Capitolul 38 — O serată în aripa „Flore“ 273
Capitolul 39 — Ce văzuse regina într-o carafă la castelul Taverney, cu douăzeci de ani în urmă 280
Capitolul 40 — Medicul trupului şi medicul sufletului 284
Capitolul 41 — Monsieur îl reneagă pe Favras, iar regele depune jurămînt pe Constituţie 294
Capitolul 42 — Un gentilom 301
Capitolul 43 — În care prevestirea lui Cagliostro se împlineşte 309

Capitolul 44 — Piața Grève 314
Capitolul 45 — Monarhia e salvată 324
Capitolul 46 — Întoarcerea la fermă 332
Capitolul 47 — Pitou infirmier și confident 335
Capitolul 48 — În care abatele Fortier dă o nouă dovadă a spiritului său contrarevoluționar 346
Capitolul 49 — Declarația Drepturilor omului 352
Capitolul 50 — Sub fereastră 360
Capitolul 51 — Bătrînul Clouïs reintră în scenă 365
Capitolul 52 — La pîndă după lup 373
Capitolul 53 — În care furtuna a trecut 377
Capitolul 54 — Marea trădare a domnului Mirabeau 380
Capitolul 55 — Elixirul vieții 387
Capitolul 56 — Sub patru trepte nu mai există părinți 393
Capitolul 57 — O femeie care seamănă cu regina 401
Capitolul 58 — În care influența Doamnei necunoscute începe să se facă simțită 409
Capitolul 59 — Champ-de-Mars 417
Capitolul 60 — În care se vede ce s-a întîmplat cu Catherine, dar nu se știe ce se va mai întîmpla cu ea 422
Capitolul 61 — 14 iulie 1790 427
Capitolul 62 — Aici se dansează 437
Capitolul 63 — Femeile și florile 449
Capitolul 64 — Ce a spus regele; ce a spus regina 454
Capitolul 65 — Trăiască Mirabeau! 466
Capitolul 66 — Fugiți! Fugiți! Fugiți! 474
Capitolul 67 — Funeraliile 481

Capitolul 68 — Mesagerul 486
Capitolul 69 — Promisiunea 496
Capitolul 70 — Darul ghicitului 502
Capitolul 71 — Seara de 20 iunie 512
Capitolul 72 — Plecarea 522
Capitolul 73 — O problemă de etichetă 530
Capitolul 74 — Drumul 538
Capitolul 75 — Fatalitate 544
Capitolul 76 — Soarta neînduplecată 550
Capitolul 77 — Din nou soarta 556
Capitolul 78 — Jean-Baptiste Drouet 563
Capitolul 79 — Turnul Vămii de la podul Varennes 569
Capitolul 80 — Casa domnului Sausse 577
Capitolul 81 — Sfatul disperării 584
Capitolul 82 — Biata Catherine ! 591
Capitolul 83 — Charny 599

Lector : FLORICA EUG. CONDURACHI
Tehnoredactor : C. VULCĂNESCU

Apărut 1974. Bun de tipar 20.05.1974. Tiraj 100 000 ex. Broşate 95 000. Legate 5 000. Hîrtie ziar sul de 54/50 g/m². Format 16/54×84. Coli editură 35,15. Coli tipar 38. C.Z. pentru bibliotecile mari şi mici 54—34=R.

Tiparul executat sub comanda nr. 40 227 la Combinatul poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1 Bucureşti,
Republica Socialistă România

Vol. I-II, lei 34

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ